

Ministerstwo
Spraw Zagranicznych

Departament do Spraw Postępowania
przed Międzynarodowymi Organami
Ochrony Praw Człowieka

RAPORT Z WYKONYWANIA WYROKÓW EUROPEJSKIEGO TRYBUNAŁU PRAW CZŁOWIEKA PRZEZ POLSKĘ ZA 2017 R.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych
Departament do Spraw Postępowania
przed Międzynarodowymi Organami Ochrony Praw Człowieka

Raport z wykonywania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przez Polskę za 2017 r.

Warszawa 2018

Wydawca:

Ministerstwo Spraw Zagranicznych – Departament do spraw Postępowañ przed Międzynarodowymi Organami Ochrony Praw Człowieka

ISBN: 978-83-65427-81-6

Skład i łamanie:

www.myworks.pl

Druk i oprawa:

Drukarnia Legra, ul. Albatrosów 10C, 30-716 Kraków

SPIS TREŚCI

I. Wstęp i informacje ogólne	5
II. Informacje na temat planów działań i raportów z wykonania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, przygotowanych i wysłanych do Rady Europy w 2017 r.	7
III. Informacje na temat zakończenia przez Komitet Ministrów nadzoru nad wykonywaniem wybranych wyroków wydanych w sprawach polskich.....	12
IV. Decyzje Komitetu Ministrów wydane w 2017 r. w sprawie realizacji niektórych wyroków wydanych w sprawach polskich.....	14
V. Działalność międzyresortowego Zespołu do Spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w 2017 r.....	19
VI. Informacja na temat komunikacji wniesionych do Komitetu Ministrów przez uprawnione podmioty oraz udzielonych w związku z tymi komunikacjami odpowiedzi rządu	21
VII. Informacje na temat posiedzenia Komisji Praw Człowieka, Praworzędności i Petycji Senatu RP.....	22
VIII. Informacje na temat działań Pełnomocnika, mających na celu usprawnienie wykonywania wyroków Trybunału przez Polskę.....	23
IX. Informacja na temat wizyty w Polsce Sprawozdawcy Komisji ds. Prawnych i Praw Człowieka ZPRE, Pana Pierre-Yves Le Borgn'a.....	26
X. Informacja na temat wizyty w Polsce delegacji ukraińskiego Pełnomocnika ds. ETPCz, Pana Ivana Lishchyny.....	27
XI. Informacja na temat wizyty w MSZ Zastępcy gruzińskiego Rzecznika Praw Obywatelskich, Pani Ekaterine Skhiladze.....	28
XII. Informacja na temat wizyty uczestników Akademii Rozszerzeniowej – Bałkany.....	29
XIII. Organizacja konkursu plastycznego <i>Rzeczpospolita Praw Człowieka. 25-lecie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w Polsce</i>	30
XIV. Organizacja konferencji <i>Reprezentacja RP przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka – ponad dwie dekady doświadczeń MSZ</i>	31
XV. Organizacja XI Seminarium Warszawskiego.....	32
XVI. Realizacja zaleceń Rady Europy, wydawanych w ramach procesu reformy Trybunału i systemu Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.....	33
XVII. Informacje statystyczne	34
XVIII. Podsumowanie	40
Wykaz skrótów	42
Wykaz załączników	42

ZAŁĄCZNIKI

A. Plany działań i raporty z wykonania wyroków przesłane do Sekcji Wykonywania Wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka Sekretariatu Rady Europy w 2017 r.	43
B. Plany działań, informacje i raporty z wykonania wyroków wysłanych do Komitetu Ministrów w 2017 r.	51
C. Sprawozdania z posiedzeń plenarnych Zespołu do Spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, które odbyły się w 2017 r.	235
D. Wybrane wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, wydane w 2017 r. w sprawach dotyczących innych Państw-Stron Konwencji, które mają lub mogą mieć znaczenie dla prawa lub praktyki jego stosowania w Polsce	307
E. Wykaz koniecznych zmian w prawie polskim i w praktyce jego stosowania koniecznych dla wykonania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka	367
F. Pełne teksty komunikacji przesłanych do Komitetu Ministrów wraz z odpowiedziami rządu	383

I. Wstęp i informacje ogólne

Niniejszy Raport został sporządzony przez Pełnomocnika Ministra Spraw Zagranicznych do Spraw Postępowañ przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka (dalej Pełnomocnik) na podstawie § 2 ust. 1 pkt 4 *Zarządzenia nr 73 Prezesa Rady Ministrów z dnia 19 lipca 2007 r. w sprawie utworzenia Zespołu do spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka* zmienionego *Zarządzeniem nr 3 Prezesa Rady Ministrów z dnia 8 stycznia 2008 r.*, *Zarządzeniem nr 20 Prezesa Rady Ministrów z dnia 8 marca 2013 r.* oraz *Zarządzeniem nr 6 Prezesa Rady Ministrów z dnia 23 stycznia 2015 r.* (dalej Zarządzenie) na podstawie materiałów przedłożonych przez poszczególne resorty i inne podmioty odpowiedzialne za wykonanie konkretnych orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej ETPCz lub Trybunał). Zawarte w Raporcie informacje i dane zostały przedstawione według stanu na dzień 31 grudnia 2017 r.

Jest to już szósty Raport roczny przedstawiany przez Pełnomocnika. Pierwszy z Raportów rocznych dotyczył 2012 r. i był dokumentem skondensowanym, zawierającym odniesienia i odesłania do dokumentów dotyczących wykonywania wyroków Trybunału (tzw. planów działań i raportów z wykonania) w polskich sprawach przekazanych do Rady Europy (dalej RE) w okresie sprawozdawczym i opublikowanych na stronach internetowych tej organizacji. Natomiast do Raportów sporządzanych w kolejnych latach, wychodząc naprzeciw oczekiwaniom parlamentarzystów oraz społeczeństwa obywatelskiego, dołączono obszernie Załączniki, które stanowią integralną część każdego z Raportów.

Załącznik A zawiera zestawienie tabelaryczne planów działań i raportów z wykonania. Obszerny Załącznik B obejmuje pełne teksty ww. planów i raportów w polskiej wersji językowej. W Załączniku C zebrane zostały sprawozdania z posiedzeń plenarnych Zespołu ds. ETPCz. Załącznik D zawiera wybrane orzeczenia ETPCz wydane w sprawach dotyczących innych Państw-Stron Konwencji, które mają lub mogą mieć znaczenie dla prawa lub praktyki jego stosowania w Polsce. W Załączniku E znajduje się wykaz projektów nowelizacji aktów prawnych i zmian legislacyjnych oraz wykaz zmian w praktyce koniecznych dla wykonania wyroków ETPCz, a także informacja nt. źródeł naruszeń Konwencji stwierdzonych w wyrokach Trybunału na skutek obowiązywania błędnego prawa czy wynikających z nieodpowiedniej praktyki jego stosowania. Ostatni z załączników, Załącznik F, zawiera pełne teksty komunikacji przesłanych do organu nadzorującego wykonywanie orzeczeń ETPCz – Komitetu Ministrów Rady Europy (dalej KM) przez uprawnione do tego podmioty (organizacje pozarządowe), wraz z odpowiedziami rządu.

Z tego względu, iż zarówno procedura wykonywania orzeczeń Trybunału przez państwa członkowskie Rady Europy, jak też struktura samych planów i raportów przedstawianych KM były już szczegółowo przedstawiane w Raportach za 2012 r. i 2013 r., nie wydaje się konieczne powtarzanie tych informacji w niniejszym dokumencie. Poprzednie Raporty można znaleźć na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych (dalej MSZ): http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/europejski_trybunal_praw_czlowieka/wykonywanie_orzeczen_europejskiego_trybunalu_praw_czlowieka/.

Ponadto niniejszy Raport zawiera informacje na temat:

- zakończenia przez KM nadzoru nad wykonaniem wyroków wydanych w polskich sprawach,

- decyzji KM wydanych w 2017 r. w sprawie nadzoru tego ciała nad wykonywaniem niektórych wyroków wydanych w polskich sprawach,
- działalności międzyresortowego Zespołu ds. ETPCz w 2017 r.,
- uczestnictwa Pełnomocnika w posiedzeniu Komisji Praw Człowieka, Praworzędności i Petycji Senatu RP,
- działań na rzecz usprawnienia wykonywania wyroków Trybunału,
- kontynuacji inicjatywy polegającej na tłumaczeniu na język polski wyroków Trybunału, wydanych w sprawach dotyczących innych państw,
- organizacji wizyt studyjnych i delegacji (secondmentów) dla polskich sędziów do Trybunału,
- organizacji konferencji *Reprezentacja RP przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka ponad dwie dekady doświadczeń MSZ Warszawa, 30 maja 2017 r.*
- organizacji XI Seminarium Warszawskiego,
- krajowej edycji konkursu *Rzeczpospolita Praw Człowieka. 25-lecie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w Polsce*
- wizyty Pana Pierre'a-Yves'a Le Borgn'a, deputowanego do Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy (dalej ZPRE), sprawozdawcy Komisji do Spraw Zagadnień Prawnych i Praw Człowieka ZPRE,
- wizyty delegacji z Ukrainy pod przewodnictwem Pana Ivana Lishchyny, Pełnomocnika rządu Ukrainy przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka,
- wizyty delegacji Biura Rzecznika Praw Obywatelskich Gruzji pod przewodnictwem Pani Ekateriny Skhiladze, Zastępcy Rzecznika Praw Obywatelskich Gruzji,
- wizyty uczestników Akademii Rozszerzeniowej – Bałkany,
- najważniejszych danych statystycznych.

II. Informacje na temat planów działań i raportów z wykonania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, przygotowanych i wysłanych do Rady Europy w 2017 r.

Rok 2017 był kolejnym rokiem, w którym doszło do zmniejszenia liczby orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka pozostających w procedurze wykonywania. W efekcie podejmowanych przez Pełnomocnika działań, szerokiej współpracy z poszczególnymi resortami oraz aktywnemu współdziałaniu z właściwymi podmiotami w ramach prac międzyresortowego Zespołu ds. Europejskiego Trybunału Praw Człowieka na koniec 2017 r. w nadzorze Komitetu Ministrów Rady Europy pozostało 124 orzeczeń. Jest to rekordowo mała liczba spraw pozostających w wykonaniu na przestrzeni ostatnich lat.

W 2017 r. Pełnomocnik, wraz z resortami i innymi podmiotami właściwymi w sprawie realizacji poszczególnych wyroków Trybunału, przygotował łącznie 26 planów działań (zawierających opis planowanych i podjętych działań w celu realizacji wyroków) i raporty z wykonania wyroków Trybunału (zawierających podsumowanie podjętych działań) oraz 5 listów zawierających krótsze informacje na temat realizacji środków indywidualnych bądź generalnych w danej sprawie. Dokumenty te dotyczyły łącznie 142 spraw. Zdarzało się, że w sprawie wykonywania niektórych wyroków w okresie sprawozdawczym rząd przygotował i przedstawił plany, raporty bądź listy więcej niż jeden raz. Było tak w przypadku wyroków ws. *Al Nashiri i Abu Zubaydah p. Polsce*, wyroku *Szafrański p. Polsce*, grupy wyroków *Kędzior p. Polsce* oraz wyroku w sprawie *K.J. p. Polsce*.

Wszystkie 31 dokumentów, z których niektóre miały charakter planów zaktualizowanych (updated) czy też przeformułowanych (revised) ze względu na zmianę koncepcji wykonania wyroku, będącą często wynikiem uwag Sekcji Wykonywania Wyroków Sekretariatu Rady Europy (dalej SWW), czy też formę listów uzupełniających przesłane wcześniej plany działań o informacje dotyczące środków indywidualnych, bądź generalnych, zostały przesłane do SWW. SWW zajmuje się merytoryczną obsługą KM, który nadzoruje realizację wyroków Trybunału przez państwa.

Wszystkie te dokumenty zostały opublikowane na stronie internetowej RE. Część z raportów z wykonania została przyjęta przez KM, który na ich podstawie wydał szereg rezolucji końcowych zamykających egzekucję niektórych wyroków Trybunału.

Poniżej przedstawiono skrótove informacje o wszystkich 31 dokumentach przesłanych do RE, a pełne dokumenty w polskiej wersji językowej są załączone do niniejszego Raportu (Załącznik B).

- 1. *Al Nashiri p. Polsce (skarga nr 28761/11)* i *Abu Zubaydah p. Polsce (skarga nr 7511/13)*** – w obu wyrokach Trybunał uznał, że doszło do naruszenia art. 3 Konwencji (zakaz tortur oraz niehumanitarnego i poniżającego traktowania) w aspekcie materialnym i proceduralnym; naruszenia art. 5 (prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego); naruszenia art. 8 (prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego); naruszenia art. 13 (prawo do skutecznego środka odwoławczego) i naruszenia art. 6 ust. 1 (prawo do rzetelnego procesu sądowego). W sprawie *Al Nashiri* Trybunał stwierdził również naruszenia art. 2 (prawo do życia) oraz art. 3 Konwencji w zw. z art. 1

Protokołu nr 6 (zakaz kary śmierci). Trybunał uznał także, że Polska nie zrealizowała próśb Trybunału o dostarczenie dowodów i w konsekwencji nie wypełniła zobowiązań wynikających z art. 38 Konwencji – udzielenia Trybunałowi wszelkich niezbędnych ułatwień dla efektywnego przeprowadzenia dochodzenia. W dniu 8 lutego 2017 r. rząd przesłał do Rady Europy list informujący o działaniach podjętych w zakresie realizacji pilnych środków indywidualnych, tj. uzyskania od władz Stanów Zjednoczonych gwarancji dyplomatycznych dla obu skarżących.

2. ***Al Nashiri p. Polsce (skarga nr 28761/11) i Abu Zubaydah p. Polsce (skarga nr 7511/13)*** – w dniu 23 marca 2017 r. rząd przesłał do Rady Europy zaktualizowany plan działań, uzupełniony o nowe informacje.
3. ***Al Nashiri p. Polsce (skarga nr 28761/11) i Abu Zubaydah p. Polsce (skarga nr 7511/13)*** – w dniu 17 maja 2017 r. rząd przesłał do Rady Europy list informujący o działaniach podjętych w zakresie realizacji pilnych środków indywidualnych, tj. uzyskania od władz Stanów Zjednoczonych gwarancji dyplomatycznych dla obu skarżących.
4. ***Al Nashiri p. Polsce (skarga nr 28761/11) i Abu Zubaydah p. Polsce (skarga nr 7511/13)*** – w dniu 23 sierpnia 2017 r. rząd przesłał do Rady Europy list informujący o działaniach podjętych w zakresie realizacji pilnych środków indywidualnych, tj. uzyskania od władz Stanów Zjednoczonych gwarancji dyplomatycznych dla obu skarżących.
5. ***Al Nashiri p. Polsce (skarga nr 28761/11) i Abu Zubaydah p. Polsce (skarga nr 7511/13)*** – w dniu 28 września 2017 r. rząd przedstawił zaktualizowany plan działań w zakresie wykonania ww. wyroków.
6. ***Grupy spraw Bąk i Majewski p. Polsce oraz wyrok pilotażowy Rutkowski i inni p. Polsce (skargi nr 30210/96 i 27916/95 oraz 72287/10)*** – w wyrokach z tej grupy Trybunał stwierdził naruszenie art. 6 ust. 1 Konwencji z powodu przewlekłości postępowań sądowych w sprawach cywilnych i karnych. Zaktualizowany plan działań został przesłany do Rady Europy w dniu 28 września 2017 r. Na podstawie tego planu KM podjął decyzję w dniu 7 grudnia 2017 r. o uznaniu za wykonane 103 wyroki należące do ww. grup.
7. ***Frasik p. Polsce (skargi nr 22933/02)*** – w wyroku tym Trybunał stwierdził naruszenie art. 12 Konwencji z powodu odmowy wyrażenia zgody przez organa krajowe na zawarcie związku małżeńskiego przez skarżącego podczas jego pobytu w areszcie. Zaktualizowany plan działań został przesłany do Rady Europy w dniu 6 czerwca 2017 r.
8. ***Grabowski p. Polsce (skarga nr 57722/12)*** – w wyroku tym Trybunał stwierdził naruszenie art. 5 ust. 1 Konwencji z powodu pozbawienia wolności osoby nieletniej w ramach postępowania poprawczego prowadzonego w stosunku do niej, bez właściwego postanowienia sądu oraz naruszenie art. 5 ust. 4 Konwencji z tego powodu, iż sąd rozpoznając wniosek skarżącego o zwolnienie nie wyjaśnił podstawy prawnej jego dalszego pozbawienia wolności w schronisku dla nieletnich. Zaktualizowany plan działań dotyczący tego wyroku został przesłany do Rady Europy w dniu 18 grudnia 2017 r.
9. ***Grupa spraw Karwowski, Prus, Świdorski, Paluch, Romaniuk, Karykowski i Chyła p. Polsce (skargi nr 29869/13, 5136/11, 5532/10, 57292/12, 59285/12, 653/12, 8384/08)*** – w wyrokach z tej grupy Trybunał stwierdził naruszenie art. 3 Konwencji z powodu zakwalifikowania skarżących do kategorii tzw. osadzonych „niebezpiecznych” i utrzymywania tego reżimu wobec nich przez długi czas na podstawie tych samych przesłanek oraz z powodu związanych z tym reżimem utrudnień i uciążliwości. Raport z wykonania tej grupy wyroków został przesłany do Rady Europy w dniu 12 stycznia 2017 r. Na podstawie tego raportu KM uznał w dniu 19 kwietnia 2017 r. wyroki z powyższej grupy za wykonane.
10. ***Kędzior p. Polsce (skarga nr 45026/07) i K.C. p. Polsce (skarga nr 31199/12)*** – w wyrokach tych Trybunał stwierdził naruszenie art. 5 ust. 1 lit. e Konwencji z powodu niezgodnego z nim

pozbawienia wolności skarżących, a także naruszenie art. 5 ust. 4 Konwencji z powodu braku oceny legalności umieszczenia i przetrzymywania osoby w zakładzie opiekuńczym, takim jak dom pomocy społecznej oraz naruszenie art. 6 ust. 1 Konwencji z uwagi na brak bezpośredniego dostępu do sądu skarżących w celu wystąpienia o przywrócenie zdolności do czynności prawnych. Zaktualizowany plan działań dotyczący tych wyroków został przesłany do Rady Europy w dniu 16 marca 2017 r.

- 11. *Kędzior p. Polsce (skarga nr 45026/07) i K.C. p. Polsce (skarga nr 31199/12)*** – w dniu 13 maja 2017 r. rząd przesłał do RE list wyjaśniający wątpliwości SWW dotyczące wykonania środków generalnych.
- 12. *K.J. p. Polsce (skarga nr 30813/14)*** – w wyroku tym Trybunał stwierdził naruszenie art. 8 Konwencji w związku z niezapewnieniem przez władze krajowe zgodnie z Konwencją Haską o cywilnych aspektach uprowadzenia dziecka za granicę, niezwłocznego powrotu dziecka skarżącego bezprawnie zatrzymanego w Polsce. Raport z wykonania tego wyroku został przesłany do Rady Europy w dniu 20 stycznia 2017 r.
- 13. *K.J. p. Polsce (skarga nr 30813/14) i G.N. p. Polsce (skarga nr 2171/14)*** – sprawa *G.N. p. Polsce* dotyczy w zakresie wykonania środków generalnych tych samych kwestii co sprawa *K.J. p. Polsce*. W związku z tym na prośbę SWW obie sprawy zostały połączone w jedną grupę i zaktualizowany raport z wykonania tych wyroków został przesłany do Rady Europy w dniu 10 lipca 2017.
- 14. *Koniuszewski p. Polsce (skarga nr 66850/12)*** – w wyroku tym Trybunał stwierdził naruszenie art. 10 Konwencji z powodu wydania przez sąd krajowy wyroku przeciwko skarżącemu w postępowaniu karnym o zniesławienie. Raport z wykonania tego wyroku został przesłany do Rady Europy w dniu 9 lutego 2017 r. Sprawa *Koniuszewski p. Polsce* została następnie dołączona do grupy spraw *Kurłowicz* (zob. pkt 20 poniżej).
- 15. *Grupa spraw Kurłowicz, Lewandowska-Malec, Jucha i Żak, M. Maciejewski oraz Koniuszewski p. Polsce (skargi nr 41029/06, 39660/07, 19127/06, 34447/05, 619/12)*** – w wyrokach tych Trybunał stwierdził naruszenie art. 10 Konwencji z powodu wydania przez sądy krajowe wyroków przeciwko skarżącym w postępowaniach karnych o zniesławienie. Sprawa *Koniuszewski p. Polsce* dotyczy w zakresie wykonania środków generalnych tych samych kwestii co grupa spraw *Kurłowicz p. Polsce*, dlatego została do niej dołączona. Zaktualizowany raport z wykonania tych wyroków został przesłany do Rady Europy w dniu 9 czerwca 2017 r.
- 16. *Kurski p. Polsce (skarga nr 26115/10)*** – w wyroku tym Trybunał stwierdził naruszenie art. 10 Konwencji z powodu niezachowania przez sąd krajowy odpowiedniej równowagi między konkurującymi interesami stron (ochrona dobrego imienia vs. prawo skarżącego do swobody wypowiedzi) w postępowaniu cywilnym. Raport z wykonania tego wyroku został przesłany do Rady Europy w dniu 11 lipca 2017 r. Na podstawie tego raportu KM uznał w dniu 21 września 2017 r. wyrok za wykonany.
- 17. *Mariusz Lewandowski p. Polsce (skarga nr 66484/09)*** – sprawa dotyczy naruszenia art. 6 ust. 1 Konwencji, tj. prawa do rzetelnego procesu z powodu braku bezstronności sądu w sprawie dotyczącej obrazy sądu, której, zdaniem sądu, dopuścił się skarżący na piśmie. Trybunał uznał za dopuszczalną również skargę skarżącego na ingerencję w jego wolność wyrażania opinii, jednakże uznał, że nie było konieczne jej odrębne rozpatrywanie. Zaktualizowany raport z wykonania tego wyroku został przesłany do Rady Europy w dniu 6 czerwca 2017 r.
- 18. *Malec p. Polsce (skarga nr 28623/12)*** – w wyroku tym Trybunał stwierdził naruszenie art. 8 Konwencji z uwagi na nadmierny czas trwania postępowań ws. wygzekwowania kontaktów skarżącego z dzieckiem. Raport z wykonania tego wyroku został przesłany do Rady Europy w dniu 21 lipca 2017 r.

- 19. *Matczak p. Polsce* (skarga nr 26649/12)** – w wyroku tym Trybunał stwierdził naruszenie art. 5 ust. 3 Konwencji z powodu przewlekłego stosowania tymczasowego aresztu wobec skarżącego. Raport z wykonania tego wyroku został przesłany do Rady Europy w dniu 13 stycznia 2017 r. Na podstawie tego raportu KM uznał w dniu 7 czerwca 2017 r. wyrok za wykonany.
- 20. *M.C. p. Polsce* (skarga nr 23692/09)** – w wyroku tym Trybunał stwierdził materialne naruszenie art. 3 Konwencji z powodu niewywiązania się przez państwo z pozytywnego obowiązku ochrony skarżącego odbywającego karę pozbawienia wolności przed nieludzkim i poniżającym traktowaniem ze strony współosadzonych oraz proceduralne naruszenie art. 3 Konwencji z tego powodu, że krajowe dochodzenie w sprawie, w której skarżący był pokrzywdzonym, nie zostało przeprowadzone zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie standardami wynikającymi z Konwencji i orzecznictwa Trybunału. Zaktualizowany raport z wykonania tego wyroku został przesłany do Rady Europy w dniu 8 listopada 2017 r.
- 21. *Milka p. Polsce* (skarga nr 14322/12)** – w wyroku tym Trybunał stwierdził naruszenie art. 8 Konwencji z powodu stosowania kar dyscyplinarnych w związku z odmową skarżącego poddania się kontroli osobistej w czasie jego pobytu w jednostce penitencjarnej. Zaktualizowany raport z wykonania tego wyroku został przesłany do Rady Europy w dniu 31 października 2017 r.
- 22. *Ojczyk p. Polsce* (skarga nr 66850/12)** – w wyroku tym Trybunał stwierdził naruszenie art. 3 Konwencji z powodu uwięzienia skarżącego w nieodpowiednich warunkach (przeludnienie i osadzenie z osobą zakażoną wirusem zapalenia wątroby typu C i osobą zakażoną wirusem HIV). Raport z wykonania tego wyroku został przesłany do Rady Europy w dniu 18 stycznia 2017 r. Na podstawie tego raportu KM uznał w dniu 7 czerwca 2017 r. wyrok za wykonany.
- 23. *P. i S. p. Polsce* (skarga nr 57375/08)** – w wyroku tym Trybunał stwierdził naruszenie art. 3 Konwencji (z uwagi na kumulatywny wpływ okoliczności sprawy na sytuację pierwszej, małoletniej skarżącej, Trybunał wskazał, że P. została potraktowana przez organa państwa w sposób, który spowodował, że wywołane cierpienie przekroczyło minimalny próg dolegliwości w rozumieniu art. 3 Konwencji, art. 5 ust. 1 (z powodu umieszczenia dziewczynki w pogotowiu opiekuńczym) oraz art. 8 Konwencji (Trybunał uznał, że władze krajowe nie wypełniły pozytywnego obowiązku zapewnienia skarżącym efektywnego poszanowania ich życia prywatnego). W dniu 14 lipca 2017 r. rząd przesłał do Rady Europy list stanowiący uzupełnienie raportu z wykonania tego wyroku przedstawionego w 2013 r.
- 24. *Pugżlys p. Polsce* (skarga nr 446/10)** – w wyroku tym Trybunał stwierdził naruszenie art. 3 Konwencji z powodu długotrwałego nałożenia reżimu „więźnia niebezpiecznego” na skarżącego oraz z powodu umieszczenia skarżącego w metalowej klatce podczas postępowania sądowego. Raport z wykonania tego wyroku został przesłany do Rady Europy w dniu 8 lutego 2017 r.
- 25. *Siemaszko i Olszyński p. Polsce* (skarga nr 60975/08, 35410/09)** – w wyroku tym Trybunał stwierdził naruszenie art. 1 Protokołu nr 1 do Konwencji z uwagi na brak możliwości swobodnego rozporządzania przez skarżących częścią ich oszczędności podczas osadzenia w więzieniu. Raport z wykonania tego wyroku został przesłany do Rady Europy w dniu 5 lipca 2017 r.
- 26. *Stettner p. Polsce* (skarga nr 38510/06)** – w wyroku tym Trybunał stwierdził naruszenie art. 5 ust. 4 Konwencji z powodu przewlekłego rozpatrywania skargi na decyzję o przedłużeniu tymczasowego aresztu skarżącego. Raport z wykonania tego wyroku został przesłany do Rady Europy w dniu 12 stycznia 2017 r. Na podstawie tego raportu KM uznał w dniu 7 czerwca 2017 r. wyrok za wykonany.
- 27. *Stowarzyszenie Wietnamczyków w Polsce „Solidarność i Przyjaźń” p. Polsce* (skarga nr 7389/09)** – w wyroku tym Trybunał uznał, że doszło do naruszenia art. 13 w związku z art. 11 Konwencji z powodu odmowy odbycia przez Stowarzyszenie dwóch zgromadzeń publicznych w 2008 r. oraz braku skutecznego środka odwoławczego po stronie Stowarzyszenia na decyzje

odmowne. Raport z wykonania tego wyroku został przesłany do Rady Europy w dniu 30 sierpnia 2017 r.

- 28. *Szafrański p. Polsce (skarga nr 17249)*** – w wyroku tym Trybunał stwierdził naruszenie art. 8 Konwencji z powodu złych warunków sanitarnych w celach, w których skarżący był osadzony, w szczególności z uwagi na niepełne oddzielenie urządzeń sanitarnych od reszty celi. Raport z wykonania tego wyroku został przesłany do Rady Europy w dniu 12 stycznia 2017 r.
- 29. *Szafrański p. Polsce (skarga nr 17249)*** – zaktualizowany raport z wykonania tego wyroku został przesłany do Rady Europy w dniu 19 grudnia 2017 r.
- 30. *Ziemiński p. Polsce (skarga nr 1799/07)*** – w wyroku tym Trybunał stwierdził naruszenie art. 10 Konwencji z powodu nieproporcjonalności sankcji wymierzonej skarżącemu w postępowaniu karnym o znieważenie. Raport z wykonania tego wyroku został przesłany do Rady Europy w dniu 12 lipca 2017 r. Na podstawie tego raportu KM uznał w dniu 22 listopada 2017 r. wyrok za wykonany.
- 31. *Zybertowicz p. Polsce (skarga nr 59138/10)*** – w wyroku tym Trybunał stwierdził naruszenie art. 10 Konwencji z powodu wydania przez sądy krajowe orzeczenia zgodnego z prawem, ale stanowiącego nieproporcjonalną ingerencję w prawo skarżącego do wolności wypowiedzi. Raport z wykonania tego wyroku został przesłany do Rady Europy w dniu 7 listopada 2017 r.

III. Informacje na temat zakończenia przez Komitet Ministrów nadzoru nad wykonywaniem wybranych wyroków wydanych w sprawach polskich

W okresie sprawozdawczym KM uznał za wykonane przez Polskę łącznie 133 orzeczenia, w tym 117 wyroków merytorycznych i 16 decyzji zatwierdzających ugody zawarte przez rząd ze skarżącymi. Wśród wspomnianych 133 wyroków i decyzji szczególną uwagę należy zwrócić na następujące orzeczenia i grupy orzeczeń.

- **Mogielnicki p. Polsce (skarga nr 42689/09)** – podczas swojego 1276 posiedzenia, które odbyło się w dniu 1 lutego 2017 r., KM przyjął rezolucję końcową **CM/ResDH(2017)41**. Uznając ten wyrok za wykonany, KM pozytywnie ocenił podjęte przez rząd działania, zwłaszcza działania mające na celu rozpowszechnienie orzecznictwa ETPCz.
- **Olszewscy p. Polsce (skarga nr 99/12)** – podczas swojego 1277 posiedzenia, które odbyło się w dniach 8-9 lutego 2017 r., KM przyjął rezolucję końcową **CM/ResDH(2017)52**. Uznając ten wyrok za wykonany, KM pozytywnie ocenił kompleksowe działania podjęte przez rząd w ostatnich kilku latach, m.in. w grupie podobnych spraw *Dzwonkowski p. Polsce*, w tym opracowanie i wdrożenie wszechstronnej strategii dotyczącej, m.in.: rekrutowania, sposobu działania i odpowiedzialności funkcjonariuszy Policji oraz działania rozpowszechniające orzecznictwo ETPCz i działania szkoleniowe.
- **Grupa spraw Karwowski i 6 innych skarg p. Polsce (skarga nr 29869/13)** – podczas swojego 1284 posiedzenia, które odbyło się w dniu 19 kwietnia 2016 r., KM przyjął rezolucję końcową **CM/ResDH(2017)127**. Uznając 7 wyroków składających się na tę grupę za wykonane, KM pozytywnie ocenił podjęte przez rząd działania, zwłaszcza legislacyjne, a także mające na celu rozpowszechnienie orzecznictwa ETPCz.
- **Grupa spraw Bąk i Majewski p. Polsce (skargi nr 30210/96 i 27916/95)** – podczas swojego 1302 posiedzenia, które odbyło się w dniach 5-7 grudnia 2017 r., KM przyjął rezolucję końcową **CM/ResDH(2017)426**. KM uznał za wykonane 103 wyroki dotyczące przewlekłości postępowań w sprawach karnych i cywilnych, spośród 106 składających się na tę grupę. KM pozytywnie ocenił podejmowane przez rząd w ostatnich latach działania mające na celu przyspieszenie toczących się postępowań. Należy jednak zwrócić uwagę, iż rezolucja zamknęła jedynie część wyroków w obu grupach. Dlatego też KM będzie nadal nadzorował realizację pozostałych wyroków, przede wszystkim w aspekcie wykonania środków generalnych, zebranych od tej pory w grupie *Rutkowski p. Polsce* (tj. w ramach wykonywania wyroku pilotażowego w sprawie przewlekłości).

Pozostałe sprawy, w których w 2017 r. Komitet Ministrów RE przyjął rezolucję zamykającą nadzór nad wykonywaniem, to:

- **Stettner p. Polsce (skarga nr 38510/06),**
- **Ojczyk p. Polsce (skarga nr 66850/12),**
- **Matczak p. Polsce (skarga nr 26649/12),**
- **Grupa spraw Pukacz i 3 inne skargi p. Polsce (skarga nr 28978/15),**

- ***Kurski p. Polsce* (skarga nr 26115/10),**
- ***Grupa spraw Buriak i 11 innych skarg p. Polsce* (skarga nr 73436/14),**
- ***Ziemiński p. Polsce* (skarga nr 1799/07).**

W kontekście powyższych informacji należy dodać, że ze względu na fakt, iż rezolucje końcowe przyjmowane przez KM stanowią lakoniczne, techniczne dokumenty (sprowadzające się do stwierdzenia przez KM, że w jego opinii państwo członkowskie przedsięwzięło wszelkie wymagane środki w celu wykonania określonego wyroku czy też grupy wyroków ETPCz, zatem KM zamyka swój nadzór nad wykonaniem danej sprawy, dołączając raport z jej wykonania) nie ma potrzeby dołączania do Raportu tekstów poszczególnych rezolucji (o treści jw.). Jednakże, jak już wspomniano, wszystkie raporty z wykonania przedstawione przez rząd Komitetowi Ministrów w okresie sprawozdawczym zostały dołączone do niniejszego Raportu w postaci Załącznika B.

IV. Decyzje Komitetu Ministrów wydane w 2017 r. w sprawie realizacji niektórych wyroków wydanych w sprawach polskich

W okresie sprawozdawczym KM wydał następujące decyzje, w których ocenił stan wykonania poszczególnych wyroków w polskich sprawach znajdujących się w agendzie posiedzeń KM-DH. Treść tych decyzji została przedstawiona w całości poniżej.

- Decyzja dotycząca **wyroków w sprawach *Al Nashiri p. Polsce i Abu Zubaydah p. Polsce*** – podczas posiedzenia w dniach 7-8 marca 2017 r. KM przyjął decyzję, w której delegaci do KM:
 - 1) wyrazili głęboki niepokój, że konsekwencje naruszeń Konwencji stwierdzonych przez Europejski Trybunał w tych sprawach, nie zostały naprawione, ponieważ skarżący w dalszym ciągu podlegają traktowaniu krytykowanemu przez Europejski Trybunał: od 2008 r. Pan Al Nashiri stale podlega ryzyku zastosowania kary śmierci, a obaj skarżący od wielu lat są narażeni na rażące zaprzeczenie sprawiedliwości;
 - 2) podkreślili, po raz kolejny, że obecna sytuacja skarżących jest wynikiem „nadzwyczajnej operacji wydawania” („extraordinary rendition”) zorganizowanej przez Stany Zjednoczone na terenie Polski, jak to wynika z wyroku Europejskiego Trybunału, ze względu na ich „przyzwolenie i współudział w programie szczególnie ważnych więźniów” („High-Value Detainees Programme”), polskie władze umożliwiły CIA nielegalne przekazanie skarżących pod jurysdykcję Stanów Zjednoczonych;
 - 3) w tym kontekście wyrazili również swoje głębokie zaniepokojenie faktem, że pomimo powtarzanych wezwań Komitetu Ministrów i Sekretarza Generalnego do Stanów Zjednoczonych Ameryki, władze amerykańskie nie spełniły żądań polskich władz w zakresie uzyskania gwarancji dyplomatycznych, że skarżący nie będą narażeni na traktowanie krytykowane przez Europejski Trybunał, mając na względzie fakt, iż Stany Zjednoczone mają status obserwatora przy Radzie Europy, wezwali władze amerykańskie jeszcze raz do przemyślenia swojego stanowiska i spełnienia polskich żądań w zakresie uzyskania gwarancji dyplomatycznych w odniesieniu do skarżących;
 - 4) mocno podkreślili pilną potrzebę aktywnego kontynuowania działań przez władze polskie za pośrednictwem wszystkich możliwych środków na najwyższych szczeblach, do usunięcia zagrożeń napotykanym przez skarżących, w celu wypełnienia swoich zobowiązań wynikających z art. 46 Konwencji i poprosili władze polskie o regularne informowanie Komitetu o podjętych działaniach;
 - 5) w przypadku braku działań podjętych przez polskie władze na najwyższych szczeblach, poza listami wysyłanymi do władz Stanów Zjednoczonych, poinstruowali Sekretariat w kwestii przygotowania projektu rezolucji tymczasowej, która ma być rozpowszechniona wraz z poprawionym projektem agendy obrad 1288 posiedzenia (czerwiec) (DH);
 - 6) zdecydowali o rozpatrywaniu środków indywidualnych i generalnych w tych sprawach na swoim 1288 posiedzeniu (czerwiec 2017 r.) (DH).
- Decyzja dotycząca **wyroków w sprawach *Al Nashiri p. Polsce i Abu Zubaydah p. Polsce*** – podczas posiedzenia w dniach 6-7 czerwca 2017 r. KM przyjął decyzję, w której delegaci do KM:

Pilne środki indywidualne

- 1) *przywołując swoją decyzję z marca 2017 r., w której wyrazili głęboki niepokój, że konsekwencje naruszeń Konwencji stwierdzonych przez Europejski Trybunał w tych sprawach nie zostały naprawione, ponieważ skarżący w dalszym ciągu podlegają traktowaniu krytykowanemu przez Europejski Trybunał; odnotowali w tym zakresie informację o ostatnim spotkaniu pomiędzy Ambasadorem Rzeczypospolitej Polskiej w Stanach Zjednoczonych i przedstawicielami Departamentu Stanu Stanów Zjednoczonych dotyczącym kwestii gwarancji dyplomatycznych dla obu skarżących i odnotowali również, że kolejne spotkanie w tej kwestii jest planowane na najwyższym możliwym szczeblu;*
- 2) *podkreślili, że polskie władze muszą wykorzystać wszystkie możliwe środki do usunięcia tak szybko jak to możliwe, ryzyka orzeczenia kary śmierci w stosunku do Pana Al Nashiriego oraz ryzyka narażenia obu skarżących na rażące naruszenie sprawiedliwości, wezwali je do kontynuowania wysiłków na najwyższym możliwym szczeblu;*
- 3) *biorąc pod uwagę zwłaszcza to, że Stany Zjednoczone mają status obserwatora przy Radzie Europy, pozostali głęboko zaniepokojeni nieustępliwym stanowiskiem władz Stanów Zjednoczonych, by nie spełnić polskich żądań w zakresie uzyskania gwarancji dyplomatycznych w celu zapewnienia, że Pan Al Nashiri nie będzie podlegał karze śmierci i że żaden ze skarżących nie będzie narażony na rażące naruszenie sprawiedliwości;*
- 4) *przywołali w tej kwestii, że obecna sytuacja skarżących jest wynikiem „nadzwyczajnej operacji wydawania” („extraordinary rendition”) zorganizowanej przez Stany Zjednoczone na terytorium Polski, jak to wynika z wyroku Europejskiego Trybunału, ze względu na ich „przyzwolenie i współudział w programie szczególnie ważnych więźniów” („High-Value Detainees Programme”), polskie władze umożliwiły CIA nielegalne przekazanie skarżących pod jurysdykcję Stanów Zjednoczonych;*

Środki indywidualne

- 5) *przywołali swoje wcześniejsze decyzje w kwestii efektywnego śledztwa w Polsce;*
- 6) *przywołując, że śledztwo w Polsce toczy się od ponad dziewięciu lat bez zauważalnych postępów, wezwali polskie władze do wdrożenia wszystkich możliwych środków w celu zakończenia go i do regularnego informowania Komitetu o dokonanych postępach, łącznie z zapewnieniem mapy drogowej dla kroków, które powinny zostać podjęte, i informacji o przeciągającym się śledztwie w stosownym terminie przed grudniowym posiedzeniem; w tym kontekście wezwali zainteresowane Państwa Członkowskie do zapewnienia władzom polskim pomocy niezbędnej do zakończenia śledztwa;*

Środki generalne

- 7) *wezwali polskie władze do zakończenia refleksji nad środkami wymaganymi dla wzmocnienia nadzoru nad służbami specjalnymi i do przedstawienia Komitetowi konkretnych rezultatów tego procesu w stosownym terminie, najpóźniej przed ich 1302 posiedzeniem (grudzień 2017 r.) (DH);*
- 8) *zwrócili się do polskich władz o przekazanie jasnej wiadomości od najwyższych władz do służb wywiadowczych i służb bezpieczeństwa zaangażowanych w te sprawy o niedopuszczalności i braku tolerancji dla arbitralnego pozbawiania wolności, tortur i tajnych operacji wydawania;*
- 9) *zachętili polskie władze do kontynuowania ich prac nad wprowadzeniem procedur krajowych gwarantujących niezakłóconą komunikację i wymianę dokumentów z Europejskim Trybunałem, niezależnie od trwającej refleksji nad możliwymi zmianami Regulaminu Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i do zapoznania Komitetu z informacjami o konkretnych rezultatach osiągniętych w tej kwestii;*

- 10) zdecydowali, iż pilne środki indywidualne w tych sprawach będą rozpatrywane na ich 1294. posiedzeniu (wrzesień 2017 r.) (DH), a inne środki indywidualne i generalne na ich 1302. posiedzeniu (grudzień 2017 r.) (DH).
- Decyzja dotycząca **wyroków w sprawach *Al Nashiri p. Polsce* i *Abu Zubaydah p. Polsce*** – podczas posiedzenia w dniach 19-21 września 2017 r. KM przyjął decyzję, w której delegaci do KM:
 - 1) odnotowali z zaniepokojeniem, że sytuacja skarżących przez wiele lat nie uległa zmianie, ponieważ Pan Al Nashiri stale podlega ryzyku zastosowania kary śmierci, a obaj skarżący nadal są narażeni na rażące zaprzeczenie sprawiedliwości; odnotowali w tym względzie informacje na temat niedawnego spotkania polskiego Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych z przedstawicielami Departamentu Stanu USA, dotyczącego udzielenia gwarancji dyplomatycznych dla obu skarżących;
 - 2) podkreślili znaczenie kontynuacji aktywnego wykorzystywania przez polskie władze wszelkich możliwych środków na najwyższym szczeblu, w celu zapewnienia, iż skarżący nie będą w dalszym ciągu podlegać traktowaniu krytykowanemu przez Europejski Trybunał i wezwali je do regularnego informowania Komitetu o podejmowanych krokach;
 - 3) wyrazili głęboki żal, że pomimo działań podjętych przez polskie władze i powtarzanych wezwań Komitetu Ministrów i Sekretarza Generalnego władze Stanów Zjednoczonych utrzymują swoje stanowisko niepopierające polskich wniosków o gwarancje dyplomatyczne, że skarżący nie będą podlegali traktowaniu zabronionemu przez Europejską Konwencję Praw Człowieka; w tym zakresie przypomnieli, że obecna sytuacja skarżących jest wynikiem „nadzwyczajnej operacji wydawania” („extraordinary rendition”) zorganizowanej przez Stany Zjednoczone na terytorium Polski, jak to wynika z wyroku Europejskiego Trybunału, ze względu na ich „przyzwolenie i współudział w programie szczególnie ważnych więźniów” („High-Value Detainees Programme”), polskie władze umożliwiły CIA nielegalne przekazanie skarżących pod jurysdykcję Stanów Zjednoczonych;
 - 4) przypomnieli, że kwestia krajowego śledztwa w sprawie wydarzeń i środków generalnych zostanie rozpatrzona na ich 1302. posiedzeniu (grudzień 2017 r.) (DH) i wyrazili oczekiwanie na otrzymywanie istotnych informacji dotyczących postępów osiągniętych w odniesieniu do tych aspektów, do czasu następnego spotkania.
 - Decyzja dotycząca **wyroków w sprawach *Al Nashiri p. Polsce* i *Abu Zubaydah p. Polsce*** – podczas posiedzenia w dniach 5-7 grudnia 2017 r. KM przyjął decyzję, w której delegaci do KM:

Środki indywidualne

- 1) odnotowali z niepokojem, że pomimo pewnych dodatkowych kroków podjętych przez organa ścigania, nadal nie ma wyraźnych postępów w krajowym śledztwie, które toczy się w tych sprawach od ponad dziewięć lat;
- 2) wezwali polskie władze do zintensyfikowania wysiłków na rzecz zakończenia śledztwa i do dostarczenia Komitetowi informacji o pozostałych krokach śledztwa, jakie należy podjąć, oraz o przewidywanych ramach czasowych ich zakończenia; w tym kontekście powtórzyli również swoje wezwanie do zainteresowanych państw członkowskich, aby udzieliły władzom polskim pomocy, o którą wystąpiły, w celu zakończenia śledztwa;

Odnosnie do środków generalnych

- 3) zauważyli, że refleksje nad środkami wymaganymi do wzmocnienia nadzoru nad służbami specjalnymi zostały zakończone i że obecnie przygotowywane są przepisy dotyczące reformy obecnego systemu; wezwali polskie władze do dostarczenia Komitetowi do dnia 30 marca 2018 r. informacji na temat treści propozycji legislacyjnych oraz etapów, które należy przyjąć w celu zapewnienia, iż niezbędne poprawki zostaną wprowadzone z należytą starannością;

- 4) *powtórzyli ponadto swoje wezwanie skierowane do polskich władz, aby wysłały wiadomość do służb specjalnych i służb bezpieczeństwa o braku tolerancji wobec arbitralnego pozbawiania wolności, tortur i tajnych operacji wydawania.*
 - 5) *zachęcali władze do zintensyfikowania prac w celu wprowadzenia krajowych procedur gwarantujących swobodną komunikację z Europejskim Trybunałem oraz do przedstawienia orientacyjnych ram czasowych dla dalszych kroków, które należy podjąć, a także informacji na temat treści proponowanych rozwiązań;*
 - 6) *postanowili wznowić rozpatrywanie tych spraw najpóźniej na ich 1324. posiedzeniu (wrzesień 2018 r.) (DH) na podstawie informacji, które władze powinny przekazać w powyższych sprawach.*
- Decyzja dotycząca **dwóch wyroków Kędzior p. Polsce i K.C. p. Polsce** – podczas posiedzenia w dniach 6-8 marca 2017 r. KM przyjął decyzję, w której delegaci do KM:
 - 1) *w odniesieniu do środków indywidualnych, odnotowując jednocześnie poprawę sytuacji Pana Kędziora i możliwość wystąpienia przez Panią K.C. o podważenie jej umieszczenia w domu pomocy społecznej w dowolnym momencie, przypomnieli, że obowiązek regularnego weryfikowania konieczności dalszego przetrzymywania skarżących jest związany z przyjęciem środków generalnych; ponownie wezwali władze, by w międzyczasie zapewniły, że konieczność pozostania skarżących w domach opieki społecznej jest regularnie weryfikowana z urzędu (ex officio);*
 - 2) *odnotowali z zadowoleniem informację, że wymagane poprawki do Ustawy o ochronie zdrowia psychicznego, w tym wprowadzenie prawa osoby ubezwłasnowolnionej do odwołania się od decyzji o obowiązkowym umieszczeniu oraz okresowy automatyczny przegląd podstaw do dalszego pobytu w domu opieki społecznej wkrótce zostanie zatwierdzony przez Radę Ministrów i przedstawiony Parlamentowi do przyjęcia;*
 - 3) *zdecydowanie zachęcali władze do zakończenia procesu legislacyjnego bez dalszej zwłoki.*
 - Decyzja dotycząca **wyroku P. i S. p. Polsce** – podczas posiedzenia w dniach 19-21 września 2017 r. KM przyjął decyzję, w której delegaci do KM:
 - 1) *odnotowali, że dalsze środki indywidualne nie wydają się konieczne w tej sprawie i postanowili zamknąć nadzór nad nimi;*
 - 2) *zachęcili władze do dalszej refleksji nad środkami, które zapewnią kobietom starającym się o przeprowadzeni zabiegu zgodnej z prawem aborcji, właściwe rozważenie i odpowiednią informację na temat kroków, jakie powinny podjąć w celu skorzystania z tego prawa, w szczególności, gdy ciąży wynika z przestępstwa;*
 - 3) *zachęcili władze do przedstawienia informacji na temat tego jak, w sytuacji gdy lekarz powoła się na klauzulę sumienia, zapewnią, że kobiety starające się o przeprowadzeni zabiegu zgodnej z prawem aborcji otrzymają pełną i wiarygodną informację na temat dostępu do usług medycznych, do których są uprawnione;*
 - 4) *w tym kontekście, wezwali również władze do przedstawienia informacji na temat działań podejmowanych wobec osób świadczących usługi medyczne w związku z niewypełnianiem przez nich kontraktów z Narodowym Funduszem Zdrowia w zakresie zgodnej z prawem aborcji oraz na temat ogólnej dostępności do zabiegu zgodnej z prawem aborcji w polskim systemie zdrowia;*
 - 5) *zachęcili władze do przedstawienia dodatkowych wyjaśnień, dlaczego istniejący mechanizm ochrony danych pacjentów był nieskuteczny w sprawie skarżących oraz wniosków z tego wynikających, w celu zapobieżenia powtarzaniu się podobnych sytuacji;*
 - 6) *zwrócili się do władz o przedstawienie dodatkowych informacji na temat wszelkich środków generalnych podjętych lub planowanych, w celu zapewnienia właściwego traktowania nieletnich ubiegających się o przeprowadzenie zabiegu zgodnej z prawem aborcji.*

- Decyzja dotycząca **wyroków z grupy spraw Bąk, grupy Majewski oraz Rutkowski i inni p. Polsce** – podczas posiedzenia w dniach 5-7 grudnia 2017 r. KM przyjął decyzję, w której delegacji do KM:
 - 1) *odnotowali z zainteresowaniem przyjęcie przez władze reformy legislacyjnej, jak również środków organizacyjnych w celu zwiększenia efektywności systemu sądowniczego; odnotowali jednak, że sytuacja dotycząca przewlekłości postępowań pozostaje zróżnicowana i zachęcili władze do przedstawienia Komitetowi analizy przyczyn tej sytuacji i trudności zaobserwowanych w 2016 r. w odniesieniu do niektórych kategorii spraw oraz, w stosownych przypadkach, środków mających rozwiązać te trudności;*
 - 2) *zachęcili władze do przedstawienia Komitetowi informacji, w tym statystyk, pozwalających na ocenę wpływu przyjętych lub planowanych ostatnio środków, a zwłaszcza zmian kodeksów postępowania, rekrutacji nowych sędziów i przekazania kompetencji innym prawnikom;*
 - 3) *z zadowoleniem przyjęli poprawki do Ustawy z 2004 r., które weszły w życie w 2017 r., mające na celu wyeliminowanie problemów odnotowanych przez Europejski Trybunał w odniesieniu do stosowania tego środka; zwrócili się do władz o przekazanie informacji na temat stosowania przez sądy krajowe nowych ram prawnych, w szczególności w zakresie wysokości przyznanych odszkodowań oraz zgodności z orzecznictwem Europejskiego Trybunału;*
 - 4) *postanowili o zamknięciu 103 spraw repetytywnych, w których nie są wymagane dalsze środki indywidualne, i przyjęli rezolucję końcową CM/ResDH(2017)426; postanowili kontynuować rozważania dotyczące środków generalnych koniecznych do rozwiązania problemu przewlekłości postępowań cywilnych i karnych oraz do zapewnienia skuteczności środka przewidzianego Ustawą z 2004 r. w kontekście nadzoru nad sprawami Bąk, Majewski, Rutkowski i Załuska;*
 - 5) *postanowili wznowić rozpatrywanie spraw Bąk, Majewski, Rutkowski i Załuska najpóźniej na ich 1331 posiedzeniu (grudzień 2018 r.) (DH).*

V. Działalność międzyresortowego Zespołu do Spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w 2017 r.

Międzyresortowy Zespół do Spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, który zajmuje się między innymi wypracowywaniem strategii wykonywania wyroków Trybunału, w okresie sprawozdawczym spotkał się czterokrotnie na posiedzeniach plenarnych (w dniach 30 marca, 21 czerwca, 28 września i 14 grudnia) oraz odbyło się jedno posiedzenie grupy roboczej. Ponadto Zespół pracował na bieżąco, wymieniając korespondencję w sprawach znajdujących się w agendzie KM. Szczegółowe sprawozdania z posiedzeń plenarnych są dostępne na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych w zakładce *Polityka zagraniczna – Europejski Trybunał Praw Człowieka – wykonywanie wyroków*: http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/europejski_trybunal_praw_czlowieka/wykonywanie_orzeczen_europejskiego_trybunalu_praw_czlowieka/wykonywanie_wyrokow_etpcz.

Sprawozdania z posiedzeń plenarnych Zespołu są również dołączone do niniejszego Raportu jako Załącznik C.

Szczególny charakter miało posiedzenia Zespołu w dniu 30 marca 2017 r. z uwagi na udział w nim delegacji rządu ukraińskiego oraz Parlamentu Ukrainy pod przewodnictwem Pana Ivana Lishchyny, zastępcy podsekretarza stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości i agenta rządu ukraińskiego w postępowaniach przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka. Delegacja złożyła wizytę w Polsce w celu zapoznania się z polskimi mechanizmami w zakresie wykonywania wyroków ETPCz, które uważane są za jedno z modelowych pośród 47 państw Rady Europy.

Posiedzenie Zespołu, które miało miejsce w dniu 14 grudnia 2017 r., podobnie, jak w ubiegłych latach, było posiedzeniem podsumowującym kolejny rok działań rządu na rzecz wykonywania wyroków Trybunału.

Posiedzenie to, jak każde ostatnie posiedzenie plenarne Zespołu w roku, miało rozszerzoną formułę. Oprócz stałych członków (przedstawiciele poszczególnych resortów, Kancelarii Prezesa Rady Ministrów i Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej) i uczestników posiedzeń Zespołu, tj. przedstawiciele Krajowej Rady Sądownictwa, Naczelnego Sądu Administracyjnego, Trybunału Konstytucyjnego, Prokuratury Krajowej, Kancelarii Sejmu i Senatu, Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, do udziału w nim zaproszeni zostali między innymi przedstawiciele: Kancelarii Prezydenta RP, Najwyższej Izby Kontroli, Rady Legislacyjnej, Rzecznika Praw Dziecka, rządowego Centrum Legislacji oraz reprezentanci organizacji pozarządowych (Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Amnesty International, Federacja na Rzecz Kobiet i Planowania Rodziny, Ordo Iuris, Instytut na rzecz Państwa i Prawa) i przedstawiciele zawodów prawniczych (Naczelnej Rady Adwokackiej, Krajowej Rady Radców Prawnych). Zaproszenie na posiedzenie Zespołu otrzymali również, podobnie jak w poprzednich latach, Przewodniczący Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka Sejmu RP oraz Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji Senatu RP, którzy jednak na posiedzenie nie przybyli. Z uwagi na szczególny charakter posiedzenia uczestniczył w nim Podsekretarz stanu w MSZ Pan prof. dr hab. Jacek Czaputowicz. Ponadto w posiedzeniu uczestniczyli: Pan senator Zbigniew Cichoń oraz Pani dr Hanna Machińska, Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich.

Dodatkowo w dniu 20 marca 2017 r. odbyło się posiedzenie grupy roboczej Zespołu do Spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Posiedzenie zostało zwołane w związku z wizytą w Polsce Pana Pierr'a-Yves'a Le Borgn'a, deputowanego do Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, Sprawozdawcy Komisji ds. Prawnych i Praw Człowieka ZPRE. Głównym celem wizyty Pana Le Borgn'a było zebranie informacji nt. działań podjętych w Polsce od czasu przyjęcia w dniu 30 września 2015 r. poprzedniego raportu ZPRE w sprawie wykonywania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, autorstwa Pana Klaasa de Vriesa.

W posiedzeniu, poza Panem Le Borgnem i towarzyszącą mu Panią Agnieszką Szklaną, reprezentującą Sekretariat ZPRE, uczestniczyli przedstawiciele: Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego; Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji; Ministerstwa Sprawiedliwości; Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej; Ministerstwa Zdrowia; Rzecznika Praw Pacjenta; Prokuratury Krajowej; Naczelnego Sądu Administracyjnego; Służby Więziennej oraz Pani Anna Trębaczkiwicz (sekretarz Delegacji Parlamentarnej do ZPRE).

Ponadto, Zespół jak zawsze pracował pomiędzy sesjami plenarnymi poprzez prowadzenie roboczych uzgodnień.

VI. Informacja na temat komunikacji wniesionych do Komitetu Ministrów przez uprawnione podmioty oraz udzielonych w związku z tymi komunikacjami odpowiedzi rządu

W okresie sprawozdawczym uprawnione podmioty, tj. organizacje pozarządowe oraz Naczelna Rada Adwokacka, wniosły do KM łącznie 4 komunikacje dotyczące stanu wykonania niektórych wyroków wydanych w polskich sprawach. Komunikacje te zostały wymienione poniżej, natomiast ich pełne teksty wraz z odpowiedziami rządu są załączone do niniejszego Raportu w postaci Załącznika F.

- W dniu **8 lutego 2017 r.** Pełnomocnik otrzymał komunikację przesłaną do KM ws. grupy wyroków **Kurłowicz, Jucha i Żak oraz Lewandowska-Malec p. Polsce** (wyroki dotyczące wolności wyrażania opinii) przez Helsińską Fundację Praw Człowieka. Odpowiedź na tę komunikację została przygotowana we współpracy z MS. Zarówno komunikacja, jak i odpowiedź na nią są dostępne na stronie Rady Europy: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806f5f94.
- W dniu **4 września 2017 r.** Pełnomocnik otrzymał komunikację przesłaną do KM ws. wyroków **P. i S. p. Polsce, R. R. p. Polsce oraz Tysiąc p. Polsce** (wyroki dotyczące egzekwowania prawa do legalnej aborcji oraz dostępu do badań prenatalnych) przez Helsińską Fundację Praw Człowieka. Odpowiedź na tę komunikację została przygotowana we współpracy z MZ. Zarówno komunikacja, jak i odpowiedź na nią są dostępne na stronie Rady Europy: <https://rm.coe.int/16807438d7>.
- W dniu **14 września 2017 r.** Pełnomocnik otrzymał komunikację przesłaną do KM ws. **P. i S. p. Polsce** (wyrok dotyczący egzekwowania prawa do legalnej aborcji) przez Centrum Praw Reprodukcyjnych. Odpowiedź na tę komunikację została przygotowana we współpracy z MZ. Zarówno komunikacja, jak i odpowiedź na nią są dostępne na stronach Rady Europy: <https://rm.coe.int/1680751a47>, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680759aba.
- W dniu **28 listopada 2017 r.** Pełnomocnik otrzymał komunikację przesłaną do KM ws. grupy spraw **Rutkowski i Inni p. Polsce** (wyrok pilotażowy dotyczący przewlekłości postępowań) przez Helsińską Fundację Praw Człowieka. Odpowiedź na tę komunikację została przygotowana we współpracy z MS. Zarówno komunikacja, jak i odpowiedź na nią są dostępne na stronie Rady Europy: <https://rm.coe.int/1680772dc9>.

VII. Informacje na temat posiedzenia Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji Senatu RP

W dniu 27 czerwca 2017 r. Pani Minister Renata Szczęch, Podsekretarz Stanu w MSZ, uczestniczyła, wraz z Pełnomocnikiem, w posiedzeniu Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji Senatu RP. Pani Minister przedstawiła członkom Komisji oraz obecnym na posiedzeniu gościom: przedstawicielom administracji publicznej, w tym Ministerstwa Sprawiedliwości, Ministerstwa Zdrowia i Prokuratury Krajowej, a także społeczeństwa obywatelskiego, *Raport z wykonywania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przez Polskę za 2016 r.*

W swoim wystąpieniu Pani Minister wskazała, że działania na rzecz realizacji orzeczeń Trybunału w sprawach dotyczących Polski, a także dostosowywania prawa i praktyki do standardów wynikających z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, podejmowane od kilku lat ze wzmożoną intensywnością, przynoszą dobre rezultaty. Dla zilustrowania tej tezy przedstawiła liczne dane statystyczne. Podkreśliła, że w 2016 r. Trybunał zakomunikował rządowi jedynie 69 nowych skarg, po 170 w 2015 r., oraz że w 2016 r. w sprawach polskich zostało wydanych 26 wyroków. Wskazała również na systematyczny spadek liczby orzeczeń znajdujących się w fazie wykonania pod nadzorem Komitetu Ministrów Rady Europy z 924 na koniec 2011 r. do 223 na koniec 2016 r.

Pani Minister przypomniała również, że integralną część Raportu stanowią jego załączniki, w tym kontekście zaznaczyła, że do Raportu za 2016 r. po raz pierwszy został dołączony Załącznik F, który zawiera pełne teksty komunikacji przesłanych do nadzorującego wykonywanie orzeczeń ETPCz – Komitetu Ministrów Rady Europy przez uprawnione do tego podmioty (organizacje pozarządowe oraz Naczelną Radę Adwokacką) wraz z odpowiedziami rządu. Ponadto, zwróciła uwagę na dwa załączniki. Załącznik D, zawierający listę wybranych orzeczeń Trybunału wydanych w 2016 r. wobec innych państw, które mają lub potencjalnie mogą mieć znaczenie dla polskiego porządku prawnego i dla praktyki stosowania prawa. A także na załącznik E, przedstawiający informację na temat koniecznych zmian w prawie polskim i praktyce jego stosowania, niezbędnych dla wykonania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, jak również informację nt. źródeł naruszeń Konwencji stwierdzonych w wyrokach Trybunału, będących skutkiem obowiązywania nieodpowiadającego standardom Konwencji prawa bądź wynikających z nieodpowiedniej praktyki.

VIII. Informacje na temat działań Pełnomocnika, mających na celu usprawnienie wykonywania wyroków Trybunału przez Polskę

- **Funkcjonowanie Zarządzenia o utworzeniu Zespołu do Spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka po nowelizacji przeprowadzonej w 2015 r. wprowadzającej nowe zasady współpracy międzyinstytucjonalnej ws. wykonywania wyroków ETPCz**

Ministerstwo Spraw Zagranicznych monitoruje realizację obowiązków wynikających z Zarządzenia. Ze względu na czas, jaki minął od przyjęcia znowelizowanego Zarządzenia, możliwe stało się dokonanie oceny jego funkcjonowania w praktyce. Głównym celem nowelizacji było doprowadzenie do terminowego przygotowywania planów działań i raportów z wykonania poszczególnych wyroków Trybunału przez podmioty za to odpowiedzialne. W tym zakresie, jeśli chodzi o 2017 r., głównym podmiotem przygotowującym te dokumenty, zgodnie z przepisami znowelizowanego Zarządzenia, było MS ze względu na problematykę wyroków będących przedmiotem egzekucji w 2017 r. Współpracę z tym resortem w okresie sprawozdawczym należy ocenić pozytywnie. MS przysyłało żądane dokumenty terminowo i w razie konieczności, wynikającej np. z uwag SWW, w miarę możliwości je uzupełniało. Szczególnie należy też podkreślić dużą sprawność tłumaczenia wyroków ETPCz stwierdzających naruszenia w sprawach dotyczących Polski (w 2017 r. sprawy te były we właściwości MS i MSWiA). Generalnie bardzo pozytywnie należy też ocenić współpracę i dialog prowadzony w 2017 r. na forum Zespołu ds. ETPCz z udziałem wszystkich właściwych w sprawie wykonania wyroku organów władzy wykonawczej, ustawodawczej, sądowej, a także Rzecznika Praw Obywatelskich i Rządowego Centrum Legislacji. Tego typu dialog pozwala w sposób wszechstronny przeanalizować sposób wykonania poszczególnych wyroków i znacząco przyspiesza ten proces.

- **Badanie przez MSZ projektów aktów prawnych pod względem ich zgodności z Konwencją o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.**

Kierowany przez Pełnomocnika Departament do Spraw Postępowania przed Międzynarodowymi Organami Ochrony Praw Człowieka (dalej DPOPC) MSZ nadal opiniuje projekty aktów prawnych oraz stanowisk rządu do projektów parlamentarnych. W 2017 r. Departament przeprowadził około 626 takich analiz.

- **Informacja na temat kontynuacji inicjatywy polegającej na tłumaczeniu na język polski wyroków Trybunału, wydanych w sprawach dotyczących innych państw**

W dniu 24 marca 2014 r. MSZ, Ministerstwo Sprawiedliwości, Trybunał Konstytucyjny i Naczelny Sąd Administracyjny podpisały porozumienie ws. tłumaczeń wyroków ETPCz wydanych w sprawach przeciwko innym państwom. Z dniem 31 sierpnia 2015 r. do Porozumienia przystąpił Prokurator Generalny, który zobowiązał się do zapewnienia tłumaczenia na język polski, od dnia 1 stycznia 2016 r., po 10 orzeczeń rocznie.

Strony Porozumienia wspólnie dokonują wyboru orzeczeń Trybunału do tłumaczenia, a także przekazują sobie wzajemnie przetłumaczone orzeczenia w celu udostępnienia na stronach internetowych

oraz wykorzystywania w działalności upowszechniającej i szkoleniowej. Tłumaczenia są również przekazywane do bazy orzeczeń Trybunału HUDOC.

Dotychczasowa współpraca przyniosła wymierne rezultaty: przetłumaczonych zostało już 127 orzeczeń ETPCz w sprawach dotyczących innych państw (z tego 34 w 2017 r.). MSZ rozpoczęło również tłumaczenie streszczeń wyroków przygotowywanych przez Kancelarię Trybunału (w 2017 r. przetłumaczyło ich 28). Tłumaczenia są zamieszczane m.in. w bazach orzecznictwa prowadzonych na stronach ETPCz i MS. Polski model współpracy, zakładający bezpośrednie włączenie TK, NSA i prokuratury do procesu selekcji i tłumaczenia wyroków Trybunału, jest bardzo pozytywnie oceniany w Radzie Europy i wskazywany jako przykład dobrej praktyki.

- **Informacja na temat organizacji wizyt studyjnych i delegacji (secondmentów) dla polskich sędziów do Trybunału**

W 2017 r. RE nie wystąpiła do MSZ z propozycją zorganizowania wizyt studyjnych polskich sędziów. Z tego względu MSZ zachęcało podmioty współpracujące w ramach Zespołu ds. ETPCz do organizacji własnych wizyt studyjnych dla pracowników i zaplanowania środków budżetowych na ten cel. W 2017 r. Ministerstwo Sprawiedliwości zorganizowało 3 wizyty studyjne do Trybunału i Rady Europy dla polskich (oraz norweskich) sędziów w ramach Norweskiego Mechanizmu Finansowego. Łącznie w trzech wizytach udział wzięło 71 sędziów polskich oraz 2 przedstawiciele Ministerstwa Sprawiedliwości. Ponadto wizyty studyjne do Rady Europy i Trybunału były również organizowane we współpracy z Programem Wymiany Europejskiej Sieci Szkolenia Kadr Wymiaru Sprawiedliwości (EJTN): w 2017 r. Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury wysłała 8 osób (sędziów i prokuratorów) na 5 takich wizyt studyjnych, natomiast Naczelny Sąd Administracyjny wysłał dwóch swych sędziów.

Jeśli chodzi o delegowanie polskich sędziów do pracy w Trybunale i SWW, to decyzją Ministra Sprawiedliwości, z dniem 19 czerwca 2017 r. zostało zakończone oddelegowanie polskiego sędziego do SWW, natomiast kontynuowane jest oddelegowanie polskiego sędziego do Kancelarii Trybunału. Podsumowując zakończoną delegację sędziego do Sekcji Wykonywania Wyroków (w okresie 2012-2017), należy zaznaczyć, że wpłynęła ona pozytywnie na usprawnienie procedowania polskich spraw i wypracowanie metodologii działań koniecznych do podjęcia przez władze polskie w ramach procedury wykonywania.

- **Kontynuowanie działań w celu ochrony kwot zasądzanych przez Trybunał przed egzekucją na rzecz Skarbu Państwa**

W 2017 r. wprowadzono regulację umożliwiającą umorzenie kwot zastępstwa procesowego Skarbu Państwa zasądzonych w postępowaniu, w którym następnie stwierdzono, że doszło wobec dłużnika do naruszenia Konwencji lub Protokołów dodatkowych do Konwencji. Od 2015 r. prowadzone były (z udziałem Ministerstwa Finansów, Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Sprawiedliwości oraz Prokuratury Generalnej Skarbu Państwa) prace w celu wprowadzenia stosownych zmian w *Ustawie z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych* (Dz. U. z 2013 r. poz. 885, z późn. zm.). W rezultacie tych prac doprowadzono do nowelizacji ww. Ustawy i wprowadzenia do niej przepisu umożliwiającego umorzenie na wnioski skarżących kosztów zastępstwa procesowego Skarbu Państwa, zasądzonych w postępowaniu krajowym, w którym doszło do naruszenia Konwencji stwierdzonego orzeczeniem ETPCz. Zmiana ta ma na celu zagwarantowanie lepszej ochrony przed egzekucją kwot zasądzonych przez ETPCz na rzecz skarżących i jednocześnie ma zapobiegać ewentualnym problemom z wykonaniem przez Polskę orzeczeń Trybunału.

- **Szkolenia**

Pełnomocnik angażuje się w przeprowadzanie szkoleń na temat problematyki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i innych kwestii dotyczących międzynarodowych systemów ochrony praw człowieka dla pracowników organów publicznych w razie zgłoszenia zapotrzebowania przez te podmioty. W 2017 r. Zastępca Pełnomocnika dwukrotnie przeprowadził szkolenia dla koordynatorów Policji do

walki z przestępstwami z nienawiści – zarówno dla koordynatorów funkcjonujących w ramach pionu kryminalnego Policji, jak i dla nowych koordynatorów w pionie do walki z cyberprzestępczością, powołanych w 2017 r., w związku z realizacją zalecenia sformułowanego w 2015 r. przez Europejską Komisję przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji – ECRI. Przedmiotem szkoleń były głównie zalecenia ECRI zawarte w jej 5 raporcie nt. Polski z 2015 r., na jednym ze szkoleń omówiono także częściowo najważniejsze orzeczenia ETPCz w odniesieniu do ścigania przestępstw z nienawiści.

IX. Informacja na temat wizyty w Polsce Sprawozdawcy Komisji ds. Prawnych i Praw Człowieka ZPRE, Pana Pierre'a-Yves Le Borgn'a

W dniach 20-21 marca 2017 r. z wizytą w Polsce przebywał Pan Pierre-Yves Le Borgn', deputowany do Zgromadzenia Narodowego z okręgu Francuzów mieszkających poza granicami kraju oraz członek Komisji do Spraw Prawnych i Praw Człowieka Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy.

Głównym celem wizyty Pana Le Borgn'a było zebranie informacji nt. działań podjętych w Polsce od czasu przyjęcia w dniu 30 września 2015 r. poprzedniego raportu ZPRE w sprawie wykonywania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, autorstwa Pana Klaasa de Vriesa .

W celu właściwego przedstawienia Panu Le Borgn'owi stanu wykonania wyroków Trybunału w Polsce w dniu 20 marca 2017 r. zorganizowane zostało posiedzenie grupy roboczej Zespołu do Spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, w którym uczestniczyli, poza Pełnomocnikiem Ministra Spraw Zagranicznych do Spraw Postępowań przed ETPCz, przedstawiciele wybranych resortów i podmiotów odpowiedzialnych za implementację wyroków Trybunału. W trakcie spotkania Pan Le Borgn' zainteresowany był przede wszystkim polskimi mechanizmami służącymi wykonywaniu wyroków ETPCz, w szczególności funkcjonowaniem Zespołu do Spraw ETPCz, zaangażowaniem polskiego parlamentu w proces wykonywania wyroków oraz upowszechnianiem przez rząd standardów Konwencji, m.in. poprzez szkolenia dla sędziów prowadzone przez Ministerstwo Sprawiedliwości i Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury. Ponadto Pan Le Borgn' dopytywał o szczegółowe kwestie wykonania wyroków dotyczących przewlekłości postępowań sądowych oraz wyroków *Al Nashiri i Abu Zubaydah p. Polsce*.

Niezależnie od wizyty w MSZ, Pan Le Borgn' miał okazję podczas pobytu w Polsce spotkać się z przedstawicielami: Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Ministerstwa Sprawiedliwości, sędziami Sądu Najwyższego i Naczelnego Sądu Administracyjnego, a także z posłami Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka Sejmu RP oraz senatorami z Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji Senatu RP, jak również z zastępcą RPO, Panem Krzysztofem Olkowiczem.

W dniu 29 czerwca 2017 r. Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy przyjęło rezolucję (*Resolution 2178(2017)*) oraz raport nt. implementacji wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. W kontekście Polski należy zaznaczyć, że raport odnotowuje postęp, jaki poczyniły władze polskie w wykonywaniu wyroków Trybunału od czasu przyjęcia w 2015 r. poprzedniego raportu ZPRE. Raport zaznacza, że Polska zamknęła już większość grup spraw wskazanych w poprzednim raporcie ZPRE i spadła z 7 na 10 miejsce w prowadzonym przez ZPRE rankingu państw z największą liczbą orzeczeń Trybunału, wymagających wykonania. Dodatkowo raport pozytywnie ocenia działania rządu RP związane z przygotowaniem rocznych raportów nt. wykonywania wyroków ETPCz oraz funkcjonowaniem międzyresortowego Zespołu ds. ETPCz.

X. Informacja na temat wizyty w Polsce delegacji ukraińskiego Pełnomocnika ds. ETPCz, Pana Ivana Lishchyny

W dniach 27-31 marca 2017 r. z wizytą w Polsce przebywała delegacja z Ukrainy, w skład której wchodził: Pan Ivan Lishchyna, Pełnomocnik rządu Ukrainy przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w randze zastępcy Wiceministra Sprawiedliwości, a zarazem Przewodniczący delegacji, Pan Andrii Pomazanow, Poseł do parlamentu Ukrainy, członek Komisji Prawnej i Sprawiedliwości, Pani Maryna Skliarenko, pierwszy Zastępca Szefa Departamentu Sprawiedliwości i Bezpieczeństwa Sekretariatu Rady Ministrów Ukrainy oraz kierownictwo i pracownicy Biura Pełnomocnika rządu, a także przedstawicielka Biura Rady Europy w Kijowie.

Wizyta została zorganizowana przez Biuro Rady Europy w Kijowie we współpracy z Departamentem Postępowań przed Międzynarodowymi Organami Praw Człowieka MSZ. Głównym celem wizyty było zapoznanie przedstawicieli Ukrainy z polskim systemem wykonywania wyroków, w kontekście przeprowadzanej na Ukrainie reformy sądownictwa.

Z uwagi na powyższy cel, członkowie delegacji spotkali się z przedstawicielami: Ministerstwa Sprawiedliwości, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Naczelnego Sądu Administracyjnego, Sądu Najwyższego, Krajowej Rady Sądownictwa, Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, a także z Komisją Praw Człowieka, Praworzędności i Petycji Senatu RP pod przewodnictwem Pana Senatora Michała Seweryńskiego oraz z Zastępcą Rzecznika Praw Obywatelskich, Panem Krzysztofem Olkowiczem. Wzięli także udział, na swoje szczególne życzenie, w posiedzeniu Zespołu do Spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka pod przewodnictwem Pani Minister Renaty Szczęch.

XI. Informacja na temat wizyty w MSZ Zastępcy gruzińskiego Rzecznika Praw Obywatelskich, Pani Ekaterine Skhiladze

W dniu 22 listopada 2017 r. w siedzibie Ministerstwa Spraw Zagranicznych odbyło się spotkanie przedstawicieli Departamentu ds. Postępowania przed Międzynarodowymi Organami Ochrony Praw Człowieka MSZ z delegacją pracowników Biura Rzecznika Praw Obywatelskich Gruzji. Delegacji gruzińskiej przewodniczyła Pani Ekaterine Skhiladze, Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich Gruzji. Głównym celem wizyty było zebranie informacji nt. działań podejmowanych w Polsce w celu wypełnienia międzynarodowych zobowiązań.

Podczas spotkania przedstawiciele MSZ przekazali informacje na temat polskich mechanizmów służących wykonywaniu wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Szczególną uwagę zwrócili na: sposób działania międzyresortowego Zespołu ds. ETPCz, opracowywane w MSZ, a następnie przyjmowane przez Radę Ministrów Raporty z wykonywania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przez Polskę, oraz na zaangażowanie polskiego parlamentu w wykonywanie wyroków Trybunału. Podkreślili, że w wyniku działań podejmowanych w ostatnich latach, od 2013 r. liczba spraw polskich pozostających w fazie wykonywania zmniejszyła się o ponad połowę. Zwrócili również uwagę na szereg działań miękkich, podnoszących świadomość, na które składają się m.in. coroczne Seminarium Warszawskie, czy tłumaczenie orzeczeń ETPCz przeciwko innym państwom. Przewodnicząca delegacji, Pani Ekaterine Skhiladze, dziękując za uzyskane informacje, zaznaczyła, że Polska jest postrzegana jako kraj, którego działania w celu wykonywania wyroków ETPCz mogą służyć za wzór dla innych państw.

XII. Informacja na temat wizyty uczestników Akademii Rozszerzeniowej – Bałkany

W ramach działalności Pełnomocnika, mającej na celu wspieranie projektów MSZ w zakresie dzielenia się przez Polskę doświadczeniami skutecznej transformacji, w maju 2017 r. pracownicy Departamentu ds. Postępowań przed Międzynarodowymi Organami Ochrony Praw Człowieka w MSZ zaprezentowali uczestnikom trzeciej edycji Akademii Rozszerzeniowej dla sześciu państw Bałkanów Zachodnich – Albanii, Bośni i Hercegowiny, Czarnogóry, Kosowa, Macedonii, Serbii, rozwiązania stosowane w Polsce w zakresie wykonywania wyroków i upowszechniania standardów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

XIII. Organizacja konkursu plastycznego Rzeczpospolita Praw Człowieka. 25-lecie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w Polsce

KALENDARZ 2018
2018 CALENDAR

Rzeczpospolita Praw Człowieka. 25-lecie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w Polsce
Prace laureatów konkursu plastycznego zorganizowanego przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych
The Republic of Human Rights. 25 years of the European Convention on Human Rights in Poland
Works awarded in an art contest launched by the Polish Ministry of Foreign Affairs

W 2017 r. Ministerstwo Spraw Zagranicznych podjęło się organizacji konkursu plastycznego skierowanego do dzieci w wieku 6-15 lat pn. *Rzeczpospolita Praw Człowieka. 25-lecie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w Polsce*. Celem konkursu było promowanie praw i wolności chronionych Konwencją w szkołach i większe zainteresowanie dzieci uczeniem się na temat praw człowieka we współczesnym świecie. Dzieci zostały poproszone o zilustrowanie, w jaki sposób przestrzegane są postanowienia Konwencji. Przedsięwzięcie zostało zrealizowane w dwóch edycjach: krajowej, adresowanej do uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych, za organizację której odpowiadał Departament ds. Postępowań przed Międzynarodowymi Organami Ochrony Praw Człowieka w MSZ, i międzynarodowej – pozostającej w gestii Departamentu Dyplomacji Publicznej i Kulturalnej MSZ. Krajowa edycja konkursu cieszyła się ogromnym zainteresowaniem młodych uczestników – do Ministerstwa Spraw Zagranicznych przesłano 1242 prace plastyczne, a wśród uczestników konkursu znaleźli się również uczniowie szkół specjalnych. W dniu 9 czerwca 2017 r. odbyło się uroczyste wręczenie nagród lau-

reatom krajowej edycji konkursu. Prace tych 14 laureatów zostały przez MSZ wydrukowane w formie kalendarza na 2018 r. i szeroko rozpowszechnione.

Konkurs zorganizowany przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych był nie tylko okazją do zaprezentowania przez uczestników swoich zdolności plastycznych, ale przede wszystkim przyczynił się do upowszechniania wiedzy o prawach człowieka wśród dzieci i młodzieży.

XIV. Organizacja konferencji Reprezentacja RP przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka – ponad dwie dekady doświadczeń MSZ

W dniu 30 maja 2017 r. w Warszawie odbyła się konferencja zatytułowana *Reprezentacja RP przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka – ponad dwie dekady doświadczeń MSZ*. Celem konferencji było podkreślenie osiągnięć MSZ na polu reprezentacji Polski w postępowaniach strasburskich. Pretekstem do zorganizowania wydarzenia stała się 20 rocznica wydania pierwszego wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w stosunku do Polski w sprawie *Proszak*.

Konferencja miała charakter seminarium z udziałem wysokich rangą urzędników, przedstawicieli kadry naukowej oraz władzy ustawodawczej. W charakterze prelegentów udział wzięły m.in. osoby od lat zajmujące się kwestiami ochrony praw człowieka na forum Rady Europy: Pani Renata Degener, Zastępca Kanclerza I Sekcji w Europejskim Trybunale Praw Człowieka, Pani Geneviève Mayer, Dyrektor Departamentu Wykonywania Wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Radzie Europy oraz Pani Dr Agnieszka Szklanna, Sekretarz w Komitecie ds. Prawnych i Praw Człowieka Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy. W konferencji udział wzięło 180 uczestników, w tym parlamentarzyści, wśród których obecny był Pan prof. Michał Seweryński, Wicemarszałek Senatu.

Konferencja stała się okazją do przedstawienia doświadczeń MSZ na polu reprezentacji Polski w postępowaniach przed ETPCz, zwłaszcza w zakresie przyczynienia się do ustanowienia i rozwoju procedury pilotażowej, oraz na polu wykonywania wyroków. Przedstawiciele Kancelarii Trybunału oraz Rady Europy wielokrotnie podkreślali unikatowe podejście władz polskich, oparte na dialogu i współpracy. Konferencja pozwoliła ukazać odbiorcom wieloaspektowość zadań realizowanych przez Pełnomocnika Ministra Spraw Zagranicznych ds. ETPCz. Umożliwiła także przedstawienie na forum krajowym, jak działania MSZ w dziedzinie reprezentacji Polski przed ETPCz odbierane są na poziomie międzynarodowym. W szczególności stała się okazją do podkreślenia pozytywnego wizerunku Polski, związanego z wieloletnią praktyką MSZ do uwzględniania w postępowaniach przed ETPCz szerszego kontekstu prawnego i politycznego, z jakim związane jest sądownictwo międzynarodowe.

Rezultatem konferencji jest publikacja zawierająca wystąpienia uczestników, podsumowujące ponad dwie dekady doświadczeń MSZ w reprezentowaniu Polski przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka.

W dniu 30 maja 2017 r. w Warszawie odbyła się konferencja zorganizowana przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych, zatytułowana „Reprezentacja Rzeczypospolitej Polskiej przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka – ponad dwie dekady doświadczeń Ministerstwa Spraw Zagranicznych”.

Podczas konferencji omówiono proces dwustronny-północny ds. obywateli Ministerstwa Spraw Zagranicznych na polu reprezentacji Polski przed Trybunałem w Strasburgu – zarówno w zakresie zaangażowania procesowego, jak i wykonania wyroku. Wykazywane osiągnięcia, w tym w obszarze współpracy z Rzecznikiem Praw Człowieka, sądektora w systemie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Podkreślono osiągnięcia Ministerstwa Spraw Zagranicznych, jako odbiorcy, uczestnika międzynarodowych procedur, w tym w zakresie umiarkowanej procedury pilotażowej przed Trybunałem oraz na polu wykonywania jego orzeczeń.

Konferencja zgromadziła zróżnicowany przedstawicielstwo środowiska prawniczego, którymi uczestniczyli także eksperci dyplomatyczni.

The conference organized by the Ministry of Foreign Affairs of Poland entitled „Representation of the Republic of Poland before the European Court of Human Rights – over 20 years of experience of the Ministry of Foreign Affairs” was held on 30 May 2017 in Warsaw.

During the conference, the achievements of the Ministry of Foreign Affairs of Poland in 20 years in the field of representation of Poland before the Strasbourg Court were discussed, both in terms of legal proceedings and the execution of judgments not only in Poland but also in the European Court of Human Rights itself. The Ministry of Foreign Affairs of Poland was highlighted as the active participant in the ongoing process, including the establishment of the pilotage procedure before the Court and the enforcement of its judgments.

The conference brought together prominent representatives of legal profession, the legislature and the diplomatic corps.

**REPREZENTACJA
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
PRZED EUROPEJSKIM TRYBUNAŁEM
PRAW CZŁOWIEKA**
– ponad dwie dekady doświadczeń
Ministerstwa Spraw Zagranicznych

**REPRESENTATION
OF THE REPUBLIC OF POLAND
BEFORE THE EUROPEAN COURT
OF HUMAN RIGHTS**
– over twenty years of experience
of the Ministry of Foreign Affairs

Rzeczpospolita Polska
Ministerstwo
Spraw Zagranicznych

XV. Organizacja XI Seminarium Warszawskiego

Seminaria Warszawskie to cykl konferencji poświęconych prawom człowieka i standardom ich ochrony w systemie Rady Europy, organizowanych z inicjatywy Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Ich celem jest wspieranie dyskusji eksperckiej nt. rozwoju mechanizmów ochrony praw człowieka na poziomie krajowym i europejskim

W dniu 24 listopada 2017 r. w Warszawie, w siedzibie Krajowej Szkoły Administracji Publicznej im. Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Lecha Kaczyńskiego, odbyło się XI Seminarium Warszawskie, zorganizowane przez Departament ds. Postępowania przed Międzynarodowymi Organami Ochrony Praw Człowieka w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Tematem jedenastej edycji Seminarium było hasło *Prawo do godnego życia w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i innych standardów międzynarodowych*.

Konferencja była okazją do analizy praktycznych aspektów praw społecznych, w tym kwestii praw pracowniczych, praw seniorów, prawa do zabezpieczenia społecznego czy prawa do odpowiedniej żywności. Prelegentami konferencji byli wybitni przedstawiciele świata nauki oraz praktycy zajmujący się zagadnieniami ochrony praw człowieka. Seminarium otworzył Pan Wojciech Federczyk, dyrektor Krajowej Szkoły Administracji Publicznej. Gości przywitani również Pani Elżbieta Bojanowska, Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, oraz Pan Jacek Czaputowicz, Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Wykład honorowy, poświęcony roli Rady Europy jako obrońcy praw społecznych wygłosił Pan Régis Brilat, Dyrektor Departamentu Europejskiej Karty Społecznej i Sekretarz Wykonawczego Europejskiego Komitetu Praw Społecznych Rady Europy. XI Seminarium Warszawskie cieszyło się bardzo dużym zainteresowaniem gości z wielu środowisk – łącznie w konferencji udział wzięło ponad dwieście osób, w tym ponad trzydziestu przedstawicieli korpusu dyplomatycznego.

XVI. Realizacja zaleceń Rady Europy wydawanych w ramach procesu reformy Trybunału i systemu Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności

W ramach trwającego w Radzie Europy tzw. procesu Interlaken, toczącego się od 2010 r., mającego na celu zmniejszenie zaległości spraw zawisłych przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka i zwiększenie skuteczności funkcjonowania systemu Konwencji, państwa Rady Europy są regularnie proszone o przedstawianie sprawozdań nt. działań podjętych przez nie w celu realizacji zaleceń Komitetu Ministrów Rady Europy, dotyczących poprawiania implementacji Konwencji na poziomie krajowym oraz wykonywania wyroków Trybunału.

W okresie sprawozdawczym Biuro Pełnomocnika MSZ przygotowało dla Komitetu Zarządzającego Praw Człowieka Rady Europy obszerną *Informację nt. implementacji przez władze polskie decyzji Komitetu Ministrów Rady Europy wydanych w ramach follow-up raportu Komitetu Zarządzającego Praw Człowieka (CDDH) na temat długoterminowej przyszłości systemu Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, prezentującą działania podjęte przez władze polskie w 2017 r. Informacja została przygotowana na podstawie informacji własnej MSZ oraz wkładów otrzymanych od organów uczestniczących w pracach Zespołu ds. Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

W ramach Zespołu, MSZ regularnie informuje uczestników na temat trwającego procesu reformy ETPCz i zaleceń formułowanych przez Komitet Ministrów RE wobec państw członkowskich. Przedstawia również sugestie dotyczące możliwych sposobów realizacji tych zaleceń. Na posiedzeniu w dniu 28 września 2017 r. Zastępca Pełnomocnika MSZ przedstawiła członkom Zespołu informację podsumowującą działania podjęte przez władze polskie w odniesieniu do Deklaracji Brukselskiej w sprawie implementacji Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, naszej wspólnej odpowiedzialności przyjętej w 2015 r. na konferencji wysokiego szczebla Rady Europy. Wskazała również na te dobre praktyki organów krajowych, które mogłyby stanowić inspirację dla innych organów krajowych uczestniczących w pracach Zespołu. Tego typu wymianie dobrych praktyk służą również bieżące posiedzenia Zespołu ds. ETPCz, na każdym z nich jeden wybrany podmiot jest bowiem proszony przez Pełnomocnika o zaprezentowanie działań podejmowanych w celu poprawiania implementacji Konwencji i wykonywania wyroków Trybunału. W 2017 r. swoje praktyki prezentowały: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Finansów, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Prokuratura Krajowa, Ministerstwo Edukacji Narodowej.

XVII. Informacje statystyczne

W ciągu 2017 r. Polska poprawiła statystyki dotyczące skarg zawisłych przed ETPCz, których liczba spadła w stosunku do roku 2016. Do składów sędziowskich Trybunału skierowano **2066** nowych skarg przeciwko Polsce, a więc ok. **350 mniej** niż w 2016 r., kiedy sędziom Trybunału przydzielono 2422 skargi z Polski do rozpoznania. Według stanu na koniec 2017 r. Polska była na **10 miejscu** wśród państw Rady Europy (w 2016 r. – na 8 miejscu) z liczbą **1400** skarg zawisłych przed ETPCz, stanowiącą 2,5% wszystkich skarg procedowanych w Trybunale – a zatem o **400 skarg mniej** niż przed rokiem¹.

Liczba napływających z Polski skarg w stosunku do liczby mieszkańców była w 2017 r. **poniżej średniej europejskiej**. Stosowany przez Trybunał wskaźnik liczby skarg w stosunku do liczby ludności spadł wobec naszego kraju do **0,54** (w 2016 r. wyniósł jeszcze 0,64), przy czym średnia europejska wyniosła w 2017 r. – 0,76. Dzięki temu Polska znalazła się na **24 miejscu** na 47 państw Rady Europy pod względem liczby nowych skarg w stosunku do liczby ludności.

Jeśli chodzi o liczbę skarg komunikowanych Polsce, to w 2017 r. ETPCz zakomunikował rządowi RP **396** nowych skarg, w tym kolejną grupę **309** skarg w ramach tzw. procedury pilotażowej dotyczącej przewlekłości postępowań sądowych i braku skutecznego środka krajowego (tzw. grupa *Augustyniak*) oraz **87** skarg zakomunikowanych w zwykłym trybie. Tym samym nastąpił wzrost liczby skarg zakomunikowanych w stosunku do roku 2016, gdy to Trybunał zakomunikował rządowi jedynie 69 nowych skarg, co wynika z trwającego w 2017 r. procesu likwidowania przez Trybunał zaległości z ubiegłych lat w rozpatrywaniu tzw. skarg repetytywnych.

W 2017 r. Trybunał wydał także **8** zarządzeń tymczasowych w sprawach cudzoziemców usiłujących wjechać na terytorium Polski przez przejście graniczne w Terespolu, zobowiązując rząd do przyjęcia do rozpoznania ich wniosków o ochronę międzynarodową oraz do nieusuwania skarżących z terytorium RP do czasu rozpatrzenia ich wniosków o ochronę międzynarodową.

W 2017 r. liczba wyroków wydanych przez Trybunał w sprawach polskich ponownie zmniejszyła się, utrzymana została więc tendencja spadkowa z ostatnich lat. W 2017 r. Trybunał wydał wobec Polski **20** wyroków, a więc o **6 mniej** niż w 2016 r. (kiedy wydał 26 wyroków, dla porównania w 2008 r. – 141, w 2011 r. – 71, w 2012 r. – 74, w 2013 r. – 23, w 2014 r. – 28, w 2015 r. – 29).

Spadła również liczba **wyroków stwierdzających naruszenia** Konwencji przez Polskę – w 2017 r. było **14** takich wyroków, podczas gdy w 2016 r. – 19, a w 2015 r. – 20. W tej liczbie, w 2017 r. Trybunał stwierdził wobec Polski 4 przypadki naruszenia zakazu niehumanitarnego lub poniżającego traktowania, po 3 przypadki naruszenia wolności wyrażania opinii oraz prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, po 2 naruszenia prawa do wolności i bezpieczeństwa osobistego oraz prawa do rzetelnego procesu sądowego, a także jedno naruszenie prawa do skutecznego środka odwoławczego. W 2017 r. Trybunał wydał również **jeden** wyrok ws. słusznego zadośćuczynienia dla skarżących, kończąc w ten

¹ Najwięcej zawisłych skarg na koniec 2017 r. było przeciwko Rumunii (9900, 17,6%). Polskę wyprzedziły także: Rosja (7750 zawisłych skarg, 13,8%), Turcja (7500, 13,3%), Ukraina (7100, 12,6%), Włochy (4650, 8,3%), Węgry (3550, 6,3%), Azerbejdżan (2050, 3,6%), Gruzja (1900, 3,4%) oraz Armenia (1800 zawisłych skarg, 3,2%).

sposób procedurę, która rozpoczęła się wyrokiem stwierdzającym naruszenie w 2015 r. W **5** wyrokach Trybunał nie dopatrzył się żadnego naruszenia.

Również liczba decyzji Trybunału, zatwierdzających zawarte przez rząd ugody i przedstawione przez rząd deklaracje jednostronne, uległa zmniejszeniu. W 2017 r. Trybunał wydał odpowiednio: **17** decyzji ws. ugód (w 2016 r. – 27, w 2015 r. – 110), **10** decyzji ws. deklaracji jednostronnych (w 2016 r. – 12, w 2015 r. – 32), a także **2** decyzje dotyczące zarówno ugód, jak i deklaracji jednostronnych. Trybunał wydał ponadto **24** decyzje o niedopuszczalności skarg (w 2016 r. – 25, w 2015 r. – 32) oraz **34** decyzje o skreśleniu zakomunikowanych rządowi skarg z powodów formalnych (w 2016 r. – 25, w 2015 r. – 17). Łącznie Trybunał wydał w 2017 r. w sprawach polskich **87** decyzji (podczas gdy w 2016 r. było ich 89, a w 2015 r. – 191).

W sumie więc Trybunał wydał w 2017 r. **63 orzeczenia korzystne dla rządu** (5 wyroków stwierdzających brak naruszenia, 24 decyzje o niedopuszczalności oraz 34 decyzje o skreśleniu zakomunikowanych skarg z powodów formalnych) oraz **44 orzeczenia niekorzystne** dla strony rządowej (14 wyroków stwierdzających naruszenia i 1 zasądzający odszkodowanie, ogółem 29 decyzji ws. ugód i deklaracji jednostronnych). W 2017 r. doszło zatem do odwrócenia na korzyść rządu dotychczasowych tendencji, po raz pierwszy bowiem od 2008 r. i 2005 r. liczba orzeczeń korzystnych dla rządu przekroczyła liczbę orzeczeń niekorzystnych.

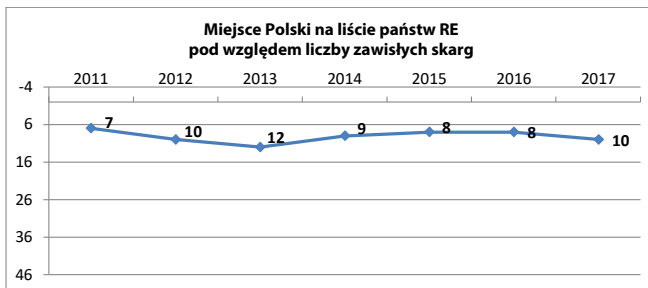
Pomimo tych pozytywnych tendencji należy jednocześnie pamiętać, że cztery decyzje Trybunału wydane w 2017 r. dotyczyły zatwierdzenia ugód lub deklaracji jednostronnych rządu w odniesieniu do ogółem **490 skarg podnoszących zarzuty przewlekłości** postępowań sądowych i braku skutecznego krajowego środka odwoławczego ws. przewlekłości, zakomunikowanych rządowi w 2015 r. w ramach procedury pilotażowej na podstawie wyroku ws. *Rutkowski i Inni p. Polsce*. Najistotniejszym z nich była decyzja z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie *Zaluska p. Polsce* (skarga nr 53491/10) oraz *Rogalska p. Polsce* (nr 72286/10) oraz 398 innych skarg, zatwierdzająca ugody i deklaracje jednostronne rządu w odniesieniu do 400 skarg ws. przewlekłości postępowań sądowych, rozpatrywanych w procedurze pilotażowej².

Bardzo ważnym wyznacznikiem przestrzegania standardów konwencyjnych jest liczba orzeczeń uznanych przez KM za wykonane przez państwo. W 2017 r. KM uznał za wykonane **133** orzeczenia (w 2016 – 170 orzeczeń, a w 2015 r. – 289 orzeczeń), co w efekcie spowodowało, że liczba spraw pozostających w procedurze wykonywania orzeczeń przed KM spadła do rekordowo niskiego (w skali ostatnich lat) poziomu **124**. Systematyczny spadek liczby orzeczeń pozostających w wykonaniu wyraźnie wskazuje, iż opisane w poszczególnych Raportach rocznych działania podejmowane przez rząd w celu wykonania wyroków i decyzji Trybunału, a także monitoring działań rządu prowadzony przez Parlament RP (w szczególności na forum Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji Senatu Rzeczypospolitej Polskiej), przynoszą oczekiwane rezultaty.

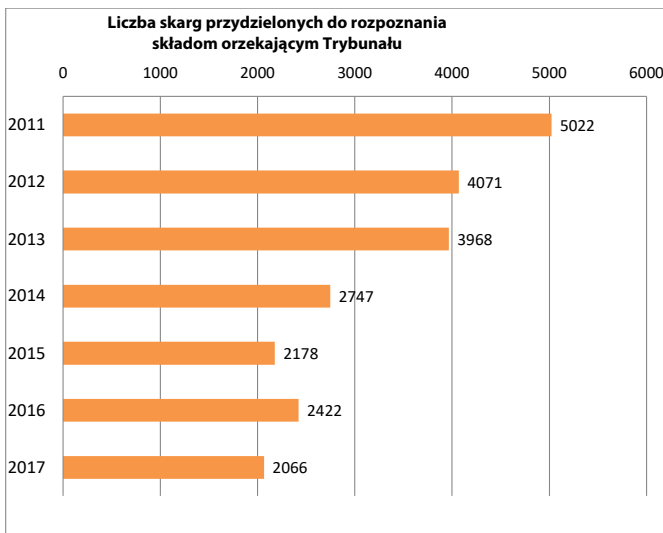
Dane statystyczne zamyka tabela ukazująca liczbę orzeczeń znajdujących się w fazie wykonywania pod nadzorem KM według stanu na koniec roku w poszczególnych latach (dokładny wykaz wszystkich spraw znajdujących się w toku wykonywania wraz z opisem stwierdzonego w nich naruszenia znajduje się w Załączniku E) oraz tabela informująca o wszystkich wyrokach ETPCz, wydanych w sprawach polskich w 2017 r.

² Pozostałe trzy decyzje: *Długosz i Inni p. Polsce* (skarga nr 5791/11), *Różnicki i Inni p. Polsce* (skarga nr 42192/11) oraz *Dudek i Inni p. Polsce* (skarga nr 13582/13)..

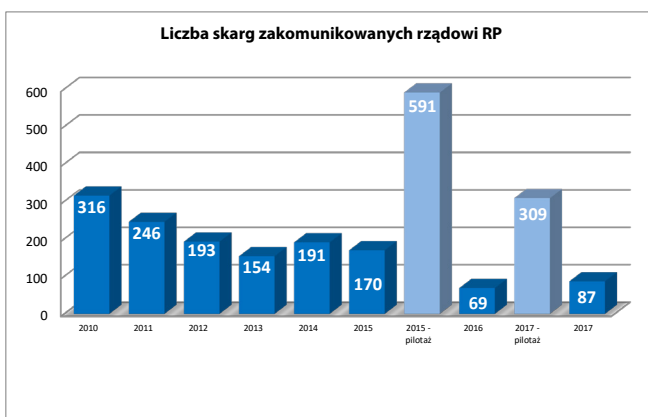
1. Miejsce Polski na liście państw RE pod względem liczby zawisłych skarg

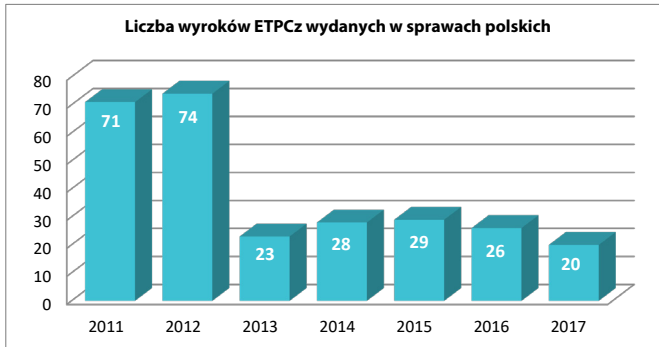
2. Liczba polskich skarg przydzielonych do rozpoznania składom orzekającym Trybunału

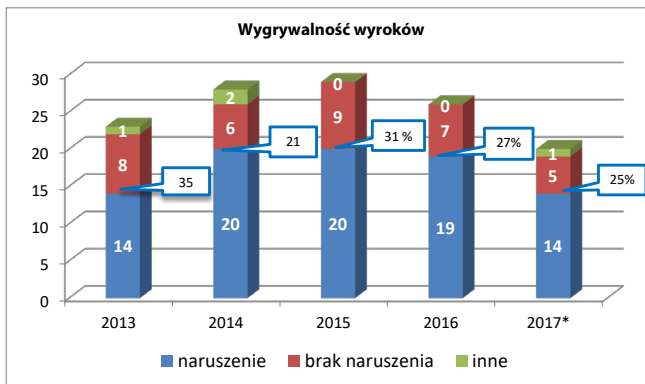
3. Liczba skarg zakomunikowanych rządowi RP

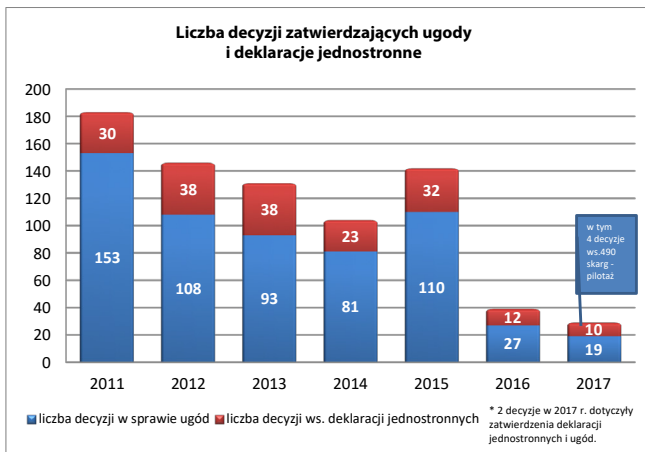
4. Liczba wyroków wydanych w polskich sprawach

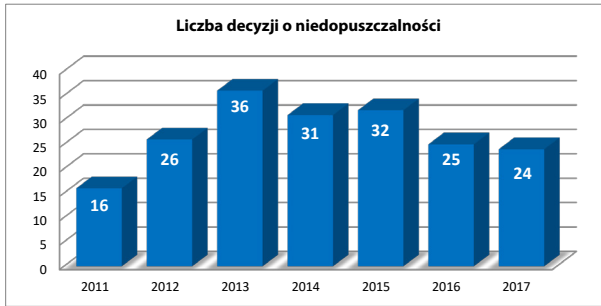
5. Poziom zakończonych na korzyść rządu spraw w zakresie wyroków merytorycznych

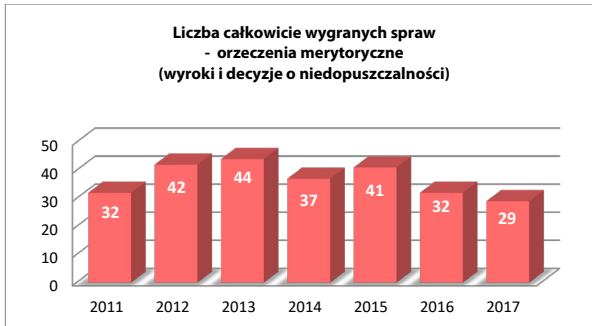
6. Liczba decyzji zatwierdzających umowy i deklaracje jednostronne w polskich sprawach

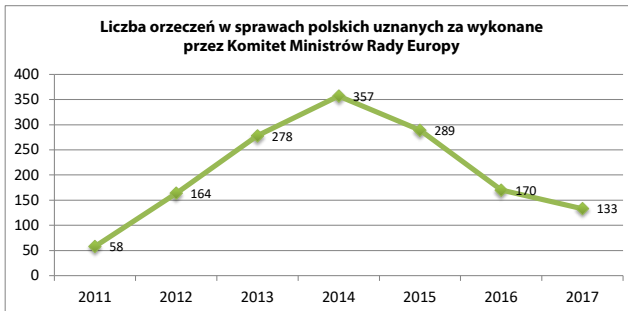
7. Liczba decyzji o niedopuszczalności

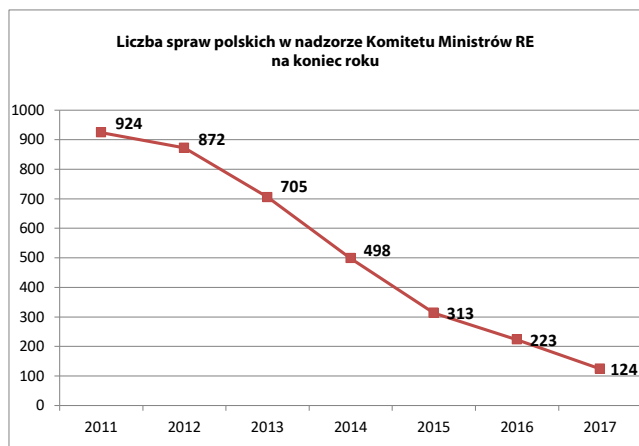
8. Liczba całkowicie wygranych spraw (wyroki i decyzje o niedopuszczalności)

9. Liczba orzeczeń uznanych przez KM za wykonane

10. Liczba orzeczeń znajdujących się w fazie wykonywania pod nadzorem KM według stanu na koniec roku w poszczególnych latach

11. Wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wydane w 2017 r.

Lp.	Sprawa	Nr skargi	Data wyroku	Naruszenie	Brak naruszenia
1.	<i>Korzeniak p. Polsce</i>	56134/08	10.01.2017	art. 6 ust. 1	–
2.	<i>Babiarz p. Polsce</i>	1955/10	10.01.2017	–	art. 8, art. 12
3.	<i>Nowakowski p. Polsce</i>	32407/13	10.01.2017	art. 8 ust. 1	–
4.	<i>Zybertowicz p. Polsce</i>	59138/10	17.01.2017	art. 10	–
5.	<i>Zybertowicz p. Polsce nr 2</i>	65937/11	17.01.2017	–	art. 10
6.	<i>Wdowiak p. Polsce</i>	28768/12	07.02.2017	–	art. 8
7.	<i>Bujak p. Polsce</i>	686/12	21.03.2017	art. 3	art. 5 ust. 3
8.	<i>Michał Korgul p. Polsce</i>	36140/11	21.03.2017	art. 3	–
9.	<i>Porowski p. Polsce</i>	34458/03	21.03.2017	art. 5 ust. 3, art. 8	art. 5 ust. 1
10.	<i>Stowarzyszenie Wietnamczyków w Polsce „Solidarność i Przyjaźń” p. Polsce</i>	7389/09	02.05.2017	art. 11, art. 13	–
11.	<i>Żuk p. Polsce</i>	48286/11	30.05.2017	wyrok ws. słusznego zadośćuczynienia	
12.	<i>Dejnek p. Polsce</i>	9635/13	01.06.2017	art. 8	art. 3
13.	<i>Kość p. Polsce</i>	34598/12	01.06.2017	art. 10	–
14.	<i>Wrona p. Polsce</i>	74568/11	15.06.2017	–	art. 5 ust. 1 i 3
15.	<i>Kącki p. Polsce</i>	10947/11	04.07.2017	art. 10	–
16.	<i>Chojnacki p. Polsce</i>	62076/11	20.07.2017	art. 5 ust. 3, art. 6 ust. 2	–
17.	<i>Grabowski p. Polsce</i>	57449/13	07.09.2017	–	art. 6 ust. 1
18.	<i>Budnik p. Polsce</i>	61928/13	07.09.2017	art. 3	–
19.	<i>Artur Pawlak p. Polsce</i>	41436/11	05.10.2017	art. 3	–
20.	<i>Nawrot p. Polsce</i>	77850/12	19.10.2017	art. 5 ust. 1	art. 5 ust. 4

XVIII. Podsumowanie

Raport za 2017 r. to już szósty Raport roczny Pełnomocnika z wykonywania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przez Polskę. Tak jak poprzednie raporty stanowi on podsumowanie działalności podejmowanej w okresie sprawozdawczym nie tylko przez MSZ, ale przez wszystkie resorty i inne podmioty odpowiedzialne za wykonanie poszczególnych wyroków Trybunału. Szczegółowość raportu oraz jego publikacja po przyjęciu przez Radę Ministrów służy zwiększeniu transparentności działań rządu w zakresie wykonywania orzeczeń Trybunału. Informacje w nim zawarte, a zwłaszcza przedstawione statystyki, pozwalają na stwierdzenie, że podejmowane w ostatnich latach działania na rzecz realizacji orzeczeń Trybunału w polskich sprawach przynoszą pozytywne rezultaty.

Należy jednak pamiętać, że pomimo wielu pozytywnych wyników, pozostające w nadzorze Komitetu Ministrów Rady Europy orzeczenia wskazują na wciąż istniejące problemy, których rozwiązanie wymagać będzie od rządu działań zarówno w zakresie zmiany prawa, jak i dostosowania praktyki jego stosowania do standardów wynikających z Konwencji i orzecznictwa Trybunału. W tym kontekście szczególnie istotny jest dołączony do Raportu Załącznik E przedstawiający informację na temat koniecznych zmian w prawie polskim i praktyce jego stosowania, niezbędnych dla wykonania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, jak również informację nt. źródeł naruszeń Konwencji stwierdzonych w wyrokach Trybunału będących skutkiem obowiązywania nieodpowiadającego standardom Konwencji prawa bądź wynikających z nieodpowiedniej praktyki.

Na koniec 2017 r. liczba orzeczeń wydanych przeciwko Polsce, znajdujących się w nadzorze Komitetu Ministrów Rady Europy, spadła do 124 (w tym 102 wyroki i 23 decyzje zatwierdzające ugodę). Wśród tych 124 orzeczeń, według stanu na dzień 31 grudnia 2017 r., największą grupę stanowią wyroki dotyczące przewlekłości postępowań administracyjnych i sędowo-administracyjnych (53). W związku z przyjęciem przez Komitet Ministrów podczas 1302. posiedzenia, które odbyło się w dniach 5-7 grudnia 2017 r., rezolucji końcowej, 103 wyroki dotyczące przewlekłości postępowań w sprawach karnych i cywilnych zostały uznane za wykonane. Nie oznacza to jednak rozwiązania problemu przewlekłości postępowań cywilnych i karnych, ponieważ rezolucja zamknęła jedynie część wyroków w obu grupach. KM będzie nadal nadzorował realizację przede wszystkim środków generalnych w pozostałych wyrokach (3) zebranych od tej pory w grupie *Rutkowski p. Polsce*. Należy także pamiętać o trwającym procesie komunikowania dużych grup spraw repetetywnych, dotyczących problemu przewlekłości postępowań cywilnych i karnych (w 2017 r. zakomunikowanych zostało 309 skarg w ramach grupy Augustyniak). Za realizację ww. orzeczeń w ramach rządu odpowiedzialne są resorty: sprawiedliwości oraz spraw wewnętrznych i administracji, które przy wsparciu władzy sądowniczej oraz parlamentu powinny kontynuować działania mające na celu dostosowanie obowiązujących przepisów prawa i zmiany praktyki do standardów Trybunału.

Należy pamiętać, że pod nadzorem KM nadal pozostają niewykonane od wielu lat niektóre z wyroków Trybunału, pomimo podejmowania przez rząd działań na rzecz ich realizacji. Poza wspomnianymi powyżej wyrokami dotyczącymi przewlekłości są to wyroki dotyczące różnych aspektów, m.in.: pozbawienia wolności, naruszenia swobody wypowiedzi czy naruszenia prawa do życia prywatnego. Przyjęte

pod koniec 2017 r. zmiany do ustaw *o ochronie zdrowia psychicznego* oraz *Prawo prasowe*, a także zaawansowanie prac nad nowelizacją *Ustaw o postępowaniu w sprawach nieletnich* powinny doprowadzić w szybkim czasie do zamknięcia nadzoru przynajmniej nad niektórymi wyrokami z ww. grup.

W celu skutecznego wykonywania orzeczeń Trybunału, konieczna jest ścisła współpraca rządu z władzą sądowniczą i ustawodawczą. Z tego względu, tak jak w poprzednich Raportach, także i w tym należy zwrócić uwagę na rozważanie możliwości ponownego powołania stałej Podkomisji do spraw wykonywania orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przez Polskę w Sejmie RP. Ponadto, dla skutecznego przeciwdziałania naruszeniom Konwencji w przyszłości, kluczowe byłoby ustanowienie w ramach parlamentu procedur wewnętrznego opiniowania projektów aktów prawnych pod kątem ich zgodności z Konwencją i orzecznictwem Trybunału.

Podsumowując, należy podkreślić, że obecnie liczba spraw znajdujących się w wykonaniu jest najniższa od 10 lat, co pokazuje skuteczność reprezentacji procesowej przez MSZ, jak również działań podejmowanych na rzecz wykonywania wyroków.

Należy jednak pamiętać, że za naruszenia Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, stwierdzone przez Trybunał w poszczególnych wyrokach, odpowiada nie tylko władza wykonawcza, ale też sądownicza i ustawodawcza. Stąd też tylko bliska współpraca przedstawicieli wszystkich trzech władz pozwoli na skuteczną implementację wyroków Trybunału i dalsze zmniejszenie liczby orzeczeń wymagających wykonania.

Justyna Chrzanowska
Pełnomocnik Ministra

WYKAZ SKRÓTÓW

Pełnomocnik – Pełnomocnik Ministra Spraw Zagranicznych do Spraw Postępowania przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka

Zespół – Zespół do spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

Trybunał – Europejski Trybunał Praw Człowieka

RE – Rada Europy

Raport z wykonania – raport z działań podjętych w celu wykonania wyroku Trybunału

KM – Komitet Ministrów Rady Europy

SWW – Sekcja Wykonywania Wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka Sekretariatu Rady Europy

Konwencja – Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności

Załącznik A

**Plany działań i raporty z wykonania wyroków
przesłane do Sekcji Wykonywania Wyroków
Europejskiego Trybunału Praw Człowieka
Sekretariatu Rady Europy w 2017 r.**

Lp.	Nazwisko osoby skarżącej / nazwa podmiotu skarżącego	Numer skargi	Stwierdzone naruszenie Konwencji	Rodzaj przesłanego dokumentu	Data przesłania do Rady Europy	Uwagi	Numer strony w Załączniku B
1	Al Nashiri p. Polsce i Abu Zubaydah p. Polsce	28761/11 7511/13	W obu wyrokach Trybunał uznał, że doszło do: naruszenia art. 3 Konwencji (zakaz tortur oraz niehumanitarnego i poniżającego traktowania) w aspekcie materialnym i proceduralnym; naruszenia art. 5 (prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego); naruszenia art. 8 (prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego); naruszenia art. 13 (prawo do skutecznego środka odwoławczego) i naruszenia art. 6 ust. 1 (prawo do rzetelnego procesu sądowego). W sprawie <i>Al Nashiri</i> Trybunał stwierdził również naruszenia art. 2 (prawo do życia) oraz art. 3 Konwencji w zw. z art. 1 Protokołu nr 6 (zakaz kary śmierci). Trybunał uznał także, że Polska nie zrealizowała próśb Trybunału o dostarczenie dowodów i, w konsekwencji, nie wypełniła zobowiązań wynikających z art. 38 Konwencji – udzielenia Trybunałowi wszelkich niezbędnych ułatwień dla efektywnego przeprowadzenia dochodzenia. W przedmiotowych sprawach rząd przesłał do Rady Europy informację nt. pilnych środków indywidualnych w dniu 08.02.2017 r.	informacja o środkach indywidualnych	08.02.2017		
2	Al Nashiri p. Polsce i Abu Zubaydah p. Polsce	28761/11 7511/13	W dniu 23.03.2017 r. rząd przesłał do Rady Europy zaktualizowany plan działań, uzupełniony o nowe informacje. KM ocenił ten plan podczas posiedzenia w formacie ds. Praw Człowieka (dalej KM-DH) w czerwcu 2017 r.	plan działań	23.03.2017		
3	Al Nashiri p. Polsce i Abu Zubaydah p. Polsce	28761/11 7511/13	W dniu 17.05.2017 r. rząd przesłał do Rady Europy informację nt. pilnych środków indywidualnych.	informacja o środkach indywidualnych	17.05.2017		

4	Al Nashiri p. Polsce i Abu Zubaydah p. Polsce	28761/11 7511/13	W dniu 23.08.2017 r. rząd przesłał do Rady Europy informację nt. pilnych środków indywidualnych.	informacja o środkach indywidualnych	23.08.2017	
5	Al Nashiri p. Polsce i Abu Zubaydah p. Polsce	28761/11 7511/13	W dniu 28.09.2017 r. rząd przesłał do Rady Europy zaktualizowany plan działań, który został oceniony podczas posiedzenia KM-DH w grudniu 2017 r.	plan działań	28.09.2017	
6	Grupa spraw Bqk p. Polsce, Majewski p. Polsce oraz Rutkowski i inni p. Polsce		Sprawy dotyczące przewlekłości postępowań karnych (grupa Bqk) i cywilnych (grupa Majewski) oraz braku skutecznego środka odwoławczego w tym zakresie, w których Trybunał stwierdził naruszenie art. 6 ust. 1 (prawo do rozpatrzenia sprawy w rozsądnym terminie) oraz art. 13 Konwencji (prawo do skutecznego środka odwoławczego). W wyroku pilotażowym z dnia 07.07.2015 r. w sprawie Rutkowski i inni Trybunał stwierdził naruszenia ww. artykułów Konwencji oraz istnienie problemu systemowego.	plan działań	28.09.2017	W wyniku oceny tego planu KM przyjął rezolucję uznającą za wykonane 103 wyroki dotyczące przewlekłości postępowań.
7	Frasik p. Polsce	22933/02	Naruszenie art. 12 Konwencji z powodu odmowy wyrażenia zgody przez organa krajowe na zawarcie związku małżeńskiego przez skarżącego podczas jego pobytu w areszcie śledczym.	plan działań	06.06.2017	
8	Grabowski p. Polsce	57722/12	W wyroku tym Trybunał stwierdził naruszenie art. 5 ust. 1 Konwencji z powodu pozbawienia wolności osoby nieletniej w ramach postępowania poprawczego prowadzonego w stosunku do niej, bez właściwego postanowienia sądu oraz naruszenie art. 5 ust. 4 Konwencji z tego powodu, iż sąd rozpoznając wniosek skarżącego o zwolnienie, nie wyjaśnił podstawy prawnej jego dalszego pozbawienia wolności w schronisku dla nieletnich.	plan działań	18.12.2017	

9	Grupa spraw Karwowski p. Polsce, Prus p. Polsce, Świdzki p. Polsce, Paluch p. Polsce, Romaniuk p. Polsce, Karykowski p. Polsce oraz Chyla p. Polsce	29869/13 5136/11 5532/10 57292/12 59285/12 653/12 8384/08	Naruszenie art. 3 Konwencji z powodu zastosowania wobec skazanych kategorii tzw. osadzonych „niebezpiecznych” i utrzymywania tego reżimu przez długi czas oraz z powodu nadmiernych uciążliwości związanych z tym reżimem. W przypadku skazającego Chyla Trybunał stwierdził także naruszenie art. 5 ust. 3 z powodu przewlekłości tymczasowego aresztowania oraz naruszenie art. 6 ust. 1 z uwagi na przewlekłość postępowania karnego.	raport z wykonania	12.01.2017	wyroki wykonane	
10	Grupa spraw Kędzior p. Polsce	45026/07	W wyroku przewodnim w tej grupie spraw Trybunał stwierdził naruszenie art. 5 ust. 1 lit. e Konwencji z powodu niezgodnego z nim pozbawienia wolności skazającego, a także naruszenie art. 5 ust. 4 Konwencji z powodu braku oceny legalności umieszczenia i przetrzymywania osoby w zakładzie opiekuńczym, takim jak dom pomocy społecznej, oraz naruszenie art. 6 ust. 1 Konwencji z uwagi na brak bezpośredniego dostępu do sądu w celu wystąpienia o przywrócenie zdolności do czynności prawnych.	plan działań	16.03.2017		
11	Grupa spraw Kędzior p. Polsce	45026/07	W dniu 13.05.2017 r. rząd przesłał do Rady Europy informacje dotyczącą wykonania środków generalnych.	informacja o środkach generalnych	13.05.2017		
12	K.J. p. Polsce	30813/14	W wyroku tym Trybunał stwierdził naruszenie art. 8 Konwencji (prawo do poszanowania życia rodzinnego) z powodu niewłaściwej interpretacji przez sąd krajowy Konwencji Haskiej o cywilnych aspektach uprowadzenia dziecka za granicę oraz ze względu na nadmierny czas trwania postępowania o wydanie dziecka.	raport z wykonania	20.01.2017		
13	K.J. p. Polsce oraz G.N. p. Polsce	30813/14 2171/14	j. w.	raport z wykonania	10.07.2017		

14	Koniuszewski p. Polsce	619/12	W przedmiotowym wyroku Trybunał stwierdził naruszenie art. 10 Konwencji (prawo do swobody wypowiedzi) z powodu wydania przez sąd krajowy wyroku przeciwko skarżącemu w postępowaniu karnym o zniesławienie.	raport z wykonania	09.02.2017		
15	Grupa spraw Kurłowicz p. Polsce, Lewandowska-Malec p. Polsce, Jucha i Żak p. Polsce, M. Maciejewski p. Polsce oraz Koniuszewski p. Polsce	41029/06 39660/07 19127/06 34447/05 619/12	W wyrokach tych Trybunał stwierdził naruszenie art. 10 Konwencji z powodu wydania przez sądy krajowe wyroków przeciwko skarżącym w postępowaniach karnych o zniesławienie.	raport z wykonania	09.06.2017		
16	Kurski p. Polsce	26115/10	Naruszenie art. 10 Konwencji z powodu niezachowania przez sąd krajowy odpowiedniej równowagi pomiędzy konkurującymi interesami stron (ochrona dobrego imienia vs. prawo skarżącego do swobody wypowiedzi) w postępowaniu cywilnym.	raport z wykonania	11.07.2017	wyrok wykonany	
17	Mariusz Lewandowski p. Polsce	66484/09	W wyroku tym Trybunał stwierdził naruszenie art. 6 ust. 1 Konwencji, tj. prawa do rzetelnego procesu, z powodu braku bezstronności sądu w sprawie dotyczącej obrazy sądu, której zdaniem sądu, dopuścił się skarżący. Trybunał uznał za dopuszczalną również skargę skarżącego na ingerencję w jego wolność wyrażania opinii, jednakże uznał, że nie było konieczne jej odrębne rozpatrywanie.	raport z wykonania	06.06.2017		
18	Malec p. Polsce	28623/12	Naruszenie art. 8 Konwencji z uwagi na nadmierny czas trwania postępowań ws. wyegzekwowania kontaktów skarżącego z dzieckiem.	raport z wykonania	21.07.2017		
19	Matczak p. Polsce	26649/12	Naruszenie art. 5 ust. 3 Konwencji z powodu przewlekłości tymczasowego aresztowania.	raport z wykonania	13.01.2017	wyrok wykonany	

20	M.C. p. Polsce	23692/09	W wyroku tym Trybunał stwierdził materialne naruszenie art. 3 Konwencji z powodu niewywiązania się przez państwo z pozytywnego obowiązku ochrony skarżącego, odbywającego karę pozbawienia wolności, przed nieludzkim i poniżającym traktowaniem ze strony współosadzonych oraz proceduralne naruszenie art. 3 Konwencji z tego powodu, że krajowe dochodzenie w sprawie, w której skarżący był pokrzywdzonym, nie zostało przeprowadzone zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie standardami wynikającymi z Konwencji i orzecznictwa Trybunału.	raport z wykonania	08.11.2017	
21	Milka p. Polsce	14322/12	Naruszenie art. 8 Konwencji z powodu stosowania kar dyscyplinarnych w związku z odmową skarżącego poddania się kontroli osobistej w czasie jego pobytu w jednostce penitencjarnej.	raport z wykonania	31.10.2017	
22	Ojczyk p. Polsce	66850/12	Naruszenie art. 3 Konwencji z uwagi na osądzenie skarżącego w nieodpowiednich warunkach, w szczególności w przeludnionych celach, co przekroczyło poziom nieuniknionego cierpienia związanego z pozbawieniem wolności.	raport z wykonania	18.01.2017	wyrok wykonany
23	P. i S. p. Polsce	57375/08	W przedmiotowej sprawie Trybunał stwierdził naruszenie art. 3 Konwencji w stosunku do pierwszej skarżącej (młodziejki), uznając że kumulatywny wpływ okoliczności sprawy na jej sytuację i sposób potraktowania P. przez organa państwa wywołały cierpienie przekraczające minimalny próg dolegliwości w rozumieniu art. 3. Ponadto Trybunał stwierdził naruszenie art. 5 ust. 1 Konwencji z powodu umieszczenia dziewczynki w pogotowiu opiekuńczym, a także naruszenie art. 8 Konwencji	informacja o środkach generalnych	14.06.2017	

28	Szafrański p. Polsce	17249/12	Naruszenie art. 8 Konwencji (prawo do poszanowania życia prywatnego) z powodu niedostatecznego oddzielenia kącika sanitarnego w niektórych celach, w których przebywał skazany.	raport z wykonania	12.01.2017		
29	Szafrański p. Polsce	17249/12	j. w.	raport z wykonania	19.12.2017		
30	Ziemiński p. Polsce	1799/07	W wyroku tym Trybunał stwierdził naruszenie art. 10 Konwencji z powodu nieproporcjonalności sankcji wymierzonej skarżącemu w postępowaniu karnym o znieważenie.	raport z wykonania	12.07.2017	wyrok wykonany	
31	Zybertowicz p. Polsce	59138/10	Naruszenie art. 10 Konwencji z powodu niezachowania przez sąd krajowy odpowiedniej równowagi pomiędzy konkurującymi interesami stron (ochrona dobrego imienia vs. prawo skarżącego do swobody wypowiedzi) w postępowaniu cywilnym.	raport z wykonania	07.11.2017		

Załącznik B
Plany działań, informacje i raporty
z wykonania wyroków wysłane
do Komitetu Ministrów w 2017 r.

Spis treści

1. Informacja nt. pilnych środków indywidualnych dotyczących wykonania wyroków w sprawach <i>Al Nashiri i Abu Zubaydah p. Polsce</i> nr 1, przekazana w dniu 8 lutego 2017 r.	53
2. Plan działań dotyczący wykonania wyroków w sprawach <i>Al Nashiri i Abu Zubaydah p. Polsce</i> nr 2, przekazany w dniu 23 marca 2017 r.	54
3. Informacja nt. pilnych środków indywidualnych dotyczących wykonania wyroków w sprawach <i>Al Nashiri i Abu Zubaydah p. Polsce</i> nr 3, przekazana w dniu 17 maja 2017 r.	77
4. Informacja nt. pilnych środków indywidualnych dotyczących wykonania wyroków w sprawach <i>Al Nashiri i Abu Zubaydah p. Polsce</i> nr 4, przekazana w dniu 23 sierpnia 2017 r.	79
5. Plan działań dotyczący wykonania wyroków w sprawach <i>Al Nashiri i Abu Zubaydah p. Polsce</i> nr 5, przekazany w dniu 28 września 2017 r.	82
6. Plan działań dotyczący wykonania wyroków z grup <i>Bąk p. Polsce, Majewski p. Polsce</i> oraz <i>Rutkowski i Inni p. Polsce</i> , przekazany w dniu 29 kwietnia 2017 r.	113
7. Plan działań dotyczący wykonania wyroku <i>Frasik p. Polsce</i> , przekazany w dniu 6 czerwca 2017 r.	134
8. Plan działań dotyczący wykonania wyroku <i>Grabowski p. Polsce</i> , przekazany w dniu 18 grudnia 2017 r.	137
9. Raport z wykonania wyroku <i>K. J. p. Polsce</i> , przekazany w dniu 20 stycznia 2017 r.	141
10. Raport z wykonania wyroków <i>K. J. p. Polsce i G.N. p. Polsce</i> , przekazany w dniu 10 lipca 2017 r.	144
11. Raport z wykonania grupy spraw dotyczących więźniów niebezpiecznych <i>Karwowski p. Polsce</i> , przekazany w dniu 12 stycznia 2017 r.	150
12. Plan działań dotyczący wykonania wyroków <i>Kędzior p. Polsce i K.C. p. Polsce</i> , przekazany w dniu 16 marca 2017 r.	161
13. Informacja nt. pilnych środków indywidualnych dotyczących wykonania wyroków w sprawach <i>Kędzior p. Polsce i K.C. p. Polsce</i> , przekazana w dniu 13 maja 2017 r.	166
14. Raport z wykonania wyroku <i>Koniuszewski p. Polsce</i> , przekazany w dniu 9 lutego 2017 r.	167
15. Raport z wykonania wyroków z grupy <i>Kurlowicz p. Polsce</i> , przekazany w dniu 9 czerwca 2017 r.	170
16. Raport z wykonania wyroku <i>Kurski p. Polsce</i> , przekazany w dniu 11 lipca 2017 r.	179
17. Raport z wykonania wyroku <i>M. C. p. Polsce</i> , przekazany w dniu 8 listopada 2017 r.	180
18. Raport z wykonania wyroku <i>Malec p. Polsce</i> , przekazany w dniu 21 lipca 2017 r.	185
19. Raport z wykonania wyroku <i>Mariusz Lewandowski p. Polsce</i> , przekazany w dniu 6 czerwca 2017 r.	188
20. Raport z wykonania wyroku <i>Matczak p. Polsce</i> , przekazany w dniu 13 stycznia 2017 r.	192
21. Raport z wykonania wyroków z grupy <i>Milka p. Polsce</i> , przekazany w dniu 31 października 2017 r.	195
22. Raport z wykonania wyroku <i>Ojczyk p. Polsce</i> , przekazany w dniu 18 stycznia 2017 r.	198
23. Informacja nt. wykonania środków generalnych w wyroku <i>P. i S. p. Polsce</i> , przekazany w dniu 14 czerwca 2017 r.	200
24. Raport z wykonania wyroku <i>Pugżys p. Polsce</i> , przekazany w dniu 8 lutego 2017 r.	216
25. Raport z wykonania wyroków <i>Siemaszko i Olszyński p. Polsce</i> , przekazany w dniu 5 lipca 2017 r.	217
26. Raport z wykonania wyroku <i>Stettner p. Polsce</i> , przekazany w dniu 12 stycznia 2017 r.	221
27. Raport z wykonania wyroku <i>Stowarzyszenie Wietnamczyków w Polsce, „Solidarność i Przyjaźń” p. Polsce</i> , przekazany w dniu 30 sierpnia 2017 r. ..	223
28. Raport z wykonania wyroku <i>Szafański p. Polsce</i> , przekazany w dniu 12 stycznia 2017 r.	226
29. Raport z wykonania wyroku <i>Szafański p. Polsce</i> Nr 2, przekazany w dniu 19 grudnia 2017 r.	228
30. Raport z wykonania wyroku <i>Ziemiński p. Polsce</i> , przekazany w dniu 12 lipca 2017 r.	231
31. Raport z wykonania wyroku <i>Zybertowicz p. Polsce</i> , przekazany w dniu 7 listopada 2017 r.	233

1. Informacja nt. pilnych środków indywidualnych dotyczących wykonania wyroków w sprawach *Al Nashiri i Abu Zubaydah p. Polsce nr 1*, przekazana w dniu 8 lutego 2017 r.

W odniesieniu do procesu wykonywania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach *Al Nashiri p. Polsce* i *Abu Zubaydah p. Polsce* chciałabym przedstawić następujące informacje w sprawie niedawnej aktywności Polski w tej sferze.

Zgodnie ze zobowiązaniem polskiego rządu wyrażonym w ostatnim planie działań z 20 października 2016 r., jak również zgodnie z par. 2 decyzji Komitetu Ministrów przyjętej we wrześniu 2016 r., polskie władze ponowiły swój wniosek do strony amerykańskiej, w liście z dnia 1 grudnia 2016 r. Pani Renaty Szczęch, Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, do Pani Victorii Nuland, Asystenta Sekretarza w Biurze do Spraw Europejskich i Euroazjatyckich w Departamencie Stanu Stanów Zjednoczonych Ameryki.

W wyżej wymienionym liście Pani Minister ponowiła wniosek polskich władz o udzielenie skarżącym gwarancji dyplomatycznych, w zakresie jaki został już przedstawiony w treści listu z dnia 14 lipca 2016 r. Sekretarza Stanu w Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Pana Krzysztofa Szczerskiego, do Zastępcy Sekretarza Stanu Stanów Zjednoczonych Ameryki, Pana Antonyego J. Blinkena. Zawartość tego listu została przedstawiona w szczegółach w planie działań z dnia 20 października 2016 r. (DH-DD(2016)1164).

Ambasada USA w Warszawie odpowiedziała na list Pani Minister Renaty Szczęch notą dyplomatyczną z dnia 12 stycznia 2017 r. W nocy tej Ambasada USA formalnie potwierdziła otrzymanie listu od władz polskich i odwołała się do swojej noty dyplomatycznej z dnia 4 grudnia 2015 r., która przedstawiała stanowisko rządu Stanów Zjednoczonych Ameryki odnośnie do kwestii podniesionych w liście polskiego Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Nota ta została w szczegółach przedstawiona w szczegółach w planie działań z dnia 19 lutego 2016 r. (DH-DD(2016)191).

Jak wynika z wyżej przedstawionej informacji, oficjalne stanowisko rządu Stanów Zjednoczonych Ameryki jest niezmiennie niezależnie od poziomu władz polskich, z którego wysłano każdy z listów. Wszystkie odpowiedzi zostały wysłane przez Ambasadę USA, a nie przez poszczególnych adresatów każdego z listów. Z tego powodu jakiegokolwiek dalsze działania powinny być dokładnie przemyślane a refleksja nad konstruktywnymi rozwiązaniami w tak trudnej sytuacji wymaga czasu, szczególnie w kontekście zamian zachodzących w administracji USA po 20 stycznia 2017 r.

W związku z powyższym, rząd Polski docenia zaangażowanie Sekretarza Generalnego Rady Europy w sprawę uzyskania dyplomatycznych gwarancji dla skarżących i oczekuje na odpowiedź władz amerykańskich na jego list z dnia 4 stycznia 2017 r.

Polski rząd wierzy, że stałe starania różnych polskich władz, mające na celu uzyskanie gwarancji dyplomatycznych od strony amerykańskiej, wystarczająco udowadniają ich determinację w zakresie pełnej implementacji tych skomplikowanych wyroków Europejskiego Trybunału dotyczących bardzo skomplikowanej i delikatnej kwestii.

2. Plan działań dotyczący wykonania wyroków w sprawach *Al Nashiri i Abu Zubaydah p. Polsce nr 2*, przekazany w dniu 23 marca 2017 r.

Sprawy

Al Nashiri, skarga nr 28761/11, wyrok z dnia 24.07.2014, ostateczny w dniu 16.02.2015

Abu Zubaydah, skarga nr 7511/13, wyrok z dnia 24.07.2014, ostateczny w dniu 16.02.2015

Opis spraw

Sprawy dotyczą zarzutów tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania oraz tajnego przetrzymywania dwóch mężczyzn podejrzanych o dokonanie aktów terroryzmu. Skarżący twierdzili, że byli przetrzymywani w „czarnym punkcie” Centralnej Agencji Wywiadowczej (dalej CIA) na terytorium pożądanego państwa.

Skarżącymi w tych sprawach są Abd Al Rahim Hussayn Muhammad Al Nashiri, obywatel Arabii Saudyjskiej jemeńskiego pochodzenia urodzony w 1965 r., i Zayn Al-Abidin Muhammad Husayn, znany jako Abu Zubaydah, palestyński bezpaństwowiec, urodzony w 1971 r. w Arabii Saudyjskiej. Obydwaj mężczyźni są obecnie przetrzymywani w obiekcie internowania (*internment facility*) znajdującym się w bazie marynarki Stanów Zjednoczonych (dalej: USA) w Zatoce Guantanamo na Kubie.

Pan Al Nashiri był podejrzany o atak terrorystyczny na okręt U.S. Navy „USS Cole” w porcie w Adenie w Jemenie w październiku 2000 r. Był również podejrzany o to, że odgrywał rolę w ataku na francuski tankowiec MV Limburg w Zatoce Adenkiej w październiku 2002 r.

W czasie schwytania, Pan Husayn był uważany przez władze USA za jednego z kluczowych terrorystów Al-Kaidy, który rzekomo odgrywał rolę w kilku terrorystycznych operacjach, włącznie z planowaniem ataków z 11 września 2001 r. Od chwili schwytania w marcu 2002 r. nie postawiono mu zarzutów i pozostaje on w „nieokreślonym areszcie” w Guantanamo. Jedyna rewizja jego aresztu była dokonana w marcu 2007 r. przez panel urzędników sądu wojskowego USA, którzy stwierdzili, że skarżący musi pozostać w areszcie.

Obydwaj skarżący twierdzili, że byli ofiarami „wydania w trybie nadzwyczajnym” przez amerykańską CIA, tzn. pojęcia i przeniesienia bez udziału sądu do tajnego ośrodka detencyjnego w Polsce za zgodą władz polskich w celu przesłuchań, podczas których byli torturowani. Obydwaj mężczyźni stwierdzili, że w grudniu 2002 r. zostali przetransportowani do Polski na pokładzie tego samego specjalnego samolotu.

Pan Al Nashiri przedłożył, że został pojmany w Dubaju, w Zjednoczonych Emiratach Arabskich, w październiku 2002 r., a następnie przeniesiony do tajnych ośrodków detencyjnych w Afganistanie i Tajlandii. Do Polski został przewieziony 5 grudnia 2002 r. Został umieszczony w tajnym ośrodku CIA i był tam przetrzymywany do 6 czerwca 2003 r., kiedy został potajemnie przetransportowany na pokładzie specjalnego samolotu – przy wsparciu polskich władz – do Maroka, a we wrześniu 2003 r. do bazy wojskowej USA w Guantanamo Bay. Następnie został przetransportowany do dwóch innych miejsc, zanim powrócił do bazy Guantanamo Bay.

Według Pana Al Nashiri, doświadczył on tortur oraz niehumanitarnego i poniżającego traktowania podczas pobytu w niepotwierdzonym ośrodku detencji w Polsce. W szczególności miał zostać poddany tzw. wzmocnionym technikom przesłuchań (EIT). Skarżący twierdzi także, że były wobec niego zastosowane „niedozwolone metody przesłuchań”.

Pan Al Nashiri utrzymuje, że podczas wywożenia go z Polski nie było żadnej próby ze strony polskiego rządu starania się o dyplomatyczne zapewnienia ze strony Stanów Zjednoczonych, że podczas pozostawania w rękach władz tego kraju nie będzie on poddawany dalszym torturom, przetrzymywany bez kontaktu ze światem zewnętrznym, będzie miał zagwarantowany rzetelny proces karny i nie zostanie orzeczona wobec niego kara śmierci. Rząd USA wniósł zarzuty przeciwko Panu Al Nashiri w czerwcu 2008 r. Sprawa została postawiona przed Komisją Wojskową, ale do tej pory nie został on skazany i pozostaje aresztowany w Guantanamo Bay. Postępowanie przeciwko skarżącemu rozpoczęło się, a dokumenty związane z postępowaniem są dostępne na stronie Komisji Wojskowej: <http://www.mc.mil/CASES/Militarycommissions.aspx>.

Pan Husayn przedłożył, że został schwytyany w Pakistanie w marcu 2002 r., a następnie przetransportowany do tajnego ośrodka CIA w Tajlandii. Został przywieziony do Polski 5 grudnia 2002 r., gdzie był przetrzymywany w tajnym ośrodku CIA do 22 września 2003 r. Później został przetransportowany do Guantanamo Bay, a następnie do kilku tajnych ośrodków w różnych państwach, zanim został z powrotem przewieziony do Guantanamo Bay.

Pan Husayn stwierdził, że był poddany różnym formom nadużyć oraz nieludzkiej poniżającego traktowania podczas przetrzymywania w Polsce. Według prawników Pana Husayna, komunikowanie się z nim było skrajnie ograniczone, co uniemożliwia przekazywanie informacji czy dowodów bezpośrednio od niego do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Prezentowanie jego sprawy bazuje głównie na publicznie dostępnych źródłach.

Panowie Al Nashiri i Husayn wskazali, by podeprzeć swoją linię obrony, że okoliczności związane z ich wydaniem w trybie nadzwyczajnym były przedmiotem wielu raportów i dochodzeń, w tym raportów przygotowanych przez szwajcarskiego senatora Dicka Marty'ego w 2006, 2007 i 2011 r., sprawozdawcy dochodzenia prowadzonego przez Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy dotyczące zarzutów istnienia tajnych ośrodków detencji CIA w państwach członkowskich Rady Europy („Raporty Marty'ego”). Raporty Marty'ego wyszczególniają zawiłą siatkę ośrodków CIA i transferów w pewnych państwach członkowskich Rady Europy. Raporty wskazują, między innymi, tajny ośrodek detencji w Polsce zlokalizowany w bazie szkoleniowej polskiego wywiadu w Starych Kiejkutach niedaleko miasta Szczytno w Północnej Polsce.

Twierdzenia Panów Al Nashiri i Husayna bazowały również na różnych dokumentach CIA ujawnionych opinii publicznej. W szczególności, skarżący oparli się na raporcie przygotowanym przez Generalnego Inspektora CIA w 2004 r. pt. *Specjalny przegląd antyterrorystycznych działań przetrzymywania i przesłuchań, wrzesień 2001 – październik 2003*. Raport, początkowo sklasyfikowany jako „ściśle tajny” został opublikowany przez władze USA w sierpniu 2009 r., ze znacznymi częściami zaczerwionymi. Pokazuje on, że Panowie Al Nashiri i Husayn podpadali pod kategorię „szczególnie ważnych więźniów” (HVD) – podejrzanych o terroryzm mogących dostarczyć informacje o aktualnych zagrożeniach terrorystycznych wymierzonych w USA – przeciwko którym stosowano „wzmocnione techniki przesłuchań” (EIT).

Skarżący odnieśli się również do raportu Międzynarodowego Czerwonego Krzyża o traktowaniu „szczególnie ważnych więźniów” przetrzymywanych przez CIA, opartego na wywiadach z 14 zatrzymanymi, w tym z Panami Al Nashiri i Husaynem, którzy opisali sposób, w jaki byli traktowani podczas zatrzymania przez CIA.

Śledztwo w Polsce prowadzone przeciwko nieznanemu osobom, dotyczące tajnych więzień CIA na terytorium Polski wszczęto w marcu 2008 r. Było ono przedłużane kilkakrotnie i nadal się toczy.

Po rozważeniu dowodów, Trybunał doszedł do wniosku, że wspomniane wyżej zarzuty skarżących były wystarczająco przekonujące.

Trybunał stwierdził, że pozwane państwo współpracowało w przygotowaniu i przeprowadzeniu wydania więźniów przez CIA, tajnych ośrodków detencji oraz przesłuchań na swoim terytorium i powinno

mieć świadomość, że umożliwienie CIA zatrzymania skarżących na swoim terytorium było narażeniem ich na poważne ryzyko traktowania w sposób niezgodny z Konwencją.

Dlatego Trybunał uznał, że w obydwu sprawach doszło do:

- naruszenia art. 3 Konwencji (zakaz tortur oraz niehumanitarnego i poniżającego traktowania), w aspekcie materialnym i proceduralnym;
- naruszenia art. 5 (prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego);
- naruszenia art. 8 (prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego);
- naruszenia art. 13 (prawo do skutecznego środka odwoławczego) i
- naruszenia art. 6 ust. 1 (prawo do rzetelnego procesu sądowego).

W stosunku do Pana Al Nashiri, Trybunał stwierdził, że w jego sprawie doszło także do naruszenia art. 2 (prawo do życia) oraz art. 3 Konwencji w zw. z art. 1 Protokołu nr 6 (zakaz kary śmierci).

Trybunał uznał także, że pozwane państwo nie zrealizowało próśb Trybunału o dostarczenie dowodów i w konsekwencji nie wypełniło zobowiązań wynikających z art. 38 Konwencji – udzielenia Trybunałowi wszelkich niezbędnych ułatwień dla efektywnego przeprowadzenia dochodzenia.

I. Środki indywidualne

1. Pilne środki indywidualne dotyczące naruszenia art. 2 i 3 Konwencji w zw. z art. 1 Protokołu nr 6 do Konwencji w sprawie Al Nashiri oraz naruszenia art. 6 ust. 1 Konwencji w obydwu sprawach

A. Rozmowy z przedstawicielami władz USA

Polski rząd przedsięwziął szybkie środki indywidualne w związku z wyrokiem Trybunałów w sprawie *Al Nashiri p. Polsce*, jeszcze zanim wyrok ten stał się ostateczny.

Działając zgodnie z art. 46 Konwencji i na podstawie paragrafu 589 wyroku Trybunału w powyższej sprawie, kwestia zagwarantowania przez rząd USA, że Pan Al Nashiri nie będzie poddany karze śmierci, została podniesiona podczas spotkania Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej (dalej: MSZ), Pana Artura Nowaka-Far, i Głównego Zastępcy Radcy Prawnego Biura Porad Prawnych Departamentu Stanu USA, Pani Mary McLeod, które odbyło się w dniu 9 października 2014 r.

Następnie, w dniu 6 marca 2015 r., kiedy polskie MSZ przedłożyło notę dyplomatyczną Ambasadzie USA w Warszawie, reprezentant władz USA zapewnił władze polskie, że prośba wyrażona w nocie zostanie rozpatrzona.

W dniu 13 maja 2015 r. podczas spotkania, na którym nota dyplomatyczna została przedłożona przez polskie MSZ Ambasadzie USA (zob. poniżej), Zastępca Agenta polskiego rządu, Pani Aleksandra Mężykowska, w rozmowach z Zastępcą Szefa Misji USA w Polsce, Panem Douglasem Greenem, podkreśliła znaczenie wykonania wyroków Trybunału w obydwu sprawach, zwłaszcza w odniesieniu do pilnych środków indywidualnych.

Polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych czyni starania, by włączać kwestię gwarancji dyplomatycznych dla skarżących i ich sytuacji w agendy każdego odpowiedniego spotkania z partnerami amerykańskimi.

B. Noty dyplomatyczne

Wkrótce po tym jak wyroki Trybunału stały się ostateczne, polski rząd podjął natychmiast dalsze środki mające na celu wykonanie zobowiązań wynikających z wyroków Trybunału.

W dniu 6 marca 2015 r., polskie MSZ, poprzez notę dyplomatyczną przedłożoną Ambasadzie USA w Warszawie, zwróciło się do Departamentu Stanu USA o zapewnienie, iż kara śmierci nie zostanie nałożona, ani wykonana na skarżącym Panu Al Nashiri, który znajduje się pod jurysdykcją USA.

W dniu 2 kwietnia 2015 r. Ambasada USA w Warszawie poprzez notę dyplomatyczną wysłaną do polskiego MSZ potwierdziła, że prośba Polski z dnia 6 marca 2015 r. została przekazana odpowiednim władzom USA.

W dniu 13 maja 2015 r., polskie MSZ przedłożyło Ambasadzie USA w Warszawie kolejną notę dyplomatyczną. W tej nocy MSZ poprosiło odpowiednie władze USA, by zapewniły gwarancje, że kara śmierci nie zostanie orzeczona, ani wykonana na skarżącym Panu Al Nashiri, który znajduje się pod jurysdykcją USA. MSZ przypomniało także, że kwestia dostarczenia gwarancji przez władze USA była przedmiotem poprzedniej noty dyplomatycznej (nota nr DPOPC 432.390.2013 z dnia 6 marca 2015 r.) i została podniesiona podczas bilateralnych konsultacji.

Ponadto MSZ zwróciło się do odpowiednich władz USA by zagwarantowały, że skarżący Pan Al Nashiri oraz Pan Abu Zubaydah, którzy znajdują się na terytorium USA, nie zostali pozbawieni prawa do rzetelnego procesu.

- **Działania podjęte przez polskie władze po przedstawieniu planu działań z dnia 13 sierpnia 2015 r.**

C. List do Ambasadora Stanów Zjednoczonych w Warszawie

W dniu 14 października 2015 r. Podsekretarz Stanu w polskim MSZ, Pan Artur Nowak-Far, wysłał list do Ambasadora Stanów Zjednoczonych w Warszawie, Pana Paula W. Jonesa, w sprawie wykonania pilnych środków indywidualnych wynikających z powyższych wyroków.

W liście tym polski minister przypomniał Ambasadorowi USA o dwóch notach dyplomatycznych, które zostały przedłożone Ambasadzie USA odpowiednio w marcu i maju 2015 r. Poinformował również Ambasadora, że Komitet Ministrów Rady Europy przyjął już trzy decyzje o stanie egzekucji pilnych środków indywidualnych w grupie spraw *Al Nashiri*.

W swoim liście polski minister podkreślił, że w swojej najnowszej decyzji Komitet Ministrów wyraził poważne zaniepokojenie brakiem odpowiedzi na te prośby ze strony amerykańskiej i wezwał polskie władze do kontynuowania wysiłków w celu uzyskania niezbędnych gwarancji, podjęcia wszelkich możliwych kroków w tym względzie i informowania Komitetu Ministrów o jakimkolwiek rozwoju sytuacji. Komitet zwrócił się również do Sekretarza Generalnego Rady Europy o przekazanie jego decyzji do Stałego Przedstawiciela Państwa Obserwatora – Stanów Zjednoczonych przy Radzie Europy.

Ponadto polski minister poinformował amerykańskiego Ambasadora o dacie kolejnego posiedzenia DH, które ma się odbyć w grudniu 2015 r., i zwrócił się do niego o spowodowanie zapewnienia współpracy władz amerykańskich z polskimi władzami w celu wykonania powyższych wyroków zgodnie z decyzjami Komitetu.

Wreszcie polski minister ponownie zwrócił się do amerykańskiego Ambasadora o spowodowanie działania właściwych władz amerykańskich, by zagwarantowały, że w stosunku do skarżącego – Pana Al Nashiri – nie zostanie orzeczona ani wykonana kara śmierci oraz że skarżący – Pan Al Nashiri i Pan Abu Zubaydah, którzy znajdują się w jurysdykcji USA – nie zostaną pozbawieni prawa do rzetelnego procesu.

- **Informacje otrzymane przez rząd po przedłożeniu zaktualizowanego planu działań z dnia 17 listopada 2015 r.**

D. Odpowiedź od władz USA

W odpowiedzi na powyższy list władze USA potwierdziły, że nie można przychylić się do prośby polskich władz o udzielenie gwarancji dyplomatycznych w związku z wyrokiem Europejskiego Trybunału (*the request cannot be supported*). Według władz USA, Europejska Konwencja Praw Człowieka i decyzje Europejskiego Trybunału Praw Człowieka niekoniecznie odzwierciedlają zobowiązania Stanów Zjednoczonych wynikające z prawa międzynarodowego.

Ponadto władze USA poinformowały, że według nich, zarówno komisje wojskowe jak i sądy federalne są właściwe do zajęcia się sprawami osadzonych w Zatoce Guantanamo w sposób zgodny ze wszystkimi mającymi zastosowanie przepisami prawa międzynarodowego i krajowego.

Ponadto postępowanie przed komisją wojskową w Zatoce Guantanamo obejmuje fundamentalne gwarancje proceduralne, które są zgodne z gwarancjami rzetelnego procesu wymaganymi przez art. 3 i art. 15 Konwencji przeciwko torturom i innymi mającymi zastosowanie przepisami, w tym z przepisami II Protokołu Dodatkowego do konwencji genewskich z 1949 r., a nawet wykraczają poza nie.

Ponadto *Ustawa o Komisjach Wojskowych* z 2009 r. (UKW) zawiera pewną liczbę gwarancji obejmujących: domniemanie niewinności, standard wymagający od oskarżenia udowodnienia oskarżonemu winy ponad uzasadnioną wątpliwość (*the beyond-a-reasonable-doubt burden of proof standard*), prawo do obrońcy na koszt państwa, prawo do obrońcy przygotowanego w zakresie prawa i praktyki dotyczących kary śmierci, w przypadku, gdy komisja wojskowa jest uprawniona do orzekania kary śmierci, prawo do zaskarżenia ostatecznych orzeczeń komisji wojskowej do Sądu Rewizyjnego Komisji Wojskowych USA (*U.S. Court of Military Commissions Review*), (SRKW). Oskarżony ma również prawo do zaskarżenia orzeczenia SRKW do Sądu Odwoławczego okręgu Dystryktu Columbia i wreszcie może starać się o zrewidowanie orzeczenia przez Sąd Najwyższy USA. UKW zakazuje wykorzystywania zeznań uzyskanych w wyniku tortur, czy innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania (10 U.S.C. § 948r (a)).

Ponadto prawo międzynarodowe nie zakazuje kary śmierci, gdy jest ona orzeczona i wykonana w sposób zgodny ze zobowiązaniami międzynarodowymi państwa.

Władze USA poinformowały również, że w Stanach Zjednoczonych istnieje wiele dodatkowych gwarancji ochrony proceduralnej dla jednostek, którym grozi kara śmierci.

Ponadto władze USA przypomniały, że USA na podstawie prawa wojennego, zgodnie z prawem USA oraz mającym zastosowanie prawem międzynarodowym, są uprawnione do zatrzymywania osób będących członkami Al-Kaidy, Talibanu, powiązanych z nimi sił, czy zasadniczo je wspierających, do końca działań wojennych.

Ponadto osadzeni mają prawo do podważenia legalności ich osadzenia w sądzie amerykańskim poprzez wniosek o wydanie nakazu zwolnienia.

Polski rząd mając na względzie powyższe informacje przekazane przez władze USA, jak również wyroki w sprawach *Al Nashiri* i *Abu Zubaydah p. Polsce*, deklaruje swoją gotowość do powtórzenia swoich wniosków do rządu USA.

E. List do Zastępcy Sekretarza Stanu Stanów Zjednoczonych Ameryki

Zgodnie z decyzjami Komitetu Ministrów przyjętymi w marcu i czerwcu 2016 r., jak również zgodnie ze zobowiązaniem polskiego rządu wyrażonym w planie działań z dnia 13 maja 2016 r. polskie władze ponowiły swój wniosek do strony amerykańskiej, o udzielenie skarżącym gwarancji dyplomatycznych, z zaangażowaniem Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, a zatem na najwyższym możliwym szczeblu politycznym.

W swoim liście Sekretarz Stanu Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Minister Krzysztof Szczerski, poinformował Zastępcę Sekretarza Stanu Stanów Zjednoczonych Ameryki, Pana Antony'ego J. Blinkena, że Polska jest związana powyższymi wyrokami Europejskiego Trybunału na mocy art. 46 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.

Ponadto polski Sekretarz Stanu przypomniał wcześniejsze starania polskiej strony, takie jak noty dyplomatyczne i list na szczeblu ministerialnym, w którym poinformowano Ambasadę Stanów Zjednoczonych w Warszawie o treści wyroków Trybunału, jak również wynikających z nich dla polskich władz zobowiązaniach.

Sekretarz Stanu przypomniał również stronie amerykańskiej o polskich wnioskach o udzielenie gwarancji, że wobec skarżącego, Pana Al Nashiri'ego nie zostanie orzeczona, ani wykonana kara śmierci, a obaj skarżący, Pan Al Nashiri i Pan Abu Zubaydah nie zostaną pozbawieni prawa do rzetelnego procesu.

Ponadto polski Sekretarz Stanu poinformował swojego amerykańskiego odpowiednika o decyzjach przyjętych przez Komitet Ministrów w sprawie obu wyroków wzywających polskie władze do podjęcia konkretnych i pilnych środków mających na celu uzyskanie od władz Stanów Zjednoczonych właściwych gwarancji dyplomatycznych i do informowania Komitetu o jakichkolwiek postępach dotyczących sprawy.

Polska strona przypomniała również, że Komitet wezwał Sekretarza Generalnego i przedstawicieli państw członkowskich Rady Europy do podnoszenia kwestii gwarancji dyplomatycznych w swoich kontaktach z władzami Stanów Zjednoczonych. W swojej decyzji z dnia 10 marca 2016 r., Komitet przypomniał również, że Stany Zjednoczone mają status obserwatora przy Radzie Europy i jako obserwator podzielają jej ideały i wartości.

Polska strona podkreśliła również, że Komitet uznał, że status Stanów Zjednoczonych, jako obserwatora zachęca do współpracy i wezwał władze Stanów Zjednoczonych do ponownego rozważenia ich odpowiedzi do polskich władz w kontekście jakiegokolwiek przyszłego wniosku o gwarancje.

Wreszcie polska strona zwróciła się o wsparcie Stanów Zjednoczonych dla polskiego rządu w procesie wykonywania jego zobowiązań międzynarodowych wynikających z art. 46 Konwencji w odniesieniu do wyroków Trybunału przez spowodowanie, by właściwe władze Stanów Zjednoczonych udzieliły gwarancji dyplomatycznych, że kara śmierci nie zostanie orzeczona, ani wykonana w odniesieniu do skarżącego, Pana Al Nashiri'ego. Jednocześnie zwróciły się o spowodowanie, by właściwe władze Stanów Zjednoczonych udzieliły gwarancji dyplomatycznych, by skarżący, Pan Al Nashiri i Pan Abu Zubaydah, którzy znajdują się w jurysdykcji Stanów Zjednoczonych, nie zostali pozbawieni prawa do rzetelnego procesu.

Wreszcie polski Sekretarz Stanu ponowił wniosek o udzielenie gwarancji dyplomatycznych dla obu skarżących we wspomnianym wyżej zakresie.

Ambasada Stanów Zjednoczonych w Warszawie notą dyplomatyczną z dnia 1 sierpnia 2016 r. formalnie potwierdziła otrzymanie listu Ministra Krzysztofa Szczerskiego i odwołała się do swojej wcześniejszej noty dyplomatycznej z grudnia 2015 r. zawierającej odpowiedź na list Podsekretarza Stanu polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych z października 2015 r. Nota ta, zawierająca amerykańską odpowiedź, została szczegółowo opisana w planie działań przedstawionym przez polskie władze w dniu 19 lutego 2016 r.

Pomimo powyższej informacji zawartej w amerykańskiej notce z dnia 1 sierpnia 2016 r. polska strona oczekuje na merytoryczną odpowiedź od adresata listu, tj. Zastępcy Sekretarza Stanu Stanów Zjednoczonych Ameryki.

W przypadku nieotrzymania takiej odpowiedzi w najbliższej przyszłości polska strona rozważy ponownienie swojego wniosku o gwarancje dyplomatyczne dla obu skarżących we wspomnianym wyżej zakresie.

F. List do Asystenta Sekretarza w Biurze do Spraw Europejskich i Euroazjatyckich w Departamencie Stanu Stanów Zjednoczonych Ameryki

Zgodnie ze zobowiązaniem polskiego rządu wyrażonym w ostatnim planie działań z 20 października 2016 r., jak również zgodnie z par. 2 decyzji Komitetu Ministrów przyjętej we wrześniu 2016 r., polskie władze ponowiły swój wniosek do strony amerykańskiej, w liście z dnia 1 grudnia 2016 r. Pani Renaty Szczęch, Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych do Pani Victorii Nuland, Asystenta Sekretarza w Biurze do Spraw Europejskich i Euroazjatyckich w Departamencie Stanu Stanów Zjednoczonych Ameryki.

W wyżej wymienionym liście Pani Minister ponowiła wniosek polskich władz o udzielenie skarżącym gwarancji dyplomatycznych w zakresie, jaki został już przedstawiony w treści listu z dnia 14 lipca 2016 r. Sekretarza Stanu w Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Pana Krzysztofa Szczerskiego, do Zastępcy Sekretarza Stanu Stanów Zjednoczonych Ameryki, Pana Antony'ego J. Blinkena. Zawartość tego listu została przedstawiona w szczególności w planie działań z dnia 20 października 2016 r. (DH-DD(2016)1164).

Ambasada USA w Warszawie odpowiedziała na list Pani Minister Renaty Szczęch notą dyplomatyczną z dnia 12 stycznia 2017 r. W nocy tej Ambasada USA formalnie potwierdziła otrzymanie listu od władz polskich i odwołała się do swojej noty dyplomatycznej z dnia 4 grudnia 2015 r., która przedstawiała stanowisko rządu Stanów Zjednoczonych Ameryki odnośnie do kwestii podniesionych w liście polskiego Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Nota ta została w szczególności przedstawiona w szczególności w planie działań z dnia 19 lutego 2016 r. (DH-DD(2016)191).

Jak wynika z wyżej przedstawionej informacji, oficjalne stanowisko rządu Stanów Zjednoczonych Ameryki jest niezmiennie, niezależnie od poziomu władz polskich, z którego wysłano każdy z listów. Wszystkie odpowiedzi zostały wysłane przez Ambasadę USA, a nie przez poszczególnych adresatów każdego z listów. Z tego powodu jakiegokolwiek dalsze działania powinny być dokładnie przemyślane, a refleksja nad konstruktywnymi rozwiązaniami w tak trudnej sytuacji wymaga czasu, szczególnie w kontekście zamian zachodzących w administracji USA po 20 stycznia 2017 r.

W związku z powyższym, rząd Polski docenia zaangażowanie Sekretarza Generalnego Rady Europy w sprawę uzyskania dyplomatycznych gwarancji dla skarżących i oczekuje na odpowiedź władz amerykańskich na jego list z dnia 4 stycznia 2017 r.

Polski rząd wierzy, że stałe starania różnych polskich władz, mające na celu uzyskanie gwarancji dyplomatycznych od strony amerykańskiej, wystarczająco udowadniają ich determinację w zakresie pełnej implementacji tych skomplikowanych wyroków Europejskiego Trybunału, dotyczących bardzo skomplikowanej i delikatnej kwestii.

Zgodnie z decyzją Komitetu Ministrów, przyjętą podczas marcowego posiedzenia DH, dalsze informacje dotyczące pilnych środków indywidualnych zostaną przedstawione w odpowiednim czasie przed rozpowszechnieniem projektu porządku obrad 1288 posiedzenia DH (czerwiec).

2. Naruszenie art. 3 Konwencji w aspekcie materialnym, jak również naruszenie art. 5 i art. 8 Konwencji

Aktualna sytuacja skarżących

• Informacje otrzymane przez rząd w dniu 2 kwietnia 2015 r. są następujące:

- w odniesieniu do Pana Abu Zubaydah: *Combatant Status Review Tribunal – Sqdds. Statusu Kombatanatów* (dalej: „CSRT”) zdecydował, że skarżący spełnia kryteria „wrogiego bojownika”. W tym kontekście powinno być podkreślone, że to decyzja natury administracyjnej, a nie wyrok sądu,
- od czasu zatrzymania skarżącego żadne postępowanie przed sądem nie zostało przeprowadzone, nie wniesiono przeciwko niemu żadnych zarzutów, nie przyznano mu żadnej wojskowej pomocy prawnej,

- Pan Al Nashiri został zatrzymany w 2002 r. i przetransportowany do Guantanamo w 2006 r. Postawiono mu zarzuty: oszustwa, umyślnego zabójstwa 17 żołnierzy USA, terroryzmu, spiskowania na rzecz terroryzmu i zabójstwa, umyślnego ciężkiego uszkodzenia ciała, ataku na ludność cywilną, ataku na cele cywilne, uprowadzenia statku lub samolotu,
- zgodnie z regulacjami USA zarówno cywilni, jak i wojskowi prawnicy byli przyznani skarżącemu i co najmniej jeden z nich jest wykwalifikowanym prawnikiem w sprawach, w których oskarżonemu grozi kara śmierci,
- skarżącemu doręczono akt oskarżenia w językach angielskim i arabskim,
- postępowanie przeciwko skarżącemu jest kontynuowane, a wszystkie dokumenty związane z postępowaniem są dostępne na stronie Komisji Wojskowej: <http://www.mc.mil/CASES/Militarycommissions.aspx>.
- przesłuchania są jawne i transmitowane na żywo dla mediów i ofiar oraz ich rodzin w dwóch miejscach na terytorium USA.

• **Informacje otrzymane przez rząd w dniu 30 października 2015 są następujące:**

W styczniu 2015 r. władze amerykańskie zmieniły zasady dotyczące utajniania postępowań znajdujących się na agendzie komisji wojskowych. Zgodnie z nowymi zasadami, informacje o torturach, którym poddani zostali więźniowie CIA, nie podlegają utajnieniu. Według rzecznika Pentagonu, informacje nt. technik przeprowadzenia przesłuchań byłych więźniów CIA, jaki warunki ich przetrzymywania przestają być przedmiotem decyzji sędziów komisji wojskowej (*military commission judges' protective orders*). Przyznał, że nie wszystkie dzienniki więźniów będą odtajniane jednocześnie. Wymagać to będzie każdorazowo wniosku prawników. Według obrońców więźniów znajdujących się w bazie Guantanamo, odtajnienie dzienników ich klientów jest kluczowe dla właściwego przygotowania sprawy, w tym wystąpienie o ekspertyzy czy też o świadków.

W kwietniu 2015 r. sędzia prowadzący sprawę Al Nashiriego, płk. Vance Spath, zarządził przeprowadzenie badania mózgu więźnia rezonansem magnetycznym. Nie wskazał jednak daty badania. Jest to o tyle istotne, że w bazie w Guantanamo brak odpowiedniego sprzętu. Według prawników Pana Al Nashiriego, w efekcie kilku lat przebywania w więzieniu CIA nastąpił u niego poważny uraz mózgu. Jego udowodnienie – zdaniem jednego z prawników skarżącego – może wykluczyć – w razie zasądzenia kary śmierci – możliwość jej wykonania w warunkach wojskowych.

W dniu 15 kwietnia 2015 r. władze USA poinformowały komisję wojskową o możliwości przeprowadzenia przez Pana Al Nashiriego kwartalnych rozmów z członkami rodziny przy użyciu systemu *Direct Interactive Communication Experience* (DICE). Po raz pierwszy skorzystał on z tej możliwości w dniu 18 stycznia 2015 r. podczas 30 minutowej rozmowy z rodzicami i trzema innymi członkami rodziny. Jednakże nie skorzystał z możliwości udziału w kolejnych kwartalnych rozmowach, które zostały mu zaofiarowane.

Jeśli chodzi o Pana Abu Zubaydah, to zgodnie z informacjami uzyskanymi przez polskie władze, jak zostało to już przedstawione powyżej, od czasu zatrzymania skarżącego nie toczyło się przeciwko niemu żadne postępowanie sądowe, nie przedstawiono mu żadnych zarzutów, nie przyznano mu żadnego prawnika wojskowego w ramach pomocy prawnej.

• **Informacje otrzymane przez rząd w dniu 9 lutego 2016 r. są następujące:**

W odniesieniu do Pana Abu Zubaydah

- od czasu osadzenia skarżącego nie przeprowadzono postępowania sądowego, nie przedstawiono mu zarzutów, nie ustanowiono dla niego wojskowego obrońcy;

W odniesieniu do Pana Al Nashiriego

- w dniu 9 kwietnia 2015 r., jak przedstawiono wyżej, Komisja Wojskowa zarządziła Convening Authority, tj. władzom więzienia, przeprowadzenie u Pana Al Nashiriego rezonansu magnetycznego (dalej RM) jego mózgu;
- w dniu 18 września 2015 r. obrońca skarżącego zwrócił się do komisji o spowodowanie, by Convening Authority (dalej: CA) przeprowadziło zarządzone wcześniej RM mózgu skarżącego, spełniając następujące warunki:
 - MR zostanie przeprowadzony w obecności obrońcy skarżącego i jedynie po odbyciu spotkania obrońcy i Dr. Sondry S. Crosby ze skarżącym, by przygotować do badania RM,
 - CA wskaże technikowi MR, by stosował się do konkretnych, zasugerowanych przez obronę metod i technik badań RM, wymienionych w memorandum skierowanym do CA,
 - CA ograniczy dystrybucję wyników MR jedynie do obrony;
- w dniu 2 października 2015 r. rząd USA zwrócił się do Komisji, by odmówiła przyjęcia wniosku obrońcy jako przedwczesnego, ponieważ wnosząc o powołanie biegłych, czy konkretnych środków, obrona musi się zwrócić o nie do CA; jeśli CA odmówi, obrona może ponowić wniosek, kierując go do sędziego wojskowego, jeśli Komisja uzna wniosek za zasadny, sędzia wojskowy może nakazać CA zapewnienie wnioskowanego biegłego, czy środków; jednakże w niniejszej sprawie CA nie odmówiły konstruktywnemu wnioskowi obrony, dotyczącemu konkretnych środków, a zatem kwestia ta nie jest gotowa do rozpatrzenia przez Komisję, ponadto w opinii Komisji wniosek obrońcy, by ograniczyć dystrybucję wyników RM do obrony, jest dyskusyjny;
- w dniu 20 stycznia 2016 r. obrońca przedstawił pismo, w którym zakwestionował prawo do prowadzenia postępowania przeciwko Panu Al Nashiriemu przez Komisję Wojskową na podstawie UKW; obrońca dowodził, że zarzucane skarżącemu przestępstwo miało miejsce przed 9 września 2001 r.; powyższy dokument nie odnosi się do osadzenia Pana Al Nashiriego w bazie w Guantanamo, ale do miejsca i organu, który jest właściwy do orzekania w sprawie skarżącego; wniosek ten poparły dwa pisma: 1) od 14 emerytowanych generałów i admirałów Armii USA oraz 2) od Pana Davida Glaziera – profesora prawa i komentatora komisji wojskowych.

• **Informacje otrzymane przez rząd po przedstawieniu zaktualizowanego planu działań z dnia 19 lutego 2016 r.**

W odniesieniu do Pana Abu Zubaydah

- od czasu osadzenia skarżącego nie przeprowadzono postępowania sądowego, nie przedstawiono mu zarzutów, nie ustanowiono dla niego wojskowego obrońcy;

W odniesieniu do Pana Al Nashiriego

- sytuacja skarżącego w postępowaniu przed Komisją Wojskową nie uległa zmianie od lutego 2016 r.;
- w dniu 17 lutego 2016 trzech sędziów sądu Okręgowego Dystryktu Columbia badało kwestię, czy postępowanie przeciwko Panu Al Nashiriemu powinno być kontynuowane przed komisją wojskową, czy przed sądem federalnym. W trakcie posiedzenia sędziowie wysłuchali ustnych argumentów na korzyść przeniesienia postępowania do sądu federalnego. Wskazano na inne przypadki postępowań dotyczących terrorystów, które toczyły się przed sądami federalnymi. Prezentowano argumenty, iż w czasie ataków terrorystycznych, których sprawa dotyczy, USA nie były w stanie wojny. Sędziowie zwrócili się do strony rządowej o podanie podstaw prowadzenia postępowania przed komisją wojskową. Do maja nie podjęto żadnej decyzji w tej kwestii.

- **Informacja otrzymana przez rząd po przedstawieniu zaktualizowanego planu działań w dniu 13 maja 2016 r.**

Rząd pragnie poinformować, że stale monitoruje sytuację skarżących.

Jeśli chodzi o Pana Abu Zubaydah, w dniu 23 sierpnia 2016 r. przed *Periodic Review Board* odbyła się wstępna rozprawa dotycząca wniosku skarżącego o zwolnienie z bazyw Guantanamo. Rozprawa miała na celu ustalenie, czy skarżący nadal stwarzałby zagrożenie w razie zwolnienia. Była to pierwsza publiczna rozprawa w sprawie skarżącego od czasu pozbawienia go wolności. Część rozprawy została udostępniona dla dziennikarzy i organizacji ochrony praw człowieka. Na prośbę skarżącego protokół z części rozprawy toczącej się za zamkniętymi drzwiami nie został upubliczniony.

Decyzja dotycząca wniosku skarżącego o zwolnienie, która była spodziewana w ciągu 30 dni od rozprawy, nie została jeszcze ogłoszona.

Jeśli chodzi o Pana Al Nashiriego warto odnotować decyzję sądu Okręgowego Dystryktu Columbia z dnia 30 sierpnia 2016 r. Decyzją tą sąd odroczył rozpatrzenie kwestii, czy sprawą skarżącego powinna się zająć Komisja Wojskowa, czy sąd federalny, do czasu rozpoczęcia postępowania i orzeczenia wojskowego organu odwoławczego.

Ponadto w dniu 9 czerwca 2016 r. Sąd Wojskowej Komisji Odwoławczej (*the U.S. Court of Military Commission Review*) zdecydował o podtrzymaniu zarzutów wobec Pana Al Nashiriego dotyczących jego udziału w ataku na tankowiec MV Limburg.

Rząd podejmuje się starania o dalsze informacje dotyczące sytuacji skarżącychi przekazywania ich do Komitetu Ministrów.

- **Informacja otrzymana przez rząd po przedstawieniu zaktualizowanego planu działań w dniu 20 października 2016 r.**

W odniesieniu do Pana Abu Zubaydah

- od czasu osadzenia skarżącego nie przeprowadzono postępowania sądowego, nie przedstawiono mu zarzutów, nie ustanowiono dla niego wojskowego obrońcy;

W odniesieniu do Pana Al Nashiriego

- 1 grudnia 2016 r. sędzia Komisji Wojskowej odrzucił wniosek obrony o oddalenie noty intencyjnej (*notice of intent*) Prokuratury o wnioskowanie o wyrok kary śmierci na podstawie Zasad Komisji Wojskowej 1004(c)(2).(6),(8) i (11), powołujący się na zasady *Ex Post Facto* oraz *Due Process Clause*;
- w dniach 12 i 13 grudnia skarżący został przesłuchany przez Komisję Wojskową;
- w dniu 3 stycznia 2017 r. sędzia Komisji Wojskowej zatwierdził wniosek obrony o przyznanie dodatkowych środków na prawnika Bernarda Kleinmana. We wniosku tym obrona stwierdziła, że asysta Pana Bernarda Kleinmana podczas przesłuchania dwóch świadków, którzy podlegają specjalnym środkom administracyjnym w więzieniu Florence (USP Florence ADX), była niezbędna, aby zapewnić efektywność obrony.

3. Naruszenie art. 13 Konwencji na skutek braku efektywnego środka odwoławczego na wniesienie skargi przez skarżących z art. 3, 5 i 8 Konwencji

Trybunał zasądził na rzecz skarżących słuszne zadośćuczynienie w znaczących kwotach.

Ponadto polskie władze wszczęły dochodzenie, które jeszcze się toczy, między innymi z powodu złożoności sprawy i problemów w uzyskiwaniu dowodów. Ta kwestia będzie rozwinięta poniżej w części dotyczącej skutecznego śledztwa.

4. Naruszenie art. 3 Konwencji w aspekcie proceduralnym

Krajowe postępowanie karne

- a. Informacje na temat działań już podjętych i działań zaplanowanych na przyszłość.

W czasie trwania krajowego śledztwa, odpowiednie organa prokuratury podjęły ostatnio szereg działań, z których część jest opisana poniżej.

Pozyskano, zlecane sukcesywnie, tłumaczenia licznych dokumentów, w szczególności dostępnych wersji Raportu sporządzonego przez Komisję do Spraw Służb Specjalnych Senatu USA na temat programu nadzwyczajnych zatrzymań i przesłuchań prowadzonego przez CIA (*Senate Select Committee on Intelligence Committee Study of the Central Intelligence Agency's Detention and Interrogation Program*), tzw. raportu mniejszości senackiej (*Senate Select Committee on Intelligence Committee Study of the Central Intelligence Agency's Detention and Interrogation Program – Minority and Additional Minority Views*) oraz opracowania CIA (*CIA Comments on the Senate Select Committee on Intelligence Report on the Rendition, Detention and Interrogation Program*), a także dokumentów w językach angielskim i francuskim, pozyskanych od strony włoskiej w drodze międzynarodowej pomocy prawnej.

Ponadto, uzyskano i przetworzono procesowo materiały medialne, które mogą mieć znaczenie dla prawidłowego ukierunkowania postępowania, w celu przygotowania się do kolejnych czynności procesowych, które zaplanowano na sierpień i wrzesień.

Kontynuowano prace związane z zasięgiem opinii biegłych różnych specjalności (m.in. informatycznych).

Utrzymywano kontakt i wymieniano korespondencję z licznymi instytucjami i organami.

Podkreślenia wymaga okoliczność, że wymienione powyżej cztery elementy nie odzwierciedlają całokształtu wysiłków zmierzających do zgromadzenia w sprawie pełnego materiału dowodowego, który umożliwi podjęcie decyzji o przesunięciu procesu karnego na następny etap. W szczególności nie jest możliwe wskazanie czynności o charakterze niejawnym.

Ponadto informowanie o planowanych czynnościach ze wskazaniem ich terminu i charakteru nie jest możliwe z uwagi na dobro postępowania, względy taktyczne oraz konieczność zachowania dyskrecjonalności (np. osoby, które będą przesłuchiwane winny powziąć taką informację jako pierwsze).

Niemniej jednak możliwe jest podanie, iż w miesiącach sierpniu i wrześniu 2015 r. planowane są następujące czynności procesowe:

- dalsze przesłuchania świadków, w tym funkcjonariuszy publicznych,
- pozyskiwanie opinii biegłych różnych specjalności,
- skierowanie kolejnych wniosków o międzynarodową pomoc prawną,
- przypomnianie odpowiednim władzom zagranicznym o złożonych wnioskach o międzynarodową pomoc prawną,
- przypomnianie odpowiednim jednostkom o tłumaczeniach ważnych dla śledztwa dokumentów.

Tak jak zostało stwierdzone we wstępnej informacji złożonej Komitetowi Ministrów w dniu 15 maja 2015 r., asystent prokuratora rozpoczął już pracę. Jego wsparcie z pewnością zwiększy efektywność śledztwa.

- **Informacja według stanu na początek listopada 2015 r.:**

Między sierpniem a listopadem 2015 r. przesłuchano dwóch kolejnych świadków z udziałem pełnomocników skarżących.

Kontynuowano konsultowanie ekspertów z różnych dziedzin, w tym z dziedziny informatyki. Pozyskano pewne dane od Policji i operatorów telefonii komórkowej.

Pozyskano dalsze tłumaczenia dokumentów.

Organa prokuratury pozostawały w kontakcie i wymieniały korespondencję z licznymi instytucjami i ciałami.

- **Informacje dostępne do dnia 26 stycznia 2016 r.**

- współpraca z pełnomocnikami skarżących była kontynuowana między innymi w odniesieniu do rozpatrzenia kolejnego wniosku dowodowego przedstawionego przez pełnomocnika Pana Al Nashiriego w dniu 10 grudnia 2015 r.;
- w styczniu 2016 r. prokuratura zwróciła się do właściwych władz o przedstawienie pełnej dokumentacji dotyczącej spotkań na wysokim szczeblu pomiędzy przedstawicielami USA a Polski, które miały miejsce w latach 2001-2003;
- organa prokuratury pozostawały w kontakcie z licznymi instytucjami i organami, np. przedstawiły odpowiedź na list Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 7 grudnia 2015 r.;
- organa prokuratury zajmowały się oceną przedłożonych im materiałów w zakresie ich użyteczności dla celów śledztwa, ponadto w dniach 7 i 20 stycznia 2016 r. odpowiedziała osobom na ich listy zawierające informacje związane z przedmiotem postępowania;
- organa prokuratury przeprowadziły wszechstronną analizę wniosków dowodowych przedłożonych przez pełnomocników skarżących w celu ich ostatecznej ewaluacji;
- organa prokuratury rozpoczęły przygotowania do przedstawienia właściwym władzom USA kolejnego wszechstronnego wniosku o udzielenie międzynarodowej pomocy prawnej;
- organa prokuratury kontynuowały działania mające na celu uzyskanie odpowiedzi na wniosek o udzielenie międzynarodowej pomocy prawnej skierowany do Rumunii;
- organa prokuratury podjęły kroki mające na celu wykonanie obcego wniosku o udzielenie międzynarodowej pomocy prawnej, który wiąże się z przedmiotem postępowania.

- **Informacje dostępne do dnia 26 kwietnia 2016 r.**

Pomiędzy 22 stycznia a 26 kwietnia 2016 r. organa prokuratury prowadziły między innymi następujące czynności:

Organa prokuratury pozostawały w kontakcie i wymieniały korespondencję z instytucjami organizacjami zainteresowanymi monitorowaniem toku postępowania, w tym z polską filią Amnesty International.

Organa prokuratury przekazały wniosek do Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej o dostarczenie dalszych dokumentów dotyczących stosunków międzynarodowych i współpracy w okresie związanym z przedmiotem postępowania. Wniosek ten doprowadził do wyselekcjonowania kolejnej grupy materiałów. Aktualnie prowadzone są czynności dotyczące sposobu i czasu proceduralnego wykorzystania tych materiałów.

Śledztwo aktualnie toczy się w Prokuraturze Regionalnej w Krakowie, która zgodnie z ustawą z dnia 28 stycznia 2016 r. *Prawo o prokuraturze* (Dz. U. z 2016 r., poz. 177) zmieniającą strukturę jednostek organizacyjnych prokuratury zastąpiła dawną Prokuraturę Apelacyjną w Krakowie. Śledztwo zostało przedłużone do 11 października 2016 r.

Zgodnie z informacjami otrzymanymi z prokuratury czynione są starania w celu prowadzenia śledztwa w sposób rzetelny, nieopieszaly i skuteczny, pomimo trudności związanych z bezprecedensowym charakterem przedmiotu śledztwa, jak również dotychczasowej odmowy współpracy z strony amerykańskiej.

Konkretne osiągnięcia śledztwa, do których odnosi się decyzja Komitetu Ministrów przyjęta podczas posiedzenia DH, które odbyło się w dniach 8-10 marca 2016 r., zależą od rezultatów przedstawionych powyżej czynności prokuratury, jak również od innych działań zaplanowanych na dalszy tok postępowania.

• Informacje dostępne do dnia 12 października 2016 r.

W ciągu ostatnich kilku miesięcy śledztwo koncentrowało się na czynnościach proceduralnych o charakterze niejawnym. Z tego powodu wyniki tych czynności nie mogą zostać upublicznione. Czynności te obejmowały rozpatrywanie zebranego materiału niejawnego, jak również przesłuchania osób zobowiązanych prawem do zachowania tajemnicy.

Również czynności zaplanowane na przyszłość, które będą miały wpływ na dalszy tok postępowania, w tym na jego zakończenie, koncentrują się na niejawnych źródłach dowodów.

Aktualnie Krakowska Prokuratura Regionalna oczekuje na zgodę właściwych władz na przesłuchanie świadków, którzy zobowiązani są przez prawo do zachowania tajemnicy państwowej.

Więcej informacji na temat środków indywidualnych można znaleźć w odpowiedziach rządu na komunikacje składane do Komitetu Ministrów przez *the Open Society Justice Initiative* oraz *Human Rights in Practice* (DD(2015)585 and DD(2015)586).

• Informacje dostępne do dnia 20 marca 2017 r.

Prokuratura w dalszym ciągu prowadzi czynności o charakterze niejawnym, które z tego powodu nie mogą zostać ujawnione w niniejszym piśmie. Czynności te obejmują między innymi przesłuchania w charakterze świadków osób, które zobowiązane są do zachowania tajemnicy – dodatkowo takie przesłuchania wymagają uzyskania zgody właściwych organów. Dotyczyło to trzech świadków, przy czym w stosunku do dwóch świadków decyzje jeszcze nie zapadły.

Do czasu zakończenia zaplanowanych przesłuchań – które nie mogą być przeprowadzone bez zgód właściwych organów Państwa, niemożliwe jest określenie, choćby w przybliżeniu, przewidywanego terminu zakończenia śledztwa.

Charakter zaplanowanych czynności – dotyczących informacji niejawnych – nie pozwala na przedstawienie bardziej szczegółowych informacji.

Ponadto rząd pragnie przedstawić informację, że następujące działania zostały ostatnio podjęte:

- przesłuchanie byłego Dowódcy Operacyjnego Sił Zbrojnych RP w charakterze świadka,
- przesłuchanie byłego szefa gabinetu Szefa Urzędu Ochrony Państwa w charakterze świadka,
- uzyskanie tłumaczenia dowodowych dokumentów z języka angielskiego na język polski,
- przeszukiwanie zasobów archiwalnych Urzędu Rady Ministrów,

- wznowienie kwerendy informacji internetowych na temat biegu zagranicznych postępowań skarżących.

Z uwagi na odmowę udzielenia pomocy prawnej przez stronę amerykańską, prokuratura zbada alternatywne sposoby przeprowadzenia wnioskowanych przez nich czynności procesowych, wskazane przez pełnomocników skarżących.

b. Trudności w otrzymywaniu pomocy prawnej.

Prokuratorzy złożyli liczne wnioski o udzielenie międzynarodowej pomocy prawnej do następujących stron:

1. Włochy – wniosek o udzielenie pomocy prawnej skierowano 5 lutego 2014 r., a dotyczył on przesłuchania świadka (C. Fava) i zabezpieczenia dokumentów; czynność przeprowadzono w dniu 18 listopada 2014 r. i część materiałów zostało bezpośrednio przekazanych stronie polskiej, a pozostałe oczekiwane dokumenty wpłynęły do prokuratury prowadzącej śledztwo w dniu 7 kwietnia 2015 r., za pośrednictwem organów centralnych włoskich i polskich (ponaglenia kierowano za pośrednictwem organów centralnych – zapytanie o wykonanie czynności w dniu 23 kwietnia 2014 r. oraz 1 lipca 2014 r., a już po wykonaniu czynności, pocztą elektroniczną – monit dotyczący dokumentów w lutym 2015 r.).

2. Litwa – wniosek o udzielenie międzynarodowej pomocy prawnej dotyczący powiadomienia o ustaleniach tamtejszego śledztwa o analogicznym, jak polskie, przedmiocie, skierowanow styczniu 2014 r.; odpowiedź uzyskano 10 marca 2014 r., przy czym wymianę informacji pogłębiono w czasie spotkania w dniu 16 kwietnia 2015 r.

3. Rumunia – w styczniu 2014 r. analogiczny (jak do strony litewskiej) wniosek skierowano także do władz rumuńskich; do chwili obecnej nie uzyskano na niego odpowiedzi, ostatni monit w tej sprawie skierowano w lipcu 2015 r.

4. Szwajcaria – wnioskiem z dnia 26 marca 2014 r. zwrócono się do władz szwajcarskich m.in. o przesłuchanie w charakterze świadka Dicka Marty'ego. W dniu 14 lipca 2014 r. do Prokuratury Apelacyjnej w Krakowie wpłynęła odpowiedź, zgodnie z którą Dick Marty skorzystał z immunitetu przyznanego na mocy art. 14 *Porozumienia Ogólnego w sprawie przywilejów i immunitetów Rady Europy z dnia 2 września 1949 roku*; w dniu 12 listopada 2014 r. wniosek ponowiono, uzupełniając jego treść m.in. o możliwe interpretacje dotyczące immunitetu parlamentarzystów Rady Europy oraz argumentując słuszne intencje strony polskiej w sposób wyraźny i konkretny – efektem tak ukształtowanego wniosku była negatywna, identyczna wręcz w treści, odpowiedź państwa wezwanego, która wpłynęła w dniu 18 marca 2015 r.

5. Stany Zjednoczone – do USA skierowano szereg wskazanych poniżej wniosków o pomoc prawną:

- wniosek z dnia 18 marca 2009 r. zawierający pytania związane ze spółkami obsługującymi loty do Polski, będące w kręgu zainteresowania śledztwa – strona wezwana udzieliła odpowiedzi odmownej pismem z dnia 7 października 2009 r.;
- wniosek z dnia 9 marca 2011 r. dotyczący przesłuchania w charakterze świadków pokrzywdzonych Abu Zubaydah'y oraz Al Nashiriego – do chwili obecnej nie uzyskano na niego odpowiedzi;
- wniosek z dnia 24 maja 2013 r. dotyczący przesłuchania osób, co do których zachodzi podejrzenie, iż przebywały na terenie Polski, oraz udostępnienia dokumentów – do chwili obecnej nie uzyskano na niego odpowiedzi;
- wniosek z dnia 27 maja 2013 r. zawierający prośbę o przekazanie dokumentów i udzielenie informacji umożliwiających wstępne uwierzytelnienie dokumentów dostępnych w Internecie – do chwili obecnej nie uzyskano na niego odpowiedzi;

- wniosek z dnia 2 września 2014 r. dotyczący kwestii podstawowych, związanych z przedmiotem prowadzonego śledztwa – do chwili obecnej nie uzyskano na niego odpowiedzi;
- wniosek z dnia 22 grudnia 2014 r. o udostępnienie dla potrzeb śledztwa oryginalnej, a więc pełnej i nieocenzurowanej wersji Raportu sporządzonego przez Komisję do Spraw Służb Specjalnych Senatu USA na temat programu nadzwyczajnych zatrzymań przesłuchań prowadzonego przez CIA (*Senate Select Committee on Intelligence Committee Study of the Central Intelligence Agency's Detention and Interrogation Program*), a także stanowiących reakcją na niego – tzw. raportu mniejszości senackiej (*Senate Select Committee on Intelligence Committee Study of the Central Intelligence Agency's Detention and Interrogation Program – Minority and Additional Minorily Views*) oraz opracowania CIA (*CIA Comments on the Senate Select Committee on Intelligence Report on the Rendition, Detention and Interrogation Program*) – do chwili obecnej nie uzyskano na niego odpowiedzi.

W ślad za ww. wnioskami do strony amerykańskiej skierowano następujące monity:

- pisma z dni 25 lipca 2012 r. oraz 11 października 2012 r. dotyczące wniosku z dnia 9 marca 2011 r. o międzynarodową pomoc prawną; sprawę omówiono ponadto w trakcie konsultacji polsko-amerykańskich w dniach 7-8 listopada 2012 r. i pozyskano wiedzę, iż postępowanie w zakresie wniosku się toczy;
- kolejne ponaglenia zostały wysłane w dniach: 30 stycznia 2013 r., 28 maja 2013 r., 5 grudnia 2013 r., 14 października 2014 r. – pisma te pozostały bez odpowiedzi;
- sprawę wniosków strony polskiej omówiono w czasie dwustronnych konsultacji w dniach 14-15 stycznia 2014 r. z udziałem prawników Departamentów Sprawiedliwości i Stanu USA, uzyskując zapewnienie, iż postępowanie w przedmiocie rozpoznania wniosku strony polskiej nadal się toczy;
- kolejne ponaglenia zostały wysłane w dniu 9 czerwca 2014 r. i dotyczyły realizacji trzeciego wniosku z dnia 24 maja 2013 r. i czwartego z dnia 27 maja 2013 r.;
- sprawę wniosków po raz kolejny omówiono w czasie dwustronnych konsultacji w dniach 2-3 grudnia 2014 r. i uzyskano zapewnienie, iż postępowanie z wniosków strony polskiej toczy się „na najwyższym szczeblu”;
- po raz kolejny Prokuratura Generalna zwróciła się o ponaglenie realizacji pięciu wniosków rekwizycyjnych (od drugiego do szóstego) pismem z dnia 24 marca 2015 r.;
- kwestia realizacji wszystkich wniosków poruszona została w trakcie wideokonferencji ze stroną amerykańską w dniu 23 kwietnia 2015 r.;
- pismem z dnia 22 czerwca 2015 r. Prokuratura Generalna wystosowała kolejne ponaglenie dotyczące realizacji pięciu wniosków (od drugiego do szóstego).

• Informacje według stanu na początek listopada 2015 r.

Polska Prokuratura otrzymała odpowiedź od strony amerykańskiej na swoje wszystkie wnioski ws. międzynarodowej pomocy prawnej. Odpowiedź była negatywna.

• Informacje dostępne do końca kwietnia 2016 r.

Organa prokuratury przedstawiły kolejny wyczerpujący wniosek o międzynarodową pomoc prawną do właściwych władz USA. Wniosek ten obejmuje również w miarę możliwości, wnioski dowodowe pełnomocników skarżących. Wniosek ten ma również na celu szeroką weryfikację danych na temat pro-

wadzenia programu USA – HVD poza stanami Zjednoczonymi w przestrzeni publicznej. Wniosek ten zawiera również postulat włączenia do działań, oprócz polskich prokuratorów, także pełnomocników skarżących.

Organa prokuratury prowadziły działania mające na celu uzyskanie od władz rumuńskich odpowiedzi na wniosek o międzynarodową pomoc prawną.

W związku z wykonaniem wniosku o międzynarodową pomoc prawną skierowanym do Wielkiej Brytanii (dalej UK), Szkocji, przesłuchano dwóch świadków. Przesłuchania dotyczyły funkcjonowania lotniska Szymany. Zaplanowano już dalsze przesłuchania w tej kwestii.

Ponadto opracowano już dwa kolejne, nowe wnioski o międzynarodową pomoc prawną. Są one adresowane do UK oraz do władz Zjednoczonych Emiratów Arabskich. Wnioski te dotyczyły przesłuchań świadków, którzy mogli dysponować informacjami ważnymi dla sprawy, w szczególności dotyczącymi amerykańskich samolotów, co do których ustalono, że korzystały z lotniska Szymany w okresie objętym śledztwem.

- **Informacje dostępne do dnia 12 października 2016 r.**

Powyższy wyczerpujący wniosek o międzynarodową pomoc prawną skierowany do właściwych władz USA, przedłożony kilka miesięcy temu przez organa polskiej prokuratury, został, podobnie, jak inne takie wnioski, odrzucony.

Ponadto strona amerykańska odpowiedziała na polski wniosek, informując, że jakkolwiek przyszły wniosek dotyczący rzekomych miejsc detencji CIA dla osób podejrzewanych o działalność terrorystyczną nie będzie procedowany.

Mając na względzie powyższe, należy podkreślić, że wdrożenie większości wniosków dowodowych przedłożonych przez pełnomocników skarżących zależy od współpracy właściwymi władzami Stanów Zjednoczonych. Dlatego też polska prokuratura planuje zwrócić się do pełnomocników skarżących o dostosowanie ich wniosków dowodowych do aktualnej sytuacji czy też zaproponowanie alternatywnych sposobów przeprowadzenia czynności będących przedmiotem tych wniosków.

- **Informacje dostępne do dnia 20 marca 2017 r.**

Polskie władze wykonały wniosek o udzielenie międzynarodowej pomocy prawnej pochodzący ze Szkocji.

Polskie wnioski o udzielenie międzynarodowej pomocy prawnej skierowane do Rumunii, Wielkiej Brytanii oraz Zjednoczonych Emiratów Arabskich nie zostały jeszcze wykonane przez władze w tych krajach.

Ponadto w celu wyjaśnienia bardzo skomplikowanej sytuacji prawnej i faktycznej, prokuratura zleciła uzupełnienie opinii z zakresu prawa międzynarodowego.

- c. Informacje dotyczące zapoznania się pełnomocników skarżących z aktami sprawy

Rząd chciałby podkreślić, że współpraca z pełnomocnikami skarżących jest kontynuowana.

Akta jawne pozostają do ich dyspozycji, zaś niejawnie udostępniane są sukcesywnie. Ostatnie (maj-czerwiec 2015 r.) spotkania połączone z udostępnieniem materiałów miały miejsce w następujących terminach:

- 6 maja 2015 r. – pełnomocnik Pana Abu Zubaydah’y mec. Bartłomiej Jankowski i pełnomocnik substytucyjny apl. adw. Edyta Zalewska,
- 3 czerwca 2015 r. – adw. Bartłomiej Jankowski i apl. adw. Edyta Zalewska oraz pełnomocnik Pana Al Nashiriego adw. Mikołaj Pietrzak i pełnomocnik substytucyjny adw. Paweł Osik (zapoznanie dotyczyło także materiałów niejawnych),
- 30 czerwca 2015 r. – adw. Bartłomiej Jankowski z apl. adw. Edytą Zalewską (zapoznanie dotyczyło także materiałów niejawnych),
- następnie spotkanie jest zaplanowane na dzień 6 sierpnia 2015 r. dla adw. Mikołaja Pietrzaka,
- ponadto na dzień 11 sierpnia 2015 r. zaplanowana jest czynność procesowa z udziałem pełnomocników pokrzywdzonych.

• Informacja według stanu na początek listopada 2015 r.

Współpraca prokuratury z pełnomocnikami skarżących była kontynuowana:

- na spotkaniu w dniu 6 sierpnia 2015 r. – pełnomocnicy Pana Al Nashiriego, Pan Mikołaj Pietrzak i substytut, Pan Paweł Osik, zapoznali się z aktami sprawy, w tym z pewnymi częściami obejmującymi materiały niejawne,
- pełnomocnicy skarżących nie przyszli na spotkanie zaplanowane na dzień 11 sierpnia 2015 r.,
- w dniu 18 sierpnia 2015 r. pełnomocnik Pana Abu Zubaydah, Pan Bartłomiej Jankowski, zapoznali się z aktami sprawy, w tym z pewnymi częściami obejmującymi materiały niejawne,
- w odpowiedzi na wniosek pełnomocnika Pana Al Nashiriego z dnia 2 października 2015 r. prokuratura skopiowała i przesłała mu 7541 stron dokumentów, które stanowiły prawie całą jawną część akt,
- w dniu 28 października 2015 r. przesłano pełnomocnikom skarżących kopie protokołu przesłuchania jednego ze świadków.

• Informacje dostępne do końca kwietnia 2016 r.

Kontynuowano współpracę z pełnomocnikami skarżących. W dniach 18 lutego i 15 kwietnia 2016 r. pełnomocnikom udostępniono dalsze części niejawnych akt sprawy. Ponadto organa prokuratury procedowały również proceduralne i formalne wnioski pełnomocników skarżących.

• Informacje dostępne do dnia 12 października 2016 r.

Po raz kolejny należy podkreślić, że pełnomocnicy skarżących mają dostęp do akt śledztwa, w tym do ich niejawnej części.

Ponadto pełnomocnicy skarżących są za każdym razem informowani o dacie planowanych czynności procesowych, o które wnioskowali i mają możliwość uczestniczenia w nich.

• Informacje dostępne do dnia 20 marca 2017 r.

Należy podkreślić, że pełnomocnicy skarżących (w tym jeden zastępca) mają zapewniony dostęp do całości zebranych materiałów zarówno w części jawnej, jak również – po wcześniejszym uzgodnieniu terminu – do dokumentacji zgromadzonej w Kancelarii Tajnej Prokuratury Regionalnej (poprzednio Prokuratury Apelacyjnej) w Krakowie.

W tym kontekście należy zaznaczyć, że pełnomocnicy skarżących mają pełną wiedzę o prowadzonym postępowaniu. Uzyskują oni odpowiednio oznaczone kopie materiałów z akt sprawy, a także są informowani o planowanych czynnościach, o które wcześniej wnioskowali. W przypadku stawiennictwa, pełnomocnicy są dopuszczani do aktywnego udziału w czynnościach, np. poprzez możliwość kierowania pytań do świadków.

Udostępnianie materiałów niniejszego postępowania pełnomocnikom skarżących uwzględnia potrzebę ochrony informacji zebranych w jego toku i jest ograniczone określonymi rygorami, aby zapobiec ewentualnemu ujawnieniu szczególnie chronionych informacji osobom nieuprawnionym.

Realizowana w ten sposób konieczność zapewnienia prawidłowego przebiegu śledztwa związana z ochroną informacji, których upublicznienie mogłoby spowodować zakłócenie toku postępowania.

d. Plany dotyczące informowania polskiego społeczeństwa o śledztwie

W odpowiedzi na decyzję Komitetu Ministrów przyjętą w grudniu 2015 r. polski rząd pragnie poinformować, że w dniu 28 stycznia 2016 r. przyjęto nowe *Prawo o prokuraturze*.

Zgodnie z art. 12 § 2 nowej Ustawy, Prokurator Generalny i kierujący poszczególnymi jednostkami organizacyjnymi prokuratury, czy też inni uprawnieni przez nich prokuratorzy, mogą przedstawiać mediom informacje na temat toczącego się postępowania, czy informacje dotyczące działań prokuratury, wyłączając informacje niejawne, mając na względzie ważny interes publiczny.

Powyższa Ustawa wejdzie w życie w dniu 4 marca 2016 r.

Z uwagi na przedmiot śledztwa oraz jego zakres podmiotowy, dostęp przedstawicieli mediów oraz społeczeństwa do informacji z przedmiotowego postępowania warunkowany jest ścisłymi rygorami. W przypadku zapytań kierowanych przez przedstawicieli mediów lub organizacje pozarządowe, udzielane są odpowiedzi na temat stanu śledztwa w zakresie umożliwiającym ujawnienie jego wyników, określonym z jednej strony koniecznością zapewnienia efektywności przedmiotowego postępowania, z drugiej zaś – potrzebą zachowania jego transparentności. Za każdym razem należy mieć też na uwadze, iż niektóre informacje dotyczące śledztwa należą do sfery bezpieczeństwa państwa i jako takie nie powinny być upubliczniane.

W odniesieniu do decyzji Komitetu Ministrów przyjętej w grudniu 2016 r., prokuratura pragnie poinformować, że biorąc pod uwagę charakter sprawy – konieczność skoncentrowania się na obecnym etapie śledztwa na czynnościach niejawnych, które są konieczne do przeprowadzenia prawidłowych ustaleń faktycznych – brak jest obaw co do efektywności prowadzonego postępowania.

Ponadto należy podkreślić, że Prokuratura Regionalna w Krakowie ma stale na uwadze wyjątkowy charakter naruszeń prawa, które są badane w toku śledztwa krajowego.

Na końcu prokuratura pragnie poinformować, że postanowieniem Prokuratora Generalnego śledztwo zostało przedłużone do dnia 11 września 2017 r.

5. Wyplata zadośćuczynienia

A. Wewnętrzne konsultacje dotyczące wypłaty zadośćuczynienia Panu Abu Zubaydah.

W dniu 3 marca 2015 r. w polskim MSZ miało miejsce spotkanie mające na celu wyjaśnienie wątpliwości związanych z dokonaniem płatności na rzecz Pana Aby Zubaydah. Zgodnie z rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ 1333 (2000) skarżący został wpisany na listę powiązanych z Al-Kaidą, Osamą bin Ladenem lub Talibami za „udział w finansowaniu, planowaniu, ułatwianiu, przygotowywaniu lub przeprowadzaniu działań lub aktywności wspólnie z, w imieniu lub we wsparciu”, „zaopatrywanie, sprze-

daż lub transfer broni pokrewnych materiałów” lub „w inny sposób wspierający aktywność” Al-Kaidy (QE.A.4.01) i Osamy bin Ladena. Decyzje podjęte przez ciała ONZ zostały implementowane przez Unię Europejską w rozporządzeniu Rady nr 881/2002 z dnia 27 maja 2002 r. Narzucają one pewne restrykcyjne środki wymierzone przeciwko osobom i grupom powiązanych z siecią Al-Kaidy. W świetle powyższych informacji należy założyć, że Pan Aby Zubaydah został wpisany na listę sankcji, co uniemożliwia mu otrzymanie pieniędzy zasądzonych przez Trybunał.

W związku z powyższym, agent rządu zapytał Panią Geneviève Mayer, Dyrektora Departamentu Wykonywania Wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, czy istnieje możliwość złożenia zasądnego przez Trybunał słusznego zadośćuczynienia na wyznaczonym rachunku Rady Europy.

20 marca 2015 r. rząd otrzymał odpowiedź z Departamentu Wykonywania Wyroków zawierającą rady dotyczące możliwych form płatności zasądnego kwoty skarżącemu bez otwierania określonego rachunku Rady Europy.

B. Szczegóły płatności.

Rząd wypełnił swoje zobowiązania dotyczące płatności kwot zasądnego przez Trybunał w ww. wyrokach.

Al Nashiri

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
-	100 000 euro	-	100 000 euro
Termin płatności: 16.05.2015			Wyplacono: 11.05.2015

Abu Zubaydah

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
-	100 000 euro	30 000 euro	130 000 euro
Termin płatności: 16.05.2015			
Kwota 30 000 euro zasądnego, jako koszty i wydatki została wyplacona 11.05.2015 pełnomocnikowi skarżącemu.			
W stosunku do pozostałej kwoty 100 000 euro zasądnego przez Trybunał jako szkoda niemajątkowa, w dniu 13 maja 2015 r. polski MSZ złożył wniosek do odpowiedniego krajowego sądu, by ten otworzył rachunek depozytowy na powyższą sumę, ponieważ krajowe regulacje nie pozwalają przekazać pieniędzy skarżącemu, który znajduje się na liście sankcji ONZ i UE zgodnie z paragrafem 8(c) Rezolucji 1333(2000) jako powiązany z Al-Kaidą, Osamą bin Ladenem lub Talibami za „udział w finansowaniu, planowaniu, ułatwianiu, przygotowywaniu lub przeprowadzaniu działań lub aktywności przez, wspólnie z, w imieniu lub we wsparciu”, „zaopatrywanie, sprzedaż lub transfer broni i pokrewnych materiałów” lub „w inny sposób wspierających działania lub aktywność” Al-Kaidy (QE.A.4.01) i Osamy bin Ladena. Decyzje podjęte przez ciała ONZ zostały implementowane w Unii Europejskiej w rozporządzeniu Rady nr 881/2002 z dnia 27 maja 2002 r. Narzucają one pewne restrykcyjne środki wymierzone przeciwko osobom i grupom powiązanych z siecią Al-Kaidy. W dniu 12 października 2015 r. Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia przychylił się do wniosku MSZ, wydając w drodze postanowienia zgodę na wpłacenie zadośćuczynienia zasądnego przez Trybunał do depozytu sądowego. Jednakże warunkiem koniecznym, by to postanowienie stało się prawomocne, jest doręczenie tego postanowienia uczestnikowi postępowania – tj. Panu Abu Zubaydah w języku, który rozumie. Dlatego też postanowienie sądu zostało przetłumaczone na język angielski. Następnie sąd krajowy rozpoczął starania mające na celu doręczenie postanowienia Panu Abu Zubaydah. Z powodu niezwykłego statusu miejsca przebywania skarżącemu – Baza Marynarki wojennej USA w Zatoce Guantanamo na Kubie, sąd krajowy musiał ustalić właściwy sposób doręczenia postanowienia skarżącemu. Z tego powodu sąd krajowy poprzez Polską Ambasadę w Waszyngtonie starał się uzyskać odpowiedź w tej kwestii od właściwych władz USA. Ambasada Polska w Waszyngtonie skontaktowała się z władzami USA drogą dyplomatyczną, a następnie poprzez wysłanie dwóch not dyplomatycznych odpowiednio w dniach 4 lutego i 15 marca 2016 r. W odpowiedzi na			

powyższe noty dyplomatyczne w dniu 6 kwietnia 2016 r. Departament Stanu USA poinformował Ambasadę Polską, że strona amerykańska nie jest uprawniona do przekazania takich dokumentów skarżącemu. Strona amerykańska doradziła też, by postanowienie polskiego sądu doręczyć pełnomocnikowi skarżącego i wskazała, że w postępowaniu przed europejskim Trybunałem pełnomocnikiem skarżącego była Pani Helen Duffy. Polskie MSZ natychmiast przekazało dane kontaktowe ww. prawnika do właściwego sądu krajowego. Jednakże prawnik ten nie reprezentuje skarżącego we właściwym postępowaniu krajowym. Dlatego też polskie MSZ przedłożyło również sądowi dane kontaktowe amerykańskiego prawnika, który najprawdopodobniej jest w kontakcie ze skarżącym – Pana Josepha Marguliesa. Polski prawnik, który reprezentował skarżącego w postępowaniu przed Europejskim Trybunałem, posiada pełnomocnictwo od Pana J. Marguliesa, jednakże nie był w stanie uzyskać pełnomocnictwa wystawionego przez skarżącego dla Pana J. Marguliesa, ponieważ pozostaje ono zdeponowane w swego rodzaju kancelarii tajnej w Stanach Zjednoczonych. Z powodu tych trudności sąd krajowy zdecydował o doręczeniu postanowienia skarżącemu zgodnie z Konwencją o doręczaniu za granicą dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i handlowych sporządzoną w Hadze dnia 15 listopada 1965 r. Postępowanie na podstawie ww. Konwencji jest w toku. Ponadto, jeśli ww. postanowienia nie będzie można dostarczyć skarżącemu osobiście zgodnie z Konwencją Haską, sąd krajowy jest gotowy do wyznaczenia kuratora dla nieobecnego skarżącego, co umożliwi dostarczenie postanowienia kuratorowi w zastępstwie skarżącego.

II. Środki generalne

1. Naruszenie art. 2 i 3 Konwencji wraz z art. 1 Protokołu nr 6 do Konwencji w sprawie Al Nashiriego oraz naruszenie art. 6 ust. 1 w obydwu sprawach

Środki prawne

Biorąc pod uwagę decyzję Komitetu Ministrów przyjętą podczas jego 1243. posiedzenia, które odbyło się w dniach 8-9 grudnia 2015 r., która w par. 5 stanowi, że:

„jeśli chodzi o środki generalne, uznaje, że większość środków przedstawionych w planie działań nie odnosi się do przyczyn problemów zidentyfikowanych w wyrokach Trybunału, a mianowicie jawne lekceważenie przepisów regulujących działania funkcjonariuszy państwa i wezwał władze do zajęcia się tymi kwestiami”;

Rząd chciałby przedstawić następujące informacje.

Demokratyczna kontrola nad polskimi służbami specjalnymi jest wykonywana przez Komisję do Spraw Służb Specjalnych Sejmu, tj. niższej izby polskiego parlamentu, jak również przez krajowe sądy i prokuratury.

• Kontrola parlamentarna

Odwołując się do art. 95 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Ustawy pragmatyczne w art. 3.3 Ustawy z dnia 24 maja 2002 r. o *Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i o Agencji Wywiadu* (dalej Ustawa o ABW i AW), art. 3.3 Ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o *Służbie Kontrwywiadu Wojskowego* (dalej Ustawa o SKW) oraz art. 5.2a Ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o *Centralnym Biurze Antykorupcyjnym* (dalej Ustawa o CBA), stanowią, że działalność szefów służb specjalnych – odpowiednio – Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (dalej ABW), Agencji Wywiadu (dalej AW), Służby Kontrwywiadu Wojskowego (dalej SKW) i Centralnego Biura Antykorupcyjnego (dalej CBA) podlega kontroli Sejmu.

Sejm sprawuje tę kontrolę za pośrednictwem Komisji do Spraw Służb Specjalnych (dalej KSS). KSS ma między innymi następujące uprawnienia kontrolne:

- zapoznawanie się z informacjami o szczególnie ważnych wydarzeniach z działalności służb specjalnych, w tym dotyczących podejrzeń występowania nieprawidłowości oraz podejrzeń naruszenia prawa przez służby specjalne,

- opiniowanie projektów aktów prawnych dotyczących służb specjalnych,
- opiniowanie kierunków działań służb specjalnych,
- rozpatrywanie raportów rocznych szefów służb specjalnych.

• Kontrola sądowa i prokuratorska

Kontrola sądowa i prokuratorska nad służbami specjalnymi jest gwarantowana przez prawo. Jej celem jest dbanie, by w obszarze działalności służb ograniczającym prawa i wolności obywatelskie nie dochodziło do nadużyć.

W tym kontekście należy wskazać, że w dniu 15 stycznia 2016 r. Sejm uchwalił zmianę *Ustawy o Policji i niektórych innych ustaw*. Zmiana ta została przyjęta zgodnie z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 czerwca 2014 r. W wyroku tym Trybunał Konstytucyjny orzekł, że niektóre przepisy regulujące zbieranie informacji o jednostkach w związkach działaniami operacyjnymi organów ścigania są niekonstytucyjne.

Przepisy tej Ustawy wprowadziły wzmocniony nadzór prokuratorski i sądowy nad prowadzeniem kontroli operacyjnej przez uprawnione służby i zwiększyły ochronę praw jednostek. Zgodnie z nowymi przepisami, nadzór ten sprawowany jest od początkowej fazy uzyskiwania zgody na prowadzenie kontroli operacyjnej. Taka kontrola operacyjna może być zarządzona lub przedłużona przez sąd po uzyskaniu uprzedniej zgody prokuratora. Taki nadzór wykonywany jest przez obowiązek informowania właściwego prokuratora o przebiegu i rezultatach kontroli. Istnieje również obowiązek informowania o kontroli obu izb parlamentu.

Ponadto nowe przepisy doprecyzowały katalog przestępstw uzasadniających zarządzenie kontroli operacyjnej i określiły maksymalny czas trwania takiej kontroli. W celu wykonania wyroku Trybunału Konstytucyjnego nowelizacja doprecyzowała również przepisy regulujące niszczenie danych telekomunikacyjnych i pocztowych niemających znaczenia dla prowadzonego postępowania i wprowadzono ujednocione dla wszystkich służb procedury postępowania z takimi danymi.

W zakresie dostępu do danych telekomunikacyjnych przez uprawnione podmioty wprowadzono kontrolę sądową ich uzyskiwania. Na uprawnione formacje został nałożony obowiązek przekazywania sądowi raz na sześć miesięcy sprawozdań zawierających następujące informacje:

- liczba przypadków pozyskania w okresie sprawozdawczym danych telekomunikacyjnych, pocztowych lub internetowych,
- rodzaj takich danych,
- rodzaj przestępstw uzasadniających wystąpienie o takie dane,
- liczba i rodzaj spraw uzasadniających wystąpienie o dostęp do takich danych.

W ramach takiej kontroli bezstronny sąd może się zapoznać z materiałami uzasadniającymi dostęp do takich danych (kontrola sądowa obejmuje również dane pocztowe i internetowe).

Ponadto, zgodnie z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego, do poszczególnych ustaw pragmatycznych wprowadzono zasady postępowania z materiałami (które mogą zawierać informacje objęte tajemnicą zawodową) uzyskanymi w ramach czynności operacyjno-rozpoznawczych. Nowe przepisy stanowią, że w przypadku, w którym będzie zachodzić przypuszczenie, że materiały uzyskane w wyniku kontroli operacyjnej mogą zawierać informacje stanowiące tajemnice związane z wykonywaniem zawodu lub funkcji, to sąd zdecyduje o możliwości ich dalszego wykorzystania lub o ich zniszczeniu.

W opinii rządu powyższa zmiana prawa znacząco podnosi standardy niezależnej kontroli działalności służb specjalnych.

Ponadto warto wspomnieć o funkcji Koordynatora Służb Specjalnych, którym jest Minister – członek Rady Ministrów. Jednym z podstawowych zadań, a zarazem uprawnień Koordynatora jest sprawowanie

nadzoru i kontroli nad służbami specjalnymi. Koordynator jest uprawniony do analizowania i oceniania wykonywania przez służby specjalne ich uprawnienia do ingerencji w prawa i wolności obywatelskie, w szczególności w ramach prowadzenia czynności operacyjnych.

Ponadto Koordynator, który objął swój urząd w dniu 18 listopada 2015 r., zarządził szefom służb specjalnych przeprowadzenie audytu ich działalności również pod względem przestrzegania praw człowieka i podstawowych wolności. Wyniki tego audytu zostaną przeanalizowane i analiza ta będzie podstawą do podjęcia dalszych prac w celu zwiększenia realnej kontroli nad działalnością służb specjalnych.

Zgodnie z najnowszymi informacjami (otrzymanymi w dniu 12 października 2016 r.), audyt służb jeszcze się nie zakończył. Jednakże rozpoczęto już pewne prace analityczne. Rozpoczęto też pewne wstępne prace kodyfikacyjne mające na celu wprowadzenie rozwiązań gwarantujących niezbędną ochronę wolności i praw człowieka i obywatela przy jednoczesnym zapewnieniu najwyższych standardów funkcjonowania służb specjalnych i niezakłóconej możliwości wykonywania ich zadań w sferze bezpieczeństwa państwa.

Rząd dostrzega pewne niedostatki w funkcjonowaniu aktualnego systemu służb specjalnych i zamierza wprowadzić w najbliższej przyszłości pewne usprawnienia tego systemu. Jednakże w chwili obecnej rząd nie może jeszcze określić zakresu planowanych korekt, w szczególności, czy zmiany te będą prowadzić do ustanowienia niezależnego ciała eksperckiego nadzorującego proces decyzyjny w zakresie działalności służb specjalnych.

Niemniej jednak rząd zamierza wzmocnić i rozszerzyć kompetencje kontrolne i nadzór nad działalnością służb specjalnych. W tym kontekście należy odnotować, że analizowana jest także możliwość doprecyzowania istniejących przepisów dotyczących zasad nawiązywania współpracy przez służby specjalne z właściwymi organami i służbami innych państw w szczególności przez uzupełnienie zasad współpracy ze służbami innych państw o ustawowy wymóg zawierania takich umów na piśmie.

Rząd podtrzymuje powyższe oświadczenia i pragnie dodać, że dostrzegł pewne niedostatki w funkcjonowaniu systemu nadzoru nad służbami specjalnymi i pragnie w niedalekiej przyszłości (prawdopodobnie w ciągu roku) wprowadzić poprawki do tego systemu.

Jednak z uwagi na obecny etap zaawansowania prac koncepcyjnych, w tym opracowania założeń projektu Ustawy, jak również analizy obecnych rozwiązań prawnych i doświadczeń oraz zakresu planowanych zmian w kontekście zapobiegania podobnym naruszeniom w przyszłości obecnie rząd nie jest w stanie określić wszystkich istotnych szczegółów planowanych zmian i daty ich przyjęcia.

Ponadto rząd chciałby poinformować, że wyżej wymienione intensywne prace koncepcyjne mają na celu wypracowanie optymalnych rozwiązań w zakresie służb specjalnych. W szczególności planowane jest wzmocnienie i udoskonalenie uprawnień kontrolnych i nadzorczych najwyższych organów w ramach rządu bezpośrednio nadzorujących działalność służb specjalnych. Zmiany te będą prowadzone w taki sposób, aby zapewnić bardziej realistyczną ochronę praw i wolności człowieka, przy jednoczesnym zapewnieniu najwyższych standardów funkcjonowania służb specjalnych.

Rząd podejmuje się informowania Komitetu Ministrów o postępach w powyższej kwestii.

Inne środki

W celu uniknięcia podobnych naruszeń w przyszłości polskie wersje językowe obydwu wyroków zostały rozpowszechnione poprzez:

- stronę internetową Ministerstwa Spraw Zagranicznych http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/europejski_trybunal_praw_czlowieka/wybrane_orzeczenia_eptcz/tlumaczenie_na_jezyk_polski_wyrokow_w_sprawach_husayn__abu_zubaydah__oraz_al_nashiri_p__pol-sce;

- stronę internetową Ministerstwa Sprawiedliwości <http://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/orzecznictwo-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka/index.html?ComplainantName=Al.%20Nashiri&ComplainantYear=0&CaseType=Decision%2c-Sentence>, [http://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/orzecznictwo-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka/index.html?ComplainantName=Husayn%20\(Abu%20Zubaydah\)&ComplainantYear=0&CaseType=Decision%2c-Sentence](http://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/orzecznictwo-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka/index.html?ComplainantName=Husayn%20(Abu%20Zubaydah)&ComplainantYear=0&CaseType=Decision%2c-Sentence).

2. Naruszenie art. 3 Konwencji w materialnym aspekcie, jak również naruszenie art. 5 i art. 8 Konwencji

W celu zapobieżenia podobnym naruszeniom w przyszłości polskie wersje językowe obydwu wyroków zostały rozpowszechnione przez strony internetowe Ministerstwa Spraw Zagranicznych oraz Ministerstwa Sprawiedliwości pod wspomnianymi powyżej linkami.

3. Naruszenie art. 3 Konwencji w proceduralnym aspekcie

Rząd chciałby poinformować, że wszystkie środki generalne podjęte w celu uniknięcia podobnych naruszeń art. 3 Konwencji w proceduralnym aspekcie zaprezentowane w planach działań dotyczących spraw z grup *Kudła* i *Dzwonkowski* są relewantne również w sprawach z grupy *Al Nashiri*.

W celu uniknięcia podobnych naruszeń w przyszłości polskie wersje językowe obydwu wyroków zostały rozpowszechnione przez strony Ministerstwa Spraw Zagranicznych oraz Ministerstwa Sprawiedliwości pod wspomnianymi wyżej linkami.

4. Naruszenie art. 38 Konwencji

W celu uniknięcia podobnych naruszeń w przyszłości polskie wersje językowe obydwu wyroków zostały rozpowszechnione przez strony internetowe Ministerstwa Spraw Zagranicznych oraz Ministerstwa Sprawiedliwości pod wspomnianymi wyżej linkami.

Ponadto z tego powodu, iż wyrok Europejskiego Trybunału stanowi, że art. 38 zakłada wprowadzenie wszelkich procedur niezbędnych do niezakłóconej komunikacji i wymiany dokumentów z Trybunałem, rząd rozpoczął refleksję nad możliwym rozwiązaniem tego problemu.

Wstępne wyniki wspomnianej wyżej refleksji są następujące.

Rząd analizuje możliwość zmiany *Kodeksu postępowania karnego* (dalej k.p.k.). Aktualnie k.p.k. zawiera przepisy regulujące współpracę Rzeczypospolitej Polskiej z Międzynarodowym Trybunałem Karnym (dalej MTK). Przepisy te regulują postępowanie w przypadku, gdy implementacja wniosku MTK byłaby niezgodna z polskim porządkiem prawnym (art. 611 m k.p.k.).

Ponadto przepisy te regulują przypadki, gdy wniosek MTK dotyczy dostępu do dokumentów czy dowodów zawierających informacje niejawne, których ujawnienie mogłoby zagrażać bezpieczeństwu Rzeczypospolitej Polskiej (art. 611 o k.p.k.).

Pierwsza analiza podjęta przez Ministerstwo Sprawiedliwości pokazała, że biorąc pod uwagę różnice pomiędzy postępowaniem przed MTK a Europejskim Trybunałem, jakiegokolwiek możliwe zmiany k.p.k. nie doprowadziłyby do wykonania niniejszych wyroków.

Ponadto rząd pragnie przypomnieć, że w postępowaniu przed Europejskim Trybunałem w sprawach skarżących *Al Nashiri* i *Abu Zubaydah* problemy z dostępem do dokumentów nie wynikły z powodu regulacji zawartych w k.p.k. (mając na uwadze, że właściwy prokurator wydał postanowienie zezwalające sędziom Europejskiego Trybunału na zapoznanie się z aktami), ale z powodu sposobu możliwego dalszego udostępniania informacji niejawnych zawartych w tych dokumentach i możliwego procedowania ich przez Europejski Trybunał. W opinii polskich władz warunki procedowania informacji

niejawnych przez Europejski Trybunał nie dawały gwarancji, że materiały nie zostaną ujawnione stronom trzecim.

Z tego powodu, iż nie istnieje jasna procedura regulująca dostęp do informacji niejawnych i obchodzenie się z takimi informacjami przez Europejski Trybunał, zachodziło ryzyko naruszenia przepisów polskiego prawa krajowego o ochronie informacji niejawnych i w konsekwencji poniesienia odpowiedzialności karnej przez osoby zaangażowane w postępowanie. W świetle powyższych informacji rząd podejmuje się dalszej analizy możliwości wprowadzenia niezbędnych zmian właściwych przepisów prawnych, w tym powyższej *Ustawy o ochronie informacji niejawnych*.

Wydaje się też racjonalne, by jednocześnie przeprowadzić refleksję pod auspicjami Komitetu Ministrów nad przepisami regulującymi postępowanie z informacjami niejawnymi państw członkowskich przez Europejski Trybunał. Gdyż jedynie taka wszechstronna regulacja byłaby skuteczna w praktyce.

W związku z powyższym, rząd pragnie zwrócić uwagę Komitetu Ministrów na fakt, iż zgodnie z konkluzjami spotkania Kancelarii Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z Agentami rządowymi, które miało miejsce 5 grudnia 2016 r., Komitet Regulaminowy został poproszony do zbadania kwestii przepisów regulujących postępowanie przez Trybunał informacjami niejawnymi państw członkowskich. Dodatkowo Komitet regulaminowy został poproszony o przygotowanie poprawek do Regulaminu Trybunału w tym zakresie.

Agenci rządowi na wyżej wspomnianym spotkaniu podkreślili troskę o to, aby postępowanie przed Trybunałem było skuteczne. Ich zdaniem istnieje potrzeba pogodzenia imperatywu poufności i prawa do postępowania kontradyktoryjnego.

W związku z tym Komitet regulaminowy będzie badać zasady i praktykę sądów UE oraz inne właściwe materiały, aby stwierdzić, w jaki sposób kwestia ta została rozwiązana w innych instytucjach. W odpowiednim czasie zostaną przeprowadzone konsultacje z państwami (nowa Zasada 111). Kwestia ta została potraktowana priorytetowo przez Trybunał.

Podczas wyżej wymienionego spotkania przedstawiciel Trybunału poinformował, że Trybunał był świadomy istnienia luk, którą należy wypełnić, miejmy nadzieję, że w 2017 r.

W związku z tym, w opinii rządu wydaje się zasadne, aby poczekać, aż odpowiednia procedura zostanie ustalona za pomocą Komisji regulaminowej, a następnie dostosować do niej procedurę wewnętrzną. Taka sekwencja postępowania jest właściwa z punktu widzenia potrzeby dostosowania procedury krajowej do przewidywanej procedury Trybunału.

III. Wnioski pozwanego państwa

Rząd podejmuje się informowania Komitetu Ministrów o postępach w zakresie realizacji środków indywidualnych i generalnych.

3. Informacja nt. pilnych środków indywidualnych dotyczących wykonania wyroków w sprawach *Al Nashiri i Abu Zubaydah p. Polsce nr 3*, przekazana w dniu 17 maja 2017 r.

W odniesieniu do procesu wykonywania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach *Al Nashiri p. Polsce i Abu Zubaydah p. Polsce* chciałabym przedstawić następujące informacje w sprawie niedawnej aktywności Polski w tej sferze.

Zgodnie ze zobowiązaniem polskiego rządu wyrażonym w ostatnim planie działań z 23 marca 2017 r., jak również zgodnie z par. 4 decyzji Komitetu Ministrów przyjętej w marcu 2017 r., Ambasada Polska w Waszyngtonie zorganizowała w dniu 15 maja 2017 r. spotkanie Ambasadora RP w Stanach Zjednoczonych Ameryki, Pana Piotra Wilczka, z Panem Joshua L. Dorosinem, zastępcą doradcy prawnego (Deputy Legal Advisor), odpowiedzialnym za przedmiotową problematykę. Panu Dorosinowi towarzyszyli Ian McKay (ds. kontaktów z *Periodic Review Board*) i Amanda Wall (ekspert do spraw praw człowieka) z Biura Doradcy Prawnego oraz Paul S. Veidenheimer i Sarah K. Becker z Biura ds. Europejskich i Euroazjatyckich. Zdaniem rządu fakt, iż Panu Joshua Dorosinowi towarzyszyło 4 ekspertów dowodzi, że władze amerykańskie poważnie potraktowały prośbę o spotkanie.

Polski Ambasador poinformował Pana Dorosina, że powyżej wymienione wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka są wiążące dla Polski na podstawie art. 46 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz, że wykonanie tych wyroków jest nadzorowane przez Komitet Ministrów Rady Europy. Ambasador przypomniał, że w procesie wykonywania tych wyroków Ministerstwo Spraw Zagranicznych w dyplomatycznych notach z 6 marca i 13 maja 2015 r. przekazanych do Ambasady Stanów Zjednoczonych Ameryki w Warszawie, zwróciło się z prośbą o zapewnienie gwarancji, że wobec skarżącego, Pana Al Nashiriego, który pozostaje pod jurysdykcją USA, nie zostanie orzeczona ani wykonana kara śmierci, a obaj skarżący, Pan Al Nashiri i Pan Abu Zubaydah, pozostający pod jurysdykcją USA nie zostaną pozbawieni prawa do rzetelnego procesu. Podobne prośby o udzielenie gwarancji dyplomatycznych dla obojga skarżących były również wyrażone w trzech listach wysłanych przez dwóch Podsekretarzy Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych (w dniu 14 października 2015 r. oraz 1 grudnia 2016 r.) jak również w liście Sekretarza Stanu Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej (w dniu 14 lipca 2016 r.).

Dodatkowo Ambasador podkreślił istotną rolę, jaką Komitet Ministrów Rady Europy niektóre państwa członkowskie Rady Europy przywiązują do tej kwestii. Zaznaczył możliwość powrotu do tych kwestii przez władze polskie na wyższym szczeblu politycznym. Zwrócił się również z prośbą do władz amerykańskich do przedstawienia, najszybciej jak to możliwe, odpowiedzi w kwestiach przez niego poruszonych, włączając w to informację na temat aktualnej sytuacji skarżących.

Pan Joshua L. Dorosin podkreślił, że Departament Stanu zdaje sobie sprawę, że Polska zobowiązana jest do regularnego monitorowania kwestii oraz podnoszenia jej w relacjach ze stroną amerykańską. Jednakże zaznaczył, że w obu sprawach dochodzi do różnic w zakresach zobowiązań międzynarodowych, gdyż USA nie są stroną Europejskiej Konwencji, a w Stanach Zjednoczonych nie ma zakazu kary śmierci w przypadku postępowań przed sądami wojskowymi. Sytuacja w tej mierze nie uległa zmianie od lat, niemniej nie oznacza to, że ten problem jest mniej istotny dla USA. Poinformował, że wniosek o uzyskanie gwarancji dyplomatycznych, o których przedłożenie zwróciliśmy się, nie może być zrealizowany.

W jego opinii skarżący nie są pozbawieni prawa do rzetelnego procesu bowiem postępowania przed sądami wojskowymi w USA prowadzone są zgodnie ze standardami obowiązującymi w USA, w tym art. 3 *Konwencji Genewskiej o traktowaniu jeńców wojennych* oraz *Konwencją w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karania*. Wskazał również, że choć Stany Zjednoczone nie są stroną *II. Protokołu Fakultatywnego do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych*, to do pewnego stopnia USA wykraczają poza podstawowe standardy, które obowiązują w tej mierze. Dlatego zdaniem Departamentu Stanu, nic nie wskazuje, że prawa skarżących są naruszane.

J. Dorosin dodał, że amerykański wymiar sprawiedliwości jest świadomy wagi toczących się przed Trybunałem w Strasburgu spraw. W związku z orzecznictwem Sądu Najwyższego (sprawy *Boumediene et al vs. Bush*, *Hamdi vs. Rumsfeld*, *Rasul vs. Bush* oraz *Hamdan vs. Rumsfeld*) praktyka i standardy dotyczące traktowania osób osadzonych w bazie Guantanamo uległy poprawie, bowiem mogą one obecnie

dochodzić swoich praw odnośnie do warunków detencji przed sądami federalnymi, z których to możliwości korzystają. Ograniczenie liczby skazanych w trybie przekazywania ich do krajów trzecich również potwierdza, że USA traktują postępowania przed trybunałem wojskowym jako rozwiązanie szczególne.

Na zakończenie Pan Joshua L. Dorosin poprosił, aby strona polska również dzieliła się Departamentem Stanu informacjami o krokach podejmowanych w przedmiotowym zakresie przez Radę Europy.

Jak wynika z wyżej przedstawionej informacji, oficjalne stanowisko rządu Stanów Zjednoczonych Ameryki jest niezmiennie niezależnie od poziomu władz polskich, z którego wysłano każdy z listów. Niemniej jednak rząd Polski będzie kontynuował wysiłki w celu uzyskania gwarancji dyplomatycznych od strony amerykańskiej. W tym celu rząd polski planuje zorganizowanie w najbliższej przyszłości spotkania Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych z przedstawicielem władz amerykańskich na najwyższym możliwym poziomie.

Polski rząd wierzy, że stałe starania różnych polskich władz, mające na celu uzyskanie gwarancji dyplomatycznych od strony amerykańskiej, wystarczająco udowadniają ich determinację w zakresie pełnej implementacji tych skomplikowanych wyroków Europejskiego Trybunału, dotyczących bardzo skomplikowanej i delikatnej kwestii.

4. Informacja nt. pilnych środków indywidualnych dotyczących wykonania wyroków w sprawach *Al Nashiri i Abu Zubaydah p. Polsce nr 4*, przekazana w dniu 23 sierpnia 2017 r.

W odniesieniu do procesu wykonywania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach *Al Nashiri p. Polsce i Abu Zubaydah p. Polsce* chciałabym przedstawić następujące informacje w sprawie niedawnej aktywności Polski w tej sferze.

Zgodnie ze zobowiązaniem polskiego rządu wyrażonym w ostatniej komunikacji z 17 maja 2017 r., jak również zgodnie z par. 2 decyzji Komitetu Ministrów przyjętej w czerwcu 2017 r., polskie władze zorganizowały w dniu 5 czerwca 2017 r., spotkanie Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, Pani Renaty Szczęch z Panem Johnem A. Heffernem, Zastępcą Asystenta Sekretarza Stanu ds. Europejskich i Euroazjatyckich, któremu towarzyszyła Pani Sarah K. Becker z Biura ds. Europejskich i Euroazjatyckich. Spotkanie głównie dotyczyło możliwości uzyskania przez Polskę gwarancji dyplomatycznych. Polska Podsekretarz Stanu zwróciła się z prośbą do władz amerykańskich do udzielenie gwarancji, że wobec skarżącego, Pana Al Nashiriego, który pozostaje pod jurysdykcją USA, nie zostanie orzeczona, ani wykonana kara śmierci, a obaj skarżący, Pan Al Nashiri i Pan Abu Zubaydah, pozostający pod jurysdykcją USA, nie zostaną pozbawieni prawa do rzetelnego procesu.

Pan John A. Heffern podkreślił, że zgodnie ze stanowiskiem pionu prawnego Departamentu Stanu, postępowania przed sądami wojskowymi prowadzone są zgodnie ze standardami i zasadami prawa międzynarodowego. Więźniowie mają możliwość wszczynania postępowań w trybie *Habeas Corpus* – np. w związku z potencjalnymi nieodpowiednimi warunkami osadzenia. Ponadto Pan John A. Heffern zaznaczył, że stanowisko UE dotyczące kary śmierci jest dobrze znane stronie amerykańskiej. Niemniej jednak, zdaniem władz amerykańskich, kara śmierci nie jest zakazana w prawie międzynarodowym i może być wykonywana pod pewnymi warunkami. Ponadto poinformował, że nota dyplomatyczna odnosząca się do poprzedniego spotkania z reprezentantami Departamentu Stanu jest przygotowywana w Departamencie Stanu.

W odpowiedzi na stanowisko rządu polskiego przedstawione przez Ambasadora RP w Stanach Zjednoczonych Ameryki, Pana Piotra Wilczka, w dniu 15 maja 2017 r. oraz przez Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, Panią Renatę Szczęch w dniu 5 czerwca 2017 r., wadze amerykańskiej

notą dyplomatyczną z dnia 22 czerwca 2017 r. odniosły się do swojej noty dyplomatycznej z 4 grudnia 2015 r. i potwierdziły, że wniosek Rzeczypospolitej Polskiej o udzielenie gwarancji dyplomatycznych w odniesieniu do wyżej wymienionych wyroków nie może być zrealizowany. Dodatkowo władze amerykańskie powtórzyły, że Europejski Konwencja Praw Człowieka oraz orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka niekoniecznie odzwierciedlają zobowiązania Stanów Zjednoczonych, wynikające z prawa międzynarodowego.

Władze USA poinformowały, że według nich zarówno komisje wojskowe, jak i sądy federalne są właściwe do zajęcia się sprawami osadzonych w Zatoce Guantanamo w sposób zgodny ze wszystkimi mającymi zastosowanie przepisami prawa międzynarodowego i krajowego.

Ponadto postępowanie przed komisją wojskową w Zatoce Guantanamo obejmuje fundamentalne gwarancje proceduralne, które są zgodne z gwarancjami rzetelnego procesu wymaganymi przez art. 3 i art. 15 Konwencji przeciwko torturom i innymi mającymi zastosowanie przepisami, w tym z przepisami II Protokołu Dodatkowego do konwencji genewskich z 1949 r., a nawet wykraczają poza nie.

Ponadto *Ustawa o Komisjach Wojskowych* z 2009 r. (UKW) zawiera pewną liczbę gwarancji obejmujących: domniemanie niewinności, standard wymagający od oskarżenia udowodnienia oskarżonemu winy ponad uzasadnioną wątpliwość (*the beyond-a-reasonable-doubt burden of proof standard*), prawo do obrońcy na koszt państwa, prawo do obrońcy przygotowanego w zakresie prawa i praktyki dotyczących kary śmierci, w przypadku, gdy komisja wojskowa jest uprawniona do orzekania kary śmierci, prawo do zaskarżenia ostatecznych orzeczeń komisji wojskowej do Sądu Rewizyjnego Komisji Wojskowych USA (*U.S. Court of Military Commissions Review*), (SRKW). Oskarżony ma również prawo do zaskarżenia orzeczenia SRKW do Sądu Odwoławczego okręgu Dystryktu Columbia i wreszcie może starać się o zrewidowanie orzeczenia przez Sąd Najwyższy USA. UKW zakazuje wykorzystywania zeznań uzyskanych w wyniku tortur czy innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania.

Ponadto prawo międzynarodowe nie zakazuje kary śmierci, gdy jest ona orzeczona i wykonana w sposób zgodny ze zobowiązaniami międzynarodowymi państwa.

Władze USA poinformowały również, że w Stanach Zjednoczonych istnieje wiele dodatkowych gwarancji ochrony proceduralnej dla jednostek, którym grozi kara śmierci.

Ponadto władze USA przypomniały, że USA na podstawie prawa wojennego, zgodnie z prawem USA oraz mającym zastosowanie prawem międzynarodowym, są uprawnione do zatrzymywania osób będących członkami Al-Kaidy, Talibanu, powiązanych z nimi sił czy zasadniczo je wspierających, do końca działań wojennych.

Ponadto osadzeni mają prawo do podważenia legalności ich osadzenia w sądzie amerykańskim poprzez wniosek o wydanie nakazu zwolnienia.

Dodatkowo, poza wyżej wymienionymi informacjami, które stanowiły powtórzenie noty dyplomatycznej z dnia 4 grudnia 2015 r., władze amerykańskie przedstawiły informację dotyczącą statusu właściwych postępowań.

Władze USA poinformowały, że Abd al-Rahim Hussein Muhammed Abdul al-Nashiri został oskarżony przed Komisją Wojskową zwołaną zgodnie z UKW. Został oskarżony o wiarołomstwo, morderstwo z pogwałceniem prawa wojennego, usiłowanie zabójstwa z naruszeniem prawa wojny, terroryzmu, konspiracji, umyślnego spowodowania ciężkiego uszkodzenia ciała, ataku cywili, ataku na obiekty cywilne i zagrożenia statku.

Ponadto władze amerykańskie poinformowały, że zarzuty te powstały w związku z domniemaną rolą skarżącego w próbie zamachu na USS *The Sullivans* w styczniu 2000 r., ataku na USS *Cole* w październiku 2000 r. oraz ataku na MV *Limburg* w październiku 2002 r. Sprawa znajduje się obecnie w fazie postępowania przedprocesowego, obejmowała obszerne działania przedprocesowe i zgromadzenie dowodów.

Władze USA podkreśliły, że chociaż Panu Al Nashiriemu grozi kara śmierci, jeśli zostanie skazany, będzie miał możliwość przedstawienia dowodów zmniejszających wymiar kary, a kara będzie pozostawała w kompetencji Komisji Wojskowej, z zastrzeżeniem ograniczeń prawnych. Po zakończeniu procesu, jeśli zostanie skazany, Pan Al Nashiri będzie miał prawo do odwołania, najpierw do Sądu Odwoławczego od Komisji Wojskowej Stanów Zjednoczonych (*United States Court of Military Commission Review*) (pośredni sąd odwoławczy), a następnie do Sądu Apelacyjnego w Dystrykcie Columbia

Odnosnie do sytuacji Pana Zayna Al-Ibidina Muhammeda Husayna władze USA poinformowały, że skarżący jest zatrzymany zgodnie z prawem przez Stany Zjednoczone w ramach upoważnienia do użycia siły militarnej, zgodnie z prawem wojennym, w toczącym się konflikcie z al-Qa'ida, talibami i powiązаныmi siłami.

Ponadto, zgodnie z prawem amerykańskim może on podważyć legalności osadzenia w sądzie amerykańskim poprzez wniosek o wydanie nakazu zwolnienia.

Dodatkowo, Pan Husayn jest uprawniony do rewizji [swojej sprawy] przez Okresową Komisję Rewizyjną (OKR) (*Periodic Review Board*), która jest uznaniowym, międzyagencyjnym procesem administracyjnym mającym na celu sprawdzenie, czy dalszy areszt poszczególnych osób przetrzymywanych w Zatoce Guantanamo jest nadal konieczny w celu ochrony przed ciągłym poważnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych.

Zgodnie z informacjami przekazanymi przez władze amerykańskie, OKR przesłuchało Pana Husayna 23 sierpnia 2016 r. i w dniu 22 września 2016 r. uznało, że z uwagi na prawo wojenne konieczny jest dalszy areszt. Dodatkowo OKR przeprowadziło analizę akt sprawy Pana Husayna i 28 kwietnia 2017 r. i ustaliło, że brak jest wątpliwości co do zasadności dalszego aresztu .

OKR przeprowadza pełną rewizję spraw osób zatrzymanych, którzy są do tego uprawnieni, oraz pomiędzy rewizjami przeprowadza co sześć miesięcy analizę akt.

Władze amerykańskie podkreśliły, że OKR nie opiera się na informacjach uzyskanych w wyniku tortur lub okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania w celu ustalenia zasadności dalszego aresztu wojennego, zgodnie ze zobowiązaniami USA wynikającymi z *Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur*.

Władze amerykańskie poinformowały, że informacje na temat sprawy Pana Al Nashiriego, w tym kopie wniosków i zarządzeń, są publicznie dostępne na stronie www.mc.mil, a informacje na temat OKR, w tym niesklasyfikowane podsumowania decyzji komisji, są publicznie dostępne na stronie internetowej www.prs.mil.

Jak wynika z wyżej przedstawionej informacji, oficjalne stanowisko rządu Stanów Zjednoczonych Ameryki jest niezmiennie niezależnie od sposobu, w jaki władze polskie starają się skontaktować z władzami amerykańskimi. Niemniej jednak rząd Polski będzie kontynuował starania, aby znaleźć sposób na zagwarantowanie praw skarżących.

Polski rząd wierzy, że stałe starania różnych polskich władz, mające na celu uzyskanie gwarancji dyplomatycznych od strony amerykańskiej, wystarczająco udowadniają ich determinację w zakresie pełnej implementacji tych skomplikowanych wyroków Europejskiego Trybunału, dotyczących bardzo skomplikowanej i delikatnej kwestii.

Obecna sytuacja skarżących

Informację uzyskane przez rząd po przedstawieniu planu działań z dnia 23 marca 2017 r.

1. Abu Zubaydah

Odnosnie do Pana Abu Zubaydah brak jest informacji dotyczących możliwego procesu lub zmiany statusu skarżącego.

2. Abd al-Rahim al-Nashiri

- W dniu 8 lutego 2017 r. obrońcy skarżącego złożyli wniosek o ujawnienie informacji o wykorzystaniu danych dotyczących stanu zdrowia psychicznego w przypadku zeznań pozasądowych (wymuszonych). Dane medyczne niekompletne i nieuporządkowane skłoniły obrońców skarżącego do złożenia wniosku. Wniosek został odrzucony.
- W dniu 6 marca skarżący został poinformowany przez sędziego, że ma prawo do obecności na każdym przesłuchaniu przed Komisją Wojskową, ale nie był do tego zobowiązany, co mogłoby mieć negatywny wpływ na działania podejmowane przez jego obrońców. Dodatkowo sędzia zapytał Pana Al Nashiriego, czy podtrzymuje deklarację, że nie spodziewa się zaplanowanych przerw w sesjach modlitewnych, co Pan Al Nashiri potwierdził.
- W dniu 15 marca Pan Al Nashiri nie pojawił się na przesłuchaniu.
- W dniu 17 marca wyznaczono daty dalszych przesłuchań w roku 2017: 31.07-04.08, 11-29.09, 6-17.11.
- W dniu 29 marca sędzia odrzucił wniosek obrońców, w których stwierdzono, że „śmierć nie jest karą dopuszczalną za zbrodnie polegające jedynie na umyślnym morderstwie lub aktach ewidentnie lekceważących ludzkie życie”. Obrona argumentowała, że „w czasie w którym oskarżony miał popełnić zarzucane mu przestępstwa, sądy wojskowe nie były upoważnione do orzekania kary śmierci za umyślne zabójstwo lub śmierć wynikającą z działań ze swej natury niebezpiecznych”. W uzasadnieniu sędzia podkreślił, że skarżący jest oskarżony o zbrodnie wojenne oraz że „Komisja uznaje, że śmierć była dopuszczalną karą za zbrodnie wojenne i poważne naruszenia Konwencji Genewskich przed działaniami zarzucanymi w oskarżeniu”.
- W dniu 11 kwietnia Komisja Wojskowa wyznaczyła daty przesłuchań w roku 2018: 16-26.01, 12-23.02, 5-23.03, 18.06-27.07, 13-31.08, 1.10-2.11.
- W dniu 7 czerwca sędzia odrzucił kilka wniosków obrony o częściowe odrzucenie zarzutów z powodu przedawnienia.
- W dniu 7 lipca sąd nakazał zawiesić wszystkie przesłuchania z powodu nowej polityki Połączonych Sił Operacyjnych w Guantanamo (*Joint Task Force Guantanamo*). Zgodnie z nową polityką sędziowie i ich asystenci są zobowiązani podróżować jednym samolotem z innymi zainteresowanymi stronami: ofiarami członków rodziny, organizacjami pozarządowymi i świadkami. Sąd uznał nowe regulacje za zagrożenie dla niezależności władzy sądowej.
- W dniu 17 lipca wniosek prokuratora o ponowne rozpatrzenie postanowienia sądu z 7 lipca został wydany i postępowanie zostało wznowione.

5. Plan działań dotyczący wykonania wyroków w sprawach *Al Nashiri i Abu Zubaydah p. Polsce nr 5, przekazany w dniu 28 września 2017 r.*

Sprawy

Al Nashiri, skarga nr 28761/11, wyrok z dnia 24.07.2014, ostateczny w dniu 16.02.2015

Abu Zubaydah, skarga nr 7511/13, wyrok z dnia 24.07.2014, ostateczny w dniu 16.02.2015

Opis spraw

Sprawy dotyczą zarzutów tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania oraz tajnego przetrzymywania dwóch mężczyzn podejrzanych o dokonanie aktów terroryzmu. Skarżący twierdzili, że byli

przetrzymywani w „czarnym punkcie” Centralnej Agencji Wywiadowczej (dalej CIA) na terytorium po-zwanego państwa.

Skarżącymi w tych sprawach są Abd Al Rahim Hussayn Muhammad Al Nashiri, obywatel Arabii Saudyjskiej jemeńskiego pochodzenia urodzony w 1965 r., i Zayn Al-Abidin Muhammad Husayn, znany jako Abu Zubaydah, palestyński bezpaństwowiec, urodzony w 1971 r. w Arabii Saudyjskiej. Obydwaj mężczyźni są obecnie przetrzymywani w obiekcie internowania (*internment facility*) znajdującym się w bazie marynarki Stanów Zjednoczonych (dalej USA) w Zatoce Guantanamo na Kubie.

Pan Al Nashiri był podejrzany o atak terrorystyczny na okręt U.S. Navy „USS Cole” w porcie w Adenie w Jemenie w październiku 2000 r. Był również podejrzany o to, że odgrywał rolę w ataku na francuski tankowiec MV Limburg w Zatoce Adeńskiej w październiku 2002 r.

W czasie schwytania, Pan Husayn był uważany przez władze USA za jednego z kluczowych terrorystów Al-Kaidy, który rzekomo odgrywał rolę w kilku terrorystycznych operacjach, włącznie z planowaniem ataków z 11 września 2001 r. Od chwili schwytania w marcu 2002 r. nie postawiono mu zarzutów i pozostaje on w „nieokreślonym areszcie” w Guantanamo. Jedyna rewizja jego aresztu była dokonana w marcu 2007 r. przez panel urzędników sądu wojskowego USA, którzy stwierdzili, że skarżący musi pozostać w areszcie.

Obydwaj skarżący twierdzili, że byli ofiarami „wydania w trybie nadzwyczajnym” przez amerykańską CIA, tzn. pojmania i przeniesienia bez udziału sądu do tajnego ośrodka detencyjnego w Polsce za wiedzą władz polskich w celu przesłuchań, podczas których byli torturowani. Obydwaj mężczyźni stwierdzili, że w grudniu 2002 r. zostali przetransportowani do Polski na pokładzie tego samego specjalnego samolotu.

Pan Al Nashiri przedłożył, że został pojmany w Dubaju, w Zjednoczonych Emiratach Arabskich, w październiku 2002 r., a następnie przeniesiony do tajnych ośrodków detencyjnych w Afganistanie i Tajlandii. Do Polski został przewieziony 5 grudnia 2002 r. Został umieszczony w tajnym ośrodku CIA i był tam przetrzymywany do 6 czerwca 2003 r., kiedy został potajemnie przetransportowany na pokładzie specjalnego samolotu – przy wsparciu polskich władz – do Maroka, a we wrześniu 2003 r. do bazy wojskowej USA w Guantanamo Bay. Następnie został przetransportowany do dwóch innych miejsc, zanim powrócił do bazy Guantanamo Bay.

Według Pana Al Nashiriego, doświadczył on tortur oraz niehumanitarnego i poniżającego traktowania podczas pobytu w niepotwierdzonym ośrodku detencji w Polsce. W szczególności, miał zostać poddany tzw. wzmocnionym technikom przesłuchań (EIT). Skarżący twierdzi także, że były wobec niego zastosowane „niedozwolone metody przesłuchań”.

Pan Al Nashiri utrzymuje, że podczas wywożenia go z Polski nie było żadnej próby ze strony polskiego rządu starania się o dyplomatyczne zapewnienia ze strony Stanów Zjednoczonych, że podczas pozostawania w rękach władz tego kraju nie będzie on poddawany dalszym torturom, przetrzymywany bez kontaktu ze światem zewnętrznym, będzie miał zagwarantowany rzetelny proces karny i nie zostanie orzeczona wobec niego kara śmierci. Rząd USA wniósł zarzuty przeciwko Panu Al Nashiriemu w czerwcu 2008 r. Sprawa została postawiona przed Komisją Wojskową, ale do tej pory nie został on skazany i pozostaje w areszcie w Guantanamo Bay. Postępowanie przeciwko skarżącemu rozpoczęło się, a dokumenty związane z postępowaniem są dostępne na stronie Komisji Wojskowej: <http://www.mc.mil/CASES/Militarycommissions.aspx>.

Pan Husayn przedłożył, że został schwytany w Pakistanie w marcu 2002 r., a następnie przetransportowany do tajnego ośrodka CIA w Tajlandii. Został przywieziony do Polski 5 grudnia 2002 r., gdzie był przetrzymywany w tajnym ośrodku CIA do 22 września 2003 r. Później został przetransportowany do Guantanamo Bay, a następnie do kilku tajnych ośrodków w różnych państwach, zanim został z powrotem przewieziony do Guantanamo Bay.

Pan Husayn stwierdził, że był poddany różnym formom nadużyć oraz niehumanitarnego i poniżającego traktowania podczas przetrzymywania w Polsce. Według prawników Pana Husayna komunikowanie się z nim jest skrajnie ograniczone, co uniemożliwia przekazywanie informacji, czy dowodów bezpośrednio od niego do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Prezentowanie jego sprawy bazuje głównie na publicznie dostępnych źródłach.

Panowie Al Nashiri i Husayn wskazali, by podeprzeć swoją linię obrony, że okoliczności związane z ich wydaniem w trybie nadzwyczajnym były przedmiotem wielu raportów dochodzeń, w tym raportów przygotowanych przez szwajcarskiego senatora Dicka Marty'ego w 2006, 2007 i 2011 r., sprawozdawcy dochodzenia prowadzonego przez Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy, dotyczącego zarzutów istnienia tajnych ośrodków detencji CIA w państwach członkowskich Rady Europy (Raporty Marty'ego). Raporty Marty'ego wyszczególniają zawiłą siatkę ośrodków CIA i transferów w pewnych państwach członkowskich Rady Europy. Raporty wskazują, między innymi, tajny ośrodek detencji w Polsce zlokalizowany w bazie szkoleniowej polskiego wywiadu w Starych Kiejkutach niedaleko miasta Szczytno w Północnej Polsce.

Twierdzenia Panów Al Nashiriego i Husayna bazowały również na różnych dokumentach CIA ujawnionych opinii publicznej. W szczególności, skarżący oparli się na raporcie przygotowanym przez Generalnego Inspektora CIA w 2004 r. – pt. *Specjalny przegląd antyterrorystycznych działań przetrzymywania i przesłuchań, wrzesień 2001 – październik 2003*. Raport, początkowo sklasyfikowany jako „ściśle tajny”, został opublikowany przez władze USA w sierpniu 2009 r., ze znacznymi częściami zaczerpionymi. Pokazuje on, że Panowie Al Nashiri i Husayn podpadali pod kategorię „szczególnie ważnych więźniów” (HVD) – podejrzanych o terroryzm mogących dostarczyć informacje o aktualnych zagrożeniach terrorystycznych wymierzonych w USA – przeciwko którym stosowano „wzmocnione techniki przesłuchań” (EIT).

Skarżący odnieśli się również do raportu Międzynarodowego Czerwonego Krzyża o traktowaniu „szczególnie ważnych więźniów” przetrzymywanych przez CIA, opartego na wywiadach z 14 zatrzymanymi, w tym z Panami Al Nashirim i Husaynem, którzy opisali sposób, w jaki byli traktowani podczas zatrzymania przez CIA.

Śledztwo w Polsce prowadzone przeciwko nieznanym osobom, dotyczące tajnych więzień CIA na terytorium Polski, wszczęto w marcu 2008 r. Było ono przedłużane kilkakrotnie i nadal się toczy.

Po rozważeniu dowodów, Trybunał doszedł do wniosku, że wspomniane wyżej zarzuty skarżących były wystarczająco przekonujące.

Trybunał stwierdził, że pozwane państwo współpracowało w przygotowaniu i przeprowadzeniu wydania więźniów przez CIA, tajnych ośrodków detencji oraz przesłuchań na swoim terytorium i powinno mieć świadomość, że umożliwienie CIA zatrzymania skarżących na swoim terytorium było narażeniem ich na poważne ryzyko traktowania w sposób niezgodny z Konwencją.

Dlatego Trybunał uznał, że w obydwu sprawach doszło do:

- naruszenia art. 3 Konwencji (zakaz tortur oraz niehumanitarnego i poniżającego traktowania), w aspekcie materialnym i proceduralnym;
- naruszenia art. 5 (prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego);
- naruszenia art. 8 (prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego);
- naruszenia art. 13 (prawo do skutecznego środka odwoławczego) i
- naruszenia art. 6 ust. 1 (prawo do rzetelnego procesu sądowego).

W stosunku do Pana Al Nashiriego, Trybunał stwierdził, że w jego sprawie doszło także do naruszenia art. 2 (prawo do życia) oraz art. 3 Konwencji w zw. z art. 1 Protokołu nr 6 (zakaz kary śmierci).

Trybunał uznał także, że pozwane państwo nie zrealizowało próśb Trybunału o dostarczenie dowodów i w konsekwencji nie wypełniło zobowiązań wynikających z art. 38 Konwencji – udzielenia Trybunałowi wszelkich niezbędnych ułatwień dla efektywnego przeprowadzenia dochodzenia.

I. Środki indywidualne

1. Pilne środki indywidualne dotyczące naruszenia art. 2 i 3 Konwencji w zw. z art. 1 Protokołu nr 6 do Konwencji w sprawie Al Nashiriego oraz naruszenia art. 6 ust. 1 Konwencji w obydwu sprawach

A. Rozmowy z przedstawicielami władz USA

Polski rząd przedsięwziął szybkie środki indywidualne w związku z wyrokiem Trybunałów sprawie *Al Nashiri p. Polsce*, jeszcze zanim wyrok ten stał się ostateczny.

Działając zgodnie z art. 46 Konwencji i na podstawie paragrafu 589 wyroku Trybunałów powyższej sprawie, kwestia zagwarantowania przez rząd USA, że Pan Al Nashiri nie będzie poddany karze śmierci, została podniesiona podczas spotkania Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej (dalej: MSZ), Pana Artura Nowaka-Far i Głównego Zastępcy Radcy Prawnego Biura Porad Prawnych Departamentu Stanu USA, Pani Mary McLeod, które odbyło się w dniu 9 października 2014 r.

Następnie, w dniu 6 marca 2015 r., kiedy polskie MSZ przedłożyło notę dyplomatyczną Ambasadzie USA w Warszawie, reprezentant władz USA zapewnił władze polskie, że prośba wyrażona w nocie zostanie rozpatrzona.

W dniu 13 maja 2015 r. podczas spotkania, na którym nota dyplomatyczna została przedłożona przez polskie MSZ Ambasadzie USA (proszę zobaczyć poniżej), Zastępca Agenta polskiego rządu, Pani Aleksandra Mężykowska w rozmowach z Zastępcą Szefa Misji USA w Polsce, Panem Douglasem Greenem, podkreśliła znaczenie wykonania wyroków Trybunałów obydwu sprawach, zwłaszcza w odniesieniu do pilnych środków indywidualnych.

Polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych czyni starania, by włączać kwestię gwarancji dyplomatycznych dla skarżących i ich sytuacji w agendy każdego odpowiedniego spotkania z partnerami amerykańskimi.

B. Noty dyplomatyczne

Wkrótce po tym, jak wyroki Trybunału stały się ostateczne, polski rząd podjął natychmiast dalsze środki mające na celu wykonanie zobowiązań wynikających z wyroków Trybunału.

W dniu 6 marca 2015 r. polskie MSZ, poprzez notę dyplomatyczną przedłożoną Ambasadzie USA w Warszawie, zwróciło się do Departamentu Stanu USA o zapewnienie, iż kara śmierci nie zostanie nałożona ani wykonana na skarżącym Panu Al Nashirim, który znajduje się pod jurysdykcją USA.

W dniu 2 kwietnia 2015 r. Ambasada USA w Warszawie poprzez notę dyplomatyczną wysłaną do polskiego MSZ potwierdziła, że prośba Polski z dnia 6 marca 2015 r. została przekazana odpowiednim władzom USA.

W dniu 13 maja 2015 r. polskie MSZ przedłożyło Ambasadzie USA w Warszawie kolejną notę dyplomatyczną. W tej nocie MSZ poprosiło odpowiednie władze USA, by zapewniły gwarancje, że kara śmierci nie zostanie orzeczona ani wykonana na skarżącym Panu Al Nashirim, który znajduje się pod jurysdykcją USA. MSZ przypomniało także, że kwestia dostarczenia gwarancji przez władze USA była przedmiotem poprzedniej noty dyplomatycznej (nota nr DPOPC 432.390.2013 z dnia 6 marca 2015 r.) i została podniesiona podczas bilateralnych konsultacji.

Ponadto MSZ zwróciło się do odpowiednich władz USA, by zagwarantowały, że skarżący Pan Al Nashiri oraz Pan Abu Zubaydah, którzy znajdują się na terytorium USA, nie zostali pozbawieni prawa do rzetelnego procesu.

- **Działania podjęte przez polskie władze po przedstawieniu planu działań z dnia 13 sierpnia 2015 r.**

C. List do Ambasadora Stanów Zjednoczonych w Warszawie

W dniu 14 października 2015 r. Podsekretarz Stanu w polskim MSZ, Pan Artur Nowak-Far, wysłał list do Ambasadora Stanów Zjednoczonych w Warszawie, Pana Paula W. Jonesa, w sprawie wykonania pilnych środków indywidualnych wynikających z powyższych wyroków.

W liście tym polski minister przypomniał Ambasadorowi USA o dwóch notach dyplomatycznych, które zostały przedłożone Ambasadzie USA odpowiednio w marcu i w maju 2015 r. Poinformował również Ambasadora, że Komitet Ministrów Rady Europy przyjął już trzy decyzje o stanie egzekucji pilnych środków indywidualnych w grupie spraw Al Nashiri.

W swoim liście polski minister podkreślił, że w swojej najnowszej decyzji Komitet Ministrów wyraził poważne zaniepokojenie brakiem odpowiedzi na te prośby ze strony amerykańskiej i wezwał polskie władze do kontynuowania wysiłków w celu uzyskania niezbędnych gwarancji, podjęcia wszelkich możliwych kroków w tym względzie i informowania Komitetu Ministrów o jakimkolwiek rozwoju sytuacji. Komitet zwrócił się również do Sekretarza Generalnego Rady Europy o przekazanie jego decyzji do Stałego Przedstawiciela Państwa Obserwatora – Stanów Zjednoczonych przy Radzie Europy.

Ponadto polski minister poinformował amerykańskiego Ambasadora o dacie kolejnego posiedzenia DH, które ma się odbyć w grudniu 2015 r., i zwrócił się do niego o spowodowanie zapewnienia współpracy władz amerykańskich z polskimi władzami w celu wykonania powyższych wyroków, zgodnie z decyzjami Komitetu.

Wreszcie polski minister ponownie zwrócił się do amerykańskiego Ambasadora o spowodowanie działania właściwych władz amerykańskich, by zagwarantowały, że w stosunku do skarżącego – Pana Al Nashiriego nie zostanie orzeczona ani wykonana kara śmierci oraz że skarżący – Pan Al Nashiri i Pan Abu Zubaydah, którzy znajdują się w jurysdykcji USA – nie zostaną pozbawieni prawa do rzetelnego procesu.

- **Informacje otrzymane przez rząd po przedłożeniu zaktualizowanego planu działań z dnia 17 listopada 2015 r.**

D. Odpowiedź od władz USA

W odpowiedzi na powyższy list władze USA potwierdziły, że nie można przychylić się do prośby polskich władz o udzielenie gwarancji dyplomatycznych w związku z wyrokiem Europejskiego Trybunału (*the request cannot be supported*). Według władz USA, Europejska Konwencja Praw Człowieka i decyzje Europejskiego Trybunału Praw Człowieka niekoniecznie odzwierciedlają zobowiązania Stanów Zjednoczonych wynikające z prawa międzynarodowego.

Ponadto władze USA poinformowały, że według nich zarówno komisje wojskowe, jak i sądy federalne są właściwe do zajęcia się sprawami osadzonych w Zatoce Guantanamo w sposób zgodny ze wszystkimi mającymi zastosowanie przepisami prawa międzynarodowego i krajowego.

Ponadto postępowanie przed komisją wojskową w Zatoce Guantanamo obejmuje fundamentalne gwarancje proceduralne, które są zgodne z gwarancjami rzetelnego procesu wymaganymi przez art. 3 i art. 15 Konwencji przeciwko torturom i innymi mającymi zastosowanie przepisami, w tym z przepisami II Protokołu Dodatkowego do konwencji genewskich z 1949 r., a nawet wykraczają poza nie.

Ponadto *Ustawa o Komisjach Wojskowych* z 2009 r. (UKW) zawiera pewną liczbę gwarancji obejmujących: domniemanie niewinności, standard wymagający od oskarżenia udowodnienia oskarżonemu winy ponad uzasadnioną wątpliwość (*the beyond-a-reasonable-doubt burden of proof standard*), prawo

do obrońcy na koszt państwa, prawo do obrońcy przygotowanego w zakresie prawa i praktyki dotyczących kary śmierci, w przypadku, gdy komisja wojskowa jest uprawniona do orzekania kary śmierci, prawo do zaskarżenia ostatecznych orzeczeń komisji wojskowej do Sądu Rewizyjnego Komisji Wojskowych USA (*U.S. Court of Military Commissions Review*), (SRKW). Oskarżony ma również prawo do zaskarżenia orzeczenia SRKW do Sądu Odwoławczego okręgu Dystryktu Columbia i wreszcie może starać się o zrewidowanie orzeczenia przez Sąd Najwyższy USA. UKW zakazuje wykorzystywania zeznań uzyskanych w wyniku tortur czy innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania (10 U.S.C. § 948r (a)).

Ponadto prawo międzynarodowe nie zakazuje kary śmierci, gdy jest ona orzeczona i wykonana w sposób zgodny ze zobowiązaniami międzynarodowymi państwa.

Władze USA poinformowały również, że w Stanach Zjednoczonych istnieje wiele dodatkowych gwarancji ochrony proceduralnej dla jednostek, którym grozi kara śmierci.

Ponadto władze USA przypomniały, że USA na podstawie prawa wojennego, zgodnie z prawem USA oraz mającym zastosowanie prawem międzynarodowym, są uprawnione do zatrzymywania osób będących członkami Al-Kaidy, Talibanu, powiązanych z nimi sił czy zasadniczo je wspierających do końca działań wojennych.

Ponadto osadzeni mają prawo do podważenia legalności ich osadzenia w sądzie amerykańskim poprzez wniosek o wydanie nakazu zwolnienia.

Polski rząd mając na względzie powyższe informacje przekazane przez władze USA, jak również wyroki w sprawach *Al Nashiri* i *Abu Zubaydah p. Polsce*, deklaruje swoją gotowość do powtórzenia swoich wniosków do rządu USA.

E. List do Zastępcy Sekretarza Stanu Stanów Zjednoczonych Ameryki

Zgodnie z decyzjami Komitetu Ministrów przyjętymi w marcu i w czerwcu 2016 r., jak również zgodnie ze zobowiązaniem polskiego rządu wyrażonym w planie działań z dnia 13 maja 2016 r. polskie władze ponowiły swój wniosek do strony amerykańskiej o udzielenie skarżącemu gwarancji dyplomatycznych, z zaangażowaniem Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, a zatem na najwyższym możliwym szczeblu politycznym.

W swoim liście Sekretarz Stanu Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Minister Krzysztof Szczerski, poinformował Zastępcę Sekretarza Stanu Stanów Zjednoczonych Ameryki, Pana Antony'ego J. Blinkena, że Polska jest związana powyższymi wyrokami Europejskiego Trybunału na mocy art. 46 *Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*.

Ponadto polski Sekretarz Stanu przypomniał wcześniejsze starania polskiej strony, takie jak noty dyplomatyczne i list na szczeblu ministerialnym, w którym poinformowano Ambasadę Stanów Zjednoczonych w Warszawie o treści wyroków Trybunału, jak również wynikających z nich dla polskich władz zobowiązaniach.

Sekretarz Stanu przypomniał również stronie amerykańskiej o polskich wnioskach o udzielenie gwarancji, że wobec skarżącego, Pana Al Nashiriego nie zostanie orzeczona ani wykonana kara śmierci, a obaj skarżący, Pan Al Nashiri i Pan Abu Zubaydah, nie zostaną pozbawieni prawa do rzetelnego procesu.

Ponadto polski Sekretarz Stanu poinformował swojego amerykańskiego odpowiednika o decyzjach przyjętych przez Komitet Ministrów w sprawie obu wyroków wzywających polskie władze do podjęcia konkretnych i pilnych środków mających na celu uzyskanie od władz Stanów Zjednoczonych właściwych gwarancji dyplomatycznych i do informowania Komitetu o jakichkolwiek postępach dotyczących sprawy.

Polska strona przypominała również, że Komitet wezwał Sekretarza Generalnego i przedstawicieli państw członkowskich Rady Europy do podnoszenia kwestii gwarancji dyplomatycznych w swoich kontaktach z władzami Stanów Zjednoczonych. W swojej decyzji z dnia 10 marca 2016 r., Komitet przypomniał również, że Stany Zjednoczone mają status obserwatora przy Radzie Europy i jako obserwator podzielają jej ideały i wartości.

Polska strona podkreśliła również, że Komitet uznał, że status Stanów Zjednoczonych jako obserwatora zachęca do współpracy i wezwał władze Stanów Zjednoczonych do ponownego rozważenia ich odpowiedzi do polskich władz w kontekście jakiegokolwiek przyszłego wniosku o gwarancje.

Wreszcie polska strona zwróciła się o wsparcie Stanów Zjednoczonych dla polskiego rządu w procesie wykonywania jego zobowiązań międzynarodowych wynikających z art. 46 Konwencji w odniesieniu do wyroków Trybunału przez spowodowanie, by właściwe władze Stanów Zjednoczonych udzieliły gwarancji dyplomatycznych, że kara śmierci nie zostanie orzeczona ani wykonana w odniesieniu do skarżącego, Pana Al Nashiriego. Jednocześnie zwróciły się o spowodowanie, by właściwe władze Stanów Zjednoczonych udzieliły gwarancji dyplomatycznych, by skarżący, Pan Al Nashiri i Pan Abu Zubaydah, którzy znajdują się w jurysdykcji Stanów Zjednoczonych, nie zostali pozbawieni prawa do rzetelnego procesu.

Wreszcie polski Sekretarz Stanu ponowił wniosek o udzielenie gwarancji dyplomatycznych dla obu skarżących we wspomnianym wyżej zakresie.

Ambasada Stanów Zjednoczonych w Warszawie notą dyplomatyczną z dnia 1 sierpnia 2016 r. formalnie potwierdziła otrzymanie listu Ministra Krzysztofa Szczerskiego i odwołała się do swojej wcześniejszej noty dyplomatycznej z grudnia 2015 r. zawierającej odpowiedź na list Podsekretarza Stanu polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych z października 2015 r. Nota ta, zawierająca amerykańską odpowiedź, została szczegółowo opisana w planie działań przedstawionym przez polskie władze w dniu 19 lutego 2016 r.

Pomimo powyższej informacji zawartej w amerykańskiej notce z dnia 1 sierpnia 2016 r., polska strona oczekuje na merytoryczną odpowiedź od adresata listu, tj. Zastępcy Sekretarza Stanu Stanów Zjednoczonych Ameryki.

W przypadku nieotrzymania takiej odpowiedzi w najbliższej przyszłości polska strona rozważy ponownienie swojego wniosku o gwarancje dyplomatyczne dla obu skarżących we wspomnianym wyżej zakresie.

F. List do Asystenta Sekretarza w Biurze do Spraw Europejskich i Euroazjatyckich w Departamencie Stanu Stanów Zjednoczonych Ameryki

Zgodnie ze zobowiązaniem polskiego rządu wyrażonym w ostatnim planie działań z 20 października 2016 r., jak również zgodnie z par. 2 decyzji Komitetu Ministrów przyjętej we wrześniu 2016 r., polskie władze ponowiły swój wniosek do strony amerykańskiej, w liście z dnia 1 grudnia 2016 r. Pani Renaty Szczęch, Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych do Pani Victorii Nuland, Asystenta Sekretarza w Biurze do Spraw Europejskich i Euroazjatyckich w Departamencie Stanu Stanów Zjednoczonych Ameryki.

W wyżej wymienionym liście Pani Minister ponowiła wniosek polskich władz o udzielenie skarżącym gwarancji dyplomatycznych, w zakresie jaki został już przedstawiony w treści listu z dnia 14 lipca 2016 r. Sekretarza Stanu w Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Pana Krzysztofa Szczerskiego, do Zastępcy Sekretarza Stanu Stanów Zjednoczonych Ameryki, Pana Antony'ego J. Blinkena. Zawartość tego listu została przedstawiona w szczegółach w planie działań z dnia 20 października 2016 r. (DH-DD(2016)1164).

Ambasada USA w Warszawie odpowiedziała na list Pani Minister, Renaty Szczęch, notą dyplomatyczną z dnia 12 stycznia 2017 r. W nocy tej Ambasada USA formalnie potwierdziła otrzymanie listu od władz polskich i odwołała się do swojej noty dyplomatycznej z dnia 4 grudnia 2015 r., która przedstawiała stanowisko rządu Stanów Zjednoczonych Ameryki odnośnie do kwestii podniesionych w liście polskiego Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Nota ta została w szczególności przedstawiona w planie działań z dnia 19 lutego 2016 r. (DH-DD(2016)191).

Jak wynika z wyżej przedstawionej informacji, oficjalne stanowisko rządu Stanów Zjednoczonych Ameryki jest niezmiennie niezależne od poziomu władz polskich, z którego wysłano każdy z listów. Wszystkie odpowiedzi zostały wysłane przez Ambasadę USA, a nie przez poszczególnych adresatów każdego z listów. Z tego powodu jakiegokolwiek dalsze działania powinny być dokładnie przemyślane, a refleksja nad konstruktywnymi rozwiązaniami w tak trudnej sytuacji wymaga czasu, szczególnie w kontekście zamian zachodzących w administracji USA po 20 stycznia 2017 r.

W związku z powyższym, rząd Polski docenia zaangażowanie Sekretarza Generalnego Rady Europy w sprawę uzyskania dyplomatycznych gwarancji dla skarżących i oczekuje na odpowiedź władz amerykańskich na jego list z dnia 4 stycznia 2017 r.

Polski rząd wierzy, że stałe starania różnych polskich władz, mające na celu uzyskanie gwarancji dyplomatycznych od strony amerykańskiej, wystarczająco udowadniają ich determinację w zakresie pełnej implementacji tych skomplikowanych wyroków Europejskiego Trybunału dotyczących bardzo skomplikowanej i delikatnej kwestii.

Zgodnie z decyzją Komitetu Ministrów, przyjętą podczas marcowego posiedzenia DH, dalsze informacje dotyczące pilnych środków indywidualnych zostaną przedstawione odpowiednim czasie przed rozpowszechnieniem projektu porządku obrad 1288 posiedzenia DH (czerwiec).

G. Spotkanie Ambasadora RP w Stanach Zjednoczonych, Pana Piotra Wilczka z Zastępcą Doradcy Prawnego w Departamencie Stanu Stanów Zjednoczonych Ameryki, Panem Joshua L. Dorosinem

Zgodnie ze zobowiązaniem polskiego rządu wyrażonym w ostatnim planie działań z 23 marca 2017 r., jak również zgodnie par. 4 decyzji Komitetu Ministrów przyjętej w marcu 2017 r., Ambasada Polska w Waszyngtonie zorganizowała w dniu 15 maja 2017 r. spotkanie Ambasadora RP w Stanach Zjednoczonych Ameryki, Pana Piotra Wilczka z Panem Joshua L. Dorosinem zastępcą doradcy prawnego (*Deputy Legal Advisor*), odpowiedzialnym za przedmiotową problematykę. Panu Dorosinowi towarzyszyli Ian McKay (ds. kontaktów *Periodic Review Board*) i Amanda Wall (ekspert do spraw praw człowieka) z Biura Doradcy Prawnego oraz Paul S. Veidenheimer i Sarah K. Becker z Biura ds. Europejskich i Euroazjatyckich. Zdaniem rządu fakt, iż Panu Joshua Dorosinowi towarzyszyło 4 ekspertów dowodzi, że władze amerykańskie poważnie potraktowało prośbę o spotkanie.

Polski Ambasador poinformował Pana Dorosina, że powyżej wymienione wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka są wiążące dla Polski na podstawie art. 46 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz, że wykonanie tych wyroków jest nadzorowane przez Komitet Ministrów Rady Europy. Ambasador przypomniał, że w procesie wykonywania tych wyroków Ministerstwo Spraw Zagranicznych w dyplomatycznych notach z 6 marca i 13 maja 2015 r. przekazanych do Ambasady Stanów Zjednoczonych Ameryki w Warszawie zwróciło się z prośbą o zapewnienie gwarancji, że wobec skarżącego, Pana Al Nashiriego, który pozostaje pod jurysdykcją USA, nie zostanie orzeczona, ani wykonana kara śmierci, a obaj skarżący, Pan Al Nashiri i Pan Abu Zubaydah, pozostający pod jurysdykcją USA nie zostaną pozbawieni prawa do rzetelnego procesu. Podobne prośby o udzielenie gwarancji dyplomatycznych dla obojga skarżących były również wyrażone w trzech listach wysłanych przez dwóch Podsekretarzy Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych (w dniu 14 października 2015 r. oraz

1 grudnia 2016 r.) jak również w liście Sekretarza Stanu Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej (w dniu 14 lipca 2016 r.).

Dodatkowo Ambasador podkreślił istotną rolę, jaką Komitet Ministrów Rady Europy i niektóre państwa członkowskie Rady Europy przywiązują do tej kwestii. Zaznaczył możliwość powrotu do tych kwestii przez władze polskie na wyższym szczeblu politycznym. Zwrócił się również z prośbą do władz amerykańskich do przedstawienia, najszybciej jak to możliwe, odpowiedzi w kwestiach przez niego poruszonych, włączając w to informację na temat aktualnej sytuacji skarżących.

Pan Joshua L. Dorosin podkreślił, że Departament Stanu zdaje sobie sprawę, że Polska zobowiązana jest do regularnego monitorowania kwestii oraz podnoszenia jej w relacjach ze stroną amerykańską. Jednakże zaznaczył, że w obu sprawach dochodzi do różnic w zakresach zobowiązań międzynarodowych, gdyż USA nie są stroną Europejskiej Konwencji, a w Stanach Zjednoczonych nie ma zakazu kary śmierci w przypadku postępowań przed sądami wojskowymi. Sytuacja w tej mierze nie uległa zmianie od lat, niemniej nie oznacza to, że ten problem jest mniej istotny dla USA. Poinformował, że wniosek o uzyskanie gwarancji dyplomatycznych, o których przedłożenie zwróciliśmy się, nie może być zrealizowany.

W jego opinii skarżący nie są pozbawieni prawa do rzetelnego procesu, bowiem postępowania przed sądami wojskowymi w USA prowadzone są zgodnie ze standardami obowiązującymi w USA, w tym art. 3 *Konwencji Genewskiej o traktowaniu jeńców wojennych* oraz *Konwencją w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania lub karania*. Wskazał również choć Stany Zjednoczone nie są stroną *II. Protokołu Fakultatywnego do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych* to do pewnego stopnia USA wykraczają poza podstawowe standardy, które obowiązują w tej mierze. Dlatego zdaniem Departamentu Stanu nic nie wskazuje, że prawa skarżących są naruszane.

J. Dorosin dodał, że amerykański wymiar sprawiedliwości jest świadomy wagi toczących się przed Trybunałem w Strasburgu spraw. W związku z orzecznictwem Sądu Najwyższego (sprawy *Boumediene et al vs. Bush*, *Hamdi vs. Rumsfeld*, *Rasul vs. Bush* oraz *Hamdan vs. Rumsfeld*) praktyka i standardy dotyczące traktowania osób osadzonych w bazie Guantanamo uległy poprawie, bowiem mogą one obecnie dochodzić swoich praw odnośnie do warunków detencji przed sądami federalnymi, z których to możliwości korzystają. Ograniczenie liczby skazanych w trybie przekazywania ich do krajów trzecich również potwierdza, że USA traktują postępowania przed trybunałem wojskowym jako rozwiązanie szczególne.

Na zakończenie Pan Joshua L. Dorosin poprosił, aby strona polska również dzieliła się z Departamentem Stanu informacjami o krokach podejmowanych w przedmiotowym zakresie przez Radę Europy.

H. Spotkanie Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, Pani Renaty Szczęch, z Zastępcą Asystenta Sekretarza Stanu ds. Europejskich i Euroazjatyckich, Panem Johnem A. Heffernem

Zgodnie ze zobowiązaniem polskiego rządu wyrażonym w ostatniej komunikacji z 17 maja 2017 r., jak również zgodnie z par. 2 decyzji Komitetu Ministrów przyjętej w czerwcu 2017 r., polskie władze zorganizowały w dniu 5 czerwca 2017 r. spotkanie Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, Pani Renaty Szczęch, z Zastępcą Asystenta Sekretarza Stanu ds. Europejskich i Euroazjatyckich, Panem Johnem A. Heffernem, któremu towarzyszyła Pani Sarah K. Becker z Biura ds. Europejskich i Euroazjatyckich. Spotkanie głównie dotyczyło możliwości uzyskania przez Polskę gwarancji dyplomatycznych. Polska Podsekretarz Stanu zwróciła się z prośbą do władz amerykańskich o udzielenie gwarancji, że wobec skarżącego, Pana Al Nashiriego, który pozostaje pod jurysdykcją USA, nie zostanie orzeczona ani wykonana kara śmierci, a obaj skarżący, Pan Al Nashiri i Pan Abu Zubaydah, pozostający pod jurysdykcją USA nie zostaną pozbawieni prawa do rzetelnego procesu.

Pan John A. Heffern podkreślił, że zgodnie ze stanowiskiem pionu prawnego w Departamencie Stanu, postępowania przed sądami wojskowymi prowadzone są zgodnie ze standardami i zasadami prawa międzynarodowego. Więźniowie mają możliwość wszczynania postępowań w trybie *Habeas Corpus* – np. w związku z potencjalnymi nieodpowiednimi warunkami osadzenia. Ponadto Pan John A. Heffern zaznaczył, że stanowisko UE dotyczące kary śmierci jest dobrze znane stronie amerykańskiej. Niemniej jednak, zdaniem władz amerykańskich, kara śmierci nie jest zakazana w prawie międzynarodowym i może być wykonywana pod pewnymi warunkami. Ponadto poinformował, że nota dyplomatyczna odnosząca się do poprzedniego spotkania z reprezentantami Departamentu Stanu jest przygotowywana w Departamencie Stanu.

I. Druga odpowiedź od władz USA

W odpowiedzi na stanowisko rządu polskiego przedstawione przez Ambasadora RP w Stanach Zjednoczonych Ameryki, Pana Piotra Wilczka, w dniu 15 maja 2017 r. oraz przez Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, Panią Renatę Szczęch w dniu 5 czerwca 2017 r., wadze amerykańskie notą dyplomatyczną z dnia 22 czerwca 2017 r. odniosły się do swojej noty dyplomatycznej z 4 grudnia 2015 r. i potwierdziły, że wniosek Rzeczypospolitej Polskiej o udzielenie gwarancji dyplomatycznych w odniesieniu do wyżej wymienionych wyroków nie może być zrealizowany. Dodatkowo władze amerykańskie powtórzyły, że Europejska Konwencja Praw Człowieka oraz orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka niekoniecznie odzwierciedlają zobowiązania Stanów Zjednoczonych wynikające z prawa międzynarodowego.

Władze USA poinformowały, że – według nich – zarówno komisje wojskowe, jak i sądy federalne są właściwe do zajęcia się sprawami osadzonych w Zatoce Guantanamo w sposób zgodny ze wszystkimi mającymi zastosowanie przepisami prawa międzynarodowego i krajowego.

Ponadto postępowanie przed komisją wojskową w Zatoce Guantanamo obejmuje fundamentalne gwarancje proceduralne, które są zgodne z gwarancjami rzetelnego procesu wymaganymi przez art. 3 i art. 15 Konwencji przeciwko torturom i innymi mającymi zastosowanie przepisami, w tym z przepisami II Protokołu Dodatkowego do konwencji genewskich z 1949 r., a nawet wykraczają poza nie.

Ponadto *Ustawa o Komisjach Wojskowych* z 2009 r. (UKW) zawiera pewną liczbę gwarancji obejmujących: domniemanie niewinności, standard wymagający od oskarżenia udowodnienia oskarżonemu winy ponad uzasadnioną wątpliwość (*the beyond-a-reasonable-doubt burden of proof standard*), prawo do obrońcy na koszt państwa, prawo do obrońcy przygotowanego w zakresie prawa i praktyki dotyczących kary śmierci w przypadku, gdy komisja wojskowa jest uprawniona do orzekania kary śmierci, prawo do zaskarżenia ostatecznych orzeczeń komisji wojskowej do Sądu Rewizyjnego Komisji Wojskowych USA (*U.S. Court of Military Commissions Review*), (SRKW). Oskarżony ma również prawo do zaskarżenia orzeczenia SRKW do Sądu Odwoławczego okręgu Dystryktu Columbia i wreszcie może starać się o zrewidowanie orzeczenia przez Sąd Najwyższy USA. UKW zakazuje wykorzystywania zeznań uzyskanych w wyniku tortur czy innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania.

Ponadto prawo międzynarodowe nie zakazuje kary śmierci, gdy jest ona orzeczona i wykonana w sposób zgodny ze zobowiązaniami międzynarodowymi państwa.

Władze USA poinformowały również, że w Stanach Zjednoczonych istnieje wiele dodatkowych gwarancji ochrony proceduralnej dla jednostek, którym grozi kara śmierci.

Ponadto władze USA przypomniały, że USA na podstawie prawa wojennego, zgodnie z prawem USA oraz mającym zastosowanie prawem międzynarodowym, są uprawnione do zatrzymywania osób będących członkami Al-Kaidy, Talibanu, powiązanych z nimi sił czy zasadniczo je wspierających do końca działań wojennych.

Ponadto osadzeni mają prawo do podważenia legalności ich osadzenia w sądzie amerykańskim poprzez wniosek o wydanie nakazu zwolnienia.

Dodatkowo, poza wyżej wymienionymi informacjami, które stanowiły powtórzenie noty dyplomatycznej z dnia 4 grudnia 2015 r., władze amerykańskie przedstawiły informację dotyczącą statusu właściwych postępowań.

Władze USA poinformowały, że Abd al-Rahim Hussein Muhammed Abdul al-Nashiri został oskarżony przed Komisją Wojskową zwołaną zgodnie z UKW. Został oskarżony o wiarołomstwo, morderstwo z pogwałceniem prawa wojennego, usiłowanie zabójstwa z naruszeniem prawa wojny, terroryzmu, konspiracji, umyślnego spowodowania ciężkiego uszkodzenia ciała, ataku cywili, ataku na obiekty cywilne i zagrożenia statku.

Ponadto władze amerykańskie poinformowały, że zarzuty te powstały w związku z domniemaną rolą skarżącego w próbie zamachu na USS The Sullivans w styczniu 2000 r., ataku na USS Cole w październiku 2000 r. oraz ataku na MV Limburg w październiku 2002 r. Sprawa znajduje się obecnie w fazie postępowania przedprocesowego, obejmowała obszerne działania przedprocesowe i zgromadzenie dowodów.

Władze USA podkreśliły, że chociaż Panu Al Nashiriemu grozi kara śmierci, jeśli zostanie skazany, będzie miał możliwość przedstawienia dowodów zmniejszających wymiar kary, a kara będzie pozostawała w kompetencji Komisji Wojskowej, z zastrzeżeniem ograniczeń prawnych. Po zakończeniu procesu, jeśli zostanie skazany, Pan Al Nashiri będzie miał prawo do odwołania, najpierw do Sądu Odwoławczego od Komisji Wojskowej Stanów Zjednoczonych (*United States Court of Military Commission Review*) (pośredni sąd odwoławczy), a następnie do Sądu Apelacyjnego w Dystrykcie Columbia.

Odnosnie do sytuacji Pana Zayna Al-Ibidina Muhammeda Husayna władze USA poinformowały, że skarżący jest zatrzymany zgodnie z prawem przez Stany Zjednoczone w ramach upoważnienia do użycia siły militarnej, zgodnie z prawem wojennym, w toczącym się konflikcie z al-Qa'ida, talibami i powiązаныmi siłami.

Ponadto, zgodnie z prawem amerykańskim, może on podważyć legalności osadzenia w sądzie amerykańskim poprzez wniosek o wydanie nakazu zwolnienia.

Dodatkowo, Pan Husayn jest uprawniony do rewizji [swojej sprawy] przez Okresową Komisję Rewizyjną (OKR) (*Periodic Review Board*), która jest uznaniowym, międzyagencyjnym procesem administracyjnym mającym na celu sprawdzenie, czy dalszy areszt poszczególnych osób przetrzymywanych w Zatoce Guantanamo jest nadal konieczny w celu ochrony przed ciągłym poważnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych.

Zgodnie z informacjami przekazanymi przez władze amerykańskie, OKR przesłuchało Pana Husayna 23 sierpnia 2016 r. i w dniu 22 września 2016 r. uznało, że z uwagi na prawo wojenne konieczny jest dalszy areszt. Dodatkowo OKR przeprowadziło analizę akt sprawy Pana Husayna i 28 kwietnia 2017 r. i ustaliło, że brak jest wątpliwości co do zasadności dalszego aresztu.

OKR przeprowadza pełną rewizję spraw osób zatrzymanych, którzy są do tego uprawnieni, oraz pomiędzy rewizjami przeprowadza co sześć miesięcy analizę akt.

Władze amerykańskie podkreśliły, że OKR nie opiera się na informacjach uzyskanych w wyniku tortur lub okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania w celu ustalenia zasadności dalszego aresztu wojennego, zgodnie ze zobowiązaniami USA wynikającymi z *Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur*.

Władze amerykańskie poinformowały, że informacje na temat sprawy Pana Al Nashiriego, w tym kopie wniosków i zarządzeń, są publicznie dostępne na stronie www.mc.mil, a informacje na temat OKR, w tym niesklasyfikowane podsumowania decyzji komisji, są publicznie dostępne na stronie internetowej www.prs.mil.

Jak wynika z wyżej przedstawionej informacji, oficjalne stanowisko rządu Stanów Zjednoczonych Ameryki jest niezmiennie niezależnie od sposobu, w jaki władze polskie starają się skontaktować z wła-

dzami amerykańskimi. Niemniej jednak rząd polski będzie kontynuował starania, aby znaleźć sposób na zagwarantowanie praw skarżących.

Polski rząd wierzy, że stałe starania różnych polskich władz, mające na celu uzyskanie gwarancji dyplomatycznych od strony amerykańskiej, wystarczająco udowadniają ich determinację w zakresie pełnej implementacji tych skomplikowanych wyroków Europejskiego Trybunału, dotyczących bardzo skomplikowanej i delikatnej kwestii.

2. Naruszenie art. 3 Konwencji w aspekcie materialnym, jak również naruszenie art. 5 i art. 8 Konwencji

Aktualna sytuacja skarżących

• Informacje otrzymane przez rząd dnia 2 kwietnia 2015 r. są następujące:

- w odniesieniu do Pana Abu Zubaydah: *Combatant Status Review Tribunal – Sąd ds. Statusu Kombatantów* (dalej: CSRT) zdecydował, że skarżący spełnia kryteria „wrogiego bojownika”. W tym kontekście powinno być podkreślone, że to decyzja natury administracyjnej, a nie wyrok sądu,
- od czasu zatrzymania skarżącego żadne postępowanie przed sądem nie zostało przeprowadzone, nie wniesiono przeciwko niemu żadnych zarzutów, nie przyznano mu żadnej wojskowej pomocy prawnej,
- Pan Al Nashiri został zatrzymany w 2002 r. i przetransportowany do Guantanamo 2006 r. Postawiono mu zarzuty: oszustwa, umyślnego zabójstwa 17 żołnierzy USA, terroryzmu, spiskowania na rzecz terroryzmu i zabójstwa, umyślnego ciężkiego uszkodzenia ciała, ataku na ludność cywilną, ataku na cele cywilne, uprowadzenia statku lub samolotu,
- zgodnie z regulacjami USA, cywilni, jak i wojskowi prawnicy byli przyznani skarżącemu i co najmniej jeden z nich jest wykwalifikowanym prawnikiem w sprawach, w których oskarżonemu grozi kara śmierci,
- skarżącemu doręczono akt oskarżenia w językach angielskim i arabskim,
- postępowanie przeciwko skarżącemu jest kontynuowane, a wszystkie dokumenty związane z postępowaniem są dostępne na stronie Komisji Wojskowej: <http://www.mc.mil/CA-SES/Militarycommissions.aspx>.
- przesłuchania są jawne i transmitowane na żywo dla mediów i ofiar oraz ich rodzin w dwóch miejscach na terytorium USA.

• Informacje otrzymane przez rząd w dniu 30 października 2015 są następujące:

W styczniu 2015 r. władze amerykańskie zmieniły zasady dotyczące utajniania postępowań znajdujących się na agendzie komisji wojskowych. Zgodnie z nowymi zasadami informacje o torturach, którym poddani zostali więźniowie CIA, nie podlegają utajnieniu. Według rzecznika Pentagonu, informacje nt. technik przeprowadzenia przesłuchań byłych więźniów CIA, jak i warunki ich przetrzymywania przestają być przedmiotem decyzji sędziów komisji wojskowej (*military commission judges' protective orders*). Przyznał, że nie wszystkie dzienniki więźniów będą odtajniane jednocześnie. Wymagać to będzie każdorazowo wniosku prawników. Według obrońców więźniów znajdujących się w bazie Guantanamo, odtajnienie dzienników ich klientów jest kluczowe dla właściwego przygotowania sprawy, w tym wystąpienie o ekspertyzy czy też o świadków.

W kwietniu 2015 r. sędzia prowadzący sprawę Al Nashiriego, płk. Vance Spath, zarządził przeprowadzenie badania mózgu więźnia rezonansem magnetycznym. Nie wskazał jednak daty badania. Jest to o tyle istotne, że w bazie w Guantanamo brak odpowiedniego sprzętu. Według prawników Pana Al Nashiriego w efekcie kilku lat przebywania w więzieniu CIA nastąpił u niego poważny uraz mózgu. Jego udowodnienie – zdaniem jednego z prawników skarżącego – może wykluczyć – w razie zasądzenia kary śmierci – możliwość jej wykonania w warunkach wojskowych.

W dniu 15 kwietnia 2015 r. władze USA poinformowały komisję wojskową o możliwości przeprowadzenia przez Pana Al Nashiriego kwartalnych rozmów z członkami rodziny przy użyciu systemu *Direct Interactive Communication Experience* (DICE). Po raz pierwszy skorzystał on z tej możliwości w dniu 18 stycznia 2015 r. podczas 30 minutowej rozmowy z rodzicami i trzema innymi członkami rodziny. Jednakże nie skorzystał z możliwości udziału w kolejnych kwartalnych rozmowach, które zostały mu zaoferowane.

Jeśli chodzi o Pana Abu Zubaydah, to zgodnie z informacjami uzyskanymi przez polskie władze, jak zostało to już przedstawione powyżej, od czasu zatrzymania skarżącego nie toczyło się przeciwko niemu żadne postępowanie sądowe, nie przedstawiono mu żadnych zarzutów, nie przyznano mu żadnego prawnika wojskowego w ramach pomocy prawnej.

• Informacje otrzymane przez rząd w dniu 9 lutego 2016 r. są następujące:

W odniesieniu do Pana Abu Zubaydah

- od czasu osadzenia skarżącego nie przeprowadzono postępowania sądowego, nie przedstawiono mu zarzutów, nie ustanowiono dla niego wojskowego obrońcy;

W odniesieniu do Pana Al Nashiriego

- w dniu 9 kwietnia 2015 r., jak przedstawiono wyżej, Komisja Wojskowa zarządziła *Convening Authority*, tj. władzom więzienia, przeprowadzenie u Pana Al Nashiriego rezonansu magnetycznego (dalej RM) jego mózgu;
- w dniu 18 września 2015 r. obrońca skarżącego zwrócił się do komisji o spowodowanie, by *Convening Authority* (dalej CA) przeprowadziło zarządzone wcześniej RM mózgu skarżącego, spełniając następujące warunki:
 - MR zostanie przeprowadzony w obecności obrońcy skarżącego i jedynie po odbyciu spotkania obrońcy i Dr. Sondry S. Crosby ze skarżącym, by przygotować do badania RM,
 - CA wskaże technikowi MR, by stosował się do konkretnych, zasugerowanych przez obronę metod i technik badań RM, wymienionych w memorandum skierowanym do CA,
 - CA ograniczy dystrybucję wyników MR jedynie do obrony;
- w dniu 2 października 2015 r. rząd USA zwrócił się do Komisji, by odmówiła przyjęcia wniosku obrońcy jako przedwczesnego, ponieważ wnosząc o powołanie biegłych, czy konkretnych środków, obrona musi się zwrócić o nie do CA; jeśli CA odmówi, obrona może ponowić wniosek, kierując go do sędziego wojskowego, jeśli Komisja uzna wniosek za zasadny, sędzia wojskowy może nakazać CA zapewnienie wnioskowanego biegłego czy środków; jednakże w niniejszej sprawie CA nie odmówiły konstruktywnemu wnioskowi obrony dotyczącemu konkretnych środków, a zatem kwestia ta nie jest gotowa do rozpatrzenia przez Komisję, ponadto w opinii Komisji wniosek obrońcy, by ograniczyć dystrybucję wyników RM do obrony, jest dyskusyjny;
- w dniu 20 stycznia 2016 r. obrońca przedstawił pismo, w którym zakwestionował prawo do prowadzenia postępowania przeciwko Panu Al Nashiriemu przez Komisję Wojskową na pod-

stawie UKW; obrońca dowodził, że zarzucane skarżącemu przestępstwo miało miejsce przed 9 września 2001 r.; powyższy dokument nie odnosi się do osadzenia Pana Al Nashiriego w bazie w Guantanamo, ale do miejsca i organu, który jest właściwy do orzekania w sprawie skarżącego; wniosek ten poparły dwa pisma: 1) od 14 emerytowanych generałów i admirałów Armii USA oraz 2) od Pana Davida Glaziera – profesora prawa i komentatora komisji wojskowych.

- **Informacje otrzymane przez rząd po przedstawieniu zaktualizowanego planu działań z dnia 19 lutego 2016 r.**

W odniesieniu do Pana Abu Zubaydah

- od czasu osadzenia skarżącego nie przeprowadzono postępowania sądowego, nie przedstawiono mu zarzutów, nie ustanowiono dla niego wojskowego obrońcy;

W odniesieniu do Pana Al Nashirego

- sytuacja skarżącego w postępowaniu przed Komisją Wojskową nie uległa zmianie od lutego 2016 r.;
- w dniu 17 lutego 2016 trzech sędziów sądu Okręgowego Dystryktu Columbia badało kwestię, czy postępowanie przeciwko Panu Al Nashiriemu powinno być kontynuowane przed komisją wojskową, czy przed sądem federalnym. W trakcie posiedzenia sędziowie wysłuchali ustnych argumentów na korzyść przeniesienia postępowania do sądu federalnego. Wskazano na inne przypadki postępowań dotyczących terrorystów, które toczyły się przed sądami federalnymi. Prezentowano argumenty, iż w czasie ataków terrorystycznych, których sprawa dotyczy USA nie były w stanie wojny. Sędziowie zwrócili się do strony rządowej podanie podstaw prowadzenia postępowania przed komisją wojskową. Do maja nie podjęto żadnej decyzji w tej kwestii.

- **Informacja otrzymana przez rząd po przedstawieniu zaktualizowanego planu działań w dniu 13 maja 2016 r.**

Rząd pragnie poinformować, że stale monitoruje sytuację skarżących.

Jeśli chodzi o Pana Abu Zubaydah, w dniu 23 sierpnia 2016 r. przed *Periodic Review Board* odbyła się wstępna rozprawa dotycząca wniosku skarżącego o zwolnienie z bazy w Guantanamo. Rozprawa miała na celu ustalenie, czy skarżący nadal stwarzałby zagrożenie w razie zwolnienia. Była to pierwsza publiczna rozprawa w sprawie skarżącego od czasu pozbawienia go wolności. Część rozprawy została udostępniona dla dziennikarzy i organizacji ochrony praw człowieka. Na prośbę skarżącego protokół z części rozprawy toczącej się za zamkniętymi drzwiami nie został upubliczniony.

Decyzja dotycząca wniosku skarżącego o zwolnienie, która była spodziewana w ciągu 30 dni od rozprawy, nie została jeszcze ogłoszona.

Jeśli chodzi o Pana Al Nashiriego warto odnotować decyzję sądu Okręgowego Dystryktu Columbia z dnia 30 sierpnia 2016 r. Decyzją tą sąd odroczył rozpatrzenie kwestii, czy sprawą skarżącego powinna się zająć Komisja Wojskowa, czy sąd federalny, do czasu rozpoczęcia postępowania i orzeczenia wojskowego organu odwoławczego.

Ponadto w dniu 9 czerwca 2016 r. Sąd Wojskowej Komisji Odwoławczej (*the U.S. Court of Military Commission Review*) zdecydował o podtrzymaniu zarzutów wobec Pana Al Nashiriego dotyczących jego udziału w ataku na tankowiec MV Limburg.

Rząd podejmuje się starania o dalsze informacje dotyczące sytuacji skarżącychi przekazywania ich do Komitetu Ministrów.

• **Informacja otrzymana przez rząd po przedstawieniu zaktualizowanego planu działań w dniu 20 października 2016 r.**

W odniesieniu do Pana Abu Zubaydah

- od czasu osadzenia skarżącego nie przeprowadzono postępowania sądowego, nie przedstawiono mu zarzutów, nie ustanowiono dla niego wojskowego obrońcy;

W odniesieniu do Pana Al Nashiriego

- 1 grudnia 2016 r. sędzia Komisji Wojskowej odrzucił wniosek obrony o oddalenie noty intencyjnej (*notice of intent*) Prokuratury o wnioskowanie o wyrok kary śmierci na podstawie Zasad Komisji Wojskowej 1004(c)(2).(6),(8) i (11), powołujący się na zasady *Ex Post Facto* oraz *Due Process Clause*;
- w dniach 12 i 13 grudnia skarżący został przesłuchany przez Komisję Wojskową;
- w dniu 3 stycznia 2017 r. sędzia Komisji Wojskowej zatwierdził wniosek obrony o przyznanie dodatkowych środków na prawnika Bernarda Kleinmana. We wniosku tym obrona stwierdziła, że asysta Pana Bernarda Kleinmana podczas przesłuchania dwóch świadków, którzy podlegają specjalnym środkom administracyjnym w więzieniu Florence (USP Florence ADX) była niezbędna, aby zapewnić efektywność obrony.

• **Informacja otrzymana przez rząd po przedstawieniu zaktualizowanego planu działań w dniu 23 marca 2017 r.**

W odniesieniu do Pana Abu Zubaydah

Rząd nie posiada informacji dotyczących możliwego procesu lub zmiany statusu skarżącego.

W odniesieniu do Pana Al Nashiriego

- W dniu 8 lutego 2017 r. obrońcy skarżącego złożyli wniosek o ujawnienie informacji wykorzystaniu danych dotyczących stanu zdrowia psychicznego w przypadku zeznań pozasądowych (wymuszonych). Dane medyczne niekompletnie nieuporządkowane skłoniły obrońców skarżącej do złożenia wniosku. Wniosek został odrzucony.
- W dniu 6 marca skarżący został poinformowany przez sędziego, że ma prawo do obecności na każdym przesłuchaniu przed Komisją Wojskową, ale nie był do tego zobowiązany, co mogłoby mieć negatywny wpływ na działania podejmowane przez jego obrońców. Dodatkowo sędzia zapytał Pana Al Nashiriego, czy podtrzymuje deklarację, że nie spodziewa się zaplanowanych przerw w sesjach modlitewnych, co Pan Al Nashiri potwierdził.
- W dniu 15 marca Pan Al Nashiri nie pojawił się na przesłuchaniu.
- W dniu 17 marca wyznaczono daty dalszych przesłuchań w roku 2017: 31.07-04.08, 11-29.09, 6-17.11.
- W dniu 29 marca sędzia odrzucił wniosek obrońców, w których stwierdzono, że „śmierć nie jest karą dopuszczalną za zbrodnie polegające jedynie na umyślnym morderstwie lub aktach ewidentnie lekceważących ludzkie życie”. Obrona argumentowała, że „w czasie, w którym oskarżony miał popełnić zarzucane mu przestępstwa, sądy wojskowe nie były upoważnione do orzekania kary śmierci za umyślne zabójstwo lub śmierć wynikającą z działań ze swej natury niebezpiecznych”. W uzasadnieniu sędzia podkreślił, że skarżący jest oskarżony o zbrodnie wo-

jenne oraz że „Komisja uznaje, że śmierć była dopuszczalną karą za zbrodnie wojenne i poważne naruszenia Konwencji Genewskich przed działaniami zarzucanymi w oskarżeniu”.

- W dniu 11 kwietnia Komisja Wojskowa wyznaczyła daty przesłuchań w roku 2018: 16-26.01, 12-23.02, 5-23.03, 18.06-27.07, 13-31.08, 1.10-2.11.
- W dniu 7 czerwca sędzia odrzucił kilka wniosków obrony o częściowe odrzucenie zarzutów z powodu przedawnienia.
- W dniu 7 lipca sąd nakazał zawiesić wszystkie przesłuchania z powodu nowej polityki Połączonych Sił Operacyjnych w Guantanamo (*Joint Task Force Guantanamo*). Zgodnie z nową polityką, sędziowie i ich asystenci są zobowiązani podróżować jednym samolotem z innymi zainteresowanymi stronami: ofiarami członków rodziny, organizacjami pozarządowymi i świadkami. Sąd uznał nowe regulacje za zagrożenie dla niezależności władzy sądowej.
- W dniu 17 lipca wniosek prokuratora o ponowne rozpatrzenie postanowienia sądu z 7 lipca został wydany i postępowanie zostało wznowione.

3. Naruszenie art. 13 Konwencji na skutek braku efektywnego środka odwoławczego na wniesienie skargi przez skarżących z art. 3, 5 i 8 Konwencji

Trybunał zasądził na rzecz skarżących słusne zadośćuczynienie w znaczących kwotach.

Ponadto polskie władze wszczęły dochodzenie, które jeszcze się toczy, między innymi z powodu złożoności sprawy i problemów w uzyskiwaniu dowodów. Ta kwestia będzie rozwinięta poniżej, w części dotyczącej skutecznego śledztwa

4. Naruszenie art. 3 Konwencji w aspekcie proceduralnym.

Krajowe postępowanie karne

a. Informacje na temat działań już podjętych i działań zaplanowanych na przyszłość

W czasie trwania krajowego śledztwa, odpowiednie organa prokuratury podjęły ostatnio szereg działań, z których część jest opisana poniżej.

Pozyskano, zlecane sukcesywnie, tłumaczenia licznych dokumentów, w szczególności dostępnych wersji Raportu sporządzonego przez Komisję do Spraw Służb Specjalnych Senatowi USA na temat programu nadzwyczajnych zatrzymań i przesłuchań prowadzonego przez CIA (*Senate Select Committee on Intelligence Committee Study of the Central Intelligence Agency's Detention and Interrogation Program*), tzw. raportu mniejszości senackiej (*Senate Select Committee on Intelligence Committee Study of the Central Intelligence Agency's Detention and Interrogation Program – Minority and Additional Minority Views*) oraz opracowania CIA (*CIA Comments on the Senate Select Committee on Intelligence Report on the Rendition, Detention and Interrogation Program*), a także dokumentów w językach angielskim i francuskim, pozyskanych od strony włoskiej w drodze międzynarodowej pomocy prawnej.

Ponadto, uzyskano i przetworzono procesowo materiały medialne, które mogą mieć znaczenie dla prawidłowego ukierunkowania postępowania, w celu przygotowania się do kolejnych czynności procesowych, które zaplanowano na sierpień i wrzesień.

Kontynuowano prace związane z zasięgnięciem opinii biegłych różnych specjalności (m.in. informatycznych).

Utrzymywano kontakt i wymieniano korespondencję z licznymi instytucjami i organami.

Podkreślenia wymaga okoliczność, że wymienione powyżej cztery elementy nie odzwierciedlają całokształtu wysiłków zmierzających do zgromadzenia w sprawie pełnego materiału dowodowego, który

umożliwi podjęcie decyzji o przesunięciu procesu karnego na następny etap. W szczególności nie jest możliwe wskazanie czynności o charakterze niejawnym.

Ponadto informowanie o planowanych czynnościach ze wskazaniem ich terminu i charakteru nie jest możliwe z uwagi na dobro postępowania, względy taktyczne oraz konieczność zachowania dyskrecjonalności (np. osoby, które będą przesłuchiwane winny powziąć taką informację, jako pierwsze).

Niemniej jednak, możliwe jest podanie, iż w miesiącach sierpniu i wrześniu 2015 r. planowane są następujące czynności procesowe:

- dalsze przesłuchania świadków, w tym funkcjonariuszy publicznych,
- pozyskiwanie opinii biegłych różnych specjalności,
- skierowanie kolejnych wniosków o międzynarodową pomoc prawną,
- przypomnienie odpowiednim władzom zagranicznym o złożonych wnioskach o międzynarodową pomoc prawną,
- przypomnienie odpowiednim jednostkom o tłumaczeniach ważnych dla śledztwa dokumentów.

Tak jak zostało stwierdzone we wstępnej informacji złożonej Komitetowi Ministrów w dniu 15 maja 2015 r., asystent prokuratora rozpoczął już pracę. Jego wsparcie z pewnością zwiększy efektywność śledztwa.

• Informacja według stanu na początek listopada 2015 r.

Pomiędzy sierpniem a listopadem 2015 r. przesłuchano dwóch kolejnych świadków z udziałem pełnomocników skarżących.

Kontynuowano konsultowanie ekspertów z różnych dziedzin, w tym z dziedziny informatyki. Pozyskano pewne dane od Policji i operatorów telefonii komórkowej.

Pozyskano dalsze tłumaczenia dokumentów.

Organa prokuratury pozostawały w kontakcie i wymieniały korespondencję z licznymi instytucjami i ciałami.

• Informacje dostępne do dnia 26 stycznia 2016 r.

- współpraca z pełnomocnikami skarżących była kontynuowana między innymi w odniesieniu do rozpatrzenia kolejnego wniosku dowodowego przedstawionego przez pełnomocnika Pana Al Nashiriego w dniu 10 grudnia 2015 r.;
- w styczniu 2016 r. prokuratura zwróciła się do właściwych władz o przedstawienie pełnej dokumentacji dotyczącej spotkań na wysokim szczeblu pomiędzy przedstawicielami USA a Polski, które miały miejsce w latach 2001-2003;
- organa prokuratury pozostawały w kontakcie z licznymi instytucjami i organami, np. przedstawiły odpowiedź na list Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 7 grudnia 2015 r.;
- organa prokuratury zajmowały się oceną przedłożonych im materiałów w zakresie ich użyteczności dla celów śledztwa, ponadto w dniach 7 i 20 stycznia 2016 r. odpowiedziały osobom na ich listy zawierające informacje związane z przedmiotem postępowania;
- organa prokuratury przeprowadziły wszechstronną analizę wniosków dowodowych przedłożonych przez pełnomocników skarżących w celu ich ostatecznej ewaluacji;
- organa prokuratury rozpoczęły przygotowania do przedstawienia właściwym władzom USA kolejnego wszechstronnego wniosku o udzielenie międzynarodowej pomocy prawnej;

- organa prokuratury kontynuowały działania mające na celu uzyskanie odpowiedzi na wniosek o udzielenie międzynarodowej pomocy prawnej skierowany do Rumunii;
- organa prokuratury podjęły kroki mające na celu wykonanie obcego wniosku o udzielenie międzynarodowej pomocy prawnej, który wiąże się z przedmiotem postępowania.

• Informacje dostępne do dnia 26 kwietnia 2016 r.

Pomiędzy 22 stycznia i 26 kwietnia 2016 r. organu prokuratury prowadziły między innymi następujące czynności:

Organa prokuratury pozostawały w kontakcie i wymieniały korespondencję z instytucjami i organizacjami zainteresowanymi monitorowaniem toku postępowania, w tym z polską filią *Amnesty International*.

Organa prokuratury przekazały wniosek do Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej o dostarczenie dalszych dokumentów dotyczących stosunków międzynarodowych i współpracy w okresie związanym z przedmiotem postępowania. Wniosek ten doprowadził do wyselekcjonowania kolejnej grupy materiałów. Aktualnie prowadzone są czynności dotyczące sposobu i czasu proceduralnego wykorzystania tych materiałów.

Śledztwo aktualnie toczy się w Prokuraturze Regionalnej w Krakowie, która zgodnie z ustawą z dnia 28 stycznia 2016 r. *Prawo o prokuraturze* (Dzi. U. z 2016 r., poz. 177) zmieniającą strukturę jednostek organizacyjnych prokuratury zastąpiła dawną Prokuraturę Apelacyjną w Krakowie. Śledztwo zostało przedłużone do 11 października 2016 r.

Zgodnie z informacjami otrzymanymi z prokuratury, czynione są starania w celu prowadzenia śledztwa w sposób rzetelny, nieopieszający i skuteczny, pomimo trudności związanych z bezprecedensowym charakterem przedmiotu śledztwa, jak również dotychczasowej odmowy współpracy z strony amerykańskiej.

Konkretne osiągnięcia śledztwa, do których odnosi się decyzja Komitetu Ministrów przyjęta podczas posiedzenia DH, które odbyło się w dniach 8-10 marca 2016 r., zależą od rezultatów przedstawionych powyżej czynności prokuratury, jak również od innych działań zaplanowanych na dalszy tok postępowania.

• Informacje dostępne do dnia 12 października 2016 r.

W ciągu ostatnich kilku miesięcy śledztwo koncentrowało się na czynnościach proceduralnych o charakterze niejawnym. Z tego powodu wyniki tych czynności nie mogą zostać upublicznione. Czynności te obejmowały rozpatrywanie zebranego materiału niejawnego, jak również przesłuchania osób zobowiązanych prawem do zachowania tajemnicy.

Również czynności zaplanowane na przyszłość, które będą miały wpływ na dalszy tok postępowania, w tym na jego zakończenie, koncentrują się na niejawnych źródłach dowodów.

Aktualnie Krakowska Prokuratura Regionalna oczekuje na zgodę właściwych władz na przesłuchanie świadków, którzy zobowiązani są przez prawo do zachowania tajemnicy państwowej.

Więcej informacji na temat środków indywidualnych można znaleźć w odpowiedziach rządu na komunikacje składane do Komitetu Ministrów przez *the Open Society Justice Initiative* oraz *Human Rights in Practice* (DD(2015)585 and DD(2015)586).

• Informacje dostępne do dnia 20 marca 2017 r.

Prokuratura w dalszym ciągu prowadzi czynności o charakterze niejawnym, które z tego powodu nie mogą zostać ujawnione w niniejszym piśmie. Czynności te obejmują między innymi przesłuchania w charakterze świadków osób, które zobowiązane są do zachowania tajemnicy – dodatkowo takie przesłuchania wymagają uzyskania zgody właściwych organów. Dotyczyło to trzech świadków, przy czym w stosunku do dwóch świadków decyzje jeszcze nie zapadły.

Do czasu zakończenia zaplanowanych przesłuchań – które nie mogą być przeprowadzone bez zgód właściwych organów Państwa – niemożliwe jest określenie, choćby w przybliżeniu, przewidywanego terminu zakończenia śledztwa.

Charakter zaplanowanych czynności – dotyczących informacji niejawnych – nie pozwala na przedstawienie bardziej szczegółowych informacji.

Ponadto rząd pragnie przedstawić informację, że następujące działania zostały ostatnio podjęte:

- przesłuchanie byłego Dowódcy Operacyjnego Sił Zbrojnych RP w charakterze świadka,
- przesłuchanie byłego szefa gabinetu Szefa Urzędu Ochrony Państwa w charakterze świadka,
- uzyskanie tłumaczenia dowodowych dokumentów z języka angielskiego na język polski,
- przeszukiwanie zasobów archiwalnych Urzędu Rady Ministrów,
- wznowienie kwerendy informacji internetowych na temat biegu zagranicznych postępowań skarżących.

Z uwagi na odmowę udzielenia pomocy prawnej przez stronę amerykańską, prokuratura zbada alternatywne sposoby przeprowadzenia wnioskowanych przez nich czynności procesowych wskazane przez pełnomocników skarżących.

• Informacje dostępne do dnia 6 czerwca 2017 r.

Prokuratura w dalszym ciągu prowadzi czynności o charakterze niejawnym, które z tego powodu nie mogą zostać ujawnione w niniejszym piśmie. Czynności te obejmują między innymi przesłuchania w charakterze świadków osób, które zobowiązane są do zachowania tajemnicy – dodatkowo takie przesłuchania wymagają uzyskania zgody właściwych organów. Obecnie pozostaje do wykonania przesłuchanie jednej osoby, wysokiej rangi funkcjonariusza publicznego.

Przeszukiwanie zasobów archiwalnych Urzędu Rady Ministrów zostało zakończone i wyodrębniona grupa dokumentów przekazano prokuratorowi.

• Informacje dostępne do dnia 20 września 2017 r.

Śledztwo jest kontynuowane i decyzją prokuratury zostało przedłużone do 11 lutego 2018 r.

Rząd musi powtórzyć, że prokuratura w dalszym ciągu prowadzi czynności o charakterze niejawnym, które z tego powodu nie mogą zostać ujawnione w niniejszym piśmie, ponieważ ich ujawnienie mogłoby wpłynąć na prawidłowość ustaleń śledztwa.

Z uwagi na odmowę organów państwowych, odpowiedzialnych za ochronę informacji niejawną, nie mogą zostać przesłuchani były Prezydent oraz były Prezes Rady Ministrów.

Jednak po uzyskaniu stosownej zgody, trwają przesłuchania wysokiego rangą oficera Agencji Wywiadu. Wyniki tych przesłuchań są kluczowe dla dalszego postępowania dotyczącego zakresu odpowiedzialności polskich funkcjonariuszy Agencji Wywiadu.

Prokurator Regionalny w Krakowie nie wyraził zgody, z uwagi na dobro śledztwa, na upublicznienie tzw. mapy drogowej dotyczącej działań, które należy podjąć. Jednocześnie oświadczył, że „mapa drogową” jest opracowana i sukcesywnie realizowana.

Prokuratura zapoznała się z niejawnymi dokumentami archiwalnymi Urzędu Rady Ministrów. W rezultacie w lipcu 2017 r. kopie wybranych dokumentów zostały przekazane do Prokuratury Regionalnej w Krakowie w celu wykorzystania w śledztwie. Obecnie materiały są analizowane.

Prokuratura kontynuuje kwerendę informacji internetowych na temat biegu zagranicznych postępowań skarżących. W ostatnim czasie uzyskano przysięgłe tłumaczenia wybranych publikacji mających znaczenie dla ustalenia aktualnej sytuacji skarżących i włączono je do akt sprawy.

Do czasu zakończenia czynności o charakterze niejawnym i uzyskania opinii biegłego w zakresie prawa międzynarodowego nie można określić przybliżonej daty zakończenia śledztwa.

b. Trudności w otrzymywaniu pomocy prawnej

Prokuratorzy złożyli liczne wnioski o udzielenie międzynarodowej pomocy prawnej do następujących stron:

1. Włochy – wniosek o udzielenie pomocy prawnej skierowano 5 lutego 2014 r., a dotyczył on przesłuchania świadka (C. Fava) i zabezpieczenia dokumentów; czynność przeprowadzoną w dniu 18 listopada 2014 r. i część materiałów została bezpośrednio przekazana stronie polskiej, a pozostałe oczekiwane dokumenty wpłynęły do prokuratury prowadzącej śledztwo w dniu 7 kwietnia 2015 r., za pośrednictwem organów centralnych włoskich i polskich (ponaglenia kierowano za pośrednictwem organów centralnych – zapytanie o wykonanie czynności w dniu 23 kwietnia 2014 r. oraz 1 lipca 2014 r., a już po wykonaniu czynności, pocztą elektroniczną – monit dotyczący dokumentów w lutym 2015 r.).

2. Litwa – wniosek o udzielenie międzynarodowej pomocy prawnej dotyczący powiadomienia o ustaleniach tamtejszego śledztwa o analogicznym, jak polskie, przedmiocie, skierowano w styczniu 2014 r.; odpowiedź uzyskano 10 marca 2014 r., przy czym wymianę informacji pogłębiono w czasie spotkania w dniu 16 kwietnia 2015 r.

3. Rumunia – w styczniu 2014 r. analogiczny (jak do strony litewskiej) wniosek skierowano także do władz rumuńskich; do chwili obecnej nie uzyskano na niego odpowiedzi, ostatni monit w tej sprawie skierowano w lipcu 2015 r.

4. Szwajcaria – wnioskiem z dnia 26 marca 2014 r. zwrócono się do władz szwajcarskich m.in. o przesłuchanie w charakterze świadka Dicka Marty'ego. W dniu 14 lipca 2014 r. do Prokuratury Apelacyjnej w Krakowie wpłynęła odpowiedź, zgodnie z którą Dick Marty skorzystał z immunitetu przyznanego na mocy art. 14 *Porozumienia Ogólnego w sprawie przywilejów i immunitetów Rady Europy z dnia 2 września 1949 roku*; w dniu 12 listopada 2014 r. wniosek ponowiono, uzupełniając jego treść m.in. o możliwe interpretacje dotyczące immunitetu parlamentarzystów Rady Europy oraz argumentując słuszne intencje strony polskiej w sposób wyraźny i konkretny – efektem tak ukształtowanego wniosku była negatywna, identyczna wręcz w treści, odpowiedź państwa wezwanego, która wpłynęła w dniu 18 marca 2015 r.

5. Stany Zjednoczone – do USA skierowano szereg wskazanych poniżej wniosków o pomoc prawną:

- wniosek z dnia 18 marca 2009 r. zawierający pytania związane ze spółkami obsługującymi loty do Polski, będące w kręgu zainteresowania śledztwa – strona wezwana udzieliła odpowiedzi odmownej pismem z dnia 7 października 2009 r.;
- wniosek z dnia 9 marca 2011 r. dotyczący przesłuchania w charakterze świadków pokrzywdzonych Abu Zubaydah'y oraz Al Nashiriego – do chwili obecnej nie uzyskano na niego odpowiedzi;

- wniosek z dnia 24 maja 2013 r. dotyczący przesłuchania osób, co do których zachodzi podejrzenie, iż przebywały na terenie Polski, oraz udostępnienia dokumentów – do chwili obecnej nie uzyskano na niego odpowiedzi;
- wniosek z dnia 27 maja 2013 r. zawierający prośbę o przekazanie dokumentów i udzielenie informacji umożliwiających wstępne uwierzytelnienie dokumentów dostępnych w internecie – do chwili obecnej nie uzyskano na niego odpowiedzi;
- wniosek z dnia 2 września 2014 r. dotyczący kwestii podstawowych, związanych z przedmiotem prowadzonego śledztwa – do chwili obecnej nie uzyskano na niego odpowiedzi;
- wniosek z dnia 22 grudnia 2014 r. o udostępnienie dla potrzeb śledztwa oryginalnej, a więc pełnej i nieocenzurowanej wersji Raportu sporządzonego przez Komisję do Spraw Służb Specjalnych Senatowi USA na temat programu nadzwyczajnych zatrzymań i przesłuchań, prowadzonego przez CIA (*Senate Select Committee on Intelligence Committee Study of the Central Intelligence Agency's Detention and Interrogation Program*), a także stanowiących reakcją na niego – tzw. raportu mniejszości senackiej (*Senate Select Committee on Intelligence Committee Study of the Central Intelligence Agency's Detention and Interrogation Program – Minority and Additional Minority Views*) oraz opracowania CIA (*CIA Comments on the Senate Select Committee on Intelligence Report on the Rendition, Detention and Interrogation Program*) – do chwili obecnej nie uzyskano na niego odpowiedzi.

W ślad za ww. wnioskami do strony amerykańskiej skierowano następujące monity:

- pisma z dnia 25 lipca 2012 r. oraz 11 października 2012 r. dotyczące wniosku z dnia 9 marca 2011 r. o międzynarodową pomoc prawną; sprawę omówiono ponadto w trakcie konsultacji polsko-amerykańskich w dniach 7-8 listopada 2012 r. i pozyskano wiedzę, iż postępowanie w zakresie wniosku się toczy;
- kolejne ponaglenia zostały wysłane w dniach: 30 stycznia 2013 r., 28 maja 2013 r., 5 grudnia 2013 r., 14 października 2014 r. – pisma te pozostały bez odpowiedzi;
- sprawę wniosków strony polskiej omówiono w czasie dwustronnych konsultacji w dniach 14-15 stycznia 2014 r. z udziałem prawników Departamentów Sprawiedliwości i Stanu USA, uzyskując zapewnienie, iż postępowanie w przedmiocie rozpoznania wniosku strony polskiej nadal się toczy;
- kolejne ponaglenia zostały wysłane w dniu 9 czerwca 2014 r. i dotyczyły realizacji trzeciego wniosku z dnia 24 maja 2013 r. i czwartego z dnia 27 maja 2013 r.;
- sprawę wniosków po raz kolejny omówiono w czasie dwustronnych konsultacji w dniach 2-3 grudnia 2014 r. i uzyskano zapewnienie, iż postępowanie z wniosków strony polskiej toczy się „na najwyższym szczeblu”;
- po raz kolejny Prokuratura Generalna zwróciła się o ponaglenie realizacji pięciu wniosków rekwizycyjnych (od drugiego do szóstego) pismem z dnia 24 marca 2015 r.;
- kwestia realizacji wszystkich wniosków poruszona została w trakcie wideokonferencji ze stroną amerykańską w dniu 23 kwietnia 2015 r.;
- pismem z dnia 22 czerwca 2015 r. Prokuratura Generalna wystosowała kolejne ponaglenie dotyczące realizacji pięciu wniosków (od drugiego do szóstego).
- informacje według stanu na początek listopada 2015 r.:

Polska Prokuratura Generalna otrzymała odpowiedź od strony amerykańskiej na swoje wszystkie wnioski ws. międzynarodowej pomocy prawnej. Odpowiedź była negatywna.

- **Informacje dostępne do końca kwietnia 2016 r.**

Organa prokuratury przedstawiły kolejny wyczerpujący wniosek o międzynarodową pomoc prawną do właściwych władz USA. Wniosek ten obejmuje również w miarę możliwości, wnioski dowodowe pełnomocników skarżących. Wniosek ten ma również, na celu szeroką weryfikację danych na temat prowadzenia programu USA – HVD poza Stanami Zjednoczonymi w przestrzeni publicznej. Wniosek ten zawiera również postulat włączenia do działań, oprócz polskich prokuratorów, także pełnomocników skarżących.

Organa prokuratury prowadziły działania mające na celu uzyskanie od władz rumuńskich odpowiedzi na wniosek o międzynarodową pomoc prawną.

W związku z wykonaniem wniosku o międzynarodową pomoc prawną, skierowanym do Wielkiej Brytanii (dalej UK), Szkocji, przesłuchano dwóch świadków. Przesłuchania dotyczyły funkcjonowania lotniska Szymany. Zaplanowano już dalsze przesłuchania w tej kwestii.

Ponadto opracowano już dwa kolejne nowe wnioski o międzynarodową pomoc prawną. Są one adresowane do UK oraz do władz Zjednoczonych Emiratów Arabskich. Wnioski te dotyczyły przesłuchań świadków, którzy mogli dysponować informacjami ważnymi dla sprawy, w szczególności dotyczącymi amerykańskich samolotów, co do których ustalono, że korzystały z lotniska Szymany w okresie objętym śledztwem.

- **Informacje dostępne do dnia 12 października 2016 r.**

Powyższy wyczerpujący wniosek o międzynarodową pomoc prawną skierowany do właściwych władz USA, przedłożony kilka miesięcy temu przez organa polskiej Prokuratury, został, podobnie, jak inne takie wnioski, odrzucony.

Ponadto strona amerykańska odpowiedziała na polski wniosek, informując, że jakkolwiek przyszły wniosek dotyczący rzekomych miejsc detencji CIA dla osób podejrzewanych o działalność terrorystyczną nie będzie procedowany.

Mając na względzie powyższe, należy podkreślić, że wdrożenie większości wniosków dowodowych przedłożonych przez pełnomocników skarżących zależy od współpracy z właściwymi władzami Stanów Zjednoczonych. Dlatego też polska Prokuratura planuje zwrócić się do pełnomocników skarżących o dostosowanie ich wniosków dowodowych do aktualnej sytuacji, czy też zaproponowanie alternatywnych sposobów przeprowadzenia czynności, będących przedmiotem tych wniosków.

- **Informacje dostępne do dnia 20 marca 2017 r.**

Polskie władze wykonały wniosek o udzielenie międzynarodowej pomocy prawnej pochodzący ze Szkocji.

Polskie wnioski o udzielenie międzynarodowej pomocy prawnej skierowane do Rumunii, Wielkiej Brytanii oraz Zjednoczonych Emiratów Arabskich nie zostały jeszcze wykonane przez władze w tych krajach.

Ponadto w celu wyjaśnienia bardzo skomplikowanej sytuacji prawnej i faktycznej, prokuratura zleciła uzupełnienie opinii z zakresu prawa międzynarodowego.

- **Informacje dostępne do dnia 6 czerwca 2017 r.**

Materiały ze śledztwa, w tym materiały niejawne, są stopniowo przekazywane biegłemu. Według niego przygotowanie pisemnej opinii zajmie kilka miesięcy.

• Informacje dostępne do dnia 20 września 2017 r.

Prokuratura poinformowała, że w celu przyspieszenia prac nad opinią biegłego, poszerzono zespół opiniujący i zakończenie prac biegłych jest spodziewane w październiku bieżącego roku.

Pomimo podejmowanych przez prokuratorów wysiłków, nadal pozostają niezrealizowane wnioski o międzynarodową pomoc prawną skierowane do Rumunii, Wielkiej Brytanii oraz Zjednoczonych Emiratów Arabskich.

Polska prokuratura nawiązała współpracę z pełnomocnikami skarżących w zakresie alternatywnych możliwości przeprowadzenia czynności, które były przedmiotem wniosków o międzynarodową pomoc prawną przedkładanych właściwym organom USA. Ostatnio jeden z pełnomocników skarżących złożył wniosek o przygotowanie przez prokuraturę pisemnego oświadczenia potwierdzającego fakt prowadzenia śledztwa. Aktualnie prokuratura dokonuje oceny prawnej możliwości sporządzenia tego dokumentu.

c. Informacje dotyczące zapoznania się pełnomocników skarżących z aktami sprawy

Rząd chciałby podkreślić, że współpraca z pełnomocnikami skarżących jest kontynuowana.

Akta jawne pozostają do ich dyspozycji, zaś niejawne udostępniane są sukcesywnie. Ostatnie (maj-czerwiec 2015 r.) spotkania połączone z udostępnieniem materiałów miały miejsce w następujących terminach:

- 6 maja 2015 r. – pełnomocnik Pana Abu Zubaydah'y mec. Bartłomiej Jankowski i pełnomocnik substytucyjny apl. adw. Edyta Zalewska,
- 3 czerwca 2015 r. – adw. Bartłomiej Jankowski i apl. adw. Edyta Zalewska oraz pełnomocnik Pana Al Nashiriego adw. Mikołaj Pietrzak i pełnomocnik substytucyjny adw. Paweł Osik (zapoznanie dotyczyło także materiałów niejawnych),
- 30 czerwca 2015 r. – adw. Bartłomiej Jankowski z apl. adw. Edytą Zalewską (zapoznanie dotyczyło także materiałów niejawnych),
- następnie spotkanie jest zaplanowane na dzień 6 sierpnia 2015 r. dla adw. Mikołaja Pietrzaka,
- ponadto na dzień 11 sierpnia 2015 r. zaplanowana jest czynność procesowa z udziałem pełnomocników pokrzywdzonych.

• Informacja według stanu na początek listopada 2015 r.

Współpraca prokuratury z pełnomocnikami skarżących była kontynuowana:

- na spotkaniu w dniu 6 sierpnia 2015 r. – pełnomocnicy Pana Al Nashiriego, Pan Mikołaj Pietrzak i substytut, Pan Paweł Osik, zapoznali się z aktami sprawy, w tym z pewnymi częściami obejmującymi materiały niejawne,
- pełnomocnicy skarżących nie przyszli na spotkanie zaplanowane na dzień 11 sierpnia 2015 r.,
- w dniu 18 sierpnia 2015 r. pełnomocnik Pana Abu Zubaydah'y, Pan Bartłomiej Jankowski, zapoznał się z aktami sprawy, w tym z pewnymi częściami obejmującymi materiały niejawne,
- w odpowiedzi na wniosek pełnomocnika Pana Al Nashiriego z dnia 2 października 2015 r. prokuratura skopiowała i przesłała mu 7541 stron dokumentów, które stanowiły prawie całą jawną część akt,
- w dniu 28 października 2015 r. przesłano pełnomocnikom skarżących kopie protokołu przesłuchania jednego ze świadków.

- **Informacje dostępne do końca kwietnia 2016 r.**

Kontynuowano współpracę z pełnomocnikami skarżących. W dniach 18 lutego i 15 kwietnia 2016 r. pełnomocnikom udostępniono dalsze części niejawnych akt sprawy. Ponadto organa Prokuratury procedowały również proceduralne i formalne wnioski pełnomocników skarżących.

- **Informacje dostępne do dnia 12 października 2016 r.**

Po raz kolejny należy podkreślić, że pełnomocnicy skarżących mają dostęp do akt śledztwa, w tym do ich niejawnej części.

Ponadto pełnomocnicy skarżących są za każdym razem informowani o dacie planowanych czynności procesowych, o które wnioskowali i mają możliwość uczestniczenia w nich.

- **Informacje dostępne do dnia 20 marca 2017 r.**

Należy podkreślić, że pełnomocnicy skarżących (w tym jeden zastępca) mają zapewniony dostęp do całości zebranych materiałów zarówno w części jawnej, jak i – po wcześniejszym uzgodnieniu terminu – do dokumentacji zgromadzonej w Kancelarii Tajnej Prokuratury Regionalnej (poprzednio Prokuratury Apelacyjnej) w Krakowie.

W tym kontekście należy zaznaczyć, że pełnomocnicy skarżących mają pełną wiedzę o prowadzonym postępowaniu. Uzyskują oni odpowiednio oznaczone kopie materiałów z akt sprawy, a także są informowani o planowanych czynnościach, o które wcześniej wnioskowali. W przypadku stawiennictwa pełnomocnicy są dopuszczani do aktywnego udziału w czynnościach, np. poprzez możliwość kierowania pytań do świadków.

Udostępnianie materiałów niniejszego postępowania pełnomocnikom skarżących uwzględnia potrzebę ochrony informacji zebranych w jego toku i jest ograniczone określonymi rygorami, aby zapobiec ewentualnemu ujawnieniu szczególnie chronionych informacji osobom nieuprawnionym.

Realizowana w ten sposób konieczność zapewnienia prawidłowego przebiegu śledztwa, związana z ochroną informacji, których upublicznienie mogłoby spowodować zakłócenie toku postępowania.

- **Informacje dostępne do dnia 20 września 2017 r.**

Pełnomocnicy skarżących mają zapewniony stały dostęp do materiałów śledztwa i mogą robić fotokopie wybranych materiałów.

Zostały przeprowadzone konsultacyjne z pełnomocnikami skarżących, ustalające dalszy tryb procedowania, po wydaniu opinii w dziedzinie prawa międzynarodowego na piśmie. Pełnomocnicy skarżących nie przedłożyli dodatkowych pytań uzupełniających do biegłych, ale zastrzegli sobie prawo do złożenia wniosku o przesłuchanie po zapoznaniu się z ostatecznymi ustaleniami.

d. Plany dotyczące informowania polskiego społeczeństwa o śledztwie

W odpowiedzi na decyzję Komitetu Ministrów przyjętą w grudniu 2015 r. polski rząd pragnie poinformować, że w dniu 28 stycznia 2016 r. przyjęto nowe *Prawo o prokuraturze*.

Zgodnie z art. 12 § 2 nowej Ustawy Prokurator Generalny i kierujący poszczególnymi jednostkami organizacyjnymi Prokuratury, czy też inni uprawnieni przez nich prokuratorzy, mogą przedstawiać mediom informacje na temat toczącego się postępowania czy informacje dotyczące działań Prokuratury, wyłączając informacje niejawne, mając na względzie ważny interes publiczny.

Powyższa Ustawa wejdzie w życie w dniu 4 marca 2016 r.

Z uwagi na przedmiot śledztwa oraz jego zakres podmiotowy, dostęp przedstawicieli mediów oraz społeczeństwa do informacji z przedmiotowego postępowania warunkowany jest ścisłymi rygorami. W przypadku zapytań kierowanych przez przedstawicieli mediów lub organizacje pozarządowe udzielane są odpowiedzi na temat stanu śledztwa w zakresie umożliwiającym ujawnienie jego wyników, określonym z jednej strony koniecznością zapewnienia efektywności przedmiotowego postępowania, z drugiej zaś – potrzebą zachowania jego transparentności. Za każdym razem należy mieć też na uwadze, iż niektóre informacje dotyczące śledztwa należą do sfery bezpieczeństwa państwa i jako takie nie powinny być upubliczniane.

W odniesieniu do decyzji Komitetu Ministrów przyjętej w grudniu 2016 r. Prokuratura pragnie poinformować, że biorąc pod uwagę charakter sprawy – konieczność skoncentrowania się na obecnym etapie śledztwa na czynnościach niejawnych, które są konieczne do przeprowadzenia prawidłowych ustaleń faktycznych – brak jest obaw co do efektywności prowadzonego postępowania.

Ponadto należy podkreślić, że Prokuratura Regionalna w Krakowie ma stale na uwadze wyjątkowy charakter naruszeń prawa, które są badane w toku śledztwa krajowego.

Na końcu prokuratura pragnie poinformować, że postanowieniem Prokuratora Generalnego śledztwo zostało przedłużone do dnia 11 września 2017 r.

5. Wypłata zadośćuczynienia

A. Wewnętrzne konsultacje dotyczące wypłaty słusznego zadośćuczynienia Panu Abu Zubaydah

W dniu 3 marca 2015 r. w polskim MSZ miało miejsce spotkanie mające na celu wyjaśnienie wątpliwości związanych z dokonaniem płatności na rzecz Pana Aby Zubaydah. Zgodnie z rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ 1333 (2000), skarżący został wpisany na listę powiązanych z Al-Kaidą, Osamą bin Ladenem lub talibami za „udział w finansowaniu, planowaniu, ułatwianiu, przygotowywaniu lub przeprowadzaniu działań lub aktywności wspólnie z, w imieniu lub we wsparciu”, „zaopatrywanie, sprzedaż lub transfer broni pokrewnych materiałów” lub „w inny sposób wspierający aktywność” Al-Kaidy (QE.A.4.01) i Osamy bin Ladena. Decyzje podjęte przez ciała ONZ zostały implementowane przez Unię Europejską w rozporządzeniu Rady nr 881/2002 z dnia 27 maja 2002 r. Narzucają one pewne restrykcyjne środki wymierzone przeciwko osobom i grupom powiązanych z siecią Al-Kaidy. W świetle powyższych informacji należy założyć, że Pan Aby Zubaydah został wpisany na listę sankcji, co uniemożliwia mu otrzymanie pieniędzy zasądzonych przez Trybunał.

W związku z powyższym, agent rządu zapytał Panią Geneviève Mayer, Dyrektora Departamentu Wykonywania Wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, czy istnieje możliwość złożenia zasądzonego przez Trybunał słusznego zadośćuczynienia na wyznaczonym rachunku Rady Europy.

20 marca 2015 r. rząd otrzymał odpowiedź z Departamentu Wykonywania Wyroków, zawierającą rady dotyczące możliwych form płatności zasądzonej kwoty skarżącemu bez otwierania określonego rachunku Rady Europy.

B. Szczegóły płatności

Rząd wypełnił swoje zobowiązania dotyczące płatności kwot zasądzonych przez Trybunał w ww. wyrokach.

Al Nashiri

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
-	100 000 euro	-	100 000 euro
Termin płatności: 16.05.2015			Wyplacono: 11.05.2015

Abu Zubaydah

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
-	100 000 euro	30 000 euro	130 000 euro

Termin płatności: 16.05.2015

Kwota 30 000 euro zasądzona jako koszty i wydatki została **wypłacona 11.05.2015** pełnomocnikowi skarżącego.

W stosunku do pozostałej kwoty **100 000 euro** zasądzonej przez Trybunał jako szkoda niemajątkowa, w dniu **13 maja 2015 r.** Polski MSZ złożył wniosek do odpowiedniego krajowego sądu, by ten otworzył rachunek depozytowy na powyższą sumę, ponieważ krajowe regulacje nie pozwalają przekazać pieniędzy skarżącemu, który znajduje się na liście sankcji ONZ i UE zgodnie z paragrafem 8(c) Rezolucji 1333(2000) jako powiązany z Al-Kaidą, Osamą bin Ladenem lub talibami za „udział w finansowaniu, planowaniu, ułatwianiu, przygotowywaniu lub przeprowadzaniu działań lub aktywności przez, wspólnie z, w imieniu lub we wsparciu”, „zaopatrywanie, sprzedaż lub transfer broni i pokrewnych materiałów” lub „w inny sposób wspierających działania lub aktywność” Al-Kaidy (QE.A.4.01) i Osamy bin Ladena. Decyzje podjęte przez ciała ONZ zostały implementowane w Unii Europejskiej w rozporządzeniu Rady nr 881/2002 z dnia 27 maja 2002 r. Narzucają one pewne restrykcyjne środki wymierzone przeciwko osobom i grupom powiązanych z siecią Al-Kaidy. W dniu 12 października 2015 r. Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia przychylił się do wniosku MSZ, wydając w drodze postanowienia zgodę na wpłacenie za doświadczenia zasądzonych skarżącemu przez Trybunał do depozytu sądowego. Jednakże warunkiem koniecznym, by to postanowienie stało się prawomocne, jest doręczenie tego postanowienia uczestnikowi postępowania – tj. Panu Abu Zubaydah w języku, który rozumie. Dlatego też postanowienie sądu zostało przetłumaczone na język angielski. Następnie sąd krajowy rozpoczął starania mające na celu doręczenie postanowienia Panu Abu Zubaydah. Z powodu niezwykłego statusu miejsca przebywania skarżącego – Baza Marynarki wojennej USA w Zatoce Guantanamo na Kubie, sąd krajowy musiał ustalić właściwy sposób doręczenia postanowienia skarżącemu. Z tego powodu sąd krajowy poprzez Ambasadę Polską w Waszyngtonie starał się uzyskać odpowiedź w tej kwestii od właściwych władz USA. Ambasada Polska w Waszyngtonie skontaktowała się z władzami USA drogą dyplomatyczną, a następnie poprzez wysłanie dwóch not dyplomatycznych odpowiednio w dniach 4 lutego i 15 marca 2016 r. W odpowiedzi na powyższe noty dyplomatyczne w dniu 6 kwietnia 2016 r. Departament Stanu USA poinformował Ambasadę Polską, że strona amerykańska nie jest uprawniona do przekazania takich dokumentów skarżącemu. Strona amerykańska doradziła też, by postanowienie polskiego sądu doręczyć pełnomocnikowi skarżącego i wskazała, że w postępowaniu przed europejskim Trybunałem pełnomocnikiem skarżącego była Pani Helen Duffy. Polskie MSZ natychmiast przekazało dane kontaktowe ww. prawnika do właściwego sądu krajowego. Jednakże prawnik ten nie reprezentuje skarżącego we właściwym postępowaniu krajowym. Dlatego też polskie MSZ przedłożyło również sądowi dane kontaktowe amerykańskiego prawnika, który najprawdopodobniej jest w kontakcie ze skarżącym – Pana Josepha Margulies. Polski prawnik, który reprezentował skarżącego w postępowaniu przed Europejskim Trybunałem ma pełnomocnictwo od Pana J. Margulies, jednakże nie był w stanie uzyskać pełnomocnictwa wystawionego przez skarżącego dla Pana J. Margulies, ponieważ pozostaje ono zdeponowane w swego rodzaju kancelarii tajnej w Stanach Zjednoczonych. Z powodu tych trudności, sąd krajowy zdecydował o doręczeniu postanowienia skarżącemu zgodnie z Konwencją o doręczaniu za granicą dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i handlowych sporządzoną w Hadze dnia 15 listopada 1965 roku. Postępowanie w oparciu o ww. Konwencję jest w toku. Ponadto, jeśli ww. postanowienia nie będzie można dostarczyć skarżącemu osobiście zgodnie z Konwencją Haską, sąd krajowy jest gotowy do wyznaczenia kuratora dla nieobecnego skarżącego, co umożliwi dostarczenie postanowienia kuratorowi w zastępstwie skarżącego. W dniu 28 lipca 2017 r. sąd krajowy wyznaczył kuratora dla nieobecnego skarżącego, ponieważ wyżej wymieniona decyzja nie mogła zostać doręczona skarżącemu zgodnie z Konwencją Haską.

II. Środki generalne

1. Naruszenie art. 2 i 3 Konwencji wraz z art. 1 Protokołu nr 6 do Konwencji w sprawie Al-Nashiriego oraz naruszenie art. 6 ust. 1 w obydwu sprawach

Środki prawne

Biorąc pod uwagę decyzję Komitetu Ministrów przyjętą podczas jego 1243. posiedzenia, które odbyło się w dniach 8-9 grudnia 2015 r., która w par. 5 stanowi, że:

„jeśli chodzi o środki generalne, uznaje, że większość środków przedstawionych w planie działań nie odnosi się do przyczyn problemów zidentyfikowanych w wyrokach Trybunału, a mianowicie jawne lekceważenie przepisów regulujących działania funkcjonariuszy państwa i wezwał władze do zajęcia się tymi kwestiami”;

Rząd chciałby przedstawić następujące informacje.

Demokratyczna kontrola nad polskimi służbami specjalnymi jest wykonywana przez Komisję do Spraw Służb Specjalnych Sejmu, tj. niższej izby polskiego parlamentu, jak również przez krajowe sądy i prokuratury.

• Kontrola parlamentarna

Odwołując się do art. 95 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej Ustawy pragmatyczne w art. 3.3 Ustawy z dnia 24 maja 2002 r. o *Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i o Agencji Wywiadu* (dalej: Ustawa o ABW i AW), art. 3.3 Ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o *Służbie Kontrwywiadu Wojskowego* (dalej: Ustawa o SKW) oraz art. 5.2a Ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o *Centralnym Biurze Antykorupcyjnym* (dalej: Ustawa o CBA), stanowią, że działalność szefów służb specjalnych – odpowiednio – Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (dalej: ABW), Agencji Wywiadu (dalej: AW), Służby Kontrwywiadu Wojskowego (dalej: SKW) i Centralnego Biura Antykorupcyjnego (dalej: CBA) podlega kontroli Sejmu.

Sejm sprawuje tę kontrolę za pośrednictwem Komisji do Spraw Służb Specjalnych (dalej: KSS). KSS ma między innymi następujące uprawnienia kontrolne:

- zapoznawanie się z informacjami o szczególnie ważnych wydarzeniach z działalności służb specjalnych, w tym dotyczących podejrzeń występowania nieprawidłowości oraz podejrzeń naruszenia prawa przez służby specjalne,
- opiniowanie projektów aktów prawnych dotyczących służb specjalnych,
- opiniowanie kierunków działań służb specjalnych,
- rozpatrywanie raportów rocznych szefów służb specjalnych.

• Kontrola sądowa i prokuratorska

Kontrola sądowa i prokuratorska nad służbami specjalnymi jest gwarantowana przez prawo. Jej celem jest dbanie, by w obszarze działalności służb ograniczającym prawa i wolności obywatelskie nie dochodziło do nadużyć.

W tym kontekście należy wskazać, że w dniu 15 stycznia 2016 r. Sejm uchwalił zmianą Ustawy o Policji i niektórych innych ustaw. Zmiana ta została przyjęta zgodnie z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 czerwca 2014 r. W wyroku tym Trybunał Konstytucyjny orzekł, że niektóre przepisy regulujące zbieranie informacji o jednostkach w związku z działaniami operacyjnymi organów ścigania są niekonstytucyjne.

Przepisy tej Ustawy wprowadziły wzmocniony nadzór prokuratorski i sądowy nad prowadzeniem kontroli operacyjnej przez uprawnione służby i zwiększyły ochronę praw jednostek. Zgodnie z nowymi przepisami, nadzór ten sprawowany jest od początkowej fazy uzyskiwania zgody na prowadzenie kontroli operacyjnej. Taka kontrola operacyjna może być zarządzona lub przedłużona przez sąd po uzyskaniu uprzedniej zgody prokuratora. Taki nadzór wykonywany jest przez obowiązek informowania właściwego prokuratora przebiegu i rezultata kontroli. Istnieje również obowiązek informowania o kontroli obu izb parlamentu.

Ponadto nowe przepisy doprecyzowały katalog przestępstw uzasadniających zarządzenie kontroli operacyjnej i określiły maksymalny czas trwania takiej kontroli. W celu wykonania wyroku Trybunału Konstytucyjnego nowelizacja doprecyzowała również przepisy regulujące niszczenie danych telekomunikacyjnych i pocztowych niemających znaczenia dla prowadzonego postępowania i wprowadzono ujednolicone dla wszystkich służb procedury postępowania z takimi danymi.

W zakresie dostępu do danych telekomunikacyjnych przez uprawnione podmioty wprowadzono kontrolę sądową ich uzyskiwania. Na uprawnione formacje został nałożony obowiązek przekazywania sądowi raz na sześć miesięcy sprawozdań zawierających następujące informacje:

- liczba przypadków pozyskania w okresie sprawozdawczym danych telekomunikacyjnych, pocztowych lub internetowych,
- rodzaj takich danych,
- rodzaj przestępstw uzasadniających wystąpienie o takie dane,
- liczba i rodzaj spraw uzasadniających wystąpienie o dostęp do takich danych.

W ramach takiej kontroli bezstronny sąd może się zapoznać z materiałami uzasadniającymi dostęp do takich danych (kontrola sądowa obejmuje również dane pocztowe i internetowe).

Ponadto, zgodnie z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego do poszczególnych ustaw pragmatycznych, wprowadzono zasady postępowania z materiałami (które mogą zawierać informacje objęte tajemnicą zawodową) uzyskanymi w ramach czynności operacyjno-rozpoznawczych. Nowe przepisy stanowią, że w przypadku, w którym będzie zachodzić przypuszczenie, że materiały uzyskane w wyniku kontroli operacyjnej mogą zawierać informacje stanowiące tajemnice związane z wykonywaniem zawodu lub funkcji, to sąd zdecyduje o możliwości ich dalszego wykorzystania lub o ich zniszczeniu.

W opinii rządu powyższa zmiana prawa znacząco podnosi standardy niezależnej kontroli działalności służb specjalnych.

Ponadto warto wspomnieć o funkcji Koordynatora Służb Specjalnych, którym jest Minister – członek Rady Ministrów. Jednym z podstawowych zadań, a zarazem uprawnień Koordynatora, jest sprawowanie nadzoru i kontroli nad służbami specjalnymi. Koordynator jest uprawniony do analizowania i oceniania wykonywania przez służby specjalne ich uprawnień do ingerencji w prawa i wolności obywatelskie w szczególności w ramach prowadzenia czynności operacyjnych.

Ponadto Koordynator, który objął swój urząd w dniu 18 listopada 2015 r., zarządził szefom służb specjalnych przeprowadzenie audytu ich działalności również pod względem przestrzegania praw człowieka i podstawowych wolności. Wyniki tego audytu zostaną przeanalizowane i analiza ta będzie podstawą do podjęcia dalszych prac w celu zwiększenia realnej kontroli nad działalnością służb specjalnych.

Zgodnie z najnowszymi informacjami (otrzymanymi w dniu 12 października 2016 r.) audyt służb jeszcze się nie zakończył. Jednakże rozpoczęto już pewne prace analityczne. Rozpoczęto też pewne wstępne prace kodyfikacyjne mające na celu wprowadzenie rozwiązań gwarantujących niezbędną ochronę wolności i praw człowieka i obywatela przy jednoczesnym zapewnieniu najwyższych standardów funkcjonowania służb specjalnych i niezakłóconej możliwości wykonywania ich zadań w sferze bezpieczeństwa państwa.

Rząd dostrzega pewne niedostatki w funkcjonowaniu aktualnego systemu służb specjalnych i zamierza wprowadzić w najbliższej przyszłości pewne usprawnienia tego systemu. Jednakże w chwili obecnej rząd nie może jeszcze określić zakresu planowanych korekt, w szczególności, czy zmiany te będą prowadzić do ustanowienia niezależnego ciała eksperckiego nadzorującego proces decyzyjny w zakresie działalności służb specjalnych.

Niemniej jednak, rząd zamierza wzmocnić i rozszerzyć kompetencje kontrolne i nadzór nad działalnością służb specjalnych. W tym kontekście należy odnotować, że analizowana jest także możliwość doprecyzowania istniejących przepisów dotyczących zasad nawiązywania współpracy przez służby specjalne z właściwymi organami i służbami innych państw w szczególności przez uzupełnienie zasad współpracy ze służbami innych państw o ustawowy wymóg zawierania takich umów na piśmie.

Rząd podtrzymuje powyższe oświadczenia i pragnie dodać, że dostrzegł pewne niedostatki w funkcjonowaniu systemu nadzoru nad służbami specjalnymi i pragnie w niedalekiej przyszłości (prawdopodobnie w ciągu roku) wprowadzić poprawki do tego systemu.

Jednak z uwagi na obecny etap zaawansowania prac koncepcyjnych, w tym opracowania założeń projektu Ustawy, jak również analizy obecnych rozwiązań prawnych i doświadczeń oraz zakresu planowanych zmian w kontekście zapobiegania podobnym naruszeniom w przyszłości obecnie rząd nie jest w stanie określić wszystkich istotnych szczegółów planowanych zmian i daty ich przyjęcia.

Ponadto rząd chciałby poinformować, że wyżej wymienione intensywne prace koncepcyjne mają na celu wypracowanie optymalnych rozwiązań w zakresie służb specjalnych. W szczególności planowane jest wzmocnienie i udoskonalenie uprawnień kontrolnych i nadzorczych najwyższych organów w ramach rządu bezpośrednio nadzorujących działalność służb specjalnych. Zmiany te będą prowadzone w taki sposób, aby zapewnić bardziej realistyczną ochronę praw i wolności człowieka, przy jednoczesnym zapewnieniu najwyższych standardów funkcjonowania służb specjalnych.

Rząd chciałby podkreślić, że z jednej strony funkcjonowanie służb specjalnych jest ściśle związane z zapewnieniem bezpieczeństwa społeczeństwu, a z drugiej z koniecznością poszanowania praw człowieka, w szczególności tych o fundamentalnym charakterze, wynikających z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Dlatego wszelkie zmiany w tym zakresie wymagają szczegółowej analizy, która powinna determinować, czy proponowane rozwiązania będą służyć zakładanym celom, przy jednoczesnym poszanowaniu praw człowieka.

Wdrażanie zmian systemowych w służbach specjalnych wymaga również ustanowienia odpowiednich mechanizmów zapobiegających naruszeniom praw człowieka zarówno pod względem materialnym, jak i proceduralnym. Oczywiście jest, że prowadzenie tak złożonych prac, biorąc pod uwagę standardy praw człowieka opracowane przez Trybunał, jest procesem długotrwałym. W związku z tym, rząd chciałby opracować i przedstawić konkretne rozwiązania legislacyjne w ciągu roku, jak przedstawiono w informacjach przekazanych w marcu 2017 r.

Niemniej jednak, rząd chciałby poinformować, że refleksja nad środkami wymaganymi do wzmocnienia nadzoru służb specjalnych powinna być uznana za zakończoną. Obecnie prowadzone są intensywne prace nad opracowaniem kompleksowych aktów prawnych, zawierających szczegółowe rozwiązania prawne mające na celu zapewnienie lepszego funkcjonowania służb specjalnych. Prace te są zaawansowane pod wieloma względami. Biorąc jednak pod uwagę obecny etap prac, współzależność poszczególnych elementów szeroko zakrojonej reformy, a co za tym idzie ciągly dynamiczny rozwój ostatecznych rozwiązań, prezentacja wyników tych działań będzie możliwa po opracowaniu tych kompleksowych i uzupełniających się projektów aktów prawnych.

Rząd podejmuje się informować Komitet Ministrów o postępach w powyższej kwestii.

Inne środki

W celu uniknięcia podobnych naruszeń w przyszłości, polskie wersje językowe obydwu wyroków zostały rozpowszechnione poprzez:

- stronę internetową Ministerstwa Spraw Zagranicznych: http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/europejski_trybunal_praw_czlowieka/wybrane_orzeczenia_eptcz/tlumaczenie_na_jezyk_polski_wyrokow_w_sprawach_husayn_abu_zubaydah_oraz_al_nashiri_p_pol-sce;
- stronę internetową Ministerstwa Sprawiedliwości: <http://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/orzecznictwo-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka/index.html?ComplainantName=Al.%20Nashiri&ComplainantYear=0&CaseType=Decision%2c-Sentence>, [http://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/orzecznictwo-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka/index.html?ComplainantName=Husayn%20\(Abu%20Zubaydah\)&ComplainantYear=0&CaseType=Decision%2c-Sentence](http://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/orzecznictwo-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka/index.html?ComplainantName=Husayn%20(Abu%20Zubaydah)&ComplainantYear=0&CaseType=Decision%2c-Sentence).

2. Naruszenie art. 3 Konwencji w materialnym aspekcie, jak również naruszenie art. 5 i art. 8 Konwencji

W celu zapobieżenia podobnym naruszeniom w przyszłości, polskie wersje językowe obydwu wyroków zostały rozpowszechnione przez strony Ministerstwa Spraw Zagranicznych oraz Ministerstwa Sprawiedliwości pod wspomnianymi powyżej linkami.

3. Naruszenie art. 3 Konwencji w proceduralnym aspekcie

Rząd chciałby poinformować, że wszystkie środki generalne podjęte w celu uniknięcia podobnych naruszeń art. 3 Konwencji w proceduralnym aspekcie, zaprezentowane w planach działań dotyczących spraw z grup *Kudła* i *Dzwonkowski*, są relewantne również w sprawach z grupy *Al Nashiri*.

W celu uniknięcia podobnych naruszeń w przyszłości, polskie wersje językowe obydwu wyroków zostały rozpowszechnione przez strony Ministerstwa Spraw Zagranicznych oraz Ministerstwa Sprawiedliwości pod wspomnianymi wyżej linkami.

4. Naruszenie art. 38 Konwencji

W celu uniknięcia podobnych naruszeń w przyszłości, polskie wersje językowe obydwu wyroków zostały rozpowszechnione przez strony Ministerstwa Spraw Zagranicznych oraz Ministerstwa Sprawiedliwości pod wspomnianymi wyżej linkami.

Ponadto z tego powodu, iż wyrok Europejskiego Trybunału stanowi, że art. 38 zakłada wprowadzenie wszelkich procedur niezbędnych do niezakłóconej komunikacji i wymiany dokumentów z Trybunałem, rząd rozpoczął refleksję nad możliwym rozwiązaniem tego problemu.

Wstępne wyniki wspomnianej wyżej refleksji są następujące.

Rząd analizuje możliwość zmiany *Kodeksu postępowania karnego* (dalej k.p.k.). Aktualnie k.p.k. zawiera przepisy regulujące współpracę Rzeczypospolitej Polskiej z Międzynarodowym Trybunałem Karnym (dalej MTK). Przepisy te regulują postępowanie w przypadku, gdy implementacja wniosku MTK byłaby niezgodna z polskim porządkiem prawnym (art. 611 m k.p.k.).

Ponadto przepisy te regulują przypadki, gdy wniosek MTK dotyczy dostępu do dokumentów czy dowodów zawierających informacje niejawne, których ujawnienie mogłoby zagrażać bezpieczeństwu Rzeczypospolitej Polskiej (art. 611 o k.p.k.).

Pierwsza analiza podjęta przez Ministerstwo Sprawiedliwości pokazała, że biorąc pod uwagę różnice między postępowaniem przed MTK a Europejskim Trybunałem, jakiegokolwiek możliwe zmiany k.p.k. nie doprowadziłyby do wykonania niniejszych wyroków.

Ponadto rząd pragnie przypomnieć, że w postępowaniu przed Europejskim Trybunałem w sprawach skarżących Al Nashiri i Abu Zubaydah problemy z dostępem do dokumentów nie wynikły z powodu regulacji zawartych w k.p.k. (mając na uwadze, że właściwy prokurator wydał postanowienie zezwalające sędziom Europejskiego Trybunału na zapoznanie się z aktami), ale z powodu sposobu możliwego dalszego udostępniania informacji niejawnych zawartych w tych dokumentach i możliwego procedowania ich przez Europejski Trybunał. W opinii polskich władz warunki procedowania informacji niejawnych przez Europejski Trybunał nie dawały gwarancji, że materiały nie zostaną ujawnione stronom trzecim.

Z tego powodu, iż nie istnieje jasna procedura regulująca dostęp do informacji niejawnych i obchodzenie się z takimi informacjami przez Europejski Trybunał, zachodziło ryzyko naruszenia przepisów polskiego prawa krajowego o ochronie informacji niejawnych i w konsekwencji poniesienia odpowiedzialności karnej przez osoby zaangażowane w postępowanie. W świetle powyższych informacji rząd podejmuje się dalszej analizy możliwości wprowadzenia niezbędnych zmian właściwych przepisów prawnych, w tym powyższej *Ustawy o ochronie informacji niejawnych*.

Wydaje się też racjonalne, by jednocześnie przeprowadzić refleksję pod auspicjami Komitetu Ministrów nad przepisami regulującymi postępowanie z informacjami niejawnymi państw członkowskich przez Europejski Trybunał, gdyż jedynie taka wszechstronna regulacja byłaby skuteczna w praktyce.

W związku z powyższym, rząd pragnie zwrócić uwagę Komitetu Ministrów na fakt, iż zgodnie z konkluzjami spotkania Kancelarii Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z agentami rządowymi, które miało miejsce 5 grudnia 2016 r., Komitet Regulaminowy został poproszony do zbadania kwestii przepisów regulujących postępowanie przez Trybunał z informacjami niejawnymi państw członkowskich. Dodatkowo Komitet regulaminowy został poproszony o przygotowanie poprawek do Regulaminu Trybunału w tym zakresie.

Agenci rządowi na wyżej wspomnianym spotkaniu podkreślili troskę o to, aby postępowanie przed Trybunałem było skuteczne. Ich zdaniem, istnieje potrzeba pogodzenia imperatywu poufności i prawa do postępowania kontradiktoryjnego.

W związku z tym, Komitet regulaminowy będzie badać zasady i praktykę sądów UE oraz inne właściwe materiały, aby stwierdzić, w jaki sposób kwestia ta została rozwiązana w innych instytucjach. W odpowiednim czasie zostaną przeprowadzone konsultacje z państwami (nowa Zasada 111). Kwestia ta została potraktowana priorytetowo przez Trybunał.

Podczas wyżej wymienionego spotkania przedstawiciel Trybunału poinformował, że Trybunał był świadomy istnienia luk, którą należy wypełnić, miejmy nadzieję, że w 2017 r.

W związku z tym, w opinii rządu wydaje się zasadne, aby poczekać, aż odpowiednia procedura zostanie ustalona za pomocą Komisji regulaminowej, a następnie dostosować do niej procedurę wewnętrzną. Taka sekwencja postępowania jest właściwa z punktu widzenia potrzeby dostosowania procedury krajowej do przewidywanej procedury Trybunału.

We wrześniu 2017 r. rząd nawiązał do Doradczego Komitetu Prawnego przy Ministrze Spraw Zagranicznych (który jest stałym zespołem ekspertów, w tym wybitnych przedstawicieli prawa, w szczególności prawa międzynarodowego), o przygotowanie opinii prawnej dotyczącej zmiany krajowych procedur gwarantujących swobodną komunikację wymianę dokumentów z Trybunałem.

Dodatkowo po przygotowaniu opinii prawnej rząd planuje zorganizować spotkanie grupy roboczej w celu rozważenia najbardziej odpowiedniego uregulowania tej kwestii. W skład grupy roboczej powinni wchodzić przedstawiciele: Ministerstwa Sprawiedliwości, Ministerstwa Spraw Zagranicznych,

Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwa Obrony Narodowej, Prokuratury Krajowej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Koordynatora Służb Specjalnych.

III. Wnioski pozwanego państwa

Rząd podejmuje się informowania Komitetu Ministrów o postępach w zakresie realizacji środków indywidualnych i generalnych.

6. Plan działań dotyczący wykonania wyroków z grup *Bąk p. Polsce, Majewski p. Polsce oraz Rutkowski i Inni p. Polsce*, przekazany w dniu 29 kwietnia 2017 r.

Sprawy

Bąk, skarga nr 7870/04, wyrok z dnia 16.01.2007, ostateczny w dniu 16.04.2007 oraz 36 innych podobnych spraw

Majewski, skarga nr 52690/99, wyrok z dnia 11.10.2005, ostateczny w dniu 11.01.2006 oraz 67 innych podobnych spraw

Rutkowski i inni (wyrok pilotażowy), skarga nr 72287/10, wyrok z dnia 07.07.2015 ostateczny w dniu 07.10.2015

Opis spraw

Wszystkie sprawy dotyczą nadmiernej długości postępowań w sprawach karnych oraz cywilnych (naruszenie art. 6 ust. 1 Konwencji). Szereg spraw, w tym wszystkie objęte procedurą wyroku pilotażowego (*Rutkowski i inni*), dotyczy również braku skutecznego środka odwoławczego w tym zakresie (naruszenie art. 13 Konwencji).

I. Środki indywidualne

Większość spraw, w których postępowanie sądowe toczące się przed sądami krajowymi zostało zakwestionowane w wyrokach Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, została już zakończona. Jeśli chodzi o pozostałe sprawy, właściwe władze krajowe podjęły działania celu przyspieszenia nadal toczących się postępowań.

W odniesieniu do spraw zakomunikowanych w ramach wyroku pilotażowego Ministerstwo Sprawiedliwości planuje podjęcie działań mających na celu ustalenie, w których sprawach postępowania dotychczas nie zakończyły się, a następnie rozważenie objęcia postępowań w tych sprawach nadzorem Ministra Sprawiedliwości – w ramach przyznanych mu kompetencji w ramach zewnętrznego nadzoru administracyjnego nad działalnością sądów powszechnych.

II. Środki generalne

Praktyka niezgodna z Konwencją oraz zastosowane i planowane środki o charakterze ogólnym.

A. W odniesieniu do art. 6 ust. 1 Konwencji

W swoich orzeczeniach Trybunał podkreślał, że przewlekłość postępowań w pozwanych państwach jest problemem wielowymiarowym, który może być powodowany przez szereg czynników natury prawnej, administracyjnej czy logistycznej.

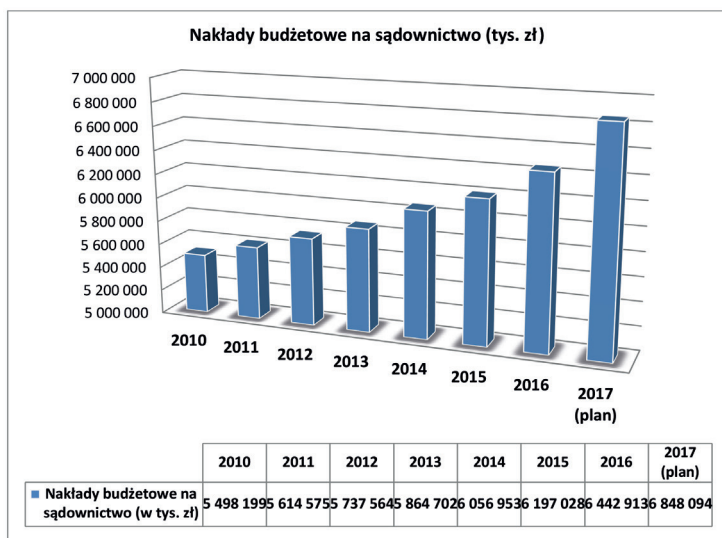
Te zasadnicze czynniki najczęściej obejmują:

- nieodpowiednie warunki lokalowe sądów,
- niewystarczającą liczbę sędziów i personelu administracyjnego,
- brak właściwego zarządzania sprawami,
- brak odpowiedniej organizacji procesu, w tym wadliwy system doręczeń i nadmierną długość przerw między rozprawami,
- luki w procedurze, umożliwiające nieuzasadnione odroczenia,
- nadmiernie skomplikowane i uciążliwe procedury,
- powtarzające się przekazywanie spraw do ponownego rozpoznania na skutek składania środków odwoławczych,
- opóźnienia w składaniu sprawozdań biegłych,
- niewydajność w zbieraniu dowodów z opinii biegłych.

Od czasu stwierdzenia przez Trybunał istnienia w Polsce problemu przewlekłości postępowań sądowych, polski rząd nie ustaje w staraniach, by zwalczyć wymienione wyżej problemy i zapobiec podobnym naruszeniom art. 6 Konwencji w przyszłości. Liczne działania podejmowane przez rząd zostały przedstawione we wcześniej przekazanych planach działań DD(2011)1074, DD(2013)787, DD(2015)618 oraz DD(2015)1146, a niektóre z nich prezentowane są poniżej.

1. Rozwiązywanie problemu niewystarczających warunków lokalowych w sądach poprzez inwestycje i działania strukturalne

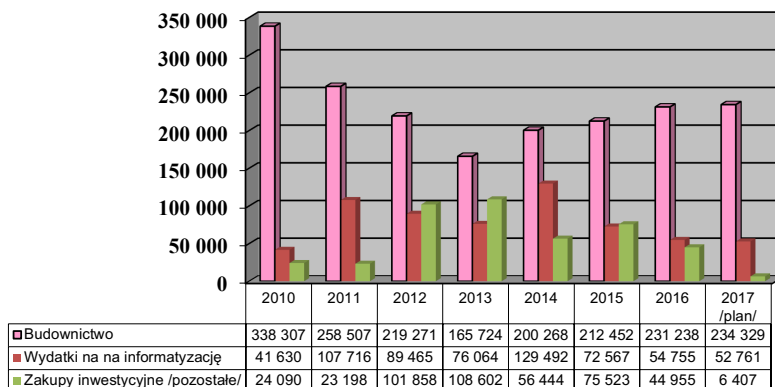
- a) stale rosnące nakłady na sądownictwo: zaplanowane na 2017 r. wydatki będą o ponad 6% (400 mln zł) większe niż w 2016 r. W latach 2010-2017 wydatki na sądownictwo powszechne wzrosły w skali roku o blisko 25% (tj. 1 mld 350 mln zł) z 5,5 mld zł w 2010 r. do 6,85 mld zł w 2017 r. Wskazane dane obrazuje poniższy wykres:

- b) stale rosnące wydatki majątkowe na sądownictwo: głównie chodzi tu o wydatki na inwestycje budowlane oraz informatyzację. Poniesione nakłady finansowe na działalność inwestycyjną w sądach powszechnych doprowadziły do dalszego przyrostu powierzchni sądów.

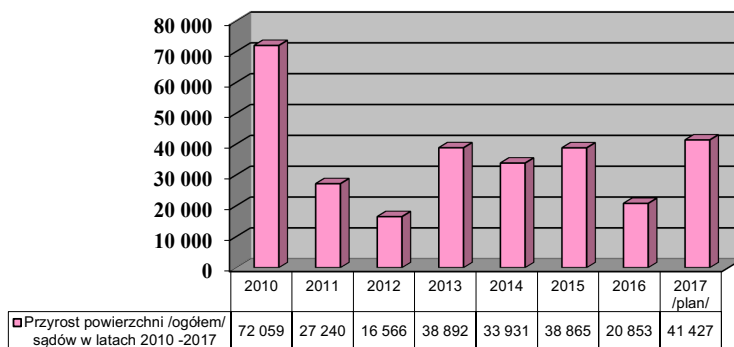
Struktura wydatków majątkowych poniesionych na sądownictwo w podziale na budownictwo, zakupy inwestycyjne i informatyzację w latach 2010 - 2017

w tys. zł

Przyrost powierzchni /ogółem/ w sądach w wyniku działalności inwestycyjnej resortu sprawiedliwości w latach 2010-2017

w m²

2. Rozwiązywanie problemu niewystarczającej liczby sędziów lub personelu administracyjnego i problem braku właściwego zarządzania sprawami

a) przyrost etatów

W 2016 r. liczba sędziów wzrosła z 9861 do 9920 (wzrost o 59 etatów, tj. 0,5%). W 2017 r. Ministerstwo Sprawiedliwości planuje istotne zwiększenie liczby etatów sędziowskich do poziomu 10 448, tj. o 528 etatów (5,3%). W latach 2010-2016 nastąpił znaczący wzrost zatrudnienia w grupie „asystent sędziego” – o 894 etaty (33,4%). W samym 2016 r. liczba asystentów sędziego wzrosła o 293 etaty (9%) w stosunku do 2015 r. Na 2017 r. planowany jest ponowny przyrost etatów we wszystkich grupach zawodowych, tj. referendarzy, kuratorów, asystentów oraz innych pracowników sądów.

Dane o przeciętnym zatrudnieniu w jednostkach sądownictwa powszechnego w latach 2010-2016 oraz zaplanowanym na 2017 r. przedstawiono w poniższej tabeli.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017 (plan)
sędziowie	9 861	9 924	9 895	9 855	9 856	9 924	9 920	10 448
asystenci sędziego	2 678	2 678	2 749	2 854	3 163	3 279	3 572	3 844
referendarze	1 751	1 740	1 736	1 742	1 741	1 780	1 862	2 218
kuratorzy	5 210	5 055	5 052	5 034	5 030	5 039	4 978	5 211
inni pracownicy	30 459	30 595	30 547	30 417	30 370	30 320	30 504	31 990

b) działania na rzecz prawidłowego rozmieszczenia kadr w sądach powszechnych

Poczynając od dnia 1 października 2014 r. udostępniony został specjalny elektroniczny portal obsługujący kandydatów na stanowiska sędziego. Zasadniczym w celu wprowadzenia elektronicznego postępowania nominacyjnego jest osiągnięcie optymalnego skrócenia trwania postępowania w sprawie powołania do pełnienia urzędu na stanowisku sędziego sądu powszechnego, które dotychczas było długotrwałe. Stosowne uregulowania zostały wprowadzone Ustawą z dnia 14 marca 2014 r. o zmianie Ustawy – *Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw*.

c) przywrócenie instytucji asesora sądowego

Przywrócenie instytucji asesora nastąpiło z dniem 1 stycznia 2016 r. Ustawą z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie Ustawy – *Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw*. Podstawowym w celu nowelizacji było zapewnienie lepszej realizacji prawa podmiotowego określonego w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP – do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny niezawisły sąd. Przy czym, mając na uwadze wyrok ETPCz w sprawie *Urban i Urban p. Polsce* oraz poprzedzające go orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, nowelizacja zakłada ukształtowanie tej instytucji w sposób zapewniający standardy ustrojowe. Nowa regulacja zmierza także do osiągnięcia dodatkowych celów, do których należą: wprowadzenie nowej drogi do objęcia urzędu sędziego, zapewniającej lepsze przygotowanie kandydata do pełnienia tego urzędu, i sprawdzenie potencjalnego kandydata pod kątem predyspozycji intelektualnych, osobowościowych oraz moralnych oraz szybsze obsadzanie wolnych stanowisk sędziowskich

d) planowane zmiany o charakterze kadrowo-organizacyjnym

Mimo że sędziowie mają przede wszystkim orzekać, obecnie obciąża ich nadmiar biurokratycznych obowiązków (przerost stanowisk funkcyjnych). W celu rozwiązania tego problemu, planuje się połączenie najmniejszych wydziałów sądowych, a wraz z nimi stanowisk przewodniczących i ich zastępców obarczanych niepotrzebnymi administracyjnymi obowiązkami. Planowane jest także ograniczenie liczby wizytatorów, wprowadzenie elektronicznego systemu ewidencji pracy sędziów, który ograniczy biurokrację i pozwoli na równomierne obciążenie pracą sędziów w całym kraju, wprowadzenie finansowych sankcji za świadome i celowe przeciąganie procesu przez strony, wprowadzenie regulacji, które będą sprzyjały zawieraniu ugód, odciążenie sądów od obowiązków związanych z egzekucją należności – mają się tym zajmować urzędy skarbowe, uporządkowanie systemu pracy dyrektorów sądów, co odciąży prezesów sądów, wprowadzenie losowego przydziału spraw sędziom także w II instancji – algorytm ma również za zadanie zapewnienie równomiernego obciążenia sędziów obowiązkami.

3. Rozwiązywania problemu niewłaściwego zarządzania sprawami, braku odpowiedniej organizacji procesów, w tym wadliwego systemu doręczeń i zbyt długich przerw między rozprawami poprzez nadzór i środki uświadamiające

a) działania nadzorcze Ministra Sprawiedliwości

W ramach przyznanych Ministrowi Sprawiedliwości kompetencji z zakresu zewnętrznego nadzoru nad działalnością administracyjną sądów, Minister Sprawiedliwości na lata 2014-2016 i 2017 r. ustalił ogólne kierunki wewnętrznego nadzoru administracyjnego, wykonywanego przez prezesów sądów apelacyjnych. W kierunkach tych w szerokim zakresie uwzględniono problematykę sprawności postępowań sądowych na wszystkich ich etapach. Zwrócono uwagę na konieczność nadzorowania kwestii:

- prawidłowego przydziału sędziów i referendarzy sądowych do poszczególnych wydziałów oraz obciążenia ich pracą,
- prawidłowego wykorzystywania przez sędziów czasu sesyjnego, przygotowania sprawy do rozpoznania na rozprawie.

Kierunki podkreśliły także potrzebę wzmocnienia nadzoru nad:

- terminowością czynności związanych z dopuszczeniem i przeprowadzeniem dowodu z opinii biegłych, w tym kwestii przyznania biegłemu wynagrodzenia, oraz nad sprawami, w których od daty wpływu do czasu podjęcia pierwszych czynności upłynęły trzy miesiące,
- terminowością sporządzania uzasadnień orzeczeń oraz
- badania prawidłowości przedłużania terminów do sporządzania uzasadnień.

Minister Sprawiedliwości dokonuje analizy informacji rocznych o działalności sądów powszechnych działających na obszarze poszczególnych apelacji ze szczególnym uwzględnieniem działań podejmowanych przez prezesów sądów w celu zapewnienia właściwego toku postępowania, w tym sprawności prowadzonych postępowań. Dokonywano też analizy wyników działalności sądów powszechnych za pierwsze półrocze każdego roku. W wyniku analiz informacji rocznych, jak i wyników pracy sądów za pierwsze półrocze każdego roku, do prezesów sądów apelacyjnych kierowane były pisma nadzorcze wskazujące na zaistniałe nieprawidłowości i potrzebę podjęcia działań nadzorczych, a także zarządzenia nadzorcze. W zarządzeniach nadzorczych zobowiązywano prezesów sądów do dokonania analizy poziomu obciążenia pracą orzeczniczą sędziów, kontroli czynności prezesów sądów w zakresie prawidłowego rozmieszczenia kadry orzeczniczej i asystenckiej, kontroli prawidłowości przydziału spraw sędziom.

Ponadto, Minister Sprawiedliwości analizuje corocznie informacje o nieprawidłowościach stwierdzonych w rezultacie rozpatrzenia przez prezesów sądów skarg dotyczących m.in. przewlekłości postępowania.

b) środki nadzorcze Prokuratora Generalnego oraz prokuratorów apelacyjnych i okręgowych

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 11 września 2014 r. – *Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek prokuratury* – Prokuratura Generalna sprawuje instancyjny i służbowy nadzór nad postępowaniami prowadzonymi przez prokuraturę apelacyjną i koordynuje nadzór służbowy nad postępowaniami przygotowawczymi prowadzonymi przez pozostałe jednostki. Zapewnia również prawidłowość sprawowania przez prokuratury apelacyjne i prokuratury okręgowe nadzoru służbowego nad postępowaniem przygotowawczym. Ponadto Prokurator Generalny prowadzi wizytacje i lustracje pozostałych jednostek Prokuratury.

Prokuratury apelacyjne prowadzą i nadzorują postępowania przygotowawcze w sprawach pozostających we właściwości prokuratur okręgowych lub rejonowych, jeśli przemawia za tym szczególnie skomplikowany charakter sprawy lub wyjątkowa waga sprawy. Sprawują też nadzór instancyjny i służ-

bowy nad postępowaniami prowadzonymi w prokuraturach okręgowych, prowadzą wizytacje i lustracje prokuratur okręgowych i prokuratur rejonowych.

Prokuratury okręgowe prowadzą i nadzorują postępowania przygotowawcze w sprawach o poważne przestępstwa kryminalne i gospodarcze, a także te w sprawach pozostających we właściwości prokuratury rejonowej, jeżeli przemawia za tym szczególna waga lub złożoność sprawy. Ponadto prokuratura okręgowa sprawuje nadzór instancyjny i służbowy nad postępowaniami prowadzonymi w prokuraturach rejonowych, a także prowadzi wizytacje i lustracje tych jednostek.

Wizytacje obejmują badanie prawidłowości i efektywności realizacji obowiązków przez prokuratorów oraz m.in. prawidłowość podziału obowiązków między prokuratorów.

Lustracja obejmuje wybrane zagadnienia z działalności jednostki. Przeprowadza się ją w celu zbadania przyczyn nieprawidłowości lub kontroli sprawności i efektywności kierowania jednostką oraz prawidłowości efektywności i sprawności realizacji nadzoru służbowego.

c) rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 czerwca 2014 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych, uzupełnione rozporządzeniem z dnia 23 grudnia 2015 r.

Mimo iż zagadnienie właściwego zarządzania sprawami dotyczy przede wszystkim praktyki stosowania prawa, w tym metodologii pracy sędziego w przydzielonym referacie, Minister Sprawiedliwości w rozporządzeniu z dnia 25 czerwca 2015 r. *Regulamin urzędowania sądów powszechnych* uzupełnił katalog *spraw pilnych* (§ 2 pkt 5) o:

- sprawy w postępowaniu przygotowawczym, w których przesłuchanie świadka odbywa się przez sąd na podstawie art. 185a-185d k.p.k.,
- sprawy o wykonanie pomocy sądowej, sprawy o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi, stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób.

Łącznie definicją legalną „sprawy pilnej” objęte są 22 szczególne rodzaje postępowań. Przepisy nowego regulaminu przewidują zasadę, iż sprawy powinny być rozpoznawane według kolejności ich wpływu do sądu, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej. Jednocześnie przewidziano, iż poza kolejnością na terminy rozpraw lub posiedzeń należy kierować sprawy pilne (obligatoryjnie).

Powyższe regulacje mają za zadanie umożliwić sądom priorytetowe podejście do sprawo charakterze pilnym, które z zasady pozostają sprawami mającymi szczególne znaczenie dla stron postępowania, stanowiąc okoliczność uwzględnianą przez Trybunał dokonujący testu rozsądnego czasu trwania postępowania przy rozpoznaniu skargi.

Ponadto, uwzględniając fakt wydania przez Trybunał wyroku pilotażowego w sprawie *Rutkowski i inni p. Polsce*, Minister Sprawiedliwości przeprowadził dalsze prace legislacyjne mające na celu nowelizację ww. rozporządzenia i dalsze poszerzenie katalogu spraw pilnych o sprawy, w których przewlekłość postępowania została stwierdzona przez sądy krajowe oraz te, w których orzeczeniem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka stwierdzono naruszenie prawa do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie.

Dostrzegając potrzebę priorytetowego traktowania pewnych kategorii postępowań, w których szybkie i sprawne rozpoznanie sprawy jest szczególnie ważne dla stron, Minister Sprawiedliwości w rozporządzeniu z dnia 23 grudnia 2015 r. *Regulamin urzędowania sądów powszechnych*, uzupełnił katalog spraw pilnych m.in. o:

- sprawy, w których uwzględniono skargę złożoną w trybie Ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r., albo
- orzeczeniem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka stwierdzono naruszenie prawa do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie. Konsekwencją uznania danej kategorii spraw za pilne, jest kierowanie ich na rozprawę poza kolejnością (wpływu do sądu).

d) działania edukacyjne

W tym kontekście warto także zwrócić uwagę na liczne działania upowszechniająco-szkoleniowe podejmowane przez Ministerstwo Sprawiedliwości systematycznie od 2010 r.

Przed wszystkim Ministerstwo Sprawiedliwości w 2010 r. stworzyło i na bieżąco rozwija największą bazę przetłumaczonych na język polski orzeczeń ETPCz w sprawach wydanych wobec Polski oraz innych państw. Niedawno zostały ukończone prace nad integracją bazy Ministerstwa Sprawiedliwości z Centralną Bazą Orzeczeń w celu umieszczenia wyroków Trybunału na Portalu Orzeczeń Sądów Powszechnych.

Ministerstwo od 2013 r. wydaje cyklicznie newsletter zawierający najistotniejsze informacje dotyczące systemu strasburskiego, zaś na stronie internetowej Ministerstwa zamieszczane są od kilku lat aktualności zawierające zwięzłe streszczenia orzeczeń Trybunału oraz zestawienia kwartalne i roczne wyroków wydanych przeciwko Polsce.

Ponadto, w celu zapewnienia sprawności implementowania Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w skali kraju, rozprawdane są aktualne rekomendacje Komitetu Ministrów Rady Europy, jak również (od 2013 r.) podręczniki Rady Europy oraz rekomendacje w odniesieniu do stosowania niektórych artykułów Konwencji.

Poczynając od 2012 r. Ministerstwo dokonuje także publikacji zestawień tematycznych (tzw. *factsheets*) oraz standardów w zakresie ochrony praw człowieka, które zawierają zwięzłe i praktyczne informacje na temat najczęściej identyfikowanych naruszeń.

Ponadto w każdym przypadku wydania przez Trybunał wyroku przeciwko Polsce, stwierdzającego naruszenie postanowień Konwencji wynikającego z działalności danego sądu, Ministerstwo wysyła stosowną informację prezesowi właściwego sądu, jak również prezesowi sądu nadrzędnego. Od bieżącego roku także informacje na temat zawieranych ugód oraz składanych przez rząd deklaracji jednostronnych rozsyłane są do właściwych prezesów sądów powszechnych.

Ministerstwo opracowuje również, a następnie publikuje, rezolucje końcowe Komitetu Ministrów Rady Europy, zamykające nadzór nad wykonywaniem wyroków w sprawach przeciwko Polsce związanych z funkcjonowaniem wymiaru sprawiedliwości.

Ministerstwo Sprawiedliwości na bieżąco współpracuje z Krajową Szkołą Sądownictwa i Prokuratury w zakresie włączania do programów nauczania tak wstępnego, jak i ustawicznego, problematyki Konwencji i orzecznictwa Trybunału. Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury od 2009 r. organizuje szkolenia z zakresu prawa konwencyjnego, zaś poczynając od 2012 r. kontynuuje cykl szkoleń tzw. systemowych, mających na celu zaprezentowanie sędziom i prokuratorom informacji na temat najczęściej stwierdzanych przez Trybunał naruszeń Konwencji w sprawach przeciwko Polsce, dotyczących funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości (szkoleniem objętych jest każdego roku 600-800 sędziów i docelowo mają nim zostać objęci wszyscy sędziowie sądów powszechnych).

W latach 2013 i 2014 zorganizowano po 11 edycji jednodniowych szkoleń (łącznie odbyły się 22 edycje, każda skierowana do nawet 50 uczestników) – *Ochrona praw człowieka i system Konwencji*. W 2015 r. szkolenie takie przeprowadzono w dniach 15-17 lutego dla grona 50 uczestników; następną grupą 50-60 sędziów weźmie udział w szkoleniu na przełomie września i października 2015 r.

Odbyło się również 17 edycji jednodniowych szkoleń systemowych w zakresie ochrony praw człowieka i zakazu dyskryminacji, skierowanych do sędziów orzekających w sprawach cywilnych, gospodarczych, rodzinnych i opiekuńczych, prawa pracy i ubezpieczeń, a także referendarzy i asystentów sędziów.

Niezależnie od powyższego, poczynając od ostatniego kwartału 2014 r. sędziowie delegowani do Departamentu Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka Ministerstwa Sprawiedliwości prowadzą szkolenia dla sędziów sądów powszechnych, które uwzględniają konkretne potrzeby zidentyfi-

owane w poszczególnych apelacjach/okręgach sądowych na podstawie prowadzonych na bieżąco przez Departament analiz orzecznictwa Trybunału, dotyczącego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości (tzw. mapa naruszeń). Zajęcia odbywają się w formie warsztatów, w siedzibach poszczególnych sądów, zaś udział w warsztatach ma umożliwić sędziom orzekającym zarówno w pionie karnym, jak i cywilnym rozwiązywanie kasusów opracowanych z wykorzystaniem stanów faktycznych wynikające ze spraw rozpoznanych w danym okręgu, w których Trybunał, na skutek skargi indywidualnej, stwierdził naruszenie postanowień Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Szkolenia zostały dotychczas przeprowadzone w 16 sądach apelacyjnych i okręgowych (łącznie odbyło się 30 szkoleń) i działalność ta jest kontynuowana. W bieżącym roku zaplanowano już szkolenia w 4 dalszych sądach (łącznie 8 szkoleń). Podczas każdego z warsztatów sędziowie w sposób szczególny kładą nacisk na problem przewlekłości postępowań karnych i cywilnych. Szczegółowo przedstawiane są zmiany legislacyjne dokonane w ustawie z dnia 17 czerwca 2017 r. (o czym poniżej). Omawiane są także sprawy zakomunikowane rządowi w ramach wyroku pilotażowego, o ile postępowanie w tych sprawach toczyło się/toczy się w danej apelacji.

Dodatkowo, w 2016 r. na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości został opublikowany raport dotyczący przewlekłości postępowań cywilnych w praktyce sądów krajowych i orzecznictwie ETPCz.

4. Rozwiązywanie problemu luk proceduralnych prowadzących do nieuzasadnionego odrzucania, zbyt złożonych lub uciążliwych procedur oraz problemu powtarzającego się przekazywania spraw do ponownego rozpoznania na skutek składania środków odwoławczych poprzez działania legislacyjne zmierzające do zwiększenia szybkości i sprawności postępowań sądowych (po dniu 22 listopada 2011 r.)

W ostatnich latach rząd przygotował obszerne zmiany legislacyjne, które mają na celu przyspieszenie i uproszczenie postępowań przygotowawczych oraz postępowań przed sądem. Niektóre z nich weszły już w życie.

a. Postępowanie cywilne

Przyjęte zmiany:

1. Zmiany wprowadzone przez nowelizację Kodeksu postępowania cywilnego z dnia 16 września 2011 r. – Ustawa o zmianie Ustawy *Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych ustaw*, która weszła w życie 3 maja 2012 r.:
 - wprowadzenie nowych mechanizmów koncentracji materiału procesowego,
 - wprowadzenie instytucji zażalenia do Sądu Najwyższego na orzeczenie sądu drugiej instancji w przedmiocie uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.
2. Ustawa z dnia 29 sierpnia 2014 r. o zmianie Ustawy – *Kodeks postępowania cywilnego oraz Ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych*, która weszła w życie w dniu 27 października 2014 r. Wprowadzono zmiany dotyczące tzw. protokołu elektronicznego, takie jak:
 - udostępnianie stronom informacji o sprawach za pośrednictwem systemu teleinformatycznego,
 - przyznanie stronom i uczestnikom postępowania uprawnienia do otrzymania akt sprawy nie tylko zapisu dźwięku, ale także zapisu obrazu i dźwięku,
 - przewidziano możliwość sporządzenia elektronicznego uzasadnienia,
 - zrezygnowano z obligatoryjności przedstawienia sprawozdania w postępowaniu apelacyjnym przez sędziego sprawozdawcę,
 - rozszerzono brak obligatoryjności sporządzania uzasadnienia przez sąd drugiej instancji z urzędu,

- wprowadzono możliwość sporządzenia uproszczonego uzasadnienia wyroku sądu drugiej instancji.
3. Ustawa z dnia 15 stycznia 2015 r. o zmianie Ustawy – *Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, która weszła w życie w dniu 1 lipca 2016 r.
- przewiduje dalszą informatyzację postępowania cywilnego polegającą na: wprowadzeniu tzw. elektronicznego biura podawczego, wprowadzeniu obowiązku inicjowania postępowania wieczystoksięgowego drogą elektroniczną przez niektóre podmioty (notariuszy, komorników sądowych i naczelników urzędów skarbowych będących organami egzekucyjnymi),
 - dalsze rozszerzenie kompetencji referendarzy sądowych w zakresie czynności dokonywanych w postępowaniu wieczystoksięgowym oraz rejestrowym, z wyłączeniem prowadzenia rozpraw.
4. Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie Ustawy – *Kodeks cywilny, Ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, która weszła w życie w dniu 8 września 2016 r.
- Nowelizacja zawiera rozwiązania usprawniające i przyspieszające postępowania sądowe w sprawach cywilnych poprzez ograniczenie kognicji sądów oraz uproszczenie niektórych czynności procesowych. Warte odnotowania są w szczególności:
- dalsze rozszerzenie kompetencji referendarzy sądowych w postępowaniu upominawczym, egzekucyjnym oraz sprawach depozytowych, a także odnośnie do formalnej kontroli wstępnej pism procesowych,
 - przekazanie komornikom sądowym niektórych czynności w ramach egzekucji nieruchomości dokonywanych aktualnie przez sąd.
- Ponadto, przewidziano także usprawniające zmiany niektórych czynności procesowych, m.in. w zakresie:
- instytucji wyłączenia sędziego,
 - poszerzenia możliwości wydania wyroku na posiedzeniu niejawnym (uznanie powództwa, brak uzasadnienia dla konieczności przeprowadzenia rozprawy w świetle całokształtu okoliczności sprawy),
 - uelastycznienia trybu wezwania na rozprawę stron świadków, biegłych lub innych osób w sposób, który sąd uzna za najbardziej celowy, pod warunkiem, że doręczenie zostało dokonane w sposób niewątpliwy,
 - ograniczenia katalogu czynności komornika podlegających zaskarżeniu do sądu.
- Ministerstwo Sprawiedliwości kontynuuje prace legislacyjne dotyczące dalszych usprawnień i przyspieszenia postępowania cywilnego.

Projektowane zmiany:

- Projekt Ustawy o zmianie Ustawy – *Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, którego założeniem projektu jest umożliwienie publikowania ogłoszeń i obwieszczeń sądowych w postępowaniu cywilnym i egzekucyjnym w jednym publikatorze internetowym – Monitorze Sądowym i Gospodarczym, w celu ułatwienia dostępu do ogłoszeń obywatelom. Projekt jest przedmiotem uzgodnień wewnętrznych w Ministerstwie Sprawiedliwości.
- Projekt Ustawy o zmianie Ustawy – *Kodeks postępowania cywilnego oraz Ustawy – Kodeks postępowania karnego*:
 - zmiany przewidują wprowadzenie fazy postępowania przygotowawczego pozwalającej na zakończenie sprawy bez rozprawy albo takie przygotowanie sprawy, ażeby do jej rozstrzygnięcia doszło na pierwszym jej terminie,

- Zakłada się wprowadzenie obowiązku ustalenia przez sędziego-referenta harmonogramu procedowania ze wskazaniem terminu zakończenia postępowania w sądzie pierwszej instancji, włączenie stron w planowanie czynności sądu w sprawie, a tym samym uczynienie z nich podmiotów współodpowiedzialnych za czas jej rozpoznania, aktywizację sędziów w procesie mediacji oraz ich odciążenie od czynności organizacyjno-technicznych.

b. Postępowanie karne

W ramach działań mających na celu przeciwdziałanie nadmiernej przewlekłości postępowań znaczące przyspieszenie procesu karnego Ministerstwo Sprawiedliwości przygotowało projekt kompleksowej reformy Kodeksu postępowania karnego.

Przyjęte zmiany:

1. Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie Ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, która weszła w życie z dniem 1 lipca 2015 r. oraz Ustawa z dnia 11 marca 2016 rok. o zmianie Ustawy – *Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw*, weszła w życie z dniem 15 kwietnia 2016 r.
 - Reforma ta rozszerzyła możliwości, jeśli chodzi o konsensualne sposoby zakończenia postępowania karnego,
 - rozszerzyła możliwość reformatoryjnego orzekania przez sądy II instancji,
 - wprowadzono nadzwyczajny środek zaskarżenia w postaci skargi na wyrok sądu odwoławczego do Sądu Najwyższego, co winno się przyczynić do jednolitości orzecznictwa,
 - zrezygnowano z szeregu czynności niesłużących ani wyjaśnieniu prawdy w procesie, ani poszanowaniu gwarancji uczestników postępowania, ani też realizacji zasady sprawiedliwej represji (posiedzenia organizacyjne, rezygnacja z obowiązkowego odczytywania uzasadnienia aktu oskarżenia, kompleks unormowań dotyczących obecności oskarżonego na rozprawie głównej oraz związanych z tym reguł zawiadamiania o terminach rozpraw i posiedzeń – uwzględniając zasadę, że oskarżony ma prawo do obrony i wykonywanie tego prawa jest mu gwarantowane przez ustawę, natomiast do czynienia z tego prawa użytku nie można oskarżonego w żaden sposób przymusić, jak też podejmowania czynności w reakcji na nieobecność oskarżonego na rozprawie),
 - odciążała sędziów, prezesów sądów i przewodniczących wydziałów poprzez ukonstytuowanie możliwości podejmowania decyzji o charakterze porządkowym i technicznym przez referendarzy sądowych, także w postępowaniu wykonawczym, a dzięki temu umożliwienie wykorzystania czasu sędziów w bardziej efektywny sposób.
2. Ustawa z dnia 4 kwietnia 2014 r. o *zmianie Ustawy – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia* która weszła w życie w dniu 8 listopada 2014 r. wprowadza możliwość sporządzania protokołu elektronicznego oraz możliwość sporządzenia elektronicznego uzasadnienia także w sprawach wykroczeniowych.
3. Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o *zmianie Ustawy – Kodeks postępowania karnego*, która weszła w życie w dniu 1 stycznia 2016 r. przewiduje możliwość sporządzania protokołu elektronicznego w sprawach karnych.

W celu jak najlepszego zrealizowania reformy postępowania karnego, Ministerstwo Sprawiedliwości prowadziło prace nad odpowiednimi aktami wykonawczymi. W ramach tych prac przygotowano nowy regulamin urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych Prokuratury. Ponadto 25 czerwca 2015 r. Minister Sprawiedliwości wydał rozporządzenie *Regulamin urzędowania sądów powszechnych*. Zmiany te pozwalają na zwiększenie efektywności organów wymiaru sprawiedliwości, a co więcej, przy-

gotują je do pracy w ramach nowego modelu postępowania karnego, który wszedł w życie z dniem 1 lipca 2015 r.

Projektowane zmiany:

- projekt Ustawy o zmianie Ustawy – Kodeks wykroczeń oraz Ustawy – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, zakładający rozszerzenie zakresu stosowania postępowania mandatowego w sprawach wykroczeniowych, co w rezultacie spowoduje zmniejszenie wpływu do sądów powszechnych tego typu spraw i umożliwi sędziom skoncentrowanie się na rozpoznawaniu spraw karnych (wpisany do wykazu prac legislacyjnych Rady Ministrów na ten rok),
- trwają prace nad zmianami w Kodeksie karnym skarbowym służące odciążeniu sądów od rozpoznawania spraw, w szczególności dotyczących wykroczeń karnoskarbowych (projekt wpisany do wykazu prac legislacyjnych Rady Ministrów),
- projekt Ustawy o zmianie Ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz Ustawy – Kodeks postępowania karnego – w zakresie postępowania karnego przewiduje się wyeliminowanie przedłużania postępowania przez ograniczenie możliwości wydawania przez sądy odwoławcze orzeczeń kasatoryjnych.

c. Problem powtarzającego się przekazywania spraw do ponownego rozpoznania na skutek składania środków odwoławczych

Problem ten dotyczy zasadniczo praktyki orzeczniczej. W celu jego wyeliminowania, Ministerstwo Sprawiedliwości kontynuuje działania upowszechniająco-szkoleniowe w kwestii wyroków ETPCz.

Odnosnie do postępowania cywilnego, problem ten w pewnym zakresie powinien zostać rozwiązany przez wspomnianą wyżej nowelizację Kodeksu postępowania cywilnego z dnia 16 września 2011 r., która wprowadza instytucję zażalenia do Sądu Najwyższego na orzeczenie sądu drugiej instancji w przedmiocie uchylecia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania sądowi pierwszej instancji.

Ratio legis wprowadzenia tej zmiany związane jest z przypadkami niewłaściwej praktyki nadużywania przez sądy drugiej instancji wydawania orzeczeń kasatoryjnych ewidentnie wpływających na przedłużenie czasu trwania postępowania, w sytuacji, gdy sądy pierwszej i drugiej instancji są sądami *meriti*, przed którym toczy się postępowanie co do istoty sprawy.

d. Opóźnienia w przekazywaniu opinii biegłych, nieskuteczność w gromadzeniu dowodów z opinii biegłych

W dniu 18 marca 2014 r. Rada Ministrów przyjęła przygotowany w Ministerstwie Sprawiedliwości projekt założeń do projektu Ustawy o biegłych sądowych. Głównym w celu projektowanej Ustawy jest uregulowanie problematyki biegłych sądowych w sposób zapewniający dostęp do wysoko kwalifikowanego korpusu ekspertów wpisanych na listy biegłych sądowych. Ponadto projekt nowelizacji dotyczy również komplementarnego uregulowania statusu biegłych: osób fizycznych i osób prawnych.

Projekt zawiera także przepisy dotyczące nadzoru prezesów sądów okręgowych nad biegłymi oraz procedury usunięcia z listy biegłych, np. na skutek niedopełnienia obowiązków, takich jak: opóźnienia w sporządzeniu opinii, składanie niekompletnych opinii etc.

Co więcej, projektowana Ustawa reguluje zasady rządzące ustanawianiem i weryfikacją biegłych sądowych. Projektowana Ustawa określa również warunki nabycia, zawieszenia i utraty prawa do występowania jako biegły w procesie sądowym. Przepisy te powinny usprawnić działanie sądu i zwiększyć wydajność postępowań przygotowawczych.

Prace nad projektem Ustawy o biegłych sądowych, która w sposób kompleksowy uregulowałaby problematykę dotyczącą funkcjonowania biegłych, nie zostały zakończone. W wykonaniu decyzji Kierownictwa Ministerstwa Sprawiedliwości przygotowano wstępną wersję rozwiązań prawnych wzorowanych na projekcie Ustawy wypracowanym w Ministerstwie Sprawiedliwości w 2006 r., obejmujących w szczególności kwestie związane z powoływaniem biegłych, weryfikacją ich kwalifikacji, zasadami zawieszania i pozbawiania biegłych uprawnień do wydawania opinii, oraz zasadami opiniowania. Do chwili obecnej nie została podjęta przez Kierownictwo Ministerstwa Sprawiedliwości ostateczna decyzja w przedmiocie akceptacji kierunku projektowanych rozwiązań oraz kontynuacji prac.

Niezależnie od powyższego, już w obecnym stanie prawnym istnieją mechanizmy, które pozwalają na wnikliwą weryfikację kandydatów na biegłych sądowych przez prezesów sądów okręgowych, jak i monitorowanie jakości ich pracy oraz wyciągnię wniosków dokonywanych ocen. Tytułem przykładu należy wskazać, iż brak jest przeszkód dla zasięgania, w toku ustanawiania biegłych przez właściwego prezesa sądu okręgowego, informacji na temat kandydata we właściwym samorządzie zawodowym, organizacji lub stowarzyszeniu zrzeszających specjalistów danej dziedziny, uczelni czy instytucji badawczych prowadzących działalność w dziedzinie ustanowienia, a także u dotychczasowych pracodawców kandydata na biegłego, czy też pozyskiwania informacji w innych źródłach, zależnych od specjalności i doświadczenia zawodowego danej osoby oraz pozyskania informacji o sposobie wykonywania obowiązków. Podobnie, obecne regulacje prawne nie stoją na przeszkodzie, by sądy czy organa postępowania przygotowawczego, w razie stwierdzenia przypadków nierzetelnego lub nieterminowego wykonywania przez biegłego czynności, informowały o zaistniałej sytuacji prezesów sądów okręgowych, przy których ustanowiono danego biegłego sądowego, co winno służyć gromadzeniu informacji na temat jakości wykonywania zadań przez biegłego i stanowić ewentualną podstawę podjęcia działań dyscyplinujących bądź zmierzających do zwolnienia biegłego z funkcji.

Minister Sprawiedliwości, w ramach sprawowanego nadzoru, skierował do prezesów sądów okręgowych pisma zalecające wdrożenie określonych mechanizmów ustanawiania biegłych oraz kontroli ich funkcjonowania, przedstawiając zbiór uwag i wskazówek mogących służyć usprawnieniu i podniesieniu jakości opiniowania, a także zachęcając do prowadzenia szkoleń służących lepszej współpracy na płaszczyźnie biegły – sąd. Dodatkowo należy wskazać na Ustawę z dnia 11 marca 2016 r. o *zmianie Ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw*, mocą której m.in. art. 618f § 4b, który stanowi, że jeżeli opinia jest nierzetelna lub została sporządzona lub złożona ze znacznym nieusprawiedliwionym opóźnieniem, wynagrodzenie ulega odpowiedniemu obniżeniu; można również odstąpić od przyznania wynagrodzenia lub zwrotu jakichkolwiek kosztów poniesionych przez biegłego związanych z jej sporządzeniem lub złożeniem. Tożsame regulacje zostały wprowadzone do Ustawy o *kosztach sądowych w sprawach cywilnych*, w art. 89, w ust. 4a i 4b.

5. Strategia skierowana na wyeliminowanie przewlekłości postępowania

a. Strategia

Szereg środków powziętych przez polskie władze, w celu skrócenia czasu trwania postępowań karnych i cywilnych, został opisany w Rezolucji Tymczasowej CM/ResDH(2007)28 Komitetu Ministrów Rady Europy, przyjętej na 992 spotkaniu przedstawicieli Komitetu Ministrów w dniu 4 kwietnia 2007 r., jak również w planie działań przekazanym przez rząd 22 listopada 2011 r. (DD(2011)1074).

Ponadto, kolejne informacje na temat wysiłków podejmowanych przez rząd zostały zawarte w zaktualizowanych planach działań z: 4 lipca 2013 r. (DD(2013)787), 25 maja 2015 r. (DD(2015)618) i 27 października 2015 r. (DD(2015)1146).

Wymienione wyżej plany działań zawierają wyraźną strategię polskich władz, która ma na celu wyeliminowanie zjawiska przewlekłości postępowania.

Strategia ta została opracowana na podstawie analizy problemu i jego przyczyn. Zawiera ukierunkowane działania zmierzające do wyeliminowania szeregu czynników natury prawnej, administracyjnej i logistycznej, powodujących przewlekłość postępowania i zidentyfikowanych w wyrokach Trybunału. Czynniki te również zostały wymienione na początku niniejszego zaktualizowanego planu działań.

W opinii rządu, wszystkie działania podjęte w ostatnich latach zaczynają przynosić owoce na polu implementacji wyroków Trybunału w zakresie naruszenia art. 6. Jednak należy mieć na uwadze, że przewlekłość postępowania jest złożonym problemem, którego ostateczne rozwiązanie wymaga czasu.

W celu właściwej oceny skutków podejmowanych działań, polskie władze na bieżąco monitorują ich wdrożenie. Dane zgromadzone w ten sposób są gromadzone i przekazywane do Komitetu Ministrów w kolejnych aktualizowanych planach działań.

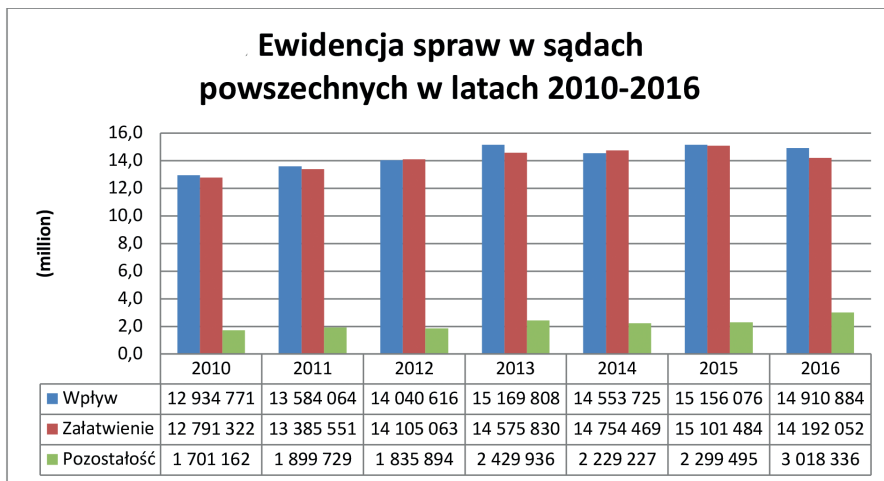
W tym kontekście warto również wspomnieć, że problematyka przewlekłości postępowania sądowych leży w stałym zainteresowaniu kierownictwa resortu i jest na bieżąco monitorowana, a płynność postępowania jest jednym z celów strategicznych Ministerstwa Sprawiedliwości.

W związku z tym, rząd będzie kontynuować te działania, a gdyby okazało się, że dotychczas podjęte kroki nie spełniają zamierzonych oczekiwań, będzie dokonywał systematycznej analizy sytuacji oraz podejmie ewentualne dalsze działania skierowane na wyeliminowanie przewlekłości postępowania karnych i cywilnych.

b) Dane statystyczne:

W odniesieniu do powyższego, rząd chciałby przedstawić dane statystyczne, które obrazują efekty ukierunkowanych działań podjętych przez polskie władze w minionych latach.

W latach 2010-2013 odnotowywano stały wzrost liczby spraw rejestrowanych w sądach. W okresie tym wpływ zwiększył się o 2,2 mln spraw, co skutkowało wzrostem liczby spraw, które nie zostały rozstrzygnięte, o 730 tys. spraw, mimo istotnego wzrostu liczby spraw rozstrzygniętych o 1,8 mln spraw.

W 2014 r. w porównaniu z rokiem 2013 nastąpił spadek wpływu, przy jednoczesnym spadku pozostałości spraw (odpowiednio o 4,1% i 8,3%) oraz wzroście liczby spraw rozstrzygniętych (o 1,2%). Przy czym należy podkreślić, że na przestrzeni ostatnich 5 lat zauważalna jest pozytywna tendencja polegająca na wzroście liczby spraw rozstrzygniętych o 15,2%.

Analizując ewidencję spraw w podziale na poszczególne rodzaje spraw, zauważyć można podobne tendencje jak w liczbach ogólnych. Wpływ spraw we wszystkich kategoriach rósł do 2013 r., a w 2014 zmniejszył się. Wyjątkiem są sprawy z zakresu prawa pracy, gdzie wzrost trwa nieprzerwanie od 2010 r.

W 2014 r., w porównaniu z 2013, nastąpił wzrost rozstrzygnięć, z wyjątkiem spraw ubezpieczeniowych, oraz doszło do spadku pozostałości w sprawach karnych, cywilnych, rodzinnych i gospodarczych. Wzrost wpływu odnotowano jedynie w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeniowych.

Najnowsze dane statystyczne w tym przedmiocie, obejmujące również lata 2015 i 2016, przedstawione są w poniższej tabeli:

Ewidencja spraw w sądach powszechnych w latach 2012–2016 (według rodzajów spraw)

Wyszczególnienie	2012	2013	2014	2015	2016
Wpływ	14 040 616	15 169 808	14 649 495	15 156 076	14 910 884
z tego spraw:					
karnych	2 649 609	2 806 186	2 793 577	2 749 558	2 537 287
cywilnych	8 277 470	9 013 781	8 460 422	8 971 895	9 042 666
rodzinnych	1 347 716	1 406 613	1 396 338	1 406 330	1 335 755
prawa pracy	120 402	120 021	156 572	105 728	82 102
ubezpieczeniowych	200 822	228 844	213 015	192 612	175 751
gospodarczych	1 444 597	1 594 363	1 629 571	1 729 953	1 737 323
Załatwienie	14 105 063	14 575 830	14 848 936	15 101 484	14 192 052
z tego spraw:					
karnych	2 676 184	2 734 134	2 804 232	2 748 222	2 581 724
cywilnych	8 380 921	8 601 032	8 621 742	8 925 405	8 356 361
rodzinnych	1 352 547	1 377 804	1 408 501	1 396 365	1 352 012
prawa pracy	111 865	119 131	141 000	124 368	88 129
ubezpieczeniowych	185 437	204 891	203 886	202 698	191 279
gospodarczych	1 398 109	1 538 838	1 669 575	1 704 426	1 622 547
Pozostałość	1 835 894	2 429 936	2 244 765	2 299 495	3 018 336
z tego spraw:					
karnych	379 365	451 385	440 706	441 929	397 502
cywilnych	978 822	1 391 697	1 230 446	1 276 894	1 963 201
rodzinnych	161 432	190 180	178 017	187 982	171 725
prawa pracy	42 599	43 489	59 061	40 422	34 396
ubezpieczeniowych	90 780	114 734	123 865	113 781	98 253
gospodarczych	182 896	238 451	212 670	238 487	353 259

W 2013 r. wskaźnik opanowania wpływu, będący odniesieniem liczby spraw rozstrzygniętych w danym okresie sprawozdawczym lub okresie działania jednostki organizacyjnej do liczby spraw wpływających, uległ pogorszeniu w porównaniu ze wskaźnikiem z 2012 r. (2012 r. – 100,5, 2013 r. – 96,1). Jednakże w 2014 r. odnotowano jego poprawę. Wskaźnik za ten rok wyniósł 101,4, co oznacza, że rozstrzygnięto więcej spraw niż wpłynęło do sądu.

W uzupełnieniu powyższych danych statystycznych dotyczących spraw przed sądami powszechnymi, rząd chciałby przedstawić także dane dotyczące postępowań przygotowawczych za lata 2014-2016.

Dane statystyczne na podstawie sprawozdań PK-P1K w zakresie spraw Ds.			
Wyszczególnienie	2014	2015	2016
Pozostałość z poprzedniego okresu sprawozdawczego	88 052	86 973	66 913
Wpływ	1 048 111	814 227	901 883
Załatwiono	1 049 190	834 287	877 580
Pozostało na następny okres sprawozdawczy	86 973	66 913	91216
powyżej 1 do 3 miesięcy	31 607	24 422	29 798
powyżej 3 do 6 miesięcy	12416	16 805	16 245
powyżej 6 miesięcy do roku	3 787	6 351	7 419
powyżej roku do 2 lat	927	1 016	1 933
powyżej 2 lat do 5 lat	474	604	833
ponad 5 lat	77	106	173

B. W związku z art. 13 Konwencji

W swoich poprzednich rozstrzygnięciach Trybunał zauważył pozytywny efekt wprowadzenia Ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz. U. 2004, nr 179, poz. 1843 z poprawkami), dalej: „Ustawa z 2004 r.". Odnotował również, że, tak jak utrzymywał rząd, nowelizacja z 2009 r. zlikwidowała pewne niedociągnięcia w stosowaniu Ustawy z 2004 r.

Jednak w wyroku pilotażowym w sprawie *Rutkowski i inni p. Polsce*, wydanym w dniu 7 lipca 2015 r. Trybunał stwierdził naruszenie art. 6 ust. 1 oraz art. 13 Konwencji, mające swoje korzenie w dwóch problemach natury systemowej, tzn. przewlekłości postępowań sądowych w Polsce oraz niewłaściwym funkcjonowaniu środka kompensacyjnego za przewlekłość postępowań przewidzianego ustawą z 2004 r.

W odniesieniu do nieprawidłowego funkcjonowania skargi z Ustawy z 2004 r. w jej aspekcie kompensacyjnym, Trybunał wskazał na dwie współzależne przyczyny leżące u podstaw naruszenia art. 13 w sprawie *Rutkowski i inni*.

Pierwszą z nich było niestosowanie się przez polskie sądy do linii orzeczniczej Trybunału w zakresie oceny rozsądnej długości postępowania, w szczególności wyroków Trybunału wskazujących, że czas trwania postępowania, który należy brać pod uwagę, to całość postępowania. Natomiast polskie sądy, rozpoznając skargi wniesione na podstawie Ustawy z 2004 r., stosowały praktykę zwaną fragmentyzacją postępowań, dokonując jedynie fragmentarycznej oceny długości trwania postępowania, ograniczonego do ich aktualnego etapu.

Drugą przyczyną, połączoną i częściowo wynikającą z praktyki „fragmentaryzacji”, było niestosowanie się przez polskie sądy do standardów „wystarczającego zadośćuczynienia”, które może zostać zasądzone na rzecz strony przez sąd krajowy z tytułu naruszenia prawa do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie. W konsekwencji, poziom zasądzanych rekompensat na poziomie krajowym był znacznie poniżej kwot ustalonych przez Trybunał w wyroku *Scordino nr 1 (Scordino p. Włochom (nr 1) [GC]*, skarga nr 36813/97, §§ 268-272, ECHR 2006-V). W rezultacie Trybunał stwierdził, że „zasadniczym problemem państwa w zakresie wykonania przedmiotowego wyroku jest zagwarantowanie, by skarga wniesiona

na podstawie Ustawy z 2004 roku w aspekcie kompensacyjnym nie była tylko dostępna z mocy prawa, lecz także w pełni skuteczna w praktyce”.

W celu zapobiegania podobnym naruszeniom art. 13 w przyszłości, rząd podjął szereg działań, które zostały zaprezentowane we wcześniej przekazanych planach działań oraz zaktualizowane i uzupełnione poniżej.

a. Środki służące ujednoczeniu wyroków sądów powszechnych i zapewnieniu ich zgodności ze standardami ETPCz

W dniu 8 października 2012 r. Minister Sprawiedliwości zwrócił się do Prokuratora Generalnego z prośbą o złożenie wniosku do Sądu Najwyższego o przyjęcie uchwały, która ujednoczyłaby polskie orzecznictwo dotyczące skarg na przewlekłość postępowań.

10 stycznia 2013 r. Prokurator Generalny, działając na mocy art. 60 § 2 Ustawy o Sądzie Najwyższym z dn. 23 listopada 2002 r. (Dz. U. nr 240, poz. 2052, z poprawkami), zwrócił się do Sądu Najwyższego z prośbą o rozwiązanie w składzie 7 sędziów kwestii prawnej, powodującej rozbieżności między rozstrzygnięciami Sądu Najwyższego a sądów powszechnych, dotyczących interpretacji art. 5 (1) Ustawy z 2004 r.

Prokurator wnosił do Sądu Najwyższego o odpowiedź na następujące pytanie „Czy przy przeprowadzaniu oceny naruszenia prawa strony do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki sąd powinien brać pod uwagę przebieg całego postępowania sądowego czy może ograniczyć ocenę naruszenia prawa strony do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki do etapu postępowania, na którym została wniesiona skarga?”

W dniu 28 marca 2013 r. w sprawie o sygn. III SPZP 1/13 Sąd Najwyższy w powiększonym składzie siedmiu sędziów Izby Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych odpowiedział na pytanie prawne sformułowane przez Prokuratora Generalnego, podejmując uchwałę. Sąd Najwyższy stwierdził, że przy badaniu skargi na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki sąd powinien wziąć pod uwagę przebieg postępowania od momentu jego wszczęcia aż do ostatecznego zakończenia, bez względu na to, na jakim etapie postępowania skarga została wniesiona.

Według Ministerstwa Sprawiedliwości, wspomniana uchwała pomoże wyeliminować decyzje sądu niespójne ze standardami wypracowanymi przez ETPCz, które stanowiły podstawę do wielu indywidualnych skarg składanych do ETPCz. Przy badaniu spraw, sądy biorą pod uwagę ustalenia prawne wyrażone w uchwałach Sądu Najwyższego.

b. Nowelizacja Ustawy z 2004 r.

W wyroku w sprawie *Rutkowski i inni p. Polsce* Trybunał stwierdził także naruszenie art. 13 Konwencji z uwagi na fakt, że polska skarga na przewlekłość ujęta w ustawie z 2004 r. (poprawka z 2009 r.), nie została, ze względu na problemy występujące w praktyce, uznana za efektywny i skuteczny środek przeciwdziałający przewlekłości postępowań.

W powyższym wyroku Trybunał wskazał na konieczność podjęcia przez Polskę odpowiednich działań mających na celu zagwarantowanie zgodności orzecznictwa sądów krajowych z ugruntowanymi standardami wynikającymi z Konwencji.

Niezwłocznie po wydaniu wyroku pilotażowego, Ministerstwo Sprawiedliwości podjęło kroki w celu usunięcia braków wskazanych przez Trybunał. Mimo że Trybunał nie skrytykował bezpośrednio Ustawy z 2004 r., Ministerstwo i tak zadecydowało o dalszych zmianach w ustawie, aby w jak najbardziej wydajny sposób odpowiedzieć na problemy wskazane przez ETPCz. Przygotowano wstępny projekt założeń do nowelizacji Ustawy z 2004 r., które zakładały, że:

- nowelizacja powinna obejmować rozwiązania zmierzające do uniemożliwienia sądom ograniczenia rozpoznania skargi tylko do etapu, na jakim znajduje się postępowanie (wprowadzenie obowiązku uwzględniania przez sąd całego dotychczasowego toku sprawy, w której wniesiono skargę, jako przesłanki uzasadniającej stwierdzenie przewlekłości).
- nowelizacja powinna uwzględniać wytyczne Trybunału zmierzające do zagwarantowania adekwatnej wysokości rekompensaty za naruszenie prawa strony do rozpoznania postępowania bez nieuzasadnionej zwłoki zarówno poprzez powiązanie sędziowskiej oceny wysokości odpowiedniej sumy pieniężnej z łączną dotychczasową długością postępowania, jak i poprzez rozważenie wprowadzenia rozwiązania w postaci minimalnej kwoty bazowej za każdy rok przewlekłego postępowania.

Rządowy projekt Ustawy o zmianie Ustawy o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki oraz niektórych innych ustaw (druk nr 851)¹ wpłynął do Sejmu w dniu 9 września 2016 r. W dniu 30 listopada 2016 r. Parlament uchwalił ustawę o zmianie Ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2016 poz. 2103), która weszła w życie w dniu 6 stycznia 2017 r. Odpowiednie zmiany w ustawie o skardze na przewlekłość zostały wprowadzone w art. 6. Nowelizacja objęła w szczególności następujące rozwiązania:

- a. wprowadzenie wiążącej sądy krajowe dyrektywy interpretacyjnej (dodany art. 1 ust 3), w myśl której przepisy Ustawy stosuje się zgodnie ze standardami wynikającymi z Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Nie jest to apel, postulat czy zalecenie, ale źródło konkretnej normy prawnej zobowiązującej organa stosujące ustawę do dokonywania wykładni w określony sposób (w tym zgodnie z wytycznymi wskazanymi w wyroku pilotażowym);
- b. obowiązkową, całościową ocenę zakwestionowanego pod względem sprawności postępowania (art. 2 ust. 2 zd. 2 Ustawy *ab initio* „Dokonując tej oceny, uwzględnia się łączny dotychczasowy czas postępowania od jego wszczęcia do chwili rozpoznania skargi (...).”). Powołany zapis stanowi w istocie przeniesienie na grunt normatywny standardu wypracowanego w orzecznictwie Trybunału (zakaz fragmentacji), jak również stanowiska Sądu Najwyższego, wyrażonego w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 28 marca 2013 r. (opisanej wyżej);
- c. adekwatną rekompensatę za stwierdzoną przewlekłość – art. 12 ust. 4 Ustawy w nowym brzmieniu wprowadza dwustopniowy mechanizm przyznania odpowiedniej sumy pieniężnej oparty na wprowadzeniu zryczałtowanego minimum za każdy dotychczasowy rok trwania przewlekłego postępowania (co najmniej 500 zł/rok) oraz miarkowaniu tej kwoty przez jej zwiększenie m.in. w sytuacji szczególnego znaczenia sprawy dla skarżącego, który nie przyczynił się w sposób zawiniony do przewlekłości postępowania. Rozwiązanie to umożliwi elastyczne podejście do okoliczności konkretnej sprawy, ponadto w połączeniu z obowiązkiem badania całego postępowania powinno doprowadzić do zasądzania rekompensaty w odpowiedniej wysokości (zgodnie ze standardami konwencyjnymi);
- d. umożliwienie skarżącemu, którego skarga została odrzucona z przyczyn formalnych, ponowne jej wniesienie przed upływem 12 miesięcy od wystąpienia z wcześniejszą skargą (art. 14 ust. 2 w zw. z art. 9 ust. 2 Ustawy o skardze). Wskazana zmiana ma za zadanie urealnić prawo skarżącego do skutecznego wniesienia skargi, w tym umożliwić uzupełnienie stwierdzonych przez sąd braków formalnych skargi ponowne zainicjowanie postępowania w ramach krajowego środka, niezwłocznie po wydaniu przez sąd postanowienia o odrzuceniu skargi złożonej wcześniej w tej samej sprawie.

¹ <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?id=500DA6D51A821A3BC12580350027FD9C>.

c. Pozostałe działania w zakresie wykonania środków o charakterze generalnym w wyroku *Rutkowski i inni*

Niezależnie od działań legislacyjnych, w ramach środków o charakterze generalnym, wyrok pilotażowy został przez Ministerstwo Sprawiedliwości upowszechniony, poprzez:

- przetłumaczenie i zamieszczenie orzeczenia w języku polskim na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości²,
- doręczenie tłumaczenia wyroku prezesom właściwych sądów powszechnych, przed którymi toczyły się zakwestionowane w wyroku pilotażowym pod względem sprawności postępowania,
- problematyka przewlekłości postępowań i skuteczności polskiej skargi, ze szczególnym uwzględnieniem treści wyroku pilotażowego, jest uwzględniana w programach szkoleń dla sędziów prowadzonych w poszczególnych sądach w formie warsztatów przez sędziów delegowanych do Ministerstwa Sprawiedliwości,
- w najbliższym czasie Ministerstwo Sprawiedliwości planuje podjęcie działań mających na celu ustalenie, w których sprawach (z zakomunikowanych przy wyroku pilotażowym) postępowania dotychczas nie zakończyły się, a następnie rozważenie objęcia postępowań w tych sprawach nadzorem Ministra Sprawiedliwości – w ramach przyznanych mu kompetencji w ramach zewnętrznego nadzoru administracyjnego nad działalnością sądów powszechnych.

d. Dane statystyczne dotyczące skargi na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie

Wpływ skarg na przestrzeni ostatnich lat charakteryzuje się dużą dynamiką. Od 2012 r. liczba skarg zarejestrowanych w sądach wzrosła o ponad 200% – z 5,3 do 16,3 tys. Największy procentowy wzrost odnotowano w kategorii skarg na postępowanie gospodarcze – o 363,3%, a najmniejszy na postępowanie z zakresu prawa pracy – o 15%. Największy wzrost w liczbach bezwzględnych zarejestrowano w skargach na postępowanie cywilne – z 2716 spraw w 2010 r. do 12109 spraw w 2014 r.

Na przestrzeni lat 2010-2014 znacznie zmieniła się struktura sposobów rozstrzygnięć skarg. W 2010 r. skargi najczęściej były przez sąd oddalane (38,0%), a w 2014 odrzucane (aż 51,9%).

Wprawdzie mała odsetek skarg uwzględnionych do liczby spraw rozstrzygniętych, jednakże systematycznie rosła liczba skarg uwzględnionych, od 1013 skarg uwzględnionych w 2010 r. do 1781 skarg uwzględnionych w 2014. Z roku na rok wzrastała także liczba skarg uwzględnionych poprzez zasądzenie kwoty pieniężnej. W 2010 r. takich spraw było 926, podczas gdy w 2014 – 1735. Zatem niewielki odsetek spraw zakończył się stwierdzeniem przewlekłości postępowania i brakiem zasądzenia określonych sum pieniężnych.

² <http://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/orzecznictwo-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka/index.html?ComplainantName=Rutkowski&ComplainantYear=0&CaseType=Decision%2cSentence>.

Ewidencja skarg na przewlekłość postępowania w latach 2010-2014

Wyszczególnienie	Wpłynęło	Rozstrzygnięto										Ogólna kwota zasądzonych odszkodowań (zł)	Średnia zasądzona kwota odszkodowań w sprawie (zł)
		w tym											
		uwzględniono w całości lub części			odrzucono			w inny sposób					
		razem	w tym przez zasądzenie kwoty pieniężnej	w liczbach względnych	w liczbach względnych	% do liczby rozstrzygnięć	w liczbach względnych	% do liczby rozstrzygnięć	w liczbach względnych	% do liczby rozstrzygnięć	w inny sposób		
2010													
OGÓŁEM	5 327	5 130	1 013	19,7	926	1 947	38,0	1 167	22,7	997	2 995 045	3 234	
z tego sprawy:													
karne	2 188	2 119	345	16,3	326	763	36,0	268	12,6	743	1 141 100	3 500	
cywilne	2 716	2 595	571	22,0	518	1 003	38,7	792	30,5	226	1 578 890	3 048	
ubezp. społ.	98	96	13	13,5	13	40	41,7	36	37,5	7	33 800	2 600	
prawa pracy	167	171	40	23,4	37	73	42,7	45	26,3	10	147 755	3 993	
gospodarcze	158	149	44	29,5	32	68	45,6	26	17,4	11	93 500	2 922	
2011													
OGÓŁEM	6 548	6 517	1 229	18,9	1 167	2 293	35,2	1 791	27,5	1 200	3 652 050	3 129	
z tego sprawy:													
karne	2 129	2 162	343	15,9	330	764	35,3	271	12,5	784	1 154 100	3 497	
cywilne	3 871	3 819	760	19,9	720	1 305	34,2	1 380	36,1	371	2 144 350	2 978	
ubezp. społ.	146	136	21	15,4	18	62	45,6	48	35,3	5	76 000	4 222	
prawa pracy	143	145	36	24,8	34	67	46,2	32	22,1	9	100 000	2 941	
gospodarcze	259	255	69	27,1	65	95	37,3	60	23,5	31	177 600	2 732	

2012												
OGÓŁEM	8 665	8 454	1 522	18,0	1 453	2 743	32,4	2 995	35,4	1 193	3 998 256	2 752
z tego sprawy:												
karne	2 211	2 226	328	14,7	317	833	37,4	282	12,7	782	1 050 000	3 312
cywilne	5 457	5 261	777	14,8	747	1 553	29,5	2 554	48,5	377	2 089 739	2 798
ubezp. społ.	526	513	280	54,6	259	175	34,1	50	9,7	8	535 000	2 066
prawa pracy	144	140	24	17,1	20	74	52,9	32	22,9	10	70 000	3 500
gospodarcze	327	314	113	36,0	110	108	34,4	77	24,5	16	253 517	2 305
2013												
OGÓŁEM	12 532	12 125	1 585	13,1	1 525	3 448	28,4	5 632	46,4	1 460	4 504 489	2 954
z tego sprawy:												
karne	2 581	2 548	426	16,7	413	918	36,0	322	12,6	882	1 324 000	3 206
cywilne	8 996	8 654	958	11,1	921	2 129	24,6	5 068	58,6	499	2 695 395	2 927
ubezp. społ.	185	203	45	22,2	43	90	44,3	63	31,0	5	120 000	2 791
prawa pracy	212	204	31	15,2	24	107	52,5	54	26,5	12	69 220	2 884
gospodarcze	558	516	125	24,2	124	204	39,5	125	24,2	62	295 874	2 386
2014												
OGÓŁEM	16 286	16 318	1 781	10,9	1 735	3 661	22,4	8 475	51,9	2 403	4 806 390	2 770
z tego sprawy:												
karne	3 076	3 072	415	13,5	402	1 057	34,4	505	16,4	1 097	1 120 500	2 787
cywilne	12 109	12 143	1 124	9,3	1 097	2 182	18,0	7 620	62,8	1 217	3 113 190	2 838
ubezp. społ.	177	174	25	14,4	25	76	43,7	64	36,8	9	61 000	2 440
prawa pracy	192	197	40	20,3	38	91	46,2	59	29,9	7	97 400	2 563
gospodarcze	732	732	177	24,2	173	255	34,8	227	31,0	73	414 300	2 395

Ogólna kwota odszkodowań za przewlekłość postępowania rośnie regularnie z każdym kolejnym rokiem. W 2010 r. wyniosła 3,0 mln zł, a w 2014 r. 4,8 mln zł (wzrost o 1,8 mln zł).

Zaprezentowane dane statystyczne wskazują na utrzymujący się wzrost wpływu skarg na przewlekłość, przy jednoczesnym wzroście liczby skarg uwzględnionych, a także wzroście liczby skarg uwzględnionych poprzez zasądzenie sumy pieniężnej oraz systematycznie rosnącej kwocie zasądzonych na rzecz skarżących sum w związku ze stwierdzeniem przewlekłości postępowania.

e. Skutki podjętych działań

Na chwilę sporządzania aktualizacji planu działań, z uwagi na upływ zbyt krótkiego czasu od dnia wejścia w życie nowelizacji (6 stycznia 2017 r.), rząd nie dysponuje danymi statystycznymi, które uwidaczniałyby praktyczne skutki wprowadzonych zmian legislacyjnych. Niemniej, w nieodległej przyszłości planowane jest przeprowadzenie kwerendy bieżącego orzecznictwa sądów stosujących polską ustawę o skardze na przewlekłość, w celu oceny rzeczywistych efektów nowelizacji Ustawy o skardze – w szczególności uzyskanie informacji, czy nastąpił właściwy kierunek zmian w orzecznictwie, zgodny z wytycznymi Trybunału.

Należy wskazać, iż wyniki kwerend orzecznictwa sądów krajowych, przeprowadzonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości w latach 2014-2015, ujawniły korzystną tendencję zmniejszenia się liczby skarg oddalanych z dokonaniem tzw. fragmentacji postępowania (z 10,6% w 2014 r. do 6,3% w 2015 r. – w liczbach bezwzględnych z 387 do 231 skarg, tj. o 40,3%). Dane te pokazują, że zachodzi pozytywna zmiana w dokonywanej przez sądy krajowe wykładni operatywnej, które przy rozpoznaniu skarg na przewlekłość coraz częściej uwzględniają prokonwencyjną, zgodną ze standardami strasburskimi, wykładnię postanowień Ustawy o skardze na przewlekłość, dokonaną m.in. przez Sąd Najwyższy

w uchwale z dnia 28 marca 2013 r. (zakaz fragmentacji postępowania). Jednocześnie dostępne dane statystyczne, które wskazywały na utrzymujący się wzrost wpływu skarg w okresie 2012-2015 (z 8,7 do 18,1 tys.), ukazują pierwszy od 5 lat spadek liczby skarg w 2016 r. (o 9,1% do 16,5 tys. w liczbach absolutnych, w porównaniu z 2015 r.).

Odnotować również trzeba systematycznie rosnące kwoty zasądzone na rzecz skarżących w związku ze stwierdzeniem przewlekłości postępowania. Średnio zasądzana kwota sumy pieniężnej w 2015 r. wynosiła 2939 zł, a w 2016 r. 3237 zł – co stanowi wzrost o 298 zł (10%). Ogólna kwota rekompensat za przewlekłość postępowania rośnie regularnie od kilku lat. W 2012 r. wyniosła 4,0 mln zł, a w 2016 r. 5,7 mln zł (wzrost o 1,7 mln zł – 43%, w tym o 14,5% w stosunku do 2015 r. – o 0,72 mln zł w liczbach absolutnych). Przedstawione wyżej zmiany ujawnią pozytywną tendencję, który wystąpił jeszcze przed wejściem w życie nowelizacji Ustawy o skardze (6 stycznia 2017 r.). Zasadniczym zaś w celu przeprowadzonych zmian legislacyjnych jest doprowadzenie do zasądzania przez sądy adekwatnej rekompensaty w przypadku stwierdzenia przewlekłości postępowania.

III. Wnioski pozwanego państwa oraz dalsze działania

Polski rząd jest przekonany, że przedstawione powyżej działania wskazują na jego determinację oraz ciągłe starania podejmowane w celu skrócenia długości postępowań krajowych oraz usprawnienia skuteczności środka na przewlekłość postępowania. Rząd będzie kontynuował działania niezbędne w tym zakresie oraz będzie na bieżąco informował Komitet Ministrów o wszystkich nowych inicjatywach, a w szczególności o realizacji przyjętych środków w praktyce.

7. Plan działań dotyczący wykonania wyroku *Frasik p. Polsce*, przekazany w dniu 6 czerwca 2017 r.

Sprawa

Frasik, skarga nr 22933/02, wyrok z dnia 5.01.2010, ostateczny w dniu 05.04.2010

Opis sprawy

Skarżący Rafał Frasik przebywał w areszcie tymczasowym jako podejrzany o gwałt i groźby kierowane pod adresem swojej wieloletniej partnerki. W kwietniu 2001 r. skarżący zwrócił się do właściwych władz, aby te wyraziły zgodę na zawarcie przez niego związku małżeńskiego w jednostce penitencjarnej.

W 2001 r. w odpowiedzi na wniosek skarżącego Frasika sąd nie wyraził zgody na zawarcie małżeństwa, z uwagi na dobro postępowania. W opinii sądu wniosek ten miał na celu skorzystanie przez narzeczoną skarżącego z prawa do odmowy składania zeznań przeciwko niemu.

Europejski Trybunał uznał, że w tej sprawie nie udało się znaleźć równowagi między różnymi interesami społecznymi a indywidualnymi w sposób zgodny z Konwencją. W rezultacie, zastosowane środki naruszyły istotę prawa skarżącego do zawarcia związku małżeńskiego.

W opinii Trybunału naruszenie Konwencji spowodowane zostało raczej brakiem powściągliwości odpowiednich władz krajowych w wykonywaniu władzy dyskrecjonalnej, jak również tym, że nie znaleziono równowagi między różnymi interesami społecznymi a indywidualnymi w sposób zgodny z Konwencją niż brakiem szczegółowych zasad dotyczących zawierania związku małżeńskiego w areszcie. Nawet jeśli działanie sądu nakierowane było na zapewnienie odpowiedniego przebiegu postępowania

nia, to nie uwzględniono zachowania odpowiedniej równowagi w celu poszanowania podstawowych praw skarżącego wynikających z Konwencji (naruszenie art. 12 Konwencji).

Sprawa ta dotyczy ponadto braku skutecznego środka odwoławczego. W sprawie Frasik brak było odpowiednich procedur, które umożliwiłyby skarżącemu odwołanie się lub podważenie w inny sposób decyzji o odmowie przyznania mu prawa do zawarcia małżeństwa w areszcie (naruszenie art. 13 Konwencji).

W sprawie skarżącego Frasika Trybunał stwierdził również wydłużenie i opóźnienie rozpoznania jego zażalenia dotyczącego jego tymczasowego aresztowania (naruszenie art. 5 ust. 4 Konwencji).

I. Środki indywidualne

1. Słuszne zadośćuczynienie

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
–	5000 euro	1500 euro	6500 euro
Termin płatności: 05.07.2010		Wyplacono: 15.07.2010	
Zwłoka została spowodowana brakiem kontaktu ze skarżącym. Kwota zadośćuczynienia została przekazana do komórki prawnej MSZ w celu ustanowienia depozytu sądowego, a następnie pieniądze przekazano pełnomocnikowi skarżącego.			

2. Środki indywidualne

W dniu 7 maja 2002 r. skarżący Frasik został skazany na 3 lata pozbawienia wolności, a zatem przestał podlegać ograniczeniom związanym ze statusem tymczasowo aresztowanego.

W tych okolicznościach żadne dodatkowe środki indywidualne nie wydają się konieczne.

II. Środki generalne

1. Naruszenie art. 12 Konwencji

A. Ramy prawne

Przede wszystkim należy podkreślić, że postanowienia *Kodeksu karnego wykonawczego* nie ograniczają prawa więźniów lub osób tymczasowo aresztowanych do zawarcia związku małżeńskiego. Odpowiednie postanowienia – w odniesieniu do prawa do zawarcia małżeństwa przez każdego człowieka – zawiera *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* (Dz. U. z 2012 r., poz. 788), (dalej: k.r.o.) z dnia 25 lutego 1994 r. oraz *Prawo o aktach stanu cywilnego* (Dz. U. z 2011 r., nr 212, poz. 1264) z dnia 29 września 1986 r. Ponadto w art. 58 ust. 3 *Ustawy Prawo o aktach stanu cywilnego* przewidziano możliwość zawarcia małżeństwa przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego poza budynkiem urzędu.

Należy wskazać, że w praktyce, aby zawrzeć związek małżeński w jednostce penitencjarnej, wymagana jest zgoda kierownika tejże jednostki, tj. dyrektora zakładu karnego bądź aresztu. Ponadto w przypadku osób zatrzymanych wymagane jest także otrzymanie zgody organu, do dyspozycji którego pozostaje osoba zatrzymana (np. prokuratora).

B. Praktyka władz krajowych

Źródłem naruszenia art. 12 Konwencji w tej sprawie zdaje się być nieprawidłowa praktyka władz krajowych. Zdaniem Europejskiego Trybunału istota naruszenia art. 12 Konwencji w niniejszej sprawie nie polega na zakresie uznania polskich władz, ale na arbitralnym sposobie wykorzystania swoich kompetencji przez Sąd Rejonowy w Krakowie. Swoboda sądu w teorii może być bardzo szeroka, jednakże

decydujące jest, jak zostaje ona zastosowana w praktyce. W przypadku skarżącego naruszenie Konwencji było spowodowane brakiem ograniczeń w swobodzie wykonywania kompetencji sędziego oraz nieumiejętności znalezienia proporcjonalnej równowagi między interesami publicznymi, a jednostkowymi w zgodzie z Konwencją, bardziej niż w wyniku braku szczegółowych regulacji dotyczących zawierania związku małżeńskiego w jednostce penitencjarnej. Nawet jeśli sąd działał tak, aby zapewnić prawidłowy przebieg postępowania – co było jego uzasadnionym interesem – to stracił z pola widzenia potrzebę wyważenia balansu z poszanowaniem fundamentalnych praw skarżącego zagwarantowanych w Konwencji. W wyniku tego, zastosowany środek osłabił istotę prawa skarżącego do zawarcia związku małżeńskiego. Stanowisko to zostało potwierdzone przez władze już na etapie postępowania karnego w sprawie skarżącego Frasika, w której Sąd Najwyższy stwierdził, że odmowa wydania zgody na zawarcie związku małżeńskiego wraz z jej uzasadnieniem stanowi naruszenie Konwencji.

W celu zapobieżenia podobnym naruszeniom, polskie władze podjęły szereg środków o charakterze upowszechniającym.

W kontekście powyższego należy zaznaczyć, że wyrok został przetłumaczony i opublikowany na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości (www.ms.gov.pl). Ponadto w 2011 r. Ministerstwo Sprawiedliwości przygotowało specjalną publikację zawierającą analizę wiodącego orzecznictwa w sprawach polskich – *Standardy ochrony praw człowieka w prawie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*. Publikacja ta została nieodpłatnie rozpowszechniona wśród wszystkich sędziów oraz prokuratorów.

Od 2012 r. informacje o każdym naruszeniu Konwencji stwierdzonym przez Trybunał, które dotyczy praktyki sądów krajowych, przesyłane są do prezesa właściwego sądu oraz prezesa sądu wyższej instancji, jak również do właściwej prokuratury.

Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury w dalszym ciągu podejmuje działania mające na celu rozpowszechnienie orzecznictwa Trybunału wśród sędziów i prokuratorów zarówno w ramach szkolenia wstępnego, jak i jego kontynuacji. Należy zwrócić uwagę na cykl szkoleń o charakterze systemowym, który został zainicjowany w 2012 r. Szkolenia te mają na celu przedstawienie sędziom i prokuratorom informacji dotyczących najczęstszych naruszeń Konwencji stwierdzonych przez Trybunał w sprawach przeciwko Polsce w odniesieniu do spraw z zakresu wymiaru sprawiedliwości. Projekt ten jest w toku; każdego roku, 500-600 sędziów oraz prokuratorów bierze w nim udział. Ostatecznie, w ciągu 5-7 lat wszyscy sędziowie sądów powszechnych oraz prokuratorzy powinni odbyć takie szkolenie. Program szkolenia obejmuje między innymi informacje dotyczące standardów Trybunału w zakresie praw osób pozbawionych wolności, w szczególności – prawa do zawarcia małżeństwa.

Wyroki Trybunału rozpowszechnione zostały także wśród funkcjonariuszy służby więziennej oraz innych pracowników. Przedstawiane są także podczas spotkań szkoleniowych przedstawicielami jednostek organizacyjnych Służby Więziennej. Orzecznictwo Trybunału jest również przedmiotem szkoleń dla funkcjonariuszy Służby Więziennej oraz pracowników. Wyroki Trybunału są udostępniane także osobom zatrzymanym oraz aresztowanym.

2. Naruszenie art. 13 Konwencji

Jak potwierdzają przedstawione poniżej statystyki, sytuacja skarżącego Frasika był natury jednostkowej i podobne problemy nie istnieją już w praktyce.

Zgodnie z danymi przedstawionymi przez Centralny Zarząd Służby Więziennej, w 2014 r. w Polsce wniesiono 7 wniosków przez osoby tymczasowo aresztowane o wydanie zgody na zawarcie związku małżeńskiego w jednostce penitencjarnej, a w 2015 r. – 12. Wszystkie wnioski zostały uznane. W 2016 r. było 12 wniosków złożonych przez osoby tymczasowo aresztowane i wszystkie również zostały uznane. Dane te jasno wskazują, że problem braku zgody na zawarcie związku małżeńskiego w jednostce penitencjarnej nie występuje.

W opinii rządu przedstawione dane dowodzą, że praktyka właściwych władz jest zgodna ze standardami wynikającymi z wyroku Europejskiego Trybunału.

Obecnie trwają prace koncepcyjne, jak również analiza obecnej praktyki w celu ustanowienia:

- czy wiążące przepisy zobowiązują osobę tymczasowo aresztowaną do ubiegania się o zgodę na zawarcie związku małżeńskiego do organu dysponującego na ceremonię ślubną w jednostce penitencjarnej;
- z czego wynika obecna praktyka;
- czy jest możliwa zmiana praktyki w kierunku zastosowania przepisów z art. 217 *Kodeksu karnego wykonawczego* dotyczących przesłanek odmowy udzielenia widzenia, które umożliwiają wniesienie zażalenia w przypadku odmowy udzielenia zgody na widzenie z osobą najbliższą.

Czynności zmierzające do zmiany praktyki będą dalej kontynuowane, a rząd poinformuje Komitet Ministrów o ich wynikach.

3. Naruszenie art. 5 ust. 4 Konwencji

Naruszenie prawa do bezzwłocznego ustalenia przez sąd legalności pozbawienia wolności (art. 5 ust. 4). Przedmiotowa sprawa przejawia podobieństwa do sprawy *Baranowski p. Polsce*, wyrok z dnia 28 marca 2010 r., rezolucja końcowa Komitetu Ministrów RE CM/ResDH(2011)139).

Ponadto rząd chciałby poinformować, że dnia 1 lipca 2015 r. weszła w życie nowelizacja art. 252 *Kodeksu postępowania karnego*. Zmieniony przepis podaje jasny, 7-dniowy termin dla sądu drugiej instancji na rozpatrzenie zażalenia na postanowienie w przedmiocie tymczasowego aresztowania.

III. Wnioski pozwanego państwa

Rząd uważa, że dalsze środki indywidualne nie są potrzebne, a środki generalne wprowadzone w związku z naruszeniem art. 12 i art. 5 ust. 4 Konwencji będą wystarczające, aby stwierdzić, że Polska wypełniła swoje zobowiązania wynikające z art. 46 ust. 1 Konwencji.

W związku z naruszeniem art. 13 Konwencji, rząd poinformuje Komitet Ministrów o wynikach podjętych działań, które zostały wyżej opisane.

8. Plan działań dotyczący wykonania wyroku *Grabowski p. Polsce*, przekazany w dniu 18 grudnia 2017 r.

Sprawa

Grabowski, skarga nr 57722/12, wyrok z dnia 30.06.2015, ostateczny w dniu 30.09.2015

Opis sprawy

Sprawa dotyczy pozbawienia wolności osoby nieletniej na 5 miesięcy, pomiędzy 2012 a 2013 r., w ramach postępowania poprawczego prowadzonego w stosunku do skarżącego, bez właściwego postanowienia sądu, co stanowiło naruszenie art. 5 ust. 1 Konwencji. Ponadto sąd, rozpoznając wniosek skarżącego o zwolnienie, nie wyjaśnił podstawy prawnej dalszego pozbawienia wolności skarżącego w schronisku dla nieletnich, co spowodowało naruszenie art. 5 ust. 4 Konwencji.

Na podstawie art. 46 Konwencji Europejski Trybunał wskazał, że Polska powinna podjąć środki legislacyjne lub inne odpowiednie środki mające na celu wyeliminowanie praktyki, która rozwinęła się na podstawie Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich z dnia 26 października 1982 r. w kształcie, w jakim była stosowana w danym czasie i zapewnienie, że każde pozbawienie wolności nieletniego następuje na podstawie orzeczenia sądu (§ 68 wyroku).

W dniu 7 maja 2012 r. skarżący został zatrzymany w związku z podejrzeniem popełnienia trzech rozbojów i jednego usiłowania rozboju z użyciem maczety w dniu 4 maja 2012 r. Początkowo został umieszczony w policyjnej izbie dziecka w Krakowie. W dniu 7 maja 2012 r. Sąd Rejonowy dla Krakowa-Krowodrzy (Wydział Rodzinny i do Spraw Nieletnich) wszczął postępowanie wyjaśniające mające na celu ustalenie, czy skarżący popełnił zarzucane mu czyny i postanowił o umieszczeniu skarżącego w schronisku dla nieletnich na okres trzech miesięcy. Sąd ustalił, że w świetle dostępnych dowodów istniało uzasadnione podejrzenie, że skarżący popełnił trzy rozboje, usiłował popełnić kolejny oraz popełnił inne przestępstwa. Sąd zważył również na brak morale u skarżącego oraz zbrojny charakter zarzucanych mu czynów, co przemawia za umieszczeniem go w zakładzie poprawczym. Zauważył również, że istniało ryzyko, że mógłby on się ukryć czy też wywierać naciski na świadków. Skarżący odwołał się. W dniu 10 lipca 2012 r. Sąd Okręgowy w Krakowie utrzymał w mocy zaskarżone orzeczenie. W dniu 27 lipca 2012 r. Sąd Rejonowy dla Krakowa-Krowodrzy zarządził rozpatrywanie sprawy skarżącego w postępowaniu poprawczym.

W dniu 9 sierpnia 2012 r. obrońca skarżącego wniósł do Sądu Rejonowego dla Krakowa-Krowodrzy o natychmiastowe zwolnienie skarżącego. Wskazywał, że trzymiesięczny termin, na który został zarządzone środki zapobiegawcze, upłynął w dniu 7 sierpnia 2012 r., a nie zostało wydane żadne postanowienie w sprawie przedłużenia stosowania tego środka. Argumentował, że zgodnie z art. 27 § 4 i 5 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich postanowienie w przedmiocie przedłużenia przebywania w schronisku dla nieletnich może zostać wydane jedynie przez sąd po wezwaniu stron i obrońcy. Obrońca skarżącego otrzymał z kancelarii sądu informację, że w praktyce takie postanowienia nie były wydawane i że dla sądu jest wystarczające wydanie zarządzenia w sprawie rozpatrywania sprawy w postępowaniu poprawczym. Obrońca skarżącego sprzeciwił się takiej praktyce i uznał ją za bezprawną. W dniu 9 sierpnia 2012 r. Sąd Rejonowy dla Krakowa-Krowodrzy oddalił wniosek skarżącego o zwolnienie. W tym samym dniu obrońca skarżącego zwrócił się do dyrektora schroniska dla nieletnich, wzywając go do zwolnienia skarżącego. Pismem z dnia 16 sierpnia 2012 r. Sąd Rejonowy dla Krakowa-Krowodrzy poinformował obrońcę skarżącego, że po zarządzeniu przez sąd rozpatrzenia sprawy w postępowaniu poprawczym w dniu 27 czerwca 2012 r. nie przedłużył stosowania zarządzenia o umieszczeniu skarżącego w schronisku dla nieletnich zgodnie z art. 27 § 3 Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

W dniu 9 stycznia 2013 r. Sąd Rejonowy dla Krakowa-Krowodrzy wydał wyrok, w którym uznał, że skarżący popełnił zarzucane mu czyny. Zarządził umieszczenie skarżących w placówce poprawczej, ale zawiesił stosowanie tego środka na okres dwóch lat. Ponadto orzekł o umieszczeniu skarżącego pod nadzorem kuratora sądowego w ww. okresie. W związku z wydanym wyrokiem w dniu 9 stycznia 2013 r. Sąd Rejonowy dla Krakowa-Krowodrzy uchylił zarządzenie o umieszczeniu skarżącego w schronisku dla nieletnich. Skarżący został zwolniony tego samego dnia.

Trybunał zauważył, że Pan Grabowski, w tym czasie nieletni, był nadal pozbawiony wolności w schronisku dla nieletnich w okresie od 7 sierpnia 2012 r. do 9 stycznia 2013 r. jedynie na podstawie przekazania jego sprawy przez sędziego do rozpatrzenia w postępowaniu poprawczym na podstawie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Trybunał uznał, że praktyka polegająca na niewydawaniu odrębnego postanowienia o przedłużeniu umieszczenia w schronisku dla nieletnich, gdy sprawa zostanie przekazana do rozpatrzenia w postępowaniu poprawczym, wynikała z powodu braku precyzji przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. W wyniku funkcjonowania tej praktyki możliwe było przedłużanie przebywania nieletnich w schronisku bez orzeczenia sądu. Zatem nawet

po upływie terminu przewidzianego pierwszym zarządzeniem przetrzymywanie Pana Grabowskiego w schronisku było kontynuowane bez nowego zarządzenia sądu przez okres pięciu miesięcy i dwóch dni. Trybunał uznał zatem, że pozbawienie wolności Pana Grabowskiego było bezprawne i naruszało art. 5 ust. 1 Konwencji.

Ponadto w postanowieniu z dnia 9 sierpnia 2012 r. o oddaleniu wniosku skarżącego o zwolnienie sąd nie wyjaśnił podstawy prawnej dalszego pozbawienia wolności skarżącego w schronisku dla nieletnich, a jedynie odniósł się do faktu, że skarżący został oskarżony o poważne przestępstwa. Zaskarżona decyzja nie odnosi się do kwestii „zgodnego z prawem” pozbawienia wolności skarżącego w rozumieniu art. 5 ust. 1 Konwencji. Trybunał uznał zatem, że skarżący nie dysponował środkiem odpowiednim do tego, by uzyskać kontrolę sądową zgodności z prawem pozbawienia go wolności, co stanowiło naruszenie art. 5 ust. 4 Konwencji.

I. Środki indywidualne

1. Słuszne zadośćuczynienie

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Razem
–	5000 euro		5000 euro
Termin płatności: 30.12.2015			Wyplacono: 08.01.2016
W dniu 29.12.2015 pieniądze zostały przesłane na rachunek bankowy skarżącego, tego samego dnia zostały zwrócone z powodu błędnego numeru rachunku. Następnie skarżący przesłał prawidłowy numer rachunku i w dniu 08.01.2015 pieniądze zostały mu wypłacone.			

2. Środki indywidualne

Skarżący został zwolniony w dniu 9 stycznia 2013 r.

W tych okolicznościach żaden dodatkowy środek indywidualny nie wydaje się konieczny.

II. Środki generalne

A. Naruszenie art. 5 ust. 1 Konwencji

1. Zmiany legislacyjne

Rząd chciałby poinformować, że prace nad przygotowaniem projektu ustawy o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich trwają równolegle w Ministerstwie Sprawiedliwości i w Senacie Rzeczypospolitej Polskiej.

28 marca 2017 r. Minister Sprawiedliwości powołał *Zespół do przeprowadzenia analizy dotychczasowych regulacji prawnych w zakresie postępowania w sprawach nieletnich, dostosowania tych regulacji do obowiązujących obecnie standardów i wypracowania nowych rozwiązań prawnych* (dalej: Zespół). Jego zadaniem jest opracowanie nowej ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Zespół w swoich pracach bierze pod uwagę konieczność zmian wynikających z wyroku *Grabowski p. Polsce*, w szczególności poprzez:

- doprecyzowanie regulacji art. 27 Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich co do procedury orzekania o przedłużeniu pobytu nieletniego w schronisku dla nieletnich po skierowaniu sprawy na rozprawę,
- znowelizowanie art. 29 Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich co do zażalenia na postanowienie o przedłużeniu pobytu w schronisku.

Zespół opracował już rozwiązania dotyczące pobytu nieletnich w schronisku dla nieletnich. Jednakże prace Zespołu nie dotyczą tylko nowelizacji we wskazanym wyżej zakresie, lecz opracowania uzupełnienia nowej Ustawy, dlatego też podjęte w marcu 2017 działania nadal trwają. Zakończenie prac redakcyjnych powinno nastąpić do końca marca 2018 r. i wówczas projekt zostanie poddany konsultacjom. Wejście w życie nowej Ustawy jest planowane na 2018 r.

Rząd chciałby poinformować, że w dniach 11 i 25 lipca oraz 20 września 2017 r. Komisja Praw Człowieka, Praworządności i Petycji Senatu Rzeczypospolitej Polskiej rozpatrywała petycję Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka w sprawie nowelizacji Ustawy *o postępowaniu w sprawach nieletnich*. Petycja przewiduje obowiązkową, okresową kontrolę zasadności pobytu nieletniego w schronisku, (co 3 miesiące), obligatoryjne orzeczenie w formie postanowienia z uzasadnieniem o przedłużeniu pobytu nieletniego w schronisku oraz wprowadzenie procedury umożliwiającej kontrolę decyzji sądu w tym przedmiocie – zgodnie z wytycznymi wyroku ETPC w sprawie *Grabowski p. Polsce*.

Senackie Biuro Legislacyjne przygotowało projekt zmiany art. 27 i 29 Ustawy *o postępowaniu w sprawach nieletnich*, który przewiduje, że o przedłużeniu pobytu nieletniego w schronisku, na okres nie dłuższy niż trzy miesiące, sąd orzeka na posiedzeniu, określając czas stosowania tego środka; na to postanowienie przysługuje zażalenie, które powinno zostać rozpoznane niezwłocznie. Komisja Praw Człowieka, Praworządności i Petycji przyjęła projekt jednogłośnie, jako spełniający wytyczne Trybunału z wyroku w sprawie *Grabowski p. Polsce*. W dniu 29 września 2017 r. projekt nowelizacji został przekazany przez Marszałka Senatu do Komisji Legislacyjnej w celu dalszych procedowań.

2. Upowszechnianie i działalność informacyjna

Wyrok w sprawie *Grabowski p. Polsce* został przetłumaczony i opublikowany na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości (www.ms.gov.pl). Ponadto Ministerstwo Sprawiedliwości przesłało do wszystkich sądów apelacyjnych przetłumaczony wyrok wraz z pismem wyjaśniającym, iż art. 27 Ustawy *o postępowaniu w sprawach nieletnich* powinien być interpretowany zgodnie ze standardami Konwencji i orzecznictwem Trybunału.

W kontekście wykonywania wyroków Trybunału Ministerstwo Sprawiedliwości prowadzi szkolenia warsztatowe dla sędziów sądów okręgowych i apelacyjnych, podczas których przedstawiany jest również wyrok w sprawie *Grabowski p. Polsce*.

3. Monitoring

Na wniosek Ministerstwa Sprawiedliwości temat *Stosowanie środków tymczasowych w świetle przepisów Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich* oraz w szczególności środek tymczasowy w postaci umieszczenia w schronisku dla nieletnich, w kontekście orzeczenia Trybunału z dnia 30 czerwca 2015 r. w sprawie *Grabowski p. Polsce*, skarga nr 57722/12, został włączony do planu prac naukowo-badawczych Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości w roku 2016.

Raport został udostępniony przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości w marcu 2017 r. Z raportu, którego przedmiotem była analiza 81 przypadków umieszczenia nieletniego w schronisku w okresie od 1 lipca 2015 r. do połowy 2016 r. wynika, że praktyka sądów w zakresie przedłużania pobytu w schronisku, co odnotowano w 64% badanych spraw, była prawidłowa, sądy zawsze wydawały postanowienie o przedłużeniu pobytu nieletniego w schronisku. Z tym, że w jednej ze spraw postanowienie to zostało wydane po miesiącu pozostawiania nieletniego w schronisku bez podstawy prawnej. Badanie nie dało pełnej i jasnej odpowiedzi na pytanie, czy strony zawsze były pouczane o możliwości zaskarżenia postanowienia o przedłużeniu pobytu w schronisku, jednakże zostało odnotowane, że takie pouczenia zawierano w zarządzeniach dołączonych do postanowień, a informacje o pouczeniu znajdowały się w protokołach posiedzeń.

Składanie zażaleń na postanowienia w przedmiocie umieszczenia w schronisku nie było częste. Na postanowienia o umieszczeniu w schronisku wpłynęło 15 zażaleń, na postanowienia o przedłużeniu pobytu w schronisku zażalenia wpłynęły w 7 sprawach. Jednakże jedna trzecia zażaleń nie została rozpoznana niezwłocznie.

Raport IWS oraz informacje o wynikach przeprowadzonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości kwerend w sądach powszechnych dotyczących przedłużania umieszczenia w schronisku dla nieletnich, zostały przedstawione *Zespołowi do przeprowadzenia analizy dotychczasowych regulacji prawnych w zakresie postępowania w sprawach nieletnich, dostosowania tych regulacji do obowiązujących obecnie standardów i wypracowania nowych rozwiązań prawnych*, który został powołany przez Ministra Sprawiedliwości w dniu 28 marca 2017 r.

B. Naruszenie art. 5 ust. 4 Konwencji

Rząd przypomina, że skarżący wnioskował o zwolnienie, argumentując, że po upływie terminu określonego we wstępnym zarządzeniu nie wydano już żadnego orzeczenia w kwestii przedłużenia jego umieszczenia w schronisku dla nieletnich. Europejski Trybunał zauważył, że sądy krajowe oddaliły jego wniosek na tej podstawie, że skarżący był oskarżony o popełnienie przestępstw z użyciem niebezpiecznych przedmiotów i w związku z tym możliwość zmiany środka zabezpieczającego została wyłączona. Europejski Trybunał uznał te podstawy za powierzchowne i co najważniejsze, za nieodnoszące się do najważniejszego argumentu skarżącego, a mianowicie do tego, że jego dalsze umieszczenie w schronisku dla nieletnich nie było oparte na orzeczeniu sądu.

Rząd pragnie podkreślić, że jest to sprawa jednostkowa i że środki podjęte w celu wyeliminowania naruszenia art. 5 ust. 1 Konwencji powinny wyeliminować problem bezprawnego przetrzymywania w schronisku dla nieletnich bez orzeczenia sądu. Zatem nie będzie już potrzeby wnoszenia o zwolnienie z tego powodu, że nie wydano orzeczenia w kwestii przedłużenia umieszczenia w schronisku. Ponadto nawet w przypadku przedstawienia takiego wniosku, brak podstawy pozbawienia wolności stanie się integralną częścią oceny sądu krajowego. Dlatego też rząd uważa, że nie ma potrzeby podejmowania osobnych środków generalnych dotyczących naruszenia art. 5 ust. 4 stwierdzonego przez Trybunał w niniejszej sprawie.

III. Wnioski pozwanego państwa

Rząd uważa, że dalsze środki indywidualne nie są konieczne w niniejszej sprawie oraz zobowiązuje się do informowania Komisji o wdrażaniu zaplanowanych środków generalnych, które mają na celu wypełnienie zobowiązań Polski wynikających z art. 46 ust. 1 Konwencji.

9. Raport z wykonania wyroku *K.J. p. Polsce*, przekazany w dniu 20 stycznia 2017 r.

Sprawa

K. J. p. Polsce, skarga nr 30813/14, wyrok z dnia 01.03.2016, ostateczny w dniu 01.06.2016

Opis sprawy

Sprawa dotyczy braku rzetelności postępowania krajowego w przedmiocie zapewnienia niezwłocznego powrotu dziecka skarżącego bezprawnie zatrzymanego w Polsce.

Sprawa *K. J. p. Polsce* została zainicjowana przez skarżącego, który jest obywatelem polskim mieszkającym na stałe w Wielkiej Brytanii. W 2012 r. żona skarżącego zabrała ich dwuletnią wówczas córkę na wakacje do Polski, po zakończeniu których odmówiła powrotu. Skarżący wszczął postępowanie przed sądami polskimi na podstawie Konwencji Haskiej o *cywilnych aspektach uprowadzenia dziecka za granicę* (dalej: Konwencja Haska), domagając się powrotu córki do Wielkiej Brytanii. Postępowanie w sprawie trwało 12 miesięcy i zakończyło się odmową wydania córki skarżącego.

W skardze do Trybunału skarżący zarzucił, że rozstrzygnięcie władz krajowych stanowiło naruszenie prawa do poszanowania życia rodzinnego przewidzianego w art. 8 *Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* (dalej: Konwencja).

Rząd nie zajął stanowiska w zakresie meritum sprawy.

W dniu 1 marca 2016 r. Trybunał wydał wyrok, w którym stwierdził naruszenie art. 8 Konwencji. Tytułem słusznego zadośćuczynienia przyznał skarżącemu kwotę 9000 euro oraz kwotę 6145 euro tytułem zwrotu kosztów postępowania przed Trybunałem.

Oceniając przedmiotową sprawę Trybunał zauważył, że odmawiając powrotu córki skarżącego do Wielkiej Brytanii władze krajowe odwołały się przede wszystkim do potencjalnych konsekwencji odseparowania dziecka od matki, z czego wywodziły ryzyko narażenia go na szkodę fizyczną lub psychiczną bądź inną sytuację nie do zniesienia. W tym kontekście Trybunał podkreślił, że art. 13 pkt b Konwencji Haskiej, dopuszczając odmowę zarządzenia o powrocie dziecka w sytuacji, gdy istnieje takie ryzyko, nie podlega wykładni rozszerzającej. Ryzyko, o którym mowa w przedmiotowym przepisie, nie może być tym bardziej wywodzone wyłącznie z odseparowania dziecka od rodzica, który wbrew postanowieniom Konwencji Haskiej uprowadził je z kraju dotychczasowego zamieszkania. Trybunał zauważył również, że postępowanie w przedmiocie wydania dziecka trwało 12 miesięcy, co nie spełnia wymogu niezwłocznego działania, nałożonego na władze sądowe i administracyjne Państwa Strony.

Przedmiotowy wyrok stał się ostateczny w dniu 1 czerwca 2016 r.

I. Środki indywidualne

A. Słuszne zadośćuczynienie

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
–	9000 euro	6145 euro	15 145 euro
Termin płatności: 01.09.2016			Wypłacono: 24.08.2016

B. Środki indywidualne

Skarżącemu generalnie przysługuje uprawnienie do złożenia do sądu krajowego wniosku, który może stać się podstawą zastosowania art. 577 k.p.c. i zmiany chociażby prawomocnego postanowienia, w przypadku gdy będzie tego wymagać dobro dziecka. Poza tym nie przysługują skarżącemu inne środki krajowe w celu uzyskania decyzji nakazującej powrót dziecka do Wielkiej Brytanii. Należy jednak podkreślić, iż sam Trybunał zauważył w konkluzji, że z uwagi na to, że dziecko mieszkało z matką w Polsce od ponad trzech i pół roku, nie ma podstaw, aby niniejszy wyrok był interpretowany jako zobowiązujący pozwane państwo do podjęcia kroków nakazujących powrót dziecka do Wielkiej Brytanii.

W tych okolicznościach dodatkowe środki indywidualne nie wydają się konieczne.

II. Środki generalne

1. Prawo

Konwencja Haska przewiduje w swym art. 1 pkt a, że jej przedmiotem jest zapewnienie niezwłocznego powrotu dzieci bezprawnie uprowadzonych lub zatrzymanych w jednym z państw-stron tej konwencji.

W myśl art. 3 Konwencji Haskiej uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka będzie uznane za bezprawne, jeżeli:

- a) nastąpiło naruszenie prawa do opieki przyznanego określonej osobie, instytucji lub innej organizacji, wykonywanego wspólnie lub indywidualnie, na mocy ustawodawstwa państwa, w którym dziecko miało miejsce stałego pobytu bezpośrednio przed uprowadzeniem lub zatrzymaniem oraz
- b) w chwili uprowadzenia lub zatrzymania prawa te były skutecznie wykonywane wspólnie lub indywidualnie albo byłoby tak wykonywane, gdyby nie nastąpiło uprowadzenie lub zatrzymanie.

Stosownie do treści art. 12 Konwencji Haskiej, jeżeli dziecko zostało bezprawnie uprowadzone lub zatrzymane w rozumieniu art. 3, a w chwili wpłynięcia wniosku do władzy sądowej lub administracyjnej państwa-strony, w którym znajduje się dziecko, upłynął okres krótszy niż jeden rok od dnia uprowadzenia lub zatrzymania, zainteresowana władza zarządza niezwłocznie wydanie dziecka. Z kolei zgodnie z art. 16 Konwencji Haskiej, po otrzymaniu zawiadomienia o bezprawnym uprowadzeniu lub zatrzymaniu dziecka w rozumieniu art. 3 władze sądowe lub administracyjne państwa-strony, do którego dziecko zostało uprowadzone lub w którym zostało zatrzymane, nie będą mogły decydować merytorycznie o prawie do opieki, dopóki nie zostanie ustalone, że wymogi określone przez niniejszą konwencję co do zwrotu dziecka nie zostały spełnione lub jeżeli w stosownym czasie po tym zawiadomieniu nie wpłynął wniosek sporządzony na podstawie niniejszej konwencji.

Następujący po art. 16 przepis art. 17 Konwencji Haskiej stanowi, iż okoliczność, że orzeczenie dotyczące opieki zostało wydane lub że może być uznane w państwie wezwanym, nie może sama w sobie uzasadniać odmowy zwrotu dziecka na mocy niniejszej konwencji, jednakże władze sądowe lub administracyjne państwa wezwanego mogą wziąć pod uwagę, przy stosowaniu niniejszej konwencji, przyczyny wydania takiego orzeczenia.

Z kolei zgodnie z brzmieniem art. 577 k.p.c., sąd opiekuńczy może zmienić swe postanowienie, jeżeli wymaga tego dobro osoby, której postanowienie dotyczy.

Należy podkreślić, że z analizy uzasadnienia orzeczenia Trybunału wynika, że stwierdzenie naruszenia Konwencji w przedmiotowej sprawie wypływa z przyjętej przez sądy krajowe orzekające w przedmiotowej sprawie niewłaściwej, rozszerzającej wykładni art. 13 b Konwencji Haskiej. Postępowanie w przedmiocie wydania dziecka trwało 12 miesięcy, co nie spełniło wymogu niezwłocznego działania i również przyczyniło się do stwierdzonego naruszenia. Trybunał nie zasygnalizował jednakże istnienia niewłaściwej praktyki lub problemu systemowego i nie wskazał żadnych działań w celu egzekucji przedmiotowego orzeczenia, należy zatem uznać, że dla wykonania niniejszego wyroku nie jest wymagana zmiana prawa.

2. Publikacja i rozpowszechnienie wyroku

W celu wykonania orzeczenia Trybunału w dniu 24 marca 2016 r., wysłano do Prezesa Sądu Rejonowego w Grudziądzu oraz Prezesa Sądu Okręgowego w Toruniu pisma informujące o wydaniu przez Trybunał wyroku w tej sprawie, stwierdzającego naruszenie art. 8 Konwencji. Do pisma dołączono opracowane przez Ministerstwo Sprawiedliwości standardy postępowania w sprawach o kontakty z dzieckiem na tle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Ponadto, informację o przedmiotowym wyroku zamieszczono w aktualnościach na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości (www.ms.gov.pl) oraz w redagowanym przez to Ministerstwo newsletterze, który jest rozsyłany do wszystkich sądów, prokuratur oraz jednostek organizacyjnych służby więziennej. Przedmiotowy wyrok został przetłumaczony na język polski i opublikowany na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości.

Z uwagi na to, że problem, którego dotyczyła skarga w sprawie *K. J. p. Polsce*, ujawnił się w szeregu innych spraw polskich rozstrzyganych przez Trybunał i dotyczył braku efektywności postępowań krajowych prowadzonych na podstawie Konwencji Haskiej, przygotowano i opublikowano na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości aktualny przegląd orzeczeń standardów Trybunału wypracowanych na gruncie przepisów Konwencji Haskiej. Należy podkreślić, że przedmiotowy wyrok został również opisany w powyższym zestawieniu.

Ponadto, wykonując inne orzeczenia Trybunału, których problematyka wiąże się z cywilnymi aspektami uprowadzenia dziecka za granicę, Ministerstwo Sprawiedliwości planuje, na podstawie prowadzonych na bieżąco przez nie analiz orzecznictwa, przeprowadzenie szkoleń dla sędziów sądów powszechnych w zakresie orzecznictwa Trybunału. Szkolenia te umożliwią sędziom udział w warsztatach i rozwiązywanie kasusów opracowanych na podstawie stanów faktycznych wynikających ze spraw rozpoznanych w danym okręgu przy zastosowaniu przepisów Konwencji Haskiej, w których Trybunał, na skutek skargi indywidualnej, w tym również w sprawie *K.J. p. Polsce*, stwierdził naruszenie postanowień Konwencji.

W tych okolicznościach dodatkowe środki generalne nie wydają się konieczne.

III. Wnioski pozwanego państwa

Rząd uważa, że dalsze środki indywidualne nie są konieczne w niniejszej sprawie oraz że przyjęte, opisane powyżej, środki o charakterze generalnym, tj. głównie publikacja i rozpowszechnienie przetłumaczonego na język polski wyroku Trybunału, będą wystarczające do stwierdzenia, że Polska wypełniła swoje zobowiązania wynikające z art. 46 ust. 1 Konwencji.

10. Raport z wykonania wyroków *K. J. p. Polsce* i *G. N. p. Polsce*, przekazany w dniu 10 lipca 2017 r.

Sprawy

K. J. p. Polsce, skarga nr 30813/14, wyrok z dnia 01.03.2016, ostateczny w dniu 01.06.2016

G. N. p. Polsce, skarga nr 2171/14, wyrok z dnia 19.07.2016, ostateczny w dniu 19.10.2016

Opis sprawy

Sprawa *K. J. p. Polsce*

Sprawa dotyczy braku rzetelności postępowania krajowego w przedmiocie zapewnienia niezwłocznego powrotu dziecka skarżącego bezprawnie zatrzymanego w Polsce.

Sprawa *K. J. p. Polsce* została zainicjowana przez skarżącego, który jest obywatelem polskim mieszkającym na stałe w Wielkiej Brytanii. W 2012 r. żona skarżącego zabrała ich dwuletnią wówczas córkę na wakacje do Polski, po zakończeniu których odmówiła powrotu. Skarżący wszczął postępowanie przed sądami polskimi na podstawie Konwencji Haskiej o *cywilnych aspektach uprowadzenia dziecka za granicę* (dalej: Konwencja Haska), domagając się powrotu córki do Wielkiej Brytanii. Postępowanie w sprawie trwało 12 miesięcy i zakończyło się odmową wydania córki skarżącego.

W skardze do Trybunału skarżący zarzucił, że rozstrzygnięcie władz krajowych stanowiło naruszenie prawa do poszanowania życia rodzinnego przewidzianego w art. 8 *Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* (dalej: Konwencja).

Rząd nie zajął stanowiska w zakresie meritum sprawy.

W dniu 1 marca 2016 r. Trybunał wydał wyrok, w którym stwierdził naruszenie art. 8 Konwencji. Tytułem słusznego zadośćuczynienia przyznał skarżącemu kwotę 9000 euro oraz kwotę 6145 euro tytułem zwrotu kosztów postępowania przed Trybunałem.

Oceniając przedmiotową sprawę Trybunał zauważył, że odmawiając powrotu córki skarżącego do Wielkiej Brytanii, władze krajowe odwołały się przede wszystkim do potencjalnych konsekwencji odseparowania dziecka od matki, z czego wywodziły ryzyko narażenia go na szkodę fizyczną lub psychiczną bądź inną sytuację nie do zniesienia. W tym kontekście Trybunał podkreślił, że art. 13 pkt b Konwencji Haskiej, dopuszczając odmowę zarządzenia o powrocie dziecka w sytuacji, gdy istnieje takie ryzyko, nie podlega wykładni rozszerzającej. Ryzyko, o którym mowa w przedmiotowym przepisie, nie może być tym bardziej wywodzone wyłącznie z odseparowania dziecka od rodzica, który wbrew postanowieniom Konwencji Haskiej uprowadził je z kraju dotychczasowego zamieszkania. Trybunał zauważył również, że postępowanie w przedmiocie wydania dziecka trwało 12 miesięcy, co nie spełnia wymogu niezwłocznego działania, nałożonego na władze sądowe i administracyjne Państwa Strony.

Przedmiotowy wyrok stał się ostateczny w dniu 1 czerwca 2016 r.

Sprawa *G. N. p. Polsce*

Sprawa dotyczy braku efektywności postępowania w przedmiocie spowodowania niezwłocznego powrotu dziecka skarżącego do Kanady, toczącego się przed sądem krajowym na podstawie Konwencji Haskiej.

Sprawa *G. N. p. Polsce* została zainicjowana przez skarżącego, który ma dwa obywatelstwa: polskie i kanadyjskie. W 2009 r. skarżący poślubił Polkę E. N. w Kanadzie, gdzie następnie urodził się ich syn. Dwa lata później, w czasie wakacji w Polsce, para rozstała się, a E.N. nie zgodziła się wrócić do Kanady z dzieckiem. Skarżący wystąpił przed sąd polski o wydanie dziecka na podstawie Konwencji Haskiej. Sądy krajowe oddaliły jednak jego wniosek, wskazując, że mimo iż dziecko przebywało bezprawnie z matką, to jednak miało z nią silne związki emocjonalne, nie pamiętało swojego ojca, którego nie postrzegało jako rodzica, w związku z czym powrót do Kanady zagroziłby prawidłowemu rozwojowi emocjonalnemu i społecznemu dziecka. Polskie sądy uznały postanowienie sądu kanadyjskiego przyznające pełną opiekę nad dzieckiem skarżącemu za niemające wpływu na wynik postępowania. Również wniosek skarżącego o zabezpieczenie jego kontaktów z dzieckiem nie został uwzględniony, gdyż nie wykazano, aby matka dziecka zakłócała powyższe kontakty.

W skardze do Trybunału skarżący zarzucił, że sądy krajowe naruszyły jego prawo do poszanowania życia rodzinnego poprzez błędne zastosowanie postanowień wynikających z Konwencji Haskiej, w szczególności art. 13 pkt b. W ocenie skarżącego przewlekłość postępowania doprowadziła do długotrwałego oddzielenia dziecka od ojca. Skarżący zarzucił ponadto, że sądy krajowe chroniły przede wszystkim interes matki oraz koncentrowały przedmiot swoich rozważań na kwestiach niezwiązanych zasadniczo z postępowaniem prowadzonym w trybie Konwencji Haskiej, tj. warunkach bytowych skarżącego w kontekście potrzeb jego syna. Skarżący stwierdził na koniec, że proces decyzyjny prowadzący do wydania zaskarżonego rozstrzygnięcia stał w sprzeczności z wymogami proceduralnymi określonymi w art. 8 Konwencji.

Rząd nie zajął stanowiska w zakresie meritum sprawy.

Trybunał stwierdził naruszenie art. 8 Konwencji, uznając, że pozwane państwo nie wypełniło ciążącego na nim pozytywnego obowiązku ochrony życia rodzinnego skarżącego. Trybunał podkreślił, że jakkolwiek odłączenie od matki może być bolesne, to nie może jednak być automatycznie utożsamiane z zaistnieniem ryzyka, o jakim mowa w art. 13 pkt b Konwencji Haskiej. W ocenie Trybunału, uzasadnienie postanowienia nie spełniło wymogów, o jakich mowa w wymienionym przepisie: po pierwsze, nie

wykazano przyczyn, dla których matka dziecka nie mogłaby powrócić do Kanady; po drugie, nawet jeśli matce groziła odpowiedzialność karna z uwagi na porwanie dziecka, nie ustalono, jaka grodziłaby jej kara w razie powrotu; po trzecie, nie wykazano, aby wróciwszy do Kanady, matka dziecka mogłaby być pozbawiona środków prawnych ochrony interesów własnych i dziecka. Trybunał wskazał w szczególności, że pomimo pilnego charakteru sprawy, doszło do przewlekłości postępowania, ponieważ ostateczne rozstrzygnięcie zapadło po upływie roku, pięciu miesiącach i dwóch tygodniach. Trybunał zauważył następnie, że dziecko utraciło kontakt z ojcem w wieku sześciu miesięcy i przebywało z matką na terenie Polski przez cztery lata.

Trybunał zasądził na rzecz skarżącego zadośćuczynienie w kwocie 9000 euro z tytułu poniesionej szkody niemajątkowej oraz 14 446 euro z tytułu poniesionych kosztów wydatków.

Wyrok zapadł w stosunku głosów sześć do jednego. W zdaniu odrębnym sędzia Motoc zgodziła się z rozumowaniem sądów krajowych.

Wyrok stał się ostateczny w dniu 19 października 2016 r.

I. Środki indywidualne

A. Słuszne zadośćuczynienie

K. J.

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
–	9000 euro	6145 euro	15 145 euro
Wyplacono: 24.08.2016			

G. N.

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
–	9000 euro	14 446 euro	23 446 euro
Wyplacono: 12.01.2017			

B. Środki indywidualne

Skarżącym generalnie przysługuje uprawnienie do złożenia do sądu krajowego wniosku, który może stać się podstawą zastosowania art. 577 k.p.c. i zmiany chociażby prawomocnego postanowienia, w przypadku, gdy będzie tego wymagać dobro dziecka. Poza tym nie przysługują skarżącym inne środki krajowe w celu pozyskania decyzji nakazującej powrót dziecka do Wielkiej Brytanii (*K. J. p. Polsce*), czy Kanady (*G. N. p. Polsce*). Należy jednak podkreślić, iż sam Trybunał zauważył w konkluzji, że z uwagi na to, że dziecko mieszkało z matką w Polsce od ponad trzech i pół roku (*K. J. p. Polsce*) albo przez cztery lata (*G. N. p. Polsce*), nie ma podstaw, aby niniejszy wyrok był interpretowany jako zobowiązujący pozwane państwa do podjęcia kroków nakazujących powrót dziecka do Wielkiej Brytanii albo Kanady.

W tych okolicznościach oraz z uwagi na obowiązek wypłacenia skarżącemu zasądzonej kwoty, żadne dodatkowe środki indywidualne nie wydają się konieczne.

II. Środki generalne

1. Prawo

Konwencja Haska przewiduje w swym art. 1 pkt a, że jej przedmiotem jest zapewnienie niezwłocznego powrotu dzieci bezprawnie uprowadzonych lub zatrzymanych w jednym z państw-stron tej konwencji.

W myśl art. 3 Konwencji Haskiej uprowadzenie lub zatrzymanie dziecka będzie uznane za bezprawne, jeżeli:

- a) nastąpiło naruszenie prawa do opieki przyznanego określonej osobie, instytucji lub innej organizacji, wykonywanego wspólnie lub indywidualnie, na mocy ustawodawstwa państwa, w którym dziecko miało miejsce stałego pobytu bezpośrednio przed uprowadzeniem lub zatrzymaniem, oraz
- b) w chwili uprowadzenia lub zatrzymania prawa te były skutecznie wykonywane wspólnie lub indywidualnie albo byłyby tak wykonywane, gdyby nie nastąpiło uprowadzenie lub zatrzymanie.

Stosownie do treści art. 12 Konwencji Haskiej, jeżeli dziecko zostało bezprawnie uprowadzone lub zatrzymane w rozumieniu art. 3, a w chwili wpłynięcia wniosku do władzy sądowej lub administracyjnej państwa-strony, w którym znajduje się dziecko upłynął okres krótszy niż jeden rok od dnia uprowadzenia lub zatrzymania, zainteresowana władza zarządza niezwłocznie wydanie dziecka. Z kolei zgodnie z art. 16 Konwencji Haskiej, po otrzymaniu zawiadomienia o bezprawnym uprowadzeniu lub zatrzymaniu dziecka w rozumieniu art. 3 władze sądowe lub administracyjne państwa-strony, do którego dziecko zostało uprowadzone lub w którym zostało zatrzymane, nie będą mogły decydować merytorycznie o prawie do opieki, dopóki nie zostanie ustalone, że wymogi określone przez niniejszą konwencję co do zwrotu dziecka nie zostały spełnione lub jeżeli w stosownym czasie po tym zawiadomieniu nie wpłynął wniosek sporządzony na podstawie niniejszej konwencji.

Następujący po art. 16 przepis art. 17 Konwencji Haskiej stanowi, iż okoliczność, że orzeczenie dotyczące opieki zostało wydane lub że może być uznane w państwie wezwanym, nie może sama w sobie uzasadniać odmowy zwrotu dziecka na mocy niniejszej Konwencji, jednakże władze sądowe lub administracyjne państwa wezwanego mogą wziąć pod uwagę, przy stosowaniu niniejszej Konwencji, przyczyny wydania takiego orzeczenia.

Z kolei zgodnie z brzmieniem art. 577 k.p.c., sąd opiekuńczy może zmienić swe postanowienie, jeżeli wymaga tego dobro osoby, której postanowienie dotyczy.

Należy podkreślić, że z analizy uzasadnienia orzeczenia Trybunału wynika, że stwierdzenie naruszenia Konwencji w przedmiotowej sprawie wypływa z przyjętej przez sądy krajowe orzekające w przedmiotowej sprawie niewłaściwej, rozszerzającej wykładni art. 13 b Konwencji Haskiej. Postępowanie w przedmiocie wydania dziecka trwało 12 miesięcy (*K. J. p. Polsce*) czy ponad 17 miesięcy (*G. N. p. Polsce*), co nie spełniło wymogu niezwłocznego działania i również przyczyniło się do stwierdzonego naruszenia. Trybunał nie zasygnalizował jednakże istnienia niewłaściwej praktyki lub problemu systemowego i nie wskazał żadnych działań w celu egzekucji przedmiotowego orzeczenia.

Projekt Ustawy

Ministerstwo Sprawiedliwości przygotowało projekt Ustawy, który zawiera rozwiązania niezbędne w uznawaniu wyroków *K. J. p. Polsce* i *G. N. p. Polsce* jako wdrożonych.

Aktualna nazwa projektu to *Ustawa o wykonywaniu niektórych czynności organu centralnego w sprawach rodzinnych w zakresie obrotu prawnego na podstawie prawa Unii Europejskiej umów międzynarodowych oraz o zmianie Ustawy – Kodeks postępowania cywilnego i niektórych innych ustaw*.

Prezentowane założenia mają na celu określenie zasad i trybu postępowania polskiego organu centralnego, polskich sądów oraz innych polskich organów w sprawach objętych między innymi Konwencją Haską.

Z uwagi na specyfikę spraw o wydanie dziecka i konwencyjny wymóg szybkiego ich rozpoznania oraz konieczność skoncentrowania ich w ręku sędziów z dużym doświadczeniem, projekt przewiduje wprowadzenie szeregu zmian w ustawie z dnia 17 listopada 1964 r. *Kodeks postępowania cywilnego* (tj. Dz. U. z 2016 r., poz. 1822 – dalej: k.p.c.).

Projektowany przepis art. 569¹ § 1 k.p.c. przewiduje powierzenie rozpoznawania spraw odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką, toczących się w trybie Konwencji Haskiej w pierwszej instancji sądom okręgowym, mającym siedzibę w miejscowości stanowiącej siedzibę sądu apelacyjnego.

W konsekwencji takiego rozwiązania instancją odwoławczą, zgodnie z treścią projektowanego art. 518² § 1 k.p.c., stanie się Sąd Apelacyjny w Warszawie.

Równocześnie, mając na uwadze rangę orzeczeń wydawanych w tych sprawach poprzez ich kontekst międzynarodowy, uznano, by orzecznictwo mogło być kształtowane w tych sprawach przez Sąd Najwyższy. Instrumentem ku temu będzie możliwość wniesienia skargi kasacyjnej w tych sprawach, o czym mowa w projektowanym art. 519¹ k.p.c. W odróżnieniu od art. 398¹ § 1 k.p.c., podmiotem uprawnionym do wniesienia skargi kasacyjnej będzie także Minister Sprawiedliwości jako organ centralny. Ponadto podmiotami legitymowanymi do wniesienia tej skargi będą Rzecznik Praw Dziecka i Rzecznik Praw Obywatelskich.

Szybkiemu rozpoznaniu tego rodzaju spraw będzie służyć także wprowadzenie projektowanym art. 518² § 2 k.p.c. i art. 569¹ § 2 k.p.c. sześciotygodniowego terminu ich rozpoznania, co nawiązuje wprost do zapisów zawartych w Konwencji Haskiej.

Jednocześnie zakłada się obligatoryjne uzasadnianie postanowień wydanych w tych sprawach, o czym mowa w projektowanym art. 598⁵ § 3 k.p.c., w którym przyjęto wyłącznie uzasadnienie pisemne, poprzez wyłączenie stosowania art. 328 § 1¹ k.p.c., przewidującego uzasadnienie ustne utrwalone urządzeniem rejestrującym obraz i dźwięk, co ma istotne znaczenie z punktu widzenia koniecznego zapoznania się z argumentami polskiego sądu przez organa państw, z których dziecko zostało uprowadzone, w kontekście niezbędnego tłumaczenia tego uzasadnienia. Doręczenie postanowienia z uzasadnieniem czyni zbędnym składanie wniosku o uzasadnienie, przez co skraca się czas do możliwego rozpoznania sprawy w drugiej instancji.

W projektowanym art. 598⁵ § 4 k.p.c., w zakresie spraw prowadzonych na podstawie przepisów Konwencji Haskiej, rezygnuje się także z zasady wyrażonej art. 578 § 1 k.p.c. dotyczącej skuteczności i wykonalności orzeczenia opiekuńczego z chwilą ogłoszenia, uznając za właściwe, zważywszy skutki takiego rozstrzygnięcia, przyjęcie skuteczności i wykonalności tych orzeczeń po ich uprawomocnieniu.

Wyłączone ma być także stosowanie art. 577 k.p.c., aby nie była możliwa ponowna ingerencja sądu w treść orzeczenia stosownie do zmiany okoliczności, gdyż orzeczenia te nie dotyczą statusu dziecka z punktu widzenia wykonywania władzy rodzicielskiej, lecz służą przywróceniu uprzedniego stanu. Stosowanie tego przepisu nie jest więc uzasadnione celami Konwencji Haskiej.

Zgodnie z projektem Ustawy, orzeczenie takie powinno zostać wykonane w terminie 7 dni od uprawomocnienia się postanowienia. Z tych samych przyczyn, gdy idzie o cel wykonania orzeczenia wydanego na podstawie przepisów Konwencji Haskiej, proponuje się także zmianę brzmienia art. 598⁹ § 1 k.p.c., traktującego o etapie przymusowego odebrania, a zatem gdy zobowiązana osoba nie wykonała orzeczenia, o jakim mowa w art. 598⁵ § 2 k.p.c. Redakcja tego przepisu zmierza także do wskazania, że kurator nie ma obowiązku informowania osoby zobowiązanej o terminie planowanego odebrania. Pozwoli to zapobiec potencjalnemu ukryciu dziecka i doprowadzi do wykonania orzeczenia poprzez jego odebranie z dowolnego miejsca, w którym się znajduje.

Sprawnemu przeprowadzeniu tego rodzaju spraw w kontekście złożoności problematyki prawnej oraz możliwości ułatwionego doręczania pism uczestnikom służy wprowadzenie w dodanym art. 578² k.p.c. przymusu działania przez profesjonalnego pełnomocnika w toku całego postępowania o wydanie dziecka – wzorem art. 87¹ k.p.c. w zakresie wnoszenia skargi kasacyjnej.

Ponadto przyśpieszeniu tych postępowań będzie sprzyjało przyjęcie jako zasady, że zleconą w ich toku przez sąd opinię, co z reguły ma miejsce w tych sprawach, opiniodawcze zespoły sądowych specjalistów będą wydawały niezwłocznie, a zatem przed sprawami, które nadesłano do opiniowania

wcześniej. Stąd nowelizacja art. 2 Ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o *opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów* (Dz. U. z 2015 r., poz. 1418) w art. 32 projektu.

W ocenie rządu, przedstawiony powyżej projekt Ustawy ma na celu poprawę skuteczności postępowania i wykonywania orzeczeń w sprawach dotyczących zwrotu dziecka za granicę lub odmowy takiego zwrotu.

Jednocześnie rząd informuje, że projekt w wersji z dnia 12 stycznia 2017 r. został wpisany do wykazu prac legislacyjnych Rady Ministrów pod numerem UD 123. Obecnie prace nad projektem Ustawy znajdują się na etapie uzgadniania, konsultacji publicznych i opiniowania.

Zdaniem rządu, wprowadzenie wskazanych przepisów do polskiego porządku prawnego pozwoli ograniczyć liczbę skarg kierowanych do Trybunału w związku z przewlekłością postępowań w sprawie o wydanie dziecka w trybie Konwencji Haskiej.

2. Publikacja i rozpowszechnienie wyroku

W celu wykonania orzeczenia Trybunału w dniu 24 marca 2016 r. wysłano do Prezesa Sądu Rejonowego w Grudziądzu oraz Prezesa Sądu Okręgowego w Toruniu pisma informujące o wydaniu przez Trybunał wyroku w tej sprawie stwierdzającego naruszenie art. 8 Konwencji (*K. J. p. Polsce*). W dniu 10 sierpnia 2016 r. podobne pisma zostały wysłane do Prezesa Sądu Rejonowego w Kielcach i Prezesa Sądu Okręgowego w Kielcach (*G. N. p. Polsce*). Do pism dołączono opracowane przez Ministerstwo Sprawiedliwości standardy postępowania w sprawach o kontakty z dzieckiem na tle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Ponadto, informację o przedmiotowym wyroku zamieszczono w aktualnościach na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości (www.ms.gov.pl) oraz w redagowanym przez Ministerstwo newsletterze, który jest rozsyłany do wszystkich sądów, prokuratur oraz jednostek organizacyjnych służby więziennej. Przedmiotowy wyrok został przetłumaczony na język polski i opublikowany na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości.

Z uwagi na to, że problem, którego dotyczyły skargi w sprawie *K. J. p. Polsce* i *G. N. p. Polsce*, ujawnił się w szeregu innych spraw polskich rozstrzyganych przez Trybunał i dotyczył braku efektywności postępowań krajowych prowadzonych na podstawie Konwencji Haskiej, przygotowano i opublikowano na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości aktualny przegląd orzeczeń i standardów Trybunału wypracowanych na gruncie przepisów Konwencji Haskiej. Należy podkreślić, że wyrok *K. J. p. Polsce* został również opisany w powyższym zestawieniu.

Ponadto wykonując inne orzeczenia Trybunału, których problematyka wiąże się z cywilnymi aspektami uprowadzenia dziecka za granicę, Ministerstwo Sprawiedliwości planuje, na podstawie prowadzonych na bieżąco przez nie analiz orzecznictwa, przeprowadzenie szkoleń dla sędziów sądów powszechnych w zakresie orzecznictwa Trybunału. Szkolenia te umożliwią sędziom udział w warsztatach i rozwiązywanie kasusów opracowanych z wykorzystaniem stanów faktycznych wynikających ze spraw rozpoznanych w danym okręgu, przy zastosowaniu przepisów Konwencji Haskiej, w których Trybunał, na skutek skargi indywidualnej, w tym również w sprawie *K. J. p. Polsce*, stwierdził naruszenie postanowień Konwencji.

W tych okolicznościach dodatkowe środki generalne nie wydają się konieczne.

III. Wnioski pozwanego państwa

Rząd uważa, że dalsze środki indywidualne nie są konieczne w niniejszej sprawie oraz że przyjęte, opisane powyżej środki o charakterze generalnym, tj. głównie publikacja i rozpowszechnienie przetłumaczonego na język polski wyroku Trybunału, będą wystarczające do stwierdzenia, że Polska wypełniła swoje zobowiązania wynikające z art. 46 ust. Konwencji.

11. Raport z wykonania grupy spraw dotyczących więźniów niebezpiecznych *Karwowski p. Polsce, przekazany w dniu 12 stycznia 2017 r.*

Sprawy

Karwowski, skarga nr 29869/13, wyrok z dnia 19.04.2016, ostateczny w dniu 19.07.2016

Prus, skarga nr 5136/11, wyrok z dnia 12.01.2016, ostateczny w dniu 12.04.2016

Świdorski, skarga nr 5532/10, wyrok z dnia 16.02.2016, ostateczny w dniu 16.05.2016

Paluch, skarga nr 57292/12, wyrok z dnia 16.02.2016, ostateczny w dniu 16.05.2016

Romaniuk, skarga nr 59285/12, wyrok z dnia 12.01.2016, ostateczny w dniu 12.04.2016

Karykowski, skarga nr 653/12, wyrok z dnia 12.01.2016, ostateczny w dniu 12.04.2016

Chyła, skarga nr 8384/08, wyrok z dnia 03.02.2016, ostateczny w dniu 03.02.2016

Opis spraw

Wszystkie wyroki dotyczą zbliżonego stanu faktycznego. Skarżący, na podstawie art. 88, 88ai 212a *Kodeksu karnego wykonawczego* (dalej: k.k.w.), zostali zakwalifikowani jako wymagający osadzenia w wyznaczonym oddziale lub celi aresztu śledczego lub zakładu karnego typu zamkniętego, w warunkach zapewniających wzmoczoną ochronę społeczeństwa i bezpieczeństwo aresztu lub zakładu, tj. do kategorii tzw. niebezpiecznych, powszechnie oznaczanych literą „N”. Skarżący, wobec których ten reżim wzmoczonego bezpieczeństwa był utrzymywany przez długi czas, skarżyli się na związane z tym uciążliwości, w szczególności na konieczność poddawania się wielokrotnym kontrolom osobistym, ograniczenia związane z noszeniem „kajdanek zespolonych” na rękach i nogach podczas pobytu poza celą, ograniczenie kontaktu ze światem zewnętrznym, przedłużające się i nadmierne odizolowanie od rodziny oraz ogólne warunki osadzenia.

Trybunał stwierdził naruszenie art. 3 Konwencji ze względu na poniższe.

W opinii Trybunału, sposób, w jaki sformułowany jest art. 212a k.k.w., mógł skutkować zbyt częstym stosowaniem reżimu. Poza tym, mając na uwadze brak jakichkolwiek przepisów regulujących związek między nadaniem statusu a rzeczywistym zachowaniem osoby w zakładzie penitencjarnym, ramy prawne reżimu „N” wydają się zbyt sztywne i nie uwzględniają w sposób wystarczający indywidualnych okoliczności danego więźnia.

Trybunał skrytykował również nieprzerwane, rutynowe i kumulatywne stosowanie przez długi czas pełnego zakresu środków związanych ze statusem więźnia niebezpiecznego, tj.: umieszczenie w celi izolacyjnej, monitoring, kajdanki zespolone, kontrole osobiste, których stosowanie stanowiło obowiązek władz, wynikający z reżimu „N”. Trybunał stwierdził, że przeprowadzanie przez długi czas codziennych kontroli osobistych wobec skarżących, wraz z prawie zupełnym odizolowaniem od społeczeństwa, zdecydowanie osłabiło ich poczucie godności i przyczyniło się do poczucia niższości, udręki i ciągłego niepokoju, co wykraczało poza niedające się uniknąć cierpienie i upokorzenie związane z zatrzymaniem w areszcie śledczym.

Trybunał stwierdził również, iż surowe i sztywne przepisy regulujące stosowanie specjalnego reżimu oraz niejasno określone „szczególne okoliczności” uzasadniające jego przerwanie, nie zobowiązywały władz do uwzględnienia zmian w indywidualnej sytuacji skarżącego w momencie przedłużania stosowania tego rygoru. Przepisy te bowiem nie gwarantują odpowiednich rozwiązań umożliwiających władzom dostosowanie rygoru do indywidualnego zachowania lub niwelowanie negatywnych skutków izolacji społecznej.

Trybunał wskazał też, że wraz z upływem czasu procedura weryfikacji statusu „więźnia niebezpiecznego” stawała się czystą formalnością, która ograniczała się do powtarzania jednakowego uzasadnienia w każdej kolejnej decyzji.

W sprawie *Chyła p. Polsce*, Trybunał stwierdził również naruszenie art. 5 ust. 3 Konwencji ze względu na nadmierną długość tymczasowego aresztowania zastosowaną w stosunku do skarżącego oraz naruszenie art. 6 ust. 1 ze względu na nadmierną długość postępowania karnego.

I. Środki indywidualne

A. Słuszne zadośćuczynienie

Trybunał przyznał skarżącym słuszne zadośćuczynienie odnośnie do poniesionej przez nich szkody niemajątkowej.

Karwowski

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
–	11 000 euro	-	11 000 euro
Termin płatności: 19.10.2016			Wyplacono: 30.08.2016

Prus

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
–	3000 euro	-	3000 euro
Termin płatności: 12.07.2016			Wyplacono: 10.06.2016

Świdzki

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
–	9000 euro	-	9000 euro
Termin płatności: 16.08.2016			Wyplacono: 28.06.2016

Paluch

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
–	3500 euro	-	3500 euro
Termin płatności: 16.08.2016			Wyplacono: 19.07.2016

Romaniuk

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
–	8000 euro	327 euro	8327 euro
Termin płatności: 12.07.2016			Wyplacono: 31.05.2016
Rząd zapłacił również podatek w wysokości 75,21 euro.			

Karykowski

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
–	5000 euro	-	5000 euro
Termin płatności: 12.07.2016			Wyplacono: 11.05.2016

Chyła

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
–	14 000 euro	1500 euro	15 500 euro
Termin płatności: 03.05.2016			Wyplacono: 06.04.2016

B. Środki indywidualne

Żaden ze skarżących nie jest zakwalifikowany do kategorii więźniów „niebezpiecznych”. Reżim ten został zniesiony w stosunku do: Pana Karwowskiego z dniem 21 listopada 2013 r.; Pana Prusa – 28 kwietnia 2011 r.; Pana Świdarskiego – 22 września 2011 r.; Pana Palucha – 14 lipca 2012 r.; Pana Romaniuka – 29 marca 2012 r.; Pana Karykowskiego – 14 lutego 2012 r. oraz Pana Chyły – 25 listopada 2010 r.

Postępowanie karne przeciwko Panu Chyle, jak również jego tymczasowe aresztowanie, dobiegły już końca, a wyrok sądu krajowego jest już prawomocny (wyrok Sądu Rejonowego Lublin-Zachów – sąd pierwszej instancji – został przekazany dalej 30 czerwca 2014 r., 19 maja 2015 – wyrok Sądu Okręgowego w Lublinie został przekazany dalej, a 8 czerwca 2016 r. wniosek o unieważnienie prawomocnego wyroku został oddalony przez Sąd Najwyższy).

W tych okolicznościach żadne dodatkowe środki indywidualne nie wydają się konieczne.

II. Środki generalne

Wszystkie środki generalne niżej opisane zostały sprawdzone przez Komitet Ministrów w ramach kontroli spraw grupy *Horych* i zostały uznane za wystarczające do przyjęcia rezolucji końcowej CM/Res-DH(2016)128.

W sprawach tej grupy Europejski Trybunał podkreślił następujące źródła naruszenia art. 3 Konwencji, krytykując w ogólności automatyzm w nakładaniu statusu osadzonego niebezpiecznego:

- 1) art. 212a § 3 k.k.w. przewidywał ograniczone wyjątki, jeśli chodzi o klasyfikację do reżimu „osadzonych niebezpiecznych” pewnych kategorii osadzonych (i w konsekwencji był zbyt inkluzywny). Te same zasady miały również zastosowanie do osadzonych odbywających karę na podstawie art. 88 § 4 k.k.w.;
- 2) z powodu braku jakichkolwiek przepisów łączących status z aktualnym zachowaniem osadzonego, przepisy obowiązujące w czasie stosowania reżimu „osadzonych niebezpiecznych” były zbyt restrykcyjne i niewystarczająco zorientowane na indywidualne okoliczności danego osadzonego (*Horych*, § 93);
- 3) fakt, że władze nie mogły na podstawie obowiązujących wówczas przepisów dostosowywać reżimu do indywidualnego postępowania osadzonego, a prawo wymagało kumulatywnego stosowania wszystkich restrykcji związanych ze statusem osadzonego niebezpiecznego;
- 4) podczas gdy wstępne przesłanki mogły uzasadniać nałożenie reżimu „osadzonego niebezpiecznego” na skarżących na pewien, nawet relatywnie długi okres, nie wystarczały one jako jedyne uzasadnienie jego przedłużonego stosowania; wraz z biegiem czasu procedura kontroli statusu „osadzonego niebezpiecznego” stała się czystą formalnością ograniczoną do powtarzania tych samych podstaw w każdej kolejnej decyzji komisji penitencjarnej (*Horych*, § 102).

W celu zaradzenia opisanym wyżej brakom przepisów krajowych, władze zdecydowały się przyjąć zmianę k.k.w., która weszła w życie w dniu 24 października 2015 r. Ponadto wprowadzono zmiany w przepisach regulujących ogólne stosowanie środków przymusu bezpośredniego. Wszystkim tym środkom legislacyjnym towarzyszyły rozległe środki podnoszące świadomość, szczególnie ważne dla problemu właściwej jakości uzasadniania przedłużania stosowania reżimu wydawanego przez komisje penitencjarne.

W celu przejrzystego przedstawienia informacji, środki podjęte w ramach wyeliminowania źródeł poszczególnych naruszeń zaprezentowane są pod odpowiednimi artykułami Konwencji.

A. Naruszenie art. 3 Konwencji

1. Środki prawne

a. Stosowanie środków przymusu bezpośredniego

Do dnia 4 czerwca 2013 r. kwestia środków przymusu bezpośredniego regulowana była Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 17 września 1990 r. w sprawie określenia przypadków oraz warunków

i sposobów użycia przez policjantów środków przymusu bezpośredniego. Obecnie katalog środków przymusu bezpośredniego wykorzystywanych przez uprawnione organa, przypadki ich użycia lub eksploatacji oraz kwestie związane z ich ewidencjonowaniem przez odpowiednie organa, co obejmuje także zasady dotyczące stosowania kajdanek zespolonych, regulowane są w akcie rangi ustawowej. W dniu 5 czerwca 2013 r. weszła w życie Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o *środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej* (Dz. U. z 3 czerwca 2013 r., poz. 628 ze zm.). Ustawowe regulacje dotyczące kwestii stosowania przymusu bezpośredniego zapewniają, że środki te będą stosowane wobec „więźniów niebezpiecznych” tylko w „szczególnie uzasadnionych przypadkach”.

Cytowana Ustawa przewiduje:

„Art. 5. Uprawniony do użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej, zwany dalej „uprawnionym”, może użyć środka przymusu bezpośredniego lub broni palnej lub wykorzysta je do celów określonych w niniejszej ustawie wyłącznie w zakresie realizacji zadań ustawowych podmiotu, w którym pełni służbę, albo w którym jest zatrudniony.

Art. 6. 1. Środków przymusu bezpośredniego używa się lub wykorzystuje się je w sposób niezbędny do osiągnięcia celów tego użycia lub wykorzystania, proporcjonalnie do stopnia zagrożenia, wybierając środek o możliwie jak najmniejszej dolegliwości.

Art. 6. 2. Broni palnej używa się lub wykorzystuje się ją wyłącznie, jeżeli użycie lub wykorzystanie środków przymusu bezpośredniego:

- 1) okazało się niewystarczające do osiągnięcia celów tego użycia lub wykorzystania lub
- 2) nie jest możliwe ze względu na okoliczności zdarzenia.

Art. 7. 1. Środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej używa się lub wykorzystuje się je w sposób wyrządzający możliwie najmniejszą szkodę.

Art. 7. 2. Od użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej należy odstąpić, gdy cel ich użycia lub wykorzystania został osiągnięty.

Art. 7. 3. Środków przymusu bezpośredniego używa się lub wykorzystuje się je z zachowaniem szczególnej ostrożności, uwzględniając ich właściwości, które mogą stanowić zagrożenie życia lub zdrowia uprawnionego lub innej osoby.

Art. 7. 4. Podejmując decyzję o użyciu lub wykorzystaniu broni palnej, należy postępować ze szczególną rozwagą i traktować jej użycie, jako środek ostateczny.

Art. 11. Środków przymusu bezpośredniego można użyć lub wykorzystać je w przypadku konieczności podjęcia co najmniej jednego z następujących działań:

- 1) wyegzekwowania wymaganego prawem zachowania zgodnie z wydanym przez uprawnionego poleceniem;
- 2) odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby;
- 3) przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby;
- 4) przeciwdziałania naruszeniu porządku lub bezpieczeństwa publicznego;
- 5) przeciwdziałania bezpośredniemu zamachowi na ochraniające przez uprawnionego obszary, obiekty lub urządzenia;
- 6) ochrony porządku lub bezpieczeństwa na obszarach lub w obiektach chronionych przez uprawnionego;
- 7) przeciwdziałania zamachowi na nienaruszalność granicy państwowej w rozumieniu art. 1 Ustawy z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej;
- 8) przeciwdziałania niszczeniu mienia;

- 9) zapewnienia bezpieczeństwa konwoju lub doprowadzenia;
- 10) ujęcia osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;
- 11) zatrzymania osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;
- 12) pokonania biernego oporu;
- 13) pokonania czynnego oporu;
- 14) przeciwdziałania czynnościom zmierzającym do autoagresji.

Art. 15. 1. Kajdanek można użyć w przypadkach, o których mowa w art. 11 pkt 1–11, 13 i 14.

Art. 15. 2. Kajdanek można użyć także na polecenie sądu lub prokuratora.

Art. 15.3. Kajdanek używa się w celu częściowego unieruchomienia kończyn.

Art. 15. 4. Kajdanki zakłada się na ręce trzymane z tyłu.

Art. 15. 5. Kajdanek zespolonych lub kajdanek zakładanych na nogi można użyć wyłącznie wobec osób:

- 1) agresywnych;
- 2) zatrzymanych w związku z podejrzeniem popełnienia przestępstwa z użyciem broni palnej, materiałów wybuchowych lub innego niebezpiecznego narzędzia lub przestępstwa, o którym mowa w art. 115 § 20, art. 148 lub art. 258 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm. 11));
- 3) pozbawionych wolności.

Art. 15. 6. W przypadku prewencyjnego użycia kajdanek lub gdy w ocenie uprawnionego prawdopodobieństwo podjęcia próby ucieczki, stawiania czynnego oporu lub wystąpienia zachowania mogącego zagrażać życiu, zdrowiu lub mieniu jest nieznaczne, kajdanki można założyć na ręce trzymane z przodu.

Art. 15. 7. Kajdanek zakładanych na nogi używa się równocześnie z kajdankami zakładanymi na ręce.”

W praktyce decyzje w sprawie użycia kajdanek podejmowane są każdorazowo sposobem indywidualny, uwzględniając istniejący stopień zagrożenia bezpieczeństwa jednostki, społeczeństwa lub osadzonych. W decyzjach określa się okoliczności, w jakich mają być stosowane kajdanki oraz ich rodzaj.

b. Prawny obowiązek przeprowadzania kontroli osobistych

Zasady i procedury dotyczące wykonywania kontroli osobistych więźniów regulowane były k.k.w. oraz Rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 października 2003 r. w *sprawie sposobów ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej*. Wedle brzmienia przepisów rozporządzenia, kontrole osobiste polegają na zbadaniu ciała oraz sprawdzeniu ubrań, bielizny i butów, a także przedmiotów posiadanych przez skazanego. Czynności te wykonywane są przez funkcjonariuszy tej samej płci co skazany, w osobnym pomieszczeniu, bez obecności osób postronnych i osób odmiennej płci. Kontrole osobiste mogą przybrać charakter zapobiegawczy; są jednak zawsze przeprowadzane z poszanowaniem godności człowieka oraz z zastosowaniem przepisów prawa, a także zasad humanitaryzmu.

c. Projekty zmian w przepisach dotyczących „więźniów niebezpiecznych”

W dniu 12 września 2014 r. do Sejmu wpłynął projekt grupy posłów Platformy Obywatelskiej o *zmianie Ustawy – Kodeks karny wykonawczy*. Projektowane zmiany wynikające z wyroków Trybunału w sprawach *Piechowicz, Horych* eliminują dotychczasowy automatyzm przy kwalifikacji osadzonych do kategorii więźniów „niebezpiecznych”, poprzez szczegółowe określenie przesłanek, które muszą być uwzględniane przed podjęciem decyzji w tym przedmiocie oraz mają na celu stworzenie prawnej możliwości stopniowego łagodzenia rygorów związanych z kwalifikacją do kategorii więźniów tzw. niebez-

piecznych, poprzez opracowanie kryteriów, pozwalających na ocenę potrzeby dalszego stosowania ograniczeń przewidzianych w tych przepisach, w tym zwłaszcza kontroli osobistej.

Zmiana Ustawy została przyjęta w dniu 10 września 2015 r. i weszła w życie 24 października 2015 r.

Zajęcie się problemami wskazanym przez Trybunał poprzez nowe prawo

Zakwalifikowanie do reżimu

W opinii Trybunału, sformułowanie art. 212a k.k.w. może prowadzić do zbyt częstego stosowania reżimu. Ponadto w obliczu braku jakichkolwiek przepisów regulujących związek przyznania statusu z rzeczywistym zachowaniem osadzonego w więzieniu, ramy prawne kategorii „N” wydają się zbyt surowe i w niewystarczającym stopniu uwzględniające indywidualną sytuację poszczególnych osadzonych.

Należy podkreślić, że nowelizacja k.k.w. doprowadziła do zmiany art. 212a § 3. Wcześniej, zgodnie z tym przepisem, jeśli pozbawiony wolności był podejrzany o przestępstwo z zakresu przestępczości zorganizowanej, władze miały obowiązek zastosować wobec niego reżim „N” i w konsekwencji wszystkie środki bezpieczeństwa wymienione w 212b k.k.w., chyba że przemawiały przeciwko temu szczególne okoliczności. Prawne sformułowanie reguły i wyjątków do niej mogło, w opinii Trybunału, powodować zbyt dużą inkluzywność reżimu i pewien rodzaj automatyzmu w klasyfikowaniu takich osadzonych do reżimu „osadzonych niebezpiecznych”.

Aktualnie zmieniony art. 212a § 3 k.k.w. przewiduje, że przy kwalifikowaniu tymczasowo aresztowanego jako stwarzającego poważne zagrożenie społeczne albo poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa aresztu stosuje się odpowiednio przepisy art. 88a § 1 i 2. Według art. 88a § 1 k.k.w., skazany może zostać uznany za stwarzającego poważne zagrożenie społeczne lub poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu, jeśli podczas obecnego pozbawienia wolności stwarza zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu karnego.

Ponadto, według art. 88a § 2 k.k.w., każdorazowo przy weryfikacji decyzji o uznaniu skazanego za stwarzającego poważne zagrożenie społeczne albo poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu komisja penitencjarna uwzględnia między innymi 3) sposób zachowania się w trakcie pobytu w zakładzie karnym.

Dalsze stosowanie reżimu

Trybunał zauważył również, że surowe, rygorystyczne przepisy prawa regulujące stosowanie specjalnego reżimu i nieprecyzyjnie zdefiniowane „szczególne okoliczności” uzasadniające jego przerwanie określone w art. 212a § 3 k.k.w. nie zobowiązują organów do wzięcia pod uwagę jakichkolwiek zmian w osobistej sytuacji skarżącego podczas przedłużania stosowania reżimu.

Jak już stwierdzono powyżej, zmieniony art. 212a § 3 k.k.w. wskazuje, że art. 88a § 1 i 2 powinny być stosowane odpowiednio przy kwalifikowaniu tymczasowo aresztowanego jako stwarzającego poważne zagrożenie społeczne albo poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu.

Zgodnie z art. 88a § 2 k.k.w., przy każdorazowej weryfikacji decyzji o uznaniu skazanego za stwarzającego poważne zagrożenie społeczne albo poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu komisja penitencjarna uwzględnia następujące czynniki:

- 1) właściwości i warunki osobiste skazanego,
- 2) motywację i sposób zachowania się przy popełnieniu przestępstwa oraz rodzaju rozmiar ujemnych następstw przestępstwa,
- 3) sposób zachowania się w trakcie pobytu w zakładzie karnym,

- 4) stopień demoralizacji lub postępy w resocjalizacji,
- 5) (...).

Stosowanie restrykcji związanych z reżimem

Trybunał skrytykował również ciągłe, rutynowe i nierozróżniające stosowanie pełnej puli środków dostępnych dla władz w ramach reżimu „N”. Obowiązek prawny takiego nierozróżniającego stosowania wynikał z wcześniejszego sformułowania art. 88b k.k.w., który nie pozwalał na dostosowanie dostępnych władzom w ramach reżimu środków do indywidualnej sytuacji skarżącego.

Art. 88b k.k.w. w § 1 nadal zawiera katalog środków, które ma użyć służba więzienna w stosunku do osoby mającej status „osadzonego niebezpiecznego” (np. wzmożony nadzór, kontrole osobiste przed opuszczeniem celi i powrotem do celi, pewne ograniczenia dotyczące poruszania się osadzonego). Niemniej jednak § 2 art. 88b k.k.w. przewiduje większą elastyczność i możliwość dostosowania stosowania tych środków. Aktualnie komisje penitencjarne mogą stwierdzić brak potrzeby stosowania określonego środka z katalogu zawartego w § 1. Podejmując taką decyzję, komisje penitencjarne wezmą pod uwagę okoliczności wymienione we wspomnianym wyżej art. 88a § 2 k.k.w. Również zakres stosowanych środków może być modyfikowany, zgodnie z indywidualną sytuacją określonego osadzonego.

W opinii rządu zmiany te z pewnością w pozytywny sposób wpłyną na praktykę stosowania środków takich jak: skucie kajdankami, umieszczenie w celi izolacyjnej, kontrole osobiste. Zgodnie z nowym prawem stosowanie szczególnych warunków będzie ściśle powiązane z czynnikami wymienionymi w art. 88a § 2 k.k.w. Takie regulacje gwarantują, że środki stosowane wobec „więźniów niebezpiecznych” będą dostosowane do ich indywidualnego zachowania.

Procedura weryfikacji

Trybunał zwrócił również uwagę na to, że z czasem procedura weryfikacji statusu „osadzonych niebezpiecznych” stała się czystą formalnością polegającą na powtarzaniu jednakowego uzasadnienia przy każdej kolejnej decyzji.

Pomimo to, opisane poniżej, główne środki mające na celu rozwiązanie problemu polegają na podnoszeniu świadomości komisji penitencjarnych, warto wspomnieć o elemencie wprowadzonym niedawną nowelizacją k.k.w.

Zgodnie z art. 88b § 3 k.k.w., komisja penitencjarna na wniosek skazanego lub jego obrońcy wskazuje przyczyny uzasadniające kwalifikację osadzonego jako „niebezpiecznego” nie częściej niż raz na trzy miesiące.

d. Oddziaływania penitencjarne wobec osób pozbawionych wolności

W tej grupie wyroków Trybunał zaobserwował, że władze nie podjęły działań przeciwdziałających skutkom izolacji skarżących poprzez zagwarantowanie odpowiednich bodźców mentalnych oraz fizycznych.

W odniesieniu do powyższego, wskazać należy, iż Dyrektor Generalny Służby Więziennej wydał Instrukcję nr 16 w sprawie zasad organizacji i warunków prowadzenia oddziaływań penitencjarnych wobec skazanych, tymczasowo aresztowanych i ukaranych stwarzających poważne zagrożenie społeczne albo poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu karnego lub aresztu śledczego osadzonych w warunkach zapewniających wzmożoną ochronę społeczeństwa i bezpieczeństwo zakładu karnego. Instrukcja ta, obowiązująca od dnia 13 sierpnia 2010 r., służy zintensyfikowaniu i ujednoczeniu oddziaływań wobec osadzonych niebezpiecznych. Jej w celu jest przeciwdziałanie negatywnym konsekwencjom ograniczenia kontaktów społecznych poprzez organizowanie i wzbudzanie pożądanej ak-

tywności w ramach zajęć kulturalno-oświatowych, sportowych i programów readaptacyjnych, a także podejmowaniu działań związanych z utrzymaniem higieny psychicznej.

Treść przedmiotowej Instrukcji uwzględnia stanowisko wypracowane przez Rzecznika Praw Obywatelskich i Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom i Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu lub Karaniu (CPT), a jej uregulowania odpowiadają Konwencji orzecznictwu Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Przepisy Instrukcji mają przede wszystkim na celu wdrażanie konstruktywnych rozwiązań sprzyjających poprawie efektywności w organizacji i prowadzeniu oddziaływań penitencjarnych wobec wskazanej kategorii osadzonych oraz unikanie w przyszłości popełniania błędów. Jednym z głównych założeń Instrukcji jest niwelowanie negatywnych skutków pobytu osadzonych w warunkach wzmoczonej izolacji, wynikających z działań kadry penitencjarnej podejmowanych w celu zachowania szeroko rozumianego bezpieczeństwa. Treść Instrukcji wskazuje na konieczność organizowania i prowadzenia oddziaływań penitencjarnych, w tym aktywizację fizyczną osadzonych oraz rozładowanie napięć związanych ze wzmoczoną izolacją, w celu utrzymania właściwej kondycji psychicznej i uczynienia okresu pobytu osadzonych w szczególnych warunkach możliwie jak najkrótszym.

2. Działania mające na celu zmianę praktyki

Władze, oprócz zmian legislacyjnych, podjęły liczne działania mające na celu zmianę praktyki w zakresie stosowania statusu „osadzonych niebezpiecznych”, włączając w to procedurę weryfikacji.

Wszystkie wyroki Trybunału zostały przetłumaczone na język polski oraz opublikowane na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości.

Wiceminister Sprawiedliwości, Stanisław Chmielewski, pismem z dnia 24 maja 2012 r. poinformował Dyrektora Generalnego Służby Więziennej o wydaniu dwóch wyroków Trybunału w sprawach *Piechowicz p. Polsce* oraz *Horych p. Polsce* i zwrócił się do niego z poleceniem podjęcia stosownych działań, a w szczególności o:

- zapoznanie wszystkich dyrektorów okręgowych Służby Więziennej oraz dyrektorów jednostek penitencjarnych z dwoma wyrokami Trybunału;
- uczulenie wszystkich dyrektorów jednostek penitencjarnych, aby powołane przez nich komisje penitencjarne, wykonując zadanie określone w art. 76 § 1 pkt 7 k.k.w. oraz wart. 212a § 1 k.k.w. (kwalifikowanie skazanego lub tymczasowo aresztowanego jako sprawcy szczególnie niebezpiecznego), szczególnie wnikliwie analizowały i uzasadniały kolejne decyzje wydawane w tym przedmiocie, zwłaszcza konieczność utrzymywania tego statusu wobec osadzonego przez okres kilku lat;
- przypomnienie wszystkim funkcjonariuszom Służby Więziennej o bezwzględnej konieczności ścisłego przestrzegania art. 116 § 3 k.k.w. w zakresie warunków przeprowadzania kontroli osobistej sprawców szczególnie niebezpiecznych (tzn. w odrębnym pomieszczeniu podczas nieobecności osób postronnych oraz osób o odmiennej płci, dokonywanej za pośrednictwem osób tej samej płci).

W związku z wykonaniem polecenia Wiceministra, Dyrektor Generalny Służby Więziennej pismem skierowanym do Dyrektorów Okręgowych Służby Więziennej przedstawił zakres działań niezbędnych do realizacji przez kadrę jednostek penitencjarnych w postępowaniu z niebezpiecznymi osadzonymi. Mając na względzie wagę problemu, zwrócono uwagę na kwestie kwalifikowania do omawianej kategorii, jak i na sam status osadzonego niebezpiecznego.

W związku z powyższym:

- a. komisje penitencjarne zobowiązano do szczególnie wnikliwej analizy i uzasadnień kolejnych decyzji w przedmiocie utrzymywania statusu osadzonego niebezpiecznego. Komisje zostały zobowiązane do stosowania powyższego statusu wyjątkowo i wobec osadzonych faktycznie

szczególnie niebezpiecznych. Zaakcentowano potrzebę dołożenia wszelkich starań w celu poprawy wartości merytorycznej przygotowywanych decyzji, z uwzględnieniem okoliczności, które przemawiają przeciwko dalszemu osadzeniu we wskazanych warunkach, o których mowa w art. 88 § 3 k.k.w. W tym zakresie podkreślono konieczność odstąpienia od schematycznego powielania uzasadnienia decyzji o przedłużeniu osadzenia;

- b. na kadre penitencjarną nałożono obowiązek dokonywania wnikliwej oceny merytorycznej przy weryfikacji decyzji w sprawie statusu „niebezpiecznego”. Kadra została zobowiązana w szczególności do uwzględniania wszystkich okoliczności, które przemawiają przeciwko dalszemu osadzeniu w warunkach przewidzianych w art. 88 § 3 k.k.w. oraz do wykorzystywania w szerszym stopniu programów dotyczących prowadzenia oddziaływań penitencjarnych;
- c. zobowiązano dyrektorów okręgowych Służby Więziennej do obejmowania wzmożonym nadzorem przypadków osadzonych, co do których istnieje konieczność wydłużania okresu utrzymywania statusu „niebezpiecznego” ponad rok;
- d. zaakcentowano konieczność zachowania szczególnej ostrożności w podejmowaniu decyzji o kwalifikowaniu jako „niebezpiecznych”, o których mowa w art. 88 § 3 k.k.w., skazanych z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo, których agresywne zachowania mogą wynikać z głębokich zaburzeń osobowości;
- e. osadzonym zakwalifikowanym do przedmiotowej kategorii umożliwiała się uczestnictwo w zajęciach kulturalno-oświatowych i sportowych w pomieszczeniach wyposażonych w odpowiedni sprzęt sportowo-rekreacyjny, gry świetlicowe oraz sprzęt RTV. Ponadto osadzeni powinni mieć możliwość udziału w organizowanych zajęciach kulturalno-oświatowych w ramach ogólnej oferty programowej, z uwzględnieniem ograniczeń związanych z zakwalifikowaniem do ww. kategorii;
- f. w oddziałach terapeutycznych, w których funkcjonują wyodrębnione cele dla więźniów niebezpiecznych, osadzeni poddawani są nie tylko oddziaływaniom w ramach indywidualnych programów terapeutycznych, ale także mogą uczestniczyć w programach readaptacyjnych, zajęciach sportowych oraz indywidualnej psychoterapii;
- g. problematyka swoistego charakteru warunków wykonywania kary pozbawienia wolności wobec osadzonych stwarzających poważne zagrożenie społeczne ujęta jest w programie systemu przygotowania zawodowego kadry Służby Więziennej zarówno w programach nauczania Centralnego Ośrodka Służby Więziennej w Kaliszu, jak i szkoleń specjalistycznych dla kadry penitencjarnej. Ponadto wysokospecjalistyczne szkolenia dodatkowe dotyczące organizacji i prowadzenia oddziaływań penitencjarnych z osadzonymi, prowadzone również przez podmioty zewnętrzne, np. obecnie w ramach Norweskiego Mechanizmu Finansowego na lata 2012-2014 (EEA oraz Granty Norweskie 2009-2014).

W zakresie sprawowania nadzoru nad prawidłowością stosowania art. art. 88 § 3 i 212a § 1 k.k.w. organa nadzorcze Służby Więziennej prowadzą stałą kontrolę prawidłowości terminowości decyzji komisji penitencjarnych wydawanych w omawianym zakresie.

Podkreślenia wymaga również fakt, że niejednokrotnie przed upływem wyznaczonego terminu weryfikacji decyzji o kwalifikacji osadzonego, jako „niebezpiecznego” dokonywana jest analiza dalszej konieczności utrzymywania powyższego statusu w celu ewentualnej interwencji w przypadku ujawnienia zastrzeżeń w zakresie prawidłowości stosowania względem osadzonych procedur związanych z tym reżimem. Praktyka ta doprowadziła do tego, że nie zdarzają się już przypadki duplikowania treści uzasadnień zawartych w decyzjach o dalszym utrzymywaniu statusu „osadzonego niebezpiecznego”.

Wskazać należy, że realizacja ustalonego programu oddziaływania względem osadzonych „niebezpiecznych” nie powoduje żadnych dodatkowych ograniczeń lub dolegliwości ponad określone w k.k.w. Osadzeni zakwalifikowani do powyższej grupy zakwaterowani są w wyznaczonym oddziale lub celi

zakładu karnego typu zamkniętego i przebywają w jednostkach penitencjarnych w warunkach określonych w art. 88b i 212b k.k.w. W oddziale, w którym są zakwaterowani, mogą uczyć się, pracować, uczestniczyć w nabożeństwach, spotkaniach religijnych i nauce religii oraz korzystać z zajęć kulturalno-oświatowych, z zakresu kultury fizycznej i sportu. Utrzymująca się od 2007 r. tendencja zmniejszania liczby osadzonych „niebezpiecznych” poskutkowała możliwością ich kwaterowania wyłącznie w oddziałach przeznaczonych dla tej grupy więźniów, co w znacznym stopniu pozwala na intensyfikację oddziaływań penitencjarnych względem omawianej populacji.

3. Środki odwoławcze w celu zakwestionowania kwalifikacji do reżimu „N”

W art. 7 k.k.w. unormowana została instytucja skargi, która stanowi realizację zasady sądowej kontroli pozasądowych organów postępowania wykonawczego. Służy ona ochronie praw osoby pozbawionej wolności i realizuje zasadę podmiotowego traktowania takiej osoby. W piśmiennictwie zgodnie uważa się, że „niezgodność z prawem”, jako przesłankę zaskarżenia decyzji organu postępowania wykonawczego, należy rozumieć szeroko. Chodzi tu o niezgodność nie tylko z przepisami k.k.w. lub innej Ustawy będącej podstawą decyzji, ale też o naruszenie samowystępujących przepisów ratyfikowanych umów międzynarodowych, bezpośrednio stosowanych przepisów Konstytucji, a także przepisów rozporządzeń i innych aktów zawierających normy prawne (Z. Hołda [w:] Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 82; T. Kalisz, *Skarga na decyzje organów wykonawczych...*, s. 155; S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 99). Art. 7 § 1 k.k.w. ma na myśli tak rozumiane przepisy zarówno prawa materialnego, jak również procesowego. Do tych ostatnich zaliczyć też trzeba normy procesowe dotyczące zasad podejmowania decyzji (art. 7 § 2 k.k.w.). Podjęcie decyzji bez zachowania wymagań wynikających z tego przepisu może być podstawą wniesienia skargi, a następnie uchylecia takiej decyzji.

W art. 7 § 4 k.k.w. przewidziane są trzy rodzaje postanowień sądu, jakie mogą być podjęte w wyniku rozpoznania skargi:

- a) utrzymanie decyzji w mocy, co powoduje jej prawomocność, a także wykonalność, jeżeli uprzednio sąd wstrzymał jej wykonanie;
- b) uchylene decyzji w całości lub w części, z czym może wiązać się przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, bądź jej merytoryczne zakończenie poprzez powrót do stanu sprzed wydania decyzji;
- c) zmiana decyzji, a więc odmienne rozstrzygnięcie co do istoty sprawy w całości lub części materii objętej decyzją.

W przypadku przekazania sprawy do ponownego rozpoznania, organ, któremu sąd przekazał sprawę, decyduje ponownie w granicach, w jakich nastąpiło przekazanie, przy czym nie może orzec na niekorzyść skarżącego, zaś zapatrywania prawne i wskazania sądu są dla niego wiążące (tezy z komentarza do art. 7 k.k.w. Kazimierza Postulskiego).

Zaprezentowane stanowisko doktryny prawa karnego wykonawczego ma wpływ na orzecznictwo sądów. Przeprowadzona kwerenda w sądach powszechnych w wydziałach penitencjarnych za lata 2013-2014 wykazała, że kontrola sądowa decyzji komisji penitencjarnych w przedmiocie kwalifikacji osadzonego jest kontrolą o szerokim zakresie i obejmuje kontrolę przesłanek formalnych i materialnych, które winny zostać spełnione przy podejmowaniu decyzji o kwalifikacji osadzonego do reżimu „N”.

Niezależnie od powyższego, pismem z dnia 3 października 2012 r. prezesa sądów okręgowych zostali poinformowani o dwóch wyrokach w celu zapoznania sędziów penitencjarnych z pozycją Trybunału dotyczącą rozpatrywania wniosków złożonych przez więźniów w przedmiotowych kwestiach.

W celu wdrożenia konstruktywnych rozwiązań sprzyjających poprawie efektywności organizacji i prowadzenia oddziaływań wobec wskazanej grupy osadzonych kierownictwo Służby Więziennej cyklicznie organizuje szkolenia, narady i kursokonferencje dla poszczególnych pionów służby jedno-

stek podstawowych, podczas których omawiana jest problematyka postępowania z osadzonymi „niebezpiecznymi”. Ponadto programy szkoleń specjalistycznych obejmują panele dydaktyczne z zakresu przedmiotowej tematyki. Powyższe w znacznym stopniu przyczynia się do podnoszenia kwalifikacji zawodowych funkcjonariuszy i eliminacji powstawania ewentualnych naruszeń w postępowaniu z osadzonymi, o których mowa w art. art. 88 § 3 i 212a § 1 k.k.w.

4. Rezultaty podjętych środków

Według statystyk, w 2012 r. 260 osadzonych „niebezpiecznych” wzięło udział w 50 programach oddziaływania penitencjarnego. Więźniowie wzięli również udział w zajęciach z zakresu ochrony zdrowia, historii, języka polskiego, w terapii zajęciowej z dziedziny sztuki, technologii informacyjnej i komunikacyjnej, a także zajęciach językowych.

Ogólna liczba osadzonych zakwalifikowanych do kategorii „niebezpiecznych” stopniowo spada. Według stanu na dzień 30 czerwca 2012 r. 260 osadzonych należało do tej kategorii; 30 listopada 2012 r. – 207; 31 grudnia 2012 – 201; 31 stycznia 2013 r. – 195, a w dniu 31 marca 2013 r. – 191 osadzonych. Liczba ta stanowi 0,2% wszystkich (86 049) osadzonych. Zgodnie ze stanem na dzień 12 września 2014 r., do tej kategorii należało 169 osadzonych, z czego 40 zatrzymanych było w aresztach tymczasowych, a 129 osadzonych w zakładach karnych, 31 grudnia 2015 r. 156 osadzonych było zakwalifikowanych do kategorii niebezpiecznych.

Okres kwalifikowania do kategorii „niebezpiecznych” wynosił:

- mniej niż 1 rok w 98 przypadkach;
- między 1 rokiem a 2 latami w 31 przypadkach;
- ponad 2 lata, ale poniżej 5 lat w 24 przypadkach oraz
- ponad 5 lat w 16 przypadkach.

Liczba jest nadal redukowana: w dniu 30 listopada 2016 r. 122 osadzonych miało status „niebezpiecznych”.

Ponadto należy zaznaczyć, że w 2012 r. liczba decyzji uchylających status osadzonego „niebezpiecznego” powziętych przez komisje penitencjarne wzrosła o 9%. Ogólnie, w 2012 r. status „osadzonego niebezpiecznego” uchylono wobec 245 osadzonych (w 2011 r. – 224), w tym 185 to skazani.

B. Inne naruszenia Konwencji

Środki podjęte odnośnie do innych naruszeń stwierdzonych przez Trybunał:

Jeśli chodzi o środki wdrożone w celu zaradzenia problemowi nadmiernej długości tymczasowego aresztowania, tj. naruszenie art. 5 ust. 3 Konwencji stwierdzone w sprawie *Chyła p. Polsce*, są one opisane w raporcie z wykonania wyroków z grupy spraw *Trzaska p. Polsce*, których badanie przez Komitet Ministrów zostało zamknięte rezolucją końcową CM/ResDH(2014)268.

Jeśli chodzi o środki wdrożone w celu zaradzenia problemowi nadmiernej długości postępowania karnego, tj. naruszenie art. 6 ust. 1 Konwencji stwierdzone w sprawie *Chyła p. Polsce*, są one opisane w planie działań dotyczącym wykonania wyroków z grupy *Bqk p. Polsce*.

IV. Wnioski pozwanego państwa

Rząd uważa, że dalsze środki o charakterze indywidualnym, czy generalnym, nie są konieczne w niniejszej sprawie oraz że Polska wypełniła swoje zobowiązania wynikające z art. 46 ust. 1 Konwencji.

12. Plan działań dotyczący wykonania wyroków *Kędzior p. Polsce i K. C. p. Polsce*, przekazany w dniu 16 marca 2017 r.

Sprawy

Kędzior, skarga nr 45026/07, wyrok z dnia 16.10.2012, ostateczny w dniu 16.01.2013

K. C., skarga nr 31199/12, wyrok z dnia 25.11.2014, ostateczny w dniu 25.02.2015

Opis spraw

Sprawa *Kędzior p. Polsce* dotyczy pozbawienia wolności skarżącego niezgodnego z art. 5 ust. 1 lit. e Konwencji, a także naruszenia art. 5 ust. 4 Konwencji z powodu braku oceny legalności umieszczenia i przetrzymywania osoby w zakładzie opiekuńczym, takim jak dom pomocy społecznej (dalej: d.p.s.) oraz naruszenia art. 6 ust. 1 Konwencji z uwagi na brak bezpośredniego dostępu skarżącego do sądu w celu wystąpienia o przywrócenie zdolności do czynności prawnych.

W dniu 22 grudnia 2000 r., na wniosek brata, skarżący został częściowo ubezwłasnowolniony z uwagi na występujące u niego zaburzenia psychiczne (zdiagnozowano u niego schizofrenię).

W dniu 28 sierpnia 2001 r. sąd wyznaczył skarżącemu kuratora w osobie jego brata. Następnie kurator ten wystąpił do sądu o zmianę wcześniej wydanego postanowienia i całkowite ubezwłasnowolnienie skarżącego. Wniosek ten został uwzględniony.

W 2002 r. na wniosek brata, pomimo swojego sprzeciwu, skarżący został umieszczony w d.p.s. Decyzja o umieszczeniu skarżącego w d.p.s. została podjęta bez uwzględnienia jego opinii w tej sprawie, jak również bez uzyskania uprzedniej zgody sądu w trybie przewidzianym przez art. 156 w zw. z art. 175 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (dalej: k.r.o.).

Pomimo wielu prób, skarżący nie był w stanie zainicjować postępowania przed sądem w sprawie zmiany albo uchylecia orzeczenia o całkowitym ubezwłasnowolnieniu, ani wystąpić z prośbą o zbadanie legalności jego umieszczenia lub dalszego przebywania w d.p.s.

W swoim wyroku z dnia 16 października 2012 r. Trybunał zauważył, że umieszczenie skarżącego w d.p.s. nie zostało orzeczone „zgodnie z prawem” oraz że pozbawienie go wolności nie było uzasadnione treścią art. 5 § 1 lit. e Konwencji, gdyż wymóg uzasadnienia jego umieszczenia w d.p.s. poważnym stanem zaburzenia nie został całkowicie spełniony w niniejszej sprawie. Ponadto, Trybunał zauważył braki w ocenie, czy zaburzenia uzasadniające umieszczenie skarżącego w d.p.s. nadal istniały, ponieważ nie poddano go badaniom psychiatrycznym przez blisko 8 lat. W opinii Trybunału przepisy regulujące w tym czasie umieszczenie w d.p.s. osób całkowicie ubezwłasnowolnionych nie dawały niezbędnych gwarancji.

Ponadto Trybunał stwierdził, że art. 5 ust. 4 Konwencji wymaga, aby zastosowana procedura (pozbawienia wolności osoby umysłowo chorej) miała charakter sądowy i zapewniała zainteresowanej osobie gwarancje odpowiednie do rodzaju przedmiotowego pozbawienia wolności; dla stwierdzenia, czy postępowanie zapewnia odpowiednie gwarancje, należy uwzględnić szczególny charakter okoliczności, w jakich się ono toczy.

Trybunał stwierdził, że sądy krajowe nie brały udziału w decydowaniu o umieszczeniu skarżącego w d.p.s., w którymkolwiek momencie czy w jakiegokolwiek formie. W takich sytuacjach jak sytuacja skarżącego, polskie prawo nie przewiduje automatycznej kontroli sądowej zgodności z prawem przyjęcia osoby i jej przebywania w takiej instytucji, jak d.p.s. Ponadto kontrola taka nie może zostać wszczęta przez zainteresowaną osobę, jeśli została ona pozbawiona zdolności do czynności prawnych. Tym samym skarżący został pozbawiony możliwości niezależnego skorzystania z jakiegokolwiek środka prawnego o charakterze sądowym, by zakwestionować dalsze przebywanie w d.p.s. wbrew własnej woli.

Trybunał uznał też, iż w odniesieniu do osób częściowo ubezwłasnowolnionych, art. 6 ust. 1 Konwencji musi być interpretowany, co do zasady, jako gwarantujący takim osobom bezpośredni dostęp do sądu w celu wystąpienia o przywrócenie zdolności do czynności prawnych.

Od kiedy, pomimo nieukończonego procesu legislacyjnego, obowiązuje wyrok Trybunału Konstytucyjnego wyraźnie wzywający sądy niższych instancji, by nie ograniczały praw proceduralnych osób ubezwłasnowolnionych, skarżący jest nadal pozbawiony wyraźnego, praktycznego i skutecznego dostępu do sądu w zakresie starania się o odzyskanie zdolności prawnej. Zatem odrzucenie wniosków skarżącego między marcem a październikiem 2007 r. nie może zostać uznane za usprawiedliwione wdrażanie legalnego ograniczenia proceduralnego prawa skarżącego do dostępu do sądu.

W sprawie *K. C. p. Polsce* skarżąca została umieszczona w d.p.s. w 2008 r. na tej podstawie, że cierpiała na zaburzenia zdrowia psychicznego.

W dniu 24 marca 1981 r., na wniosek córki skarżącej, Sąd Okręgowy w Zielonej Górze orzekł o częściowym ubezwłasnowolnieniu skarżącej. Sąd ustalił, że skarżąca cierpi na syndrom demencji psycho-organicznej ze stanami paranoi, a nadto ma skłonność do nadużywania alkoholu oraz leków. Sąd uznał, że konieczne jest orzeczenie częściowego ubezwłasnowolnienia skarżącej, ponieważ potrzebuje ona pomocy w podejmowaniu właściwych decyzji, w szczególności dotyczących leczenia oraz wydawania pieniędzy na alkohol.

W dniu 19 grudnia 2007 r. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Żarach wystąpił do Sądu Rejonowego w Żarach o przyjęcie skarżącej do d.p.s. bez jej zgody. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej wskazał, że skarżąca cierpi na zaburzenia natury psychicznej, unika wizyt u lekarza oraz zachowuje się w sposób odstający od „społecznie akceptowalnych norm”, co stanowi zagrożenie dla jej własnego zdrowia i życia.

Do wniosku załączono zaświadczenie lekarskie, opatrzone datą 3 grudnia 2007 r. Zostało ono wystawione przez lekarza psychiatrę na podstawie wyników badania lekarskiego skarżącej przeprowadzonego na oddziale psychiatrii Szpitala Wojskowego w Żarach. Wskazano w nim, że skarżąca cierpi na organiczne zaburzenie osobowości i wymaga stałej opieki. Nie wymaga jednak leczenia szpitalnego.

Sąd Rejonowy w Żarach wyznaczył kilka rozpraw, na których skarżąca się nie pojawiła. W związku z powyższym, podjęto decyzję o przesłuchaniu skarżącej w miejscu jej pobytów dniu 25 marca 2008 r.

W dniu 19 czerwca 2008 r. Sąd Rejonowy w Żarach postanowił o przyjęciu skarżącej do d.p.s. Swoją decyzję sąd oparł na opinii lekarza psychiatry, I. S., który przebadał skarżącą w dniu 8 maja 2008 r., diagnozując chroniczną schizofrenię oraz zaburzenia ośrodkowego układu nerwowego.

Sąd rozważał również możliwość pozostawienia skarżącej w jej własnym mieszkaniu i w tym zakresie odniósł się do możliwości zaopiekowania się nią przez osobę trzecią przy wsparciu ze strony Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej.

Jednakże nie było członków rodziny lub osób trzecich, które mogłyby zapewnić skarżącej stałą opiekę. W szczególności córka skarżącej oświadczyła, że nie chce się nią stale zajmować i nie zabierze matki do siebie. Dlatego też skarżąca została przyjęta do d.p.s. w K. w dniu 10 września 2008 r.

Pani K. C. odwołała się od tego postanowienia, ale bez powodzenia. Wniosek jej córki o zmianę środka zastosowanego w stosunku do skarżącej został oddalony w 2009 r., po przesłuchaniu Pani K. C. przez sąd. Jej próba zmiany postanowienia o jej przymusowym umieszczeniu w d.p.s. została również oddalona w dniu 6 kwietnia 2010 r.

W dniu 21 listopada 2011 r. Sąd Okręgowy w Zielonej Górze oddalił wniosek skarżącej o przywrócenie terminu na wniesienie skargi kasacyjnej i dlatego nie mogła jej wnieść do Sądu Najwyższego. Tego samego dnia Sąd Okręgowy w Zielonej Górze oddalił wniosek skarżącej o zwolnienie z kosztów sądowych oraz ustanowienie adwokata z urzędu, który przygotowałby oraz wniósł skargę kasacyjną w jej imieniu.

Na podstawie art. 5 ust. 1 (prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego) i art. 5 ust. 4 (prawo do odwołania się do sądu w celu ustalenia bezwzględnie przez sąd legalności pozbawienia wolności) Kon-

wencji, Pani K. C. wniosła skargę na przymusowe umieszczenie i nieprzerwane pozbawienie wolności w d.p.s. oraz na to, że nie dysponowała skuteczną procedurą, dzięki której mogłaby zakwestionować legalność i konieczność pozbawienia wolności.

Jeśli chodzi o naruszenie art. 5 ust. 1 Konwencji, Trybunał odnotował, że przepisy krajowe nie przewidywały obowiązkowych okresowych badań mających na celu ocenę, czy nadal zachodzi potrzeba, by skarżąca pozostawała w d.p.s. Zatem pozbawienie wolności skarżącej w d.p.s. nie było przedłużane „zgodnie z procedurą przewidzianą prawem” oraz że wraz z upływem czasu pozbawienie wolności skarżącej nie było już uzasadnione w świetle litery e art. 5 ust. 1 Konwencji. Trybunał stwierdził zatem, że miało miejsce naruszenie art. 5 ust. 1 Konwencji.

Jeśli chodzi o naruszenie art. 5 ust. 4 Konwencji, to Trybunał zauważył, że skarżąca odwołała się od postanowienia o umieszczeniu jej w d.p.s. oraz że skorzystała z dostępnej procedury mającej na celu zbadanie legalności jej dalszego pozbawienia wolności. W postępowaniu wszczętym na podstawie użycia tego środka zarządzono badania psychiatryczne skarżącej, a także przesłuchano skarżącą przed sądem z wykorzystaniem pomocy prawnej (zobacz § 26 wyroku Trybunału). Zatem Trybunał stwierdził, że z powyższych ustaleń wynika, iż warunki, które muszą być spełnione zgodnie z art. 5 ust. 4 Konwencji, zostały spełnione w sprawie skarżącej, a zatem nie miało miejsca naruszenie tego przepisu Konwencji.

I. Środki indywidualne

1. Środki indywidualne

Aktualna sytuacja Pana Kędziora

W dniu 22 lutego 2016 r. Sąd Rejonowy w Lubaczowie wydał postanowienie zatwierdzające dalsze przebywanie skarżącego w d.p.s. W dniu 15 marca 2016 r. postanowienie to uprawomocniło się. Zatem skarżący przebywa aktualnie w Domu Pomocy Społecznej Sośnicy na podstawie postanowienia Sądu Rejonowego w Lubaczowie z dnia 22 lutego 2016 r. Postępowanie zostało wszczęte przez brata skarżącego, który jest również jego opiekunem i który zwrócił się do Rejonowego Sądu Rodzinnego w Lubaczowie o pozwolenie na dalsze przebywanie skarżącego w d.p.s.

Ponadto w dniu 28 kwietnia 2016 r. Sąd Okręgowy w Rzeszowie wydał postanowienie zmieniające wcześniejsze postanowienie o całkowitym ubezwłasnowolnieniu skarżącego na postanowienie o jego częściowym ubezwłasnowolnieniu. Postępowanie to zostało wszczęte przez samego skarżącego. Postanowienie to uprawomocniło się w dniu 20 maja 2016 r.

22 lipca 2016 r. Sąd Rejonowy w Lubaczowie, III Wydział Rodzinny i Nieletnich, wydał decyzję ustanawiającą kuratelę nad częściowo ubezwłasnowolnionym Stanisławem Kędziorem, jako kuratora wyznaczył brata skarżącego. 17 stycznia skarżący złożył wniosek do Sądu Okręgowego w Przemyślu o zmianę decyzji o jego ubezwłasnowolnieniu częściowym. W tym samym czasie skarżący zażądał dostępu do obrońcy z urzędu. Oba wnioski nie spełniały wymogów formalnych, tak więc 6 lutego 2017 r. skarżący został wezwany w celu ich uzupełnienia. 6 marca 2017 r. skarżący został wezwany w celu uzupełnienia informacji o jego rodzinie oraz sytuacji materialnej. Termin wyznaczony przez sąd jeszcze nie upłynął.

Dodatkowo rząd zwrócił się do d.p.s. w Sośnicy o informacje dotyczącą czasu przebywania skarżącego w d.p.s. oraz w jego rodzinnym domu w okresie od czerwca 2016 do marca 2017 r.. Ustalono, że skarżący odwiedza swój dom rodzinny dość często.

W ciągu ostatniego roku skarżący przebywał w swoim domu rodzinnym w Nowym Lublińcu, na wniosek swojego opiekuna, w następujących okresach:

- 02.07.2016 – 31.07.2016
- 22.09.2016 – 05.11.2016
- 21.12.2016 – 21.01.2016

Aktualna sytuacja Pani K. C.

Skarżąca jest nadal częściowo ubezwłasnowolniona i nadal przebywa w d.p.s. w K. Po wydaniu wyroku przez Trybunał, ani skarżąca, ani żadna inna osoba nie wnioskowały o zmianę postanowienia sądu krajowego o umieszczeniu skarżącej w d.p.s. w K. Po wspomnianej dacie skarżąca nie przechodziła sądowych badań psychiatrycznych.

W nawiązaniu do powyższego rząd pragnie podkreślić, że nie przeprowadzono sądowych badań psychiatrycznych, gdyż skarżąca (ani jej córka) nie wszczęły żadnego postępowania o zmianę postanowienia sądu krajowego o umieszczeniu w d.p.s. do czego uprawnia je w każdym czasie art. 41 *Ustawy o ochronie zdrowia psychicznego* z dnia 19 sierpnia 1994 r.

2. Słuszne zadośćuczynienie

W sprawie *Kędzior p. Polsce* Trybunał zasądził na rzecz skarżącego zadośćuczynienie za poniesioną szkodę niemajątkową.

Rząd wypłacił zasądzone przez Trybunał na rzecz skarżącego zadośćuczynienie na rachunek bankowy, założony w tym celu na mocy postanowienia sądu opiekuńczego przez opiekuna skarżącego, który – ze względu na obowiązek zabezpieczenia interesów skarżącego – podlega kontroli sądu (wypłata pieniędzy z rachunku może nastąpić do rąk opiekuna wyłącznie na podstawie zezwolenia sądu opiekuńczego, zgodnie z wymogami Rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 5 czerwca 2001 r. *ws. zasad i trybu składania przez opiekuna w instytucji bankowej gotówki osoby pozostającej pod opieką*, Dz. U. z 2001 r., nr 64, poz. 649).

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
–	10 000 euro	–	10 000 euro
Termin płatności: 16.04.2013			Wypłacono: 19.03.2013

W sprawie *K. C. p. Polsce* zadośćuczynienie zasądzone przez Trybunał na rzecz skarżącej zostało wypłacone w terminie.

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
–	6000 euro	–	6000 euro
Termin płatności: 25.05.2015			Wypłacono: 20.05.2015

W tych okolicznościach żadne dodatkowe środki indywidualne nie wydają się konieczne.

II. Środki generalne

1. Naruszenie art. 5 ust. 1 lit. e Konwencji oraz art. 5 ust. 4 Konwencji

A. Obowiązujące prawo

Aktualnie przepisy k.r.o., tj. art. 156 w zw. z art. 175 k.r.o., przewidują każdorazowo obowiązek uzyskania zezwolenia sądu opiekuńczego w przypadku umieszczania w osoby całkowicie ubezwłasnowolnionej w d.p.s.

„Art. 175 k.r.o.: Do opieki nad ubezwłasnowolnionym całkowicie stosuje się odpowiednio przepisy o opiece nad małoletnim (...).

Art. 156 k.r.o.: Opiekun powinien uzyskiwać zezwolenie sądu opiekuńczego we wszelkich ważniejszych sprawach, które dotyczą osoby lub majątku małoletniego.”

Według informacji otrzymanych z Ministerstwa Pracy i Polityki Socjalnej, powyższa procedura jest co do zasady przestrzegana i takie sytuacje, jak w sprawie skarżącego, nie mają miejsca.

Ponadto w celu zapobieżenia podobnym naruszeniom w przyszłości Ministerstwo Pracy i Polityki Socjalnej wysłało informację o wyroku Trybunału wraz z listem nakazującym Dyrektorom wszystkich Wydziałów Polityki Socjalnej w Urzędach Wojewódzkich poinformowanie wszystkich Dyrektorów d.p.s. o obowiązku przedstawiania postanowienia sądu o umieszczeniu osoby w d.p.s. wraz ze skierowaniem do takiej placówki.

B. Planowane zmiany prawa

Rząd zamierza jednak pójść o krok dalej i podjąć prace legislacyjne polegające na znowelizowaniu Ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. *o ochronie zdrowia psychicznego* w zakresie przepisów regulujących przyjmowanie osób całkowicie ubezwłasnowolnionych przez d.p.s.

Nowelizacja ma na celu przyznanie takim osobom szerszych gwarancji ochrony praw człowieka przez odejście od automatycznego uznawania każdej osoby całkowicie ubezwłasnowolnionej za niezdolną do wyrażenia zgody albo sprzeciwu.

Nowelizacja ma też na celu zagwarantowanie, by w każdym przypadku przyjęcie do d.p.s. osoby całkowicie ubezwłasnowolnionej uzależnione byłoby od jej zgody (jeśli dysponuje dostatecznym rozeznaniem w kwestii skutków umieszczenia w takiej placówce), a w przypadku jej sprzeciwu lub braku dostatecznego rozeznania w kwestii skutków umieszczenia, mogłoby nastąpić jedynie na mocy orzeczenia sądu opiekuńczego.

Nowelizacja ma również na celu zapewnienie procedury sądowej, która umożliwiłaby osobie ubezwłasnowolnionej samodzielne wystąpienie do sądu opiekuńczego z wnioskiem o zmianę orzeczenia o przyjęciu do d.p.s.

Ponadto planowana nowelizacja przewiduje wprowadzenie obowiązku okresowego badania stanu zdrowia psychicznego osoby przyjętej do d.p.s. w celu uzasadnienia dalszego przebywania tej osoby w d.p.s. Takie badania powinny być przeprowadzane co najmniej co 6 miesięcy.

Ponadto, zgodnie z planowanymi zmianami, sąd będzie ustanawiał pełnomocnika z urzędu dla osoby, które postępowanie bezpośrednio dotyczy, nawet jeśli ona/on nie będzie wnioskować o pomoc prawną, jeśli nie jest w stanie o taką pomoc wnioskować z powodu swojego stanu zdrowia psychicznego, a sąd oceni, że udział prawnika w postępowaniu jest konieczny. Pełnomocnik z urzędu będzie również ustanawiany dla osoby dla osoby przyjmowanej do szpitala psychiatrycznego czy d.p.s. bez jej zgody.

Zgodnie z informacjami przekazanymi przez Ministerstwo Zdrowia dnia 15 marca 2017 r., Kierownictwo Ministerstwa Zdrowia ustaliło, że projekt nowelizacji Ustawy *o ochronie zdrowia psychicznego* z dnia 19 sierpnia 1994 r. zostanie niezwłocznie skierowany pod obrady Stałego Komitetu Rady Ministrów. Po przyjęciu projektu przez Radę Ministrów, projekt zostanie przekazany do dalszych prac w Sejmie.

2. Naruszenie art. 6 ust. 1 Konwencji

A. Zmiana legislacyjna

Eliminacja przyczyny naruszenia art. 6 ust. 1 Konwencji została zrealizowana nowelizacją *Kodeksu postępowania cywilnego* (dalej k.p.c.) z dnia 9 maja 2007 r., która weszła w życie w dniu 7 października 2007 r.

Przed tą datą art. 559 k.p.c. miał następujące brzmienie:

§ 1. Sąd uchyli ubezwłasnowolnienie, gdy ustaną przyczyny, dla których je orzeczono; uchylenie może nastąpić także z urzędu.

§ 2. Sąd może w razie poprawy stanu psychicznego ubezwłasnowolnionego zmienić ubezwłasnowolnienie całkowite na częściowe, a w razie pogorszenia się tego stanu – zmienić ubezwłasnowolnienie częściowe na całkowite.

W ramach tej nowelizacji do art. 559 k.p.c. dodano § 3 w brzmieniu:

§ 3. Z wnioskiem o uchylenie albo zmianę ubezwłasnowolnienia może wystąpić także ubezwłasnowolniony.

3. Upowszechnianie wyroku Trybunału, działania szkoleniowe i informacyjne

Od 2011 r. wyrok ten jest przedmiotem szkoleń dla sędziów prowadzonych przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury. Część z tych szkoleń dotyczy wyłącznie tego wyroku.

Ponadto, w celu zagwarantowania praktyki zgodnej z *Ustawą o zdrowiu psychicznym* oraz k.r.o., Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej zwróciło się do Dyrektorów Wydziałów Polityki Społecznej wszystkich Urzędów Wojewódzkich z prośbą o upowszechnienie wyroku *ws. Kędzior p. Polsce* i informacji o obowiązku przedstawiania postanowienia sądu o umieszczeniu osoby w d.p.s. wraz ze skierowaniem do takiej placówki. List ten stanowił wyraźny sygnał dla nadzorowanych jednostek pomocy społecznej, iż konieczne jest rzetelne przestrzeganie przepisów k.r.o. Tematyka ta była również podnoszona na spotkaniu przedstawicieli ministerstwa z reprezentantami Wydziałów Polityki Społecznej Urzędów Wojewódzkich w dniach 26 i 27 czerwca 2013 r.

III. Wnioski pozwanego państwa

Rząd uważa, że żadne inne środki indywidualne nie są konieczne w niniejszej sprawie zobowiązując się do poinformowania Komitetu Ministrów o postępie w dalszej realizacji środków generalnych zmierzających do realizacji zobowiązania wynikającego z art. 46 ust. 1 Konwencji.

13. Informacja nt. pilnych środków indywidualnych dotyczących wykonania wyroków w sprawach *Kędzior p. Polsce* i *K. C. p. Polsce*, przekazana w dniu 13 maja 2017 r.

W związku ze zaktualizowanym planem działania w grupie spraw *Kędzior p. Polsce*, przedstawionym przez polskie władze w dniu 16 marca 2017 r., rząd chciałby przedstawić dodatkowe informacje dotyczące środków.

W marcu 2016 r. Komitet Ministrów zażądał informacji, czy planowane zmiany w *Ustawie o ochronie zdrowia psychiatrycznego* dadzą osobie ubezwłasnowolnionej prawo do odwołania się od decyzji w sprawie jego obowiązkowego umieszczenia w domu pomocy społecznej. Zgodnie z informacjami przekazanymi przez Ministerstwo Zdrowia, przepisy dotyczące prawa osób ubezwłasnowolnionych do odwołania się od decyzji sądu w sprawie obowiązkowego umieszczenia w domu pomocy społecznej zawarte są w projekcie nowelizacji *Ustawy o ochronie zdrowia psychicznego*. Dlatego po wejściu w życie nowelizacji osoba ubezwłasnowolniona będzie miała prawo odwołać się od decyzji sądu w sprawie obowiązkowego umieszczenia w domu pomocy społecznej.

14. Raport z wykonania wyroku *Koniuszewski p. Polsce*, przekazany w dniu 9 lutego 2017 r.

Sprawa

Koniuszewski, skarga nr 619/12, wyrok z dnia 14.06.2016, ostateczny w dniu 14.09.2016

Opis sprawy

Wyrok dotyczy naruszenia art. 10 Konwencji.

Skarżący jest dziennikarzem pracującym dla „Auto-Świat”, tygodnika motoryzacyjnego. W dniu 14 sierpnia 2006 r. magazyn opublikował serię artykułów, w której prezentował największe przypadki oszustw i opisywał wpływ zafałszowanego paliwa na silniki samochodowe. W jednym z artykułów zamieścił tabelę pt. „Stacje fałszujące paliwa”, która zawierała dane o jakości sprzedawanego paliwa i o sprzedających je stacjach. Przygotowując publikację, skarżący opierał się na raporcie Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów.

W grudniu 2006 r. jeden z właścicieli stacji benzynowych wymienionych w tabeli wniósł przeciwko skarżącemu prywatny akt oskarżenia o zniesławienie. Wskazał, że artykuł skarżącego zniszczył jego dobre imię i reputację. W dniu 10 listopada 2009 r. skarżący został uznany winnym przestępstwa z art. 212 k.k. i skazany na karę grzywny w wysokości 2000 zł oraz na wiązkę w wysokości 500 zł na cele społeczne oraz zwrot kosztów postępowania w kwocie 2760 zł. Skarżący wniósł apelację od tego wyroku. W wyroku z dnia 21 kwietnia 2011 r. sąd okręgowy utrzymał w mocy zaskarżony wyrok (z wyjątkiem części zmienionej ze względów formalnych). 31 stycznia 2008 r. sąd okręgowy wydał wyrok w sprawie cywilnej w celu ochrony dóbr osobistych właściciela stacji benzynowej, przeciwko skarżącemu, redaktorowi naczelnemu tygodnika i jego właścicielowi. Oskarżeni zostali zobowiązani wspólnie do zapłaty 10 000 zł i przeproszenia powoda.

Trybunał uznał, że ingerencja w gwarantowaną skarżącemu wolność słowa była zgodna z prawem, a także służyła uzasadnionemu prawnie celowi, jakim jest ochrona dobrego imienia osób trzecich, nie była jednak proporcjonalna. Trybunał zwrócił uwagę, że przygotowując sporne publikacje skarżący opierał się na wynikach oficjalnego, rządowego raportu. Trybunał ocenił, że prasa normalnie ma prawo polegać na treści zawartych w oficjalnych raportach bez obowiązku przeprowadzenia niezależnego śledztwa dziennikarskiego. Dodatkowo za brakiem proporcjonalności ingerencji w swobodę wypowiedzi skarżącego przemawia również charakter zastosowanych w stosunku do niego sankcji. Sankcje wymierzone w skarżącego, dotyczące tego samego artykułu, zostały nałożone dwukrotnie, w cywilnym oraz karnym postępowaniu. W konsekwencji doszło do naruszenia art. 10 Konwencji. Trybunał przyznał skarżącemu kwotę 5000 euro tytułem słusznego zadośćuczynienia.

I. Środki indywidualne

1. Słuszne zadośćuczynienie

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
–	5000 euro	–	5000 euro
Termin płatności: 14.02.2016			Wyplacono: 31.10.2016

2. Środki indywidualne

Kodeks postępowania karnego (dalej: k.p.k.) przewiduje możliwość wznowienia postępowania karnego. Art. 540 § 3 k.p.k. stanowi, że postępowanie jest wznowiane na korzyść oskarżonego, gdy potrzeba

ta wynika z rozstrzygnięcia organu międzynarodowego działającego na mocy umowy ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską. Postępowanie wznawia się na wniosek strony (art. 542 k.p.k.). Skarżący do tychczas nie wykorzystał przysługującego mu uprawnienia złożenia wniosku o wznowienie postępowania w sprawie.

W tych okolicznościach żadne dodatkowe środki indywidualne nie wydają się konieczne.

II. Środki generalne

1. Działania upowszechniające i szkoleniowe

Wyrok w sprawie *Koniuszewski* został przetłumaczony na język polski i opublikowany na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości (www.ms.gov.pl) i przesłany do właściwych sądów.

Na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości jest również dostępny raport dotyczący naruszeń art. 10 Konwencji w polskich sądach. Raport zawiera również standardy Europejskiego Trybunału w zakresie wolności wyrażania opinii.

Ponadto, informacje o wyrokach Trybunału są zamieszczane w aktualnościach na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości (www.ms.gov.pl) oraz w newsletterze (który ma około 3000 subskrybentów).

Zagadnienia swobody wypowiedzi i postępowania karnego ingerującego w tę swobodę były przedmiotem szkoleń dla sędziów sądów powszechnych organizowanych przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury. Od dnia 9 maja 2012 r. do 30 października 2015 r. zostało przeprowadzonych 35 takich szkoleń. Ich temat brzmiał: *Postępowanie karne jako forma ingerencji w sferę swobody wypowiedzi i warunki jej dopuszczalności w świetle orzecznictwa Trybunału dotyczącego art. 10 Konwencji.*

2. Zmiany prawne

Nowelizacja z dnia 5 listopada 2009 r. *Kodeksu Karnego, Kodeksu Postępowania Karnego, Kodeksu Karnego Wykonawczego, Kodeksu Karnego Fiskalnego oraz innych ustaw* (Dz. U.z 2009 r., nr 206, poz. 1589) zmieniła przepis art. 212 § 1 Kodeksu karnego (dalej: k.k.), gdzie poprzestano na sankcjach w postaci kar grzywny albo ograniczenia wolności, odstąpiono od sankcji w postaci kary pozbawienia wolności. W § 2, który przewiduje kwalifikowaną odpowiedzialność karną za zniesławienie dokonane za pomocą środków masowego przekazu, wymiar kary pozbawienia wolności został obniżony z dwóch lat do jednego roku. Nowelizacja weszła w życie w dniu 8 czerwca 2010 r.

3. Monitoring orzecznictwa sądów powszechnych w sprawach z art. 212 § 2 Kodeksu karnego

W sierpniu 2015 r. został rozpoczęty monitoring orzecznictwa sądów krajowych w sprawach dotyczących art. 212 § 2 k.k. Ten monitoring obejmował sprawy z lat 2010-2015.

W wyniku kwerendy ustalono, że w większości badanych spraw wymierzone kary pozbawienia wolności oscylowały przy dolnej granicy zagrożenia i wynosiły od 2 do 6 miesięcy. Tylko w 3 sprawach wymierzono kary wyższe, w granicach 8 miesięcy do roku. Kary pozbawienia wolności orzekane były z warunkowym zawieszeniem wykonania na okresy próby od 2 do 5 lat. Tylko w jednym przypadku orzeczono karę 6 miesięcy pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia. Oskarżony udostępnił w internecie film z pożycia intymnego z pokrzywdzoną.

Dokonana analiza wskazuje, że skazanie na karę pozbawienia wolności miało miejsce głównie za czyny związane z tzw. hejtem internetowym, zaś zachowanie skazanych nie miało charakteru udziału w debacie publicznej dotyczącej istotnej dla społeczeństwa problematyki.

Ponadto, nie odnotowano przypadków skazań dziennikarzy na kary pozbawienia wolności za czyny związane z dziennikarską swobodą wypowiedzi. Tylko w jednej ze spraw dziennikarz został skazany

za czyn polegający na podawaniu nieprawdziwych, szkalujących pokrzywdzonego informacji na karę 6 miesięcy pozbawienia wolności, które zawieszono na 3 lata okresu próby.

Poniższa tabela przedstawia prawomocnie skazane osoby za przestępstwo z art. 212 § 2 k.k. w okresie od 2010 r. do pierwszej połowy 2016 r.

Rok	Skazani ogółem	Na karę pozbawienia wolności	W tym z warunkowym zawieszeniem	Na grzywnę	Na karę ograniczenia wolności
2010	44	4	3	32	8
2011	52	8	7	35	9
2012	60	3	3	48	9
2013	58	3	3	41	14
2014	58	4	4	44	10
2015	70	8	8	51	11
2016 (pierwsza połowa)	51	3	3	brak danych	brak danych

Z przedstawionych danych statystycznych wynika, że na przestrzeni 6 lat i 6 miesięcy (2010 – do końca pierwszej połowy 2016 r.) karę pozbawienia wolności za przestępstwo z art. 212§ 2 k.k. orzeczono wobec 33 osób, w tym jedynie co do dwóch osób była to kara pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia. Od 2012 r. nie doszło do orzeczenia bezwzględnej kary pozbawienia wolności. W takich przypadkach sądy krajowe najczęściej stosowały karę grzywny. Kategoria „skazani ogółem” w tabeli powyżej obejmuje skazania na karę pozbawienia wolności, karę grzywny, ograniczenia wolności oraz niewidoczniore w tabeli orzeczenia o wymierzeniu środka karnego i wychowawczo-poprawczego. Do tej kategorii nie wlicza się orzeczeń o warunkowym umorzeniu postępowań i o odstąpieniu od wymierzenia kary.

Powyższe przedstawione dane świadczą o tym, że kara pozbawienia wolności jest orzekana przy zastosowaniu zasady *ultima ratio*, wynikającej z art. 58 § 1 k.k., ustanawiającej wyjątkowy charakter orzekania kary pozbawienia wolności w przypadku przestępstw zagrożonych alternatywnie karami nieizolacyjnymi i w rażących sytuacjach.

Najbardziej relewantne z punktu widzenia mowy nienawiści w prawie karnym są przede wszystkim przepisy art. 256 i 257 k.k. Art. 256 k.k. chroni „funkcjonowanie państwa w sposób demokratyczny, zapewniający obywatelom i innym osobom zamieszkałym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej ochronę ich praw”, a w przepisie art. 257 k.k. „prawa i wolności obywatelskie przysługujące osobom przebywającym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (w tym cześć i nietykalność cielesną jako dobra prawne ubocznie chronione)”.

Art. 212 § 2 k.k., zamieszczony w rozdziale *Przestępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej*, chroni natomiast dobro grupy osób lub jednostki w postaci czci i w pewnym zakresie dotyczy mowy nienawiści, stanowiąc uzupełnienie unormowań związanych z penalizacją mowy nienawiści oraz swoisty wentyl bezpieczeństwa w systemie ochrony dóbr pewnych zbiorowości oraz jednostki, z racji znamion czynu oraz sposobu ścigania, które następuje z oskarżenia prywatnego (przeciwnie do przestępstw z art. 256 i 257 k.k., które ścigane są z oskarżenia publicznego).

III. Wnioski pozwanego państwa

Rząd uważa, że żadne dodatkowe środki indywidualne ani generalne nie są konieczne w niniejszej sprawie oraz że Polska wypełniła swoje obowiązki wynikające z art. 46 ust. 1 Konwencji.

15. Raport z wykonania wyroków z grupy *Kurłowicz p. Polsce*, przekazany w dniu 9 czerwca 2017 r.

Sprawy

Kurłowicz, skarga nr 41029/06, wyrok z dnia 22.06.2010, ostateczny w dniu 22.09.2010

Lewandowska-Malec, skarga nr 39660/07, wyrok z dnia 18.09.2012, ostateczny w dniu 18.12.2012

Jucha i Żak, skarga nr 19127/06, wyrok z dnia 23.10.2012 ostateczny w dniu 23.01.2013

Marian Maciejewski, skarga nr 34447/05, wyrok z dnia 13.01.2015 ostateczny w dniu 13.04.2015

Koniuszewski, skarga nr 619/12, wyrok z dnia 14.06.2016, ostateczny w dniu 14.09.2016

Opis spraw

Powyższe wyroki dotyczą naruszenia art. 10 Konwencji.

W sprawie *Kurłowicz p. Polsce* w trakcie sesji Rady Miasta Knyszyna, skarżący (Przewodniczący Rady Miasta) publicznie oskarżył dyrektora Zespołu Szkół Ogólnokształcących w Knyszynie o spowodowanie nieprawidłowości w funkcjonowaniu placówki. Dyrektor skierował prywatny akt oskarżenia przeciwko skarżącemu, zarzucając mu zniesławienie na podstawie art. 212 Kodeksu karnego (dalej: k.k.).

Wyrokiem z dnia 2 grudnia 2005 r. Sąd Rejonowy w Białymstoku uznał skarżącego za winnego zniesławienia. Sąd Rejonowy skazał skarżącego na karę grzywny, jak również orzekł podanie wyroku do wiadomości publicznej. Sąd nakazał także przeproszenie pokrzywdzonego.

Skarżący wniósł apelację. Wyrokiem z dnia 30 marca 2006 r. Sąd Okręgowy w Białymstoku częściowo zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że postępowanie warunkowo umorzył na okres próby wynoszący 1 rok, zobowiązał skarżącego do przeproszenia oskarżyciela prywatnego, a także orzekł wobec niego świadczenie pieniężne na rzecz instytucji charytatywnej.

W sierpniu 2006 r. skarżący wniósł skargę konstytucyjną do Trybunału Konstytucyjnego, która w dniu 17 października 2007 r. została odrzucona.

Trybunał stwierdził naruszenie art. 10 Konwencji w przedmiotowej sprawie z tego powodu, że sądy krajowe nie zachowały właściwej równowagi pomiędzy istotnymi interesami, z jednej strony, ochroną dobrego imienia dyrektora szkoły, z drugiej zaś – swobody wypowiedzi. Uznał też, że ingerencja w prawa skarżącego nie była niezbędna w demokratycznym społeczeństwie.

Sprawa *Lewandowska-Malec p. Polsce*, w której skarżąca była asystentem na Wydziale Prawa w Krakowie i politykiem w lokalnej społeczności, dotyczyła publikacji w internecie w czerwcu 2004 r. listu, który napisała do Polskiej Agencji Prasowej, komentując postępowanie przeciwko burmistrzowi, dotyczące nieprawidłowości finansowych w funduszach gminy i zarzutu, że burmistrz wywierał presję na organa prokuratury w tej sprawie. Na podstawie art. 10 (wolność wyrażania opinii) skarżąca skarżyła się na postawiony jej zarzut zniesławienia oraz że została na nią nałożona grzywna w wysokości 1900 euro. Trybunał uznał, że doszło do naruszenia art. 10 Konwencji z powodu faktu, iż sądy krajowe przekroczyły należny im wąski margines uznania w zakresie ograniczania debaty politycznej i że taka interwencja była nieproporcjonalna do zamierzonego celu i nie była „konieczna w demokratycznym społeczeństwie” w rozumieniu art. 10 ust. 2 Konwencji.

Sprawa *Jucha i Żak p. Polsce* dotyczyła skargi skarżących, dziennikarza i redaktora naczelnego „TEMI”, lokalnego tygodnika w Tarnowie, na ich skazanie przez sąd krajowy w czerwcu 2005 r. za zniesławienie lokalnego radnego. Opublikowali oni w 2004 r. serię artykułów krytykujących radnego i zarzucających

mu złamanie prawa (został uznany winnym zniesławienia lokalnego dziennikarza radiowego, ujawnił poufne informacje z tego postępowania i został oskarżony o nieprawidłowości finansowe w swojej kampanii prezydenckiej).

Trybunał uznał, że powody wskazane przez sądy krajowe nie były „relevantnie wystarczające”, by usprawiedliwić ingerencję, a standardy przez nie zastosowane nie byłyby pełni zgodne ze standardami art. 10 Konwencji. Biorąc pod uwagę ważną rolę prasy w społeczeństwie demokratycznym, ingerencja ta była nieproporcjonalna do uprawnionego celu, jakiemu miała służyć i nie była „konieczna w demokratycznym społeczeństwie” w znaczeniu art. 10 ust. 2 Konwencji.

Sprawa *Marian Maciejewski p. Polsce* dotyczyła skazania skarżącego, który pracował jako dziennikarz „Gazety Wyborczej”, za stwierdzenia i zarzuty zawarte w artykule, który opublikował w gazecie w listopadzie 2000 r. Artykuł ten był częścią serii o rzekomej kradzieży wartościowych trofeów myśliwskich z biura byłego komornika Sądu Rejonowego we Wrocławiu. Artykuł miał podtytuł napisany drobnym drukiem „kradzieże w wymiarze sprawiedliwości”. Artykuł opisywał, między innymi, jak prokurator prowadził dochodzenie przeciwko byłemu komornikowi.

Pan Maciejewski został skazany w postępowaniu karnym za dwukrotne zniesławienie popełnione przez mass media. Sąd Rejonowy w Brzegu, który skazał skarżącego w kwietniu 2004 r. stwierdził, że podtytuł artykułu był zniesławiający wobec urzędników sądowych, których dotyczył, oraz że w artykule zarzucano, że prokurator w sposób nieprawidłowy prowadził dochodzenie przeciwko byłemu komornikowi. Wobec Pana Maciejewskiego orzeczono karę grzywny o równowartości 450 euro.

Trybunał uznał, że standardy zastosowane przez polskie sądy w sprawie skarżącego nie były w pełni zgodne z zasadami wyrażanymi przez art. 10 Konwencji i że sądy krajowe nie wskazały na „właściwe i wystarczające” powody, by uzasadnić ingerencję. Ponadto Trybunał stwierdził, że ingerencja była nieproporcjonalna w stosunku do jej celu, nie była zatem „konieczna w demokratycznym społeczeństwie”.

W sprawie *Koniuszewski p. Polsce*, skarżący jest dziennikarzem pracującym dla „Auto-Świat”, tygodnika motoryzacyjnego. W dniu 14 sierpnia 2006 r. magazyn opublikował serię artykułów, w której prezentował największe przypadki oszustw i opisywał wpływ zafałszowanego paliwa na silniki samochodowe. W jednym z artykułów zamieścił tabelę pt. „Stacje fałszujące paliwa”, która zawierała dane o jakości sprzedawanego paliwa i o sprzedających je stacjach. Przygotowując publikację, skarżący opierał się na raporcie Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów.

W grudniu 2006 r. jeden z właścicieli stacji benzynowych wymienionych w tabeli wniósł przeciwko skarżącemu prywatny akt oskarżenia o zniesławienie. Wskazał, że artykuł skarżącego zniszczył jego dobre imię i reputację. W dniu 10 listopada 2009 r. skarżący został uznany winnym przestępstwa z art. 212 k.k. i skazany na karę grzywny w wysokości 2000 zł oraz nawiązkę w wysokości 500 zł na cele społeczne oraz zwrot kosztów postępowania w kwocie 2760 zł. Skarżący wniósł apelację od tego wyroku. W wyroku z dnia 21 kwietnia 2011 r. sąd okręgowy utrzymał w mocy zaskarżony wyrok (z wyjątkiem części zmienionej ze względów formalnych). 31 stycznia 2008 r. sąd okręgowy wydał wyrok w sprawie cywilnej w celu ochrony dóbr osobistych właściciela stacji benzynowej, przeciwko skarżącemu, redaktorowi naczelnemu tygodnika i jego właścicielowi. Oskarżeni zostali zobowiązani wspólnie do zapłaty 10 000 zł i przeproszenia powoda.

Trybunał uznał, że ingerencja w gwarantowaną skarżącemu wolność słowa była zgodna z prawem, a także służyła uzasadnionemu prawnie celowi, jakim jest ochrona dobrego imienia osób trzecich, nie była jednak proporcjonalna. Trybunał zwrócił uwagę, że przygotowując sporne publikacje skarżący opierał się na wynikach oficjalnego, rządowego raportu. Trybunał ocenił, że prasa normalnie ma prawo polegać na treści zawartych w oficjalnych raportach bez obowiązku przeprowadzenia niezależnego śledztwa dziennikarskiego. Dodatkowo za brakiem proporcjonalności ingerencji w swobodę wypowiedzi skarżącego przemawia również charakter zastosowanych w stosunku do niego sankcji. Sankcje wymierzone w skarżącego, dotyczące tego samego artykułu, zostały nałożone dwukrotnie, w cywilnym

oraz karnym postępowaniu. W konsekwencji doszło do naruszenia art. 10 Konwencji. Trybunał przyznał skarżącemu kwotę 5000 euro tytułem słusznego zadośćuczynienia.

I. Środki indywidualne

1. Słuszne zadośćuczynienie

Kurłowicz

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
185 euro	3000 euro	3070 euro	6255 euro
Termin płatności: 22.12.2010			Wyplacono: 03.12.2010

Lewandowska-Malec

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
2600 euro	3000 euro	100 euro	5700 euro
Termin płatności: 18.03.2013			Wyplacono: 12.02.2013

Jucha i Żak

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
–	2380 euro (1 190 euro dla każdego ze skarżących)	–	2380 euro
Termin płatności: 23.04.2013			Wyplacono: 18 i 19.04.2013

Marian Maciejewski

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
–	5000 euro	–	5000 euro
Termin płatności: 15.07.2015			Wyplacono: 07.07.2015

Koniuszewski

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
–	5000 euro	–	5000 euro
Termin płatności: 14.02.2016			Wyplacono: 31.10.2016

2. Środki indywidualne

Należy wspomnieć, iż *Kodeks postępowania karnego* (dalej: k.p.k.) przewiduje możliwość wznowienia postępowania karnego. Art. 540 § 3 k.p.k. konkretyzuje, że postępowanie wznowia się na korzyść oskarżonego, gdy potrzeba taka wynika z rozstrzygnięcia organu międzynarodowego działającego na mocy umowy międzynarodowej ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską. Powyższe zostało potwierdzone przez Sąd Najwyższy, w wyrokach z dnia 23 kwietnia 2009 r. i 29 kwietnia 2010 r., które wskazują, iż potrzeba wznowienia postępowania, o której mowa w art. 540 § 3 k.p.k, powstaje, gdy Europejski Trybunał Praw Człowieka stwierdza, że prawomocny wyrok polskiego sądu wydany w ramach postępowania karnego powoduje naruszenie Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności.

Kurłowicz p. Polsce

Po wydaniu wyroku przez Trybunał, adwokat skarżącego złożył do Sądu Apelacyjnego w Białymstoku wniosek o wznowienie postępowania.

W dniu 25 maja 2011 r. Sąd Apelacyjny postanowił wznowić sprawę skarżącego, odnosząc się do wyroków Sądu Najwyższego z dnia 23 kwietnia 2009 r. oraz 29 kwietnia 2010 r.

Tym samym, Sąd Apelacyjny w Białymstoku uchylił wyrok Sądu Rejonowego w Białymstoku z dnia 30 marca 2006 r., jak również wyrok Sądu Okręgowego z dnia 2 grudnia 2005 r. i przekazał sprawę do Sądu Okręgowego do ponownego rozpoznania.

Postanowieniem z dnia 1 lipca 2011 r., na podstawie art. 17 § 1 pkt. 6 k.p.k., Sąd Okręgowy w Białymstoku umorzył postępowanie w sprawie skarżącego, uznając, że w dniu 28 lutego 2011 r. nastąpiło przedawnienie karalności.

Lewandowska-Malec p. Polsce

Wkrótce po wydaniu wyroku przez Europejski Trybunał Praw Człowieka, w dniu 12 marca 2013 r. adwokat skarżącej złożył do Sądu Apelacyjnego w Krakowie wniosek o wznowienie postępowania. W dniu 16 maja 2013 r. Sąd Apelacyjny w Krakowie wznowił postępowanie, a następnie umorzył je i przyznał skarżącej zwrot kosztów poniesionych na rzecz ustanowienia adwokata we wznowionym postępowaniu.

Jucha i Żak p. Polsce

Skarżący nie złożyli wniosku o wznowienie postępowania.

Marian Maciejewski p. Polsce

W dniu 18 czerwca 2015 r. Sąd Apelacyjny we Wrocławiu wznowił postępowanie karne przeciwko skarżącemu i uchylił wyrok Sądu Rejonowego w Brzegu z dnia 2 kwietnia 2004 r. oraz Sądu Okręgowego w Opolu z dnia 22 lutego 2005 r. i uniewinnił skarżącego od obu zarzucanych mu czynów.

Koniuszewski p. Polsce

Skarżący nie złożył jeszcze wniosku o wznowienie postępowania.

W tych okolicznościach żadne dodatkowe środki indywidualne nie wydają się konieczne.

II. Środki generalne

Głównymi źródłami naruszenia art. 10 w sprawach, których dotyczy niniejszy raport z wykonania, są:

- charakter i surowość kary nałożonej przez sądy krajowe;
- zbyt wąska definicja debaty publicznej stosowana przez sądy krajowe i niebiorąca pod uwagę kontekstów, w jakich padły zaskarżone stwierdzenia;
- brak rozróżnienia przez sądy krajowe stwierdzeń faktów i sądów wartościujących.

A. W odniesieniu do problemu charakteru i surowości kar nałożonych przez sądy krajowe rząd podjął następujące kroki, które zaczęły przynosić rezultaty:

1. Zmiany w prawie

Od czasu, w którym miały miejsce zdarzenia w przedmiotowej sprawie, zmieniły się uregulowania prawne dotyczące zagrożenia karą za zniesławienie w polskim porządku prawnym.

Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie Ustawy – Kodeks karny, Ustawy – Kodeks postępowania karnego, Ustawy – Kodeks karny wykonawczy, Ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2009 r., nr 206, poz. 1589) znowelizowała art. 212 § 1 w taki sposób, że zniesławienie nie jest już

karane pozbawieniem wolności, lecz karą grzywny lub ograniczeniem wolności. W przypadku kwalifikowanej formy przestępstwa z art. 212 § 1 (zniesławienie za pomocą środków masowego komunikowania), maksymalny wymiar pozbawienia wolności został obniżony z dwóch lat do 1 roku. Nowelizacja ta weszła w życie dnia 8 czerwca 2010 r.

Usunięcie art. 212 k.k. z systemu prawa karnego wyłączałoby prawnokarną ochronę dóbr osobistych człowieka, takich jak godność i cześć, i to niezależnie od tego, czy sprawcą naruszenia będzie dziennikarz publikujący treści znieważające lub poniżające, czy też jakakolwiek inna osoba. Ewentualna zatem decyzja o depenalizacji musiałaby „opierać się na założeniu, że cześć i dobre imię są wartościami niższej rangi niż swoboda wypowiedzi”. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 30 października 2006 r. (sygn. P 10/06, OTK-A 2006 Nr 9, poz. 128) skonstatował natomiast, że „wolności i prawa wyrażające kwintesencję stanowiące emanację godności człowieka, w tym cześć, dobre imię i prywatność (...) mogą zasługiwać na pierwszeństwo w kolizji z wolnością słowa oraz wolnością prasy i innych środków społecznego przekazu”. Za objęciem czci człowieka tak szeroką ochroną przemawia art. 47 i 233 Konstytucji.

Poza tym normy prawa karnego powinny stanowić zupełny i spójny system. Dekryminalizacja zniesławienia spowodowałaby natomiast powstanie w nim luki. Spośród praw osobistych gwarantowanych w Konstytucji tylko za naruszenie czci nie groziłaby odpowiedzialność karna.

Za wysoce dyskusyjny musi zostać uznany argument, że art. 212 § 2 k.k. powstrzymuje od krytyki władzy, wywołując tzw. efekt mrozący. Prawo do krytyki, aby należycie mogło pełnić swe funkcje, nie może być prawem do dowolności, ale musi mieć jasno określone granice. Pozostawienie całkowitej swobody w tym zakresie powodowałoby, że osoby pokrzywdzone tego typu zachowaniami byłyby skazane na dyfamację, bez możliwości należytej reakcji i obrony.

Ponadto w kontekście domniemanego „efektu mrozącego” należy podkreślić, że ściganie przestępstwa zniesławienia odbywa się z oskarżenia prywatnego (art. 212 § 4 k.k.).

Ze względu na istotną rangę godności, dobrego imienia czy też czci, nie sposób uznać, że ochrona cywilnoprawna zapewni dostateczną gwarancję poszanowania wskazanych dóbr osobistych człowieka. Skutkiem skreślenia art. 212 k.k. byłoby umniejszenie znaczenia dobra prawnego chronionego tym przepisem, a to z kolei mogłoby prowadzić do obniżenia w świadomości społecznej stopnia szkodliwości zachowań godzących w cześć i dobre imię.

Postępowanie cywilne mogłoby być wystarczające w sytuacji, gdy pozwałoby na przywrócenie stanu poprzedniego. Skutki zniesławienia są zaś w znacznym stopniu nieodwracalne.

Nie można pomijać i tej okoliczności, że niejednokrotnie działanie sprawcy przybiera na tyle drastyczną formę i powodowane jest tak niskimi pobudkami, że odpowiedzialność cywilnoprawna nie może być uznana za adekwatną reakcję i konieczne jest sięgnięcie po instrumentarium prawa karnego, mającego charakter środka *ultima ratio* (np. przestępstwa popełnione przez internet).

W pełni zatem uprawniony jest wniosek, że odpowiedzialność karna i cywilna powinny się uzupełniać, tworząc dwa niezależne reżimy.

2. Rozpowszechnianie wyroku i szkolenia

Biorąc pod uwagę to, iż naruszenia stwierdzone w przedmiotowych wyrokach powstały na skutek zaniedbania, którego dopuścili się władze krajowe, tj. z powodu niekontrolowania zasady proporcjonalności w orzecznictwie sądów krajowych, wydaje się, że w celu zapobieżenia podobnym naruszeniom w przyszłości, publikacja i rozpowszechnienie wyroku Trybunału wśród sędziów będzie odpowiednim rozwiązaniem.

W tym kontekście należy wspomnieć, że wyroki w sprawach *Jucha i Żak*, a także *Lewandowska-Malec* oraz *Marian Maciejewski* zostały przetłumaczone na język polski; wyrok w sprawie *Kurlowicz* został streszczony w języku polskim. Tłumaczenia te opublikowano na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości (www.ms.gov.pl) oraz wysłano do odpowiednich sądów.

Ponadto, w 2011 r. przygotowana została specjalna publikacja zawierająca analizę orzecznictwa Trybunału w głównych sprawach dotyczących Polski – *Standardy ochrony praw człowieka w prawie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*. Publikacja zawiera także analizę standardów związanych z art. 10 Konwencji. Rozpowszechniono ją bezpłatnie wśród wszystkich sędziów oraz prokuratorów.

Od 2012 r. informacja o każdym naruszeniu Konwencji stwierdzonym przez Europejski Trybunał, dotyczącym praktyki sądów krajowych, jest przesyłana do prezesa właściwego sądu i prezesa sądu wyższej instancji, jak również do właściwej prokuratury.

Kwestie wolności wyrażania opinii i postępowania karnego naruszającego tę wolność były również przedmiotem szkoleń dla sędziów zorganizowanych przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury. Między dniem 9 maja 2012 r. a 30 października 2015 r. przeprowadzono 35 takich szkoleń. Temat tych szkoleń to *Postępowanie karne jako forma ingerencji w wolność wyrażania opinii i warunki jej dopuszczalności w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dotyczącego art. 10 Konwencji*.

3. Skutki podjętych środków – dane statystyczne

W sierpniu 2015 r. rozpoczęła się kwerenda orzecznictwa sądów krajowych w sprawach dotyczących art. 212 § 2 k.k. Kwerenda objęła orzecznictwo sądów od 2010 do września 2016 r. W ramach kwerendy sądy przesyłały 21 wyroków wydanych w sprawach, w których nastąpiło skazanie na karę pozbawienia wolności za przestępstwo z art. 212 § 2 k.k.

Wyniki kwerendy wskazują, iż w większości spraw orzeczone kary pozbawienia wolności oscylowały wokół najniższego wymiaru kary w zakresie od 2 do 6 miesięcy. Jedyń w 3 sprawach orzeczone wyższe kary, od 8 miesięcy do 1 roku. Kary pozbawienia wolności orzekane były w zawieszeniu na okresy od 2 do 5 lat. Jedyń w 1 sprawie sąd skazał oskarżonego na karę 6 miesięcy bezwzględnego pozbawienia wolności. Oskarżony rozpowszechnił w internecie film z intymnego pożycia z ofiarą.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że skazania na karę pozbawienia wolności następowały głównie w sprawach dotyczących mowy nienawiści w internecie, a zachowanie osoby skazanej nie miało nic wspólnego z debatą publiczną na temat kwestii istotnych dla społeczeństwa.

Ponadto w orzecznictwie nie było przypadków skazania dziennikarzy na karę pozbawienia wolności za działania związane z dziennikarską wolnością wyrażania opinii. Jedyń w jednej sprawie dziennikarz został skazany na karę 6 miesięcy pozbawienia wolności w zawieszeniu na 3 lata za opublikowanie fałszywych, zniesławiających informacji o ofierze.

Poniższa tabela przedstawia dane nt. liczby osób skazanych ostatecznym wyrokiem za czyn z art. 212 § 2 k.k. w latach 2010 – pierwsza połowa 2016 r.

Rok	Skazani ogółem	Na karę pozbawienia wolności	W tym z warunkowym zawieszeniem	Na grzywnę	Na karę ograniczenia wolności
2010	44	4	3	32	8
2011	52	8	7	35	9
2012	60	3	3	48	9
2013	58	3	3	41	14
2014	58	4	4	44	10
2015	70	8	8	51	11
2016 (pierwsza połowa)	51	3	3	brak danych	brak danych

Przedstawione wyżej dane statystyczne pokazują, że w ciągu 6 lat i 6 miesięcy (2010 – pierwsza połowa 2016 r.) na karę pozbawienia wolności za przestępstwo z art. 212 k.k. skazano 33 osoby, w tym, w dwóch przypadkach bez warunkowego zawieszenia. Jednak od 2012 r. nie orzeczono takiej kary bez warunkowego zawieszenia. Największą grupę skazań stanowią skazania na samoistną grzywnę. Kategoria „osoby skazane” w powyższej tabeli obejmuje skazania na następujące kary: pozbawienie wolności, ograniczenie wolności, grzywna, środki karne, edukacyjne i poprawcze. Kategoria ta nie obejmuje przypadków warunkowego umorzenia postępowania i odstąpienia od wymierzenia kary.

Powyższe dane statystyczne potwierdzają, że kara pozbawienia wolności jest zasądzana przy zastosowaniu zasady *ultima ratio*, wynikającej z art. 58 § 1 k.k. ustanawiającej wyjątkowy charakter kary więzienia w sprawach dotyczących przestępstw, za które można alternatywnie orzec karę inną niż pozbawienie wolności, jak również w rażących sytuacjach.

Jeśli chodzi o mowę nienawiści, to właściwymi przepisami prawa karnego są art. 256 i 257 k.k. art. 256 k.k. chroni „funkcjonowanie państwa, w sposób demokratyczny, dając obywatelom i innym osobom mieszkającym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej ochronę ich praw” i odpowiednio art. 257 k.k. chroni „prawa i wolności obywatelskie osób na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (w tym cześć i integralność fizyczną – jako dobra ubocznie chronione)”.

Natomiast art. 212 § 2 k.k., zamieszczony w rozdziale zatytułowanym *Przestępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej*, chroni prawa jednostek czy grup osób i do pewnego stopnia ma zastosowanie do mowy nienawiści, uzupełniając regulacje związane z penalizacją mowy nienawiści, jak również będąc swoistym wentylem bezpieczeństwa w systemie ochrony dóbr pewnych osób i społeczności, ze względu na cechy czynu i sposób jego ścigania – z oskarżenia prywatnego (w przeciwieństwie do przestępstw z art. 256 i 257 k.k. ściganych z oskarżenia publicznego).

4. Rozwiązania w innych państwach członkowskich Rady Europy

Zniesławienie jest uznawane za przestępstwo w systemach prawnych większości krajów o silnych demokratycznych tradycjach. Na przykład w norweskim Kodeksie karnym zniesławienie dokonane publicznie w formie pisemnej lub w innych szczególnych okolicznościach podlega karze do 2 lat pozbawienia wolności, a w przypadku świadomości sprawcy – do 3 lat.

W prawie niemieckim pomówienie dokonane publicznie lub poprzez rozpowszechnianie pism zagrożone jest karą pozbawienia wolności do lat dwóch lub grzywną (§ 186 w niemieckim Kodeksie karnym, dalej: StGB). Jeśli sprawca publicznie, na zgromadzeniu lub poprzez rozpowszechnianie materiałów w formie pisemnej świadomie podnosi lub rozgłasza nieprawdziwe zarzuty, może zostać wobec niego orzeczona kara pozbawienia wolności do lat 3 albo grzywna (§ 187 StGB). Nawet surowsze sankcje są przewidziane dla publicznych wypowiedzi na zgromadzeniu lub poprzez rozpowszechnianie materiałów w formie pisemnej, zniesławiających osoby uczestniczące w życiu politycznym lub narodu. Jeśli przybiera postać pomówienia (§ 186 StGB) – podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat, jeśli wypełnia znamiona oszczerstwa (§ 187 StGB) – od 6 miesięcy do 5 lat.

5. Orzecznictwo Europejskiego Trybunału

W powyższym kontekście warto zauważyć, że wyroki Europejskiego Trybunału pozwalają rozróżnić zakres obowiązków związanych z wykonywaniem wolności swobody wypowiedzi zależnie od użytych środków technicznych (zob. *Handyside p. Wielkiej Brytanii*, wyrok z dnia 7 grudnia 1976 r.).

Orzecznictwo ETPCz nie neguje potrzeby karania za zniesławienie, lecz jedynie uwypukla jej niewłaściwe stosowanie w praktyce (zob. *Łopuch p. Polsce, Ziemiński p. Polsce*, wyroki z dnia 24 lipca 2012 r.).

W odniesieniu do powyższego, rząd stoi na stanowisku, że konieczna jest nie tyle dekryminalizacja zniesławienia, co kontynuowanie działalności szkoleniowej upowszechniającej standardy orzecznicze Trybunału w omawianym zakresie wśród sędziów i prokuratorów.

B. Środki dotyczące problemu zbyt wąskiej definicji debaty publicznej stosowanej przez sądy krajowe i niebiorącej pod uwagę kontekstu, w którym padły zaskarżone stwierdzenia, jak również brak rozróżnienia przez sądy krajowe stwierdzeń faktów i sądów wartościujących

W opinii rządu podjęte i opisane wyżej środki, takie jak zmiany legislacyjne oraz upowszechnianie orzecznictwa Trybunału i szkolenia, zaczęły przynosić oczekiwane rezultaty. Ta pozytywna tendencja potwierdza między innymi poniższe wyroki Sądu Najwyższego:

- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 lutego 2007 r. (sygn. III KK 243/06)

W powyższym postanowieniu Sąd Najwyższy stwierdził, że ochrona czci i dobrego imienia nie jest wyłączną domeną prawa karnego. Jest ona również gwarantowana przez prawo cywilne, konstytucję i na poziomie prawa międzynarodowego między innymi przez Europejską Konwencję Praw Człowieka.

- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 1 lipca 2009 r. (sygn. III KK 52/09)

Sąd Najwyższy stwierdził, że w danej sprawie okoliczności podniesione przez oskarżonego w artykule w gazecie są prawdziwe i fakty te nie zostały zakwestionowane przez oskarżyciela prywatnego, który zakwestionował jedynie ich ocenę.

Sąd Najwyższy przypomniał, że Europejski Trybunał wielokrotnie zwracał uwagę na różnice pomiędzy stwierdzeniami dziennikarzy, które odnoszą się do faktów i z tego powodu są przedmiotem weryfikacji lub falsyfikacji oraz tymi, które prezentują oceny i opinie. Według Trybunału, oceny i opinie nie mogą być udowodnione, a wymaganie takiego dowodu narusza wolność wyrażania opinii. Konieczne powiązanie pomiędzy sądem wartościującym a opinią, która wspiera fakty, może być różne, według Trybunału, zależy od okoliczności.

Według Trybunału, jedynie bardzo ważne powody lub pilna potrzeba społeczna może usprawiedliwiać ochronę dóbr osobistych jednostki pełniącej funkcję publiczną ponad wolnością wyrażania opinii. Jedyne bardzo poważne powody mogą ograniczać wolność wyrażania opinii w debacie politycznej.

Jednakże w wyroku w sprawie *Feldek p. Słowacji* z dnia 12 czerwca 2001 r. (skarga nr 29032/95) Trybunał stwierdził, że sąd wartościujący nie może być udowodniony, ale można wymagać, by wyrażona opinia miała wystarczające podstawy faktyczne, ponieważ bez nich dochodzi do nadużycia wolności wyrażania opinii. Sąd Najwyższy w swojej konkluzji całkowicie zgodził się z powyższym stwierdzeniem Trybunału i poparł je.

- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 stycznia 2014 r. (sygn. V KK 178/13)

W uzasadnieniu do powyższego wyroku Sąd Najwyższy argumentował, że treść art. 10 Konwencji była wielokrotnie interpretowana przez Europejski Trybunał. Orzecznictwo Trybunału rozróżnia stopień wolności wyrażania opinii w zależności od statusu autora opinii, wyróżniając w szczególności: dziennikarzy, polityków i urzędników publicznych, a z drugiej strony ze względu na status osoby, która jest krytykowana w opinii.

Szczególną ochroną objęte są stwierdzenia dziennikarzy. Ta szczególna ochrona wynika z roli mediów komunikacji społecznej jako „publicznego strażnika”. Europejski Trybunał wielokrotnie powtarzał, że do ograniczenia wolności wyrażania opinii przez dziennikarzy w kontekście wypełniania przez nich ich misji dostarczania informacji na temat spraw będących w interesie społeczeństwa, musi istnieć bardzo ważny powód. Ponadto Europejski Trybunał podkreślał, że dziennikarze mogą używać do pewnego

stopnia przesady, czy nawet prowokacji, bądź sarkastycznego języka (zob. *Prager i Oberschlick p. Austrii*, skarga nr 15974/90, wyrok z dnia 26 sierpnia 1995 r.).

Sąd Najwyższy stwierdził, że sarkastyczny język używany przez dziennikarza nie naruszył standardów Trybunału w zakresie wolności wyrażania opinii. Dodał, że doniesienia prasowe nie muszą być neutralne w zakresie swych ocen i sformułowań. Jednostronne i tendencyjne stwierdzenia nie są wystarczającym usprawiedliwieniem dla ingerencji w wolność wyrażania opinii (zob. *Standard Verlagsgesellschaft GmbH p. Austrii*, skarga nr 37464/02, wyrok z dnia 22 lutego 2007 r.).

Stwierdzenie sformułowane przez dziennikarza w ramach debaty publicznej jest przedmiotem wzmocnionej ochrony, ponieważ debata publiczna, zgodznie z orzecznictwem Trybunału, jest podstawą społeczeństwa demokratycznego.

Ponadto Sąd Najwyższy przypomniał, że Trybunał uznał, że nawet jeśli kara nałożona na autora stwierdzenia nie ogranicza możliwości wypowiedzi, to skazanie jest rodzajem cenzury mającej na celu przekonanie dziennikarza, by się nie angażował w ten typ krytycyzmu. W kontekście debaty politycznej zjawisko to zniechęca dziennikarzy do uczestnictwa w debacie o kwestiach ważnych dla społeczeństwa. Dlatego też może utrudnić prasie wykonywanie zadania informowania i kontrolowania (zob. *Stollp. Szwajcarii*, skarga nr 69698/01, wyrok z dnia 25 kwietnia 2006 r., wyrok Wielkiej Izby z dnia 10 grudnia 2007 r.). Ponadto Sąd Najwyższy podkreślił, że nie jest możliwe ustanowienie precyzyjnej granicy pomiędzy stwierdzeniami faktów a sądami wartościującymi, w szczególności w debacie publicznej, gdzie wymagana jest szczególnie silna ochrona wolności wyrażania opinii (zob. *Lombardo i inni p. Malcie*, skarga nr 7333/06, wyrok z dnia 24 kwietnia 2007 r.).

Według informacji Ministerstwa Sprawiedliwości, przygotowanej na podstawie danych przesłanych przez sądy krajowe w latach 2010-2015, tylko jeden z nich dotyczył dziennikarza. Dziennikarz ten opublikował zdjęcie osoby wraz z podpisem: „Uwaga pedofil”, co według sądu krajowego stanowiło oszczerstwo i mogło upokorzyć tę osobę w społeczeństwie, jak również naraziło ją na utratę zaufania niezbędnego w biznesie. Sprawca został skazany na 6 miesięcy pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania tej kary na okres 3 lat, po stwierdzeniu bezpośredniego zamiaru pomówienia i zniesławienia, które nie służyło ochronie interesu społecznego.

Powyższe informacje, dane statystyczne i wyroki oraz postanowienia Sądu Najwyższego potwierdzają, że dziennikarze nie są skazywani za działania związane z wolnością wyrażania opinii. Ponadto kara pozbawienia wolności jest orzekana bardzo rzadko i nie w kontekście mediów i wyrażania przez nie opinii w ramach debaty publicznej.

W tych okolicznościach dodatkowe środki generalne nie wydają się konieczne.

III. Wnioski pozwanego państwa

Rząd uważa, że dalsze środki o charakterze indywidualnym nie są konieczne w niniejszej sprawie oraz, że przyjęte środki o charakterze generalnym będą wystarczające do stwierdzenia, że Polska wypełniła swoje zobowiązania wynikające z art. 46 ust. 1 Konwencji w odniesieniu do naruszenia art. 10 Konwencji.

16. Raport z wykonania wyroku *Kurski p. Polsce*, przekazany w dniu 11 lipca 2017 r.

Sprawa

Kurski, skarga nr 26115/10, wyrok z dnia 05.07.2016, ostateczny w dniu 05.10.2016

Opis sprawy

Skarga wniesiona przez Jacka Kurskiego dotyczyła zagadnienia swobody wypowiedzi. Spółka Agora (wydawca dziennika „Gazeta Wyborcza”) pozwała skarżącego w celu ochrony swoich dóbr osobistych. Twierdziła, że skarżący podczas programu telewizyjnego *Warto Rozmawiać* na antenie TVP2 w dniu 8 maja 2006 r. bezpodstawnie oświadczył, że w Polsce istnieje „układ”, w który jest zamieszana Agora S.A. i „Gazeta Wyborcza”. Zdaniem Agory S.A., skarżący wygłosił nieprawdziwe i obraźliwe twierdzenia, w szczególności dotyczące rzekomej współpracy powoda z „układem”. Skarżący dalej twierdził, że powód i „Gazeta Wyborcza” są również finansowane przez „układ”, będąc uczestnikami „geszeftu”, pobierając pod pozorem wynagrodzeń za reklamę pieniądze za konkretne swoje materiały redakcyjne lub konkretny ich charakter. Jacek Kurski został zobowiązany do publikacji przeprosin oraz do zapłaty 10 000 zł na cel społeczny. Skarżący zarzucił, że nałożone sankcje naruszyły jego swobodę wypowiedzi.

Trybunał uznał, że orzeczenie Sądu Krajowego stanowiło zgodną z prawem, ale nieproporcjonalną ingerencję w swobodę wypowiedzi skarżącego. W ocenie Trybunału sądy krajowe w dostateczny sposób nie wzięły pod uwagę, że skarżący był zaangażowany w debatę publiczną na temat ważnej kwestii. W związku z tym, Trybunał nie jest w stanie zaakceptować poglądów sądów krajowych, zgodnie z którym od skarżącego wymagane było, aby udowodnił prawdziwość swoich twierdzeń. Nie jest uzasadnione, w świetle orzecznictwa Trybunału i w okolicznościach sprawy, aby skarżący spełnił bardziej wymagane standardy niż standard należytej staranności. Ponadto, Trybunał uznał, że sankcje finansowe nałożone na skarżącego były nadmierne i stwierdził, że sądy krajowe nie uzasadniły przekonująco jakiegokolwiek pilnej potrzeby społecznej dla przedłożenia ochrony praw Agora S.A., wydawcy „Gazety Wyborczej”, ponad prawo skarżącego do wolności wypowiedzi oraz ogólny interes promowania tej swobody tam, gdzie dotyczy to kwestii zainteresowania publicznego. W związku z tym, organa sądowe nie zachowały właściwej równowagi między rzeczowym i interesami.

Trybunał stwierdził naruszenie art. 10 Konwencji i uznał, że stwierdzenie naruszenia Konwencji stanowi samo w sobie wystarczające zadośćuczynienie z tytułu wszelkich szkód niematerialnych poniesionych przez skarżącego. Ponadto stwierdził, że Polska ma wypłacić skarżącemu kwotę 12 450 euro tytułem poniesionej szkody materialnej (m.in. koszty publikacji przeprosin i uiszczenia sumy pieniężnej na cel społeczny).

I. Środki indywidualne

1. Słuszne zadośćuczynienie

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
12 450 euro	–	–	12 450 euro
Wypłacono: 05.01.2017			

2. Środki indywidualne

Skarżącemu nie przysługują żadne środki natury proceduralnej w odniesieniu do zakwestionowanego postępowania o naruszenie dóbr osobistych. W szczególności wyrok ETPCz nie stanowi podstawy do wznowienia postępowania cywilnego, w którym w trzech instancjach (łącznie z rozpoznaniem skargi kasacyjnej przez Sąd Najwyższy) sądy krajowe wydały niekorzystne dla Jacka Kurskiego rozstrzygnięcia. W konsekwencji, w zakresie środków o charakterze indywidualnym, wykonanie wyroku sprowadza się do zapłaty skarżącemu sumy pieniężnej przyznanej przez Trybunał tytułem odszkodowania, tym bardziej, że w ocenie Trybunału nie zachodziły podstawy do orzeczenia słusznego zadośćuczynienia.

W tych okolicznościach żaden dodatkowy środek indywidualny nie wydaje się konieczny.

II. Środki generalne

Trybunał nie zakwestionował przepisów Kodeksu cywilnego, dotyczących ochrony dóbr osobistych (art. 24 i art. 448 Kodeksu cywilnego). Przyczyną naruszenia było nieuwzględnienie przez sądy krajowe przy rozstrzygnięciu sprawy wypracowanych przez Trybunał standardów odnoszących się do swobody wypowiedzi osób publicznych (skarżący był posłem i jednocześnie członkiem jednej z partii politycznych) w ramach toczącej się debaty publicznej dotyczącej kwestii pozostających w zainteresowaniu społecznym.

Mając powyższe na uwadze, nie zachodzi potrzeba, w wykonaniu wyroku Trybunału, dokonania zmian o charakterze legislacyjnym.

Za wystarczające należy uznać działania o charakterze edukacyjnym i upowszechniającym przedmiotowy wyrok wraz z jego uzasadnieniem wśród sędziów. Na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości umieszczenie tłumaczenia wyroku na język polski. Syntetyczna informacja na ten temat została zamieszczona w newsletterze Ministerstwa Sprawiedliwości (w numerze z lipca 2016 r.). Tłumaczenie wyroku jak również omówienie standardów konwencyjnych w zakresie art. 10 zostały wysłane do sądów pierwszej i drugiej instancji orzekających w sprawie.

W tych okolicznościach żaden dodatkowy środek generalny nie wydaje się konieczny.

III. Wnioski pozwanego państwa

Rząd uważa, że dalsze środki indywidualne nie są konieczne w niniejszej sprawie, a przyjęte środki generalne są wystarczające do stwierdzenia, że Polska wypełniła swoje zobowiązania wynikające z art. 46 ust. 1 Konwencji.

17. Raport z wykonania wyroku *M. C. p. Polsce*, przekazany w dniu 8 listopada 2017 r.

Sprawa

M. C., skarga nr 23692/09, wyrok z dnia 03.03.2015, ostateczny w dniu 03.06.2015

Opis sprawy

Skarżący odbywał karę pozbawienia wolności w związku ze skazaniem za molestowanie małoletniego. W trakcie odbywania kary został napadnięty i pobity przez współwięźniów.

Wobec sprawców pobicia, po przeprowadzeniu dochodzenia, zastosowano jedynie kary dyscyplinarne. Strażnicy więzienni, którzy nie interweniowali podczas pobicia, nie zostali pociągnięci do żadnej

odpowiedzialności. Postępowanie karne przeciwko sprawcom pobicia oraz personelowi więziennemu, wszczęte z zawiadomienia skarżącego, zostało umorzone.

Skarżący dochodził także zadośćuczynienia w drodze cywilnej, gdzie uzyskał kwotę 750 euro. Trybunał rozpoznał skargę pod kątem naruszenia art. 3 Konwencji w aspekcie materialnymi proceduralnym. W odniesieniu do tego pierwszego stwierdził, że Polska nie wywiązała się ze swojego pozytywnego obowiązku ochrony skarżącego przed nieludzkim i poniżającym traktowaniem. Trybunał zwrócił uwagę, że fakt naruszenia wspomnianego przepisu uznano na poziomie krajowym, uwzględniając powództwo cywilne skarżącego, niemniej zasądzona kwota zadośćuczynienia odbiegała od tej, na którą mógłby liczyć w postępowaniu przed Trybunałem. Trybunał podkreślił także, że skarżący z uwagi na czyn, za jaki został skazany, znajdował się w grupie osadzonych szczególnie narażonych na ataki ze strony współwięźniów, co z kolei nakładało na państwo obowiązek podjęcia określonych działań.

W odniesieniu do aspektu proceduralnego art. 3 Konwencji, nakładającego na państwo obowiązek przeprowadzenia skutecznego dochodzenia w zakresie domniemanego nieludzkiego lub poniżającego traktowania, Trybunał zwrócił uwagę, że w realiach sprawy dochodzenie nie zostało przeprowadzone zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie standardami. W postępowaniu przygotowawczym nie przesłuchano współosadzonych, nie uzyskano dowodów z nagrań monitoringu, nie uwzględniono również wpływu beczynności personelu więziennego na przebieg zdarzenia. Okoliczności te doprowadziły Trybunał do wniosku, że władze krajowe przed umorzeniem dochodzenia nie podjęły wszelkich niezbędnych działań, które miałyby na celu, tak dalece, jak to możliwe, wyjaśnienie okoliczności sprawy i pociągnięcie winnych do odpowiedzialności.

Tytułem słusznego zadośćuczynienia Trybunał przyznał skarżącemu kwotę 14 250 euro, jak również kwotę 180 euro jako zwrot kosztów i wydatków poniesionych w związku z postępowaniem przed Trybunałem.

I. Środki indywidualne

1. Słuszne zadośćuczynienie

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
–	14 250 euro	180 euro	14 430 euro
Termin płatności: 03.09.2015			Wyplacono: 04.08.2015

2. Środki indywidualne

W okolicznościach niniejszej sprawy skarżący nie jest uprawniony do jakichkolwiek środków proceduralnych w odniesieniu do zakwestionowanych, prawomocnie zakończonych postępowań. W szczególności z oczywistych powodów brak jest podstaw do wznowienia postępowania karnego na podstawie art. 540 § 3 *Kodeksu postępowania karnego* (dalej: k.p.k.), ponieważ skarżący nie występował w danej sprawie jako oskarżony. Jednocześnie, mając na uwadze przyczynę umorzenia postępowania, nie istnieje możliwość podjęcia postępowania umorzonego przez prokuraturę oraz postępowania umorzonego na etapie sądowym. Jak bowiem wynika z dostępnej dokumentacji, oba postępowania ostatecznie zakończono z przyczyn formalnych, tj. z powodu upływu terminu przedawnienia karalności czynów nimi objętych oraz ze względu na powagę rzeczy osądzonej.

W tych okolicznościach żadne dodatkowe środki indywidualne nie wydają się konieczne.

II. Środki generalne

Na wstępie należy stwierdzić, że w rzeczonym wyroku Trybunał nie zakwestionował wprost stosownych rozwiązań przewidzianych w prawie krajowym, zaś analiza uzasadnienia wyroku pozwala

na stwierdzenie, że Trybunał dopatrył się ewentualnych nieprawidłowości w ich niewłaściwym zastosowaniu. W szczególności odnośnie do stwierdzonego naruszenia art. 3 Konwencji w aspekcie materialnym.

Trybunał uznał, że już organa krajowe potwierdziły naruszenie wskazanego przepisu w części dotyczącej pozytywnego obowiązku władz w postaci należytej ochrony fizycznej i psychicznej integralności skarżącego. Jediną kwestią w tym aspekcie było zbadanie wysokości przyznanego na poziomie krajowym zadośćuczynienia. Trybunał stwierdził, że kwota przyznana przez sądy krajowe w postępowaniu cywilnym była znacząco niższa od kwot przyznawanych przez Trybunał w porównywalnych sprawach.

W odniesieniu do proceduralnego aspektu naruszenia art. 3 Trybunał stwierdził, że dochodzenie było nieskuteczne, a umorzenie postępowania ze względów proceduralnych uniemożliwiło dokładne zbadanie okoliczności sprawy.

Rząd uważa, że w niniejszej sprawie nie ma konieczności podejmowania zmian w prawie w celu wykonania wyroku Trybunału. Jednocześnie za wystarczające należy uznać działania o charakterze edukacyjnym oraz upowszechnienie wyroku Trybunału, m.in. wśród sędziówi prokuratorów, co zostało dokonane przez zamieszczenie stosownej informacji o jego treści w wydawanym przez Ministerstwo Sprawiedliwości newsletterze (który dociera do około 3000 odbiorców) oraz w aktualnościach, które w dniu 24 marca 2015 r. zostały opublikowane na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości. Jednocześnie informacja o wydanym orzeczeniu, wraz z omówieniem właściwych standardów Konwencji w zakresie art. 3 Konwencji, została przedstawiona na piśmie Dyrektorowi Generalnemu Centralnego Zarządu Służby Więziennej w celu właściwego rozpowszechnienia wśród funkcjonariuszy Służby Więziennej. Wyrok został przetłumaczony na język polski i zamieszczony na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości.

W celu zapobiegania przemocy wśród osadzonych na tle seksualnym (tzw. wrażliwych, ze względu na rodzaj popełnionego przestępstwa) w jednostkach penitencjarnych, podstawowymi działaniami w ww. zakresie są czynności profilaktyczne, które w szczególności polegają na właściwym rozmieszczeniu w celach mieszkalnych odpowiednio dobranymi osadzonymi, obserwowaniu zachowań i relacji w środowisku osadzonych, rozpoznaniu atmosfery i nastrojów wśród osadzonych oraz rozpoznawaniu struktur podkultury więziennej i udziału w niej osadzonych.

W przeprowadzaniu powyższych oddziaływań uczestniczą wszyscy funkcjonariusze i pracownicy jednostek penitencjarnych. Każdy funkcjonariusz i pracownik zobowiązany jest do przeciwdziałania zachowaniom mogącym zakłócić bezpieczeństwo lub porządek w jednostce, przejawom podkultury przestępczej oraz negatywnym oddziaływaniami osadzonych na współosadzonych.

W celu ochrony przed przemocą na tle seksualnym osób z grup szczególnie wrażliwych, w jednostkach penitencjarnych tworzone są grupy izolacyjne. Do grup tych starannie dobierani są współosadzeni zapewniający im bezpieczeństwo. Ruch osadzonych do różnych miejsc na terenie jednostki odbywa się z zachowaniem izolacji. Osadzeni do łaźni, na spacer, zajęcia kulturalno-oświatowe i inne zajęcia grupowe udają się w swoich grupach izolacyjnych. W przypadku zaistnienia takiej konieczności, poszczególni osadzeni poruszają się po terenie jednostki pojedynczo.

W jednostkach penitencjarnych stosowana jest m. in. praktyka indywidualnych zaleceń, która ma na celu zapobieganie zdarzeniom, w tym również związanym z przemocą seksualną. Przedmiotowe zalecenia mogą polegać, m.in. na: częstszej kontroli zachowania osadzonego w celi mieszkalnej zarówno w dzień jak i w nocy, objęciu wzmożoną opieką wychowawczą i pomocą psychologiczną, a także wzmożonej obserwacji jego zachowania w trakcie różnego rodzaju zajęć grupowych lub umieszczeniu w monitorowanej celi mieszkalnej.

Zgodnie z art. 108 § 2 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks karny wykonawczy* (dalej: k.k.w.) skazany jest obowiązany poinformować niezwłocznie przełożonego o zagrożeniach dla jego bezpieczeństwa

osobistego oraz unikać tych zagrożeń. Osadzeni mają nieograniczony dostęp do przełożonych, dlatego też w każdym momencie mogą zgłosić funkcjonariuszom zagrożenie bezpieczeństwa własnego lub innego osadzonego.

W przypadku ujawnienia incydentów przemocy seksualnej, w jednostce prowadzone są czynności wyjaśniające, które mają na celu ustalenie okoliczności i przyczyn powstania oraz przebieg zdarzenia. Z przeprowadzonych czynności wyjaśniających sporządzane są sprawozdania, które poza ww. ustaleniami zawierają wnioski profilaktyczne zapobiegające powstawaniu tych zdarzeń w przyszłości. Prowadzone czynności służą również ustaleniu sprawców zdarzenia. Fakt przemocy seksualnej odnotowywany jest w dokumentacji prowadzonej przez jednostkę organizacyjną Służby Więziennej, aktach osobowych poszkodowanego i sprawcy/sprawców zdarzenia.

Pomimo wypracowanych stosownych procedur, w tym konkretnym przypadku osadzony nie wykazał w odpowiednim momencie woli współpracy z administracją jednostki oraz potrzeby zadbania o własne bezpieczeństwo. W konsekwencji miało dojść do przedmiotowego zdarzenia. W trakcie przeprowadzonego postępowania nie stwierdzono zaniedbań ze strony strażników więziennych ani personelu medycznego. Ustalono ponadto, że skarżący nie zgłosił incydentu znęcania się nad nim bezpośrednio po samym zajściu. Z chwilą zgłoszenia przez niego zdarzenia personel więzienny niezwłocznie podjął odpowiednie działania.

Należy nadmienić, iż skazani za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności w trakcie postępowania karnego zazwyczaj poddawani są badaniom seksuologicznym. Już na etapie postępowania procesowego powinna zostać postawiona diagnoza seksuologiczna dotycząca ewentualnych zaburzeń preferencji. W wyjątkowych sytuacjach badania takie przeprowadza się w jednostkach penitencjarnych po zapadnięciu wyroku skazującego.

Zgodnie z art. 96 k.k.w. osoby skazane za przestępstwa z art. 197-203 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks karny*, popełnione w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych, odbywają karę w systemie terapeutycznym. Wyżej wymienieni skazani kierowani są przez komisje penitencjarne na badania psychologiczno-penitencjarne do właściwych ośrodków diagnostycznych w celu określenia właściwego do odbywania kary pozbawienia wolności oddziału terapeutycznego. W polskim systemie penitencjarnym funkcjonują 22 oddziały terapeutyczne dla osób z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo. W 7 z nich prowadzi się specjalistyczne oddziaływania terapeutyczne dla sprawców przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, u których stwierdzono zaburzenia preferencji seksualnych. Są to oddziały funkcjonujące w następujących jednostkach: Areszt Śledczy Starogard Gdański, Zakład Karny Sztum, Zakład Karny Nr 2 Łódź, Zakład Karny Rawicz, Zakład Karny Rzeszów, Zakład Karny Goleniów i Zakład Karny Oleśnica. W ramach tego programu prowadzone są zajęcia dotyczące edukacji seksualnej, trening empatii, zajęcia terapeutyczne (poświęcone identyfikacji własnego łańcucha zachowań przestępczych) oraz trening zapobiegania nawrotom patologicznych zachowań na tle seksualnym.

Podkreślenia wymaga, że wdrażane są także nowe procedury i zalecenia. W tym kontekście uwagę zwraca zarządzenie Dyrektora Generalnego Służby Więziennej Nr 19/16 z dnia 14 kwietnia 2016 r. *w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych oraz oddziałów penitencjarnych*, które zawiera istotne uregulowania z punktu widzenia prowadzenia oddziaływań penitencjarnych. W § 58 oraz § 59 przedmiotowego zarządzenia określono działania, które należy podejmować bezzwłocznie po przyjęciu osadzonego do zakładu karnego oraz w trakcie wykonywania kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania, niezbędne dla zapobieżenia wzajemnej demoralizacji oraz negatywnym zachowaniom osadzonych. Ponadto uregulowano i dodano obowiązki oraz zadania funkcjonariuszy dotyczące przypadków ujawniania stosowania przemocy pomiędzy osadzonymi. W procedurach zapobiegania zachowaniom agresywnym uwzględniono m.in. rozpoznawanie sympto-

mów wskazujących na predyspozycje bycia sprawcą przemocy lub ofiarą przemocy oraz, w przypadku ich stwierdzenia, formułowanie zaleceń odnoszących się do dalszego postępowania profilaktycznego, pouczanie osadzonych o sytuacjach mogących stanowić zagrożenie dla osadzonego i sposobach reagowania na te sytuacje, konsekwencjach dyscyplinarnych i karnych w razie udziału w zdarzeniach noszących znamiona przestępstwa, wpływie negatywnych zachowań na ocenę postępów skazanego w procesie resocjalizacji oraz ich odnotowywanie w opiniach o skazanym sporządzanych na rzecz stosownych organów. Ponadto uregulowano sposób postępowania w przypadku ujawnienia stosowania przemocy pomiędzy osadzonymi, tj. odizolowanie od siebie uczestników zdarzenia, poddanie badaniu lekarskiemu, ustalenie wstępnych okoliczności, przebiegu oraz czasu trwania zdarzenia, a także roli poszczególnych uczestników w jego przebiegu. Kluczowym zadaniem wychowawczym określonym w ww. regulacji, w przypadku ujawnionych zachowań przemocowych, jest objęcie ofiary przemocy stosownymi oddziaływaniami wychowawczymi oraz skierowanie do psychologa w celu określenia stanu psychicznego po zdarzeniu, udzielenie pomocy psychologicznej oraz opracowanie zaleceń w zakresie dalszego postępowania. W powyższym akcie określono również obowiązek objęcia sprawców przemocy oddziaływaniami wychowawczymi, w tym również konieczność skierowania do psychologa w celu przeprowadzenia oddziaływań psychokorekcyjnych oraz opracowanie zaleceń do dalszego postępowania ze skazanymi. W praktyce postępowanie ze sprawcami przemocy w razie wystąpienia takiego zdarzenia, po ustaleniu jego przebiegu, oraz powiadomieniu odpowiednich organów, rozpoczyna się od wymierzenia kary dyscyplinarnej sprawcy, a następnie podjęcia oddziaływań resocjalizacyjnych mających na celu korektę zachowań agresywnych poprzez udział w grupowych programach resocjalizacyjnych zapobiegających agresji i przemocy oraz indywidualną pracę osadzonego z wychowawcą i psychologiem nad deficytami w tym zakresie.

Należy także zauważyć, że w 2016 r. po raz pierwszy do zarządzenia regulującego prowadzenie oddziaływań penitencjarnych wprowadzono standardy grup wychowawczych psychologicznych, które umożliwiają poszerzenie czasu bezpośredniej pracy wychowawcy psychologa w kontakcie z osadzonym. Czas ten jest przeznaczony na osobiste rozmowy z osadzonymi, co pozwala na znacznie lepsze rozpoznawanie symptomów zachowań niepożądanych i zagrażających bezpieczeństwu osobistemu osadzonych. Aktualne standardy przewidują, że grupa powierzona pod opiekę wychowawcy nie powinna przekraczać 40 skazanych, 60 tymczasowo aresztowanych, psychologowi – 200 osadzonych.

Zagadnienia dotyczące przestrzegania praw człowieka oraz zapoznawanie funkcjonariuszy pracowników cywilnych Służby Więziennej z aktami prawa międzynarodowego realizowane są systematycznie na wszystkich poziomach szkolenia i doskonalenia zawodowego. Wskazane działania obejmują w szczególności promowanie postaw ukierunkowanych na ochronę osób pozbawionych wolności przed torturami i innymi formami złego traktowania, poszanowanie zasad humanitaryzmu, praworządności i tolerancji oraz akceptacji, zapobieganie stosowaniu tortur i innych form okrutnego, niehumanitarnego i poniżającego traktowania, rozpoznawanie symptomów świadczących o występowaniu zachowań opartych na przemocy oraz sposobów przeciwdziałania takim zjawiskom. Od 2011 r. organizowane są warsztaty metodyczne z zakresu profilaktyki zdarzeń mogących wystąpić w Służbie Więziennej, do dnia 31 grudnia 2016 r. zostało przeszkolonych 100 wychowawców.

Służba Więzienna podejmuje nadal podejmuje szereg działań profilaktycznych mających na celu przeciwdziałanie zachowaniom agresywnym pomiędzy osadzonymi, wśród których należy wymienić: szkolenia, narady, odprawy, konferencje, warsztaty praktyczne oraz specjalistyczne treningi dla kadry poświęcone nabywaniu i doskonaleniu umiejętności rozpoznawania sytuacji i zachowań skutkujących autoagresją i czynną agresją osadzonych. Zakres organizowanych szkoleń podlega systematycznej modyfikacji i dostosowywaniu do potrzeb oraz warunków poszczególnych jednostek z uwzględnieniem dotychczasowych doświadczeń w pracy funkcjonariuszy i pracowników będących uczestnikami tych szkoleń.

Protokoły z wizytacji przeprowadzanych w jednostkach organizacyjnych Więziennictwa przez przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji są szczególnie pomocne w procesie wdrażania zadań statutowych Służby Więziennej. Podlegają one bieżącej analizie, a stwierdzone uchybienia są sygnałem do podjęcia działań zaradczych i eliminacji nieprawidłowości. Przedstawiane rekomendacje są realizowane w miarę możliwości organizacyjnych i finansowych Służby Więziennej. Wielokrotnie uwagi i zalecenia Krajowego Mechanizmu Prewencji są przyczynkiem do podejmowania interwencji przez Dyrektora Generalnego Służby Więziennej w podległych jednostkach.

Od kwietnia 2014 r. wszystkie cele przejściowe w zakładach karnych i aresztach śledczych wyposażone są w *Informator dla tymczasowo aresztowanych, skazanych, ukaranych oraz cudzoziemców*, który jest również umieszczony na stronie internetowej oraz na ogólnie dostępnej stronie www.sw.gov.pl. Zawiera on podstawowe informacje mające na celu zapoznanie się przez osoby nowo przyjmowane do jednostek penitencjarnych nie tylko z podstawowym zakresem praw i obowiązków, ale także sposobem zgłaszania zagrożenia osobistego. Wymienia również przykładowe symptomy negatywnych zachowań współosadzonych w celi, takie jak: dokuczanie, obrażanie, używanie siły fizycznej, poczucie zagrożenia, zmuszanie do sprzątnięcia, obsługi, zabieranie lub używanie rzeczy bez jego pozwolenia lub postępowanie w taki sposób wobec innego osadzonego.

W tych okolicznościach żadne dodatkowe środki generalne nie wydają się konieczne.

III. Wnioski pozwanego państwa

Rząd uważa, że żadne dodatkowe środki indywidualne ani generalne nie są konieczne w niniejszej sprawie oraz że Polska wypełniła swoje obowiązki wynikające z art. 46 ust. 1 Konwencji.

18. Raport z wykonania wyroku *Malec p. Polsce*, przekazany w dniu 21 lipca 2017 r.

Sprawa

Malec, skarga nr 28623/12, wyrok z dnia 28.06.2016, ostateczny w dniu 28.09.2016

Opis sprawy

Sprawa dotyczy braku efektywności władz krajowych w egzekwowaniu ustalonych przez sąd kontaktów z dzieckiem.

Sprawa *Malec p. Polsce* została wniesiona przez ojca nastoletniej aktualnie dziewczynki urodzonej w 2004 r. Małżeństwo skarżącego i matki małoletniej rozwiązano w 2012 r., natomiast od 2008 r. strony żyły w separacji. Początkowo kontakty skarżącego z córką były uregulowane w zawartym z żoną porozumieniu. Następnie, w trakcie postępowania rozwodowego oraz po jego zakończeniu, podstawę kontaktów stanowiło zarządzenie tymczasowe w przedmiocie ustalenia kontaktów, wydane przez sąd. Spotkania skarżącegoz córką odbywały się bardzo nieregularnie z uwagi na konflikt stron i utrudnianie tych kontaktów przez matkę dziecka. Bywały dłuższe okresy, podczas których w ogóle nie dochodziło do spotkania skarżącego z dzieckiem. Skarżący próbował wyegzekwować prawo do kontaktów na drodze sądowej, niemniej jego starania nie były skuteczne. Skarżący złożył ponad pięćdziesiąt wniosków o wykonanie postanowienia w przedmiocie kontaktów z uwagi na odmowę swojej byłej żony do zastosowania się do postanowienia. Matka małoletniej została wówczas zobowiązana do przestrzegania porozumienia w przedmiocie kontaktów, a także dwukrotnie ukarana karą grzywny.

W skardze do Trybunału skarżący zarzucił naruszenie art. 8 Konwencji twierdząc, że władze krajowe przez dłuższy okres nie zdołały skutecznie zabezpieczyć jego prawa do kontaktuz własną córką. W ten

sposób uniemożliwiły mu wzięcie czynnego udziału w jej wychowaniu, jak również nawiązania prawidłowych więzi rodzinnych.

Trybunał uznał skargę za słuszną. Uzasadniając swoje rozstrzygnięcie wskazał, że w sprawach o kontakty z dzieckiem skuteczność władz krajowych musi być oceniana przede wszystkim z uwzględnieniem czynnika czasu. Jakakolwiek bowiem zwłoka może mieć nieodwracalne skutki dla relacji dziecka z rodzicem. Tymczasem kolejne wnioski skarżącego były rozpoznawane przez okres roku aż do dwóch i pół roku, co bez wątpienia nie uwzględnia wymogu szybkości działania.

Trybunał podkreślił, że nie przedstawiono żadnych dowodów na to, aby konflikt między rodzicami wpłynął w jakikolwiek sposób na wykonanie postanowienia w przedmiocie kontaktów. W ocenie Trybunału, biorąc pod uwagę upływ czasu oraz kryteria wynikające z orzecznictwa, niezależnie od marginesu oceny państwa, polskie władze nie podjęły odpowiednich ani skutecznych kroków w celu zapewnienia skarżącemu jego praw rodzicielskich oraz prawa kontaktu z jego dzieckiem.

W konsekwencji Trybunał stwierdził naruszenie art. 8 Konwencji Tytułem słusznego zadośćuczynienia i przyznał skarżącemu kwotę 7000 euro oraz kwotę 5000 euro tytułem zwrotu kosztów.

Wyrok stał się ostateczny w dniu 28 września 2016 r.

I. Środki indywidualne

1. Słuszne zadośćuczynienie

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
–	7000 euro	5000 euro	12 000 euro
Termin płatności: 28.12. 2016			Wyłacono: 21.11.2016

2. Środki indywidualne

W przypadku naruszenia prawa skarżącego do kontaktów z dzieckiem, przysługuje mu uprawnienie do złożenia do sądu krajowego wniosku o ustalenie jego kontaktów z małoletnią córką na nowych zasadach – na mocy art. 113⁵ *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* (dalej: k.r.o.).

Ponadto skarżący może w dalszym ciągu inicjować postępowania w zakresie egzekucji kontaktów uregulowane w Oddziale 6 Rozdziału 2 Działu II Tytułu II Księgi drugiej *Kodeksu postępowania cywilnego* (dalej: k.p.c.), w przepisach od art. 598¹⁵ do art. 598²².

W przypadku rażącego utrudniania kontaktów skarżący może również zainicjować wniosek o ustalenie miejsca pobytu dziecka na podstawie art. 569 k.p.c.

W tych okolicznościach żadne dodatkowe środki indywidualne nie wydają się konieczne.

II. Środki generalne

W niniejszej sprawie Trybunał doszedł do wniosku, że naruszenie art. 8 Konwencji wynikało z działań sądów krajowych w stosunku do wniosków skarżącego o egzekwowanie jako praw do kontaktu z dzieckiem – postępowanie egzekwujące jego prawa było długotrwałe i nieefektywne.

1. Prawo

Zgodnie z uchwałą Sądu Najwyższego z dnia 30 stycznia 1976 r., w przypadkach gdy rodzic, który został zobowiązany na mocy postanowienia sądu do respektowania praw kontaktów drugiego rodzica, odmówił zastosowania się do tego postanowienia, postanowienie to będzie przedmiotem postępowania egzekucyjnego (III CZP 94/75, OSNCP 1976, 7-8).

Z powyższego wynika, że do czasu nowelizacji k.p.c. z dnia 13 sierpnia 2011 r. przepisy k.p.c. dotyczące wykonania zobowiązań niepieniężnych miały zastosowanie do wykonywania orzeczeń sądowych w sprawach dotyczących praw rodzicielskich lub praw kontaktu z dziećmi.

W tym zakresie zastosowanie znajdował przepis art. 1050 k.p.c., który brzmi następująco:

§ 1. Jeżeli dłużnik ma wykonać czynność, której inna osoba wykonać za niego nie może, a której wykonanie zależy wyłącznie od jego woli, sąd, w którego okręgu czynność ma być wykonana, na wniosek wierzyciela po wysłuchaniu stron wyznaczy dłużnikowi termin do wykonania i zagrozi mu grzywną na wypadek, gdyby w wyznaczonym terminie czynności nie wykonał.

§ 2. Jeżeli wykonanie czynności wymaga wydatków pieniężnych lub dostarczenia materiałów, a obowiązek dostarczenia ich ciąży na wierzycielu, sąd przystąpi do egzekucji w myśl paragrafu poprzedzającego dopiero po wykazaniu przez wierzyciela, że dokonał czynności, od których zależy obowiązek dłużnika, chyba że tytuł egzekucyjny zawiera w tym względzie inne zarządzenie.

§ 3. Po bezskutecznym upływie terminu wyznaczonego dłużnikowi do wykonania czynności, sąd na wniosek wierzyciela nałoży na dłużnika grzywnę i jednocześnie wyznaczy nowy termin do wykonania czynności, z zagrożeniem surowszą grzywną.

Przepis art. 1052 k.p.c. stanowi, że sąd może wymierzyć grzywnę nie wyższą niż 10 000 zł, chyba że dwukrotnie wymierzenie grzywny okazało się nieskuteczne. Ogólna suma grzywien w tej samej sprawie nie może przewyższać miliona złotych. W razie wykonania czynności przez dłużnika lub umorzenia postępowania, grzywny niezapłacone do tego czasu ulegają umorzeniu.

W dniu 28 sierpnia 2008 r. Sąd Najwyższy podjął uchwałę (III CZP 75/08), zgodnie z którą postanowienie regulujące kontakty rodziców z dzieckiem, nakazujące wydawanie dziecka przez rodzica, któremu powierzono wykonywanie władzy rodzicielskiej, oraz zobowiązujące drugiego rodzica do odprowadzania dziecka, podlega wykonaniu w postępowaniu unormowanym w art. 598¹ i następnym k.p.c.

Zgodnie z wspomnianą wyżej uchwałą, nowelą z dnia 26 maja 2011 r. wprowadzono nowy Oddział 6 Rozdziału 2 Działu II Tytułu II Księgi Drugiej k.p.c. o tytule: *Sprawy dotyczące wykonywania kontaktów z dzieckiem*. Nowelizacja ta stworzyła istotną zmianę. Przepisy nowego Oddziału k.p.c. (art. 598¹⁵-598²¹ k.p.c.) wprowadziły nowy dwustopniowy model egzekucji kontaktów z dzieckiem. Pierwszy etap polega na zagrożeniu rodzicowi niewywiązującemu się z obowiązku wydawania dziecka rodzicowi uprawnionemu do kontaktu nakazem zapłaty określonej sumy pieniężnej (art. 598¹⁵ § 1 k.p.c.). Następnie, w razie dalszego niewywiązania się z obowiązku, nakazywano temu rodzicowi zapłatę określonej sumy pieniężnej na rzecz drugiego rodzica (598¹⁶ § 1 k.p.c.). Osoba zobowiązania do udzielenia kontaktu z dzieckiem uczestniczy w obu etapach postępowania i musi zostać wysłuchana (598¹⁸ § 2 k.p.c.). Zmiany te mają zastosowanie jedynie do wniosków złożonych po dacie wejścia w życie nowelizacji.

W przypadku kolejnych działań uniemożliwiających kontakty z dzieckiem, wnioski o wydanie tego rodzaju postanowień mogą być wielokrotnie ponawiane.

Reasumując, biorąc pod uwagę powyższe przepisy k.p.c. dotyczące egzekucji kontaktów z dzieckiem, jak również wyrok Europejskiego Trybunału w niniejszej sprawie wskazujący nieprawidłowości w praktyce sądów krajowych w celu efektywnego ich egzekwowania, należy zakończyć, że nowelizacja prawa nie jest konieczna dla wykonania wyroku. Trybunał nie zasygnalizował istnienia problemu systemowego i nie wskazał żadnych działań w celu egzekucji przedmiotowego orzeczenia.

2. Publikacja i rozpowszechnienie wyroku

W celu wykonania orzeczenia Trybunału w dniu 14 lipca 2016 r. wysłano do Prezesa Sądu Rejonowego dla Krakowa-Nowej Huty w Krakowie, Prezesa Sądu Rejonowego dla Krakowa-Krowodrzy w Krakowie oraz Prezesa Sądu Okręgowego w Krakowie pisma informujące o wydaniu przez Trybunał wyroku w tej sprawie oraz stwierdzonego naruszenia. Do listów tych załączono specjalną publikację opraco-

waną przez Ministerstwo Sprawiedliwości, które zawiera analizę orzecznictwa Trybunału w sprawach dotyczących kontaktów z dziećmi: *Standardy postępowania w sprawach o kontakty z dzieckiem na tle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*.

Ponadto informację o przedmiotowym wyroku zamieszczono w aktualnościach na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości (www.ms.gov.pl) oraz w redagowanym przez to Ministerstwo lipcowym newsletterze (2016), który jest rozsyłany do wszystkich sądów, prokuratur oraz jednostek organizacyjnych Służby Więziennej. Przedmiotowy wyrok został przetłumaczony na język polski i opublikowany na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości.

W tych okolicznościach dodatkowe środki generalne nie wydają się konieczne.

III. Wnioski pozwanego państwa

Rząd uważa, że dalsze środki indywidualne nie są konieczne w niniejszej sprawie oraz że przyjęte, opisane powyżej środki o charakterze generalnym, tj. głównie publikacji i rozpowszechnienie przetłumaczonego na język polski wyroku Trybunału, będą wystarczające do stwierdzenia, że Polska wypełniła swoje zobowiązania wynikające z art. 46 ust. 1 Konwencji.

19. Raport z wykonania wyroku *Mariusz Lewandowski p. Polsce*, przekazany w dniu 6 czerwca 2017 r.

Sprawa

Mariusz Lewandowski, skarga nr 66484/09, wyrok z dnia 03.07.2012, ostateczny w dniu 03.10.2012

Opis sprawy

Sprawa dotyczy naruszenia prawa do rzetelnego procesu z powodu braku bezstronności sądu w sprawie dotyczącej obrazu sądu.

Trybunał uznał za dopuszczalną również skargę skarżącego na ingerencję w jego wolność wyrażania opinii, jednakże uznał, że nie było konieczne rozpatrywać odrębnie skargi dotyczącej naruszenia art. 10 Konwencji.

W dniu 8 marca 2009 r. skarżący pozbawiony wolności złożył wniosek o udzielenie przerwy w wykonaniu kary. W dniu 8 czerwca 2009 r. sędzia penitencjarny E. O. odrzucił jego wniosek.

W dniu 18 czerwca 2009 r. skarżący wniósł zażalenie na to postanowienie. W swoim zażaleniu skarżący twierdził, że sędzia E. O. musiał sporządzić to postanowienie pod wpływem środków odurzających, na przykład alkoholu, czy narkotyków. Dnia 24 czerwca 2009 r. jego zażalenie zostało odrzucone z powodu niedotrzymania właściwego terminu do jego wniesienia.

Dnia 26 czerwca 2009 r. sędzia E. O., powołując się na art. 49 *Ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych* (dalej: u.s.p.), wydał postanowienie nakładające na skarżącego umieszczenie w celi izolacyjnej na okres 28 dni, jako karę za jego oskarżenia zawarte w zażaleniu.

W dniu 28 czerwca 2009 r. skarżący wniósł zażalenie na to postanowienie, zarzucając, że sędzia nie był bezstronny. W tym samym dniu skarżący wniósł kolejne zażalenie na postanowienie sądu z dnia 24 czerwca 2009 r. o odrzuceniu jego zażalenia.

Dnia 9 lipca 2009 r. sędzia E. O. odmówił wstrzymania wykonania postanowienia o umieszczeniu skarżącego w celi izolacyjnej.

W dniu 22 lipca 2009 r. Sąd Apelacyjny w Gdańsku uchylił postanowienie z dnia 26 czerwca 2009 r., stwierdzając, że było ono niezgodne z prawem.

Tego samego dnia Sąd Apelacyjny w Gdańsku oddalił zażalenie skarżącego na postanowienie z dnia 24 czerwca 2009 r.

Trybunał zauważył, że w niniejszej sprawie urażony sędzia wydał postanowienie nakładające na skarżącego karę umieszczenia w celi izolacyjnej. Nie zostało wszczęte żadne osobne postępowanie przed innym składem, który miałby zdecydować o odpowiedzialności skarżącego, a w którym skarżący mógłby przedstawić argumenty na swoją obronę, w tym uzasadnienie, o ile takowe istniało, dla wyrażenia, którymi się posłużył. Sędzia w prosty sposób i doraźnie podjął decyzję zaraz po tym, jak otrzymał zażalenie skarżącego. Skarżący nie miał żadnej możliwości, aby ustosunkować się do poczynionych ustaleń lub przedstawić swoje wyjaśnienia i oświadczenia w tym zakresie.

Przedmiotowe postanowienie zostało natychmiast wykonane. Zażalenie skarżącego zostało rozpoznane dopiero po jego zwolnieniu. Stąd uchybienia proceduralne mogły zostać wyeliminowane jedynie na skutek zażalenia, a to zażalenie nie miało praktycznie żadnego wpływu na sytuację skarżącego.

Dlatego też Trybunał uznał, że doszło do naruszenia zasady bezstronności na podstawie zarówno obiektywnego, jak i subiektywnego testu. Doszło zatem do naruszenia art. 6 ust. 1 Konwencji.

I. Środki indywidualne

1. Słuszne zadośćuczynienie

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
-	2000 euro	-	2000 euro
Wyplacono: 13.11.2012			

2. Środki indywidualne

Skarżącemu przysługiwało prawo do wniesienia pozwu o zadośćuczynienie za krzywdę związaną z niesłusznym zastosowaniem wobec niego kary porządkowej w postaci osadzenia w celi izolacyjnej od momentu uchylenia postanowienia o zastosowaniu tej kary przez sąd odwoławczy.

Pozew może wnieść w każdym czasie, ale roszczenie przedawnia się po upływie 3 lat. Ustalenie, czy skarżący wniósł takie powództwo, jest bardzo trudne, może je bowiem wnieść do dowolnego sądu.

W tych okolicznościach żadne dodatkowe środki indywidualne nie wydają się konieczne.

II. Środki generalne

1. Prawo

Przepis art. 49 § 1 u.s.p. przewiduje, że w razie naruszenia powagi, spokoju lub porządku czynności sądowych albo ubliżenia sądowi, innemu organowi państwowemu lub osobom biorącym udział w sprawie, sąd może (...) osobie pozbawionej wolności, (...) wymierzyć karę przewidzianą w przepisach o wykonywaniu kary pozbawienia wolności albo w przepisach o wykonywaniu tymczasowego aresztowania.

Katalog kar dyscyplinarnych, które mogą zostać zastosowane w tym trybie wobec osoby pozbawionej wolności, zawiera art. 143 § 1 *Kodeksu karnego wykonawczego* (dalej k.k.w.). Kary uszeregowane są według ich surowości, od najłagodniejszej (nagana) do najbardziej dolegliwej (umieszczenie w celi izolacyjnej na okres do 28 dni). Istnieje więc możliwość gradacji kar i adekwatnego ich zastosowania w konkretnych okolicznościach danej sprawy.

Przepis art. 50 § 1 u.s.p. stanowi, że postanowienia o ukaraniu karą porządkową są natychmiast wykonalne oraz, że przysługuje od nich zażalenie do sądu bezpośrednio przełożonego. W razie wniesienia zażalenia sąd, który wydał zaskarżone postanowienie, może wstrzymać wykonanie kary porządkowej.

Do zażalenia stosuje się przepisy o postępowaniu właściwe w sprawie, w której zastosowano karę porządkową. Zarówno procedura cywilna, jak i karna przewidują możliwość uchylecia lub zmiany tej kary przez sąd, który ją wymierzył (art. 463 § 1 *Kodeksu postępowania karnego*, art. 395 § 2 i art. 359 § 1 *Kodeksu postępowania cywilnego*).

W opinii rządu przedstawione wyżej przepisy, tj. art. 49 i art. 50 u.s.p. oraz art. 143 k.k.w.w sposób wyczerpujący i zgodny z zapisami Konwencji regulują przesłanki, procedurę oraz zakres kar porządkowych możliwych do zastosowania przez sąd, jako reakcji na zachowania naruszające przebieg postępowania sądowego. Unormowania te umożliwiają sądowi bezpośrednią i natychmiastową reakcję na naruszenie powagi, spokoju lub porządku czynności sądowych albo ubliżenia sądowi, innemu organowi państwowemu lub osobom biorącym udział w sprawie, a tym samym zapobiegają możliwości zarówno dalszych naruszeń jak i podważenia powagi oraz autorytetu sądu.

Zdaniem rządu, nie można akceptować sytuacji, w której zachowanie naruszające godność lub powagę sądu pozostaje bez reakcji składu orzekającego i merytorycznie rozpoznającego sprawę i podlega rozpoznaniu przez sąd w innym składzie, w późniejszym terminie.

Brak możliwości stosowania przez sąd środków dyscyplinujących, jako bezpośredniej reakcji na sytuacje pozamerytoryczne i naruszające porządek czynności sądowych, mógłby skutkować dalszą eskalacją takich zachowań oraz być odbierany przez innych uczestników postępowania jako bezradność sądu czy bezkarność osób dopuszczających się naruszeń.

Dlatego też w świetle istniejących regulacji, które w opinii rządu są precyzyjne i zasadniczo zgodne z Konwencją, nie jest konieczne dokonywanie zmian w prawie.

2. Praktyka

2.1. Zastosowanie art. 49 § 1 u.s.p. tylko w stosunku do osób obecnych w czasie i miejscu wykonywania czynności sądowych

Odnośnie do praktyki stosowania przepisu art. 49 § 1 u.s.p. należy wskazać na ugruntowane orzecznictwo Sądu Najwyższego dotyczące problematyki wymierzania kar porządkowych, które ma wpływ na praktykę sądów powszechnych.

Sąd Najwyższy w dniu 26 października 2011 r., odpowiadając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, uchwalił, że:

„Kary porządkowe określone w art. 49 § 1 u.s.p. mogą być stosowane tylko wobec osób obecnych w czasie i miejscu wykonywania czynności sądowych, gdy osoby te bądź to naruszają powagę, spokój lub porządek tych czynności, bądź to ubliżają sądowi, innemu organowi państwowemu lub osobom biorącym udział w tej czynności, niezależnie od tego, w jakiej formie to czynią.

Kar tych nie stosuje się natomiast do czynów, co prawda naruszających dobra chronione przepisem art. 49 § 1 wskazanej wyżej Ustawy, dokonanych jednak poza miejscem i czasem rozprawy, posiedzenia lub innej czynności sądowej, w tym w szczególności w formie pisma złożonego do sądu.”

Wykładnia dokonana przez Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 26 października 2011 r. to wykładnia w ujęciu systemowym, celowościowym, historycznym oraz gramatycznym. Nie pozostawia ona pola dla odmiennej interpretacji art. 49 § 1 u.s.p. i winna zakończyć istniejące w doktrynie spory odnośnie do zakresu stosowania tego przepisu. Identyczne stanowisko w tej kwestii zajął Sąd Najwyższy w późniejszym postanowieniu wydanym dnia 15 marca 2012 r., co świadczy o tym, iż prezentowany pogląd stał się standardem.

Jak zatem wynika z powyższego, dla wykonania niniejszego wyroku nie jest konieczna zmiana prawa.

W kontekście wykonania wyroku Trybunału w sprawie *Mariusz Lewandowski p. Polsce* należy podkreślić, że powyższa interpretacja przepisów art. 49 § 1 i art. 50 § 1 u.s.p. została dokonana już po zdarzeniu będącym podstawą wniesienia skargi do Trybunału.

Zdaniem rządu, przedstawiona powyżej uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 października 2017 r., a szczególnie jej tezy wdrożone w praktyce, odpowiada co do zasady standardom Konwencji i orzecznictwa Trybunału.

2.2. Dane statystyczne

Ministerstwo Sprawiedliwości zanalizowało dane statystyczne nadesłane ze wszystkich sądów powszechnych, które dotyczą ostatnich trzech lat. Wyniki tej analizy są następujące:

- w 97 przypadkach za obrazę sądu wymierzono karę pozbawienia wolności;
- 17 z 97 tych postanowień zaskarżono zażaleniem, a w 6 przypadkach zażalenie te uwzględniono.

Z powyższych danych wynika, że w ciągu ostatnich trzech lat jedynie w sześciu wyżej wskazanych przypadkach mogłoby dojść do sytuacji podobnej, jak w sprawie *Lewandowski p. Polsce*, to jest takiej, że kara izolacyjna została wykonana, pomimo że na skutek zażalenia została ona następnie zmieniona na łagodniejszą lub uchylona przez sąd wyższej instancji.

2.3. Prawo i praktyka innych państw członkowskich Rady Europy

Ministerstwo Sprawiedliwości zebrało informacje stosowane w sytuacjach podobnych do sytuacji skarżącego, występujących w innych państwach Rady Europy. Informacje w tej kwestii nadesłało pięć państw. Z pozyskanych informacji nie wynika, by systemy prawne wszystkich wyżej wskazanych państw zawierały w ramach unormowań rozwiązania podobne do tych z projektu zmiany prawa zawartego w planie działań przygotowanym w sprawie *Kyprianou p. Cypru*.

Przykładowo w Rumunii i w Czechach w ogóle nie przewiduje się kary izolacyjnej w ramach wymierzania kar porządkowych. Jednakże w Niemczech możliwe jest wymierzenie kary aresztu za naruszenie powagi sądu. Kara ta jest natychmiast wykonalna, a zażalenie na postanowienie o ukaraniu nie wstrzymuje wykonania kary.

2.4. Analiza zebranych danych i wnioski

Ministerstwo Sprawiedliwości jeszcze raz przeanalizowało możliwość nowelizacji art. 49 i 50 Ustawy o sądach powszechnych, biorąc pod uwagę powyższe dane statystyczne.

Jeden z Departamentów Ministerstwa Sprawiedliwości całkowicie odrzucił koncepcję wyeliminowania z katalogu kar porządkowych kary pozbawienia wolności. Wskazano jednak na możliwość wprowadzenia zmiany, zgodnie z którą, w przypadku złożenia wniosku o wstrzymanie wykonania kary izolacyjnej porządkowej decyzję w przedmiocie wykonania postanowienia podejmowałby inny sąd niż ten, wobec którego dopuszczono się obrazy.

Departament ten zauważył dodatkowo, że ewentualnie uzasadniona byłaby zmiana przepisu art. 50 § 1 u.s.p., nakazująca rozpoznanie zażalenia w określonym terminie (niezwłocznie lub najpóźniej w ciągu 3 dni).

Według opinii innego Departamentu, jakiegokolwiek zmiany w regulacji doprowadziłaby do zniweczenia istoty i celu kary porządkowej.

Analiza danych statystycznych pokazała, że nie sposób uznać, że wskazany w wyroku *Lewandowski p. Polsce* problem nieskuteczności i iluzoryczności zażalenia na postanowienie o ukaraniu karą porządkową aresztu stanowił istotny problem polskiego wymiaru sprawiedliwości.

Należy również zauważyć, że informacje o obowiązujących w innych państwach Rady Europy przepisach wskazały, że podobne rozwiązania normatywne są obecne również w innych krajach, np. w Niemczech.

Ponadto, nawet proponowane zmiany przepisów akceptowalne przez jeden z Departamentów Ministerstwa Sprawiedliwości, nie wykluczyłyby ewentualnych jednostkowych sytuacji, w których mogłoby dojść do naruszenia Konwencji w przyszłości.

Zatem w opinii Ministerstwa Sprawiedliwości wszystkie zaprezentowane ustalenie przemawiają za brakiem celowości i zasadności podjęcia prac nad nowelizacją obecnych przepisów w kierunku pokazanych w planie działań sprawy *Kyprianou p. Cyprowi*.

Z uwzględnieniem powyższego, rząd chciałoby poinformować, że wszystkie działania dotychczas podjęte przez Polskę, takie jak rozpowszechnienie wyroku Sądu Najwyższego, jak również Europejskiego Trybunału, wyeliminowały niewłaściwą praktykę karania za obrazę sądu w pismach procesowych.

3. Publikacja i rozpowszechnianie wyroku

W lipcu 2012 r. poinformowano Prezesa Sądu Apelacyjnego w Gdańsku oraz Prezesa Sądu Okręgowego w Elblągu o wydaniu przez Trybunał wyroku w sprawie *Mariusz Lewandowski p. Polsce*, stwierdzającego naruszenie prawa do rzetelnego procesu, w związku z naruszeniem wymogu bezstronności sądu.

Ponadto wymieniony wyrok został przetłumaczony na język polski oraz opublikowany na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości (www.ms.gov.pl).

Dodatkowo wyrok ten, wraz z przedstawionym wyżej orzecnictwem Sądu Najwyższego, został przesłany do Prezesów wszystkich sądów apelacyjnych z prośbą o ich upowszechnienie wśród wszystkich podległych im jednostek z zaznaczeniem, iż w ocenie rządu pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w zakresie ograniczania przepisów o policji sesyjnej wyłącznie do osób obecnych w czasie i miejscu wykonywania czynności sądowych niewątpliwie zakończył ewentualne spory w doktrynie odnośnie do zakresu stosowania tego przepisu i nie pozostawia pola dla odmiennej interpretacji.

W tych okolicznościach żadne dodatkowe środki generalne nie wydają się konieczne.

III. Wnioski pozwanego państwa

Rząd uważa, że dalsze środki indywidualne nie są konieczne w niniejszej sprawie oraz że przyjęte środki generalne, tj. publikacja i rozpowszechnienie wyroku Trybunału, będą wystarczające do stwierdzenia, że Polska wypełniła swoje zobowiązania wynikające z art. 46 ust. 1 Konwencji.

20. Raport z wykonania wyroku *Matczak p. Polsce*, przekazany w dniu 13 stycznia 2017 r.

Sprawa

Matczak, skarga nr 26649/12, wyrok z dnia 23.02.2016, ostateczny w dniu 23.02.2016

Opis sprawy

Sprawa dotyczyła nadmiernego stosowania wobec oskarżonego tymczasowego aresztowania.

Skarżący pozostawał tymczasowo aresztowany w dwóch równoległe toczących się przeciwko niemu sprawach. W pierwszej z nich jego tymczasowe aresztowanie trwało od dnia 8 kwietnia 2009 r. do

dnia 5 czerwca 2013 r., kiedy to areszt został uchylony. Jednakże w dniu 31 marca 2011 r. został wydany wyrok sądu pierwszej instancji skazujący skarżącego. Biorąc pod uwagę datę aresztowania skarżącego, „po skazaniu przez właściwy sąd” w rozumieniu art. 5 ust. 1 lit. a, okres jego tymczasowego aresztowania nie wchodził w zakres art. 5 ust. 3 (zob. *Kudła p. Polsce*, skarga nr 30210/96, § 104). Wyrok sądu pierwszej instancji został następnie uchylony przez Sąd Apelacyjny w dniu 20 grudnia 2011 r.

Trybunał zauważył, że powyższe okresy pokrywały się. Jednocześnie wskazał, że w poprzednich sprawach rozpoznawanych przez Trybunał skargi dotyczące takich nakładających się okresów pobytu w areszcie były rozpoznawane łącznie, oddzielnie rozpatrywano natomiast powody przedstawione przez władze krajowe w celu uzasadnienia aresztowania w różnych postępowaniach karnych (zob. *Dombek p. Polsce*, skarga nr 75107/01, §§ 64–71, wyrok z dnia 12 grudnia 2006 r. oraz *Kuc p. Polsce*, skarga nr 37766/02, §§ 33–38, 19 grudnia 2006 r.).

Odpowiednio, okresy brane pod uwagę na mocy art. 5 ust. 3 Konwencji trwały od dnia 8 kwietnia 2009 r. do dnia 31 marca 2011 r. oraz od dnia 20 grudnia 2011 r. aż do dnia 5 czerwca 2013 r., co dało razem 3 lata i 6 miesięcy.

Zatem, Trybunał stwierdził naruszenie art. 5 ust. 3 Konwencji.

I. Środki indywidualne

1. Słuszne zadośćuczynienie

Skarżący nie zgłosił roszczenia z tytułu słusznego zadośćuczynienia ani nie domagał się zwrotu kosztów lub wydatków. W związku z tym, Trybunał stwierdził brak podstaw do przyznania mu jakiegokolwiek sumy z tego tytułu.

2. Środki indywidualne

Skarżący został zwolniony z tymczasowego aresztowania w dniu 2 lipca 2014 r.

W tych okolicznościach żadne dodatkowe środki indywidualne nie wydają się konieczne.

II. Środki generalne

Naruszenie prawa do rozsądnej długości tymczasowego aresztowania (art. 5 ust. 3 Konwencji): niniejsza sprawa przedstawia podobieństwa do sprawy *Trzaska p. Polsce* (wyrok z dnia 11 lipca 2000 r.), zamkniętej rezolucją CM/ResDH(2014)268.

A. Tłumaczenie i rozpowszechnienie wyroku

Wyrok w sprawie *Matczak p. Polsce* został przetłumaczony na język polski i opublikowany na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości (www.ms.gov.pl).

Co więcej, list informujący o wyroku Trybunału w tej sprawie, stwierdzający naruszenie art. 5 ust. 3 Konwencji, został przesłany bezpośrednio do prezesa sądu, w którym toczyła się sprawa skarżącego oraz do prezesa sądu sprawującego nadzór administracyjny nad działalnością tego sądu, tj. do Prezesa Sądu Okręgowego w Warszawie oraz Prezesa Sądu Apelacyjnego w Warszawie.

B. Działalność szkoleniowa – informacja zaktualizowana od czasu rezolucji CM/ResDH(2014)268, zamykającej badanie grupy spraw *Trzaska*

Od wielu lat podejmowana jest działalność szkoleniowa mająca na celu przekazanie sędziom i prokuratorom informacji odnośnie do standardów europejskich i orzecznictwa Trybunału Strasburskiego w kwestiach stosowania tymczasowego aresztowania.

W latach 2013-2015 Krajowa Rada Sądownictwa i Prokuratury kontynuowała szkolenia dotyczące problematyki stosowania tymczasowego aresztowania w świetle standardów orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka o tematyce *Ochrona praw człowieka i systemu konwencyjnego*.

W 2016 r. odbyła się jedyna edycja szkolenia pt. *Ochrona praw człowieka i zakaz dyskryminacji*, która jest kontynuacją szkoleń systemowych z zakresu ochrony praw człowieka i systemu konwencyjnego skierowanego do sędziów i prokuratorów. W ramach kursu odbyła się również dyskusja na temat nadmiernego stosowania tymczasowego aresztowania, sądowej kontroli legalności pozbawienia wolności.

Niezależnie od powyższego, sędziowie delegowani do Departamentu Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka w Ministerstwie Sprawiedliwości prowadzą szkolenia dla sędziów sądów powszechnych, które uwzględniają konkretne potrzeby zidentyfikowane w poszczególnych apelacjach/okręgach sądowych na podstawie prowadzonych na bieżąco przez ten Departament analiz orzecznictwa Trybunału, dotyczące funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Zajęcia odbywają się w formie warsztatów, w siedzibach poszczególnych sądów, zaś udział w warsztatach ma umożliwić sędziom rozwiązywanie przypadków opracowanych na podstawie stanów faktycznych wynikających ze spraw rozpoznanych w danym okręgu, w których Trybunał, na skutek skargi indywidualnej, stwierdził naruszenie postanowień Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.

C. Wyniki działań podjętych w przeciągu ostatnich lat – statystyki zaktualizowane od czasu rezolucji CM/ResDH(2014)268, zamykającej grupę spraw *Trzaska*

W 2015 r. sądy polskie zastosowały tymczasowe aresztowanie ogółem wobec 8619 osób (sądy rejonowe wobec 6868 osób, zaś sądy okręgowe wobec 1751 osób).

Okres trwania aresztów tymczasowych pozostaje na podobnym poziomie od kilku lat (w 2014 r. – 14,1 miesiąca w wyniku decyzji sądu rejonowego i 6,5 miesiąca w wyniku decyzji sądu okręgowego; w 2013 r. było to odpowiednio – 13,9 i 6,6 miesiąca).

Jednakże liczba osób tymczasowo aresztowana przed wyrokiem spadła (w 2013 r. – 12 206 osób, w 2014 r. – 11 558, w 2015 r. – 8619, czyli 30% mniej). Należy odnotować, że na przestrzeni lat 2008-2015 ugruntowała się tendencja skutkująca ograniczeniem stosowania tymczasowego aresztowania, przy jednoczesnym skracaniu czasu jego trwania.

W 2015 r., w porównaniu z danymi z końca 2008 r., należy odnotować znaczący spadek liczby osób, wobec których tymczasowe aresztowanie w toku postępowania sądowego stosowane było dłużej niż dwa lata, tj. o ponad 67% w sprawach rozpoznawanych przez sądy rejonowe (z 85 do 28 osób) i o ponad 62,6% w sprawach rozpoznawanych przez sądy okręgowe (z 739 do 276 osób).

Na przestrzeni tych lat doszło także do znaczącego spadku liczby wniosków prokuratorów o zastosowanie tymczasowego aresztowania – o 52% (z 28 200 w 2008 r. do 13 533 w 2015 r.) oraz liczby wniosków zatwierdzonych przez sąd – o 52% (z 24 848 w 2008 r. do 11 951 w 2015 r.).

Niniejsze dane przedstawiają wyniki legislacyjnego zaostrzenia kryteriów stosowania tego środka zapobiegawczego, które miało miejsce w latach 2008-2013 oraz podejmowania działań nadzorczych, szkoleniowych oraz upowszechniających standardy orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

W tych okolicznościach żadne dodatkowe środki generalne nie wydają się konieczne.

III. Konkluzje pozwanego państwa

Rząd uważa, że dalsze środki indywidualne nie są konieczne w niniejszej sprawie oraz, że przyjęte środki generalne są wystarczające do stwierdzenia, że Polska wypełniła swoje zobowiązania wynikające z art. 46 ust. 1 Konwencji.

21. Raport z wykonania wyroków z grupy *Milka p. Polsce*, przekazany w dniu 31 października 2017 r.

Sprawa

Milka, skarga nr 14322/12, wyrok z dnia 15.09.2015, ostateczny w dniu 15.12.2015

Opis sprawy

Niniejsza sprawa dotyczyła stosowania kar dyscyplinarnych w związku z odmową poddania się kontroli osobistej w czasie pobytu w jednostce penitencjarnej.

Skarżący, Sławomir Milka – w czasie swojego pobytu w Areszcie Śledczym w Sosnowcu i w Zakładzie Karnym w Wojkowicach – został ukarany karą dyscyplinarną za odmowę poddania się kontroli osobistej przeprowadzanej w związku z doprowadzeniem na czynności procesowe, przyjęciem do oddziału mieszkalnego oraz po powrocie ze spaceru. Za pierwsze z wymienionych przewinień skarżącemu wymierzono karę nagany, za kolejne – karę pozbawienia możliwości otrzymywania paczek żywnościowych, a dopiero ostatecznie – karę izolacji.

W skardze do Trybunału skarżący zarzucił, że poddanie go kontrolom osobistym stanowiło sprzeczne z art. 3 Konwencji nieludzkie i poniżające traktowanie, jak również naruszenie prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego sprzeczne z art. 8 Konwencji.

Trybunał uznał skargę za zasadną jedynie w odniesieniu do drugiego z zarzutów, tj. zarzutu naruszenia art. 8 Konwencji. Uzasadniając swoje rozstrzygnięcie Trybunał wskazał, że fakt poddawania skarżącego kontrolom osobistym bez wątplenia stanowił ingerencję w jego prawo do poszanowania życia prywatnego. Chociaż ingerencja ta była zgodna z prawem, tj. z licznymi przepisami *Kodeksu karnego wykonawczego* (dalej: k.k.w.), to nie była ani proporcjonalna, ani konieczna w demokratycznym społeczeństwie. Trybunał podkreślił, że skarżący nie miał statusu tzw. osadzonego niebezpiecznego. Ponadto dokumentacja przedłożona przez strony nie wskazywała na to, że stanowił on zagrożenie dla bezpieczeństwa jednostki penitencjarnej, w której przebywał, a jedyną formą agresji z jego strony była agresja słowna.

Trybunał odniósł się również do listu Komisarza Praw Człowieka skierowanego do Ministra Sprawiedliwości. W swoim liście Komisarz zwrócił uwagę na brak szczegółowych uregulowań dotyczących kontroli osobistych, w tym brak uregulowań dotyczących uprawnień osób przeprowadzających takie kontrole, co w ocenie skarżącego może zwiększać ryzyko nadużyć. W konsekwencji Trybunał stwierdził naruszenie art. 8 Konwencji.

I. Środki indywidualne

1. Słuszne zadośćuczynienie

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
–	2500 euro	–	2500 euro
Termin płatności: 15.03.2016			Wyplacono: 09.03.2015

2. Środki indywidualne

Aktualnie skarżącemu nie przysługują żadne krajowe środki.

W tych okolicznościach żadne dodatkowe środki indywidualne nie wydają się konieczne.

II. Środki generalne

1. Prawo

Podstawę prawną dokonywania kontroli osobistych osadzonych reguluje k.k.w., w szczególności art. 116 § 2 i 3. Przepis § 2 zawiera ogólne uprawnienie do przeprowadzenia kontroli osobistej, stanowiąc, iż jest ona dopuszczalna w wypadkach w uzasadnionych względami porządku lub bezpieczeństwa. Przepis § 3 określa sposoby przeprowadzenia kontroli, przewidując, iż polega ona na oględzinach ciała i sprawdzeniu odzieży, bielizny i obuwia, a także przedmiotów posiadanych przez skazanego. Oględziny ciała oraz sprawdzenie odzieży i obuwia przeprowadza się w pomieszczeniu podczas nieobecności osób postronnych oraz osób odmiennej płci i dokonywane one są przez osoby tej samej płci.

Wskazać należy, że zgodnie z przepisem 116 § 2 Kodeksu karnego wykonawczego kontrole przeprowadza się „w wypadkach uzasadnionych względami porządku lub bezpieczeństwa”. Przeprowadzenie kontroli jest zatem możliwe wyłącznie w sytuacji, gdy okoliczności faktyczne wskazują na zaistnienie takiego właśnie wypadku. Jedynie wówczas funkcjonariusz Służby Więziennej może przeprowadzić kontrolę osobistą skazanego czy też kontrolę pomieszczenia. Z uwagi na to, że kontrola osobista stanowi naruszenie prawa do intymności i prywatności skazanego, przepisy ją dopuszczające muszą być rozumiane wąsko. Jednocześnie stwierdzenie istnienia zagrożenia porządku bądź bezpieczeństwa nie wymaga uzasadnienia i pozostawione jest uznaniu Dyrektora Zakładu Karnego, który ma obowiązek ich zapewnienia w podległej jednostce (art. 13 ust. 2 pkt 2 *Ustawy o Służbie Więziennej*).

Wykonanie zatem wyroku w kwestionowanym zakresie zostanie osiągnięte poprzez rekomendowanie w trakcie odpraw służbowych właściwym komórkom organizacyjnym Służby Więziennej wzmocnienia bieżącego nadzoru nad dokonywaniem przeszukań osobistych, tak aby były wykonywane z uwzględnieniem wynikających z orzecznictwa Trybunału, w tym wyroku *Milka p. Polsce*, standardów. O konieczności uwzględniania tych standardów informowano Dyrektora Generalnego Centralnego Zarządu Służby Więziennej, między innymi przedkładając roczną informację o zapadłych w 2015 r. orzeczeniach Trybunału dotyczących funkcjonowania systemu penitencjarnego w Polsce.

W ocenie rządu regulacja art. 116 k.k.w. spełnia wymóg ustawowego uzasadnienia dokonywania przeszukań, zaś w połączeniu z opisanym wzmocnieniem nadzoru nad dokonywaniem tych czynności przyczyni się do pełniejszej realizacji praw osób osadzonych.

Należy również wskazać, że zgodnie z przepisem 116 § 2 k.k.w., sama czynność przeprowadzenia kontroli osobistej osadzonego jest wykonywana bezpośrednio na podstawie Ustawy i nie wymaga formy decyzji dyrektora zakładu. Niemniej jednak brak tego wymogu nie powoduje automatycznie, iż czynność ta pozostaje poza zakresem jakiegokolwiek kontroli. Wszystkie bowiem czynności i decyzje przewidziane w art. 116 § 2–5 k.k.w. podlegają nadzorowi sędziego penitencjarnego, a także nadzorowi sprawowanemu w trybie administracyjnym przez przełożonych, w ramach struktury organizacyjnej więziennictwa (art. 78 § 2 *Kodeksu karnego wykonawczego*).

Nadzór penitencjarny jest sprawowany na podstawie przepisu art. 32 Kodeksu karnego wykonawczego, a także rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 26 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobu, zakresu i trybu sprawowania nadzoru penitencjarnego i obejmuje ocenę legalności i prawidłowości wykonywania kary pozbawienia wolności. Natomiast nadzór służbowy jest wykonywany na podstawie art. 78 § 2 *Kodeksu karnego wykonawczego*. Jego cechą jest hierarchiczne podporządkowanie organu kontrolowanego organowi kontrolującemu. Przepis ten, korespondujący z przepisami Ustawy o Służbie Więziennej, stanowi, że Dyrektor Generalny lub dyrektor okręgowy Służby Więziennej mogą wydawać dyrektorom zakładów karnych polecenia niezbędne do prawidłowego i praworządnego wykonywania kary pozbawienia wolności oraz realizowania kierunków pracy resocjalizacyjnej, a także uchylać wydane przez siebie decyzje sprzeczne z prawem. Odpowiednie natomiast zapisy *Ustawy o Służbie Więziennej* stanowią, że w ramach realizacji swoich zadań związanych z koordynacją oddziaływań penitencjarnych pro-

wadzonychw podległej jednostce organizacyjnej zarządzenia, instrukcje lub wytyczne może wydawać także dyrektor zakładu karnego i dyrektor aresztu śledczego.

Biorąc pod uwagę charakter nadzoru zarówno sprawowanego przez sędziego penitencjarnego, jak również nadzoru służbowego, wydaje się, że podjęte w tej sprawie działania mające na celu upowszechnienie wynikającego z wyroku standardu odniosą oczekiwany rezultat. Standard Trybunału został skierowany bezpośrednio do osób, których obowiązki służbowe będą wymagać zastosowania wynikających z niego wytycznych. Dotyczy to zarówno funkcjonariuszy dokonujących koniecznych ze względu na porządek lub bezpieczeństwo aresztu przeszukań, jak i badających zasadność tych decyzji sędziów penitencjarnych.

Ponadto przepisy w zakresie kontroli osobistej zawiera Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2003 r. w sprawie sposobów ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej (Dz. U. 2015.548). Stosownie do przewidzianych tam regulacji, w celu odnalezienia przedmiotów niebezpiecznych i niedozwolonych oraz udaremnienia ucieczki i w innych uzasadnionych przypadkach, dopuszczalne jest przeprowadzenie w jednostce organizacyjnej kontroli osobistej (§ 72 ust. 1 pkt 1 Rozporządzenia). Przedmiotowe rozporządzenie dopuszcza także przeprowadzenie kontroli pobieżnej przed opuszczeniem oddziału mieszkalnego lub miejsca zatrudnienia i po powrocie do nich, przed indywidualnymi rozmowami lub spotkaniami odbywającymi się w oddziale mieszkalnym z przedstawicielami administracji lub innych podmiotów, niezwłocznie po użyciu środka przymusu bezpośredniego, o ile jest to możliwe ze względu na jego rodzaj, bezpośrednio przed rozpoczęciem konwojowania oraz w innych przypadkach uzasadnionych względami porządku czy bezpieczeństwa (§ 94 ust. 1 pkt 1-5 Rozporządzenia).

Dodatkowo przepisy nowego rozporządzenia z dnia 17 października 2016 r. w sprawie sposobów ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej, które weszło w życie w dniu 2 stycznia 2017 r. szczegółowo opisują sposób przeprowadzenia kontroli osobistej. Stosownie do zawartych tam regulacji, w trakcie kontroli osobistej osadzony opróżnia kieszenie, zdejmuje odzież, bieliznę oraz obuwie, które poddaje się kontroli. Funkcjonariusz dokonuje oględzin jamy ustnej, nosa, uszu i włosów i oględzin ciała. Oględziny ciała mogą polegać również na pochyleniu się lub przykucnięciu, w celu sprawdzenia okolic odbytu i genitaliów. Przepisy rozporządzenia przewidują również, że podczas oględzin funkcjonariusz nie powinien dotykać osadzonego.

Uchwalone przepisy nie przewidują obowiązku władz krajowych przedstawienia uzasadnienia przesłania ani procedury odwoławczej od postanowienia o przeprowadzeniu kontroli osobistej, jednakże z uwagi na istnienie tych instrumentów w dotychczasowych przepisach, w połączeniu ze spodziewaną zmianą praktyki ich stosowania, w ocenie rządu dalsze zmiany legislacyjne nie wydają się celowe.

2. Publikacja i rozpowszechnianie wyroku

W celu utrzymania praktyki w zgodności z Konwencją i standardami orzecznictwa Trybunału w grudniu 2015 r. do Prezesów Sądu Rejonowego i Apelacyjnego w Katowicach wysłano pisma informujące o wydaniu przez Trybunał wyroku w niniejszej sprawie, stwierdzającego naruszenie art. 8 Konwencji. W pismach tych zwrócono uwagę na bezzasadne, w ocenie Trybunału, oddalenie zażaleń skarżącego w sprawach o sygn. No. VIII Kow 2121/12/s i VIII KO2 1858/12/S na decyzje Komisji Penitencjarnej o ukaraniu go dyscyplinarnie za odmowę poddania się kontroli osobistej. Nieuwzględnienie standardu konwencyjnego polegało na niezbadaniu przez sąd kwestii istnienia poważnych i uzasadnionych przesłanek, które wymagały poddania skarżącego przeszukaniom. Do pism dołączono tłumaczenie orzeczenia Trybunału.

Dodatkowo prezesi wszystkich sądów okręgowych zostali poinformowani o konieczności zbadania przez sądy krajowe, w ramach nadzoru nad jednostkami penitencjarnymi, istnienia rzeczywistych i ważnych powodów, za które osadzeni powinni być zakwalifikowani do kontroli osobistej. Co więcej, prezesi

sądów okręgowych zostali poproszeni o rozpowszechnienie tej informacji do wszystkich sędziów penitencjarnych. Rozpowszechnienie tego standardu wśród sędziów penitencjarnych ma na celu eliminowanie sytuacji, w których decyzje sądu są podejmowane bez istnienia powodów dla których kontrola osobista miałaby być przeprowadzana.

O stwierdzonym przez Trybunał naruszeniu poinformowano również Dyrektora Generalnego Służby Więziennej, zwracając uwagę na coraz częściej stwierdzane orzecznictwie Trybunału naruszenia wynikające z nieproporcjonalnej ingerencji w prawa skazanych, w tym prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego. Podkreślono przy tym potrzebę kontynuowania działań zmierzających do poprawy warunków izolacji więziennej, w tym w obszarach, które nie stanowiły dotychczas dominującego nurtu orzecznictwa Trybunału w sprawach polskich, przede wszystkim w zakresie szerszego respektowania prawa do poszanowania życia prywatnego osadzonych. Zwrócono uwagę na konieczność rekomendowania osobom dokonującym kontroli osobistych wykonywanie tych czynności z uwzględnieniem standardów wynikających z orzecznictwa Trybunału.

Ponadto, wyrok został przetłumaczony na język polski i opublikowany na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości (www.ms.gov.pl). Dodatkowo informacja o wyroku została opublikowana w aktualnościach na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości i w jego newsletterze, który jest dystrybuowany do wszystkich sądów, prokuratur i jednostek organizacyjnych Służby Więziennej.

W tych okolicznościach żadne dodatkowe środki generalne nie wydają się konieczne.

III. Wnioski pozwanego państwa

W opinii rządu żadne dodatkowe środki indywidualne nie są konieczne w niniejszej sprawie, a opisane wyżej planowane środki generalne, tj. zmiany legislacyjne, publikacja i rozpowszechnienie wyroku Trybunału, będą wystarczające, by stwierdzić, że Polska wypełniła swoje obowiązki wynikające z art. 46 ust. 1 Konwencji.

22. Raport z wykonania wyroku *Ojczyk p. Polsce*, przekazany w dniu 18 stycznia 2017 r.

Sprawa

Ojczyk, skarga nr 66850/12, wyrok z dnia 17.05.2016, ostateczny w dniu 17.08.2016

Opis sprawy

Sprawa dotyczy niehumanitarnego i poniżającego traktowania skarżącego z uwagi na osadzenie w nieodpowiednich warunkach bytowych (przeludnienie, osadzenie z osobami zarażonymi wirusem zapalenia wątroby typu C i HIV), tj. naruszenia art. 3 Konwencji.

Trybunał uznał, że skarżący przebywał w warunkach przeludnienia w okresie od 17 sierpnia 2005 r. do 13 sierpnia 2009 r. Trybunał – z uwagi na nieprzedłożone przez rząd całościowo danych – ustalił powyższy stan faktyczny na podstawie oficjalnych danych statystycznych Centralnego Zarządu Służby Więziennej, dotyczących przeludnienia jakie występowało w tamtym okresie w polskich jednostkach penitencjarnych. Ustalił także, że przez okres 3 tygodni w sierpniu 2005 r. skarżący był osadzony z osobą zarażoną wirusowym zapaleniem wątroby typu C oraz że od stycznia do kwietnia 2007 r. był osadzony z osobą zarażoną wirusem HIV. Skarżący wystąpił z powództwem odszkodowawczym przeciwko Skar-

bowi Państwa jednakże jego roszczenie zostało uwzględnione na poziomie krajowym jedynie w niewielkim zakresie, to jest w kwocie 6000 zł.

W konsekwencji Trybunał stwierdził naruszenie art. 3 Konwencji. Tytułem słusznego zadośćuczynienia i przyznał skarżącemu kwotę 6000 euro oraz 250 euro tytułem poniesionych kosztów i wydatków.

I. Środki indywidualne

1. Słuszne zadośćuczynienie

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
–	6000 euro	250 euro	6250 euro
Termin płatności: 17.08.2016			Wyplacono: 10.06.2016

2. Środki indywidualne

Skarżący w chwili obecnej jest osadzony w Areszcie Śledczym w Łodzi do odbycia kary orzeczonej wyrokiem Sądu Rejonowego dla Łodzi-Śródmieścia w Łodzi (początek kary 12 marca 2015 r.). Jest osadzony w celi pojedynczej (stan na dzień 10 listopada 2016 roku) – nie jest osadzony w warunkach przeludnienia ani z osobami będącymi nosicielami chorób zakaźnych.

W tych okolicznościach żaden dodatkowy środek indywidualny nie wydaje się konieczny.

II. Środki generalne

Naruszenie prawa do osadzenia w odpowiednich warunkach: sprawa przedstawia podobieństwa do grupy spraw *Orchowski i Sikorski p. Polsce*, zakończonych rezolucją CM/ResDH(2016)254.

Co więcej, te same środki generalne co w raporcie z wykonania wyroku w sprawie *Kaprykowski p. Polsce* (przekazanym 21 czerwca 2016 r.) dotyczącym odpowiedniego leczenia również są stosowane w niniejszej sprawie. Badanie grupy spraw *Kaprykowski p. Polsce* zostało zakończone rezolucją CM/ResDH(2016)278.

A. Uzyskanie nowych miejsc zakwaterowania

W latach 2006-2010 pozyskano łącznie 15 249 nowych miejsc zakwaterowania w jednostkach penitencjarnych (13 388 miejsc w wyniku działalności inwestycyjnej i 1861 miejsc w wyniku działalności remontowej). W 2011 r. w wyniku działalności inwestycyjnej uzyskano 50 miejsc, w 2012 powstało 897 nowych miejsc zakwaterowania dla osadzonych, w 2013 – 1038, w 2014 – 120 oraz w 2015 – 538. Na 2016 przewidziano utworzenie 760 nowych miejsc zakwaterowania.

Na dzień 13 stycznia 2017 r. gęstość zaludnienia w jednostkach penitencjarnych wynosi 87,2%.

B. Publikacja i rozpowszechnianie wyroku

Wyrok *Ojczyk p. Polsce* został przetłumaczony na język polski i opublikowany na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości (www.ms.gov.pl).

Listy z informacją o wyroku Trybunału w tej sprawie i naruszeniu art. 3 Konwencji zostały wysłane do Prezesa Sądu Apelacyjnego w Łodzi i Prezesa Sądu Okręgowego w Łodzi.

III. Wnioski pozwanego państwa

Rząd uważa, że dalsze środki indywidualne w zakresie naruszenia art. 3 Konwencji nie są konieczne w niniejszej sprawie oraz że przyjęte środki generalne, tj. przede wszystkim publikacja oraz rozpowszechnianie wyroku Europejskiego Trybunału, będą wystarczające, by uznać, że Polska wypełniła swoje zobowiązania wynikające z art. 46 ust. 1 Konwencji.

23. Informacja nt. wykonania środków generalnych w wyroku *P. i S. p. Polsce*, przekazany w dniu 14 czerwca 2017 r.

W odniesieniu do wykonania wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie *P. i S. p. Polsce*, chciałbym przedstawić następujące informacje otrzymane od polskiego Ministerstwa Zdrowia w odpowiedzi na ocenę raportu z wykonania przedmiotowej sprawy dokonanej przez Departament Wykonywania Orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Ad. Naruszenie art. 8 Konwencji w zakresie ustalenia dostępu do legalnej aborcjiw odniesieniu do obydwu skarżących

Oceniając środki generalne podjęte w celu wykonania wyroku w zakresie przedmiotowego naruszenia Sekcja Wykonywania Wyroków Komitetu Ministrów RE podkreśliła, że w sprawie *P. i S. p. Polsce* istotą nie była różnica w zakresie oceny medycznej, czy skarżąca ma prawo do legalnej aborcji, lecz niewłaściwe potraktowanie skarżącej w sytuacji, gdy chciała skorzystać z praw jej przysługujących. W związku z tym, wskazano na konieczność ponownego rozważenia, czy, a jeśli tak, to w jakim zakresie, Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. *o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta* stanowi w tej materii właściwy środek wykonawczy i przedstawienia w tej sprawie jasnego stanowiska³.

Odnosząc się do przedmiotowej kwestii, należy wskazać, że w przypadku pierwszej ze skarżących zaistniała okoliczność, o której mowa w art. 4a ust. 1 pkt 3 Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. *o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży* (Dz. U. poz. 78, z późn. zm.), tj. uzasadnione podejrzenie, że ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego. Okoliczność ta została stwierdzona przez prokuratora w stosownym zaświadczeniu. To różnicuje sprawę *P. i S. p. Polsce* od pozostałych dwóch spraw z zakresu dostępu do zabiegów przerywania ciąży, będących przedmiotem wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, tj. sprawy *Tysiąc p. Polsce* oraz sprawy *R. R. p. Polsce*. W obydwu tych sprawach podstawą dopuszczalności przerywania ciąży były bowiem względy medyczne, tj. odpowiednio zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety ciężarnej oraz duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu.

Niemniej jednak w każdej z tych spraw Trybunał wskazał na potrzebę określenia skuteczniejszej dostępnej procedury umożliwiającej udowodnienie i egzekucję praw w zakresie dostępu do zgodnych z prawem zabiegów przerywania ciąży.

Skutecznym środkiem ochrony prawnej – m.in. dla kobiet, którym odmówiono przeprowadzenia zabiegu przerywania ciąży (we wszystkich okolicznościach przewidzianych Ustawą z dnia 7 stycznia 1993 r. *o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży*), wystawienia skierowania na badania prenatalne, a także w przypadku nie przeprowadzenia badań prenatalnych, pomimo stosownego na nie skierowania – jest sprzeciw wobec opinii albo orzeczenia lekarza.

Prawo pacjenta do sprzeciwu wobec opinii albo orzeczenia lekarza zostało wprowadzone do polskiego porządku prawnego przepisami Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. *o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta* (Dz. U. z 2016 r. poz. 186, z późn. zm.), przede wszystkim w celu wykonania wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie *Tysiąc p. Polsce*. Prawo to ma jednak charakter generalny, a więc nie zostało zawężone wyłącznie do przypadku odmowy wykonania zabiegu przerywania ciąży w okolicznościach określonych przepisami Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. *o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży*. Nadanie tej normie charakteru

³ Sekcja Wykonywania Wyroków zauważa, że ta sprawa *P. i S.* nie dotyczy tych samych problemów co sprawy *Tysiąc* i *R. R.* Problem w *Tysiąc* i *R. R.* powstał w związku ze sporem pomiędzy kobieta a jej lekarzami o to, czy kwalifikuje się do legalnej aborcji.

generalnego było działaniem celowym, którego intencją było zapewnienie ochrony wszystkich pacjentów, w sytuacji w której opinia lub orzeczenie lekarza ma wpływ na prawa lub obowiązki pacjenta wynikające z przepisów prawa (oraz w sytuacji, w której dla dochodzenia tych praw nie została przewidziana inna droga odwoławcza). Odmowa wykonania przez lekarza zabiegu przerwania ciąży – bez względu na przesłankę warunkującą przeprowadzenie tego zabiegów danym przypadkiem, jak również niezależnie od powodu odmowy jego wykonania – wpływa na prawa pacjentki. Należy przy tym zauważyć, że w celu realizacji konstytucyjnej wolności sumienia i religii lekarz może powstrzymać się od wykonania świadczeń zdrowotnych niezgodnych z jego sumieniem (z wyjątkiem sytuacji, gdy zwłoka w udzieleniu pomocy lekarskiej mogłaby spowodować niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia)⁴). Jednakże, fakt ten lekarz ma obowiązek uzasadnić i odnotować w dokumentacji medycznej. Obowiązek ten odnosi się to do każdej odmowy wykonania świadczenia niezgodnego z sumieniem, tym zatem do wszystkich okoliczności, w których dopuszczalne jest przeprowadzenie zabiegu przerwania ciąży. Każda taka odmowa, w związku z tym, że wymaga uzasadnienia i odnotowania w dokumentacji medycznej, a także z uwagi na fakt, że wpływa na prawo pacjentki do uzyskania świadczenia, powinna być traktowana jako opinia lekarza i może być przedmiotem sprzeciwu. Sprzeciw zatem jest w każdym takim przypadku mechanizmem odwoławczym, prowadzącym do egzekucji przysługującego prawa do świadczenia.

Ponadto, należy wskazać, że Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. *o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta*, poza wprowadzeniem prawa do sprzeciwu, powołała również – niezmiernie istotny z punktu widzenia ochrony praw wszystkich pacjentów, w tym zatem również kobiet w ciąży mających trudności w dostępie do zabiegu przerwania ciąży – centralny organ administracji rządowej w postaci Rzecznika Praw Pacjenta.

Przedmiotem działania Rzecznika Praw Pacjenta jest ochrona praw pacjenta, określonych w rozważanej ustawie oraz w przepisach odrębnych.

Do zakresu działania Rzecznika należy, m.in.:

- 1) prowadzenie postępowań w sprawach praktyk naruszających zbiorowe prawa pacjentów;
- 2) prowadzenie postępowań w trybie art. 50-53 Ustawy (przepisy te regulują możliwość podjęcia przez Rzecznika postępowania wyjaśniającego, jeżeli poweźmie wiadomość co najmniej uprawdopodobniającą naruszenie praw pacjenta);
- 3) w sprawach cywilnych wykonywanie zadań określonych w art. 55 Ustawy;
- 4) współpraca z organami władzy publicznej w celu zapewnienia pacjentom przestrzegania ich praw, w szczególności z ministrem właściwym do spraw zdrowia;
- 5) przedstawianie właściwym organom władzy publicznej, organizacjom i instytucjom oraz samorządom zawodów medycznych ocen i wniosków zmierzających do zapewnienia skutecznej ochrony praw pacjenta;
- 6) współpraca z organizacjami pozarządowymi, społecznymi i zawodowymi, do których celów statutowych należy ochrona praw pacjenta;
- 7) analiza skarg pacjentów w celu określenia zagrożeń i obszarów w systemie ochrony zdrowia wymagających naprawy.

Przykładowo, w 2015 r. Rzecznik Praw Pacjenta prowadził 6 postępowań wyjaśniających dotyczących kobiet w ciąży, w 2014 r. takich postępowań było 49. Ponadto, Rzecznik Praw Pacjenta – w odpowiedzi na kierowane pisemne wnioski, zgłoszenia mailowe, a także w związku z osobistymi wizytami pacjentów w siedzibie Biura Rzecznika Praw Pacjenta – udziela informacji związanych z szeroko pojętą problematyką kobiet w ciąży.

⁴ Zgodnie z art. 39 Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. *o zawodach lekarza i lekarza dentysty* (Dz. U. z 2015 r., poz. 464, z późn. zm.).

W związku z powyższym, należy wskazać, że kobieta w ciąży, której odmówiono dostępu do przysługującego jej świadczenia, ma możliwość zwrócenia się w tej kwestii również do Rzecznika Praw Pacjenta, który może podjąć w tej sprawie postępowanie wyjaśniające. Pacjentka, której odmówiono wykonania zabiegu przerwania ciąży może zatem – poza wniesieniem sprzeciwu wobec opinii albo orzeczenia lekarza – również tą drogą egzekwować swoje prawo.

Na marginesie należy zauważyć, że sprawa *P. i S. p. Polsce* odnosi się do sytuacji, która miała miejsce na przełomie maja i czerwca 2008 r., a więc jeszcze przed wejściem w życie Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Skarżące nie miały zatem możliwości skorzystania z ochrony swoich praw – w tym przede wszystkim prawa pierwszej skarżącej do przeprowadzenia zabiegu przerwania ciąży – na podstawie przepisów i mechanizmów wprowadzonych tą ustawą.

Sekcja Wykonywania Wyroków Komitetu Ministrów Rady Europy w swojej ocenie odniosła się również do przedstawionych przez Polskę w raporcie z wykonania wyroku w sprawie *P. i S. p. Polsce* wyjaśnień w zakresie stosowania przywołanej powyżej tzw. klauzuli sumienia (w tym ram prawnych jej stosowania i konsekwencji ich nieprzestrzegania). W tym aspekcie odnotowano, że Europejski Trybunał Praw Człowieka w swoim wyroku nie odniósł się krytycznie do obowiązujących ram prawnych, ale do sposobu ich przestrzegania przez pracowników ochrony zdrowia. Sekcja Wykonywania Wyroków Komitetu Ministrów Rady Europy podkreśliła ponadto, że od tego czasu przepisy regulujące stosowanie „klauzuli sumienia” zostały zmienione wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 października 2015 r. Powołując się na opinię Rzecznika Praw Obywatelskich, Sekcja Wykonywania Wyroków wskazała, że w wyniku wejścia w życie ww. wyroku Trybunału Konstytucyjnego, obecnie nie ma żadnych zasad regulujących sytuację, w których lekarz powstrzymuje się od wykonania świadczenia niezgodnego z sumieniem, a nawet trudniej jest pacjentowi uzyskać informację, gdzie takie świadczenie może zostać wykonane.

Odnosząc się do przedmiotowej problematyki, należy przed wszystkim przywołać obowiązujące obecnie regulacje prawne. Zgodnie z art. 39 Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry (Dz. U. z 2017 r., poz. 125, z późn. zm.) lekarz może powstrzymać się od wykonania świadczeń zdrowotnych niezgodnych z jego sumieniem, z zastrzeżeniem art. 30 tejże Ustawy (w zakresie, w jakim przewiduje on obowiązek lekarza do udzielenia pomocy lekarskiej w każdym przypadku, gdy zwłoka w jej udzieleniu mogłaby spowodować niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia). Fakt ten lekarz ma obowiązek uzasadnić i odnotować w dokumentacji medycznej. Lekarz wykonujący swój zawód na podstawie stosunku pracy lub w ramach służby ma ponadto obowiązek przedniego powiadomienia na piśmie przełożonego.

W związku z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 października 2015 r., sygn. akt K 12/14 ogłoszonym w dniu 16 października 2015 r. w Dzienniku Ustaw RP pod poz. 1633 utraciły moc obowiązującą przepisy:

- 1) art. 39 zdanie pierwsze w związku z art. 30 Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry (Dz. U. z 2015 r. poz. 464) w zakresie, w jakim nakładały na lekarza obowiązek wykonania niezgodnego z jego sumieniem świadczenia zdrowotnego w „innych przypadkach niecierpiących zwłoki”;
- 2) art. 39 zdanie pierwsze Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry w zakresie, w jakim nakładało na lekarza powstrzymującego się od wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z jego sumieniem obowiązek wskazania realnych możliwości uzyskania takiego świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym.

W związku z powyższym, podjęta została analiza funkcjonowania przedmiotowych przepisów w brzmieniu zmienionym przywołanym wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego pod kątem tego, czy zabezpieczają z jednej strony prawo lekarza do powstrzymania się od wykonania świadczenia, z drugiej zaś czy zapewniają pacjentowi uzyskanie świadczenia, do którego jest uprawniony (a także zapewniają realizację w tym przypadku prawa pacjenta do informacji).

W tym zakresie należy wskazać na obowiązujące przepisy Ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o *działalności leczniczej* (Dz. U. z 2016 r., poz. 1638, z późn. zm.). Zgodnie z jej art. 14, podmiot wykonujący działalność leczniczą podaje do wiadomości publicznej informacje o zakresie i rodzajach udzielanych świadczeń zdrowotnych. Podmiot wykonujący działalność leczniczą, na wniosek pacjenta, udziela ponadto szczegółowych informacji na temat udzielanych świadczeń zdrowotnych, w szczególności informacji dotyczących stosowanych metod diagnostycznych lub terapeutycznych oraz jakości i bezpieczeństwa tych metod. Oznacza to, że zmiana przepisów wynikająca z wejścia w życie ww. wyroku Trybunału Konstytucyjnego nie spowodowała luki prawnej w postaci braku podmiotu zobowiązanego do przekazania informacji o miejscu, w którym świadczenie może zostać udzielone, a twierdzenie, jakoby luka taka istniała, należy uznać za nieprawdziwe.

Dodatkowo należy zaznaczyć, że dotychczasowe rozwiązanie, zakwestionowane przez Trybunał Konstytucyjny, polegające na zobowiązaniu lekarza do informowania o realnych możliwościach uzyskania świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym, było w praktyce nieefektywne. Lekarz bowiem, pomijając aspekt nieprawidłowości takiego rozwiązania w kontekście konstytucyjnej zasady wolności sumienia i wyznania, nie miał wiedzy na temat innych lekarzy, którzy nie korzystają z „klauzuli sumienia” w odniesieniu do konkretnego świadczenia.

W tym kontekście należy również wskazać na brak zasadności ustalenia konkretnych sytuacji, w których lekarze będą mogli korzystać z klauzuli sumienia i odmówić wykonania określonego świadczenia zdrowotnego (co mogłoby stanowić przedmiot ewentualnej interwencji legislacyjnej). Taki przepis mógłby bowiem zostać zakwestionowany z punktu widzenia zgodności z art. 53 Konstytucji RP, zgodnie z którym nikt nie może być obowiązany przez organa władzy publicznej do ujawnienia swojego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania.

Oczywiście należy zwrócić uwagę, że wolność sumienia i wyznania, jak każda inna wolność określona w Konstytucji RP, nie ma charakteru absolutnego, a jej ograniczenie może nastąpić zgodnie z zasadą proporcjonalności określoną w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Przepis art. 39 Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o *zawodach lekarza i lekarza dentysty* stanowi, że lekarz może powstrzymać się od wykonania świadczeń zdrowotnych niezgodnych z jego sumieniem, z zastrzeżeniem art. 30. Oznacza to, że lekarz nie może powołać się na klauzulę sumienia i ma obowiązek udzielać pomocy lekarskiej w każdym przypadku, gdy zwłoka w jej udzieleniu mogłaby spowodować niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia. W wyroku z dnia 7 października 2015 r., sygn. akt K12/15 Trybunał stwierdził, że przedmiotem wniosku w rozpatrywanej sprawie jest właśnie margines aktywności zawodowej lekarzy, obejmujący działania kwalifikowane w przepisach odrębnych jako świadczenia zdrowotne, które jednak nie mieszczą się w wyznaczonym w art. 30 Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o *zawodach lekarza i lekarza dentysty* podstawowym obowiązku lekarza, jakim jest udzielanie pacjentowi pomocy medycznej.

W związku z powyższym w wyniku wyroku Trybunału Konstytucyjnego lekarz, jak dotąd, nie będzie mógł powołać się na „klauzulę sumienia” w sytuacjach, w których zwłoka w wykonaniu świadczenia mogłaby spowodować niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia pacjenta. Sytuacja w tym zakresie nie uległa zmianie. Natomiast w innych przypadkach, z różnych przyczyn ocenianych jako niecierpiące zwłoki, będzie mógł odmówić wykonania świadczenia zdrowotnego (niepolegającego na udzieleniu pomocy lekarskiej) niezgodnego z jego sumieniem.

Istotne jest również, że w świetle obowiązujących przepisów, w tym przede wszystkim rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 8 września 2015 r. w *sprawie ogólnych warunków umów o udzielanie świadczeń opieki zdrowotnej* (Dz. U. z 2016 r., poz. 1146) wszystkie podmioty lecznicze (szpitale), które zawarły kontrakt z Narodowym Funduszem Zdrowia (NFZ) mają obowiązek udzielania świadczeń w nim przewidzianych – w pełnym zakresie zgodnie z obowiązującym prawem. Podpisując umowę o udzielenie świadczeń opieki zdrowotnej, świadczeniodawca zobowiązuje się do realizacji wszystkich świadczeń

określonych jako gwarantowane w stosownych rozporządzeniach wykonawczych do Ustawy, w danym zakresie i rodzaju świadczeń, na jaki została zawarta umowa. Należy przy tym zaznaczyć, że rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 22 listopada 2013 r. w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu leczenia szpitalnego (Dz. U. z 2016 r. poz. 694, z późn. zm.) obejmuje zabiegi przerywania ciąży.

Brak możliwości udzielenia świadczeń stanowi nienależyte wykonanie umowy, za które na świadczeniodawcę nałożona może zostać kara umowna. Co do zasady zatem, wszystkie podmioty lecznicze (szpitale), które zawarły kontrakt z NFZ, mają obowiązek udzielania świadczeń w nim przewidzianych – w pełnym zakresie i zgodnie z obowiązującym prawem. Stosowanie „klauzuli sumienia” nie powinno tego obowiązku naruszać. Kwestia zapewnienia realizacji świadczeń oraz realizacji prawa pacjenta do informacji o możliwości uzyskania świadczenia jest zatem w polskim porządku prawnym uregulowana. Odpowiedzialność w tym zakresie spoczywa na świadczeniodawcy – podmiocie leczniczym.

Ad. Naruszenie art. 8 Konwencji zakresie ujawnienia danych osobowych skarżącej

Odnosząc się do przedmiotowego naruszenia Sekcja Wykonywania Wyroków Komitetu Ministrów Rady Europy podkreśla, że raport z wykonania przez Polskę wyroku w sprawie *P. i S. p. Polsce* przedstawia w szczególności krajowe przepisy prawne zapewniające tajemnicę lekarską a także regulujące skutki jej naruszenia. Za istotne uznano natomiast przedstawienie „informacji na temat funkcjonowania tych mechanizmów ochrony danych pacjentów w praktyce, uwzględniającej ewentualne postępowania w sprawie naruszenia tajemnicy lekarskiej”. Przed przedstawieniem praktycznych aspektów realizacji tajemnicy lekarskiej w postaci danych na temat przeprowadzonych w tym zakresie postępowań, należy po krótko przywołać obowiązujące w tym zakresie regulacje prawne. Obowiązek przestrzegania tajemnicy lekarskiej został uregulowany przede wszystkim przepisami:

- 1) Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty;
- 2) Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta;
- 3) Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży.

Wynika on również z Kodeksu Etyki Lekarskiej.

Zgodnie z art. 40 Ustawy z dnia grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty lekarz ma obowiązek zachowania w tajemnicy informacji związanych z pacjentem, a uzyskanych w związku z wykonywaniem zawodu. Zwolnienie z przedmiotowego obowiązku ma miejsce wówczas, gdy:

- 1) tak stanowią Ustawy;
- 2) badanie lekarskie zostało przeprowadzone na żądanie uprawnionych, na podstawie odrębnych ustaw, organów i instytucji; wówczas lekarz jest obowiązany poinformować stan zdrowia pacjenta wyłącznie te organa i instytucje;
- 3) zachowanie tajemnicy może stanowić niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia pacjenta lub innych osób;
- 4) pacjent lub jego przedstawiciel ustawowy wyraża zgodę na ujawnienie tajemnicy, po uprzednim poinformowaniu o niekorzystnych dla pacjenta skutkach jej ujawnienia;
- 5) zachodzi potrzeba przekazania niezbędnych informacji o pacjencie lekarzowi sądowemu;
- 6) zachodzi potrzeba przekazania niezbędnych informacji o pacjencie związanych z udzielaniem świadczeń zdrowotnych innemu lekarzowi lub uprawnionym osobom uczestniczącym w udzielaniu tych świadczeń.

W powyższych sytuacjach ujawnienie tajemnicy może nastąpić wyłącznie w niezbędnym zakresie, a w sytuacji wymienionej w pkt 4 zakres ten może określić pacjent lub jego przedstawiciel ustawowy. Lekarz, z zastrzeżeniem sytuacji, o których mowa w pkt 1-5, jest związany tajemnicą również po śmierci pacjenta, chyba że zgodę na ujawnienie tajemnicy wyrazi osoba bliska w rozumieniu art. 3 ust. 1 pkt 2

Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o *prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta*. Osoba bliska wyrażająca zgodę na ujawnienie tajemnicy może określić zakres jej ujawnienia. Zwolnienia z tajemnicy lekarskiej po śmierci pacjenta nie stosuje się jednak, jeśli ujawnieniu tajemnicy sprzeciwi się inna osoba bliska.

Istotne jest również, że w świetle komentowanej Ustawy lekarz nie może podać do publicznej wiadomości danych umożliwiających identyfikację pacjenta bez jego zgody. Obowiązek respektowania tajemnicy dotyczy każdego lekarza, niezależnie od prawnej formy wykonywanego przez niego zawodu oraz zajmowanego stanowiska czy pełnionej funkcji.

Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o *zawodach lekarza i lekarza dentysty* nakłada ponadto na lekarza obowiązek wykonywania zawodu m.in. z zasadami etyki zawodowej. Te z kolei zostały ujęte w Kodeksie Etyki Lekarskiej (KEL). KEL w art. 23-28 odnosi się do obowiązku zachowania tajemnicy lekarskiej precyzując, że tajemnicą są objęte wiadomości o pacjencie i jego otoczeniu uzyskane przez lekarza w związku z wykonywanymi czynnościami zawodowymi. Śmierć chorego nie zwalnia od obowiązku dochowania tajemnicy lekarskiej. KEL wskazuje ponadto, że nie jest naruszeniem tajemnicy lekarskiej przekazanie informacji o stanie zdrowia pacjenta innemu lekarzowi, jeżeli jest to niezbędne dla dalszego leczenia lub wydania orzeczenia o stanie zdrowia pacjenta. W dokumencie tym wymieniono także enumeratywnie okoliczności, w których może nastąpić zwolnienie z zachowania tajemnicy lekarskiej, co może mieć miejsce:

- 1) gdy pacjent wyrazi na to zgodę;
- 2) jeśli zachowanie tajemnicy w sposób istotny zagraża zdrowiu lub życiu pacjenta lub innych osób, oraz
- 3) jeśli zobowiązują do tego przepisy prawa.

KEL wskazuje również, że nie jest naruszeniem tajemnicy lekarskiej, jeśli po przeprowadzeniu badania lekarskiego na zlecenie upoważnionego z mocy prawa organu wynik badania zostanie przekazany zlecającemu; nieodzownym warunkiem jest jednak, aby lekarz przed rozpoczęciem badania poinformował o tym osobę, która ma być zbadana. Wszelkie informacje, które nie są konieczne dla uzasadnienia wniosków wynikających z badania, powinny być nadal objęte tajemnicą lekarską.

Ponadto, lekarz ma prawo do ujawnienia zauważonych faktów zagrożenia zdrowia lub życia w wyniku łamania praw człowieka. Jednocześnie lekarz powinien czuwać nad tym, by osoby asystujące lub pomagające mu w pracy przestrzegały tajemnicy zawodowej. Dopuszczenie ich do tajemnicy powinno obejmować wyłącznie informacje w zakresie niezbędnym do prawidłowego wykonywania ich czynności zawodowych. Lekarz musi czuwać nad prawidłowym prowadzeniem dokumentacji lekarskiej oraz zabezpieczeniem przed jej ujawnieniem. Dokumentacja lekarska powinna zawierać wyłącznie informacje potrzebne do postępowania lekarskiego. Lekarz i współpracujące z nim osoby są również obowiązane do zabezpieczenia poufności informacji zawartych w materiale genetycznym pacjentów i ich rodzin.

Z obowiązkiem zachowania tajemnicy lekarskiej wiąże się nierozdzielnie prawo pacjenta do tajemnicy informacji z nim związanych, określone przepisami Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o *prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta*. Zgodnie z regulacjami zawartymi w tej ustawie pacjent ma prawo do zachowania w tajemnicy przez osoby wykonujące zawód medyczny, w tym udzielające mu świadczeń zdrowotnych, informacji z nim związanych, a uzyskanych w związku z wykonywaniem zawodu medycznego. W celu realizacji przedmiotowego prawa osoby wykonujące zawód medyczny są obowiązane zachować w tajemnicy informacje związane z pacjentem, w szczególności ze stanem zdrowia pacjenta. Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o *prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta* również zawiera katalog przesłanek wyłączających zachowanie tajemnicy, wskazują, że może mieć to miejsce w przypadku, gdy:

- 1) tak stanowią przepisy odrębnych ustaw;
- 2) zachowanie tajemnicy może stanowić niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia pacjenta lub innych osób;

- 3) pacjent lub jego przedstawiciel ustawowy wyraża zgodę na ujawnienie tajemnicy;
- 4) zachodzi potrzeba przekazania niezbędnych informacji o pacjencie związanych z udzielaniem świadczeń zdrowotnych innym osobom wykonującym zawód medyczny, uczestniczącym w udzielaniu tych świadczeń;
- 5) postępowania przed wojewódzką komisją do spraw orzekania o zdarzeniach medycznych.

Wprawdzie z powyższych regulacji – poza obowiązkiem zachowania tajemnicy lekarskiej – wynika również obowiązek lekarza do czuwania nad tym, by osoby asystujące lub pomagające mu w pracy przestrzegały tajemnicy zawodowej, a prawo pacjenta do tajemnicy informacji z nim związanych odnosi się wprost do wszystkich zawodów medycznych, niemniej jednak należy wskazać, że w przypadku zawodów o tym charakterze innych niż zawód lekarza obowiązek zachowania tajemnicy został uregulowany również w przepisach odrębnych. W odniesieniu do:

- 1) pielęgniarki i położnej – przepisem tym jest art. 17 ust. 1 Ustawy z dnia 15 lipca 2011 r. o zawodach pielęgniarki i położnej (Dz. U. z 2016 r. poz. 1251, z późn. zm.);
- 2) felczera – przepisem tym jest art. 7 Ustawy z dnia 20 lipca 1950 r. o zawodzie felczera (Dz. U. z 2016 r., poz. 1618);
- 3) diagnosty laboratoryjnego – przepisem tym jest art. 29 Ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o diagnostyce laboratoryjnej (Dz. U. z 2016 r., poz. 2245);
- 4) farmaceuty – przepisem tym jest art. 21 Ustawy z dnia 19 kwietnia 1991 r. o izbach aptekarskich (Dz. U. z 2016 r., poz. 1496);
- 5) fizjoterapeuty – przepisem tym jest art. 9 Ustawy z dnia 25 września 2015 r. o zawodzie fizjoterapeuty (Dz. U. z 2015 r., poz. 1994, z późn. zm.);
- 6) psychologa – przepisem tym jest art. 14 Ustawy z dnia 8 czerwca 2001 r. o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów (Dz. U. poz. 763, z późn. zm.).

Ponadto, należy zaznaczyć, że w odniesieniu do czynności podejmowanych na gruncie Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży przepis art. 4c ust. 1 wprowadza dodatkowo odrębne zobowiązanie do zachowania tajemnicy, wskazując, że osoby wykonujące czynności wynikające z Ustawy są obowiązane do zachowania w tajemnicy wszystkiego, o czym powzięły wiadomość w związku z wykonywaniem tych czynności, stosownie do odrębnych przepisów.

Jak wskazano w raporcie Polski z wykonania wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie *P. i S. p. Polsce*, naruszenie obowiązku zachowania tajemnicy może skutkować odpowiedzialnością zawodową, pracowniczą, cywilną lub karną.

Art. 53 Ustawy z dnia 2 grudnia 2009 r. o izbach lekarskich (Dz. U. z 2016 r. poz. 522) stanowi, że członkowie izb lekarskich podlegają odpowiedzialności zawodowej za naruszenie zasad etyki lekarskiej oraz przepisów związanych z wykonywaniem zawodu lekarza, zwane dalej „przewinieniem zawodowym” – czyli w omawianym zakresie za naruszenie art. 23-29 KELi 40 Ustawy.

Odpowiedzialność pracowniczą za nieuprawnione ujawnienie danych objętych tajemnicą lekarską ponosi lekarz zatrudniony na podstawie umowy o pracę w placówce udzielającej świadczeń zdrowotnych. Jako pracownik lekarz ponosi odpowiedzialność wobec swego pracodawcy na podstawie art. 114-122 Ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. – *Kodeks pracy* (Dz. U. z 1998 r., nr 21, poz. 94 z późn. zm.). Lekarz zobowiązany jest do udzielania świadczeń medycznych zgodnie z posiadanymi kwalifikacjami i uprawnieniami. Dlatego też przyjmuje się, że obowiązujące lekarza zasady wykonywania zawodu wynikające z *Ustawy o zawodzie lekarza* i KEL, czy też aktualnego poziomu wiedzy i sztuki medycznej, stanowią jednocześnie katalog obowiązków pracowniczych, do których przestrzegania zobowiązany jest lekarz jako pracownik. W tej sytuacji każde naruszenie ogólnie przyjętych reguł postępowania medycznego (np. niez uzyskanie zgody pacjenta na zabieg, naruszenie tajemnicy lekarskiej, popełnienie w spo-

sób zawiniony błędu w sztuce lekarskiej) będzie traktowane jako naruszenie obowiązku pracowniczego, czego konsekwencją będzie odpowiedzialność pracownika wobec pracodawcy.

Ujawnienie tajemnicy lekarskiej może skutkować odpowiedzialnością cywilną związaną z naruszeniem dóbr osobistych pacjenta na podstawie art. 23-24 Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. (Dz. U. nr 16, poz. 93 ze zm. – *Kodeks cywilny*, dalej: k.c.). Zgodnie z przywołanym art. 23 k.c., dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach. Ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Na zasadach przewidzianych w k.c. może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny. Jeżeli wskutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych.

Art. 448 k.c. stanowi, że w razie naruszenia dobra osobistego sąd może przyznać temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone, odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę lub na jego żądanie zasądzić odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez niego cel społeczny, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia. Jeżeli przez ujawnienie tajemnicy pacjent poniósł szkodę, możliwa jest także odpowiedzialność na zasadzie odpowiedzialności za czyny niedozwolone (art. 415 k.c.).

Niezależnie od odpowiedzialności cywilnej, nie jest wykluczona także odpowiedzialność karna. Art. 266 *Kodeksu karnego* (dalej: k.k.) ustanawia przestępstwo ujawnienia lub wykorzystywania wbrew przepisom odpowiednich ustaw lub przyjętemu na siebie zobowiązaniu informacji, z którą zapoznano się w związku z wykonywaną pracą. Wykorzystaniem informacji będzie takie zachowanie lekarza, które zmierza do użycia posiadanej o pacjencie lub od niego wiedzy w celu nielecniczym. Informacje, które lekarz ujawnia lub wykorzystuje, nie muszą pochodzić bezpośrednio od pacjenta, ale mogą być zaczerpnięte także z dokumentacji medycznej. Czyn opisany w art. 266 § 1 k.k. jest przestępstwem umyślnym. Lekarz musi więc wiedzieć lub przynajmniej godzić się, że do danej informacji objętej tajemnicą lekarską w wyniku jego postępowania może mieć dostęp osoba niepowołana. Obowiązek dochowania tajemnicy musi ciążyć na sprawcy przestępstwa z art. 266 § 1 k.k. nie tylko w chwili ujawnienia informacji, lecz także w chwili zapoznania się nią. Osoba, która zapoznała się z określoną informacją, zanim dobrowolnie przyjęła na siebie obowiązek jej utrzymania w tajemnicy lub została do tego zobligowana przez przepis Ustawy, nie może być podmiotem przestępstwa z art. 266 § 1 k.k. Karygodność czynów określonych w tym przepisie wynika bowiem z faktu, iż zobowiązanie do zachowania informacji tajemnicy i powstający na tym tle stosunek zaufania pomiędzy dysponentem informacji a jej depozytariuszem ułatwia temu ostatniemu uzyskanie informacji, czyniąc zeń szczególnego gwaranta. Czynem zabronionym w myśl tego przepisu jest ujawnienie tajemnicy przez lekarza, niezależnie od tego, w jakich ramach organizacyjnych (np. prywatna praktyka, zatrudnienie w niepublicznym albo publicznym podmiocie leczniczym) wykonywał on swój zawód. Przestępstwo to zagrożone jest karą grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do lat dwóch i jest ścigane na wniosek pokrzywdzonego.

Przedstawione wyżej informacje na temat dostępnych środków prawnych wskazują na istnienie przepisów prawnych, które w sposób szczegółowy regulują kwestię obowiązku personelu szpitala zachowania w tajemnicy informacji dotyczących pacjenta oraz kwestie odpowiedzialności za niezachowanie tej tajemnicy.

Odnosząc się do praktycznej realizacji ww. przepisów, należy wskazać, że w zakresie odpowiedzialności zawodowej zgodnie z danymi przekazanymi przez Naczelny Sąd Lekarski w latach 2008-2016

okręgowe sądy lekarskie prowadziły łącznie 28 spraw w przedmiocie złamania tajemnicy lekarskiej. W 17 z tych spraw orzeczono karę upomnienia, w 4 – nagany w 7 sprawach sąd orzekł o niewinnieniu. Naczelny Sąd Lekarski orzekał we wskazanym okresie w 17 takich sprawach, z których w 5 przypadkach orzekł karę upomnienia, w 1 – karę nagany, a w 1 – karę pieniężną. W 5 przypadkach orzekł o uchyleniu orzeczeń okręgowych sądów lekarskich, natomiast w 3 przypadkach orzekł o niewinnieniu, a w 2 o umorzeniu. Zestawienie tabelaryczne ww. spraw stanowi załącznik do niniejszego pisma.

Reasumując, w przypadku naruszenia obowiązku zachowania tajemnicy lekarskiej, a tym samym prawa pacjenta do tajemnicy informacji z nim związanych, pacjent może złożyć skargę do Rzecznika Odpowiedzialności Zawodowej właściwej Okręgowej Izby Lekarskiej. Postępowanie prowadzone przez organa izb lekarskich, które są właściwe w sprawach dbania o przestrzeganie zasad etyki lekarskiej oraz należyte i sumienne wykonywanie zawodu przez lekarzy, ma na celu ustalenie, czy w danej sytuacji lekarz popełnił przewinienie zawodowe. Umysłne naruszenie przez lekarza tajemnicy informacji związanych z pacjentem może również prowadzić do odpowiedzialności karnej. Zgodnie z przepisami *Kodeksu karnego*, kto wbrew przepisom Ustawy lub przyjętemu na siebie zobowiązaniu ujawnia lub wykorzystuje informację, z którą zapoznał się w związku z wykonywaną pracą, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Takie przestępstwo ścigane jest na wniosek pokrzywdzonego, czyli np. pacjenta, którego dotyczyły informacje ujawnione przez lekarza.

Pacjenci mogą również dochodzić rekompensaty za naruszenie tajemnicy zawodowej w drodze przepisów Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – *Kodeks cywilny*. Podstawą roszczeń pacjentów jest art. 448 zdanie 1 k.c. („W razie naruszenia dobra osobistego sąd może przyznać temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone, odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę lub na jego żądanie zasądzić odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez niego cel społeczny, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia”) w związku z art. 4 ust. 1 Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o *prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta* („W razie zawinionego naruszenia praw pacjenta sąd może przyznać poszkodowanemu odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę na podstawie art. 448 k.c.) lub art. 415 k.c. („Kto z winy swej wyrządził drugiemu szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia”), jeżeli ujawnienie tajemnicy zawodowej spowodowało powstanie szkody dla pacjenta.

Jednocześnie, każdy przypadek naruszenia obowiązku zachowania tajemnicy lekarskiej może być również zgłoszony Rzecznikowi Praw Pacjenta, który może wszcząć w tej sprawie postępowanie wyjaśniające. W tym celu pacjent powinien skontaktować się z Biurem Rzecznika Praw Pacjenta. Taki krok może również podjąć rodzina pacjenta, jego bliscy lub inna osoba działająca w jego imieniu (przedstawiciel). Jeżeli przekazane informacje co najmniej uprawdopodobniają naruszenie praw pacjenta, Rzecznik wszczyna postępowanie wyjaśniające. Wszelkie dane kontaktowe oraz formy, w jakich można przesłać wniosek, dostępne są na stronie internetowej Biura Rzecznika Praw Pacjenta. Na podstawie powziętych informacji Rzecznik może także wszcząć postępowanie z urzędu, a nawet żądać wszczęcia postępowania cywilnego, na prawach przysługujących prokuratorowi. Wszyscy pacjenci mogą kontaktować się z Biurem Rzecznika Praw Pacjenta za pośrednictwem ogólnopolskiej bezpłatnej infolinii 800-190-590. Dyżurujący pracownicy na bieżąco przekazują informacje o przysługujących prawach, o tym co należy zrobić w danej sytuacji oraz wskazują przysługujące środki prawne. Infolinia czynna jest od poniedziałku do piątku w godzinach 9.00 – 21.00, więc można się kontaktować także w godzinach popołudniowych i wieczornych.

Ad. Naruszenie art. 5 § 1 Konwencji odnośnie do zatrzymania P. w schronisku dla nieletnich

Sekcja Wykonywania Wyroków Komitetu Ministrów Rady Europy podkreśliła stwierdzenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, który uznał, że władze miały prawo ustalić z pewnością, czy pierwsza ze skarżących miała możliwość podjąć swobodną i świadomą decyzję w sprawie przerwania ciąży.

Jednocześnie, Trybunał odniósł się krytycznie do decyzji sądu o zatrzymaniu nieletniej, w sytuacji gdy była ona bezbronna i oddzielenie jej od rodziców. Opublikowanie i rozpowszechnienie wyroku, w tym we właściwym sądzie, uznano za odpowiednie działanie skierowane wobec niewłaściwych decyzji, w szczególności jeśli wskazany wyrok zostanie włączony do szkoleń dla sędziów.

Ad. Naruszenie art. 3 (aspekt merytoryczny) w odniesieniu do wspólnych elementów niewłaściwego traktowania P. przez lekarzy, pracowników szpitala/policję

Sekcja Wykonywania Wyroków Komitetu Ministrów Rady Europy przywołała stwierdzenie Trybunału, który wskazał, że w przedmiotowej sprawie nie uwzględniono w wystarczającym stopniu bezbronności skarżącej, jej młodego wieku oraz jej poglądów i uczuć.

Oceniając zarzut poniżającego i nieludzkiego traktowania, Trybunał rozpatrzył okoliczności sprawy, mając w szczególności na uwadze ich kumulatywny wpływ na sytuację pierwszej skarżącej. Dlatego też Trybunał stwierdził w wyroku, że pierwsza ze skarżących znalazła się w sytuacji wielkiego zagrożenia. Trybunał uznał, że w stosunku do pierwszej ze skarżących miały miejsce następujące zdarzenia, które skutkowały naruszeniem art. 3 Konwencji:

- 1) lekarz w lubelskim szpitalu wywierał presję na pierwszą ze skarżących;
- 2) pierwsza ze skarżących została zmuszona do rozmowy z księdzem;
- 3) lekarz w szpitalu przedłożył drugiej skarżącej do podpisania oświadczenie, że aborcja może doprowadzić do śmierci pierwszej ze skarżących;
- 4) po ujawnieniu przez szpital informacji o sprawie pierwsza ze skarżących otrzymywała wiele niechcianych wiadomości od nieznanymi ludzi;
- 5) pierwsza ze skarżących została umieszczona w schronisku dla nieletnich;
- 6) wobec pierwszej ze skarżących wszczęto postępowanie w sprawie obcowania płciowego z małoletnim.

Mając na uwadze powyższe zdarzenia oraz młody wiek pierwszej ze skarżących, Trybunał uznał, że doszło do naruszenia art. 3 Konwencji.

W ocenie Sekcji Wykonywania Wyroków Komitetu Ministrów Rady Europy ponowne przedstawienie w raporcie w wykonaniu wyroku w odniesieniu do ww. naruszenia niektórych elementów obowiązujących ram prawnych nie wydaje się odnosić do konkluzji Trybunału, że całościowe postępowanie władz wobec pierwszej skarżącej wykazało całkowity brak zrozumienia dla jej bardzo trudnej sytuacji. Wobec powyższego Sekcja Wykonywania Wyroków za zasadne uznała odniesienie się do problemu prawa nieletnich w procesie decyzyjnym w zakresie ich zdrowia prokreacyjnego, w szczególności w sytuacji przeprowadzenia zabiegu legalnego przerwania ciąży.

Na wstępie należy zaznaczyć, że na całościową ocenę sytuacji pierwszej ze skarżących w przedmiotowej sprawie składają się elementy cząstkowe, w których doszło do naruszeń określonych przepisów prawnych. Miały one wprawdzie kumulatywny wpływ na sytuację skarżącej, ale ich globalna ocena jest wynikiem poszczególnych działań i ewentualnych nieprawidłowości z nimi związanych. Część niepożądanych zdarzeń, które łącznie skutkowały naruszeniem art. 3 Konwencji, było przykładowo wynikiem naruszenia tajemnicy lekarskiej oraz prawa pacjenta do zachowania w tajemnicy informacji z nim związanych. Przyczyniło się to m.in. do niechcianej opieki duszpasterskiej pierwszej ze skarżących czy też otrzymywania przez nią informacji od nieznanymi osób. Stąd też w raporcie w wykonaniu rozważanego wyroku odniesiono się do ram prawnych dotyczących poszczególnych naruszeń.

Odnosząc do wnioskowanej przez Sekcję Wykonywania Wyroków informacji na temat prawa nieletnich w procesie decyzyjnym w zakresie ich zdrowia prokreacyjnego, w szczególności w sytuacji przeprowadzenia zabiegu legalnego przerwania ciąży, należy wskazać, że prawa te zostały określone przepisami:

- 1) Ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* (Dz. U. z 2015 r., poz. 2082, z późn. zm.);

- 2) Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o *prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta*;
- 3) Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o *zawodach lekarza i lekarza dentysty*;
- 4) Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o *planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży*.

Zgodnie z przepisami Ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* (Dz. U. z 2015 r., poz. 2082, z późn. zm.), dziecko do 18 roku życia pozostaje pod władzą rodzicielską. Należy bowiem mieć na uwadze fakt, iż osoby do 13 roku życia nie są w stanie kierować swoim postępowaniem i podejmować świadomych decyzji. W sytuacji, w której osoba taka będzie objęta opieką zdrowotną w zakresie zdrowia prokreacyjnego, czy też w innych przypadkach będzie miała dostęp do środków zapobiegania ciąży, nie będzie to oznaczało, że jest ona w stanie ocenić w pełni zaproponowany jej tok leczenia i sposób realizacji określonych świadczeń na jej zdrowie obecne i przyszłe. Nie będzie to również oznaczało, że osoba ta w pełni rozumie wszystkie aspekty zaproponowanego jej toku postępowania medycznego. Podobnie jednak, w mniejszym zakresie, wygląda sytuacja osób, które mają ograniczoną zdolność do czynności prawnych (m.in. małoletnich w wieku 13-18 lat). Rodzice są – co do zasady – przedstawicielami ustawowymi dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską (art. 98 § 1 *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*). Przyjęta w ustawie z dnia 23 kwietnia 1964 r. – *Kodeks cywilny* koncepcja, w myśl której osobom małoletnim w ogóle nie przysługuje zdolność do czynności prawnych albo przysługuje im tylko w oznaczonym zakresie (por. art. 11, art. 12, art. 14. art. 15-22 k.c.), nie budzi zastrzeżeń aksjologicznych. Wraz z wiekiem wzrasta bowiem poziom dojrzałości umysłowej do pozwalającego na samodzielne podejmowanie decyzji.

Dziecko ze względu na swoją niedojrzałość fizyczną i psychiczną wymaga stałej troski o prawidłowy, wszechstronny rozwój, bezpieczeństwo, integralność fizyczną czy zapewnienie właściwego statusu prawnego, którą realizują rodzice mający prawo i obowiązek dziecko wychowywać i kierować nim [art. 96 Ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* (Dz. U. z 2015 r., poz. 2082, z późn. zm.)]. Na treść pojęcia wychowania składają się wychowanie fizyczne, czyli m.in. troska o pełną sprawność fizyczną dziecka, jego zdrowie i życie oraz wychowanie duchowe, czyli utrwalanie reguł moralności, wyrabianie poczucia dyscypliny i obowiązku, osobistej godności, poszanowania innych, współpracy i wzajemnej pomocy. Ze sprawą wychowania wiąże się ściśle „kierowanie dzieckiem”, przez które należy rozumieć decydowanie w tych sprawach dziecka, które określane są jako istotne. Do tego rodzaju spraw należą wszystkie, które dotyczą szeroko rozumianych czynności leczniczych.

W korelacji z przedmiotowymi regulacjami pozostają przepisy dotyczące kwestii możliwości wyrażania przez pacjenta zgody na świadczenia zdrowotne. Zgodnie z art. 31 ust. 1 Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o *zawodach lekarza i lekarza dentysty* lekarz może przeprowadzić badanie lub udzielić innych świadczeń zdrowotnych, z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w ustawie, po wyrażeniu zgody przez pacjenta. Jeżeli pacjent jest małoletni, wymagana jest zgoda jego przedstawiciela ustawowego, a gdy pacjent nie ma przedstawiciela ustawowego lub porozumienie się z nim jest niemożliwe – zezwolenie sądu opiekuńczego. Jeżeli zachodzi potrzeba przeprowadzenia badania osoby małoletniej, zgodę na przeprowadzenie badania może wyrazić także opiekun faktyczny. Należy przy tym wyjaśnić, że opiekunem faktycznym jest osoba sprawująca, bez obowiązku ustawowego, stałą opiekę nad pacjentem, który ze względu na wiek, stan zdrowia albo stan psychiczny opieki takiej wymaga.

Jeżeli pacjent ukończył 16 lat, wymagana jest także jego zgoda. Jeżeli jednak małoletni, który ukończył 16 lat, osoba ubezwłasnowolniona albo pacjent chory psychicznie lub upośledzony umysłowo, lecz dysponujący dostatecznym rozeznanie, sprzeciwia się czynnościom medycznym, poza zgodą jego przedstawiciela ustawowego lub opiekuna faktycznego albo w przypadku niewyrażenia przez nich zgody wymagane jest zezwolenie sądu opiekuńczego. Jeżeli wskazane osoby nie dysponują dostatecznym rozeznanie i nie są zdolne do świadomego wyrażenia zgody (z uwagi na ich stan wynikający z m.in. z choroby psychicznej, stopnia upośledzenia lub zaawansowania przesłanek leżących

u podstaw ubezwłasnowolnienia) decyzja w przedmiocie zgody na poddanie ich badaniu lekarskiemu lub udzielenia im innych świadczeń zdrowotnych leży w gestii opiekuna ustawowego albo sądu opiekuńczego. Zgodę na udzielenie świadczenia zdrowotnego może bowiem wyrazić tylko pacjent, którego stan zdrowia fizycznego i psychicznego pozwala na przyjęcie ze zrozumieniem informacji udzielanej mu przez lekarza i podjęcie odpowiednio do tego, co usłyszał, decyzji co do poddania się określonym działaniom medycznym lub co do odmowy podjęcia leczenia. Do lekarza należy ocena, czy pacjent znajduje się w odpowiednim stanie, by móc świadomie wyrazić zgodę.

Kwestia zgody pacjenta małoletniego na udzielenie mu świadczenia zdrowotnego została uregulowana w sposób analogiczny również przepisami Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. *o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta*. W świetle regulacji tejże Ustawy pacjent, w tym małoletni, który ukończył 16 lat, ma prawo do wyrażenia zgody na przeprowadzenie badania lub udzielenie innych świadczeń zdrowotnych przez lekarza. Przedstawiciel ustawowy pacjenta małoletniego, całkowicie ubezwłasnowolnionego lub niezdolnego do świadomego wyrażenia zgody, ma prawo do wyrażenia powyższej zgody. W przypadku braku przedstawiciela ustawowego, prawo to, w odniesieniu do badania, może wykonać opiekun faktyczny. Pacjent małoletni, który ukończył 16 lat, osoba ubezwłasnowolniona albo pacjent chory psychicznie lub upośledzony umysłowo, lecz dysponujący dostatecznym rozeznanieniem, ma prawo do wyrażenia sprzeciwu co do udzielenia świadczenia zdrowotnego, pomimo zgody przedstawiciela ustawowego lub opiekuna faktycznego. W takim przypadku wymagane jest zezwolenie sądu opiekuńczego. Zgoda oraz sprzeciw mogą być wyrażone ustnie albo poprzez takie zachowanie osób wymienionych w tych przepisach, które w sposób niebudzący wątpliwości wskazuje na wolę poddania się proponowanym przez lekarza czynnościom albo brak takiej woli.

Tym samym małoletni od ukończenia szesnastu lat ma ustawowe gwarancje wpływu na proces leczenia.

Przywołane przepisy regulują w sposób szczegółowy prawa małoletnich pacjentów w procesie decyzyjnym w zakresie udzielania im świadczeń zdrowotnych. Należy przy tym zaznaczyć, że przepisy te mają charakter norm generalnych, odnoszą się zatem do wszystkich świadczeń zdrowotnych, w tym również tych z zakresu zdrowia prokreacyjnego. Odrębne zasady obowiązują jedynie w odniesieniu do udziału małoletniej pacjentki w procesie decyzyjnym związanym z przeprowadzeniem zabiegu przerwania ciąży. Regulacje szczegółowe obowiązujące w tym przypadku zostały zawarte w Ustawie z dnia 7 stycznia 1993 r. *o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach przerywania ciąży*. Zgodnie z jej przepisami do przerwania ciąży jest wymagana pisemna zgoda kobiety. W przypadku małoletniej lub kobiety ubezwłasnowolnionej całkowicie jest wymagana pisemna zgoda jej przedstawiciela ustawowego. W przypadku małoletniej powyżej 13 roku życia jest wymagana również jej pisemna zgoda. W przypadku małoletniej poniżej 13 roku życia jest wymagana zgoda sądu opiekuńczego, a małoletnia ma prawo do wyrażenia własnej opinii. W przypadku kobiety ubezwłasnowolnionej całkowicie jest wymagana także pisemna zgoda tej osoby, chyba że na wyrażenie zgody nie pozwala stan jej zdrowia psychicznego. W razie braku zgody przedstawiciela ustawowego, do przerwania ciąży jest wymagana zgoda sądu opiekuńczego. W omawianym przypadku ustawowe gwarancje wpływu na udzielanie świadczeń ma osoba małoletnia powyżej 13 r.ż.⁵

Przedstawiając powyższe, należy wskazać, że w przypadku naruszenia ww. regulacji, a tym samym prawa pacjenta do wyrażenia zgody na świadczenie zdrowotne, podobnie jak w przypadku naruszenia jakiegokolwiek innego prawa pacjenta, skutecznym sposobem postępowania jest zgłoszenie przedmiotowej sprawy specjalnie w tym celu powołanemu Rzecznikowi Praw Pacjenta. Kontakt z Biurem Rzecznika Praw Pacjenta – jak już wcześniej wspomniano – możliwy jest m.in. za pośrednictwem ogólnopolskiej bezpłatnej infolinii 800-190-590.

⁵ Na marginesie należy zaznaczyć, że wykaz świadczeń gwarantowanych związanych z przerywaniem ciąży jest określony w załączniku nr 1 do rozporządzenia Ministra z dnia 22 listopada 2013 r. w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu leczenia szpitalnego (Dz. U. poz. 694, z późn. zm.).

Mając na uwadze kumulatywny wpływ szeregu zdarzeń na sytuację pierwszej ze skarżących skutkującej stwierdzeniem przez Europejski Trybunał Praw Człowieka naruszenia art. 3 Konwencji, w celu realizacji przedmiotowego wyroku za właściwe w odniesieniu do zdarzeń w obszarze ochrony zdrowia, uznano zorganizowanie spotkania z konsultantem krajowym w dziedzinie położnictwa i ginekologii oraz konsultantami wojewódzkimi w tej dziedzinie, a także konsultantem krajowym w dziedzinie perinatologii. Przedmiotowe spotkanie zostało zorganizowane tuż po tym, jak wyrok w sprawie *P. i S. p. Polsce* stał się ostateczny, tj. jeszcze w 2013 r.

Wybór uczestników spotkania był powodowany charakterem sprawowanej przez nich funkcji oraz wpływem na praktyczne stosowanie przepisów prawnych z zakresu ochrony zdrowia, obowiązujących przy realizacji świadczeń zdrowotnych, w tym również przepisów charakteryzowanych powyżej.

Zgodnie z przepisami Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. *o konsultantach w ochronie zdrowia* (Dz. U. z 2015 r., poz. 126, z późn. zm.) konsultanci:

- 1) wykonują zadania opiniodawcze, doradcze i kontrolne dla organów administracji rządowej, podmiotów tworzących w rozumieniu przepisów o działalności leczniczej, Narodowego Funduszu Zdrowia i Rzecznika Praw Pacjenta;
- 2) prowadzą nadzór nad stroną merytoryczną doskonalenia zawodowego i szkolenia specjalizacyjnego lekarzy, lekarzy dentyków, pielęgniarek, położnych, farmaceutów oraz osób wykonujących inne zawody medyczne lub inne zawody mające zastosowanie w ochronie zdrowia;
- 3) biorą udział w pracach komisji i zespołów powoływanych w celu realizacji polityki zdrowotnej;
- 4) sporządzają opinie dotyczące doskonalenia zawodowego lekarzy, lekarzy dentyków, pielęgniarek, położnych, farmaceutów oraz osób wykonujących inne zawody medyczne lub inne zawody mające zastosowanie w ochronie zdrowia;
- 5) sporządzają opinie dotyczące realizacji szkolenia podyplomowego i specjalizacyjnego lekarzy, lekarzy dentyków, pielęgniarek, położnych, farmaceutów oraz osób wykonujących inne zawody medyczne lub inne zawody mające zastosowanie w ochronie zdrowia w zakresie wynikającym z określonego programu kształcenia oraz sprawują nadzór nad ich merytoryczną realizacją.

Do zadań konsultantów krajowych oraz konsultantów wojewódzkich należy, m.in.:

- 1) kontrola dostępności świadczeń zdrowotnych;
- 2) informowanie organów administracji rządowej, podmiotów tworzących w rozumieniu przepisów o działalności leczniczej, oddziałów wojewódzkich Narodowego Funduszu Zdrowia oraz Rzecznika Praw Pacjenta o uchybieniach stwierdzonych w wyniku kontroli;
- 3) sporządzanie opinii dotyczącej oceny zasobów kadrowych oraz potrzeb kadrowych w dziedzinie medycyny, farmacji oraz w innych dziedzinach mających zastosowanie w ochronie zdrowia reprezentowanej przez właściwego konsultanta;
- 4) wydawanie opinii o stosowanym postępowaniu diagnostycznym, leczniczym i pielęgnacyjnym w zakresie jego zgodności z aktualnym stanem wiedzy, z uwzględnieniem dostępności metod i środków.

Podczas rozważanego spotkania przedstawiciele Ministerstwa Zdrowia scharakteryzowali naruszenia stwierdzone przez Trybunał w wyroku w sprawie *P. i S. p. Polsce* (jak również w dwóch pozostałych wyrokach odnoszących się do problematyki przerywania ciąży, tj. w sprawie *Tysiąc p. Polsce* i *R. R. p. Polsce*), a także przedstawili informacje na temat obowiązujących w tym zakresie ram prawnych i obowiązku ich stosowania. Poruszono, m.in. następujące kwestie:

- przypomniano przepisy ogólne dotyczące przerywania ciąży oraz dostępu do badań prenatalnych,
- przypomniano uregulowania dotyczące sprzeciwu wobec opinii albo orzeczenia lekarza,

- szczególny nacisk położono na kwestię korzystania z „klauzuli sumienia” (w kontekście prawa lekarza i obowiązku stąd płynącego oraz w kontekście odpowiedzialności świadczeniodawcy),
- zwrócono uwagę na konieczność odpowiedniego prowadzenia dokumentacji medycznej (np. odnotowywania w niej informacji o wydanych skierowaniach lub odmowie ich wydania),
- przypomniano o obowiązku odpowiedniego informowania pacjentek o ich stanie zdrowia, rozpoznaniu, proponowanych oraz możliwych metodach diagnostycznych, leczniczych, dających się przewidzieć następstwach ich zastosowania albo zaniechania, wynikach leczenia oraz rokowaniu,
- podkreślono też znaczenie zachowania tajemnicy zawodowej i lekarskiej,
- poruszono kwestię zapewnienia opieki duszpasterskiej tylko tym pacjentom, którzy wyraźnie tego chcą.

Na zakończenie konsultanci wojewódzcy zostali zobowiązani do przekazania dyrektorom szpitali i lekarzom na terenie swoich województw informacji, które zostały im zaprezentowane w trakcie spotkania. Otrzymali również materiał na temat wykonywania wyroków Trybunału we wspomnianych powyżej sprawach, w tym w sprawie *P. i S. p. Polsce*.

Wyrok w sprawie *P. i S. p. Polsce* został przetłumaczony przez Ministerstwo Zdrowia oraz zamieszczony na stronie Ministerstwa Zdrowia (<http://www.mz.gov.pl/wwwmz/index?mr=m15&ms=748&ml=pl&mi=748&mx=0&ma=14907>) i w bazie orzecznictwa Trybunału na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości (www.ms.gov.pl).

17	Rzeszów	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
18	Szczecin	0	0	0	1	uniewinnienie ³	0	0	0	0	0	0	1
													nagana
19	Tarnów	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
20	Toruń	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
21	Warszawa	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1
													upomnienie ¹⁴
22	Wrocław	0	0	0	1	upomnienie ⁴	0	0	0	1	0	0	0
													upomnienie ¹⁴
23	SL Wojskowej Izby Lekarskiej	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
													nagana ¹⁰
24	Zielona Góra	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
25	Naczelny Sąd Lekarski	0	0	1	0	upomnienie (utrzymane)	1	1	0	2	1	nagana ⁶	2
													uniewinnienie ²
								umorzenie ³ umorzenie ⁴ uniewinnienie ⁵ uchylone do osł ² (z katowic – 2011)		uchylone do osł ^{7,8} (z lublina)	nagana ⁶	uniewinnienie ²	kara pieniężna ¹⁰ , upomnienie ¹¹ , upomnienie ¹² , upomnienie ¹³ , upomnienie ¹⁴ , uchylone do OSŁ ⁹ (z Opola – 2015)

24. Raport z wykonania wyroku *Pugžlys p. Polsce*, przekazany w dniu 8 lutego 2017 r.

Sprawa

Pugžlys, skarga nr 446/10, wyrok z dnia 14.06.2016, ostateczny w dniu 14.09.2016

Opis sprawy

Sprawa dotyczy niehumanitarnego i poniżającego traktowania skarżącego w związku z jego osadzeniem i zakwalifikowaniem do reżimu „niebezpiecznych” na okres ponad 8 lat i 9 miesięcy. Skarżący zarzucił ponadto, że podczas postępowania był umieszczony w metalowej klatce oraz stosowane restrykcje w ramach reżimu „niebezpiecznego” stanowiły poniżające traktowanie.

Trybunał stwierdził naruszenie art. 3 Konwencji. Trybunał zwrócił uwagę, że środki zastosowane w przypadku skarżącego, czyli: zwiększony nadzór jego ruchów wewnątrz jak i na zewnątrz celi, co oznacza, że musiał nosić kajdany zespolone za każdym razem, gdy był poza celą oraz codzienne rewizje osobiste musiały spowodować u niego poczucie poniżenia, cierpienia i udręki, które przekroczyło cierpienie i poniżenie nieodłącznie związane z tymczasowym aresztowaniem. Jednocześnie Trybunał stwierdził, że komisje przy przedłużeniu reżimu opierały swoje decyzje na tych samych przesłankach i nie uwzględniały ewentualnych zmian okoliczności uzasadniających dalsze stosowanie reżimu. Również negatywnie Trybunał ocenił fakt, że skarżący bez żadnego uzasadnienia był trzymany w metalowej klatce – dodatkowo był skuty kajdankami, a nawet nimi spętany – podczas rozprawy w Sądzie Okręgowym, a wszystkie jego prośby o zmianę takiego stanu rzeczy nie były uwzględniane.

Trybunał przyznał skarżącemu 20 000 euro tytułem słusznego zadośćuczynienia oraz 579 euro tytułem kosztów i wydatków.

I. Środki indywidualne

1. Słuszne zadośćuczynienie

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
–	20 000 euro	579 euro	20 579 euro
Termin płatności: 14.02.2016			Wyplacono: 13.12.2016

2. Środki indywidualne

W okolicznościach sprawy skarżącemu nie przysługują żadne środki natury proceduralnej. Stosowanie wobec skarżącego reżimu ustało, a 12 lutego 2014 roku opuścił on Zakład Karny w Suwałkach.

W tych okolicznościach żadne dodatkowe środki indywidualne nie wydają się konieczne.

II. Środki generalne

Wszystkie środki generalne opisane poniżej zostały zbadane przez Komitet Ministrów w ramach grupy spraw *Horych p. Polsce* i zostały uznane za skuteczne w celu przyjęcia rezolucji końcowej CM/Res-DH(2016)128.

Należy podkreślić gwoi ścisłości, że w celu usunięcia braków w ramach prawnych, w dniu 24 października 2015 r. weszła w życie Ustawa z dnia 10 września 2015 r. zmieniająca ustawę – *Kodeks karny wykonawczy* (Dz. U. 2015 r., poz. 1573). Nowelizacja Ustawy będąca wynikiem wyroków Trybunału w sprawach *Piechowicz* oraz *Horych* eliminuje wcześniejszą automatyczną kwalifikację osadzonych jako

„niebezpiecznych” poprzez szczegółowe określenie przesłanek, które muszą być wzięte pod uwagę przed podjęciem decyzji w tym przedmiocie. Ponadto, znowelizowane przepisy stworzyły prawną możliwość stopniowego łagodzenia rygorów związanych z kwalifikacją do kategorii więźniów tzw. niebezpiecznych poprzez opracowanie kryteriów, które pozwalają na ocenę potrzeby dalszego stosowania ograniczeń przewidzianych w tych przepisach, zwłaszcza kontroli osobistej.

Podobne wnioski należy wyciągnąć odnośnie do naruszenia art. 3 Konwencji według Trybunału, poprzez umieszczenie skarżącego podczas rozprawy w metalowej klatce. Uwagi Trybunału skupiły się na błędnej praktyce organów krajowych, a nie na niewłaściwym ustawodawstwie.

Rząd uważa, że zmiany legislacyjne w chwili obecnej nie są konieczne, aby wykonać wyrok. Jednocześnie za wystarczające należy uznać działania edukacyjne oraz działania mające na celu upowszechnienie przedmiotowe wyroku wśród sędziów poprzez zamieszczenie stosownej informacji o jego treści w wydawanym przez Ministerstwo Sprawiedliwości newsletterze (który dociera obecnie do kilku tysięcy adresatów) oraz aktualnościach, które w dniu 23 czerwca 2016 r. zostały opublikowane na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości. Jednocześnie informacje o wydanym orzeczeniu, wraz z omówieniem stosownych standardów konwencyjnych w zakresie art. 3 Konwencji, zostały przekazane w formie pisemnej do prezesów sądów I i II instancji orzekających w sprawie (Sądu Okręgowego w Białymstoku, Sądu Apelacyjnego w Białymstoku i Sądu Apelacyjnego w Lublinie).

W tych okolicznościach żadne dodatkowe środki indywidualne nie wydają się konieczne.

III. Wnioski pozwanego państwa

Rząd uważa, że dalsze środki indywidualne, czy generalne nie są konieczne w niniejszej sprawie, a Polska wypełniła swoje zobowiązania wynikające z art. 46 ust. 1 Konwencji.

25. Raport z wykonania wyroków *Siemaszko i Olszyński p. Polsce*, przekazany w dniu 5 lipca 2017 r.

Sprawa

Siemaszko i Olszyński, skarga nr 60975/08, wyrok z dnia 13.09.2016, ostateczny w dniu 06.03.2017

Opis sprawy

Skarżący Marek Siemaszko i Jan Olszyński podczas odbywania kary pozbawienia wolności mieli książeczki oszczędnościowe w banku PKO BP. Zgodnie z przepisem art. 126 *Kodeksu karnego wykonawczego*, wpływały na nie środki pochodzące z wynagrodzenia za prace, wpłat na rzecz skazanego lub z innych źródeł, z których zgromadzony był fundusz, przekazywany skazanemu w chwili zwolnienia z zakładu karnego. Pieniądze te były przeznaczone na przejazd do miejsca zamieszkania i na utrzymanie. Suma zebranych środków była ograniczona do wysokości jednego miesięcznego wynagrodzenia pracowników. Środki ulokowane na książeczkach były oprocentowane w wysokości 0,1% w skali roku. Skarżący, aż do momentu opuszczenia zakładu karnego, nie mieli możliwości dysponowania oszczędnościami zgromadzonymi dla celów tzw. akumulacji ani też możliwości ulokowania ich na innym koncie bankowym.

Skarżący w skardze do Trybunału zarzucili, że pozbawienie ich możliwości swobodnego dysponowania częścią oszczędności stanowiło naruszenie art. 1 Protokołu nr 1 do Konwencji.

Trybunał uznał zarzuty podnoszone przez skarżących za zasadne. Uzasadniając swoje rozstrzygnięcie, wskazał, że choć ingerencja w ich prawo własności była zgodna z prawem – mianowicie stosownymi regulacjami *Kodeksu karnego wykonawczego*, a także służyła uzasadnionemu prawnie celowi, w tym przypadku zwolnieniu państwa oraz podatników od ponoszenia nieuzasadnionych kosztów związanych z udzielaniem pomocy finansowej skazanym po opuszczeniu jednostki penitencjarnej – to jednak nie była w ocenie Trybunału proporcjonalna.

Trybunał podkreślił, że fakt osadzenia w warunkach izolacji więziennej nie oznacza pozbawienia skazanych przynależnych im na podstawie Konwencji innych praw, zaś wszelkie ich ograniczenia muszą być usprawiedliwione. Tymczasem w okolicznościach niniejszej sprawy skarżący pozostający przez wiele lat pod kontrolą państwa byli zobowiązani do lokowania swoich oszczędności, mających im posłużyć po opuszczeniu zakładu karnego, na książeczkach oszczędnościowych, których oprocentowanie było niższe od innych dostępnych na rynku usług bankowych produktów. Byli także pozbawieni możliwości ulokowania tych środków na korzystniejszych warunkach. W ocenie Trybunału, także nowelizacja przepisu art. 126 *Kodeksu karnego wykonawczego* przemawia za tym, że same władze krajowe nie były przekonane co do zasadności przedmiotowej ingerencji.

Trybunał nie podzielił również podnoszonego przez rząd zarzutu, jakoby skarżący nie doznali znacznego uszczerbku, a co za tym idzie – ich skargi winny zostać zakwalifikowane jako niedopuszczalne na podstawie art. 35 ust. 3 pkt b Konwencji. Trybunał wskazał, że choć szkoda finansowa, jaką odnieśli skarżący, wydaje się być nieznaczna, to jednak nawet niewielka szkoda materialna może być znaczna, ze względu na szczególną sytuację danej osoby oraz koniunkturę gospodarczą kraju lub regionu, w którym mieszka. Zaskarżony zaś środek dotknął skarżących w momencie, gdy już znajdowali się w niepewnej sytuacji ekonomicznej z powodu długiego okresu kary i braku ofert pracy w zakładzie karnym, znajdowali się zatem w takiej sytuacji ekonomicznej, że omawiany środek mógł wpływać na ich życie osobiste.

Trybunał podkreślił także, że w omawianej sprawie skarżący nie dysponowali procedurą krajową, w ramach której mogliby kwestionować zarzucane naruszenie.

W konsekwencji Trybunał stwierdził naruszenie art. 1 Protokołu nr 1 do Konwencji i przyznał skarżącym tytułem słusznego zadośćuczynienia kwoty po 2000 euro, zaś skarżącemu Januszowi Olszyńskiemu dodatkowo kwotę 850 euro tytułem zwrotu kosztów postępowania przed Trybunałem.

I. Środki indywidualne

1. Słuszne zadośćuczynienie

Siemaszko

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
-	2000 euro	-	2000 euro
Wyplacono: 06.06.2017			
W związku z brakiem kontaktu ze skarżącym, dnia 6 czerwca 2017 r. polskie MSZ złożyło wniosek do odpowiedniego sądu krajowego o otwarcie rachunku depozytowego na powyższą sumę.			

Olszyński

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
-	2000 euro	850 euro	2850 euro
Wyplacono: 01.06.2017			

2. Środki indywidualne

Skarżący Marek Siemaszko został wypuszczony z jednostki penitencjarnej dnia 3 czerwca 2014 r.

Skarżący Jan Olszyński w chwili obecnej odbywa karę 9 lat pozbawienia wolności, orzeczoną wyrokiem Sądu Rejonowego w Żywcu, wydanym w dniu 16 października 2014 r. w sprawie II K 1236/12. W okresie objętym skargą odbywał karę pozbawienia wolności orzeczoną wyrokiem Sądu Rejonowego w Wadowicach z dnia 20 listopada 2001 r. w sprawie II K 312/01. Po wykonaniu tej kary z dniem 18 lipca 2011 r. skarżący opuścił jednostkę penitencjarną. Osadzony został ponownie 5 października 2011 r. do sprawy II K 1236/12.

W tych okolicznościach oraz z uwagi na wypłacenie skarżącemu zasądzonych kwot, dodatkowe środki indywidualne nie wydają się konieczne.

II. Środki generalne

W wyroku Trybunał zidentyfikował problem wynikający ze stosowania przepisu art. 126 § 1 *Kodeksu karnego wykonawczego* w brzmieniu obowiązującym w okresie do dnia 1 stycznia 2012 r., zgodnie z którym „z wynagrodzenia za pracę, wpłat na rzecz skazanego lub innych źródeł gromadzi się fundusz, przekazywany skazanemu w chwili zwolnienia z zakładu karnego, przeznaczony na przejazd do miejsca zamieszkania i na utrzymanie, do wysokości jednego przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia pracowników”. Ponadto, od dnia 1 września 2003 do dnia 31 grudnia 2011 r. wskazany przepis przewidywał, że zgromadzone środki na wniosek skazanego mogą być przekazane na książeczkę oszczędnościową, co w praktyce oznaczało zobowiązanie do lokowania środków na bardzo niskoprocentowanej książeczce oszczędnościowej w banku PKO BP.

Z dniem 1 stycznia 2012 r. weszła w życie nowelizacja przedmiotowego przepisu (Dz. U.z 2011 r., nr 240, poz.1431), umożliwiająca skazanym przekazywanie zgromadzonych środków nie tylko na książeczkę oszczędnościową, ale także na wybrany rachunek bankowy. Do dnia 1 lipca 2015 r. przepis obowiązywał w brzmieniu:

„§ 1. Ze środków pieniężnych otrzymywanych przez skazanego, z wyjątkiem środków, o których mowa w art. 113 § 6 pkt 1-3, gromadzi się środki, przekazywane skazanemu w chwili zwolnienia z zakładu karnego, przeznaczone na przejazd do miejsca zamieszkania i na utrzymanie, do wysokości jednego przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia pracowników; ze środków tych nie prowadzi się egzekucji i na wniosek skazanego można je przekazać na wybrany rachunek bankowy lub książeczkę oszczędnościową.”

Kolejna nowelizacja przepisu weszła w życie z dniem 1 lipca 2015 r. (Dz. U. z 2015 r., poz. 396). Art. 126 k.k.w. do dnia dzisiejszego obowiązuje w brzmieniu:

„§ 1. Ze środków pieniężnych otrzymywanych przez skazanego, z wyjątkiem środków, o których mowa w art. 113 § 6 pkt 1-3, środki do wysokości jednego przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia pracowników gromadzi się i zachowuje do przekazania skazanemu w chwili jego zwolnienia z zakładu karnego, z przeznaczeniem na przejazd do miejsca zamieszkania i na utrzymanie; ze środków tych nie prowadzi się egzekucji.

§ 2. Gromadzeniu podlega:

- 1) 50% kwoty zdeponowanej przez skazanego przy przyjęciu do zakładu karnego, jednak nie więcej niż kwota odpowiadająca wysokości jednego przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia pracowników,
- 2) 50% z przypadającego skazanemu miesięcznie wynagrodzenia za pracę po odliczeniu zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych, jednak nie więcej niż kwota stanowiąca 4% jednego przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia pracowników,

- 3) 50% każdego z wpływów pieniężnych skazanego niewymienionych w pkt 1 i 2, jednak nie więcej niż kwota stanowiąca 4% jednego przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia pracowników.

§ 3. Kwoty, określone w § 2 pkt 2 i 3, podlegają gromadzeniu po potrąceniu należności dochodzonych w postępowaniu egzekucyjnym.

§ 4. Środki pieniężne gromadzone w sposób wskazany w § 1-3 zakłady karne składają na rachunkach sum depozytowych i wypłacają skazanemu w gotówce w kwocie nominalnej powiększonej o należne odsetki.

§ 5. Rachunki sum depozytowych, o których mowa w § 4, prowadzi Bank Gospodarstwa Krajowego odrębnie dla każdego zakładu karnego na podstawie umów zawartych *dyrektorami zakładów karnych*.

§ 6. Bank Gospodarstwa Krajowego, prowadząc rachunki sum depozytowych zakładów karnych, zapewnia w szczególności:

1) ewidencję analityczną środków dla poszczególnych depozytów (mikrorachunki) w ramach każdego rachunku,

2) codzienne naliczanie odsetek oraz okresową kapitalizację odsetek należnych od środków zgromadzonych na każdym mikrorachunku,

3) możliwość wymiany informacji z dysponentami rachunków, w zakresie stanu każdego mikrorachunku (kapitału i odsetek), wpłat na każdy mikrorachunek i wypłat z każdego mikrorachunku.

§ 7. Środki złożone na rachunkach sum depozytowych są oprocentowane w wysokości stopy depozytowej Narodowego Banku Polskiego. Odsetki naliczone od sum depozytowych złożonych na rachunkach sum depozytowych zakładów karnych podlegają kapitalizacji rocznej na dzień 31 grudnia każdego roku kalendarzowego oraz na dzień zwolnienia skazanego z zakładu karnego.

§ 8. Wraz z wykonaniem konwojowania skazanego do innego zakładu karnego przekazuje się na rachunek sum depozytowych tego zakładu karnego środki pieniężne skazanego zgromadzone dla niego w sposób wskazany w § 1-3 wraz z należnymi do dnia poprzedzającego dzień konwojowania odsetkami.

§ 9. Zgromadzona kwota podlega każdorazowo uzupełnieniu w razie wzrostu przeciętnego wynagrodzenia. Uzupełnienia dokonuje się z wpływów pieniężnych skazanego uzyskanych od pierwszego dnia miesiąca następującego po dniu ogłoszenia komunikatu Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego w sprawie przeciętnego wynagrodzenia.

§ 10. Środki pieniężne, o których mowa w § 1, na wniosek skazanego przekazuje się na spłatę grzywny, która została zamieniona na zastępczą karę pozbawienia wolności lub zastępczą karę aresztu."

Od dnia 5 marca 2015 r. stopa depozytowa NBP (o której mowa w § 7 art. 126 k.k.w.) wynosi 0,5%.

Przyjęte rozwiązanie gwarantuje osadzonym uzyskanie oprocentowania odpowiadającego oprocentowaniu bankowych rynkowych produktów oszczędnościowych.

Wyrok został przetłumaczony na język polski i opublikowany na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości.

Informacja o wyroku została przesłana do Centralnego Zarządu Służby Więziennej, Biura Współpracy Międzynarodowej Prokuratury Krajowej oraz do prezesa sądu, który rozpoznawał zażalenie na postanowienie o umorzeniu postępowania w przedmiocie naruszenia art. 296 k.k., dotyczącego ewentualnych nieprawidłowości w zarządzaniu środkami finansowymi skarżącego Jana Olszyńskiego, i prezesa sądu sprawującego nadzór administracyjny nad działalnością sądu rozpoznającego zażalenie, tj. do prezesów Sądu Rejonowego w Cieszynie i Sądu Okręgowego w Bielsku-Białej.

W tych okolicznościach dodatkowe środki generalne nie wydają się konieczne.

III. Wnioski pozwanego państwa

Rząd uważa, że dalsze środki o charakterze indywidualnym nie są konieczne w niniejszej sprawie oraz, że przyjęte środki o charakterze ogólnym będą wystarczające do stwierdzenia, że Polska wypełniła swoje zobowiązania wynikające z art. 46 ust. 1 Konwencji.

26. Raport z wykonania wyroku *Stettner p. Polsce*, przekazany w dniu 12 stycznia 2017 r.

Sprawa

Stettner, skarga nr 38510/06, wyrok z dnia 24.03.2015, ostateczny w dniu 24.06.2015

Opis sprawy

Sprawa dotyczy długotrwałego rozpatrywania zażalenia na postanowienie o przedłużeniu stosowania tymczasowego aresztowania wobec skarżącego.

Postanowieniem z dnia 28 sierpnia 2006 r. Sąd Rejonowy w Lublinie przedłużył wobec skarżącego stosowanie tymczasowego aresztowania. Skarżący wniósł zażalenie na to postanowienie. Trybunał stwierdził, że zażalenie zostało rozpoznane w dniu 23 listopada 2006 r., tj. brany pod uwagę na mocy art. 5 ust. 4 Konwencji okres wyniósł 86 dni.

Trybunał zauważył, że istniała konieczność, przed rozpoznaniem zażalenia, dokonania ustaleń co do stanu zdrowia skarżącego. Odnotował, że w dniu 31 sierpnia 2006 r. Sąd Okręgowy Lublinie postanowił uzyskać opinię lekarza aresztu śledczego, w którym był osadzony skarżący i że została ona sporządzona i przedstawiona po upływie 3 tygodni, w dniu 22 września 2006 r.

Dalej Trybunał ustalił, że w dniu 28 września 2006 r. ten sam sąd zlecił Uniwersytetowi Medycznemu w Lublinie sporządzenie opinii z zakresu medycyny sądowej dotyczącej stanu zdrowia skarżącego, mimo że jednostka ta nie mogła sporządzić opinii, ponieważ skarżący był jej pracownikiem. Zlecenie opinii niewłaściwej jednostce spowodowało opóźnienie o około 3 tygodni. Następnie sąd zwrócił się do Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu i uzyskał opinię po upływie prawie miesiąca. Pomiędzy otrzymaniem opinii a wydaniem postanowienia nastąpiła kolejna, 8-dniowa, zwłoka.

Podsumowując powyższe Trybunał stwierdził, że opinia została wydana tylko i wyłącznie na podstawie dokumentacji medycznej skarżącego, wobec czego nie jest przekonywujące stanowisko rządu, że zwłoka w rozpoznaniu zażalenia uzasadniona była potrzebą pozyskania materiału dowodowego z zakresu medycyny i stwierdził, że Sąd Rejonowy w Lublinie nie rozpoznał legalności stosowania wobec skarżącego tymczasowego aresztowania „bezzwłocznie”.

W konkluzji Trybunał stwierdził, że doszło do naruszenia art. 5 ust. 4 Konwencji i zasądził na rzecz skarżącego, tytułem słusznego zadośćuczynienia, kwotę 2000 euro.

I. Wypłata słusznego zadośćuczynienia i inne środki indywidualne

A. Szczegóły dotyczące słusznego zadośćuczynienia

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	W sumie
	2000 euro	-	2000 euro
Termin płatności: 24.09. 2015			Wypłacono: 31.08.2015

B. Informacja na temat innych środków indywidualnych

Zażalenie skarżącego zostało rozpoznane. W dniu 30 listopada 2006 r., wobec zmiany środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania na środek zapobiegawczy w postaci poręczenia majątkowego skarżący został zwolniony z jednostki penitencjarnej.

W tych okolicznościach żadne dodatkowe środki indywidualne nie wydają się konieczne.

II. Środki generalne

A. Ramy prawne

Naruszenie prawa do sądu w celu szybkiego zbadania legalności pozbawienia wolności (art. 5 ust. 4 Konwencji): niniejsza sprawa przedstawia podobieństwa do spraw *Baranowski p. Polsce* (wyrok z dnia 28/03/2010), zamkniętej rezolucją CM/ResDH(2011)139.

Ponadto rząd chciałby poinformować, że dnia 1 lipca 2015 r. weszła w życie nowelizacja art. 252 *Kodeksu postępowania karnego*. Zmieniony przepis zapewnia wyraźny termin, w którym sąd drugiej instancji musi zająć się zażaleniem na postanowienie w przedmiocie tymczasowego aresztowania, który wynosi maksymalnie 7 dni:

„Zażalenie na postanowienie w przedmiocie środka zapobiegawczego sąd rozpoznaje niezwłocznie, z tym że zażalenie na postanowienie w przedmiocie tymczasowego aresztowania nie później niż przed upływem 7 dni od przekazania sądowi zażalenia wraz niezbędnymi aktami”

Uzasadniając wprowadzenie powyższej zmiany projektodawca stwierdził:

„(...) zmiana w § 3 art. 252 k.p.k., który dotychczas ogranicza się jedynie do przyjęcia, że zażalenie w przedmiocie środka zapobiegawczego sąd rozpoznaje niezwłocznie, polega na uzupełnieniu tego przepisu o wskazanie, że – gdy dotyczy ono tymczasowego aresztowania – powinno to nastąpić nie później niż przed upływem 7 dni od przekazania tego zażalenia wraz z aktami sądowi odwoławczemu. Jest to reakcja na występujące niestety w praktyce przypadki zdecydowanie dłuższego czasu rozpoznawania takich zażaleń, a należy mieć na uwadze, że dotyczą one pozbawienia obywatela wolności, czyli wkraczania w konstytucyjnie chronioną wolność osobistą, zatem w tym zakresie niezbędne są określone, w tym terminowe, rygory także dla działania sądów”.

Powyższa argumentacja i przyjęta po nowelizacji treść art. 252 § 3 k.p.k. w pełni korespondują z rozważaniami Trybunału zawartymi w wyroku z dnia 24 marca 2015 r.

B. Tłumaczenie i rozpowszechnienie wyroku

Wyrok w sprawie *Stettner p. Polsce* został przetłumaczony na język polski i opublikowany na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości (www.ms.gov.pl). Dodatkowo informacje o przedmiotowym wyroku zamieszczono w aktualnościach na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości oraz w redagowanym przez Departament newsletterze, który jest rozsyłany do wszystkich sądów, prokuratur oraz jednostek organizacyjnych służby więziennej.

Nadto pismo informujące o wydaniu przez Trybunał wyroku w niniejszej sprawie stwierdzającego naruszenia art. 5 ust. 3 Konwencji wysłano w dniu 3 kwietnia 2015 r. do Prezesa Sądu Okręgowego w Lublinie i Prezesa Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie.

C. Działania szkoleniowe

W związku ze zmianą przepisu art. 252 § 3 k.p.k. sędziowie – od dnia 1 lipca 2015 r. – są bezwzględnie zobowiązani do zachowania 7-dniowego terminu w rozpoznawaniu zażaleń na postanowienia w przedmiocie tymczasowego aresztowania z mocy samego prawa. Niezależnie jednak od powyższe-

go, problematyka objęta wyrokiem w sprawie *Stettner p. Polsce* i kwestia zmiany obowiązujących przepisów w zakresie konieczności bezzwłocznego rozpoznawania zażaleń na postanowienia w przedmiocie tymczasowego aresztowania będzie przypomiana podczas szkoleń prowadzonych przez sędziów delegowanych do Departamentu Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka Ministerstwa Sprawiedliwości w siedzibach sądów w 2016 r..

W tych okolicznościach żadne dodatkowe środki generalne nie wydają się konieczne.

III. Konkluzje pozwanego państwa

Rząd uważa, że dalsze środki indywidualne nie są konieczne w niniejszej sprawie, a przyjęte środki o charakterze generalnym są wystarczające do stwierdzenia, że Polska wypełniła swoje zobowiązania wynikające z art. 46 ust. 1 Konwencji.

27. Raport z wykonania wyroku *Stowarzyszenie Wietnamczyków w Polsce „Solidarność i Przyjaźń” p. Polsce*, przekazany w dniu 30 sierpnia 2017 r.

Sprawa

Stowarzyszenie Wietnamczyków w Polsce „Solidarność i Przyjaźń”, skarga nr 7389/09, wyrok z dnia 02.05.2017, ostateczny w dniu 02.05.2017

Opis sprawy

Skarga wniesiona przez Stowarzyszenie Wietnamczyków w Polsce „Solidarność i Przyjaźń” dotyczyła prawa do pokojowego zgromadzenia.

Skarżący Stowarzyszenie Wietnamczyków w Polsce „Solidarność i Przyjaźń” to stowarzyszenie, które reprezentuje interesy wietnamskich przedsiębiorców, którzy wynajmują stoiska sprzedaży detalicznej w centrum handlowym. Skarżące Stowarzyszenie zamierzało zorganizować demonstracje w celu protestu przeciwko praktykom biznesowym firmy X.

Skarżące Stowarzyszenie poinformowało wójta o zamiarze zorganizowania zgromadzenia dnia 19 maja 2008 r. wójt gminy wydała decyzję, w której zakazała demonstracji ze względu na fakt, że zaproponowana lokalizacja zgromadzenia spowodowałaby nadmierne trudności dla ludzi i samochodów poruszających się w pobliżu centrum handlowego. Skarżące Stowarzyszenie złożyło odwołanie od decyzji. Zgromadzenie nie odbyło się, ponieważ Wojewoda Mazowiecki nie rozpatrzył odwołania przed planowaną datą demonstracji.

Dnia 16 maja 2008 r. skarżące Stowarzyszenie poinformowało wójta gminy o ich zamiarze zorganizowania zgromadzenia w tym samym miejscu, dnia 26 maja 2008 r. wójt gminy wydał decyzję, w której zakazał demonstracji. Skarżące Stowarzyszenie odwołało się od decyzji. Planowane zgromadzenie nie odbyło się. Wojewoda Mazowiecki wydał swoją decyzję dnia 24 lipca 2008 r., uchylając decyzję wójta i umarzając sprawę.

1 września 2008 roku skarżące Stowarzyszenie poinformowało wójta gminy o zgromadzeniu planowanym na 2 października 2008 r. Wójt zakazał demonstracji z powodów identycznych do tych, które podał we wcześniejszych decyzjach w sprawie. Po odwołaniu Stowarzyszenia, dnia 18 września 2008 r. Wojewoda Mazowiecki uchylił decyzję wójta. Podkreślał wagę konstytucyjnie chronionego prawa do zgromadzeń. Podsumowując, nie było podstaw do zakazu zgromadzenia, w związku z czym demonstracja odbyła się 2 października 2008 r.

24 października 2008 r. skarżące Stowarzyszenie wniosło skargę do Trybunału Konstytucyjnego. Powołało się na art. 57 Konstytucji, który gwarantuje wolność zgromadzeń. 9 maja 2009 r. Trybunał Konstytucyjny odmówił rozpatrzenia skargi. Odwołanie skarżącego Stowarzyszenia od tej decyzji zostało ostatecznie odrzucone.

Skarżące Stowarzyszenia zarzuciło na mocy art. 13 Konwencji, w związku z art.11 Konwencji, że nie dysponowało skutecznym środkiem odwoławczym przeciwko domniemanemu naruszeniu jego wolności zgromadzeń. Stwierdziło w szczególności, że nie dysponowało żadną procedurą umożliwiającą mu uzyskanie ostatecznej decyzji przed terminem planowanych demonstracji.

Trybunał stwierdził, że skargi wniesione przez skarżącego są uzasadnione. Uzasadniając swoją decyzję, Trybunał wskazał, że decyzje wydane przez krajowe władze zakazujące zgromadzeń zaplanowanych w dniach 19 i 26 maja 2008 r. obowiązywały w dniach planowanych demonstracji. W tych okolicznościach, decyzji skarżącego Stowarzyszenia o ich nieprzeprowadzaniu nie należy rozumieć jako wycofania się z zamiaru demonstrowania.

Trybunał uznaje również za znamienne, że dwie decyzje wójta wydane 19 i 21 maja 2008 r. są oparte na tych samych argumentach. Trybunał zauważa, że w drugim zawiadomieniu o demonstracji planowanej na 29 maja 2008 r. skarżące Stowarzyszenie wskazało, że istnieją alternatywne drogi jako rozwiązanie dla rozładowania korka na drodze, zapewniło wójta, że służby ratunkowe będą miały umożliwiony przejazd i ograniczyło demonstrację do niewielkiej części drogi. Zaproponowało ponadto krótszy czas planowanej demonstracji.

Trybunał powtarza, że pojęcie skutecznego środka odwoławczego implikuje możliwość otrzymania decyzji dotyczącej zatwierdzenia danego wydarzenia przed datą planowanej imprezy. Jednakże w danej sprawie władze nie miały żadnego obowiązującego terminu na wydanie ostatecznych decyzji przed datą planowanej demonstracji. W rezultacie, Trybunał uznaje zatem, że w przedmiotowej sprawie środek odwoławczy dostępny skarżącemu Stowarzyszeniu miał charakter *post hoc* i skarżące Stowarzyszenie było pozbawione skutecznego środka odwoławczego.

Trybunał przyznał skarżącemu Stowarzyszeniu 5000 euro tytułem słusznego zadośćuczynienia za szkody niematerialne oraz 750 euro tytułem kosztów i wydatków.

I. Środki indywidualne

1. Słuszne zadośćuczynienie

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
–	5000 euro	750 euro	5750 euro
Termin płatności: 02.08.2017			
W związku z brakiem kontaktu ze skarżącymi dnia 28 lipca 2017 r. polskie MSZ złożyło wniosek do odpowiedniego krajowego sądu, by ten otworzył rachunek depozytowy na powyższą sumę.			

2. Środki indywidualne

Zgromadzenie zaplanowane na dzień 2 października 2008 r. odbyło się.

Ponieważ 28 lipca 2017 r. MSZ złożyło wniosek do odpowiedniego krajowego sądu, by ten otworzył rachunek depozytowy na powyższą sumę przyznaną skarżącemu, żadne inne środki indywidualne nie wydają się konieczne.

W tych okolicznościach żadne dodatkowe środki indywidualne nie wydają się konieczne.

II. Środki generalne

W dniu składania zawiadomienia o zamiarze odbycia zgromadzenia, obowiązywała Ustawa z dnia 5 lipca 1990 r. – *Prawo o zgromadzeniach*. Jednakże w 2015 r. stan prawny uległ zmianie i sprawy związane z zasadami i trybem organizowania, odbywania oraz rozwiązywania zgromadzeń są uregulowane w Ustawie z dnia 24 lipca 2015 r. – *Prawo o zgromadzeniach*.

Zgodnie z art. 6 i 7 ust.1 Ustawy *Prawo o zgromadzeniach*, postępowania w sprawach zawiadomienia o zamiarze zorganizowania zgromadzenia należy do zadań zleconych gminy, na obszarze której zostanie zorganizowane zgromadzenie. Organ gminy musi zostać zawiadomiony przez organizatora o zamiarze zorganizowania zgromadzenia. Zawiadomienie powinno zostać dostarczone organowi nie wcześniej niż na 30 dni i nie później niż na 6 dni przed zgromadzeniem. Zgodnie z art. 7 Ustawy *Prawo o zgromadzeniach*, po otrzymaniu zawiadomienia, organ gminy udostępnia niezwłocznie na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej informację o miejscu i terminie organizowanego zgromadzenia.

W proponowanym akcie przewiduje się możliwość zawiadomienia o zamiarze zorganizowania zgromadzenia na wiele sposobów: pisemnie, za pomocą faksu, ustnie (opisane w protokole) lub za pomocą środków komunikacji elektronicznej w rozumieniu art. 2 pkt 5 Ustawy z dnia 18 lipca 2002 r. o *świadczeniu usług drogą elektroniczną*.

Rejestracja wniesienia zawiadomienia następuje z uwzględnieniem daty, godziny oraz minuty, które decydują o kolejności wniesienia zawiadomienia. W przypadku wniesienia zawiadomienia o zamiarze zorganizowania zgromadzenia ustnie do protokołu, o kolejności wniesienia zawiadomienia decyduje data, godzina oraz minuta rozpoczęcia sporządzenia protokołu, które zamieszcza się w protokole. W przypadku wniesienia zawiadomienia o zamiarze zorganizowania zgromadzenia za pomocą środków komunikacji elektronicznej, o kolejności wniesienia tego zawiadomienia decydują data, godzina oraz minuta wprowadzenia zawiadomienia do systemu teleinformatycznego gminy (art. 9 ust. 1-4).

Organ gminy wydaje decyzję o zakazie zgromadzenia nie później niż na 96 godzin przed planowaną datą zgromadzenia, jeżeli:

- 1) jego cel narusza wolność pokojowego zgromadzania się, odbycie narusza art. 4 lub zasady organizowania zgromadzeń albo cel zgromadzenia lub jego odbycie naruszają przepisy karne;
- 2) jego odbycie może zagrażać życiu lub zdrowiu ludzi albo mieniu w znacznych rozmiarach, w tym gdy zagrożenia tego nie udało się usunąć w przypadkach, o których mowa w art. 12 lub art. 13;
- 3) zgromadzenie ma się odbyć w miejscu i czasie, w których odbywają się zgromadzenia organizowane cyklicznie, o których mowa w art. 26a (art. 14).

Organa gminy udostępnią niezwłocznie tę decyzję na stronie podmiotowej w Biuletynie Informacji Publicznej i jednocześnie przekazuje ją organizatorowi zgromadzenia za pomocą środków komunikacji elektronicznej wraz z informacją o jej udostępnieniu. Jednocześnie organ gminy przekazuje decyzję o zakazie zgromadzenia wraz z aktami sprawy właściwemu sądowi okręgowemu (art. 15 ust. 1).

Organizator ma 24 godziny na wniesienie odwołania od decyzji do sądu okręgowego od jej udostępnienia w Biuletynie Informacji Publicznej. Sąd okręgowy rozpatruje odwołanie od decyzji o zakazie zgromadzenia w postępowaniu nieprocesowym niezwłocznie, nie później niż w terminie 24 godzin od wniesienia odwołania. Na postanowienie sądu okręgowego przysługuje w terminie 24 godzin od jego wydania zażalenie do sądu apelacyjnego, które rozpoznaje je w terminie 24 godzin. Od postanowienia sądu apelacyjnego nie przysługuje skarga kasacyjna i podlega ono natychmiastowemu wykonaniu (art. 16 ust. 1, 3 i 7 Ustawy).

Prawo o zgromadzeniach upraszcza sposób doręczeń w sprawach związanych ze złożonym zgłoszeniem o zamiarze odbycia zgromadzenia, a także terminy na rozpatrzenie składanych w trakcie postępo-

wania pism określone w dniach i godzinach powodują, że odwołanie od decyzji o zakazie zgromadzenia zostanie rozpoznane przez sąd powszechny przed planowaną jego datą.

Należy również zwrócić uwagę, że w ustawie *Prawo o zgromadzeniach* zostało uregulowane postępowanie uproszczone w sprawach zgromadzeń (art. 21-26) oraz wprowadzona została definicja zgromadzenia spontanicznego.

Możliwość dokonania zgłoszenia w trybie uproszczonym występuje w przypadku, gdy organizator zgromadzenia uzna, że planowane zgromadzenie nie będzie powodować utrudnień w ruchu drogowym, a w szczególności powodować zmiany w jego organizacji (art. 21).

Prawo o zgromadzeniach definiuje zgromadzenie spontaniczne jako zgromadzenie, które odbywa się w związku z zaistniałym nagłym i niemożliwym do wcześniejszego przewidzenia wydarzeniem związanym ze sferą publiczną, którego odbycie w innym terminie byłoby niecelowe lub małym istotne z punktu widzenia debaty publicznej (art. 3 ust. 2).

Decyzja o zakazaniu zgromadzenia nie jest wydawana w postępowaniu uproszczonym i w przypadkach związanych ze zgromadzeniami spontanicznymi.

Nowe *Prawo o Zgromadzeniach* uchwalone 24 lipca 2015 r. weszło w życie 14 października 2015 r. Przepisy Ustawy w pełni odpowiadają zaleceniom Trybunału w aspekcie problemu, który stanowił kanwę powołanego orzeczenia.

W tych okolicznościach żadne dodatkowe środki generalne nie wydają się konieczne.

III. Wnioski pozwanego państwa

Rząd uważa, że dalsze środki indywidualne nie są konieczne w niniejszej sprawie, a przyjęte środki generalne są wystarczające aby stwierdzić, że Polska wypełniła swoje zobowiązania wynikające z art. 46 ust. 1 Konwencji.

28. Raport z wykonania wyroku *Szafrański p. Polsce*, przekazany w dniu 12 stycznia 2017 r.

Sprawa

Szafrański, skarga nr 17249/12, wyrok z dnia 15.12.2015, ostateczny w dniu 15.03.2016

Opis sprawy

Skarżący Pan Andrzej Szafrański zarzucił w skardze do Trybunału, że został osadzony w celach, w których były złe warunki sanitarne. W szczególności skarżył się, że toalety nie były odpowiednio oddzielone od reszty celi, wentylacja była niewłaściwa oraz ogrzewanie niedostateczne, co było sprzeczne z art. 3 Konwencji.

Ponadto, zdaniem strony skarżącego, osadzenie w tych warunkach naruszało jego prawo do poszanowania życia prywatnego, zagwarantowane w art. 8 Konwencji. Skarżący wystąpił z powództwem cywilnym przeciwko Skarbowi Państwa o odszkodowanie, jednakże sąd drugiej instancji przyznał rację skarżącemu tylko w zakresie organizacji kąpeków sanitarnych, zaś nie potwierdził niewłaściwego funkcjonowania wentylacji oraz ogrzewania w celach.

Europejski Trybunał nie podtrzymał zarzutu o naruszenie art. 3 Konwencji. Trybunał wskazał, że nie wykazano kumulatywnego występowania różnych czynników, które łącznie składają się na poniżające traktowanie. Zdaniem Trybunału, w przypadku skarżącego tylko niewłaściwa separacja obiektów sanitarnych od reszty celi była niedogodnością kwalifikowaną jako naruszającą prawo skarżącego do poszanowania życia prywatnego.

W konsekwencji Trybunał stwierdził naruszenie art. 8 Konwencji i przyznał skarżącemu słuszne zadośćuczynienie w kwocie 1800 euro.

I. Środki indywidualne

1. Słuszne zadośćuczynienie

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
–	1800 euro	–	1800 euro
Termin płatności: 15.06.2016			Wyplacono: 08.06.2016

2. Środki indywidualne

Skarżący został zwolniony z Zakładu Karnego we Wronkach w dniu 3 stycznia 2016 r. i przebywa na wolności. W tej sytuacji, w zakresie środków o charakterze indywidualnym, wypłata słusznego zadośćuczynienia przyznanego przez Trybunał wydaje się wystarczająca aby wykonać wyrok Trybunału.

W świetle powyższym żadne inne środki indywidualne nie wydają się konieczne.

II. Środki generalne

A. Działania mające na celu zapewnienie wystarczającego poziomu prywatności w kąciakach sanitarnych w celach

Trybunał w wyroku nie zakwestionował wprost stosownych rozwiązań przewidzianychw prawie krajowym odnośnie do wyposażenia cel. Uwagi Trybunału, zawarte w szczególnościw § 38 wyroku, odnosiły się do pozytywnych obowiązków państwa w zakresie zapewnienia dostępu do urządzeń sanitarnych, które są oddzielone od reszty celi w sposób, który zapewnia minimum poziomu prywatności. Wpisywały się tym samym w stosowne zalecenie Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu i Karaniu, aby toalety w celach wieloosobowych miały pełne przegrody od podłogi do sufitu.

W tym kontekście wskazać należy, że od wielu lat Służba Więzienna stopniowo i systematycznie realizuje wskazane wyżej zalecenia. W szczególności w polskich jednostkach penitencjarnych prowadzone są prace modernizacyjne w celu poprawy warunków sanitarnych, które swoim zakresem obejmują przede wszystkim zabudowę kąciaków sanitarnych w celach mieszkalnych w zakresie pełnej wysokości pomieszczenia.

W celu intensyfikacji działań zmierzających do podniesienia standardów sanitarnobytowych, od 2011 r. wydziela się specjalne środki w corocznych planach finansowych na realizację zadań związanych z zabudową sanitarną.

W szczególności od 2011 roku zabudowano następującą liczbę kąciaków sanitarnych: 373 w 2011 r., 879 w 2012, 1106 w 2013, 1278 w 2014, 918 w 2015, 194 w pierwszej połowie 2016 r. W 2016 r. Służba Więzienna ma w planach zabudowanie około 680 kąciaków sanitarnych. Pozostało jeszcze do zabudowania około 2349 kąciaków sanitarnych w celach wieloosobowych. Przy założeniu dotychczasowego poziomu finansowania, zakończenie realizacji ich zabudowy planuje się w perspektywie 4-5 lat.

B. Upowszechnianie i działalność informacyjna

Wyrok w sprawie *Szafrański p. Polsce* został przetłumaczony i opublikowany na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości (www.ms.gov.pl). Ponadto, informacja o wyroku została zamieszczona w aktualnościach na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości w dniu 31 grudnia 2015 r. oraz w newsletterze wydawanym przez Ministerstwo Sprawiedliwości, który jest wysyłany do wszystkich sądów, prokuratur oraz jednostek organizacyjnych Służby Więziennej (około 3000 adresatów).

Co więcej, listy z informacją o wyroku Trybunału wraz z komentarzem co do standardów Konwencji zostały rozesłane do prezesów sądów pierwszej i drugiej instancji – Sądu Rejonowego w Szamotułach i Sądu Okręgowego w Poznaniu.

W świetle powyższych działań żadne inne środki generalne nie wydają się konieczne.

III. Wnioski pozwanego państwa

Rząd uważa, że dalsze środki o charakterze indywidualnym, czy generalnym nie są konieczne w tej sprawie, a środki już podjęte są wystarczające aby stwierdzić, że Polska wypełniła swoje zobowiązania wynikające z art. 46 ust. 1 Konwencji.

29. Raport z wykonania wyroku *Szafrański p. Polsce Nr 2*, przekazany w dniu 19 grudnia 2017 r.

Sprawa

Szafrański, skarga nr 17249/12, wyrok z dnia 15.12.2015, ostateczny w dniu 15.03.2016

Opis sprawy

Skarżący Pan Andrzej Szafrański zarzucił w skardze do Trybunału, że został osadzony, w celach w których były złe warunki sanitarne. W szczególności skarżył się, że toalety nie były odpowiednio oddzielone od reszty celi, wentylacja była niewłaściwa oraz ogrzewanie niedostateczne, co było sprzeczne z art. 3 Konwencji.

Ponadto, zdaniem strony skarżącego, osadzenie w tych warunkach naruszało jego prawo do poszanowania życia prywatnego, zagwarantowane w art. 8 Konwencji. Skarżący wystąpił z powództwem cywilnym przeciwko Skarbowi Państwa o odszkodowanie, jednakże sąd drugiej instancji przyznał rację skarżącemu tylko w zakresie organizacji kąpek sanitarnych, zaś nie potwierdził niewłaściwego funkcjonowania wentylacji oraz ogrzewania w celach.

Europejski Trybunał nie podtrzymał zarzutu o naruszenie art. 3 Konwencji. Trybunał wskazał, że nie wykazano kumulatywnego występowania różnych czynników, które łącznie składają się na poniżające traktowanie. Zdaniem Trybunału, w przypadku skarżącego tylko niewłaściwa separacja obiektów sanitarnych od reszty celi była niedogodnością kwalifikowaną jako naruszającą prawo skarżącego do poszanowania życia prywatnego.

W konsekwencji Trybunał stwierdził naruszenie art. 8 Konwencji i przyznał skarżącemu słuszne zadośćuczynienie w kwocie 1800 euro.

I. Środki indywidualne

1. Słuszne zadośćuczynienie

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
-	1 800euro	-	1800 euro
Termin płatności: 15.06.2016			Wyplacono: 08.06.2016

2. Środki indywidualne

Skarżący został zwolniony z Zakładu Karnego we Wronkach w dniu 3 stycznia 2016 r. i przebywa na wolności. W tej sytuacji, w zakresie środków o charakterze indywidualnym, wypłata słusznego zadośćuczynienia przyznanego przez Trybunał wydaje się wystarczająca, aby wykonać wyrok Trybunału.

W świetle powyższym żadne inne środki indywidualne nie wydają się konieczne.

II. Środki generalne

A. Działania mające na celu zapewnienie wystarczającego poziomu prywatności w kłódkach sanitarnych w celach

Trybunał w rzeczonym wyroku nie zakwestionował wprost stosownych rozwiązań przewidzianych w prawie krajowym odnośnie do wyposażenia cel. Uwagi Trybunału, zawarte w szczególności w punkcie 38 wyroku, odnosiły się do pozytywnych obowiązków państwa w zakresie zapewnienia dostępu do urządzeń sanitarnych, które są oddzielone od reszty celi w sposób, który zapewnia minimum poziomu prywatności. Wpisywały się tym samym w stosowne zalecenie Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu i Karaniu, aby toalety w celach wieloosobowych miały pełne przegrody od podłogi do sufitu.

W tym kontekście należy wskazać, że od wielu lat Służba Więzienna stopniowo i systematycznie realizuje wskazane wyżej zalecenia. W szczególności w polskich jednostkach penitencjarnych prowadzone są prace modernizacyjne w celu poprawy warunków sanitarnych, które swoim zakresem obejmują przede wszystkim zabudowę kłódków sanitarnych w celach mieszkalnych w zakresie pełnej wysokości pomieszczenia.

W celu intensyfikacji działań zmierzających do podniesienia standardów sanitarnobytowych, od 2011 r. wydziała się specjalne środki w corocznych planach finansowych na realizację zadań związanych z zabudową sanitarną.

W szczególności od 2011 r. zabudowano następującą liczbę kłódków sanitarnych: 373 w 2011 r., 879 w 2012, 1106 w 2013, 1278 w 2014, 918 w 2015, 194 w pierwszej połowie 2016 r. W 2016 r. Służba Więzienna ma w planach zabudowanie około 680 kłódków sanitarnych. Pozostało jeszcze do zabudowania około 2349 kłódków sanitarnych w celach wieloosobowych. Przy założeniu dotychczasowego poziomu finansowania zakończenie realizacji ich zabudowy planuje się w perspektywie następnych 4-5 lat.

Służba Więzienna konsekwentnie realizuje zadania inwestycyjne polegające na zabudowaniu kłódków sanitarnych we wszystkich celach wieloosobowych. Do końca 2016 r. pozostało około 1500 kłódków sanitarnych w celach wieloosobowych przygotowanych do pełnej zabudowy. W 2017 r. Służba Więzienna zaplanowała zadania renowacyjne dotyczące modernizacji kłódków sanitarnych w 418 celach. W wyniku wejścia w życie Ustawy z dnia 15 grudnia 2016 r. o ustanowieniu „Programu modernizacji Służby Więziennej w latach 2017-2020”, nie można wykluczyć, że w 2017 r. liczba cel, w których kłócki sanitarne zostaną zmodernizowane, zwiększy się.

Biorąc pod uwagę kwestię częściowej zabudowy kłódków sanitarnych, która pojawiła się w sprawie *Szafrański p. Polsce*, rząd przedstawia listę podobnych przypadków występujących obecnie w jednostkach penitencjarnych (zabudowa kłócka sanitarnego do wysokości 1,2 m):

- Zakład Karny w Raciborzu: 304 cel mieszkalnych (realizowane zadania remontowe),
- Areszt Śledczy w Piotrkowie Trybunalskim – 14 cel dla osadzonych stwarzających poważne zagrożenie społeczne albo poważne zagrożenie dla zakładu,
- Zakład Karny nr 2 w Łodzi – 1 celi dla osadzonych stwarzających poważne zagrożenie społeczne albo poważne zagrożenie dla zakładu,
- Zakład Karny w Płocku – 6 cel dwuosobowych (realizacja zabudowy do końca bieżącego roku),
- Zakład Karny w Strzelcach Opolskich – 25 cel mieszkalnych (realizowany remont),
- Zakład Karny we Wronkach – 4 cele mieszkalne (realizowany remont),
- Areszt Śledczy we Wrocławiu – 25 cel mieszkalnych.

Razem w jednostkach penitencjarnych jest 379 kącików sanitarnych częściowo zabudowanych (do wysokości 1,2 m). Jednocześnie należy zwrócić uwagę na fakt, że w większości przypadków jednostki penitencjarne realizują stosowne zadania remontowe mające na celu likwidację takich przypadków.

Określenie „kąciki sanitarne pozostające do zabudowy” oznacza część celi obejmującej urządzenia sanitarne, którą należy oddzielić w sposób trwały na pełną wysokość (od podłogi do sufitu) od reszty celi.

W tym kontekście należy zwrócić uwagę, że jednostki penitencjarne w Polsce zostały stworzone na przestrzeni lat i często w budynkach nieprzeznaczonych na cele penitencjarne. Z uwagi na powyższe, sposób oddzielenia kącików sanitarnych w celach wieloosobowych w jednostkach penitencjarnych różni się między sobą. Dlatego też prace związane z zabudową kącików sanitarnych obejmować będą w jednym przypadku likwidację lekkiej zabudowy wykonanej z płyty o wysokości około 1,5 m i wydzielenie w nowej formie od reszty celi (na pełną wysokość), a w innym przypadku polegać będzie na wykonaniu uzupełnienia istniejących ścian murowanych do pełnej wysokości.

W większości przypadków, realizacja zabudowy kącików sanitarnych związana jest z wymianą zużytych elementów wyposażenia sanitarnego, ułożeniem nowych okładzin ściennych i podłogowych. W wielu przypadkach prace te polegają również na doprowadzeniu ciepłej wody do cel mieszkalnych.

Należy wskazać, że wszystkie cele mają zaplecza sanitarne, z zastrzeżeniem, że w przypadku zakładów karnych typu otwartego i półotwartego mogą być one usytuowane poza celami mieszkalnymi, zgodnie z art. 110 k.k.w. (Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – *Kodeks karny wykonawczy*).

B. Upowszechnianie i działalność informacyjna

Wyrok w sprawie *Szafrański p. Polsce* został przetłumaczony i opublikowany na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości (www.ms.gov.pl). Ponadto, informacja o wyroku została zamieszczona w aktualnościach na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości w dniu 31 grudnia 2015 roku oraz w newsletterze wydawanym przez Ministerstwo Sprawiedliwości, który jest wysyłany do wszystkich sądów, prokuratur oraz jednostek organizacyjnych Służby Więziennej (około 3000 adresatów).

Co więcej, listy z informacją o wyroku Trybunału wraz z komentarzem co do standardów Konwencji zostały rozesłane do prezesów sądów pierwszej i drugiej instancji wraz z Sądem Rejonowym w Szamotułach i Sądem Okręgowym w Poznaniu.

W świetle powyższych działań żadne inne środki generalne nie wydają się konieczne.

III. Wnioski pozwanego państwa

Rząd uważa, że dalsze środki o charakterze indywidualnym, czy generalnym, nie są konieczne w tej sprawie, a środki już podjęte są wystarczające, aby stwierdzić, że Polska wypełniła swoje zobowiązania wynikające z art. 46 ust. 1 Konwencji.

30. Raport z wykonania wyroku *Ziemiński p. Polsce*, przekazany w dniu 12 lipca 2017 r.

Sprawa

Ziemiński, skarga nr 1799/07, wyrok z dnia 05.07.2016, ostateczny w dniu 05.10.2016

Opis sprawy

Sprawa wywodzi się ze skargi skierowanej do Trybunału przez Macieja Ziemińskiego (skarżący). Skarżący jest właścicielem i redaktorem lokalnego tygodnika, na łamach którego wypowiadał się krytycznie na temat lokalnych władz, między innymi burmistrza miasta oraz zatrudnionych w powiecie urzędników. Publikacje te stały się przyczyną skierowania przeciwko skarżącemu prywatnego aktu oskarżenia. Sąd rozpoznający sprawę uznał skarżącego winnym popełnienia zarzucanego mu występuku znieważenia i skazał go na karę grzywny w wysokości 10 000 zł. W skardze do Trybunału skarżący zarzucił, że rozstrzygnięcie sądów krajowych naruszało gwarantowaną mu wolność słowa.

Trybunał uznał zarzut za zasadny. Oceniając przedmiotową skargę stwierdził, że w sprawie skarżącego istotnie doszło do ingerencji w jego swobodę wypowiedzi. Wskazał następnie, że ingerencja była przewidziana w przepisach prawa krajowego, mianowicie w art. 216 § 2 *Kodeksu karnego*, a także służyła uzasadnionemu prawnie celowi wyrażonemu w art. 10 ust. 2 Konwencji, jakim jest ochrona dobrego imienia osób trzecich. Niemniej jednak w ocenie Trybunału ingerencja była nieproporcjonalna z uwagi na surowość zastosowanej w stosunku do skarżącego sankcji. W tym zakresie Trybunał podniósł, że sięgnięcie w tego typu sprawach po sankcje karne nie stanowi samo w sobie naruszenia konwencyjnego standardu. Niemniej jednak charakter i surowość nałożonych kar nie może zniechęcać prasy lub innych osób zaangażowanych w debatę publiczną do zabierania głosu w dyskusji. W przedmiotowej sprawie Trybunał wziął pod uwagę fakt, iż wobec skarżącego orzeczono grzywnę w wysokości 10 000 zł, a także że był on zmuszony do poniesienia dodatkowych kosztów w kwocie 755 euro. Trybunał podkreślił jednocześnie, że granice dopuszczalnej krytyki w odniesieniu do osób pełniących funkcje publiczne – a takie osoby zostały znieważone przez skarżącego – są szersze, czego sądy krajowe nie wzięły pod uwagę przy wydawaniu rozstrzygnięcia. W konsekwencji Trybunał stwierdził, że ingerencja w swobodę wypowiedzi skarżącego była nieproporcjonalna oraz nie była konieczna w społeczeństwie demokratycznym. Tytułem odszkodowania przyznał skarżącemu kwotę 3385 euro oraz tytułem słusznego zadośćuczynienia kwotę 1000 euro.

I. Środki indywidualne

1. Słuszne zadośćuczynienie

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
3385 euro	1000 euro	-	4385 euro
Wyplacono: 05.01.2017			

2. Środki indywidualne

Przepisy krajowej procedury karnej przewidują w art. 540 § 3 k.p.k. możliwość wznowienia postępowania karnego w sytuacji, gdy potrzeba taka wynika z rozstrzygnięcia międzynarodowego organu działającego na mocy umowy międzynarodowej ratyfikowanej przez Rzeczypospolitą Polską. Postępowania wznowia się na wniosek strony (art. 542 k.p.k.). Skarżący dotychczas nie wykorzystał przysługującego mu uprawnienia złożenia wniosku o wznowienie postępowania w sprawie, która była przedmiotem

skargi do Trybunału. W tej sytuacji, w zakresie środków o charakterze indywidualnym, wykonanie wyroku sprowadza się do wypłaty skarżącemu stosownego zadośćuczynienia oraz odszkodowania przyznane przez Trybunał.

W tych okolicznościach żadne dodatkowe środki indywidualne nie wydają się konieczne.

II. Środki generalne

Wskazać należy, że Trybunał w uzasadnieniu wyroku nie podważał zasadności polskich rozwiązań legislacyjnych w zakresie odpowiedzialności za popełnienie przestępstwa zniewagi, a jedynie stwierdził, że przekroczony został wąski margines swobody oceny przyznany państwu. Trybunał wskazał również, że nie wystąpiła rozsądna relacja proporcjonalności pomiędzy zastosowanymi środkami a uzasadnionym w celu, którego osiągnięciu miały służyć. Mając powyższe na uwadze podjęto szereg działań o charakterze upowszechniającym, co przyczyni się do uniknięcia stwierdzenia podobnych naruszeń w przyszłości. Wyrok w sprawie *Ziemiński p. Polsce* został już przetłumaczony na język polski i opublikowany na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości (www.ms.gov.pl). Informacja o wyroku została także przesłana do prezesów właściwych sądów.

Ponadto, na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości w zakładce „Prawa człowieka” zamieszczone jest opracowanie dotyczące naruszeń art. 10 Konwencji pojawiających się w orzecznictwie sądów polskich, zawierające standardy orzecznictwa Trybunału w zakresie wolności wyrażania opinii.

Jednocześnie syntetyczne informacje o wyrokach Trybunału w sprawach polskich są na bieżąco zamieszczane w zakładce „Aktualności” na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości (www.ms.gov.pl) oraz w newsletterze. Także informacja o zapadnięciu wyroku Trybunału w przedmiotowej sprawie została opublikowana wraz ze streszczeniem rozstrzygnięcia w aktualnościach z dnia 7 lipca 2016 r.

Zagadnienia swobody wypowiedzi i postępowania karnego ingerującego w tę swobodę były przedmiotem szkoleń dla sędziów sądów powszechnych organizowanych przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury. Od dnia 9 maja 2012 do 30 października 2015 r. w ramach szkolenia z zakresu *Ochrony praw człowieka i systemu konwencyjnego* odbyło się 35 szkoleń, których przedmiotem była m.in. problematyka *Postępowanie karne jako forma ingerencji w sferę swobody wypowiedzi i warunki jej dopuszczalności w świetle orzecznictwa Trybunału dotyczącego art. 10 Konwencji*. Zagadnieniu temu na każdym szkoleniu od maja 2012 do października 2013 r. poświęcono 4 godziny, od września 2014 do listopada 2014 r. – 8 godzin, na szkoleniach w lutym i październiku 2015 r. na to zagadnienie przeznaczono po 6 godzin.

W tych okolicznościach żadne dodatkowe środki generalne nie wydają się konieczne.

III. Wnioski pozwanego państwa

Rząd uważa, że dalsze środki o charakterze indywidualnym nie są konieczne w niniejszej sprawie oraz, że przyjęte środki o charakterze ogólnym będą wystarczające do stwierdzenia, że Polska wypełniła swoje zobowiązania wynikające z art. 46 ust. 1 Konwencji w odniesieniu do naruszenia art. 10 Konwencji.

31. Raport z wykonania wyroku *Zybertowicz p. Polsce*, przekazany w dniu 7 listopada 2017 r.

Sprawa

Zybertowicz, skarga nr 59138/10, wyrok z dnia 17.01.2016, ostateczny w dniu 17.04.2017

Opis sprawy

Skarga wniesiona przez Andrzeja Zybertowicza dotyczyła zagadnienia swobody wypowiedzi. Skarżący został pozwany przed sąd krajowy przez A. M. (redaktora naczelnego „Gazety Wyborczej”, jedna z największych gazet codziennych) w celu usunięcia skutków naruszenia dóbr osobistych. A. M. twierdził, że skarżący – udzielając wywiadu ogólnopolskiemu dziennikowi „Rzeczpospolita” na temat lustracji dziennikarzy, który ukazał się pod tytułem *Dziennikarze pod wpływem autohipnozy* – użył następującego sformułowania: „To już klasyka. A. M. wielokrotnie powtarzał: ja tyle lat siedziałem w więzieniu, to teraz mam rację”. Zdaniem A. M., skarżący wygłosił nieprawdziwe i zniesławiające stwierdzenia, godzące w jego wiarygodność dziennikarską, która jest podstawową cechą niezbędną do wykonywania zawodu dziennikarza. Andrzej Zybertowicz został zobowiązany do publikacji przeprosin oraz do zapłaty 10 000 zł na cel społeczny. Skarżący zarzucił, że nałożone sankcje naruszyły jego prawo swobody wypowiedzi.

Trybunał stwierdził, że orzeczenie sądu krajowego stanowiło zgodną z prawem, ale nieproporcjonalną ingerencję w swobodę wypowiedzi skarżącego. Trybunał uznał, że sądy krajowe nie podjęły się wystarczająco wnikliwej analizy szczególnego charakteru zakwestionowanej wypowiedzi. Trybunał zauważył, że użytego przez skarżącego wyrażenia nie da się poddać wyraźnej i klarownej kategoryzacji. Nie jest ono bowiem ani prostym stwierdzeniem faktu, ani też subiektywną oceną. W ocenie Trybunału, sądy krajowe nie wzięły w dostateczny sposób pod uwagę, iż skarżący był wyraźnie zaangażowany w debatę publiczną na temat ważnej kwestii. Bezsporne jest, iż A. M. jest byłym dysydem, czołowym polskim intelektualistą oraz redaktorem naczelnym jednego z największych dzienników prasowych, aktywnie zaangażowanym w życie publiczne i debaty polityczne na bieżące tematy. Trybunał już wcześniej stwierdził, że dziennikarze oraz publicyści podobnie jak i inne osoby aktywnie zaangażowane w życie publiczne, powinni natomiast wykazywać większą odporność w stosunku do krytyki skierowanej przeciwko nim. W konsekwencji Trybunał uznał, iż sądy krajowe nie zdołały znaleźć odpowiedniej równowagi pomiędzy dwoma sprzecznymi interesami.

Trybunał stwierdził naruszenie art. 10 Konwencji i jednocześnie orzekł, że Polska ma wypłacić skarżącemu: kwotę 3915 euro tytułem szkody majątkowej, kwotę 2000 euro tytułem szkody niemajątkowej oraz kwotę 3508 euro tytułem zwrotu kosztów i wydatków.

I. Środki indywidualne

1. Słuszne zadośćuczynienie

Szkoda majątkowa	Szkoda niemajątkowa	Koszty i wydatki	Suma
3915 euro	2000 euro	3 508 euro	9423 euro
Wyplacono: 07.07.2017			

2. Środki indywidualne

Skarżącemu nie przysługują żadne inne środki natury proceduralnej w odniesieniu do zakwestionowanego postępowania o naruszenie dóbr osobistych. W szczególności wyrok ETPCz nie stanowi ustawowej podstawy wznowienia postępowania cywilnego, w którym w trzech instancjach (łącznie

z rozpoznaniem skargi kasacyjnej przez Sąd Najwyższy) sądy krajowe wydały niekorzystne dla Andrzeja Zybortowicza rozstrzygnięcia. W konsekwencji, w zakresie środków o charakterze indywidualnym, wykonanie wyroku sprowadza się do wypłaty skarżącemu przyznanych przez Trybunał sum tytułem zadośćuczynienia odszkodowania, jak również zwrotu kosztów i wydatków.

W tych okolicznościach żadne dodatkowe środki indywidualne nie wydają się konieczne.

II. Środki generalne

Trybunał nie zakwestionował przepisów Kodeksu cywilnego dotyczących ochrony dóbr osobistych (art. 24, 448 k.c.). Przyczyną naruszenia było nieuwzględnienie przez sądy krajowe przy rozstrzygnięciu sprawy wypracowanych przez Trybunał standardów odnoszących się do swobody wypowiedzi dotyczącej dziennikarzy oraz publicystów, podobnie jak i innych osób aktywnie zaangażowanych w życie publiczne (skarżący jest profesorem socjologii, aktywnym uczestnikiem życia publicznego, A. M. zaś to dziennikarz, redaktor naczelny jednej z największych gazet codziennych) w ramach toczącej się debaty publicznej, dotyczącej kwestii pozostającej w zainteresowaniu społecznym.

Mając powyższe na uwadze, nie zachodzi potrzeba w wykonaniu wyroku Trybunału dokonania zmian o charakterze legislacyjnym.

Za wystarczające należy uznać działania o charakterze edukacyjnym i upowszechniającym przedmiotowy wyrok wraz z jego uzasadnieniem wśród sędziów. Tłumaczenie wyroku na język polski zostało zamieszczenie na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości Syntetyczna informacji o jego treści zamieszczono w wydawanym przez resort newsletterze (w numerze z lutego 2017 r.), jak również przesłanie przetłumaczonego wyroku Trybunału wraz z omówieniem standardów konwencyjnych w zakresie art. 10 Konwencji do sądów pierwszej i drugiej instancji orzekających w sprawie.

W tych okolicznościach żadne dodatkowe środki generalne nie wydają się konieczne.

III. Wnioski pozwanego państwa

Rząd uważa, że dalsze środki indywidualne nie są konieczne w niniejszej sprawie oraz, że przyjęte środki generalne są wystarczające do stwierdzenia, że Polska wypełniła swoje zobowiązania wynikające z art. 46 ust. 1 Konwencji.

Załącznik C

Sprawozdania z posiedzeń plenarnych Zespołu do Spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, które odbyły się w 2017 r.

Spis treści

Sprawozdanie z posiedzenia Zespołu do spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, które odbyło się w dniu 30 marca 2017 r.	237
Sprawozdanie z posiedzenia Zespołu do spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, które odbyło się w dniu 21 czerwca 2017 r.	250
Raport Rady Europy ws. długoterminowej przyszłości systemu Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności – konkluzje dotyczące implementacji. Konwencji na poziomie krajowym	265
Sprawozdanie z posiedzenia Zespołu do spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, które odbyło się w dniu 28 września 2017 r.	270
Sprawozdanie z posiedzenia Zespołu do spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, które odbyło się w dniu 14 grudnia 2017 r.	290

SPRAWOZDANIE

z posiedzenia Zespołu do Spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, które odbyło się w dniu 30 marca 2017 r.

W dniu 30 marca 2017 r. odbyło się posiedzenie Zespołu ds. Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: Zespół), powołanego Zarządzeniem nr 73 Prezesa Rady Ministrów z dnia 19 lipca 2007 r. z późniejszymi zmianami. Było to szczególne posiedzenie z uwagi na udział w nim delegacji rządu ukraińskiego oraz Parlamentu Ukrainy pod przewodnictwem Pana Ivana Lishchyna, Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości i agenta rządu ukraińskiego w postępowaniach przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka (dalej: ETPCz lub Trybunał). Delegacja złożyła wizytę w Polsce w celu zapoznania się z polskimi mechanizmami w zakresie wykonywania wyroków ETPCz, które uważane są za jedno z modelowych pośród 47 państw Rady Europy.

Spotkaniu przewodniczyła Pani Minister Renata Szczęch, a następnie Pani Justyna Chrzanowska, Pełnomocnik Ministra Spraw Zagranicznych do spraw postępowań przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka (dalej Przewodnicząca lub Pełnomocnik).

I. Otwarcie posiedzenia i wprowadzenie Przewodniczącej Zespołu

Posiedzenie otworzyła Pani Renata Szczęch, Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Pani Minister przywitała gości z Ukrainy – Pana Ministra Ivana Lishchyna, Pana Andriia Pomazanova, Posła Parlamentu Ukrainy, Panią Marynę Skliarenko, Pierwszego Zastępcę Szefa Departamentu Sprawiedliwości i Bezpieczeństwa Sekretariatu Rady Ministrów Ukrainy oraz pozostałych członków delegacji – kierownictwo i pracowników Biura Pełnomocnika rządu, a także przedstawicielkę Biura Rady Europy w Kijowie.

Pani Minister poinformowała uczestników posiedzenia, że goście przeprowadzili już rozmowy z Pełnomocnikiem Ministra Spraw Zagranicznych do Spraw Postępowań przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka, z przedstawicielami Ministerstwa Sprawiedliwości oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji. W trakcie tych spotkań zapoznali się z polskim systemem koordynacji wykonywania orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i z najważniejszymi wyzwaniami stojącymi w tym zakresie przed polskimi władzami. Pani Minister zachęciła również gości do dzielenia się własnymi refleksjami, doświadczeniami i dobrymi praktykami.

Pani Minister wyraziła zrozumienie dla wyzwań, jakie stoją przed rządem Ukrainy w zakresie reformowania między innymi wymiaru sprawiedliwości. Zadeklarowała nie tylko poparcie dla tych reform, ale przede wszystkim pełne wsparcie Polski i chęć dzielenia się doświadczeniami z naszej transformacji ustrojowej i budowania demokracji opartej na rządach prawa.

Następnie głos zabrał Pan Minister Ivan Lishchyna, który, dziękując za zaproszenie, przypomniał o stojących przed Ukrainą bardzo poważnych wyzwaniach. Wymienił wśród nich wojnę toczącą się na wschodzie Ukrainy, a także kryzys finansowy. Jednocześnie stwierdził, że wykonywanie wyroków Trybunału jest jednym z najważniejszych elementów budowy państwa prawa. Dodał, że polskie doświadczenia w tym zakresie są bardzo ważne dla władz Ukrainy, ponieważ utwierdzają je w przekonaniu, że ich wysiłki nie idą na marne. Z tego powodu członkowie delegacji z Ukrainy są bardzo zainteresowani informacjami, jakimi zechce podzielić się z nimi strona polska.

II. Informacja właściwych resortów i innych podmiotów na temat planów dotyczących wykonania i postępów w realizacji poszczególnych orzeczeń Trybunału

1. Informacja nt. działań zmierzających do wykonania wyroku pilotażowego w sprawie *Rutkowski i inni p. Polsce*, wyrok z dnia 7 lipca 2015 r. (skarga nr 72287/10), w zakresie zmiany Ustawy o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (dalej: Ustawa o skardze), referuje: Ministerstwo Sprawiedliwości

Pan Maciej Kiełbik, przedstawiciel Departamentu Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka w Ministerstwie Sprawiedliwości (dalej: MS) przypomniał treść wyroku *Rutkowski i inni p. Polsce*. Stwierdził, że w wyroku tym Trybunał zidentyfikował dwa podstawowe problemy dotyczące skargi na przewlekłość. Pierwszym było dokonywanie przez sądy polskie nieuprawnionej fragmentacji postępowania, czyli ograniczania oceny tylko do ostatniego etapu, na którym toczyło się postępowanie. Sądy nie dokonywały całościowej oceny postępowania od momentu jego wszczęcia do rozpoznania skargi. Drugi dotyczył nieadekwatności przyznawanej rekompensaty za stwierdzoną przewlekłość postępowania. Powodowało to, że na poziomie krajowym nie dochodziło do usunięcia naruszenia i strona nadal miała status ofiary w rozumieniu Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (dalej: Konwencja), a zatem mogła nadal skutecznie wnosić skargę do ETPCz.

Ministerstwo Sprawiedliwości oceniło, że konieczne jest wprowadzenie środków legislacyjnych, które umożliwią fragmentację postępowania oraz pozwolą na przyznawanie adekwatnych sum pieniężnych w razie stwierdzonej przewlekłości. W efekcie prowadzonych w 2016 r. prac legislacyjnych w MS w dniu 30 listopada 2016 r. uchwalono *Ustawę o zmianie ustawy o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw*, która w art. 6 dokonała odpowiedniej zmiany Ustawy o skardze.

W art. 1 ust. 3 Ustawy o skardze wprowadzona została dyrektywa interpretacyjna, zgodnie z którą przepisy Ustawy stosuje się zgodnie ze standardami wynikającymi z Konwencji. Norma ta ma wiązać sądy i stanowić podstawę do dokonywania wykładni systemowej w sposób zgodny ze standardami Konwencji. Ustawa odwołuje się do standardów Konwencji, a więc również do wyroków Trybunału, które sądy muszą brać pod uwagę w trakcie orzekania. Przedstawiciel MS podkreślił, że w wyroku pilotażowym nie została zakwestionowana sama Ustawa o skardze, ale praktyka jej stosowania przez sądy. W ocenie MS konieczne jednak były działania legislacyjne, ze względu na fakt, że nawet uchwała Sądu Najwyższego z 28 marca 2013 r., która w swojej tezie odzwierciedlała zalecenia Trybunału, nie wpłynęła pozytywnie na statystyki orzecznictwa sądów krajowych.

Zgodnie z art. 2 ust. 2 zd. 2 Ustawy sąd ma obowiązek uwzględnić łączny czas trwania postępowania od momentu jego wszczęcia do chwili rozpoznania skargi. Ta zmiana stanowi też odejście od koncepcji skargi na przewlekłość postępowania jako środka doraźnego, zapoczątkowanej wyrokiem SN z 2005 r.

W celu uzyskania adekwatnej wysokości rekompensaty, wprowadzono dwustopniowy mechanizm, oparty również na orzecznictwie Trybunału. Wprowadzono kwotę bazową (500 zł) odszkodowania za każdy rok trwania postępowania, które zostało uznane za przewlekłe. Wprowadzono również możliwość zwiększania tej kwoty, zwłaszcza w sytuacji, gdy sprawa ma szczególne znaczenie dla skarżącego (np. w przypadku postępowania karnego i tymczasowego aresztowania) i gdy skarżący nie przyczynił się do przewlekłości postępowania. Jest to wyliczenie o charakterze przykładowym, sądy powinny stosować elastyczne podejście do tej regulacji.

Kolejną kwestią podnoszoną przez Trybunał w sprawach dotyczących przewlekłości postępowań (choć nie w sprawie *Rutkowski p. Polsce*) jest nadmierny formalizm. W rezultacie nowelizacji, jeżeli skarga zostanie odrzucona z przyczyn formalnych, skarżący będzie miał prawo zapoznać się ze wskazanymi przez sąd nieprawidłowościami skargi i niezwłocznie wnieść skargę po raz kolejny. Nie ma obowiązku oczekiwania przez 12 miesięcy na wniesienie kolejnej skargi.

W zakresie środków generalnych o charakterze miękkim, orzeczenie zostało przetłumaczone i doręczone prezesom wszystkich zainteresowanych sądów wraz ze standardami określonymi przez Trybunał, dotyczącymi przewlekłości. Problematyka ta była również przedmiotem szkoleń. Będzie ona również przedmiotem oceny w przyszłości w drodze kwerendy.

Przedstawiciel MS przedstawił dane statystyczne informując, że w latach 2012–2015 liczba wnoszonych skarg na przewlekłość postępowania wzrosła prawie dwukrotnie z poziomu 8500 do 18 000. W 2016 r. odnotowano spadek do poziomu 16 500. Średni poziom zasądzanych sum pieniężnych wzrósł z poziomu 2900 zł w 2015 r. do 3200 zł w 2016.

Pan Minister Ivan Lishchyna zapytał o opłatę sądową za złożenie skargi na przewlekłość postępowania. W odpowiedzi przedstawiciel MS poinformował, że obecnie opłata ta wynosi 200 zł. W 2004 r. została ona ustalona na 100 zł, ale Ministerstwo uznało, że po 12 latach, ze względu na poprawę poziomu zamożności społeczeństwa, podniesienie opłaty jest uzasadnione. Dodatkowo zauważył, że opłata nie ogranicza prawa do skargi, gdyż stronie przysługuje prawo do złożenia wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych.

Pani Minister Renata Szczęch zapytała o to, jak w zakresie przewlekłości postępowań kształtuje się sytuacja na Ukrainie. W odpowiedzi Pan Minister Ivan Lishchyna stwierdził, że przewlekłość postępowań jest poważnym problemem na Ukrainie i że nie ma tam mechanizmu rekompensaty podobnego do obecnego w prawie polskim. Zadeklarował, że rząd Ukrainy chce uczyć się na polskich doświadczeniach w tym zakresie. Przewodnicząca zobowiązała się do przekazania stronie ukraińskiej tłumaczeń zarówno pierwotnej, jak i znowelizowanej wersji Ustawy o skardze i zwróciła uwagę, że rząd ukraiński może skorzystać od razu z obecnego brzmienia tej Ustawy, unikając w ten sposób części problemów, które dotknęły Polskę.

2. Informacja nt. postępu w realizacji wyroków z grupy *Kędzior p. Polsce* wyrok z dnia 16 października 2012 r. (skarga nr 45026/07), w zakresie przeprowadzenia nowelizacji Ustawy o ochronie zdrowia psychicznego oraz Ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi – referuje: Ministerstwo Zdrowia

Pan Przemysław Kłaman, Naczelnik Departamentu Współpracy Międzynarodowej w Ministerstwie Zdrowia (dalej MZ), poinformował, że wyrok w sprawie *Kędzior p. Polsce* dotyczy umieszczenia w Domu Pomocy Społecznej (dalej DPS) osoby całkowicie ubezwłasnowolnionej. Trybunał stwierdził, że należało wprowadzić mechanizm, zgodnie z którym do umieszczenia takiej osoby w Domu Pomocy Społecznej konieczny byłby wyrok sądu, a także inne procedury gwarantujące jej prawa. Zmiany te mają zostać wprowadzone w nowelizowanej Ustawie o ochronie zdrowia psychicznego.

Według projektu nowelizacji każde umieszczenie osoby w DPS będzie wymagało wyroku sądu. Ponadto, zarówno ta osoba, jak i jej bliscy: małżonek, krewni w linii prostej, rodzeństwo, przedstawiciel ustawowy oraz osoba sprawująca opiekę, będą mieli prawo wnioskowania o zmianę tego orzeczenia. Projekt zakłada również każdorazową konieczność przeprowadzenia rozprawy, zarówno w przypadku umieszczenia osoby w DPS, jak i w przypadku wystąpienia o zmianę takiego orzeczenia. Co więcej, sąd obligatoryjnie, a nie jak dotychczas – fakultatywnie, będzie ustanawiał pełnomocnika dla osoby umieszczanej w DPS.

Pan Kłaman stwierdził, że prace nad projektem Ustawy przedłużyły się ze względu na przedłożone uwagi dotyczące finansowania zmian zakładanych w projekcie. Niemniej jednak wyraził nadzieję, że uda się dotrzymać ustalonego w poprzednim roku harmonogramu, zgodnie z którym Ustawa powinna zostać przyjęta w lipcu 2017 r.

Pani Minister Renata Szczęch zapytała, czy projekt dotyczy wyłącznie osób umieszczanych w DPS, czy obejmuje również Zakłady Opiekuńczo-Lecznicze i inne typy placówek sprawujących opiekę. Pan Kłaman odpowiedział, że projektowana zmiana dotyczy wyłącznie Domów Pomocy Społecznej. W uzupełnieniu Pani Joanna Maciejewska, przedstawiciel Departamentu Współpracy Międzynarodowej w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (dalej MRPiPS) wskazała, że w ministerstwie powołany został zespół pracujący nad rozwiązaniami dotyczącymi umieszczania osób ubezwłasnowolnionych w innych zakładach opiekuńczych.

Przewodnicząca zwróciła uwagę na spójność działań podejmowanych przez członków Zespołu, a także podkreśliła wagę współpracy między poszczególnymi ministerstwami.

Pani Olga Davydochuk, Dyrektor Biura Pełnomocnika rządu Ukrainy przed ETPCz, zapytała o to, w jaki sposób rozwiązywana jest sytuacja osób samotnych, niemających rodziny. Przedstawiciel MZ stwierdził, że przygotowywana nowelizacja zawiera rozwiązanie, zgodnie z którym sąd co 6 miesięcy będzie dokonywał oceny stanu zdrowia osoby ubezwłasnowolnionej, niezależnie od tego, czy zgłoszono o to wniosek.

Pan Minister Ivan Lishchyna podkreślił, że zgodnie z prawem ukraińskim opiekun jest nadawany osobie ubezwłasnowolnionej automatycznie w momencie jej skierowania do DPS i zapytał jak wygląda to w Polsce. W odpowiedzi przedstawiciel MZ stwierdził, że w Polsce taka osoba ma najczęściej przedstawiciela ustawowego lub osobę sprawującą faktyczną opiekę, która to osoba również będzie mogła wystąpić o zmianę orzeczenia sądu. Najważniejszą zmianą jest to, że sąd będzie obligatoryjnie ustanawiał pełnomocnika osoby ubezwłasnowolnionej. Pan Minister Lishchyna w kontekście sprawy *Kędzior p. Polsce* zwrócił uwagę na dwie sprawy rozpoznawane przez Trybunał: *Rudenko p. Ukrainie* oraz *Zajczenko p. Ukrainie*, które dotyczą nadużycia przez sądy prawa do skierowania osoby do placówki dla chorych psychicznie.

Pani Justyna Lewandowska, Dyrektor Krajowego Mechanizmu Prewencji w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich (dalej: RPO), zapytała przedstawiciela MRPIPS o to, czy po wejściu w życie nowelizacji Ustawy planowane są działania informujące, skierowane do pracowników DPS, o tym w związku ze zmianą przepisów do skierowania osoby do DPS potrzebne będzie orzeczenie sądowe. Pani Joanna Maciejewska stwierdziła, że ministerstwo oczekuje na zmianę Ustawy i zasugerowała wystąpienie RPO do Ministra w tej sprawie. Pani Justyna Lewandowska zapowiedziała ukazanie się raportu RPO dotyczącego Domów Pomocy Społecznej.

Przewodnicząca zadeklarowała, że po wejściu w życie Ustawy MSZ skieruje wystąpienie do MRPIPS i MZ apelujące o wcielenie w życie rozwiązań Ustawy. Zadeklarowała również możliwość wsparcia MSZ na etapie prac parlamentarnych. Wyraziła także pewne rozczarowanie faktem, że prace nad projektem Ustawy trwały tak długo, choć uznała to po części usprawiedliwione koniecznością zabezpieczenia odpowiednich środków w celu realizacji jego założeń.

Pani Małgorzata Świątczak, Zastępca Dyrektora Zespołu Prawa Cywilnego w Biurze RPO, zadała pytanie dotyczące tego, czy Ustawa odnosi się do problemu trudności ze znalezieniem opiekuna nawet dla osób częściowo ubezwłasnowolnionych. W odpowiedzi przedstawiciel MZ zwrócił uwagę na umieszczony w ustawie katalog przypadków, w których ustanawiany jest pełnomocnik dla osoby ubezwłasnowolnionej.

Pani Minister Renata Szczęch powiedziała, że z własnego doświadczenia wie, iż znalezienie opiekuna dla takich osób często stanowi w Polsce bardzo poważny problem.

3. Informacja nt. postępu w realizacji wyroku ws. *Grabowski p. Polsce*, wyrok z dnia 30 czerwca 2015 r. (skarga nr 57722/12), w kontekście wyeliminowania błędnej praktyki stosowania art. 27 Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, referuje: Ministerstwo Sprawiedliwości

Pan Krzysztof Masło, Dyrektor Departamentu Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka, MS poinformował, że w sprawie *Grabowski p. Polsce* problem stanowiło stosowanie art. 27 Ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich. Przepis ten stanowi podstawę umieszczenia nieletniego w schronisku dla nieletnich, przy czym do czasu skierowania na rozprawę okres umieszczenia w schronisku nie powinien przekraczać 3 miesięcy. W szczególnie uzasadnionych przypadkach może on zostać przedłużony o kolejne 3 miesiące. Natomiast do czasu zakończenia postępowania nieletni nie powinien przebywać w schronisku dłużej niż rok, choć i ten termin może w szczególnie uzasadnionych przypadkach zostać przedłużony przez sąd wyższej instancji nad sądem rejonowym.

W sprawie *Grabowski p. Polsce* ujawniła się niewłaściwa praktyka stosowania tego przepisu przez polskie sądy rodzinne i opiekuńcze. Polegała ona na tym, że o ile sąd orzekł w sprawie umieszczenia nieletniego w schroniskach dla nieletnich, o tyle postanowienia o przedłużeniu tego okresu zapadały przed sądami bez rozprawy.

W celu wykonania przedmiotowego wyroku, MS podjęło działania legislacyjne, upowszechniające i nadzorcze. W dniu 30 grudnia 2015 r. opublikowane zostało rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. – *Regulamin urzędowania sądów powszechnych*. Zawiera on dwa szczegółowe przepisy (§§ 242 i 243) dotyczące umieszczania nieletnich w schroniskach. Nakładają one obowiązek wydania przez sąd rozstrzygnięcia w przedmiocie umieszczenia nieletniego w schronisku dla nieletnich, także po skierowaniu sprawy na rozprawę, oraz obowiązek przesłania administracji schroniska, postanowienia w przedmiocie przedłużenia pobytu w schronisku dla nieletnich. Administracja schroniska ma otrzymać odpis tego postanowienia nie później niż na 3 dni przed upływem terminu umieszczenia w schronisku dla nieletnich.

Obecnie w MS powołano zespół, którego zadaniem jest przeprowadzenie analizy dotychczasowych regulacji w zakresie postępowań w sprawach nieletnich i dostosowanie ich do standardów europejskich. Inauguracyjne posiedzenie zespołu odbędzie się w dniach 5–7 kwietnia 2017 r.

W zakresie działań upowszechniających, ministerstwo przetłumaczyło wyrok i umieściło go na swojej stronie internetowej. Informacja o wyroku została także skierowana do wszystkich prezesów sądów apelacyjnych, a także do prezesa sądu, w którym doszło do naruszenia, oraz prezesa sądu wyższej instancji nad nim. Przewodzone są również szkolenia, w których podnoszona jest kwestia praktyki stosowania art. 27 ww. Ustawy.

W sierpniu 2015 r. Ministerstwo Sprawiedliwości zwróciło się do wszystkich prezesów sądów apelacyjnych o zbadanie aktualnej praktyki sądów rodzinnych. Kwerenda wskazała na niejednorodną praktykę stosowania przez polskie sądy art. 27. W maju 2016 r. MS zwróciło się do wszystkich prezesów sądów apelacyjnych z prośbą o przypomnienie sędziom o standardach stosowania art. 27 i konieczności stosowania przez sądy nowego rozporządzenia. Obecnie następuje ujednoczenie praktyki orzeczniczej w kierunku wytyczonym w orzeczeniu w sprawie Grabowskiego. Na wniosek MS, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości wpisał do swoich działań naukowo-badawczych zagadnienie stosowania środków zapobiegawczych w postępowaniach w sprawach nieletnich.

Przewodnicząca przypomniła, że pierwotne założenia MS obejmowały również zmianę przepisów prawa i tego może od Polski oczekiwać Komitet Ministrów Rady Europy (dalej: KM). Równocześnie zaznaczyła, że z uwagi na wielość podjętych działań zmierzających do wykonania wyroku, po zebraniu odpowiednich danych, będzie można przekonywać Komitet Ministrów, że dotychczasowe działania praktyczne są wystarczające do uznania wyroku za wykonany. Nie oznacza to jednak rezygnacji ze zmian prawa.

Pan Marcin Mazur, Zastępca Dyrektora Zespołu ds. Wykonywania Kar w Biurze RPO, zgodził się, że problem w wyroku *Grabowski p. Polsce* polegał przede wszystkim na praktyce stosowania prawa. Dodał, że w wyroku tym poruszona była również kwestia zmiany i uchylenia umieszczenia w schronisku dla nieletnich i zapytał, czy będzie ona przedmiotem interwencji legislacyjnej. W odpowiedzi Pan Krzysztof Masło podkreślił, że z wyroku wynika konieczność zmiany praktyki, a nie prawa, i zapewnił, że w przypadku niekorzystnych zmian w orzecznictwie sądów możliwe jest rozpoczęcie prac nad zmianą brzmienia art. 27 *Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*.

Przewodnicząca podkreśliła, że istnieją również sprawy, w których do wykonania wyroku wystarczająca jest zmiana praktyki. Do jej udowodnienia niezbędna jest statystyka, której gromadzenie jest uciążliwe dla sądów, lecz często wynika z wymogów organizacji międzynarodowych.

4. Informacja nt. postępu w realizacji wyroku ws. *Potomska i Potomski p. Polsce* wyrokz dnia 29 marca 2011 r., (skarga nr 33949/05), w zakresie przeprowadzenia nowelizacji *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* – referuje: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Pan Mecenas Łukasz Czwojda, Przedstawiciel Departamentu Ochrony Zabytków w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego (dalej: MKiDN), poinformował, że sprawa dotyczy naruszenia art. 1 Protokołu dodatkowego do Konwencji, tj. pozbawienia prawa własności przez wpisanie nieruchomości do rejestru zabytków. Nieruchomość będąca przedmiotem sprawy to zamknięty cmentarz żydowski, który w planie zagospodarowania przestrzennego został przeznaczony pod zabudowę, a następnie wojewódzki konserwator zabytków wpisał go do rejestru zabytków, co uniemożliwiło realizację zamierzenia budowlanego przez nabywców. W wyroku Trybunał wskazał, że ustawodawstwo polskie nie przyznaje w takiej sytuacji nabywcom roszczenia o wykup tej nieruchomości.

Pan Czwojda zaznaczył, że sprawa *Potomska i Potomski p. Polsce* miała charakter jednostkowy, jednak właściciele utracili całkowicie możliwość zagospodarowania przedmiotowej nieruchomości.

MKiDN doszło do przekonania, że konieczna jest zmiana systemu rejestru zabytków. Obecnie konsekwencją wpisania do rejestru budynku jest uniemożliwienie jego rozbioru, a zmiana jego wyglądu wymaga zgody wojewódzkiego konserwatora zabytków. W ocenie ministerstwa obecne rozwiązania nie nadają się do uwzględnienia w nich roszczeń o wykup bądź o odszkodowanie, gdyż trudno byłoby wykazać przesłankę utraty możliwości zagospodarowania przez wpis do rejestru. Można rozważać sytuację, w której wpis do

rejestr wywoływałby automatyczny efekt w postaci powstania roszczenia, lecz znacząco wpływałoby to na zakres obciążeń sektora finansów publicznych.

MKiDN postanowiło dokonać zmiany Ustawy o ochronie zabytków. W październiku 2016 r. miała miejsce wizyta Sekcji Wykonywania Wyroków KM, a w dniu 14 grudnia 2016 r. Minister Kultury powołał pięcioosobowy zespół, który obecnie pracuje nad założeniami Ustawy, które mają zostać przedstawione Ministrowi do 31 sierpnia br.

Dodatkowo MKiDN zamierza przeprowadzić częściową nowelizację Ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. *o gospodarce nieruchomościami*, która co prawda nie zrealizuje w pełni zaleceń Trybunału, ale ma zapobiec w przyszłości tego typu stanom faktycznym. Zgodnie z nowelizacją, jeżeli przedmiotem sprzedaży jest były cmentarz, a zbywcą Skarb Państwa lub jednostka samorządu terytorialnego, wówczas taka decyzja będzie wymagała zgody wojewódzkiego konserwatora zabytków. W dniu 28 lutego 2017 r. projekt został przyjęty przez Radę Ministrów i skierowany do Sejmu.

W dalszym ciągu pozostaje nierozwiązany problem wykonania środków indywidualnych w przedmiotowym wyroku, tj. wykup nieruchomości od właścicieli. Są oni gotowi sprzedać ją Skarbowi Państwa, a w 2015 r. została ustalona nawet konkretna kwota, jednak problem stanowi ustalenie właściwego organu. W ocenie MKiDN właściwym organem jest starosta sławieński, co wynika z przepisów Ustawy o gospodarce nieruchomościami. Dysponuje on odpowiednimi środkami, które otrzymuje w postaci dotacji celowej od wojewody. MSZ włączyło się do sprawy skierowało pismo do starosty w listopadzie 2016 r. W marcu 2017 r. Starosta złożył wniosek do zachodniopomorskiego konserwatora zabytków o zajęcie stanowiska w sprawie i o podjęcie kroków prawnych. Wojewódzki konserwator zabytków nie dysponuje jednak, w przeciwieństwie do Starosty, w swoim budżecie pozycją, z której środki mógłby przeznaczyć na wykup tej nieruchomości.

Przewodnicząca stwierdziła, że skomplikowany stan faktyczny oraz potencjalnie wysokie koszty dla budżetu państwa sprawiają, że prace nad wykonaniem tego wyroku trwają już dosyć długo. Zauważyła, że wykup tej nieruchomości jest szczególnie istotny również z powodu obowiązków, z którymi wiąże się jej posiadanie, m.in. obowiązku utrzymania jej w dobrym stanie. Dodała, że choć na razie jest to jedyna taka sprawa skierowana przeciwko Polsce, to nierozważne działania legislacyjne mogą doprowadzić do zwielokrotnienia liczby roszczeń wysuwanych pod adresem Skarbu Państwa.

Pani Małgorzata Świąteczak z Biura RPO podziękowała MSZ za włączenie się w wykonanie wyroku. Zwróciła uwagę, że większość spośród trafiających do Rzecznika spraw dotyczących ochrony zabytków koncentruje się na konieczności uzyskania zgody wojewódzkiego konserwatora zabytków na remont zabytkowego budynku. Dodała, że brak roszczenia o wykup nieruchomości jest istotnym problemem systemowym w Polsce i nie dotyczy tylko sprawy *Potomska i Potomski p. Polsce*, ale także całej serii wyroków z grupy *Skibińscy*, które dotyczą tego, że w planach zagospodarowania przestrzennego na nieruchomości prywatne są nakładane uciążliwe obowiązki publiczne, związane w szczególności z budową dróg publicznych. Na każdą zmianę na takiej nieruchomości potrzebna jest jakaś forma zgody administracyjnej, którą w praktyce nie jest udzielana. Rzecznikowi pomimo wieloletniej korespondencji z Ministerstwem Infrastruktury nie udało się uzyskać żadnych zmian legislacyjnych w tym zakresie. Przypomniała, że Trybunał Konstytucyjny, opierając się m.in. na orzecznictwie strasburskim stwierdził, że w prawie polskim powinno istnieć roszczenie o wywłaszczenie przysługujące właścicielowi nieruchomości, a nie tylko organowi administracji. Obecnie istnieje możliwość, że odpowiednia regulacja zostanie zawarta w *Kodeksie urbanistycznym*. Przedstawicielka RPO stwierdziła, że sprawa ta jest nieodpowiednio rozwiązana w prawie polskim na poziomie systemowym, pomimo istnienia pewnych instrumentów na gruncie postępowania cywilnego.

W odpowiedzi Przewodnicząca stwierdziła, że właściwość MKiDN jest ograniczona do kwestii ochrony zabytków, a także wskazała na różnice pomiędzy sprawami *Potomska i Potomski p. Polsce* oraz *Skibińscy p. Polsce* oraz na fakt, że drugi z tych wyroków został wykonany zgodnie z zaleceniami Komitetu Ministrów.

Eliza Suchożebska, Zastępca Pełnomocnika MSZ ds. postępowań przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka, zastrzegając, iż kwestie związane z grupą spraw *Skibińscy p. Polsce* należą do właściwości Ministerstwa Infrastruktury i Budownictwa, podniosła, że należy odróżnić te sprawy od sprawy *Potomska i Potomski p. Polsce*. Grupa *Skibińscy p. Polsce* została już uznana przez Komitet Ministrów Rady Europy za wykonaną. Źródło problemu zidentyfikowanego przez Trybunał w grupie *Skibińscy* było bowiem odmienne i zostało już obecnie usunięte. Problemem w grupie *Skibińscy* były przepisy przejściowe Ustawy z 1994 r. *o zagospodarowaniu*

przestrzennym, które utrzymały w mocy tzw. stare plany zagospodarowania przestrzennego bez stosowania do nich jednocześnie nowych przepisów Ustawy z 1994 r. dotyczących rekompensat dla właścicieli z tytułu obniżenia wartości ich gruntu wynikającego z planowania inwestycji publicznych na ich gruntach. Istotą problemu w sprawie *Skibińscy* był długotrwały stan niepewności związany z przedłużającym się procesem realizacji inwestycji publicznych planowanych na nieruchomości przy jednoczesnym wyłączeniu roszczeń odszkodowawczych wynikających z obniżenia wartości nieruchomości objętych rezerwą na cele publiczne. Jednakże, nową Ustawą z 2003 r. o *planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* tzw. stare plany zagospodarowania przestrzennego zostały uchylone. Trybunał odstąpił w sprawie *Skibińscy* od wydawania wyroku pilotażowego. Sprawa *Potomscy* dotyczy natomiast pewnych ograniczeń w interesie publicznym znajdujących się niejako z natury rzeczy na danej nieruchomości, w stosunku do której nie zachodzi stan niepewności związany z planowaną w nieokreślonej przyszłości inwestycją publiczną.

Przewodnicząca zwróciła uwagę na nieobecność przedstawicieli ministra właściwego do spraw budownictwa, którzy mogliby odnieść się do uwag Rzecznika, ale zapewniła, że znajdują się one w sprawozdaniu z posiedzenia Zespołu. Zaznaczyła także, że posiedzenia Zespołu służą nie tylko podnoszeniu kwestii naruszeń Konwencji wskazanych przez Trybunał, ale również dążeniu do przeciwdziałania potencjalnym naruszeniom.

Pani Małgorzata Świątczak stwierdziła, że w Ustawach planistycznych funkcjonuje mechanizm kompensacyjny, którego nie ma w ustawie o ochronie zabytków, i zasugerowała, że wprowadzenie podobnego rozwiązania legislacyjnego mogłoby pomóc w przyszłości.

Przewodnicząca podkreśliła, że przyjęte rozwiązania muszą być możliwe do udźwignięcia dla Skarbu Państwa i wyraziła nadzieję, że MKiDN jest świadome zarówno problemu, jak i obowiązujących standardów.

Pan Minister Ivan Lishchyna zapytał, jak w polskim ustawodawstwie rozstrzygnięta została kwestia następstwa czasowego, a także o to, jak kształtuje się odpowiedzialność urzędnika, który odpowiada za sprzedaż nieruchomości. W odpowiedzi Przewodnicząca wskazała, że nie jest to sprawa, w której okoliczności faktyczne są jednoznaczne i że nie można przyjąć, że skarżący działali w dobrej wierze.

Pan Łukasz Czwojda wskazał, że w polskim prawodawstwie istnieje możliwość wykorzystania terenu cmentarza, który został wyłączony z funkcji grzebalnych, po spełnieniu określonych warunków. W tej sprawie trudno jest stwierdzić odpowiedzialność konkretnego urzędnika, ponieważ decyzję podejmowało ciało kolegialne działające w latach 70. XX w., dlatego ta kwestia jest przedawniona.

Pan Minister Lishchyna zauważył, że na gruncie prawa ukraińskiego pojawiają się podobne, choć nie identyczne stany faktyczne. Zapytał także, czy w Polsce istnieje ogólny system rekompensat za błędy popełnione przez państwo w trakcie procesu prywatyzacji w latach 90. XX w.

Przewodnicząca zwróciła uwagę na historyczne podobieństwa własnościowe pomiędzy Polską a Ukrainą i zauważyła, że w sprawie *Potomscy* mamy do czynienia ze stanem faktycznym, który powstał na długo przed związaniem się przez Polskę postanowieniami Konwencji Protokołem 1 do niej. Polska nie przyjęła jednej Ustawy reprivatyzacyjnej i w związku z tym nie dysponuje jednym środkiem naprawczym w stosunku do roszczeń reprivatyzacyjnych. W Polsce wszystkie sprawy reprivatyzacyjne są rozstrzygane na zasadach ogólnych, na podstawie przepisów postępowania administracyjnego lub prawa cywilnego. Obecnie przeciw uchwaleniu jednej Ustawy reprivatyzacyjnej wydaje się przemawiać upływ czasu oraz fakt rozpoczęcia i zakończenia wielu postępowań odszkodowawczych, które dla wielu skarżących zakończyły się sukcesem. Powstałby więc problem porównywalności, zwłaszcza w sytuacji konieczności miarkowania wysokości odszkodowań, tak np. jak ma to miejsce w przypadku mienia zabużańskiego.

Pan Łukasz Podgajny, Starszy Radca Prokuratury Generalnej, poinformował, że skala spraw prowadzonych przez Prokuraturę Generalną jest bardzo duża. Obecnie orzecznictwo sądów powszechnych idzie w kierunku uwzględniania powództw, a Prokuratura Generalna walczy głównie o wysokość kwot.

Przewodnicząca zaznaczyła, że MSZ monitoruje również sprawy reprivatyzacyjne w innych krajach, m.in. w Rumunii, z której kilka spraw reprivatyzacyjnych trafiło do Trybunału. Stwierdziła, że Polska nie miała do tej pory spraw dotyczących tej tematyki przed Trybunałem, zaś te skargi, które do niego trafiły zostały uznane za niedopuszczalne (np. w sprawie *Ogórek p. Polsce*).

5. Informacja nt. postępu w realizacji wyroków z dnia 5 stycznia 2010 r. ws. *Frasik p. Polsce* (skarga nr 22933/02), w kontekście prawa osób osadzonych do zawarcia związku małżeńskiego – referuje: Centralny Zarząd Służby Więziennej

Pani Teresa Kujawa, Kierownik Zespołu ds. Skarg Osób Pozbawionych wolności, przedstawiciel Biura Spraw Wewnętrznych Centralnego Zarządu Służby Więziennej (dalej: CZSW), poinformowała, że w sprawie *Frasik p. Polsce* Trybunał stwierdził naruszenie art. 12 i 13 Konwencji, poprzez arbitralne odmówienie przez sąd zgody osobie tymczasowo aresztowanej na zawarcie związku małżeńskiego na terenie jednostki penitencjarnej oraz braku skutecznego środka odwoławczego od takiej decyzji. Obowiązujące przepisy *Kodeksu karnego wykonawczego* (dalej: KKW) nie ograniczają prawa osób przebywających w zakładach karnych do zawarcia związku małżeńskiego. Również prawo o *aktach stanu cywilnego* dopuszcza możliwość zawarcia związku małżeńskiego poza siedzibą urzędu stanu cywilnego. Osoby tymczasowo aresztowane przebywające na terenie jednostki penitencjarnej znajdują się w dyspozycji organu penitencjarnego, który decyduje o ich kontaktach z innymi osobami w trakcie przebywania w jednostce penitencjarnej. Decyzje dyrektorów jednostek penitencjarnych odnoszą się do możliwości organizacji ceremonii zawarcia związku małżeńskiego na terenie jednostki lub o udziale osoby osadzonej w ceremonii poza siedzibą jednostki w trybie art. 141a Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – *Kodeks karny wykonawczy*, czyli przepustki ze względu na ważne czynniki osobiste.

Działania informacyjne i nadzorcze koncentrują się na uświadamianiu dyrektorów jednostek penitencjarnych o konieczności wyważenia bezpieczeństwa publicznego z interesem osoby ubiegającej się o zorganizowanie takiej ceremonii na terenie jednostki lub opuszczenia jednostki.

Jak wskazała Pani Kujawa, z danych statystycznych jakimi dysponuje CZSW, wynika, iż sprawa *Frasika p. Polsce* miała jednostkowy charakter. W 2016 r. osoby przebywające w jednostkach penitencjarnych zgłosiły 276 takich wniosków, z tej liczby 273 wnioski zostały rozpatrzone pozytywnie, a tylko 3 wnioski dotyczyły odmowy udzielenia przepustki czasowej na zawarcie związku małżeńskiego poza terenem jednostki. Decyzje te były uzasadnione zagrożeniem dla bezpieczeństwa publicznego i negatywną prognozą kryminologiczną osób, które chciały opuścić jednostkę penitencjarną. Dwie spośród tych osób zdecydowały się na zaskarżenie decyzji w trybie art. 7 KKW do sądu penitencjarnego, który jednak utrzymał w mocy te decyzje. W odniesieniu do osób tymczasowo aresztowanych, w 2016 r. 12 osób ubiegało się o możliwość organizacji ceremonii na terenie jednostki i 12 wniosków zostało rozpatrzonych pozytywnie.

Analiza przepisów wskazuje na brak konieczności ubiegania się o zgodę na zawarcie związku małżeńskiego przez osoby osadzone w zakładzie penitencjarnym. Przedmiotowy wyrok jest wykonywany na poziomi praktyki.

Zasady zawierania związku małżeńskiego na terenie zakładu penitencjarnego nie są uregulowane w przepisach prawa powszechnie obowiązującego, ale uroczystość ta nie różni się zasadniczo od tej odbywającej się w urzędzie stanu cywilnego. Kierownik urzędu stanu cywilnego przybywa do jednostki penitencjarnej i udziela ślubu. Administracja jednostki dokłada starań, aby ceremonia odbyła się w warunkach zapewniających jej godny przebieg. W dwóch ubiegłych latach nie odnotowano skarg dotyczących organizacji tego rodzaju ceremonii.

Pan Marcin Mazur z Biura RPO zauważył, że Trybunał słusznie wskazał w wyroku na brak skutecznego środka odwoławczego. Art. 217 KKW mówi o zgodzie na widzenie, a nie na zawarcie związku małżeńskiego. Na decyzję wydaną na podstawie tego przepisu przysługuje środek zaskarżenia, ale jest to środek zaskarżenia dedykowany widzeniom. W ocenie RPO wykonanie wyroku powinno polegać na wprowadzeniu odpowiednich zmian legislacyjnych i na stworzeniu mechanizmu analogicznego do zgody na widzenie lub na prowadzenie rozmów telefonicznych. Środek zaskarżenia w tych sytuacjach służy zarówno osobie tymczasowo aresztowanej, jak i osobie, która ubiega się o zgodę na widzenie lub rozmowę. Przedstawiciel Rzecznika podniósł również, że zgodnie z art. 31 ust. 3 Konstytucji konieczne jest wskazanie celu dokonania ograniczenia praw w ustawie. Mimo dobrej praktyki udzielania zgód przez organa penitencjarne, problem arbitralności jest nadal aktualny. Zaznaczył, że podobny problem może pojawić się również w odniesieniu do skazanych. Osoba, która chciałaby wejść w związek małżeński ze skazanym, nie dysponuje środkiem zaskarżenia. Podkreślił, że przepisy również powinny wskazywać, kto może uczestniczyć w takiej ceremonii. Warunki te powinny dotyczyć zarówno osób tymczasowo aresztowanych, jak i skazanych.

Przewodnicząca zaznaczyła, że wyrok jest wykonywany już od 7 lat, a sprawa nie wymaga wielkich nakładów finansowych ani nie jest też kontrowersyjna społecznie.

Pani Teresa Kujawa wskazała, że podjęcie zmian legislacyjnych nie leży w gestii CZSW. Zasady organizacji ceremonii zawarcia związku małżeńskiego są ściśle związane z bezpieczeństwem jednostki penitencjarnej. Bezpieczeństwo musi zostać zagwarantowane zarówno osobom biorącym udział w ceremonii, jak i urzędnikom urzędu stanu cywilnego. Jest to rozpatrywane w ramach skargi z art. 6 i 7 KKW. Dotychczasowe statystyki wskazują, że interesy osób chcących zawrzeć związek małżeński są należycie chronione. Nie można jednak wykluczyć możliwości niezadowolonej strony z decyzji dyrektora jednostki penitencjarnej.

Pani Urszula Szafrńska, Naczelnik Wydziału ds. Postępowań przed ETPCzw Departamencie Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka w MS, zauważyła, że w posiedzeniu nie uczestniczą przedstawiciele departamentów w MS, które mogą podjąć odpowiednie działania w tej sytuacji. Przyznała, że w związku z wykonaniem tego wyroku początkowo zapadła decyzja o podjęciu prac legislacyjnych w MS, jednak zostały one przerwane we wrześniu 2016 r. Równocześnie zaznaczyła, że MS pozostaje w stałym kontakcie z Sekcją Wykonywania Wyroków KM i że przyjęta została linia argumentacji, zgodnie z którą wystarczającą regulacją przedmiotowej kwestii są przepisy dotyczące widzeń. Prawo do zawarcia związku małżeńskiego przez osoby tymczasowo aresztowane nie powinno być ograniczane.

Obecnie w MS prowadzone są konsultacje z Departamentem Legislacyjnym, Departamentem Wykonania Orzeczeń i Probacji oraz z Prokuraturą Krajową. Oba departamenty MS wskazują, że pominięcie wydania decyzji o wyrażeniu zgody na zawarcie związku małżeńskiego na terenie jednostki penitencjarnej jest niemożliwe ze względu na konieczność zapewnienia bezpieczeństwa. Dodatkowo, zdaniem Prokuratury Krajowej, nie ma potrzeby tworzenia nowych regulacji. Dlatego rząd będzie przekonywać KM, że zmiana praktyki jest wystarczająca do wykonania tego wyroku.

Przewodnicząca poprosiła MS o przekazanie wątpliwości podniesionych przez RPO pod rozwagę Departamentów Wykonania Orzeczeń i Probacji oraz Legislacyjnego w MS. Zobowiązała się również, że do Sekcji Wykonywania Wyroków zostanie przekazany raport z wykonania wskazujący, że wyrok został wykonany przez zmianę praktyki i że podobne uchybienia nie wystąpią w przyszłości.

Pan Marcin Mazur stwierdził, właściwym rozwiązaniem byłoby stworzenie normy charakterze generalnym dedykowanej zawarciu związku małżeńskiego. Dodał, że zgodnie z art. 4 § 2 KKW skazany zachowuje prawa i wolności obywatelskie, a ich ograniczenie może wynikać jedynie z Ustawy oraz z wydanego na jej podstawie prawomocnego orzeczenia. Art. 4 § 2 w związku z art. 217 stosuje się odpowiednio do osób tymczasowo aresztowanych. Przypomniał również, że nie omówiono podniesionej również w wyroku okoliczności, że Pan Frasier (oskarżony) chciał wstąpić w związek z małżeńską z kobietą, która była osobą pokrzywdzoną w sprawie. Zmiana statusu umożliwiłaby pokrzywdzonej skorzystanie z prawa do odmowy składania zeznań. Choć Trybunał stwierdził, że nie byłaby to przeszkoda, to należy zauważyć, że organa muszą dbać o dobro śledztwa i mogą nie być chętne do udzielenia zgód w analogicznych sytuacjach. Zauważył także, że art. 6 i 7 KKW nie mają zastosowania do osoby, która chciałaby wejść w związek małżeński z osobą przebywającą w zakładzie karnym.

Pani Agnieszka Goździł, Przedstawiciel Departamentu Postępowania Przygotowawczego Prokuratury Krajowej, podniosła, że osoba tymczasowo aresztowana ma pewien specjalny status. Tymczasowe aresztowanie występuje przede wszystkim w celu zapewnienia prawidłowego przebiegu postępowania przygotowawczego. Można wyobrazić sobie sytuację, w której osoba zamierzająca zawrzeć związek małżeński lub osoba ubiegająca się o widzenie w celu wzięcia udziału w ceremonii są osobami zaangażowanymi w postępowanie przygotowawcze. Krąg osób, które mogą znaleźć się w tej sytuacji, musi być monitorowany, gdyż w innym przypadku może grozić to matactwem. Stwierdziła, że warto pamiętać o tym, że prawo do odmowy składania zeznań przysługuje również konkubinie. Także statystyka wskazuje, że obecnie stosowana praktyka jest właściwa.

Przewodnicząca poprosiła przedstawicieli MS o rozmowę z właściwymi departamentami MS o zastrzeżeniach zgłaszanych przez RPO. Poinformowała również, że w przypadku braku pozytywnego sygnału z Sekcji Wykonywania Wyroków i niemożliwości zamknięcia sprawy do końca roku, niezbędna może okazać się zmiana dotychczasowego podejścia. Podkreśliła, że nie chce, by sprawą zajęło się Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy lub by znalazła się w kolejnym raporcie na temat stanu wykonywania wyroków w poszczególnych państwach, a zmiany legislacyjne nie wydają się niemożliwe.

III. Informacja na temat działań podejmowanych przez resorty w celu upowszechniania standardów Trybunału – referują: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Finansów

Pani Joanna Maciejewska z MRPiPS poinformowała, że podstawowym zadaniem ministerstwa jest wdrażanie konwencji dotyczących ochrony społecznych praw człowieka, czyli Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, Konwencji o Prawach Dziecka oraz Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych, a także Europejskiej Karty Społecznej.

Stwierdziła, że Konwencja w ograniczonym zakresie odnosi się do obszaru działania MRPiPS, również w skargach sprawy dotyczące kompetencji Ministerstwa podejmowane są w ograniczonym stopniu. Są to sprawy dotyczące praw dzieci, praw do zabezpieczenia społecznego czy osób przebywających w zakładach opiekuńczych. Zwykle w skargach podejmowane są aspekty proceduralne, które leżą w kompetencji innych ministerstw.

Zwróciła uwagę, że dochodzenie praw społecznych jest możliwe w ramach innych instytucji, np. Międzynarodowej Organizacji Pracy (dalej: MOP) – skargi do Komitetu Wolności Związkowych oraz zażalenie do Komitetu Ekspertów na niewykonywanie ratyfikowanych konwencji MOP. Przypomniała, że w ramach Europejskiej Karty Społecznej Polska nie przystąpiła do protokołu skargowego.

Przedstawicielka MRPiPS poinformowała, że w ramach Konwencji ministerstwo brało udział w badaniu zgodności prawa polskiego z Protokołem 12. Przyznała, że w razie związania Polski tym protokołem, w obecnym stanie prawnym wiele skarg mogłoby dotyczyć problematyki z zakresu MRPiPS.

W MRPiPS prowadzony jest przegląd orzecznictwa Trybunału i jeżeli pojawiają się orzeczenia, które chociaż w sposób częściowy dotyczą działania poszczególnych departamentów, są im przekazywane. Dzieje się to przede wszystkim na podstawie sprawozdań przekazywanych przez MSZ. Dostęp do wiedzy o Konwencji jest zapewniony przez stronę internetową ministerstwa, na której znajduje się bardzo rozbudowana zakładka dotycząca społecznych praw człowieka, a w niej podzakładka dotycząca Konwencji i funkcjonowania Trybunału. Są tam także linki do strony Trybunału, do wyszukiwarki orzeczeń oraz do stron MSZ, MS, TK i NSA.

Nie są organizowane specjalne szkolenia dotyczące Konwencji i orzecznictwa Trybunału, natomiast ministerstwo organizuje szkolenia dotyczące dyskryminacji dla wszystkich pracowników, w tym obowiązkowo dla nowo przyjmowanych pracowników. Działania na szczeblu międzynarodowym w zakresie pomocy społecznej są obowiązkowym elementem szkolenia pracowników socjalnych. Kwestia ochrony praw dziecka jest podejmowana w trakcie szkoleń pracowników jednostek pomocy społecznej oraz jednostek samorządu terytorialnego, którzy zajmują się przeciwdziałaniem przemocy.

Przedstawicielka MRPiPS przyznała, że w pracach legislacyjnych nad nowymi przepisami pracownicy resortu nie rozważają standardów Konwencji. Przypomniała jednak, że zakres działania Ministerstwa pokrywa się głównie z konwencjami dotyczącymi społecznych praw człowieka i że te konwencje te są uwzględniane również przy tworzeniu prawa. Przeglądy ich wdrażania są prowadzone regularnie. Jednocześnie Pani Maciejewska przyznała, że znajomość standardów Konwencji mogłaby być wyższa.

Przewodnicząca stwierdziła, że zwłaszcza Departament Legislacyjny MRPiPS powinien zapoznać się z orzecznictwem Trybunału, zwłaszcza w odniesieniu do art. 1 Protokołu 1 dotyczącego prawa własności oraz zasady proporcjonalności. Ministerstwo powinno rozważyć przeszkolenie osób zajmujących się legislacją z zakresu Konwencji z naciskiem na art. 1 Protokołu 1.

Następnie Przewodnicząca, prosząc o zabranie głosu przedstawiciela Ministerstwa Finansów (dalej: MF), stwierdziła, że to dzięki zaangażowaniu tego ministerstwa udało się zmienić *ustawę o finansach publicznych* tak, by mieć jednoznaczność w kwestii zajęcia kwoty zasądzonej na rzecz osoby skarżącej. Kwota ta obecnie jest wolna od zajęcia na rzecz Skarbu Państwa. Zmiana ta nie wynikała z żadnego wyroku Trybunału, lecz miała na celu uniemożliwienie ściągania środków z zadośćuczynienia otrzymanego przez obywatela od państwa przez komornika na poczet innych długów.

Pan Robert Krzyśków, Zastępca Dyrektora Departamentu Współpracy Międzynarodowej w MF, poinformował, że nowelizacja Ustawy została podpisana przez Prezydenta 6 marca br. Stwierdził też, że zakres działania MF jest w obszarze upowszechniania standardów Konwencji mocno ograniczony. Podejmowane są działania informacyjne skierowane do pracowników MF dotyczące standardów orzecznictwa Trybunału. Były one szczególnie intensywne w zeszłym roku przy okazji tłumaczenia wykazu zaleceń. Na stronie MF

zainstalowane zostały linki do stron internetowych, na których można zapoznać się z kluczowymi wiadomościami dotyczącymi problematyki Konwencji i jej standardów.

Poinformował, że w szkoleniach dla pracowników Krajowej Administracji Skarbowej zawarte są elementy dotyczące praw człowieka i podstawowych wolności. Obejmują ich również szkolenia z etyki normatywnej i zawodowej. Również system zdalnego rozwoju szkoleniowego uwzględnił tę tematykę. MF współpracuje z innymi jednostkami administracji publicznej przy realizacji wyroków Trybunału. Dodatkowo po zmianach organizacyjnych w strukturze MF został wyznaczony jeden z pracowników do zajmowania się problematyką Konwencji, co powinno pomóc w realizowaniu standardów Konwencji przez MF.

Przewodnicząca podkreśliła, że praca MF nad *ustawą o finansach publicznych* było przejawem właściwego odczytania standardów dekodowanych przez Trybunał i Komitet Ministrów. Uzyskana w ten sposób jednoznaczność sprzyja realizacji praw obywateli.

Wobec zgody przedstawiciela Kancelarii Prezesa Rady Ministrów do przygotowania informacji w kwestii upowszechniania standardów na kolejne spotkanie Zespołu zapowiedziała, iż drugi organ przedstawiający referat zostanie wyłoniony w drodze ustaleń bilateralnych.

IV. Informacja o najnowszych rozstrzygnięciach ETPCz

Przewodnicząca poinformowała, że w dniu 6 marca 2017 r. uprawomocnił się wyrok w sprawach *Siamaszko i Olszyński p. Polsce*, dotyczący kwestii tzw. żelaznej kasy. Zaznaczyła, że w tej sprawie składany był wniosek do Wielkiej Izby, a sprawa została wykonana w zasadzie jeszcze przed jej rozstrzygnięciem przez Trybunał. Problemu „żelaznej kasy” dotyczył także wyrok z 21 marca 2017 r. w sprawie *Krogul p. Polsce*.

Powiadomiła uczestników posiedzenia, że Polska oczekuje na rozstrzygnięcie dużej grupy spraw *Małecki p. Polsce*, dotyczących zatrudnienia osób pozbawionych wolności. Zaznaczyła, że wyrok ten może być przełomowy nie tylko dla Polski, ale również w stosunku do innych państw.

W dniu 21 marca 2017 r. Trybunał wydał wyrok *Bujak p. Polsce*, kolejnej sprawie dotyczącej leczenia w polskiej placówce penitencjarnej. Sprawa dotyczyła osoby z niepełnosprawnością przebywającą w placówce penitencjarnej i szybkości udzielenia jej świadczeń w latach 2010–2012. Trybunał uznał, że okres 11 miesięcy na przewiezienie do właściwej placówki i umieszczenie w odpowiedniej celi to okres nadmierny, w związku z czym stwierdził naruszenie art. 3 Konwencji. Sprawa ta wpisuje się w poprzednie sprawy dotyczące tej tematyki (*Kaprykowski p. Polsce*). MS i CZSW powinny na bieżąco monitorować jakość leczenia w placówkach penitencjarnych, aby nowe skargi nie napływały do Trybunału.

Na zakończenie posiedzenia Przewodnicząca oddała głos Panu Ministrowi Ivanowi Lishchynie, który stwierdził, że właśnie w taki sposób powinno wyglądać wykonanie wyroków ETPCz. Podziękował stronie polskiej, a zwłaszcza Przewodniczącej za możliwość udziału w posiedzeniu Zespołu i zadeklarował chęć przybycia na kolejne Seminarium Warszawskie dotyczące praw człowieka. Podziękował również za możliwość spotkania w Ministerstwie Sprawiedliwości i wyraził nadzieję, że część polskich rozwiązań uda się przenieść na grunt ukraiński.

Następnie głos zabrała Pani Inna Liniowa, Przedstawicielka Biura Rady Europy w Kijowie. Powiedziała, że wizyta została zorganizowana w ramach współpracy w Radzie Europy. Stwierdziła, że Rada Europy popiera spotkania Pełnomocników rządów różnych krajów i że może to doprowadzić do bardziej efektywnego wykonywania wyroków Trybunału i do wymiany dobrych praktyk. Polska zaprezentowała model współpracy urzędów centralnych i koordynacji wykonywania wyroków ETPCz, który Ukraina może spróbować wykorzystać u siebie. Przedstawicielka Rady Europy zaprosiła Przewodniczącą do Kijowa.

O terminie oraz porządku obrad następnego posiedzenia członkowie Zespołu zostaną powiadomieni w drodze elektronicznej przez Sekretarza Zespołu. W przypadku pytań proszę kontaktować się z Sekretarzem Zespołu (katarzyna.bralczyk@msz.gov.pl, sebastian.kurek@msz.gov.pl).

Załącznik:

1. Lista uczestników posiedzenia w dniu 30 marca 2017 r.

**Uczestnicy posiedzenia Zespołu ds. Europejskiego Trybunału Praw Człowieka
w dniu 30 marca 2017 r., budynek MSZ, ul. Aleksandra Krywulca 2, sala nr 16 (parter) godz. 9.00-13.00**

Podsekretarz stanu w MSZ	Renata Szczęch
Przewodnicząca Zespołu	Justyna Chrzanowska
MSZ DPOPC	Eliza Suchożebrska Bogumiła Warchalewska Iga Czerwińska Sebastian Kurek Stefan Grzegorz Kromolicki
Delegacja z Ukrainy	Ivan Lishchyna , Pełnomocnik rządu przed ETPCz, Andrii Pomazanov , Poseł, Członek Komisji Prawnej i Sprawiedliwości, Parlament Ukrainy, Olga Davydchuk , Dyrektor Biura Pełnomocnika Rządu przed ETPCz Irena Koval , Kierownik Wydziału ds. Ekspertyz i Metodologii, Biuro Pełnomocnika Rządu przed ETPCz, Alisa Migalchan , Kierownik Wydziału ds. Współpracy z Komitetem Ministrów, Biuro Pełnomocnika Rządu przed ETPCz, Marta Ivashkiv , Kierownik Wydziału do Spraw Cywilnych, Biuro Pełnomocnika Rządu przed ETPCz, Svitlana Yevtushenko , Kierownik Wydziału ds. Koordynacji Wykonywania Orzeczeń ETPCz, Biuro Pełnomocnika Rządu przed ETPCz, Ivanna Stetsiuk , Starszy specjalista, Biuro Pełnomocnika Rządu przed ETPCz, Maryna Skliarenko , Pierwszy zastępca szefa Departamentu Sprawiedliwości i Bezpieczeństwa, Sekretariat Rady Ministrów Ukrainy, Inna Liniova , Biuro Rady Europy w Kijowie Andrii Kavakin , Rady Europy
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	Łukasz Czwojda – Departament Ochrony Zabytków
Ministerstwo Finansów	Robert Krzyśków , Zastępca Dyrektora Departamentu Współpracy Międzynarodowej
Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	Joanna Maciejewska , Departament Współpracy Międzynarodowej
Ministerstwo Cyfryzacji	Aleksandra Wolska , Departament Prawny
Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	Ernest Nasternak , Departament Spraw Społecznych i Oświaty Rolniczej
Ministerstwo Sportu i Turystyki	Piotr Gałązka , Departament Prawny Paweł Pachol , Biuro Ministra

Ministerstwo Sprawiedliwości	Krzysztof Masło , Dyrektor Departamentu Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka Urszula Szafrąńska , Naczelnik Wydziału ds. Postępowań przed ETPCz, Maciej Kielbik , DWMiPCz
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji	Krzysztof Paszkiewicz , Departament Administracji Publicznej, Monika Żylarska , Departament Analiz i Polityki Migracyjnej, Jakub Cygan , Departament Analiz i Polityki Migracyjnej Marcin Wrona , Departament Analiz i Polityki Migracyjnej
Ministerstwo Środowiska	Kamil Zawadzki , Departament Prawny, Michał Kobyliński , Departament Prawny
Ministerstwo Zdrowia	Przemysław Klaman , Naczelnik Departament Współpracy Międzynarodowej
Ministerstwo Energii	Beata Chłodzińska , Biuro Prawne
Rzecznik Praw Obywatelskich	Krzysztof Olkowicz , Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich, Justyna Lewandowska , Dyrektor Krajowego Mechanizmu Prewencji, Małgorzata Świętaczak , Zastępca Dyrektora Zespołu Prawa Cywilnego, Marcin Mazur , Zastępca Dyrektora Zespołu ds. wykonywania kar, Marcin Malecko , Biuro RPO
Rządowe Centrum Legislacji	Piotr Ołdak , Zastępca Dyrektora Departamentu Prawnego i Postępowań przed Trybunałem Konstytucyjnym Katarzyna Grzelak-Bach , Departament Prawny i Postępowań przed Trybunałem Konstytucyjnym
Krajowa Rada Sądownictwa	Katarzyna Gonera , Sędzia Sądu Najwyższego
Naczelny Sąd Administracyjny	Anna Chmielarz-Grochal , Specjalista ds. prawa europejskiego,
Prokuratura Krajowa	Magdalena Beroud-Korowajczyk , Biuro Współpracy Międzynarodowej Agnieszka Goździk , Departament Postępowania Przygotowawczego
Prokuratura Generalna Skarbu Państwa	Łukasz Podgajny , Starszy Radca
Centralny Zarząd Służby Więziennej	Teresa Kujawa , Kierownik Zespołu ds. Skarg Osób Pozbawionych Wolności, Biuro Spraw Wewnętrznych
Kancelaria Prezesa Rady Ministrów	Aleksandra Wrochna , Departament Prawny Maciej Szmit , Departament Służby Cywilnej Michał Czerepiński , Radca Szefa KPRM
Kancelaria Senatu	Joanna Granowska , Sekretarz Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji
Kancelaria Sejmu	Justyna Łacny , Biuro Analiz Sejmowych Anna Trębaczekiewicz , Biuro Spraw Międzynarodowych, Wydział Współpracy Wielostronnej
Komenda Główna Policji	Marta Krasuska , Specjalista ds. ochrony praw człowieka Gabinet Komendanta Głównego Policji
Krajowa Szkoła Administracji Publicznej	Tomasz Bielec

elektronicznie do członków Zespołu

SPRAWOZDANIE z posiedzenia Zespołu do Spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, które odbyło się w dniu 21 czerwca 2017 r.

W dniu 21 czerwca 2017 r. odbyło się posiedzenie Zespołu ds. Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: Zespół), powołanego Zarządzeniem nr 73 Prezesa Rady Ministrów z dnia 19 lipca 2007 r. z późniejszymi zmianami. Spotkaniu przewodniczyła Pani Justyna Chrzanowska, Pełnomocnik Ministra Spraw Zagranicznych do spraw postępowania przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka (dalej Przewodnicząca lub Pełnomocnik).

I. Wprowadzenie Przewodniczącej Zespołu

Posiedzenie otworzyła Pani Justyna Chrzanowska, Pełnomocnik Ministra Spraw Zagranicznych do Spraw postępowania przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka. Poinformowała, że jest to ostatnie spotkanie Zespołu przed przerwą wakacyjną, z wyjątkiem być może spotkań grup roboczych. Wyraziła nadzieję na sprawny przebieg posiedzenia i zaproponowała, by odbyło się one bez przerwy. Zapowiedziała, że agenda posiedzenia może być na bieżąco modyfikowana, biorąc pod uwagę potrzeby uczestników.

II. Informacja właściwych resortów i innych podmiotów na temat planów dotyczących wykonania i postępów w realizacji poszczególnych orzeczeń Trybunału

- **Informacja nt. postępu w realizacji wyroku ws. *Wizerkaniuk p. Polsce* w zakresie przeprowadzenia nowelizacji *Ustawy o zmianie Ustawy – Prawo prasowe* – referuje: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego**

Pan Karol Zgódka, przedstawiciel Departamentu Własności Intelektualnej i Mediów w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego (dalej: MKiDN) przypomniał, że na poprzednim posiedzeniu Zespołu referował przebieg uzgodnień międzyresortowych i konsultacji publicznych.

Poinformował, że 16 maja br. projekt został przyjęty przez Radę Ministrów, a 24 maja br. został skierowany do Sejmu, gdzie został mu nadany nr druku sejmowego 1604. Projekt został skierowany do I czytania na posiedzeniu Komisji Kultury i Środków Przekazu. Obecnie MKiDN czeka na wyznaczenie terminu posiedzenia komisji. Z uwagi na niewielką objętość projektu resort liczy na szybkie tempo prac i na zakończenie sprawy w wakacje, choć w tym momencie zależy to od działań Sejmu.

Przewodnicząca wyraziła zadowolenie z przedstawionej informacji. Podkreśliła, że możliwe jest udzielenie wsparcia Ministerstwa Spraw Zagranicznych (dalej: MSZ) na etapie prac parlamentarnych poprzez działania podsekretarza stanu w MSZ do spraw prawnych i traktatowych. Wyraziła nadzieję, że projekt zostanie przyjęty w obecnym kształcie i że będzie możliwe złożenie raportu do Komitetu Ministrów (dalej: KM) w celu zakończenia procedury nadzoru nad tą sprawą. Zwróciła uwagę, że szczególnie pomocne w wykonywaniu tego wyroku były konsultacje w MKiDN z przedstawicielami Sekcji Wykonywania Wyroków.

- **Informacja nt. postępu w realizacji wyroków dotyczących wolności wyrażania opinii, tzw. *grupa Kurlowicz p. Polsce* – referuje: Ministerstwo Sprawiedliwości**

Pani Kamila Jończyk-Piskorska, Zastępca Dyrektora w Departamencie Współpracy Międzynarodowej w Ministerstwie Sprawiedliwości, poinformowała, że sprawa *Kurlowicz p. Polsce* dotyczy art. 212 Ustawy z dnia 6

czerwca 1997 r. – Kodeks karny (dalej: k.k.). Stwierdziła, że w Ministerstwie Sprawiedliwości (dalej: MS) prowadzone były badania nad koniecznością usunięcia lub zmiany tego przepisu. W trakcie prac legislacyjnych pod uwagę brane były m.in.: konieczność zapewnienia spójności ochrony cywilnoprawnej i karnoprawnej oraz kwestia penalizacji zniesławienia. MS dokonało analizy prawnoporównawczej w odniesieniu do systemów prawnych innych państw, analizy orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: Trybunału lub ETPCz) oraz kwerendy orzecznictwa sądów polskich w latach 2010–2016. Wyniki tych działań wskazują, że Polska dobrze radzi sobie z realizacją wskazówek ETPCz. W związku z tym, MS, w zakresie realizacji tego wyroku, prowadzi działalność szkoleniową i upowszechniającą orzecznictwo Trybunału, natomiast nie postuluje zmian prawnych.

Pani Beata Wilkołek, przedstawicielka Departamentu Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka w MS, przypomniała, że w grudniu 2016 r. informację o wykonaniu spraw z grupy *Kurlowicz p. Polsce* przedstawiał Pan Dyrektor Krzysztof Masło. Stwierdziła, że od tamtej pory sytuacja w zasadzie nie uległa zmianie. Ostatnia zmiana legislacyjna nastąpiła z dniem 8 czerwca 2010 r., kiedy doszło do złagodzenia sankcji za przestępstwa z art. 212 § 1 i 2 k.k. Za zniesławienie wyeliminowana została kara pozbawienia wolności, a za kwalifikowaną formę tego przestępstwa obecnie przewidziana jest kara grzywny, ograniczenia wolności i pozbawienia wolności, której wymiar został obniżony z dwóch lat do roku.

MS stoi na stanowisku, że konieczna jest nie tyle depenalizacja zniesławienia, ile prowadzenie działalności szkoleniowej i upowszechniającej standardy orzecznictwa Trybunału. W przypadku szkoleń chodzi o szkolenia sędziów, prokuratorów, aplikantów sądowych i prokuratorów. Pani Wilkołek przypomniała, że dokładne informacje o działalności upowszechniającej i szkoleniowej na marcowym posiedzeniu Zespołu przedstawiała Pani Urszula Szafrąńska. Wskazała, że wyrok został przetłumaczony i wysłany do sądów, które wydawały wyroki w tej sprawie oraz sądów nadrzędnych nad tymi sądami. Dodała, że na stronie internetowej MS zawarte są opracowania dotyczące naruszeń art. 10 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (dalej: Konwencji), zaś informacje o wyrokach Trybunału umieszczane są w zakładce „Aktualności” na stronie internetowej ministerstwa oraz w newsletterze.

Podniosła, że zagadnienia swobody wypowiedzi i postępowania karnego ingerującego w tę swobodę były przedmiotem szkoleń dla sędziów sądów powszechnych organizowanych przez Krajową Szkołę Sędziownictwa i Prokuratury. Od 2012 do końca 2015 r. w ramach szkoleń z zakresu ochrony praw człowieka i systemu Konwencji odbyło się 35 szkoleń, których przedmiotem była m.in. problematyka postępowania karnego jako środka ingerencji w swobodę wypowiedzi oraz warunki jej dopuszczalności w świetle orzecznictwa Trybunału dotyczącego art. 10 Konwencji.

Zauważyła, że zagadnienie depenalizacji zniesławienia jest bardzo nośnym tematem i że możliwe jest znalezienie argumentów zarówno za penalizacją, jak i za depenalizacją tego przestępstwa. Podniosła, że penalizacja zachowań zniesławiających zarówno o charakterze publicznym, jak i niepublicznym jest powszechnie przyjętym elementem współczesnych systemów prawnych. Zniesławienie stanowi przestępstwo w zdecydowanej większości państw o silnych demokratycznych korzeniach. Dostępne na ten temat analizy i opracowania dostarczają wielu przykładów. W norweskim Kodeksie karnym zniesławienie dokonane publicznie za pomocą druku lub w innych szczególnych okolicznościach zagrożone jest karą pozbawienia wolności do lat dwóch, a w przypadku świadomości sprawy – do lat trzech. W Niemczech pomówienie dokonane publicznie lub przez rozpowszechnianie pism jest zagrożone karą pozbawienia wolności do lat dwóch albo grzywną. Jeżeli sprawca publicznie, na zgromadzeniu lub przez rozpowszechnianie pism świadomie rozgłasza nieprawdziwe zarzuty, może zostać wobec niego orzeczona kara pozbawienia wolności do lat trzech albo grzywna.

Stwierdziła, że w ocenie MS usunięcie art. 212 k.k. z systemu prawa karnego ograniczałoby prawnokarną ochronę dóbr osobistych człowieka takich jak godność i cześć, niezależnie od tego, czy sprawcą naruszenia będzie dziennikarz publikujący treści znieważające lub poniżające, czy też jakakolwiek inna osoba. Ewentualna decyzja o depenalizacji musiałaby się opierać na twierdzeniu, że godność i dobre imię są wartościami niższej rangi niż swoboda wypowiedzi.

Przypomniała, że art. 212 k.k. jest zamieszczony w rozdziale *Przestępstwa przeciw czci i nietykalności cielesnej*, który chroni prawa grupy osób lub jednostki w postaci czci i w pewnym zakresie dotyczy mowy nienawiści. Stanowi uzupełnienie regulacji dotyczących penalizacji mowy nienawiści i jest swoistym wentylem bezpie-

czeństwa w systemie ochrony dóbr pewnych zbiorowości oraz jednostki z racji znamion czynu oraz sposobu ścigania, które następuje z oskarżenia prywatnego, podczas gdy przestępstwa dotyczące mowy nienawiści z art. 256 i 257 k.k. ścigane są w trybie oskarżenia publicznego.

Dodała, że w wyroku z dnia 30 października 2006 r. Trybunał Konstytucyjny (dalej: TK), stwierdzając zgodność z konstytucją art. 212 k.k., użył argumentów prawnoporównawczych i systemowych. Stwierdził, że poziom ochrony gwarantowany na gruncie prawa cywilnego nie jest wystarczający. TK skonstatował, że wolność i prawa wyrażające kwintesencję i stanowiące emanację godności człowieka – w tym cześć, dobre imię i prywatność – mogą zasługiwać na pierwszeństwo w kolizji z wolnością słowa i wolnością prasy i innych środków społecznego przekazu. W ocenie TK prawo do krytyki, aby mogło pełnić swoją funkcję należycie, nie może być prawem do dowolności, ale musi mieć jasno określone granice. Ze względu na istotną rangę godności, dobrego imienia czy czci nie sposób uznać, że ochrona cywilnoprawna zapewni właściwą gwarancję wymienionych dóbr osobistych.

Pani Wilkołek zauważyła również, że w kontekście rozważań nad depenalizacją art. 212 k.k. nie można pomijać okoliczności, że niejednokrotnie działanie sprawcy przybiera na tyle drastyczną formę i powodowane jest tak niskimi pobudkami, że odpowiedzialność cywilno-prawna nie może być uznana za adekwatną reakcję i konieczne jest sięgnięcie po instrumenty przewidziane przez prawo karne, które mają charakter środka *ultima ratio*. Zachowania tego typu dominują obecnie w Internecie, który sprzyja im przez zapewnienie anonimizacji. Zasięg tych czynów jest szeroki i długofalowy. W związku z tym uprawniony wydaje się wniosek, że odpowiedzialność karna i cywilna powinny się uzupełniać, tworząc dwa niezależne reżimy.

Podkreśliła, że zasadniczą kwestią jest to, że Trybunał nie neguje potrzeby karania za zniesławienia, a w swoich orzeczeniach uwypukla jego niewłaściwe stosowanie w praktyce. W sprawach *Łopuch p. Polsce* i *Ziemiński p. Polsce* Trybunał podkreślił, że zastosowanie kary pozbawienia wolności za zniesławienie nie zawsze będzie stanowiło nadmierną ingerencję w wolność wypowiedzi, ale zarezerwował ją dla sytuacji najbardziej ekstremalnych, takich jak mowa nienawiści czy podżeganie do przemocy. Trybunał dopuszcza także możliwość różnicowania zakresu obowiązków i odpowiedzialności związanej z korzystaniem z wolności wypowiedzi w zależności od użytych środków technicznych.

Odnosnie do wymierzania kar za zniesławienie, przypomniała o wyroku *Skalka p. Polsce*, w którym Trybunał uznał, że interes – powaga sądu – chroniony przez kwestionowaną ingerencję, czyli wyrok w sprawie karnej za znieważenie sędziego, jest wystarczająco ważny, aby uzasadniało to ograniczenie wolności wypowiedzi. Jednocześnie stwierdził, że sądy – wymierzając karę pozbawienia wolności – wykroczyły poza to, co stanowi konieczny wyjątek od zasady wolności wypowiedzi. W konsekwencji stwierdził, że kara wymierzona za obrazę sądu jako instytucji, jak i samego sędziego nie stanowiłaby naruszenia art. 10 Konwencji, jednakże kara ta musi być zgodna z zasadą proporcjonalności oraz spełniać pewne standardy w zakresie winy, powagi przestępstwa oraz powtarzalności zarzucanych przestępstw. Trybunał dopuszcza stosowanie kary pozbawienia wolności, gdy stopień winy jest wysoki, a powaga przestępstwa istotna.

Następnie przystąpiła do zreferowania kwerendy dotyczącej orzecznictwa sądów powszechnych przeprowadzonej przez MS. Kwerenda ta obejmowała skazania za przestępstwa z art. 212 § 2 k.k., w których sądy orzekły karę pozbawienia wolności. Poinformowała, że sądy nadesłały do analizy 21 wyroków i były to prawie wszystkie orzeczenia wydane w tym zakresie w ciągu ostatnich pięciu lat (analiza orzecznictwa wskazuje, że było ich około 30). Oceniała, że nadesłane wyroki pozwalają na konkluzję, że orzecznictwo sądów zmierza we właściwym kierunku. Skazanie na karę pozbawienia wolności miało miejsce głównie za czyny związane z tzw. hejtem internetowym. Zachowanie skazanych nie miało charakteru udziału w debacie publicznej dotyczącej istotnych dla społeczeństwa tematów. Stwierdziła, że ewidentnie można je było zakwalifikować jako swego rodzaju mowę nienawiści. Tylko w jednej ze spraw doszło do skazania dziennikarza ze względu na podawanie nieprawdziwych, szkalujących pokrzywdzonego informacji (wywieszenie baneru z wizerunkiem pokrzywdzonego z napisem „Uwaga, pedofil”). Zauważyła, że uzasadnienie w tej sprawie nie było arbitralne, a wymierzenie tej kary było adekwatne do stopnia winy oskarżonego. Oceniając dotychczasową praktykę sądów polskich, stwierdziła, że orzekają one karę pozbawienia wolności w sprawach o zniesławienie z należytą powściągliwością. Wyroki, w których wymierzono tę karę, stanowią niewielki procent ogółu skazań za przestępstwo zniesławienia.

Podsumowując, oceniła, że zarówno przeprowadzona kwerenda, jak i dane statystyczne wskazują, że kara pozbawienia wolności jest orzekana przy zastosowaniu zasady *ultima ratio*, wynikającej z art. 58 § 1 k.k., która ustanawia wyjątkowy walor kary pozbawienia wolności w przypadku przestępstw zagrożonych alternatywnie karami nieizolacyjnymi i w rażących sytuacjach w przypadku przestępstw zagrożonych alternatywnie karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą pięciu lat, karą ograniczenia wolności albo grzywny, przy uwzględnieniu treści art. 37a k.k., który rozszerza zasadę używania kar nieizolacyjnych.

Wskazała, że MS informowało o stosowaniu w postępowaniu krajowym dotyczącym przestępstw z art. 212 § 2 k.k. standardów wynikających z orzecznictwa ETPCz w odniesieniu do wolności wypowiedzi, a także orzecznictwa Sądu Najwyższego (dalej: SN). SN w kilku swoich orzeczeniach oddalił kasacje od wyroków uniewinniających dziennikarzy za przestępstwo z art. 212 k.k., tzw. przestępstwo prasowe. Zauważyła, że kierunek orzecznictwa wytyczony przez SN, a także praktyka sądów mogą być ocenione jako zgodne ze standardami konwencyjnymi.

W związku z powyższym stwierdziła, że w ocenie MS, Polska wypełniła swoje zobowiązania wynikające z art. 46 ust. 1 Konwencji w odniesieniu do naruszenia art. 10 Konwencji. MS ustosunkowało się do uwag Sekcji ds. Wykonywania Wyroków z kwietnia 2016 r. i stoi na stanowisku, że orzecznictwo sądów polskich w sprawach o zniesławienie spełnia standardy konwencyjne, a na pewno zmierza we właściwym kierunku.

Pan Mirosław Wróblewski, Dyrektor Zespołu Prawa Konstytucyjnego, Międzynarodowego i Europejskiego w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich stwierdził, że w ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich (dalej: RPO) prosta alternatywa pomiędzy pozostawieniem art. 212 k.k. w obecnym kształcie a całkowitą depenalizacją jest pewnym uproszczeniem. Zdaniem RPO, standardy wyznaczone przez orzecznictwo ETPCz nie są jeszcze w pełni zrealizowane, choć można dostrzec pozytywne tendencje w orzecznictwie sądów polskich, na co wskazuje kwerenda przeprowadzona przez MS. Stwierdził, że również postulaty wzmocnienia działalności szkoleniowej zasługują na poparcie. Zauważył równocześnie, że sama kwerenda nie odzwierciedla, dostrzeżanego również przez Trybunał, wywieranego przez przepisy karne, efektu mrożącego na dziennikarzy i innych ludzi piszących i wypowiadających się.

Wskazała również, że istniejący mechanizm sprawia, że osoby, które są pokrzywdzone jakąś formą zniesławienia, zwłaszcza w internecie, ze względu na koszty postępowań sądowych o ochronę dóbr osobistych, w porównaniu z prywatnym aktem oskarżenia, będą skłaniać się do korzystania z drogi karnoprawnej. Nie w pełni rekompensuje to mechanizm zwolnienia od kosztów sądowych. Stwierdził także, że w przypadku zniesławienia w internecie i braku znajomości danych osobowych, trudno jest o kierowanie powództwa w celu ochrony dóbr osobistych, natomiast organa ścigania dysponują ułatwieniami w zakresie choćby poszukiwania adresów IP.

W konsekwencji wskazał, że w opinii RPO, ochrona karnoprawna powinna istnieć i że w celu nie powinna być całkowita depenalizacja, lecz zwiększenie dostępności i efektywności środków ochrony cywilno-prawnej, czyli np. obniżenie kosztów wniesienia powództwa o ochronę dóbr osobistych czy stworzenie instytucji „ślepego pozwu” znanej w wielu krajach europejskich. Ułatwia ona wniesienie powództwa w przypadku braku znajomości adresu osoby, która np. rozpowszechnia w internecie szkalujące treści. Regulacja karnoprawna powinna, w opinii RPO, być skierowana bardziej na obszary, których nie można chronić pozwem o naruszenie dóbr osobistych. W tym kontekście Pan Wróblewski wskazał na możliwy powrót do dawnego przestępstwa oszczerstwa, czyli złośliwego pomówienia nacechowanego intencyjnością, podejmowanego z pobudek osobistych lub politycznych, a więc do bardziej wyspecjalizowanej penalizacji. Zwrócił uwagę, że bardziej obszerne stanowiska w tej sprawie były przedstawiane MS i że RPO znane jest stanowisko ministerstwa w tych sprawach.

Przewodnicząca stwierdziła, że stanowiska rządu i RPO nie są rozbieżne i że różnią je tylko pewne szczegóły.

Pani Kamila Jończyk-Piskorska potwierdziła, że kwestia skuteczności ochrony cywilnoprawnej jest bardzo ważnym aspektem tego zagadnienia. Jednocześnie zauważyła, że podstawą omawianych orzeczeń była nadmierna ochrona ze strony państwa. Podziękowała za przekazane uwagi i zapewniła, że będą one przedmiotem analizy ze strony MS.

Przewodnicząca wskazała na to, że Zespół po raz kolejny pełni funkcję platformy wymiany poglądów. Podsumowując dyskusję dotyczącą art. 212 k.k. w kontekście art. 10 Konwencji, stwierdziła, że ani Trybunał, ani

KM nie należały jednoznacznie na depenalizację zniesławienia. Celem tych instytucji jest uzyskanie jednolitej praktyki orzeczniczej sądów polskich i stosowanie kary pozbawienia wolności tylko w najpoważniejszych przypadkach.

Poinformowała, że 28 grudnia 2016 r. rząd złożył raport stwierdzający, że doszło do wykonania tego wyroku zarówno w aspekcie środków indywidualnych, jak i generalnych. W lutym 2017 r. komunikację do KM wniosła Helsińska Fundacja Praw Człowieka, następnie rząd przedstawił swoją odpowiedź. Stwierdziła, że pomocna w podtrzymaniu zdania o wykonaniu tego wyroku byłaby znajomość praktyki sądów polskich za 2016 r. i wyraziła nadzieję, że dane te będą dobre. Podsumowując, oceniła, że jako Pełnomocnik będzie wnioskować, że właściwy w tej sprawie jest raport z wykonania wyroku i podtrzymanie poprzedniego stanowiska. Poprosiła o rozpoczęcie analiz nad postulatami zgłoszonymi przez przedstawiciela RPO, zwracając uwagę, że przedstawienie ich KM również może przyczynić się do podjęcia decyzji o zakończeniu nadzoru nad tą grupą spraw.

- **Informacja nt. wykonania wyroku ws. *Siemaszko i Olszyński p. Polsce* – referuje: Ministerstwo Sprawiedliwości**

Przewodnicząca poinformowała, że MS przekazało materiał świadczący o tym, że podjęto już działania mające na celu wykonanie środków generalnych, co powinno pozwolić Pełnomocnikowi na stworzenie raportu i na wnioskowanie o zamknięciu nadzoru nad tymi dwoma sprawami.

Pani Kamila Jończyk-Piskorska sprecyzowała, że działania o charakterze indywidualnym w sprawie *Siemaszko i Olszyński p. Polsce* to wypłata zasądzonych kwot przez MSZ, natomiast działania generalne to dwukrotna zmiana art. 126 § 1 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – *Kodeks karny wykonawczy* (dalej: k.k.w.). Podkreśliła, że wyrok został przetłumaczony, udostępniony publicznie i jest wykorzystywany w toku bieżących szkoleń dla sędziów, prokuratorów i aplikantów sądowych

Pani Katarzyna Chrapkiewicz, przedstawicielka Departamentu Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka w MS, wskazała, że wyrok w sprawie *Siemaszko i Olszyński p. Polsce* zapadł w dniu 13 września 2016 r., a stał się ostateczny z dniem 6 marca 2017 r. Do wykonania wyroku doszło w dużej mierze w trakcie jego zapadania, a pierwsza zmiana przepisów w tym zakresie miała miejsce jeszcze przed wydaniem wyroku przez Trybunał. Sprawa ta dotyczyła naruszenia art. 1 Protokołu 1 do Konwencji. Marek Siemaszko i Jan Olszyński byli osobami odbywającymi karę pozbawienia wolności, w trakcie której istniał – na mocy ówczesnego brzmienia art. 126 § 1 k.k.w. – obowiązek odprowadzania pewnej części środków, które wpływały na ich rzecz, na tzw. kasę żelazną. Były to środki z ich wynagrodzenia za pracę oraz wpłaty na rzecz skazanych z innych źródeł. Fundusz ten miał służyć pokryciu kosztów przejazdu do miejsca zamieszkania oraz utrzymania w pierwszym okresie po opuszczeniu zakładu karnego. Zbierane środki były gromadzone do wysokości jednego przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia pracowników. Skazani nie mogli swobodnie dysponować tymi środkami podczas swojego osadzenia. Były one wypłacane dopiero w momencie opuszczenia zakładu karnego. Co więcej, w okresie w którym obaj skazani odbywali karę pozbawienia wolności, mieli jedynie możliwość złożenia wniosku o przekazanie tych środków na książeczkę oszczędnościową. Jediną dostępną w tym czasie książeczką oszczędnościową była, na mocy podpisanej umowy, książeczka oszczędnościowa PKO BP oprocentowana w skali 0,1% w ciągu roku.

Skarżący podnieśli zarzut pozbawienia swobody dysponowania swoim mieniem. Co więcej, to że mieli swoje środki na tak niskoprocentowanej książeczce nie tylko pozbawiło ich dochodu, ale nawet naraziło na straty. Trybunał uznał, że choć ingerencja w prawo własności obu skazanych była zgodna z prawem i służyła uzasadnionemu prawnie celowi – zwolnieniu państwa oraz podatników od ponoszenia nieuzasadnionych kosztów udzielania pomocy finansowej skazanym po opuszczeniu przez nich jednostki penitencjarnej – to równocześnie była ona nieproporcjonalna.

Pani Katarzyna Chrapkiewicz przypomniała, że ważnym zagadnieniem w sprawie była również rzeczynista szkoda poniesiona przez skarżących. Trybunał wskazał, że chodzi w tym przypadku nie tyle o samą, niewielką, kwotę straty, ile o fakt, że osadzeni długo przebywali w warunkach izolacji i długo nie mogli dysponować tymi środkami, gdyż byli pod kontrolą państwa, i to właśnie to było główną szkodą, którą ponieśli. Jednocześnie Trybunał wskazał, że dokonana zmiana prawa jest wystarczająca.

Skazany Siemaszko przebywał w zakładzie karnym jeszcze po pierwszej zmianie przepisów, która miała miejsce w dniu 1 stycznia 2012 r. Przepis w ówczesnym brzmieniu dawał skazanym prawo do złożenia wniosku o zdeponowanie środków na dowolnym koncie bankowym lub książeczce oszczędnościowej. Skazany Marek Siemaszko z tej możliwości skorzystał i jego środki zostały przekazane na inną książeczkę oszczędnościową.

Do drugiej zmiany przepisów doszło w 2015 r., nowelizacja weszła w życie 1 lipca 2015 r. Od tego momentu środki gromadzone na tzw. akumulację zakłady karne składają na rachunkach sum depozytowych i wypłacają skazanemu w gotówce w kwocie nominalnej powiększonej o należne odsetki. Rachunki sum depozytowych prowadzi Bank Gospodarstwa Krajowego (dalej: BGK) odrębnie dla każdego zakładu karnego, na podstawie umów zawartych z dyrektorami tych zakładów. BGK ma obowiązek dziennego naliczania odsetek i okresowej kapitalizacji odsetek należnych od środków zgromadzonych na każdym mikrorachunku prowadzonym dla zakładów karnych. Środki te są oprocentowane w wysokości stopy depozytowej Narodowego Banku Polskiego, która obecnie wynosi 0,5%. Odsetki naliczane od sum depozytowych złożonych na rachunkach sum depozytowych zakładów karnych podlegają kapitalizacji rocznej na dzień 31 grudnia danego roku kalendarzowego oraz na dzień zwolnienia skazanego z zakładu karnego. W odróżnieniu od typowych lokat bankowych i innych produktów bankowych, w przypadku zerwania lokaty przed terminem nie dochodzi do utraty odsetek, co jest rozwiązaniem korzystnym dla skazanych.

Pani Katarzyna Chrapkiewicz wskazała, że wyrok został przetłumaczony na język polski i opublikowany na stronie internetowej MS. Informacja o wyroku została przekazana do Centralnego Zarządu Służby Więziennej, Biura Współpracy Międzynarodowej Prokuratury Krajowej oraz do wszystkich sądów właściwych oraz nadzórnych nad tymi, które orzekały w sprawie.

Podkreśliła również, że w opinii MS dwukrotna zmiana przepisów, dokonana jeszcze przed wydaniem wyroku, doprowadziła do sytuacji, w której nie dochodzi już do naruszenia zasady proporcjonalności, na którą w wyroku zwracał uwagę Trybunał.

Przewodnicząca wyraziła zadowolenie, że będzie mogła zakomunikować KM, że wyrok został już wykonany, oraz że od czasu wydania wyroku w tych sprawach Trybunał nie zakomunikował rządowi podobnych spraw. Poinformowała, że w najbliższym czasie raport z wykonania tego wyroku zostanie przekazany do KM i wyraziła nadzieję, że być może uda się zamknąć tę sprawę do końca roku.

- **Informacja nt. realizacji środków generalnych wynikających z wyroków *Al Nashirii Abu Zubaydah p. Polsce* w zakresie art. 38 Konwencji – referuje: Ministerstwo Sprawiedliwości**

Przewodnicząca zapowiedziała, że poruszony zostanie tylko jeden aspekt wykonywania wyroków w sprawach *Al Nashirii i Abu Zubaydah p. Polsce* – zapobieganie naruszeniom art. 38 Konwencji na skutek braku skutecznej współpracy z Trybunałem w trakcie toczącego się postępowania. ETPCz stwierdził to naruszenie Konwencji i sprawa również w tym aspekcie została poddana nadzorowi. Stwierdziła, że nie można wykluczyć powtórzenia się podobnej sytuacji w innych postępowaniach. Przypomniała, że zadaniem Zespołu jest nie tylko współpraca przy wykonywaniu konkretnych wyroków, ale także skupienie się na takim ich wykonaniu, by zapobiec przyszłym naruszeniom.

Pani Kamila Jończyk-Piskorska podkreśliła, że Prokurator Apelacyjny w Krakowie prowadzący postępowanie przygotowawcze, którego akta miały być udostępnione Trybunałowi, na podstawie art. 156 § 5 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – *Kodeks postępowania karnego* (dalej: k.p.k.) pozytywnie zaopiniował wniosek o udostępnienie akt i wyraził na niego zgodę. W jej ocenie, analizy wymaga miejsce w systemie i sposób uregulowania kwestii szczegółowych związanych z tym gdzie, komu i na jakich warunkach takie materiały mogłyby zostać udostępnione. Wskazała, że w ocenie MS problem nie tkwi w brakach regulacji k.p.k., ale w rozwiązaniach systemowych dotyczących udostępniania materiałów niejawnych, nie tylko z akt prokuratorskich, do ewentualnych przyszłych spraw przed Trybunałem oraz, że konieczne jest rozważenie, który z resortów mógłby podjąć prace nad takimi regulacjami.

Pan Piotr Charkiewicz, przedstawiciel Departamentu Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka w MS, wskazał, że MS rozważał dokonanie nowelizacji art. 156 k.p.k., a także Ustawy z dnia 5 sierpnia 2010 r. o *ochronie informacji niejawnych*. Art. 156 k.p.k. reguluje zasady udostępniania akt z postępowania karne-

go stronom, obrońcom, pełnomocnikom oraz podmiotom zewnętrznym. Przepis ten znalazł zastosowanie w toku postępowania przed Trybunałem, kiedy na jego podstawie prokurator zdecydował o udostępnieniu materiałów.

MS stoi na stanowisku, że umieszczenie w tej części kodeksu przepisów dotyczących udostępniania akt na potrzeby ETPCz byłoby niewłaściwe ze względów systemowych, gdyż art. 156 k.p.k. znajduje się w Dziale IV stanowiącym o czynnościach procesowych. Można rozważyć kwestię umieszczenia przepisów dotyczących udostępnienia materiałów na potrzeby prac Trybunału w Dziale XIII k.p.k. stanowiącym o postępowaniu w sprawach karnych ze stosunków międzynarodowych. Rozdział 66e k.p.k. określa zasady współpracy z Międzynarodowym Trybunałem Karnym (dalej: MTK). W treści przepisów regulujących współpracę z MTK określono, że organem bezpośrednio kontaktującym się z MTK jest Minister Sprawiedliwości, natomiast sądy i prokuratury są organami wykonującymi ustalenia dokonane pomiędzy Ministrem Sprawiedliwości a MTK.

MS uważa, że problematyka przekazywania informacji niejawnych ETPCz mogłaby również zostać uregulowana w odrębnej ustawie, której założenia powinien przygotować Minister Spraw Zagranicznych.

Pan Piotr Charkiewicz wskazał, że art. 156 k.p.k. w obecnym brzmieniu nie stanął na przeszkodzie przekazaniu materiałów Trybunałowi w sprawach *Al Nashiri i Abu Zubaydah p. Polsce*, gdyż na podstawie tego przepisu została podjęta decyzja o przekazaniu akt. Na przeszkodzie stanęły przepisy Ustawy o ochronie informacji niejawnych, w szczególności art. 4 ust. 1, który stanowi, że informacja niejawna może być udostępniona wyłącznie osobie dającej rękojmię dochowania tajemnicy i tylko w zakresie niezbędnym do wykonywania przez nią pracy lub pełnienia służby na zajmowanym stanowisku albo wykonywania czynności zleconych. Podkreślił, że Ustawa o ochronie informacji niejawnych to bardzo obszerny akt prawny, liczący blisko 200 artykułów, i niezwykle szczegółowo regulujący zasady postępowania z informacjami niejawnymi – określająca zasady ich przechowywania, a także krąg podmiotów, którym takie informacje mogą być przekazywane. Treść tej Ustawy silnie kontrastuje z przepisami, którymi w tym zakresie posługuje się Trybunał. ETPCz nie ma żadnych szczególnych regulacji dotyczących postępowania z materiałami niejawnymi, co może, w ocenie MS, budzić uzasadnione wątpliwości, czy przekazywanie Trybunałowi materiałów, co do których zachodzi obawa, że ich ujawnienie mogłoby godzić w takie dobra, jak: niepodległość, suwerenność, integralność terytorialną Rzeczypospolitej, bezpieczeństwo wewnętrzne czy osobiste bezpieczeństwo funkcjonariuszy lub świadków, o których mowa w art. 184 k.p.k., nie spowodowałyby zagrożenia tych dóbr.

Podniósł, że do rozważenia pozostaje kwestia wyważenia pomiędzy wspomnianymi wcześniej niezwykle istotnymi wartościami a koniecznością wywiązania się Polski ze zobowiązań wynikających z art. 38 Konwencji. Zauważył, że MS stoi na stanowisku, że przepisy krajowe dotyczące ochrony informacji niejawnych mają głównie gwarancyjny charakter i że regulacje te nie stoją w sprzeczności z unormowaniami zawartymi w Konwencji.

Pełnomocnik przedstawiła informacje faktyczne dotyczące spraw *Al Nashiri i Abu Zubaydah p. Polsce* w kontekście konieczności współpracy rządu z Trybunałem. Zauważyła, że podobne sytuacje mogą mieć miejsce również w przyszłości i to nie tylko w odniesieniu do toczącego się postępowania prokuratorskiego. Przypomniała, że Prokuratura Apelacyjna w Krakowie jedynie ogólnie zdecydowała się udostępnić akta postępowania, gdyż decyzja o ich udostępnieniu konkretnym osobom zostałaby podjęta po przekazaniu imion i nazwisk sędziów, którzy mieliby zapoznać się z tymi aktami. Taka decyzja nigdy nie została podjęta, ponieważ po przekazaniu informacji o możliwości takiej współpracy do ETPCz, Trybunał odmówił, uznając, że powinien mieć dostęp do akt w Strasburgu, bez konieczności przyjazdu do Krakowa, w celu zapoznania się z nimi. Rząd nie może udowodnić przed KM, że ten dostęp zostałby udzielony, gdyż dopóki nie ma postanowienia wydanego przez prokuratora, mowa jest o sytuacji po części hipotetycznej, w której nie wiadomo, czy i której osobie zostałyby udostępnione akta.

Wskazała, że Prokuratura Apelacyjna w Krakowie przygotowała dokument niejawny – zestawienie informacji na temat toczącego się śledztwa zawierający informacje poszerzone w stosunku do informacji przekazywanych jawnie do Trybunału. Z dokumentem tym rząd udał się na rozprawę w sprawie tajnych więzień CIA, lecz sędziowie Trybunału nie chcieli zapoznać się z tym dokumentem, uznając, że powinien on być odpowiednio wcześniej złożony.

Na dorocznym spotkaniu agentów rządów przed Trybunałem jesienią 2016 r. przedstawiciel Kancelarii Trybunału oświadczył, że trwają prace nad opracowaniem zasad dotyczących ochrony dokumentów prze-

kazywanych przez poszczególne rządy, co najlepiej świadczy o tym, że omawiane sprawy doprowadziły do wykazania istnienia pewnej luki w systemie ETPCz. Rząd polski starał się podnosić ten problem również w konsultacjach z Trybunałem, wsparcia udzieliły mu w tym inne rządy. Stwierdziła, że nie jest to kwestia braku współpracy z Trybunałem, lecz pewności, że z przekazanymi przez rząd materiałami nie zapoznają się osoby nieuprawnione. Chodzi zwłaszcza o to, czy informacja nie wydostanie się poza Kancelarię ETPCz. Obecnie Trybunał pracuje nad pewnymi ramami prawnymi w zakresie dostępu do informacji niejawnych przekazanych przez rządy i być może niedługo w Regulaminie Trybunału znajdzie się odpowiednia regulacja, której obecnie brakuje. Na tę słabość rząd wskazywał już w toku postępowania, m.in. odnosząc się do innych organów międzynarodowych, choćby do regulacji, które ma MTK.

Podniosła również, że nie ma żadnej pewności, czy sędziowie Trybunału otrzymaliby dostęp do całości akt postępowania, a nie tylko do pewnej ich części. Sytuacja, w której rząd oferuje przyjazd do Polski i zapoznanie się z aktami postępowania na miejscu jest nie do zaakceptowania dla ETPCz. W związku z tym, Przewodnicząca zwróciła uwagę, że problem na gruncie art. 156 k.p.k. nie jest do końca rozwiązany. Samo postanowienie o udostępnieniu akt nie jest wystarczające, gdyż nie stanowi formuły, która pozwoliłaby organowi międzynarodowemu na zapoznanie się z tymi aktami. Organ ten nie ma obowiązku ustanowienia *fact-finding mission* w celu przyjazdu do danego kraju i zapoznania się z aktami.

Pani Magdalena Beroud-Korowajczyk, przedstawicielka Biura Współpracy Międzynarodowej Prokuratury Krajowej, stwierdziła, że stanowisko Prokuratury Krajowej (dalej: PK) jest tożsame ze stanowiskiem MS. Podkreśliła, że przemawiają za tym zarówno względy systemowe, jak i istnienie części Działu XIII dotyczącej postępowania przed MTK. Zwróciła uwagę, że inny organ reprezentuje Polskę przed ETPCz i MTK.

Wskazała, że w sprawach *Al Nashiri i Abu Zubaydah p. Polsce* prokurator wyraził zgodę na udostępnienie akt na podstawie art. 156 § 5 k.p.k., natomiast problem wiązał się ze sposobem przekazania informacji niejawnych, zaś przeszkody nie wynikały z k.p.k. tylko z Ustawy o ochronie informacji niejawnych. Problem ten ma szerszy charakter, niezwiązany tylko z postępowaniem karnym i może dotyczyć również innych organów. Trybunał zwrócił się z prośbą do rządu o udostępnienie, jeżeli takowe istnieje, porozumienia, jakie miało być zawarte pomiędzy Polską a Stanami Zjednoczonymi. Takie porozumienia, o charakterze tajnym, mogą występować również w innych sprawach.

Jako kolejny problem wskazała to, że przekazanie niejawnych materiałów do Trybunału może spowodować niebezpieczny precedens, zgodnie z którym osoby, które na podstawie przepisów prawa krajowego w Polsce nie mają prawa dostępu do dokumentów niejawnych, mogą próbować uzyskać takie informacje poprzez składanie skarg do Trybunału i w ten sposób obchodzić ustawę krajową.

Prokurator w sprawach *Al Nashiri i Abu Zubaydah p. Polsce* zwrócił się o wskazanie imiennie sędziów Trybunału, którym miałyby zostać udostępnione akta. Trybunał nie wskazał tych sędziów, tylko prosił o przekazanie całości informacji. Przy okazji pojawiła się kwestia udostępnienia tych materiałów pełnomocnikom. Prokurator chciał ograniczyć ten dostęp tylko do osób obywatelstwa polskiego, jednakże Trybunał uznał, że jest to zbyt duże ograniczenie i że każdy pełnomocnik strony powinien mieć dostęp do tych informacji niejawnych.

PK stoi na stanowisku, że problem nie wynika z ograniczeń prawa krajowego, a zwłaszcza k.p.k., lecz z przepisów Ustawy o ochronie informacji niejawnych. Biorąc pod uwagę szeroki charakter problemu, nie ograniczający się jedynie do spraw karnych, a także to, że Pełnomocnik jest usytuowany w MSZ, PK podziela stanowisko, że ewentualne prace legislacyjne powinny zostać podjęte w MSZ.

Pełnomocnik podkreśliła, że miała pełne wsparcie i wolę współpracy Prokuratury Apelacyjnej w Krakowie. Na przeszkodzie stanęły pewne problemy natury obiektywnej leżące po stronie Trybunału. Obecnie trwa nad nimi dyskusja w ramach ETPCz. Zwróciła również uwagę, że KM, przyjmując decyzję w sprawie tajnych więzień CIA, w aspekcie art. 38 Konwencji wskazuje na konieczność podjęcia refleksji dotyczącej problemu odpowiednich procedur krajowych, a nie konkretnie zmiany k.p.k.

Podsumowując, Przewodnicząca zaproponowała zwołanie grupy roboczej z udziałem PK, MS, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, przedstawiciela Koordynatora ds. Służb Specjalnych oraz MSZ jako podmiotu koordynującego wykonywanie wyroków i odpowiedzialnego za postępowania przed ETPCz w celu zastanowienia się nad najważniejszym uregulowaniem tego zagadnienia. Zaproponowała również przemyślenie, czy stanowisko w sprawie mógłby zająć Doradczy Komitet Prawny przy Ministrze Spraw Zagranicznych odnośnie do kwestii przepisów, które mogłyby podlegać

nowelizacji. Podkreśliła, że w skład grupy roboczej mogą wejść również przedstawiciele innych ministerstw, które w przyszłości mogą zostać dotknięte podobnym problemem, i zaapelowała o wcześniejsze poinformowanie o woli wzięcia udziału w posiedzeniu.

Pani Profesor Małgorzata Wąsek-Wiaderek, przedstawicielka Biura Studiów i Analiz SN, stwierdziła, że w tej sprawie prawdopodobnie konieczne będzie przeprowadzenie badań prawnoporównawczych w celu zbadania, jak zagadnienie to jest regulowane w innych państwach. Wskazała również, że po pojawieniu się odpowiednich ram prawnych w Regulaminie Trybunału, dopasowanie prawa krajowego do tych wymogów nie powinno stanowić bardzo dużego problemu.

Przewodnicząca podkreśliła, że rząd zwraca uwagę na istnienie tej luki w regulacjach wewnętrznych Trybunału w trakcie procedury wykonywania wyroków przed Komitetem Ministrów. KM jest jednak niechętny ujmowaniu tego zagadnienia w swoich decyzjach ze względu na to, że w jego ocenie byłoby to wyjście poza wyrok ETPCz, a także z uwagi na fakt, że nakazywanie Trybunałowi podjęcia prac legislacyjnych nie jest rolą KM. Wskazała jednocześnie na toczącą się refleksję w samym Trybunale oraz na możliwość dojścia do kompromisu poprzez wprowadzenie zmian zarówno w prawie polskim, jak i w regulacjach wewnętrznych ETPCz.

Pan Piotr Oldak, Zastępca Dyrektora Departamentu Prawnego i Postępowań przed Trybunałem Konstytucyjnym rządowego Centrum Legislacji, zaproponował, by do grupy roboczej – zwłaszcza jeżeli efektem jej prac miałyby być propozycja zmiany Ustawy o ochronie informacji niejawnych – zaprosić również przedstawiciela Ministra Obrony Narodowej.

III. Długoterminowa przyszłość systemu Konwencji

Pani Eliza Suchożebrska z MSZ przedstawiła aktualne informacje nt. prac Rady Europy w odniesieniu do tematu długoterminowej przyszłości systemu Konwencji. Przypomniała, że od 2010 r. odbyły się cztery konferencje wysokiego szczebla Rady Europy: w Interlagen, Izmirze, Brighton i Brukseli, na których przyjęto deklaracje zawierające szereg postulatów skierowanych do Trybunału, Rady Europy, ale także do państw członkowskich. Zalecenia skierowane do państw członkowskich dotyczyły głównie poprawiania krajowej implementacji Konwencji i wykonywania wyroków ETPCz. Pod koniec zeszłego roku MSZ we współpracy ponad 50 podmiotami krajowymi opracowało informacje dla Rady Europy, dotyczące realizacji przez Polskę zaleceń zawartych w Deklaracji z Brukseli.

MSZ przypomniało również, że w 2016 r. Komitet Ministrów RE przyjął raport w sprawie długoterminowej przyszłości Konwencji (w załączeniu) i szereg decyzji wzywających państwa do uwzględnienia zawartych w raporcie propozycji dotyczących poprawiania implementacji Konwencji. W ubiegłym roku MSZ przetłumaczyło i rozesłało do pozostałych ministerstw i innych podmiotów wyciąg z tego raportu zawierający konkluzje dotyczące poprawiania implementacji Konwencji na poziomie krajowym (w załączeniu).

Zgodnie z decyzjami Komitetu Ministrów z marca 2016 r. (w załączeniu), państwa zostały w szczególności wezwane do podjęcia działań w kwestiach, takich jak: lepsze uwzględnianie ogólnych zasad stwierdzanych w wyrokach Trybunału wydanych w sprawach przeciwko innym państwom, poprawianie i tworzenie skutecznych krajowych środków odwoławczych, weryfikowanie zgodności ustawodawstwa oraz praktyki administracyjnej z Konwencją, podejmowanie działań zwiększających świadomość różnych podmiotów na temat Konwencji, prowadzenie i poprawianie jakości szkoleń nt. Konwencji, powoływanie osób pełniących funkcje punktów kontaktowych w odniesieniu do problematyki Konwencji i praw człowieka w organach ustawodawczych, wykonawczych i sądowych, zwiększanie roli krajowych parlamentów, sądów, społeczeństwa obywatelskiego i krajowych struktur ochrony praw człowieka w odniesieniu do implementacji Konwencji.

Pod koniec 2017 r. Polska, podobnie jak inne państwa członkowskie RE, powinna przedstawić informacje na temat realizacji zaleceń zawartych w tym raporcie. MSZ wkrótce roześle prośbę do poszczególnych resortów o zaktualizowanie ubiegłorocznych informacji na temat realizacji Deklaracji Brukselskiej, w praktyce bowiem zakres tematyczny Deklaracji jest zbieżny z zaleceniami zawartymi w raporcie nt. długoterminowej przyszłości systemu Konwencji. Dodatkowym tematem zawartym w raporcie jest jednak zalecenie w sprawie uwzględniania zasad ogólnych zawartych w wyrokach wydawanych przez Trybunał wobec innych państw. Konieczne będzie podjęcie refleksji nad sposobami podejścia do tego zalecenia, pomocny może być w tym fakt, że w Polsce tłumaczone są wyroki ETPCz wobec innych państw, a MSZ opracowuje przeglądy 30 najważ-

niejszych orzeczeń Trybunału załączane do raportów rocznych rządu. Do pewnego więc stopnia udostępniana jest już wiedza nt. zasad ogólnych wynikających z wyroków Trybunału wydanych wobec innych państw.

Przedstawicielka MSZ poinformowała również, że w maju 2017 r. w Nikozji odbyła się kolejna sesja ministerialna Komitetu Ministrów RE, na której również przyjęto szereg decyzji dotyczących zapewnienia długoterminowej przyszłości systemu Konwencji (w załączeniu), w tym m.in. ponownie wezwano państwa do przedstawienia kolejnego raportu do końca tego roku. KM ponadto odnotował postęp, jaki dokonał się w ostatnich latach w zakresie poprawiania przyszłości systemu Konwencji, stwierdził jednakże, że liczba spraw przed Trybunałem ponownie zaczęła rosnąć, co wynika głównie z sytuacji w niektórych państwach. KM zwrócił też uwagę na potrzebę tworzenia skutecznych krajowych środków zapewniających przestrzeganie Konwencji, zachęcił państwa do współpracy z Radą Europy, podkreślił konieczność poprawy jakości szkoleń na temat Konwencji dla wszystkich zawodów prawniczych i zachęcił do organizacji wizyt studyjnych i szkoleń w Trybunale dla wszystkich sędziów, prawników i urzędników krajowych oraz do rozwijania dialogu pomiędzy Trybunałem a państwami-stronami.

Przedstawicielka MSZ zachęciła do rozpoczęcia przygotowań do zaktualizowania informacji na temat Deklaracji Brukselskiej i poinformowała, że MSZ będzie oczekiwać na te informacje do końca października 2017 r.

IV. Informacja na temat działań podejmowanych przez resorty w celu upowszechniania standardów Trybunału – referuje: Kancelaria Prezesa Rady Ministrów

Pani Rita Kameduła-Tomaszewska, przedstawicielka Departamentu Społeczeństwa Obywatelskiego w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, stwierdziła, że orzeczenia i standardy Trybunału są wykorzystywane w bieżącej pracy Kancelarii Prezesa Rady Ministrów (dalej: KPRM).

Wskazała, że Pełnomocnik rządu ds. Równego Traktowania ma dedykowaną stronę internetową, a biorąc pod uwagę to, że obecny Pełnomocnik – Pan Adam Lipiński – jest również Pełnomocnikiem rządu ds. Społeczeństwa Obywatelskiego, ta strona istnieje zarówno na adresie rownetraktowanie.gov.pl, jak i spoleczenstwoobywatelskie.gov.pl. KPRM rozważa wyjście naprzeciw problematyce upowszechniania standardów Trybunału i dodanie specjalnej zakładki poświęconej orzecznictwu ETPCz przy okazji kolejnej zmiany wyglądu wspomnianych wyżej stron.

Przewodnicząca zaproponowała, że kolejna instytucja, która mogłaby przedstawić swoją dobrą praktykę w zakresie upowszechniania standardów Trybunału zostanie wybrana w trybie dwustronnych uzgodnień.

V. Informacja na temat przyjęcia „Raportu z wykonywania wyroków ETPCz przez Polskę za 2016 r.” przez Radę Ministrów

Przewodnicząca poinformowała, że w dniu 30 maja 2017 r. Rada Ministrów przyjęła piąty „Raport z wykonywania wyroków ETPCz przez Polskę”. Obecnie raport zostanie przedstawiony odpowiednim komisjom w Sejmie i Senacie, w celu poddania go lekturze przez posłów i senatorów. Wyraziła pewność, że Komisja Praw Człowieka, Praworządności i Petycji w Senacie RP na pewno wyznaczy posiedzenie w celu omówienia raportu.

Zasygnalizowała konieczność udziału w posiedzeniu przedstawicieli poszczególnych resortów, których sprawy były w agendzie KM w 2016 r. oraz resortów, które mają sprawy długo niewykonane, a wzbudzające duże zainteresowanie opinii publicznej. Podkreśliła, że liczy na wsparcie MS, gdyż sprawy tego resortu, np. kwestia przewlekłości postępowań, od lat cieszą się dużym zainteresowaniem senatorów, a także na obecność któregoś z podsekretarzy stanu w Ministerstwie Zdrowia, ze względu na trudne sprawy znajdujące się w agendzie KM. Wskazała, że pożądana byłaby obecność przedstawiciela Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, m.in. ze względu na wzbudzające duże zainteresowanie kwestie policyjne. Poinformowała, że dzień takiego posiedzenia nie został jeszcze wskazany i że informacja ta zostanie przekazana członkom Zespołu niezwłocznie po uzyskaniu jej przez Przewodniczącą.

Przewodnicząca zadeklarowała, że podejmie starania, by posiedzenie odbyło się w najwcześniejszym możliwym terminie. Uzasadniła to dezaktualizacją raportu wynikającą z upływu czasu. Zwróciła uwagę, że samo

przyjmowanie raportu trwało trzy miesiące i że raport przedstawia stan spraw na dzień 31 grudnia 2016 r., a więc sprzed sześciu miesięcy. Wskazała, że w interesie wszystkich resortów jest prowadzenie rozmów o możliwie jak najbardziej aktualnej sytuacji.

VI. Informacja o najnowszych działaniach Departamentu – organizacja konferencji: *Reprezentacja Rzeczypospolitej Polskiej przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka – ponad dwie dekady doświadczeń Ministerstwa Spraw Zagranicznych*

Przewodnicząca poinformowała, że 30 maja 2017 r. zorganizowana została konferencja podsumowująca prawie 25 lat doświadczeń Ministra Spraw Zagranicznych w reprezentacji procesowej rządu polskiego przed ETPCz. Zapowiedziała, że podejmie starania w celu stworzenia publikacji zawierającej wszystkie wystąpienia wygłoszone podczas tej konferencji, zarówno przez teoretyków, jak i przez praktyków – osoby, które bezpośrednio przez lata były zaangażowane w wykonywanie wyroków.

Stwierdziła, że interesujące było wystąpienie przedstawiciela Kancelarii Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, z ramienia której głos zabierała Pani Mecenasa Renata Degener, obecnie zastępca Kanclerza I Sekcji, w której rozpatrywane są polskie sprawy w ETPCz. Ważne wystąpienie wygłosiła również Szeffowa Sekcji Wykonywania Wyroków, Pani Genevieve Mayer.

Przewodnicząca podziękowała za obecność członkom Zespołu, którzy byli na konferencji, i zachęciła wszystkich do zapoznania się z planowaną publikacją.

Przewodnicząca poinformowała o zorganizowanym przez MSZ konkursie plastycznym z okazji 25 rocznicy obowiązywania Konwencji w Polsce, która przypada w przyszłym roku. W celu płynnego przejścia do tej rocznicy i uzyskania możliwości wykorzystania prac, konkurs został rozpisany już w tym roku.

Podkreśliła, że konkurs ma nie tylko wymiar plastyczny, ale że towarzyszą mu również działania edukacyjne. MSZ przygotowuje odpowiedni materiał, który przesyłany jest do placówek oświatowych. Zanim dzieci przystąpią do wykonywania prac, przeprowadzana jest z nimi rozmowa dotycząca praw człowieka. MSZ stara się wspierać nauczycieli, uzupełniając materiały. Działania te spotykają się z dużą przychylnością Ministerstwa Edukacji Narodowej, które uznało je za wyjątkowo pożyteczne i ważne.

Konkurs, poza walorem plastycznym, pozwala na budowanie świadomości obywatelskiej już od najmłodszych lat.

Rozstrzygnięcie konkursu było dla wielu jego uczestników pierwszą w życiu okazją do odwiedzenia Warszawy i wizyty w gmachu administracji rządowej. Była to bardzo podniosła chwila zarówno dla dzieci, jak i dla ich opiekunów.

Konkurs ma także swoją edycję międzynarodową, którą prowadzi odpowiedni departament w MSZ, m.in. przez sieć polskich instytutów za granicą. Przewodnicząca wyraziła zadowolenie, że również dzieci mające polskie korzenie, a mieszkające za granicą, mają szansę na wzięcie udziału w konkursie i w towarzyszących mu działaniach edukacyjnych.

VII. Informacja o najnowszych rozstrzygnięciach ETPCz

Przewodnicząca wskazała na trzy istotne orzeczenia ETPCz, które zapadły w ostatnim kwartale. Pierwsze z nich dotyczyło sprawy penitencjarnej *Dejmek p. Polsce*. Jest to wyrok z 1 czerwca 2017 r. dotyczący kwestii przeszukań i kontroli osobistych. Trybunał nie stwierdził w nim naruszenia art. 3 Konwencji dotyczącego poniżającego i nieludzkiego traktowania. Niemniej jednak, Trybunał stwierdził naruszenie art. 8 Konwencji i z tego tytułu zasądził skarżącemu kwotę 3000 euro. Przewodnicząca wskazała, że sprawa jest o tyle istotna, że po raz kolejny zmusza do zastanowienia nad tym, czy w sposób odpowiedni adresowane są skargi wnoszone przez osoby pozbawione wolności, ze względu na fakt, że przeszukania i kontrole osobiste uzasadniane były okolicznościami znacznie wcześniejszymi niż dzień samej kontroli. Odwoływano się do zdarzeń, które miały miejsce rok czy dwa lata wcześniej i związane były z posiadaniem niedozwolonych substancji psychotropowych czy też kwestii przekazania w nielegalny sposób wiadomości członkowi rodziny. Przewodnicząca wyraziła opinię, że w tego typu sprawach należy rozważyć, czy problem stanowi brak odpowiedniego uzasadnienia,

czy też nieadekwatność i nieproporcjonalność stosowanych kontroli. Zwróciła uwagę na fakt, że na pewno nie jest to ostatnia sprawa tego typu, z którą będzie musiał się zmierzyć rząd.

2 maja 2017 r. zapadł wyrok w sprawie *Stowarzyszenie Wietnamczyków w Polsce „Solidarność i Przyjaźń” p. Polsce*. ETPCz stwierdził w nim naruszenie art. 11 i 13 Konwencji i zdecydował o zasądzeniu kwoty 5000 euro z tytułu doznanej szkody niemajątkowej oraz 750 euro z tytułu kosztów reprezentacji przed Trybunałem. Sprawa dotyczy wydarzeń z 2008 r., a więc sprzed wejścia w życie Ustawy z dnia 24 lipca 2015 r. – *Prawo o zgromadzeniach*. Sprawa została odnotowana przez MSZ, a informacja o niej została przekazana m.in. do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji. Ma ona jednak głównie charakter historyczny.

Kolejna sprawa, to sprawa z zakresu prawa karnego *Wrona p. Polsce* z 15 czerwca 2017 r. Została ona rozstrzygnięta wyrokiem, w którym Trybunał stwierdził brak naruszenia art. 5 § 1 i 3 Konwencji. Przewodnicząca wskazała, że w jej ocenie sprawa zasługuje na rozpowszechnienie i przetłumaczenie. Dotyczyła ona m.in. kwestii dochodzenia odszkodowania z tytułu pozbawienia wolności. Przewodnicząca wyraziła zadowolenie, że ta wygrana w pełni sprawa doczekała się wyroku, gdyż wiele pozytywnie rozstrzygniętych punktu widzenia rządu spraw kończy się wydaniem decyzji o niedopuszczalności. Zauważyła, że zapewne MS będzie chciało rozpowszechnić sprawę i ująć ją w różnych programach szkoleniowych jako przykład dobrej praktyki i właściwego wyważenia standardów Konwencji przez wymiar sprawiedliwości.

VIII. Pozostałe informacje i ogłoszenia

Pani Aleksandra Mężykowska, Zastępca Dyrektora Departamentu ds. Postępowań przed Międzynarodowymi Organami Ochrony Praw Człowieka w MSZ, przedstawiła zagadnienie ostatniej praktyki związanej z wydawaniem zarządzeń tymczasowych Trybunału.

Pani Aleksandra Mężykowska stwierdziła, że zagadnienie budzi wiele wątpliwości prawnych MSZ i że wątpliwości te będą wyjaśniane. Wskazała, że do władz polskich wpłynęło w ostatnich tygodniach 6 wniosków z ETPCz o zastosowanie zarządzeń tymczasowych w odniesieniu do osób narodowości czecheńskiej, próbujących przekraczać granicę polską w Terespolu.

Wnioski były sformułowane w ten sposób, że Trybunał zwraca się do władz polskich o nieusuwanie skarżącego lub o nieusuwanie skarżącego do Białorusi. MSZ od razu przekazywał informację o takiej decyzji Trybunału Straży Granicznej (dalej: SG). Pani Aleksandra Mężykowska zwróciła uwagę, że wnioski były przekazywane przez Trybunał ostatniej chwili, tzn. 15 minut przed odjazdem pociągu, i w związku z tym SG trudno byłoby szybką reakcją. Wnioski budziły wątpliwości SG, ponieważ osoby, których one dotyczyły, już wielokrotnie wcześniej pojawiały się na granicy Polski, podając jako powód przekroczenia granicy jedynie względy ekonomiczne i społeczne.

MSZ jest w pełni świadomy istnienia wątpliwości co do sposobu protokolowania przez funkcjonariuszy SG rozmów z cudzoziemcami chcącymi przekroczyć granicę, a także wydanego ostatnio przez Wojewódzki Sąd Administracyjny orzeczenia kwestionującego tę praktykę.

MSZ dostrzega również wątpliwości co do przebywania danej osoby w jurysdykcji państwa polskiego. Osoba taka nie przekracza granicy, ale równocześnie funkcjonariusz SG wydaje w stosunku do niej władczą decyzję o odmowie bądź o zgodzie na wjazd na terytorium Polski.

Z uwagi na istniejące wątpliwości, po wpłynięciu dwóch wniosków z Trybunału, rząd od razu zwrócił się do niego z prośbą o wyjaśnienie treści obowiązków ciążących na władzach polskich w związku z tymi wnioskami. Trybunał odnosząc się do pytania MSZ, formułował kolejne wnioski w taki sposób, że obowiązki władz polskich powinny polegać na tym, że jeżeli wskazana we wniosku osoba pojawia się na granicy i zgłasza chęć objęcia jej międzynarodową ochroną, władze powinny przyjąć wniosek, zarejestrować go i przekazać do odpowiednich władz, a także nie usuwać tej osoby z terytorium polskiego do czasu pełnego rozpatrzenia takiego wniosku.

MSZ również kolejne wnioski, które były sformułowane w ten sam sposób, przekazała natychmiast do SG, informując o sprecyzowaniu zakresu obowiązku władz polskich.

MSZ zdaje sobie sprawę z wątpliwości zgłaszanych w tych sprawach m.in. przez pełnomocników osób w stosunku do których wydano zarządzenie tymczasowe. Pani Aleksandra Mężykowska wskazała równocześnie, że do MSZ nie wpłynęły pełnomocnictwa dla osób reprezentujących cudzoziemców.

MSZ planuje dalsze działania mające na celu wyjaśnienie tej sytuacji i jednocześnie deklaruje, że każdy wniosek, który wpływa z Trybunału, jest natychmiast przekazywany do SG, do odpowiedniego przejścia granicznego oraz do władz w Warszawie.

Pani Mężykowska przypominała, że do tej pory wpłynęło 6 wniosków, które dotyczyły łącznie 32 osób. Poinformowała, że obecnie 13 z tych osób znajduje się na terytorium Polski i wnioski o ochronę międzynarodową w stosunku do nich zostały przyjęte. Stwierdziła, że nie ma dokładnych informacji na temat pozostałych osób, ale że dwie grupy osób w ogóle nie pojawiły się na granicy i nie złożyły wniosków o ochronę międzynarodową.

Przewodnicząca wskazała, że w przestrzeni publicznej krąży wiele bardzo ogólnych informacji dotyczących realizacji przez władze zarządzeń tymczasowych Trybunału oraz, że wnioski są często wyciągane jedynie na podstawie informacji przedstawianych przez jedną stronę. Zwróciła też uwagę na to, że przy wykonywaniu zawodów zaufania publicznego, takich jak zawody prawnicze, niezwykle ważna jest rzetelność i odpowiednie reprezentowanie klienta. Podkreśliła, że MSZ nie ma wpływu na to, w jaki sposób pełnomocnicy formułują wnioski o zarządzenie tymczasowe wysyłane do Trybunału. Jeśli żądanie jest sformułowane w nieodpowiedni sposób, nie może dziwić to, że w następstwie tego również Trybunał ma problem z odpowiednim zaadresowaniem tego żądania i jednocześnie nakłada na rząd obowiązek, który jest niemożliwy do zrealizowania. Trudno jest usunąć z polskiego terytorium kogoś, kto na to terytorium nigdy nie wjechał.

Poinformowała, że w odniesieniu do stosowania tego środka tymczasowego w stosunku do obywateli czeczeńskich MSZ będzie starał się o zwołanie grupy roboczej z przedstawicielami Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz SG. Podkreśliła, że wolą rządu jest respektowanie decyzji ETPCz i niedoprowadzanie do naruszeń.

O terminie oraz porządku obrad następnego posiedzenia członkowie Zespołu zostaną powiadomieni w drodze elektronicznej przez Sekretarza Zespołu. W przypadku pytań proszę kontaktować się z Sekretarzem Zespołu (katarzyna.bralczyk@msz.gov.pl, sebastian.kurek@msz.gov.pl).

Działania do podjęcia

Do końca października 2017 r. członkowie Zespołu są proszeni o przekazywanie zaktualizowanych informacji do raportu Polski dla Rady Europy nt. działań podejmowanych w celu zapewnienia przestrzegania Konwencji na poziomie krajowym i skutecznego wykonywania wyroków Trybunału (aktualizacja informacji przekazanych przez poszczególne podmioty w 2016 r. nt. realizacji zaleceń Deklaracji Brukselskiej).

Justyna Chrzanowska
Pełnomocnik Ministra

Załączniki

1. Lista uczestników posiedzenia w dniu 21 czerwca 2017 r.
2. Raport nt. długoterminowej przyszłości systemu Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, tłumaczenie wyciągu raportu na język polski wraz z decyzjami Komitetu Ministrów Rady Europy z marca 2016 r. oraz maja 2017 r.

**Uczestnicy posiedzenia Zespołu ds. Europejskiego Trybunału Praw Człowieka
w dniu 21 czerwca 2017 r., budynek MSZ (Articom), przy al. Jana Ch. Szucha 21 (obok gmachu głównego),
sala im. R. Lemkina (parter) godz. 9.00-13.00**

Przewodnicząca Zespołu	Justyna Chrzanowska
MSZ DPOPC	Aleksandra Mężykowska Eliza Suchożebrska Katarzyna Bralczyk Sebastian Kurek
Ministerstwo Finansów	Paweł Wilczek , Departament Współpracy Międzynarodowej
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	Karol Zgódka , Departament Własności Intelektualnej i Mediów
Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	Joanna Maciejewska , Departament Współpracy Międzynarodowej
Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	Ernest Nasternak , Departament Spraw Społecznych i Oświaty Rolniczej
Ministerstwo Cyfryzacji	Aleksandra Wolska , Departament Prawny
Ministerstwo Sportu i Turystyki	Katarzyna Kosarewicz-Jędruszek , Departament Prawny; Paweł Pachol , Biuro Ministra
Ministerstwo Sprawiedliwości	Kamila Jończyk-Piskorska , Zastępca Dyrektora Departamentu Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka Beata Wilkołek , Departament Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka Katarzyna Chrapkiewicz , Departament Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka Piotr Charkiewicz , Departament Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji	Krzysztof Paszkiewicz , Departament Administracji Publicznej
Ministerstwo Środowiska	Kamil Zawadzki , Departament Prawny, Michał Kobylański , Departament Prawny, Karina Rulska , wolontariusz
Ministerstwo Zdrowia	Karol Bogusz , Departament Współpracy Międzynarodowej
Ministerstwo Rozwoju	Piotr Zychła , Departament Prawny
Ministerstwo Infrastruktury i Budownictwa	Marcin Grabek , Departament Prawny
Krajowa Rada Sądownictwa	Sławomir Pałka , Sędzia Sądu Rejonowego
Naczelny Sąd Administracyjny	Anna Chmielarz-Grochal , Specjalista ds. prawa europejskiego,
Sąd Najwyższy	Małgorzata Wąsek-Wiaderek , Biuro Studiów i Analiz
Trybunał Konstytucyjny	Anna Pudło , Starszy Radca Orzecznictwa

Rzecznik Praw Obywatelskich	Mirosław Wróblewski , Dyrektor Zespołu Prawa Konstytucyjnego, Międzynarodowego i Europejskiego w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich
Rządowe Centrum Legislacji	Piotr Ołdak , Zastępca Dyrektora Departamentu Prawnego i Postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym Katarzyna Grzelak-Bach , Departament Prawny i Postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym
Prokuratura Krajowa	Magdalena Beroud-Korowajczyk , Biuro Współpracy Międzynarodowej Agnieszka Goździk , Departament Postępowania Przygotowawczego
Centralny Zarząd Służby Więziennej	Teresa Kujawa , Kierownik Zespołu ds. skarg osób pozbawionych wolności, Biuro Spraw Wewnętrznych
Kancelaria Prezesa Rady Ministrów	Aleksandra Wrochna , Departament Prawny Maciej Szmit , Departament Służby Cywilnej Rita Kameduła-Tomaszewska , Departament Społeczeństwa Obywatelskiego
Kancelaria Sejmu	Justyna Łacny , Biuro Analiz Sejmowych
Kancelaria Senatu	Joanna Granowska , Sekretarz Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji
Komenda Główna Policji	Marta Krasuska , Specjalista ds. ochrony praw człowieka Gabinet Komendanta Głównego Policji
Krajowa Szkoła Administracji Publicznej	Tomasz Bielec

Raport Rady Europy ws. długoterminowej przyszłości systemu Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności – konkluzje dotyczące implementacji Konwencji na poziomie krajowym

Raport z dnia 3 lutego 2016 r. (sygn. CM(2015)176-add1final), przygotowany przez Komitet Zarządzający Praw Człowieka (CDDH) Rady Europy¹

195. CDDH [Komitet Zarządzający Praw Człowieka Rady Europy] zbadał różne i rozbieżne wyzwania. Konsensus panował w odniesieniu do następujących wyzwań:

- i. **Nieadekwatna implementacja krajowa** Konwencji pozostaje wśród głównych wyzwań lub nawet stanowi największe wyzwanie stojące przed systemem Konwencji. Ujawnia dodatkowe i kluczowe wyzwanie: skuteczna krajowa implementacja może zakładać skuteczne włączenie i interakcję szerokiego spektrum podmiotów krajowych (członków rządu, parlamentarzystów oraz sądownictwa, a także krajowych struktur praw człowieka, społeczeństwa obywatelskiego oraz przedstawicieli zawodów prawniczych). Dodatkowym wyzwaniem, które wskazano, są także trudności praktyczne związane ze śledzeniem orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

[...]

197. W odniesieniu do **krajowej implementacji Konwencji**, CDDH zgadza się, że potrzebne jest **dalsze działanie**, a wszystkie zalecane poniżej rozwiązania mieszczą się **w ramach istniejących struktur**:

- i. Zaprzeczając, by na podstawie Konwencji istniał po stronie Państw Stron obowiązek prawny przestrzegania ostatecznych wyroków Trybunału w sprawach, w których nie są one stronami, wydaje się, co odnotowuje CDDH, że istnieje możliwość lepszego uwzględniania zasad ogólnych zawartych w wyrokach Trybunału w sprawach przeciwko innym Wysokim Układającym się Stronom, w ramach prewencyjnego przewidywania możliwych naruszeń. W tym celu, pozytywne skutki może przynieść zidentyfikowanie dobrych praktyk dotyczących rodzaju środków praktycznych, które mogłyby być przyjęte.
- ii. CDDH uznaje, że szkolenie zawodowe oraz działania uświadamiające na temat Konwencji oraz orzecznictwa Trybunału stanowią duży priorytet w celu wypełnienia luki w zakresie implementacji [standardów]. Uznając wysiłki już podejmowane przez wszystkie właściwe podmioty, [CDDH] podkreśla konieczność:
 - o zapewniania, w sposób usystematyzowany, bardziej ukierunkowanego i uwzględniającego specyfikę danego kraju szkolenia [przedstawicieli] właściwych zawodów prawniczych (np. funkcjonariuszy rządowych, sędziów, prokuratorów, prawników), odnoszącego się do problemów stosowania Konwencji w każdej Wysokiej Układającej się Stronie, przy jak najpełniejszym wykorzystaniu potencjału Europejskiego Programu na Rzecz Edukacji Praw Człowieka dla Prawników (Program HELP) Rady Europy; oraz
 - o zwiększenia wysiłków dotyczących tłumaczenia wiodących wyroków (ich fragmentów) oraz/lub zapewniania streszczeń tych wyroków w językach krajowych, szczególnie dla celów edukacyjnych i szkoleniowych.
- iii. Należy zachęcać do tworzenia, tam gdzie to właściwe, punktów kontaktowych wyspecjalizowanych w sprawach dotyczących praw człowieka w ramach właściwych organów władzy wykonawczej, sądowej i ustawodawczej, szczególnie, jeśli nie istnieje system [wymagający znajomości praw człowieka i Konwencji] w odniesieniu do wszystkich pracowników w ramach tych właściwych władz. Te punkty kontaktowe powinny służyć jako osoby powołane do udzielania porad w odniesieniu do spraw dotyczących Konwencji.
- iv. Wciąż istnieje potrzeba poprawy krajowych środków odwoławczych – czy to poprzez tworzenie nowych środków (w tym o charakterze prewencyjnym – sądowych lub innych), czy to poprzez interpretowanie istniejących środków krajowych oraz prawa procesowego zgodnie z obowiązkami wynikającymi z art. 13 Konwencji. Kwestia skutecznych środków odwoławczych powinna być w centrum wszelkich działań mających na celu wspieranie krajowej implementacji Konwencji, a także w pracach tematycznych wła-

¹ <http://rm.coe.int/the-longer-term-future-of-the-system-of-the-european-convention-on-hum/1680695ad4>

ściwych komitetów Rady Europy, w szczególności tych, w których zasiadają przedstawiciele krajowych wymiarów sprawiedliwości (sędziowie, prokuratorzy itp.).

- v. Rządy powinny w pełni informować parlamenty na temat kwestii dotyczących interpretacji oraz stosowania standardów Konwencji, w tym na temat zgodności (projektów) ustawodawstwa z Konwencją;
- vi. Należy udostępnić wystarczającą wiedzę ekspercką na temat spraw dotyczących Konwencji członkom parlamentu, tam gdzie to właściwe, poprzez tworzenie struktur parlamentarnych oceniających [kwestie] praw człowieka oraz/lub poprzez wsparcie ze strony wyspecjalizowanego sekretariatu oraz/lub poprzez zapewnienie dostępu do bezstronnego doradztwa na temat prawa dotyczącego praw człowieka – jeśli to właściwe – we współpracy z Radą Europy.
- vii. Istnieje potrzeba, by władze krajowe w sposób systematyczny sprawdzały zgodność z Konwencją projektów ustawodawstwa oraz praktyki administracyjnej (w tym wyrażonej w rozporządzeniach, zarządzeniach i okólnikach) na wczesnym etapie prac redakcyjnych i rozważały, tam gdzie to właściwe, wykazanie w uzasadnieniu do projektu ustaw, dlaczego projekt jest uznawany za zgodny z postanowieniami dotyczącymi praw człowieka.
- viii. CDDH podkreśla również znaczenie zwiększonego korzystania przez Państwa członkowskie z istniejących mechanizmów Rady Europy (m.in. Komisji Weneckiej), które dają możliwość oceny zgodności ustawodawstwa ze standardami Konwencji.
- ix. CDDH przypomina istotną rolę, którą mogą odgrywać krajowe struktury praw człowieka oraz społeczeństwo obywatelskie w odniesieniu do implementacji Konwencji. Ponawia ponadto swoje wsparcie dla tworzenia niezależnych krajowych instytucji praw człowieka i zachęca, by istniały odpowiednie warunki na poziomie krajowym do wypełniania ich prawnoczułowieczej misji.
- x. Rada Europy ma do odegrania bardziej aktywnej rolę w ułatwianiu włączenia wszystkich właściwych podmiotów krajowych w zależności od natury problemu, który ma być rozwiązany. Może być potrzebne rozważenie przez Radę Europy bardziej skutecznej strategii w tym obszarze, wykorzystującej najlepsze praktyki jej współpracy z Państwami członkowskimi.

Decyzje Komitetu Delegatów Ministrów Rady Europy ws. raportu

W dniu 30 marca 2016 r. Komitet Delegatów Ministrów Rady Europy zachęcił Państwa członkowskie do implementacji środków zalecanych w konkluzjach § 197 i) – ix) w świetle właściwych paragrafów raportu (§§ 37-64) w odniesieniu do:

- i. Lepszego uwzględniania zasad ogólnych zawartych w wyrokach Trybunału w sprawach przeciwko innym Wysokim Układającym się Stronom, nawet jeśli nie są one wiążące prawnie,*
- ii. Ulepszania lub tworzenia skutecznych krajowych środków odwoławczych,*
- iii. Weryfikowania zgodności projektów ustawodawstwa oraz praktyki administracyjnej z Konwencją,*
- iv. Działań uświadamiających oraz szkolenia dotyczącego Konwencji oraz wyroków i decyzji Trybunału, oraz tworzenia punktów kontaktowych ds. „praw człowieka”, tam gdzie to właściwe, w szczególności, jeśli system [wymagający znajomości praw człowieka i Konwencji od wszystkich pracowników] jest niewystarczający, oraz*
- v. Roli parlamentów krajowych, sądów krajowych, krajowych struktur praw człowieka oraz społeczeństwa obywatelskiego w odniesieniu do implementacji Konwencji, i w tym kontekście udostępnienia wystarczającej wiedzy eksperckiej nt. spraw dotyczących Konwencji parlamentom krajowym oraz lepszego zapewnienia dostosowanego i ukierunkowanego szkolenia dla sądów krajowych. [...]*

Komitet Delegatów Ministrów, 1252 posiedzenie, 30 marca 2016 r.

- Załącznik nr 5

(Pkt 4.3)

Środki dotyczące follow-up raportu Komitetu Zarządzającego Praw Człowieka (CDDH) w sprawie długoterminowej przyszłości systemu Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności

W sprawie autorytetu Konwencji: jej implementacji na poziomie krajowym:

Delegaci

1. zaprosili Państwa Członkowskie do wdrożenia środków zalecanych w konkluzjach zawartych w § 197 i) – ix) w świetle właściwych paragrafów raportu (§§ 37-64), dotyczących:
 - i. lepszego uwzględniania zasad ogólnych zawartych w wyrokach Trybunału w sprawach przeciwko innym Wysokim Układającym się Stronom, nawet jeśli nie są one wiążące prawnie,
 - ii. ulepszania lub tworzenia skutecznych krajowych środków odwoławczych,
 - iii. weryfikowania zgodności projektów ustawodawstwa oraz praktyki administracyjnej z Konwencją,
 - iv. działań uświadamiających oraz szkolenia dotyczącego Konwencji oraz wyroków i decyzji Trybunału, oraz tworzenia punktów kontaktowych ds. „praw człowieka”, tam gdzie to stosowne, w szczególności, jeśli system wymagający [znajomości praw człowieka i Konwencji] od wszystkich pracowników jest niewystarczający, oraz
 - v. roli parlamentów krajowych, sądów krajowych, krajowych struktur praw człowieka oraz społeczeństwa obywatelskiego w odniesieniu do implementacji Konwencji, i w tym kontekście, udostępnienia wystarczającej wiedzy eksperckiej nt. spraw dotyczących Konwencji parlamentom krajowym oraz lepszego zapewnienia dostosowanego i ukierunkowanego szkolenia dla sądów krajowych;
2. zaprosił Sekretarza Generalnego do:
 - i. rozwijania działań w celu wspierania Państw Członkowskich, w świetle konkluzji zawartych w § 197 ii), iv) i vi) i § 198 iii) oraz właściwych paragrafów raportu,
 - ii. rozważenia wypracowania bardziej skutecznej strategii w celu poprawiania zdolności i zaangażowania wszystkich właściwych podmiotów krajowych, których dotyczy implementacja Konwencji (konkluzja w § 197 x) w świetle paragrafów 60-63);

W sprawie autorytetu Trybunału:

3. w odniesieniu do wyzwania związanego z liczbą spraw do rozpatrzenia z zadowoleniem przyjął wysiłki podejmowane przez Trybunał mające na celu rozpatrzenie zaległości oczywiście niedopuszczalnych skarg i rozwiązanie w ciągu dwóch lub trzech lat zaległości spraw repetytywnych;
4. z zadowoleniem przyjął determinację Trybunału, by poświęcić wszystkie możliwe zasoby w celu rozwiązania zaległości dotyczących zawisłych spraw nierepetytywnych, a także [jego determinację, by] zmniejszyć liczbę oraz zapewnić procedowanie napływających corocznie spraw o charakterze generalnym i systemowym, zapewniając jednocześnie przy rozwiązywaniu zaległości odpowiednią jakość badania wszystkich skarg, oraz zaprosił Trybunał do kontynuowania wysiłków w tym kierunku w świetle konkluzji zawartych w § 198 ii), iii), v) i vi), czytanych łącznie z właściwymi paragrafami raportu;
5. postanowił kontynuować badanie kwestii naruszeń praw człowieka na dużą skalę i sposobów rozwiązania problemów leżących u ich źródła w Państwach, których to dotyczy, w świetle konkluzji zawartej w § 198 iv) czytanej łącznie z § 88 raportu;
6. w odpowiedzi na wyzwanie dotyczące autorytetu orzecznictwa i w świetle komentarzy Trybunału, zachęcił Trybunał do podjęcia działań w odniesieniu do propozycji zawartych w konkluzjach w § 199 i) – iv) czytanych łącznie z właściwymi paragrafami raportu, dotyczących selekcji prawników na wszystkich szczeblach Kancelarii, uzasadnień do wyroków i decyzji, a także zwiększenia dialogu i interakcji między Trybunałem a krajowymi systemami wymiaru sprawiedliwości;
7. uznał za kluczowe, by sędziowie Trybunału posiadali najwyższy możliwy autorytet w dziedzinie prawa krajowego i międzynarodowego i w tym celu polecił Komitetowi CDDH zbadać, zapewniając udział Trybunału i wszystkich innych właściwych zainteresowanych podmiotów, cały proces selekcji i wyboru [sędziów ETPCz], w tym wszystkie czynniki, które mogą zniechęcać potencjalnych kandydatów do ubiegania się o stanowisko, w świetle konkluzji zawartych w § 203 i) oraz właściwych paragrafów raportu;

W sprawie autorytetu wyroków Trybunału (wykonywanie wyroków oraz nadzór nad ich wykonywaniem):

8. w odniesieniu do procesu wykonywania wyroków zaprosił Trybunał i Państwa Członkowskie do rozważenia środków zalecanych odpowiednio w konkluzjach § 200 iii) (wskazówki udzielane przez Trybunał na temat źródeł naruszeń stwierdzanych w jego wyrokach), § 200 iv) (większa przejrzystość kryteriów dotyczących zasądzenia słusznego zadośćuczynienia przez Trybunał) oraz § 200 v) (wznowienie postępowań krajowych po wyroku Trybunału); i wyraził zgodę na prowadzenie **follow-up** w sprawie zalecanych środków w zakresie nadzoru nad wypłatą słusznego zadośćuczynienia, w tym [wyraził zgodę na] rozważenie ewentualnej aktualizacji lub podwyższenia rangi memorandum dotyczącego „monitorowania wypłaty kwot zasądzonych tytułem słusznego zadośćuczynienia: przegląd obecnej praktyki Komitetu Ministrów” (doc. CM/Inf/DH(2008)7-final, § 200 iv) ;
9. w odniesieniu do nadzoru nad wykonywaniem wyroków zachęcił Departament Wykonywania Wyroków Trybunału do realizacji jego głównej roli, w tym udzielania pomocy Państwom Członkowskim w procesie wykonywania, biorąc pod uwagę konkluzję zawartą w § 201 i) w świetle właściwych paragrafów raportu;
10. postanowił zbadać kwestię rozszerzenia reguły 9 Regulaminu Komitetu Ministrów dotyczącego nadzoru nad wykonywaniem wyroków oraz warunków ugód, w celu włączenia pisemnych komunikacji organizacji i organów międzynarodowych i zbadania w odpowiednim czasie rozwiązań praktycznych dotyczących korzystania z reguły 9 (konkluzja w § 201 ii);
11. dodatkowo postanowił kontynuować dalsze badanie sposobów wzmocnienia procedur dotyczących wykonywania wyroków odnoszących się do poważnych i na dużą skalę naruszeń popełnionych w kontekście skomplikowanych problemów wymagających rozwiązania politycznego i pokojowego rozstrzygnięcia, podkreślając jednocześnie potrzebę, by Komitet Ministrów zapewniał stosowną koordynację i synergię z innymi podmiotami i działaniami Rady Europy w tych sprawach (konkluzja w § 203 ii);

W sprawie miejsca Konwencji w europejskim i międzynarodowym porządku prawnym:

12. podkreślił znaczenie dialogu sędziowskiego między sądami międzynarodowymi i zachęcił Trybunał do regularnych spotkań z przedstawicielami właściwych organów sądowych i quasi-sądowych (zobacz konkluzję w § 202 i) w świetle właściwych paragrafów raportu);
13. postanowił przeprowadzić bardziej ogólną debatę na temat ram ochrony praw człowieka w Europie, w szczególności w świetle znaczenia, jakie ma akcesja Unii Europejskiej do Konwencji (konkluzja w § 202 ii);
14. polecił Komitetowi CDDH przeprowadzenie szczegółowej analizy wszystkich kwestii dotyczących miejsca Konwencji w europejskim i międzynarodowym porządku prawnym oraz średnio- i długoterminowych perspektyw, w świetle właściwych paragrafów raportu (konkluzja w § 203 iii).

CM/Del/Dec(2017)127/3

19 maja 2017 r.

127 sesja Komitetu Ministrów (Nikozja, 19 maja 2017 r.)

3. Zapewnienie długoterminowej skuteczności system Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności

Decyzje

Komitet Ministrów

1. ponownie wyraził swoje zaangażowanie na rzecz Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz jej wyjątkowego systemu ochrony praw człowieka w Europie oraz potwierdził na nowo zasady wyrażone w Deklaracjach z Interlaken, Izmiru, Brighton i Brukseli;

2. wezwał te Państwa Strony Konwencji, które jeszcze tego nie uczyniły, by tak szybko jak to możliwe podpisały i ratyfikowały Protokół nr 15 zmieniający do Konwencji, a także by rozważyły podpisanie i ratyfikowanie Protokołu nr 16 przewidującego opinie doradcze;
3. z zadowoleniem przyjął działania podjęte przez wszystkie właściwe podmioty i pozytywne rezultaty osiągnięte w procesie reformy systemu Konwencji, w tym zmienione procedury i metody pracy dotyczące nadzoru nad wykonywaniem wyroków Trybunału oraz zachęcające rezultaty uzyskane w 2016 r.;
4. odnotował jednakże z poważnym zaniepokojeniem, że liczba spraw zawisłych przed Trybunałem oraz liczba napływających skarg zaczęła ponownie rosnąć, w szczególności z powodu wydarzeń w niektórych Układających się Państwach;
5. powtórnie wskazał na znaczenie skutecznej krajowej implementacji Konwencji i wyroków Trybunału, a także działań państw we wszystkich obszarach objętych różnymi zaleceniami przyjętymi przez Komitet Ministrów w odniesieniu do tych kwestii;
6. w tym kontekście z zadowoleniem przyjął i zachęcił Trybunał do ciągłego przeglądu i rozwijania jego metod pracy, w tym jego determinację do tworzenia nowych narzędzi mających na celu zmniejszenie zaległości [w zakresie rozpatrywania] dobrze uzasadnionych skarg o charakterze nierepetytywnym;
7. przyjął również z zadowoleniem nową praktykę Trybunału zapewniania krótkiego uzasadnienia decyzji o niedopuszczalności wydawanych w składzie jednego sędziego;
8. z zadowoleniem przyjął także rosnącą rolę odgrywaną przez różne organa Rady Europy w zapewnianiu pomocy, w tym poprzez projekty współpracy Rady Europy, i zachęcił do dalszego rozwijania takich działań z wykorzystaniem wszystkich dostępnych środków;
9. zgodnie z Zaleceniem Komitetu Ministrów nr Rec(2004)4 ponownie wskazał na znaczenie wysokiej jakości i odpowiednio ukierunkowanego nauczania na temat kwestii dotyczących Konwencji w procesie krajowego szkolenia wszystkich zawodów prawniczych, a także uznał wartościowy wkład wnoszony w tym względzie przez paneuropejski Program Edukacji w zakresie Praw Człowieka dla Prawników (HELP);
10. z zadowoleniem przyjął wpłaty wnoszone przez Państwa-Strony na specjalne konto utworzone przez Sekretarza Generalnego, by umożliwić Trybunałowi poradzenie sobie z zaległością wszystkich dobrze uzasadnionych skarg, a także na rzecz Funduszu Powierniczego Praw Człowieka, zachęcając jednocześnie do kolejnych wpłat;
11. z zadowoleniem przyjął trwającą praktykę delegowania krajowych sędziów oraz prawników wysokiego szczebla, niezależnych od jakiegokolwiek zewnętrznego wpływu, do Kancelarii Trybunału i zachęcił Państwa Strony do kontynuowania ich wysiłków w tym względzie, a także do promowania wizyt studyjnych i szkolenia w Trybunale dla sędziów, prawników i urzędników krajowych; zachęcił również Państwa-Strony do rozważenia delegowania krajowych sędziów lub urzędników do Departamentu Wykonywania Wyroków oraz Sekretariatu Programu HELP;
12. w świetle sytuacji Trybunału zaprosił wszystkie właściwe podmioty do wzmocnienia ich działań mających na celu wdrożenie wspomnianych wyżej deklaracji, oczekując na przedstawienie do dnia 31 grudnia 2017 r. raportów na temat implementacji decyzji podjętych przez Komitet Delegatów Ministrów w ramach **follow-up** raportu Komitetu Zarządzającego Praw Człowieka (CDDH) w sprawie długoterminowej przyszłości systemu Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności;
13. z zadowoleniem przyjął i zachęcił do prowadzenia otwartego dialogu między Trybunałem a Państwami-Stronami, będącego środkiem budowania lepszego zrozumienia ich poszczególnych ról przy wypełnianiu ich wspólnej odpowiedzialności za stosowanie Konwencji, jak to przewidziano w Deklaracji z Brighton;
14. polecił swoim Delegatom, by w dalszym ciągu w sposób priorytetowy traktowali kwestię skuteczności Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności i przedstawili raport na temat podjętych środków na kolejną sesję [ministerialną].

SPRAWOZDANIE z posiedzenia Zespołu do Spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, które odbyło się w dniu 28 września 2017 r.

W dniu 28 września 2017 r. odbyło się posiedzenie Zespołu ds. Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: Zespół), powołanego Zarządzeniem nr 73 Prezesa Rady Ministrów z dnia 19 lipca 2007 r. z późniejszymi zmianami.

Spotkaniu przewodniczył Pan Minister Jacek Czaputowicz, a następnie Pani Justyna Chrzanowska, Pełnomocnik Ministra Spraw Zagranicznych do Spraw Postępowania przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka (dalej Przewodnicząca lub Pełnomocnik).

I. Otwarcie posiedzenia i wprowadzenie Przewodniczącej Zespołu

Posiedzenie otworzył Pan Jacek Czaputowicz, Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Pan Minister przywitał uczestników posiedzenia i zaznaczył, że jest to dla niego pierwsze posiedzenie Zespołu w związku z objęciem przez niego obowiązków Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych w dniu 15 września br.

Pan Minister podkreślił, że stan przestrzegania praw człowieka w Polsce należy uznać za dobry. W zakresie praw społecznych Polska może uchodzić za lidera, zwłaszcza obecny rząd nastawiony jest bardzo prospołecznie, wyrównuje szanse rodzinne i realizuje wiele postulatów społecznych. Z tego względu nieuzasadniona jest próba budowania złej opinii o Polsce.

Pan Minister zaznaczył, że w zakresie wykonywania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPCz lub Trybunał) sytuacja nie jest zła w porównaniu z innymi państwami. Niewątpliwie największym problemem wśród orzeczeń Trybunału wymagających wykonania pozostają sprawy dotyczące przewlekłości postępowań sądowych.

Pan Minister zaznaczył, że wyroki ETPCz i Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości Polska wykonuje nie dlatego, że jest do tego przymuszona, ale dlatego, że uważa, iż są one słuszne. Przestrzeganie prawa międzynarodowego i przestrzeganie standardów jest oczywiste i to jest paradygmat polskiej polityki zagranicznej po 1989 r. Rolą Zespołu i administracji publicznej jest wdrażanie orzeczeń, a także pokazanie prawdziwego obrazu Polski.

Przewodnicząca zaznaczyła, iż w tym roku w dniu 19 lipca przypadła 10 rocznica powołania Zespołu Zarządzeniem Prezesa Rady Ministrów, Pana Jarosława Kaczyńskiego. Zaznaczyła, że przełamanie pewnej początkowej niechęci dla potrzeby istnienia Zespołu wymagało czasu, niemniej jednak ostatecznie jego działania przyniosły pozytywny efekt. W tym kontekście szczególnie istotna była nowelizacja Zarządzenia w 2015 r., która precyzyjnie określiła kompetencje i obowiązki członków Zespołu.

W efekcie tych działań liczba orzeczeń Trybunału w polskich sprawach, które pozostają nadal w fazie egzekucji pod nadzorem Komitetu Ministrów, spadła z ponad 900 pod koniec 2012 r. do 223 według stanu na koniec 2016 r., z czego większość dotyczy przewlekłości postępowań sądowych i administracyjnych. Ponadto nastąpił wyraźny spadek wydawanych orzeczeń ETPCz przeciwko w Polsce, nie tylko wyroków, ale i decyzji zatwierdzających umowy i deklaracje jednostronne.

Przewodnicząca poinformowała, że w tym roku wydanych zostało przez Trybunał już 496 decyzji zatwierdzających zawarte przez rząd umowy czy też wydane przezeń deklaracje jednostronne lub też stwierdzających niedopuszczalność skarg. Tak znaczna liczba decyzji Trybunału w tym roku nie wynika z pogorszenia stanu praw człowieka, ale z faktu zakończenia postępowania przed ETPCz w sprawie wyroku pilotażowego *Rutkow-*

ski i inni p. Polsce dotyczącego przewlekłości postępowań sądowych i prokuratorskich. W dniu 22 czerwca br. Trybunał, po rozpatrzeniu przedłożonych przez rząd 400 deklaracji jednostronnych, notyfikował rządowi RP decyzję w sprawach *Zaluska p. Polsce* oraz *Rogalska p. Polsce* oraz 398 pozostałych skargach.

Przewodnicząca przypomiała ubiegłoroczną nowelizację Ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o *skarżenie naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora oraz postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki*, która jeśli doprowadzi do zmiany praktyki stosowania przepisów tej Ustawy powinna pozwolić na zamknięcie nadzoru Komitetu Ministrów nad wykonaniem wyroków z tej największej grupy spraw. Równocześnie zwróciła się do przedstawicieli Ministerstwa Sprawiedliwości o przedstawienie na kolejnym posiedzeniu Zespołu danych statystycznych dotyczących stosowania znowelizowanej Ustawy.

II. Informacja właściwych resortów i innych podmiotów na temat planów dotyczących wykonania i postępów w realizacji poszczególnych orzeczeń Trybunału

1. Informacja nt. postępu w realizacji wyroków z grupy *Kędzior p. Polsce* (skarga nr 45026/07) w zakresie przeprowadzenia nowelizacji *Ustawy o ochronie zdrowia psychicznego oraz Ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi* – referuje: Ministerstwo Zdrowia

Pan Karol Bogusz, przedstawiciel Departamentu Współpracy Międzynarodowej Ministerstwa Zdrowia (dalej: MZ) poinformował o aktualnym stanie prac legislacyjnych nad nowelizacją *Ustawy o ochronie zdrowia psychicznego oraz Ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi*. Projekt został przyjęty przez rząd w dniu 7 września br., a następnie przekazany do Sejmu w dniu 15 września 2017 r. (druk sejmowy 1847). 27 września 2017 r. projekt został skierowany do Komisji Zdrowia do pierwszego czytania.

Przedstawicielka Rzecznika Praw Obywatelskich (dalej: RPO) przyznała, że projekt umożliwia wykonanie przedmiotowego wyroku, dodała jednak, że RPO miał dwa zastrzeżenia do przygotowanego projektu. Pierwsze dotyczyło art. 43 Ustawy, który określa do jakich DPS może wejść sędzia w celu kontroli m.in. stanu zdrowia (tj. do domów dla chorych psychicznie upośledzonych umysłowo). Zaznaczyła, że istniejący podział na DPS dla chorych psychicznie, dla niepełnosprawnych fizycznie, dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie czy dla chorych przewlekłe chorych somatycznie lub osób starszych jest fikcyjny, ponieważ praktycznie w każdym DPS można spotkać osoby chore psychicznie, w związku z tym sędziowie powinni mieć dostęp do wszystkich DPS-ów. Druga uwaga dotyczyła art. 36 i dodanego ust. 5, mówiącego o dostępie do danych osobowych, który zdaniem przedstawicielki RPO jest sprzeczny z protokołem fakultatywnym do Konwencji o zakazie stosowania tortur, jak również z ustawą RPO ponieważ blokuje dostęp do materiałów dla Rzecznika. Ponadto Ustawa o ochronie danych osobowych ma obowiązywać do 25 maja 2018 r., zaś jej nowelizacja ma wejść w życie w styczniu 2018 r., w związku z tym przepis ten będzie obowiązywał tylko przez 5 miesięcy.

Pan Maciej Kielbik, przedstawiciel Departamentu Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka w Ministerstwie Sprawiedliwości (dalej: MS), zauważył, że uwagi przedstawione przez przedstawicielkę RPO nie dotarły wcześniej do Ministerstwa Sprawiedliwości. Przyznał, że istnieją różne typy domów pomocy społecznej, i faktycznie przepis art. 43 ogranicza kontrolę sędziów rodzinnych w tych jednostkach. Z praktyki orzeczniczej sądów rodzinnych i kontroli którą sprawują sądy rodzinne nie wynikało, aby konieczna była ingerencja legislacyjna w tym zakresie. Zaznaczył, że organem właściwym do zmian legislacyjnych w zakresie funkcjonowania domów pomocy społecznej jest Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Przewodnicząca zauważyła, że Ustawa została już skierowana do Sejmu i ewentualne poprawki mogą opóźnić jej wejście w życie, a wyrok ETPCz w sprawie *Kędzior p. Polsce* nie dotyczył tych kwestii. Zasugerowała ewentualne wprowadzenie poprawek w trybie autopoprawki rządowej i zwróciła się do przedstawiciela MZ o przekazanie uwag właściwym Departamentom i Kierownictwu w Ministerstwie Zdrowia.

2. Informacja nt. postępu w realizacji wyroku ws. Grabowski p. Polsce (skarga nr 57722/12) w kontekście wyeliminowania błędnej praktyki stosowania art. 27 Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, referuje: Ministerstwo Sprawiedliwości

Pani Beata Wilkołek, przedstawicielka MS, przypomniała iż wyrok w przedmiotowej sprawie dotyczył przedłużenia pobytu nieletniego w schronisku bez prawomocnego postanowienia sądu i braku możliwości skutecznego zakwestionowania faktycznego pozbawienia wolności. Zaznaczyła, że Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o *postępowaniu w sprawach nieletnich* do dzisiaj nie obliguje sędziów do wydawania postanowień o przedłużeniu pobytu nieletniego w schronisku i nie przewiduje zażalenia na dalszy pobyt w nim. Choć wyrok jest jednostkowy to może dotyczyć wielu osób. Liczba osób umieszczanych w schroniskach maleje, w 2016 r. umieszczono w nich 214 nieletnich. Ponadto do chwili obecnej nie doszło do zmiany Ustawy o *postępowaniu w sprawach nieletnich* w zakresie stosowania i przedłużania środka tymczasowego w postaci umieszczenia w schronisku. Należy jednak zaznaczyć, że działania podjęte w celu wykonania wyroku Trybunału doprowadziły do ukształtowania właściwej praktyki stosowania tego środka. Sędziowie w praktyce wydają postanowienia o przedłużaniu pobytów w schronisku i nadają bieg zażaleniom na te postanowienia. Są to efekty podjętych działań upowszechniających, nadzorczych, a także legislacyjnych, ponieważ zmienione zostało rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. – *Regulamin urzędowania sądów powszechnych*, które zobowiązało sędziów do wydawania takich postanowień i nadawania biegu zażaleniom na takie postanowienia. Ponadto skierowano pisma nadzorcze do Prezesów Sądów Apelacyjnych z prośbą o upowszechnianie wyroku i interpretację Ustawy zgodnie ze standardami Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (dalej: Konwencja) i orzecznictwa ETPCz.

Ukształtowanie właściwej praktyki potwierdził raport Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, który na wniosek MS przeprowadził badania w zakresie stosowania środków tymczasowych wynikających z *Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, w tym umieszczania w schronisku dla nieletnich. Raport ten został udostępniony w marcu 2017 r. Przeanalizowano w nim 81 przypadków umieszczenia nieletniego w schronisku od 1 lipca 2015 do połowy 2016 r. Z raportu wynika, że praktyka sądu w zakresie przedłużania pobytu w schronisku w 64% spraw była prawidłowa i sądy zawsze wydawały postanowienia o przedłużeniu pobytu w schronisku, a także nadawały bieg zażaleniom wniesionym na te postanowienia. Informacje uzyskanew wyniku kwerendy, jaką Ministerstwo Sprawiedliwości przeprowadziło w sądach w zakresie stosowania przepisów *Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich* oraz wnioski wypływające z raportu Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Departament Współpracy Międzynarodowej Praw Człowieka MS przedstawił zespołowi, który powstał w Ministerstwie Sprawiedliwości w marcu 2017 r. Zadaniem tego zespołu jest wypracowanie nowych rozwiązań prawnych w zakresie postępowań w sprawach nieletnich, m.in. w zakresie nowelizacji art. 27 i 29 *Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*.

Projekt zmian Ustawy został przedstawiony w Senacie jeszcze przed wakacjami, a w dniu 20 września 2017 r. został przyjęty na posiedzeniu Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji Senatu. Jak potwierdziła Pani Joanna Granowska, Sekretarz Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji Senatu, projekt zostanie teraz skierowany przez Marszałka Senatu do komisji prawodawczej w celu rozpoczęcia procesu legislacyjnego.

Przewodnicząca zauważyła, że znowelizowanie Ustawy ułatwi przekonanie Komitetu Ministrów, iż wyrok został wykonany. Wyroki wykonywane poprzez zmianę praktyki znacznie dłużej pozostają w agendzie Komitetu Ministrów. Przedstawicielka RPO podkreśliła, że w celu właściwej implementacji wyroku konieczna jest nowelizacja *Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*.

3. Informacja nt. postępu w realizacji wyroków P. i S. p. Polsce (skarga nr 57375/08), Tysiąc p. Polsce (skarga nr 5410/03), R. R. p. Polsce (skarga nr 27617/04), dotyczących praw reprodukcyjnych w zakresie przeprowadzenia nowelizacji Ustawy o prawach pacjenta Rzecznika Praw Pacjenta – referuje: Ministerstwo Zdrowia

Przedstawiciel MZ podkreślił, że zdaniem MZ wyrok w sprawie *Tysiąc p. Polsce* został wykonany na skutek uchwalenia *Ustawy o prawach pacjenta i Rzecznika Praw Pacjenta*, która wprowadziła instytucję sprzeciwu od decyzji lekarza. Ministerstwo Zdrowia próbowało w 2016 r. usprawnić funkcjonowanie instytucji sprzeciwu

tj. skrócić termin na wydanie orzeczenia przez komisję lekarską, jednakże w listopadzie 2016 r. na Stałym Komitecie Rady Ministrów propozycje Ministerstwa Zdrowia zostały usunięte z projektu. Obecnie nie są podejmowane żadne działania legislacyjne w tym zakresie.

W zakresie wyroku *P. i S. p. Polsce* środki indywidualne zostały wykonane, natomiast odnośnie do środków generalnych, w maju 2017 r. MZ zajęło stanowisko uznające, że obowiązujące w Polsce przepisy przewidują rozwiązania, które służą wykonaniu tego wyroku, np.: kodeks etyki lekarzy, pielęgniarek, położnych i wykonywania innych zawodów medycznych przewiduje konkretne kary za udostępnianie informacji osobowych. Z uwagi na to, iż jest to kwestia delikatna społecznie, MZ nie przewiduje dalszych prac legislacyjnych w tym zakresie.

Pan Mariusz Mamczarek, przedstawiciel Rzecznika Praw Pacjenta (dalej: RPP) podkreślił, że zdaniem RPP wyrok *Tysiąc p. Polsce* należy uznać za wykonany poprzez wprowadzenie prawa do sprzeciwu od decyzji lekarskiej. W latach 2014-2017 do Biura Rzecznika Praw Pacjenta wpłynęły trzy sprzeciwy od orzeczeń lekarzy wydanych na podstawie *Ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży*. Zaznaczył, że RPP nie jest organem uprawnionym do rozstrzygania zasadności wydanej opinii czy orzeczeń. Rzecznik powołuje komisję lekarską, która następnie orzeka, czy dana opinia bądź orzeczenie zostało wydane zgodnie z aktualną wiedzą medyczną. W składzie komisji zasiada trzech lekarzy, dwóch lekarzy tej samej specjalności co lekarz, który wydał zaskarżoną opinię bądź orzeczenie i trzeci, wybrany spośród innych specjalizacji. Ponadto RPP ma kompetencje do prowadzenia postępowania wyjaśniającego i w latach 2014-2017 Rzecznik przeprowadził około 16 postępowań wyjaśniających dotyczących tematyki tzw. praw reprodukcyjnych. Osiem postępowań zakończyło się stwierdzeniem naruszenia praw pacjenta. Żadne z postępowań nie dotyczyło dostępu do legalnej aborcji w sytuacji, gdy ciąża była wynikiem czynu zabronionego. Zaznaczył, że z praktyki wynika, iż 90% wszystkich spraw dotyczy przerywania ciąży ze względu na duże prawdopodobieństwo ciężkiego uszkodzenia płodu lub ciężkiej choroby zagrażającej jego życiu.

Przedstawicielka RPO zauważyła, że w opinii Rzecznika przyjęte rozwiązania w zakresie sprzeciwu nie rozwiązują problemu z trzech powodów:

- trzydziestodniowego terminu rozpatrzenia sprzeciwu, który jest zbyt długi, a i tak często niedotrzymywany;
- zbyt wielu formalnych obowiązków nałożonych na pacjenta w celu uzasadnienia sprzeciwu, przy równoczesnym braku przepisów gwarantujących osobiste wysłuchanie i zbadanie pacjentki;
- nieuregulowania kwestii czy sprzeciw przysługuje także od odmowy skierowania na badania prenatalne.

Przedstawicielka RPO, powołując się na dane otrzymane od RPP, zaznaczyła, że w 2011 r. do RPP wpłynęło 17 sprzeciwów, z czego 1 dotyczył przerywania ciąży, ale żaden nie spełnił wymogów formalnych. Odpowiednio w 2012 r. wpłynęły 22 sprzeciwy i żaden nie spełnił wymogów formalnych, w 2013 r. na 28 sprzeciwów 2 spełniały wymogi formalne, w 2014 r. były wniesione 34 sprzeciwy, z których 5 spełniało wymogi formalne, w 2015 r. na 35 sprzeciwów 1 spełniał wymogi formalne. Dane wskazują na to, że jest to instytucja nieefektywna i trudna dla pacjenta, który decyduje się dochodzić swoich praw.

Ponadto w kwestii klauzuli sumienia, w związku z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego, w ocenie RPO nie ma w Polsce podmiotów, które zobowiązane są do wskazania pacjentce, której odmówiono udzielenia świadczenia zdrowotnego, lekarza/podmiotu, który może takie świadczenie wykonać. W związku z tym, naruszone są prawa pacjenta, ponieważ obowiązkiem państwa jest zagwarantowanie efektywnego systemu świadczeń. Zdaniem RPO kwestia ta powinna zostać uregulowana ustawowo.

Przedstawiciel MZ zauważył, że zdaniem MZ nie istnieje luka prawna w zakresie tego, że nie ma osoby mogącej udzielić informacji o podmiocie właściwym do udzielenia świadczenia. Kwestia realizacji świadczeń w zakresie informowania o możliwości uzyskania świadczenia spoczywa na świadczeniodawcy, czyli dyrekcji szpitala.

Przewodnicząca podsumowując dyskusję uznała, że należy rozważyć przedstawienie Komitetowi Ministrów RE raportu z wykonania wskazującego na wykonanie wyroków oraz że dalsze działania legislacyjne nie są planowane. Nie oznacza to, że sprawa zostanie zamknięta, ponieważ raport zostanie poddany ocenie przez Komitet Ministrów. W związku z tym zwróciła się do MZ o rozważenie rodzaju dokumentu, jaki MSZ będzie mógł przedstawić w imieniu rządu Komitetowi Ministrów RE.

4. Informacja nt. wykonania wyroków ws. *K. J. p. Polsce* (skarga nr 30813/14) oraz *G.N. p. Polsce* (skarga nr 2171/14) w związku z projektem Ustawy o wykonywaniu niektórych czynności organu centralnego w sprawach rodzinnych z zakresu obrotu prawnego na podstawie prawa Unii Europejskiej i umów międzynarodowych oraz zmianie Ustawy – Kodeks postępowania cywilnego i niektórych innych ustaw – referuje: Ministerstwo Sprawiedliwości

Pan Maciej Kiełbik, przedstawiciel MS, zaznaczył, że wyroki wydane w 2016 r. dotyczą praktyki stosowania przez sądy krajowe postanowień Konwencji Haskiej *dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę*. W obydwu sprawach Trybunał orzekł naruszenie art. 8 Konwencji, czyli prawa do poszanowania życia rodzinnego w dwóch aspektach: proceduralnym – stwierdzając naruszenie zasady sprawności i szybkości postępowania oraz materialnym. Sprawa *K. J. p. Polsce* toczyła się przez rok do czasu wydania prawomocnego postanowienia odmawiającego wydania dziecka, natomiast sprawa *G. N. p. Polsce* toczyła się rok i 6 miesięcy. Trybunał uznał, że termin 6-tygodniowy przewidziany w Konwencji Haskiej na wydanie przez organa krajowe decyzji dotyczącej powrotu dziecka jest terminem instrukcyjnym, niemniej przekroczenie go kilkunastokrotnie powoduje naruszenie art. 8 Konwencji. Ponadto w sprawie *K. J. p. Polsce* Trybunał zwrócił uwagę na niedopuszczalną rozszerzającą wykładnię przez sądy krajowe art. 13 pkt b Konwencji Haskiej, który umożliwia sądowi krajowemu odmowę uwzględnienia wniosku o wydanie dziecka w sytuacji gdy istnieje poważne ryzyko, że jego powrót może wyrządzić szkodę fizyczną lub psychiczną lub w jakikolwiek inny sposób postawi dziecków sytuacji nie do zniesienia.

Zdaniem MS, były to jednostkowe przypadki błędnego zastosowania Konwencji Haskiej i dlatego w celu wykonania środków generalnych wystarczające są działania o charakterze upowszechniającym. Wyroki zostały przetłumaczone na język polski i umieszczone na stronie MS, informacja o nich została zamieszczona w wydawanym przez MS newsletterze, przygotowany został także zaktualizowany przegląd orzecznictwa i standardów ETPCz w kontekście stosowania Konwencji Haskiej, który jest dostępny na stronie MS.

Równoległe toczyły się w resorcie prace nad projektem Ustawy o wykonywaniu niektórych czynności organu centralnego w sprawach rodzinnych z zakresu obrotu prawnego na podstawie prawa Unii Europejskiej i umów międzynarodowych. Projekt ten dotyczy m.in. Konwencji Haskiej. Projekt został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 23 sierpnia 2017 r. i skierowany do Sejmu (druk sejmowy 1827). Projekt ten nie odwołuje się wprost do orzeczeń w sprawach *K. J. i G. N. p. Polsce*, niemniej jednak część rozwiązań może być uznana za istotne w kwestii wykonania ww. wyroków, w szczególności:

- zmiana właściwości rzeczowej sądów rodzinnych, która umożliwi specjalizację sędziów i ujednoczenie orzecznictwa,
- przywrócenie możliwości wniesienia skargi kasacyjnej w tych sprawach do SN, ale tylko przez określone podmioty (Minister Sprawiedliwości – Prokurator Generalny, Rzecznik Praw Obywatelskich i Rzecznik Praw Dziecka),
- wprowadzenie 6-tygodniowego terminu rozpatrzenia sprawy zarówno dla postępowań w I, jak i II instancji,
- wprowadzenie obligatoryjnych pisemnych uzasadnień postanowień wydanych przez sądy I i II instancji, przy równoczesnym zobowiązaniu sądów do dostarczenia postanowień na piśmie z urzędu,
- wprowadzenie przymusu adwokackiego już przed sądem I instancji,
- wprowadzenie wytycznych odnośnie do niezwłoczności wydawania opinii w takich sprawach,
- wprowadzenie zasady, iż postanowienia zarządzające powrót dziecka są skuteczne dopiero po ich uprawomocnieniu, nie zaś z chwilą ogłoszenia,
- wyłączenie stosowania art. 577 kpc w tego typu sprawach,
- wprowadzenie 14-dniowego terminu na wykonanie prawomocnego orzeczenia,
- wprowadzenie możliwości przeszukania przez Policję pomieszczeń, w których może znajdować się dziecko.

Zmiany te mają zapewnić efektywną egzekucję orzeczeń dotyczących m.in. powrotu dziecka. Ponadto powinny zostać uznane za istotne przez Komitet Ministrów w zakresie wykonania ww. orzeczeń Trybunału.

Przedstawiciel RPO zaznaczył, że Rzecznik z aprobatą przyjął przygotowany projekt, jednak pewne uwagi RPO nie zostały uwzględnione podczas prac legislacyjnych, m.in. zdaniem RPO nie jest zasadne wprowadzenie skargi kasacyjnej w tych sprawach. Przedstawiciel MS zaznaczył, że skarga kasacyjna będzie środkiem nadzwyczajnym, a nie III instancją.

Przewodnicząca zaznaczyła, że zdaniem MSZ w celu wykonania środków generalnych w tych wyrokach wystarczające z punktu widzenia Komitetu Ministrów powinny być działania upowszechniające.

III. Informacja na temat działań podejmowanych przez resorty w celu upowszechniania standardów Trybunału – referuje: Prokuratura Krajowa

Przedstawicielki Prokuratury Krajowej (dalej: PK), Pani Magdalena Beroud-Korowajczyki Pani Agnieszka Goździk, poinformowały, że PK aktywnie uczestniczy w wykonywaniu wyroków Trybunału dotyczących prokuratury, jak również w rozpowszechnianiu wśród prokuratorów orzecznictwa ETPCz. Otrzymywane z MSZ materiały są opracowywane pod kątem właściwości prokuratury i następnie przekazywane jednostkom podległym, jak również umieszczane na stronie PK.

W strukturze PK sprawami praw człowieka i wykonywaniem wyroków ETPCz zajmują się Biuro Współpracy Międzynarodowej (w zakresie wykonania środków generalnych) oraz Departament Postępowania Przygotowawczego (w zakresie wykonania środków indywidualnych).

PK ma zakładkę na stronie internetowej, poświęconą Konwencji i Trybunałowi – informacje dotyczą spraw z zakresu właściwości prokuratury. Umieszczone są też odnośniki do innych stron i baz danych Trybunału. PK przystąpiła także do porozumienia w sprawie tłumaczenia i udostępniania orzeczeń ETPCz. PK przekazuje do prokuratur regionalnych przeglądy orzecznictwa, biuletyny informacyjne i inne opracowania. PK prowadzi też szkolenia dotyczące praw człowieka i Trybunału adresowane do prokuratorów.

Departament Postępowania Przygotowawczego sprawuje nadzór nad postępowaniami prowadzonymi w powszechnych jednostkach prokuratury. Przygotowuje opinie dla Pełnomocnika Ministra Spraw Zagranicznych do spraw postępowań przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka dotyczące prawidłowości prowadzonych postępowań konkretnych sprawach oraz podejmuje działania w celu usunięcia nieprawidłowości.

PK podejmuje szereg działań w celu upowszechnienia konkretnych wyroków Trybunału, kierując informacje do właściwych prokuratur regionalnych i zobowiązuje do informowania o podjętych działaniach. Zostały wydane wytyczne dla prokuratorów wynikające z konkretnych wyroków ETPCz, np.: na podstawie grupy wyroków *Dzwonkowski* zostały wydane wytyczne w sprawie prowadzenia przez prokuratorów postępowań o przestępstwa związane z pozbawieniem życia oraz nieludzkim lub poniżającym traktowaniem osób pozbawionych wolności w związku z działaniami Policji lub innych funkcjonariuszy publicznych. W każdej prokuraturze regionalnej i okręgowej działają koordynatorzy ds. takich przestępstw.

PK monitoruje sprawy w których strona wniosła skargę na podstawie Ustawy o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki oraz podejmuje działania w celu zwalczania przestępstw na tle rasistowskim.

Przedstawiciele PK uczestniczą w konferencjach i seminariach poświęconych kwestiom ochrony praw człowieka, w spotkaniach z przedstawicielami Komisji do Spraw Prawnych i praw Człowieka Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, z przedstawicielami ETPCz i Komitetu Ministrów RE.

IV. Podsumowanie realizacji zaleceń Deklaracji Brukselskiej i wnioski w kontekście zaleceń Raportu Rady Europy ws. długoterminowej przyszłości systemu Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności

Pani Eliza Suchożebrska, Zastępca Pełnomocnika Ministra Spraw Zagranicznych do spraw postępowań przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka, przedstawiała prezentację podsumowującą realizację zaleceń wynikających z Deklaracji Brukselskiej i wnioski w kontekście przygotowywania informacji dla Rady Europy na temat realizacji Raportu RE nt. długoterminowej przyszłości systemu Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (w załączeniu prezentacja oraz wnioski).

V. Informacja o najnowszych rozstrzygnięciach ETPCz

Przewodnicząca poinformowała, że w dniu 4 lipca 2017 r. ETPCz wydał wyrok w sprawie *Kącki p. Polsce* dotyczący naruszenia prawa do wolności wypowiedzi (art. 10 Konwencji). Sprawa dotyczyła słynnej publikacji w „Gazecie Wyborczej” *Praca za seks*. Zaznaczyła, że jest to kolejny wyrok przeciwko Polsce dotyczący naruszenia art. 10.

Zwróciła też uwagę na trzy wyroki Wielkiej Izby wydane przeciwko innym państwom: *Regner p. Czechom*, *Nagy p. Węgrom* i *Bărbulescu p. Rumunii*. Informacja o wyroku *Bărbulescu p. Rumunii* została już wcześniej przekazana członkom Zespołu drogą elektroniczną.

Przewodnicząca poinformowała też o przygotowaniach do kolejnego Seminarium Warszawskiego, które najprawdopodobniej zostanie zorganizowane w listopadzie br. Tematem seminarium mają być kwestie społeczne.

O terminie oraz porządku obrad następnego posiedzenia członkowie Zespołu zostaną powiadomieni drogą elektroniczną przez Sekretarza Zespołu. W przypadku pytań proszę kontaktować się z Sekretarzem Zespołu (marta.kaczmarska@msz.gov.pl, sebastian.kurek@msz.gov.pl).

Justyna Chrzanowska
Pełnomocnik Ministra

Załączniki

1. Lista uczestników posiedzenia w dniu 28 września 2017 r.,
2. Prezentacja podsumowująca realizację zaleceń Deklaracji Brukselskiej,
3. Wnioski w kontekście zaleceń Raportu Rady Europy ws. długoterminowej przyszłości systemu Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.

**Uczestnicy posiedzenia Zespołu ds. Europejskiego Trybunału Praw Człowieka
w dniu 28 września 2017 r., budynek MSZ (Articom), przy al. J. Ch. Szucha 21 (obok gmachu głównego),
sala im. R. Lemkina (parter) godz. 9.00-13.00**

Podsekretarz stanu w MSZ	Prof. dr hab. Jacek Czaputowicz
Przewodnicząca Zespołu	Justyna Chrzanowska
MSZ DPOPC	Eliza Suchożebrska Marta Kaczmarek Sebastian Kurek Weronika Kryszak
Ministerstwo Finansów	Andrzej Stątek , Departament Współpracy Międzynarodowej
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	Rafał Safiański , Departament Legislacyjny
Ministerstwo Sprawiedliwości	Beata Wilkołek , Departament Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka Maciej Kielbik , Departament Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka
Ministerstwo Środowiska	Michał Kobyliński , Departament Prawny,
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji	Dawid Grochowski , Departament Analiz i Polityki Migracyjnej
Ministerstwo Edukacji Narodowej	Kamil Bobel , Departament Prawny
Ministerstwo Sportu i Turystyki	Paweł Matej , Departament Prawny
Ministerstwo Zdrowia	Karol Bogusz , Departament Współpracy Międzynarodowej
Ministerstwo Rozwoju	Piotr Zychla , Departament Prawny
Ministerstwo Infrastruktury i Budownictwa	Marcin Grabek , Departament Prawny
Naczelnny Sąd Administracyjny	Anna Chmielarz-Grochal , Specjalista ds. prawa europejskiego,
Trybunał Konstytucyjny	dr Anna Pudło , Starszy Radca Orzecznictwa
Rzecznik Praw Obywatelskich	dr Ewa Dawidziuk , Dyrektor Zespołu do spraw Wykonywania Kar w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich; Justyna Róża Lewandowska , Dyrektor Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji”; Magdalena Kuruś , Zastępca Dyrektorki w Zespole ds. Równego Traktowania; Michał Kubalski , Wydział Prawa Rodzinnego; Anny Białek , Zespół Prawa Konstytucyjnego, Międzynarodowego i Europejskiego
Rzecznik Praw Dziecka	Agata Jaształ , Dyrektor Zespołu Spraw Międzynarodowych i Konstytucyjnych
Rzecznik Praw Pacjenta	Mariusz Mamczarek , Wydział Prawny, Biuro RPP
Rządowe Centrum Legislacji	Katarzyna Grzelak-Bach , Departament Prawni Postępowań przed Trybunałem Konstytucyjnym

Prokuratura Krajowa	Magdalena Beroud-Korowajczyk , Biuro Współpracy Międzynarodowej Agnieszka Goździk , Departament Postępowania Przygotowawczego
Centralny Zarząd Służby Więziennej	Teresa Kujawa , Kierownik Zespołu ds. skarg osób pozbawionych wolności, Biuro Spraw Wewnętrznych
Kancelaria Prezesa Rady Ministrów	Aleksandra Wrochna , Departament Prawny; Rita Kameduła-Tomaszewska , Departament Społeczeństwa Obywatelskiego; Jacek Cygan , Departament Bezpieczeństwa Międzynarodowego
Kancelaria Sejmu	Bartosz Pawłowski , Biuro Analiz Sejmowych
Kancelaria Senatu	Joanna Granowska , Sekretarz Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji

Podsumowanie realizacji zaleceń Deklaracji Brukselskiej i wnioski w kontekście zaleceń Raportu Rady Europy ws. długoterminowej przyszłości systemu Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności

MSZ przypomniało, że do końca 2017 r. Polska powinna przedstawić do Rady Europy informacje nt. realizacji zaleceń wynikających z Raportu RE nt. przyszłości długoterminowej systemu Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności („Raport”). Zakres przedmiotowy zaleceń zawartych w Raporcie jest w dużej mierze zbieżny z zaleceniami zawartymi w Deklaracji Brukselskiej w sprawie implementacji Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności („Deklaracja Brukselska”). A zatem działania podjęte przez niektóre podmioty w odpowiedzi na zalecenia Deklaracji Brukselskiej mogą stanowić źródło inspiracji dla innych podmiotów rozważających podjęcie działań w odpowiedzi na zalecenia Raportu RE nt. przyszłości długoterminowej.

MSZ przygotowało pod koniec 2016 r. informację dla Rady Europy nt. działań podjętych w odpowiedzi na Deklarację Brukselską. W tym celu wykorzystało informacje zgromadzone od ponad 50 podmiotów (spośród 91 podmiotów konsultowanych). Z otrzymanych informacji wynika, że podejmowanych jest wiele działań i nowych inicjatyw, w tym o charakterze instytucjonalnym, mających na celu zapewnienie przestrzegania standardów strasburskich w Polsce.

Na podstawie otrzymanych informacji można wskazać następujące wnioski i godne rozważenia przykłady inicjatyw i rozwiązań wdrożonych przez niektóre podmioty w celu zapewnienia przestrzegania Konwencji oraz orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka („ETPCz”), mogące wpisywać się w zalecenia Raportu. Należy jednak zastrzec, że zarówno otrzymane informacje, jak i poniższe wnioski oraz przykłady nie mają charakteru wyczerpującego.

Wnioski w sprawie działalności informacyjnej nt. Konwencji (ad. zalecenie w pkt 197. ii) Raportu):

*Paragraf. 197. ii) Raportu. CDDH uznaje, że szkolenie zawodowe oraz **działania uświadamiające** na temat Konwencji oraz orzecznictwa Trybunału stanowią duży priorytet w celu wypełnienia luki w zakresie implementacji [standardów]. [...]*

Niektóre podmioty umieszczają informacje nt. Konwencji na swojej stronie internetowej bądź uwzględniają ją w innych materiałach informacyjnych. Często są to linki bądź ogólne informacje nt. Konwencji i ETPCz. Choć tego typu inicjatywy są cenne, warto byłoby jednak, by informacje nt. Konwencji bądź orzecznictwa Trybunału były prezentowane w sposób bardziej ukierunkowany i dostosowany do zakresu właściwości da-

nego podmiotu, tj. by były one wyselekcjonowane w zależności od tematyki działalności, a nie jedynie abstrakcyjnie. W tym względzie warto wykorzystać jako inspirację inicjatywy następujących podmiotów:

- o Ministerstwo Sprawiedliwości – opracowania tematyczne nt. standardów istotnych dla organów wymiaru sprawiedliwości,
- o Naczelny Sąd Administracyjny i Sąd Najwyższy – biuletyny informacyjne nt. orzecznictwa Trybunału dotyczącego obszarów objętych kognicją tych sądów,
- o Prokuratura Krajowa, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a także Ministerstwo Zdrowia (częściowo) – prezentowanie wyboru orzeczeń ETPCz istotnych z punktu widzenia ich działalności,
- o Urząd do Spraw Cudzoziemców – uwzględnianie odniesień do Konwencji przy prezentacji aspektów związanych z działalnością organu (legalizacja pobytu i ochrona międzynarodowej itp.).

Rozwiązaniem pomocnym do tego typu działań (i wszelkich innych działań mających na celu realizację założeń Raportu RE) mogłoby być zidentyfikowanie w ramach danego organu tych obszarów jego działalności, które mają związek z prawami człowieka, i których potencjalnie może dotyczyć Konwencja lub orzecznictwo Trybunału.

Do prowadzenia działalności informacyjnej wykorzystane mogą być nie tylko strony internetowe, ale także inne narzędzia, np. strony intranetowe (przykład Straży Granicznej), wewnętrzne bazy wiedzy dla pracowników (przykład Ministerstwa Rozwoju), bazy orzecznictwa dostępne dla sędziów zarówno sądów powszechnych, jak i administracyjnych itp.

Szczególnie pozytywnie należy ocenić inicjatywę Policji dokonania przeglądu stron internetowych poszczególnych policyjnych jednostek organizacyjnych i systemowe podejście do procesu poprawienia informacji nt. praw człowieka na tych stronach.

Wreszcie, należy też zadbać o poinformowanie pracowników o dostępności tych danych bądź wskazanie, gdzie ich szukać (przykładem tego są działania w Sądzie Najwyższym, Ministerstwie Rozwoju, Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Ministerstwie Środowiska).

Wnioski ws. działalności szkoleniowej nt. Konwencji (ad. zalecenie w pkt 197. ii) Raportu)

*Paragraf. 197. ii) Raportu. CDDH uznaje, że **szkolenie zawodowe** oraz działania uświadamiające na temat Konwencji oraz orzecznictwa Trybunału stanowią duży priorytet w celu wypełnienia luki w zakresie implementacji [standardów]. Uznając wysiłki już podejmowane przez wszystkie właściwe podmioty, [CDDH] podkreśla konieczność:*

- *zapewniania, w sposób usystematyzowany, **bardziej ukierunkowanego** i uwzględniającego specyfikę danego kraju szkolenia [przedstawicieli] właściwych zawodów prawniczych (np. funkcjonariuszy rządowych, sędziów, prokuratorów, prawników), odnoszącego się do problemów stosowania Konwencji w każdej Wysokiej Układającej się Stronie, przy jak najpełniejszym wykorzystaniu potencjału Europejskiego Programu na rzecz Edukacji Praw Człowieka dla Prawników (Program HELP) Rady Europy; [...]*

Z otrzymanych informacji wynika, że liczne działania szkoleniowe nt. Konwencji są podejmowane w odniesieniu do sędziów i prokuratorów (przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury oraz Ministerstwo Sprawiedliwości – na podstawie tzw. mapy naruszeń), także aplikantów adwokackich i radcowskich oraz adwokatów i radców prawnych (przez poszczególne samorządy).

W odniesieniu do szkolenia nt. Konwencji i orzecznictwa ETPCz dla urzędników pewne działania prowadzi Krajowa Szkoła Administracji Publicznej. Godne uwagi są też szczególnie inicjatywy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (przeszkolenie nt. Konwencji dla 16 pracowników ministerstwa z każdej komórki organizacyjnej), rządowego Centrum Legislacji (dodanie problematyki praw człowieka do programu aplikacji legislacyjnej, przeprowadzenie dużego projektu warsztatów legislacyjnych), a także Komendy Głównej Policji, Komendy Głównej Straży Granicznej i ostatnio Służby Więziennej (które podjęły działania w celu poprawienia jakości szkoleń, rozszerzenia ich zakresu, szerszego objęcia funkcjonariuszy, a niekiedy opracowały w tym zakresie strategię (Policja) lub podjęły działania w celu tworzenia pakietów dydaktycznych bądź przeszkolenia trenerów (Straż Graniczna). Dodatkowo, niektóre podmioty zasygnalizowały zamiar rozważenia prowadzenia takich szkoleń.

Kilka podmiotów poinformowało, że szkolenia nt. praw człowieka są prowadzone przy okazji innych działań szkoleniowych bądź szkolenia dotyczą wybranych aspektów, szczególnie istotnych w działalności danego organu (np. zwalczanie handlu ludźmi, standardy prawa humanitarnego). Aspekty dotyczące praw człowieka są także uwzględniane w odniesieniu do zapewnienia praw własnych pracowników (np. nt. zasady równego traktowania w urzędzie, przeciwdziałania mobbingowi itp.).

Warto też zwrócić uwagę, że zalecenia Rady Europy mówią o potrzebie systematycznego i ukierunkowanego szkolenia dla przedstawicieli różnych władz poprawiania jego jakości. Można z tego wyciągnąć wniosek, że szkolenia prowadzone w sposób doraźny bądź ograniczające się do poinformowania o fakcie istnienia Konwencji Trybunału oraz wyliczenia katalogu praw człowieka, powinny być uzupełniane o szkolenia prowadzone w sposób bardziej systematyczny, praktyczny i wyjaśniający, w jaki sposób stosować zasady wynikające z Konwencji w codziennej praktyce działania danego zawodu/podmiotu. Zważywszy też, że nie zawsze sami adresaci szkoleń są zainteresowani zgłębianiem tej tematyki, warto pomyśleć o rozwiązaniach zachęcających, w tym np. uwzględnianiu problematyki Konwencji wśród tematów wymaganych od osób przystępujących do różnych egzaminów, pytań egzaminacyjnych itp.

Dodatkowo, warto też pamiętać o możliwości organizowania przez poszczególne podmioty krótkich **wizyt studyjnych** w Radzie Europy połączonych z udziałem w rozprawie przed ETPCz, do czego również zachęcają zalecenia RE i za czym przemawiają dobre doświadczenia związane z organizacją kilku takich wizyt przez MSZ, MS i inne podmioty. Warto to rozważyć i z wyprzedzeniem zaplanować środki na ten cel.

Wnioski ws. procesu wyznaczania osób kontaktowych ds. Konwencji w poszczególnych organach władzy (ad. zalecenie w pkt 197. iii Raportu):

Paragraf. 197. iii) Raportu. Należy zachęcać do tworzenia, tam gdzie to właściwe, punktów kontaktowych wyspecjalizowanych w sprawach dotyczących praw człowieka w ramach właściwych organów władzy wykonawczej, sądowej i ustawodawczej, szczególnie, jeśli nie istnieje system [wymagający znajomości praw człowieka i Konwencji] w odniesieniu do wszystkich pracowników w ramach tych właściwych władz. Te punkty kontaktowe powinny służyć jako osoby powołane do udzielania porad w odniesieniu do spraw dotyczących Konwencji.

Zauważalny jest duży postęp w odniesieniu do wyznaczania takich osób w sądach (konsultanci w sądach apelacyjnych, nowa inicjatywa Ministerstwa Sprawiedliwości powołania koordynatorów ds. współpracy międzynarodowej i praw człowieka w sądach). Prowadzone były też działania w celu wyznaczenia konsultantów w prokuraturze. Działania te były wspierane szkoleniami prowadzonymi przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury.

W odniesieniu do administracji, godny uwagi jest zwłaszcza model wypracowany w Policji i Straży Granicznej, gdzie istnieją osoby formalnie powołane do zajmowania się prawami człowieka, a ich kompetencje są ustalone. W Policji określony został nawet model działania takich osób i standardowy katalog realizowanych przez nich zadań. Gdy brak jest możliwości powołania pełnoprawnych pełnomocników ds. praw człowieka, warto przynajmniej przeanalizować praktyczne rozwiązania wdrożone w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministerstwie Sportu i Turystyki oraz Urzędzie do Spraw Cudzoziemców (wyznaczenie, a niekiedy także przeszkolenie pracowników odpowiedzialnych za śledzenie orzecznictwa ETPCz lub koordynowanie działań w zakresie zapewnienia zgodności z prawami człowieka w ramach urzędu).

W pewnym sensie realizacją zalecenia Rady Europy jest też wyznaczanie przez poszczególne podmioty członków i osób kontaktowych do współpracy z międzyresortowym Zespołem ds. ETPCz. Należy jednak pamiętać, że zarządzenie ws. Zespołu definiuje zadania tych osób głównie w odniesieniu do reprezentowania danego organu wobec Zespołu i wykonywania orzeczeń Trybunału, nie przesądza jeszcze o uznaniu roli tych osób jako kontaktowych ds. Konwencji w ramach reprezentowanej przez nie instytucji. Aby osoby takie mogły być uznane za osoby kontaktowe ds. Konwencji w pełnym rozumieniu zaleceń RE, ważne jest, by uznana była bardziej formalnie rola takich osób jako np. osób służących informacją dla kolegów nt. Konwencji, doradzających, gdzie szukać orzecznictwa ETPCz, odpowiedzialnych za śledzenie orzecznictwa i rozesyłanie informacji na jego temat do innych osób właściwych, czy też wreszcie w prowadzeniu szkoleń.

Wnioski ws. śledzenia, upowszechniania i uwzględniania orzecznictwa ETPCz w ramach podmiotu (ad. zalecenia w pkt 197. i-ii) Raportu):

*Paragraf. 197. i) Raportu. Zaprzeczając, by na podstawie Konwencji istniał po stronie Państw Stron obowiązek prawny przestrzegania ostatecznych wyroków Trybunału w sprawach, w których nie są one stronami, wydaje się, co odnotowuje CDDH, że istnieje możliwość lepszego **uwzględniania zasad ogólnych zawartych w wyrokach** Trybunału w sprawach przeciwko innym Wysokim Układającym się Stronom, w ramach prewencyjnego przewidywania możliwych naruszeń. W tym celu, pozytywne skutki może przynieść zidentyfikowanie dobrych praktyk dotyczących rodzaju środków praktycznych, które mogłyby być przyjęte.*

Paragraf. 197. ii) Raportu. CDDH uznaje, że szkolenie zawodowe oraz działania uświadamiające na temat Konwencji oraz orzecznictwa Trybunału stanowią duży priorytet w celu wypełnienia luki w zakresie implementacji [standardów]. Uznając wysiłki już podejmowane przez wszystkie właściwe podmioty, [CDDH] podkreśla konieczność: [...]

- **zwiększenia wysiłków dotyczących tłumaczenia wiodących wyroków (ich fragmentów) oraz/lub zapewniania streszczeń tych wyroków w językach krajowych, szczególnie dla celów edukacyjnych i szkoleniowych.**

Należy przypomnieć, że obowiązki w zakresie upowszechniania orzeczeń ETPCz stwierdzających naruszenia Konwencji wobec Polski wśród pomiotów, których działalności dotyczą te orzeczenia lub mogą dotyczyć, są nałożone na wszystkich właściwych ministrów na podstawie zarządzenia ws. utworzenia Zespołu ds. ETPCz.

Szczególnie cenna jest inicjatywa Ministerstwa Sprawiedliwości włączenia do *Regulaminu urzędowania sądów powszechnych* zapisów dotyczących obowiązków upowszechniania orzeczeń ETPCz nałożonych na prezesów sądów. Tego typu wyraźne uregulowanie mogłoby zostać rozważone przez inne ministerstwa w odniesieniu do innych właściwych podmiotów.

Godne polecenia są też takie inicjatywy, jak:

- wyznaczanie pracowników odpowiedzialnych za śledzenie i rozsyłanie informacji nt. orzecznictwa ETPCz w ramach podmiotu (przykład Ministerstwa Sprawiedliwości, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego czy też Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej) lub wykorzystywanie ich w działalności szkoleniowej (Ministerstwo Sportu i Turystyki),
- kierowanie polecenia służbowego do pracowników ws. potrzeby śledzenia orzecznictwa (przykłady Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministerstwa Finansów i Ministerstwa Rozwoju),
- rozsyłanie pism z informacjami nt. orzeczeń ETPCz do sądów i prokuratur, jak to jest robione przez Ministerstwo Sprawiedliwości i Prokuraturę Krajową,
- przygotowywanie opracowań lub zlecanie przygotowania opracowań orzeczeń ETPCz do celów szkoleniowych i ich dystrybuowanie – przykład działań Policji.

Zalecenie RE zachęca jednak nie tylko do śledzenia, ale też do uwzględniania wniosków wynikających z zasad ogólnych orzeczeń Trybunału, wydanych nie tylko wobec Polski, ale też wobec państw trzecich, w celu zapobiegania na przyszłość naruszeniom Konwencji.

Formą i podstawą realizacji tego zalecenia RE jest już obecnie prowadzona współpraca między Ministerstwem Spraw Zagranicznych, Ministerstwem Sportu, Trybunałem Konstytucyjnym, Naczelny Sąd Administracyjny i Prokuraturą Krajową na rzecz tłumaczenia orzeczeń ETPCz w sprawach dotyczących innych państw. Dzięki tej współpracy przetłumaczonych zostało już przez NSA, TK, MS i PK ponad 100 orzeczeń Trybunału w sprawach innych państw. MSZ udostępnia ponadto streszczenia orzeczeń w sprawach innych państw, m.in. w ramach załączników do raportów rocznych nt. stanu wykonywania orzeczeń ETPCz. Dostępna jest już zatem obszerna baza wiedzy nt. orzecznictwa Trybunału wobec innych państw. Warto, by poszczególne podmioty zastanowiły się, w jaki sposób tłumaczenia te mogłyby zostać wykorzystane w praktyce, tam gdzie to stosowne, np. przy stosowaniu prawa, do celów edukacyjnych (tu warto pamiętać przykładowie Policji zlecenia opracowywania orzeczeń ETPCz do celów dydaktycznych) bądź przy prowadzonej działalności legislacyjnej.

Wnioski ws. weryfikacji ustawodawstwa (ad. zalecenia w pkt 197 v i vii Raportu):

*Paragraf. 197.vii) Raportu. Istnieje potrzeba, by władze krajowe w sposób systematyczny sprawdzały **zgodność z Konwencją projektów** ustawodawstwa oraz praktyki administracyjnej (w tym wyrażonej w rozporządzeniach, zarządzeniach i okólnikach) na wczesnym etapie prac redakcyjnych, i rozważały, tam gdzie to właściwe, wykazanie w uzasadnieniu do projektu ustaw, dlaczego projekt jest uznawany za zgodny z postanowieniami dotyczącymi praw człowieka;*

*Paragraf. 197.v) Raportu. Rządy powinny w pełni **informować parlamenty** na temat kwestii dotyczących interpretacji oraz stosowania standardów Konwencji, w tym na temat zgodności (projektów) ustawodawstwa z Konwencją;*

Godne uwagi przykłady działań podejmowanych przez poszczególne podmioty:

- wystosowanie w ramach podmiotu polecenia służbowego do pracowników/legislatorów przypominającego o wynikających z Zasad Techniki Prawodawczej obowiązkach przygotowania analizy aktualnego stanu prawnego, z uwzględnieniem umów z zakresu ochrony praw człowieka, którymi związana jest Polska, na początku prac legislacyjnych, czy też wskazującego na potrzebę oceny projektów aktów prawnych z punktu widzenia zgodności z Konwencją i wskazywania tego w tekstach uzasadnień i OSR (inicjatywy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego i Ministerstwa Środowiska),
- szkolenie legislatorów (inicjatywy rządowego Centrum Legislacji)

Na szczególne uznanie zasługuje inicjatywa podjęta przez MS wyrażenie uregulowania trybu prowadzenia prac ustawodawczych w celu wykonania wyroków ETPCzw w wewnętrznych regulacjach regulujących proces legislacyjny ministerstwa.

Podsumowanie realizacji zaleceń Deklaracji Brukselskiej w kontekście zaleceń Raportu Rady Europy ws. długoterminowej przyszłości systemu Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności

Prezentacja Ministerstwa Spraw Zagranicznych
na posiedzeniu Zespołu ds. Europejskiego Trybunału Praw Człowieka,
Warszawa, dnia 28 września 2017 r.

Implementacja Konwencji na poziomie krajowym w świetle Raportu Rady Europy ws. długoterminowej przyszłości systemu Konwencji

Paragraf 195 Raportu. **Nieadekwatna implementacja krajowa** Konwencji [o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności] pozostaje wśród głównych wyzwań lub nawet stanowi największe wyzwanie stojące przed systemem Konwencji. Ujawnia dodatkowe i kluczowe wyzwanie: skuteczna krajowa implementacja może zakładać skuteczne włączenie i interakcję szerokiego spektrum podmiotów krajowych (członków rządu, parlamentarzystów oraz sądownictwa, a także krajowych struktur praw człowieka, społeczeństwa obywatelskiego oraz przedstawicieli zawodów prawniczych). Dodatkowym wyzwaniem, które wskazano, są także trudności praktyczne związane ze śledzeniem orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Główne tematy zaleceń Raportu RE ws. długoterminowej przyszłości systemu Konwencji

Poprawa implementacji Konwencji na poziomie krajowym poprzez:

- * **działania uświadamiające oraz szkolenia** dotyczące Konwencji oraz wyroków i decyzji Trybunału
- * **tworzenia punktów kontaktowych ds. „praw człowieka”**, tam gdzie to stosowne, w szczególności, jeśli system wymagający [znajomości praw człowieka i Konwencji] od wszystkich pracowników jest niewystarczający
- * **weryfikowania zgodności projektów** ustawodawstwa oraz praktyki administracyjnej z Konwencją
- * ulepszenie lub tworzenie skutecznych **krajowych środków odwoławczych**
- * lepsze **uwzględnianie zasad ogólnych zawartych w wyrokach Trybunału** w sprawach przeciwko innym Wysokim Układającym się Stronom, nawet jeśli nie są one wiążące prawnie
- * **rola parlamentów krajowych, sądów krajowych, krajowych struktur praw człowieka oraz społeczeństwa obywatelskiego** w odniesieniu do implementacji Konwencji, i w tym kontekście, udostępnienie wystarczającej informacji eksperckiej nt. spraw dotyczących Konwencji parlamentom krajowym oraz zapewnienie dostosowanego i ukierunkowanego szkolenia dla sądów krajowych

Zalecenie RE ws. działań uświadamiających oraz szkoleń dotyczących Konwencji oraz wyroków i decyzji Trybunału

Paragraf. 197.ii) Raportu. CDDH uznaje, że **szkolenie zawodowe oraz działania uświadamiające** na temat Konwencji oraz orzecznictwa Trybunału stanowią duży priorytet w celu wypełnienia luki w zakresie implementacji [standardów]. Uznając wysiłki już podejmowane przez wszystkie właściwe podmioty, [CDDH] podkreśla konieczność:

- * zapewnienia, w sposób usystematyzowany, **bardziej ukierunkowanego i uwzględniającego specyfikę danego kraju szkolenia** [przedstawicieli] właściwych zawodów prawniczych (np. funkcjonariuszy rządowych, sędziów, prokuratorów, prawników), odnoszącego się do problemów stosowania Konwencji w każdej Wysokiej Układającej się Stronie, przy jak najpełniejszym wykorzystaniu potencjału Europejskiego Programu na rzecz Edukacji Praw Człowieka dla Prawników (**Program HELP**) Rady Europy; oraz
- * zwiększenia wysiłków dotyczących **tłumaczenia** wiodących wyroków (ich fragmentów) oraz/lub zapewniania streszczeń tych wyroków w językach krajowych, szczególnie dla celów edukacyjnych i szkoleniowych.

Informacja nt. Konwencji lub wybranych orzeczeń ETPCz na stronie internetowej lub intranetowej

- * Ministerstwo Finansów
- * Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- * Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej
- * Ministerstwo Rozwoju
- * Ministerstwo Sportu i Turystyki
- * Ministerstwo Sprawiedliwości
- * Ministerstwo Spraw Zagranicznych
- * Ministerstwo Zdrowia
- * Służba Więzienna
- * Komenda Główna Policji
- * Komenda Główna Straży Granicznej
- * Pełnomocnik Rządu ds. Społeczeństwa Obywatelskiego i Równego Traktowania
- * Urząd do Spraw Cudzoziemców
- * Trybunał Konstytucyjny
- * Sąd Najwyższy
- * Naczelny Sąd Administracyjny
- * WSA w Białymstoku
- * SO Warszawa Praga w Warszawie
- * Prokuratura Krajowa
- * Krajowa Izba Radców Prawnych
- * Naczelna Rada Adwokacka

* Wykaz podmiotów opracowany na podstawie otrzymanych przez MSZ informacji na temat realizacji zaleceń Deklaracji Brukselskiej, stan na 30.12.2016 r.

Podmioty prowadzące szkolenia nt. Konwencji/praw człowieka dla swych pracowników / członków

- * Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- * Ministerstwo Obrony Narodowej (częściowo – szkolenia nt. prawa humanitarnego)
- * Ministerstwo Sportu i Turystyki
- * Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji (częściowo)
- * Ministerstwo Spraw Zagranicznych
- * Komendant Główny Policji
- * Komendant Główny Straży Granicznej
- * Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców
- * Dyrektor Generalny Służby Więziennej
- * Prezes Rządowego Centrum Legislacyjnego
- * Najwyższa Izba Kontroli (częściowo)
- * Wojewoda Śląski (częściowo)
- * Naczelny Sąd Administracyjny (częściowo – w ramach narad i konferencji)
- * Sąd Najwyższy (częściowo – w ramach narad i konferencji)
- * SA w Szczecinie, Warszawie,
- * WSA w Gliwicach, Lublinie, Rzeszowie, Szczecinie
- * SO w Warszawie i SO Warszawa-Praga w Warszawie
- * Prokuratura Krajowa
- * Krajowa Izba Radców Prawnych (członków i aplikantów)
- * Naczelna Rada Adwokacka (członków i aplikantów)

Wykaz podmiotów opracowany na podstawie otrzymanych przez MSZ informacji na temat realizacji zaleceń Deklaracji Brukselskiej, stan na 30.12.2016 r.

Podmioty zapewniające szkolenia nt. Konwencji/praw człowieka dla innych podmiotów

- * Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury (szkolenia aplikantów, sędziów i prokuratorów)
- * Krajowa Szkoła Administracji Publicznej im. Lecha Kaczyńskiego
- * Ministerstwo Sprawiedliwości (szkolenia sędziów)
- * Ministerstwo Spraw Zagranicznych (m.in. szkolenia dla policji, legislatorów, urzędów wojewódzkich)
- * Rządowe Centrum Legislacji (szkolenia legislatorów)
- * Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji (szkolenia dla urzędów wojewódzkich)
- * Urząd do Spraw Cudzoziemców (szkolenia dla pracowników urzędów wojewódzkich i Straży Granicznej)
- * Ministerstwo Edukacji Narodowej (szkolenie nauczycieli)

* Wykaz podmiotów opracowany na podstawie otrzymanych przez MSZ informacji na temat realizacji zaleceń Deklaracji Brukselskiej, stan na 30.12.2016 r.

Plany prowadzenia szkolenia nt. Konwencji

- * Ministerstwo Energii
- * Ministerstwo Finansów
- * Ministerstwo Rozwoju
- * Ministerstwo Środowiska
- * Szef Służby Cywilnej
- * Wojewoda Małopolski
- * sądy z apelacji rzeszowskiej, szczecińskiej

* Wykaz podmiotów opracowany na podstawie otrzymanych przez MSZ informacji na temat realizacji zaleceń Deklaracji Brukselskiej, stan na 30.12.2016 r.

Organizacja wizyt studyjnych w Radzie Europy i Trybunale

- * Ministerstwo Spraw Zagranicznych (organizacja trzech wizyt studyjnych dla sędziów)
- * Ministerstwo Sprawiedliwości (udział pracowników w wizytach organizowanych przez MSZ i organizacja dwóch wizyt studyjnych dla prezesów sądów okręgowych)
- * TK, SN, NSA, KRS, prezesi sądów apelacyjnych i okręgowych, sędziowie penitencjarni z każdej apelacji
- * Służba Więzienna
- * Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury (współpraca w ramach programu EJTN)
- * Krajowa Szkoła Administracji Publicznej im. Lecha Kaczyńskiego

* Wykaz podmiotów opracowany na podstawie otrzymanych przez MSZ informacji na temat realizacji zaleceń Deklaracji Brukselskiej, stan na 30.12.2016 r.

Zalecenie RE ws. powoływania osób kontaktowych ds. Konwencji w ramach wszystkich właściwych organów

Paragraf. 197.iii) Raportu. Należy zachęcać do tworzenia, tam gdzie to właściwe, **punktów kontaktowych wyspecjalizowanych w sprawach dotyczących praw człowieka w ramach właściwych organów władzy wykonawczej, sądowej i ustawodawczej**, szczególnie, jeśli nie istnieje system [wymagający znajomości praw człowieka i Konwencji] w odniesieniu do wszystkich pracowników w ramach tych właściwych władz. Te punkty kontaktowe **powinny służyć jako osoby powołane do udzielania porad w odniesieniu do spraw dotyczących Konwencji.**

Wyznaczenie osób właściwych ds. Konwencji/praw człowieka

- * Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- * Ministerstwo Sportu i Turystyki
- * Ministerstwo Spraw Zagranicznych
- * Ministerstwo Środowiska
- * Służba Więzienna
- * Komenda Główna Policji
- * Komenda Główna Straży Granicznej
- * Urząd do Spraw Cudzoziemców
- * Proces powoływania sędziów konsultantów w sądach i prokuraturach

* Wykaz podmiotów opracowany na podstawie otrzymanych przez MSZ informacji na temat realizacji zaleceń Deklaracji Brukselskiej, stan na 30.12.2016 r.

Inne struktury ds. praw człowieka

- * Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego – Zespół ds. ochrony praw człowieka w kontekście rozwoju nauk biologicznych i medycznych przy Ministrze
- * Naczelny Sąd Administracyjny - Zespół do gromadzenia i publikacji orzeczeń europejskich
- * Krajowa Izba Radców Prawnych i Naczelna Rada Adwokacka – Komisje Praw Człowieka
- * Koordynatorzy ds. niektórych aspektów związanych z ochroną praw człowieka (Policja – przestępstwa z nienawiści, Straż Graniczna – ochrona przed wydaleniem, Prokuratura – ds. przestępstw funkcjonariuszy i ds. przestępstw z nienawiści)

* Wykaz podmiotów opracowany na podstawie otrzymanych przez MSZ informacji na temat realizacji zaleceń Deklaracji Brukselskiej, stan na 30.12.2016 r.

Zalecenie RE lepszego uwzględniania zasad ogólnych zawartych w wyrokach Trybunału w sprawach przeciwko innym państwom

Paragraf 197.i) Raportu. Zaprzeczając, by na podstawie Konwencji istniał po stronie Państw Stron obowiązek prawny przestrzegania ostatecznych wyroków Trybunału w sprawach, w których nie są one stronami, wydaje się, co odnotowuje CDDH, że **istnieje możliwość lepszego uwzględniania zasad ogólnych zawartych w wyrokach Trybunału w sprawach przeciwko innym Wysokim Układającym się Stronom, w ramach prewencyjnego przewidywania możliwych naruszeń.** W tym celu, pozytywne skutki może przynieść zidentyfikowanie dobrych praktyk dotyczących rodzaju środków praktycznych, które mogłyby być przyjęte.

Systematyczne śledzenie orzecznictwa ETPCz w ramach instytucji

- * Ministerstwo Sportu i Turystyki
- * Ministerstwo Sprawiedliwości
- * Ministerstwo Spraw Zagranicznych
- * Ministerstwo Środowiska
- * Służba Więzienna
- * Komenda Główna Policji
- * Komenda Główna Straży Granicznej
- * Pełnomocnik Rządu do spraw Społeczeństwa Obywatelskiego i Równego Traktowania
- * Urząd do Spraw Cudzoziemców
- * Sąd Najwyższy
- * Naczelny Sąd Administracyjny
- * SA w Rzeszowie, Szczecinie,
- * WSA w Białymstoku, Gliwicach, Lublinie, Szczecinie
- * SO w Warszawie i SO Warszawa-Praga w Warszawie
- * Prokuratura Krajowa
- * Naczelna Rada Adwokacka

* Wykaz podmiotów opracowany na podstawie otrzymanych przez MSZ informacji na temat realizacji zaleceń Deklaracji Brukselskiej, stan na 30.12.2016 r.

Wdrożenie trybu upowszechniania informacji nt. orzecznictwa ETPCz w ramach podmiotu/wśród pracowników lub członków

- * Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- * Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej
- * Ministerstwo Sportu i Turystyki
- * Ministerstwo Sprawiedliwości
- * Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji
- * Ministerstwo Spraw Zagranicznych
- * Ministerstwo Środowiska
- * Komenda Główna Policji
- * Komenda Główna Straży Granicznej
- * Trybunał Konstytucyjny
- * Sąd Najwyższy
- * Naczelny Sąd Administracyjny
- * SA w Lublinie, Rzeszowie, Szczecinie, Warszawie, Wrocławiu,
- * WSA w Białymstoku, Gliwicach, Olsztynie, Rzeszowie, Szczecinie,
- * SO w Warszawie i SO Warszawa-Praga w Warszawie
- * Prokuratura Krajowa

* Wykaz podmiotów opracowany na podstawie otrzymanych przez MSZ informacji na temat realizacji zaleceń Deklaracji Brukselskiej, stan na 30.12.2016 r.

Skierowanie polecenia służbowego ws. potrzeby uwzględnienia Konwencji i śledzenia orzecznictwa ETPCz

- * Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (2x)
- * Ministerstwo Finansów i Ministerstwo Rozwoju
- * Ministerstwo Środowiska
- * Komenda Główna Policji
- * Prokuratura Krajowa
- * Dodatkowo: Ministerstwo Sprawiedliwości – uregulowanie aspektu upowszechniania wśród i przez prezesów sądów

* Wykaz podmiotów opracowany na podstawie otrzymanych przez MSZ informacji na temat realizacji zaleceń Deklaracji Brukselskiej, stan na 30.12.2016 r.

Zalecenia RE ws. weryfikowanie zgodności z Konwencją projektów ustawodawstwa oraz praktyki administracyjnej

Paragraf. 197.vii) Raportu. Istnieje potrzeba, by władze krajowe **w sposób systematyczny sprawdzały zgodność z Konwencją projektów ustawodawstwa oraz praktyki administracyjnej** (w tym wyrażonej w rozporządzeniach, zarządzeniach i okólnikach) na wczesnym etapie prac redakcyjnych, i rozważały, tam gdzie to właściwe, **wykazanie w uzasadnieniu** do projektu ustaw, dlaczego projekt jest uznawany za zgodny z postanowieniami dotyczącymi praw człowieka;

Zalecenia RE ws. weryfikowanie zgodności z Konwencją projektów ustawodawstwa oraz praktyki administracyjnej cd.

Paragraf. 197.v) Raportu. Rządy powinny w pełni informować parlamenty na temat kwestii dotyczących interpretacji oraz stosowania standardów Konwencji, w tym **na temat zgodności (projektów) ustawodawstwa z Konwencją;**

Inicjatywy w zakresie weryfikowania zgodności aktów prawnych z Konwencją

- * Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- * Ministerstwo Sportu i Turystyki
- * Ministerstwo Sprawiedliwości
- * Ministerstwo Spraw Zagranicznych
- * Ministerstwo Środowiska
- * Komenda Główna Straży Granicznej
- * Rządowe Centrum Legislacji

* Wykaz podmiotów ograniczony na podstawie otrzymanych przez MSZ informacji na temat realizacji zaleceń Deklaracji Brukselskiej, stan na 30.12.2016 r.

Zalecenie RE ws. ulepszenia lub tworzenia skutecznych krajowych środków odwoławczych

Paragraf. 197.iv) Raportu. Wciąż istnieje potrzeba poprawy krajowych środków odwoławczych – czy **to poprzez tworzenie nowych środków** (w tym o charakterze prewencyjnym – sądowych lub innych), czy **to poprzez interpretowanie istniejących środków krajowych oraz prawa procesowego** zgodnie z obowiązkami wynikającymi z art. 13 Konwencji. Kwestia skutecznych środków odwoławczych powinna być w centrum wszelkich działań mających na celu wspieranie krajowej implementacji Konwencji, a także w pracach tematycznych właściwych komitetów Rady Europy, w szczególności tych, w których zasiadają przedstawiciele krajowych wymiarów sprawiedliwości (sędziowie, prokuratorzy, itp.).

Zalecenia RE ws. włączenia i udziału właściwych podmiotów krajowych

- * *Paragraf. 197.vi) Raportu.* Należy udostępnić wystarczającą wiedzę ekspercką na temat spraw dotyczących Konwencji członkom parlamentu, tam gdzie to właściwe, poprzez tworzenie struktur parlamentarnych oceniających [kwestie] praw człowieka oraz/lub poprzez wsparcie ze strony wyspecjalizowanego sekretariatu oraz/lub poprzez zapewnienie dostępu do bezstronnego doradztwa na temat prawa dotyczącego praw człowieka – jeśli to właściwe – we współpracy z Radą Europy.
- * *Paragraf. 197.ix) Raportu.* CDDH przypomina istotną rolę, którą mogą odgrywać krajowe struktury praw człowieka oraz społeczeństwo obywatelskie w odniesieniu do implementacji Konwencji. Ponawia ponadto swoje wsparcie dla tworzenia niezależnych krajowych instytucji praw człowieka i zachęca, by istniały odpowiednie warunki na poziomie krajowym do wypełniania ich prawoczuweczej misji.

Niektóre Inicjatywy na rzecz współpracy i włączenia różnych podmiotów w odniesieniu do problematyki Konwencji i orzecznictwa ETPCz

- * Zespół ds. ETPCz
- * Komisja Praw Człowieka, Praworządności i Petycji Senatu RP – debaty nt. raportów rocznych rządu ws. wykonywania wyroków ETPCz
- * Krajowa Rada Sądownictwa – narady nt. wykonywania orzeczeń ETPCz
- * Program współpracy Ministra Spraw Zagranicznych na lata 2016 – 2017 z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie
- * Sieć sądów najwyższych ETPCz

elektronicznie do członków Zespołu

SPRAWOZDANIE z posiedzenia Zespołu do Spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, które odbyło się w dniu 14 grudnia 2017 r.

W dniu 14 grudnia 2017 r. odbyło się posiedzenie Zespołu ds. Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: Zespół), powołanego Zarządzeniem nr 73 Prezesa Rady Ministrów z dnia 19 lipca 2007 r. z późniejszymi zmianami.

Spotkaniu przewodniczył Pan Minister Jacek Czaputowicz, a następnie Pani Justyna Chrzanowska, Pełnomocnik Ministra Spraw Zagranicznych do Spraw Postępowañ przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka (dalej Przewodnicząca lub Pełnomocnik).

I. Otwarcie posiedzenia i wprowadzenie Przewodniczącej Zespołu

Posiedzenie grudniowe Zespołu ma rocznie szczególny charakter, ze względu na obecność przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego i korporacji prawniczych.

Uczestników posiedzenia w imieniu Ministerstwa Spraw Zagranicznych powitał Pan Minister Jacek Czaputowicz i zaznaczył, iż współpraca z Europejskim Trybunałem Praw Człowieka (dalej: ETPCz lub Trybunał) stanowi ważne zadanie dla całego rządu i musi być dobrze koordynowana. Podkreślił, że właściwe wdrażanie orzecznictwa ETPCz jest możliwe tylko dzięki współpracy władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej. Zaznaczył istotną rolę społeczeństwa obywatelskiego i organizacji pozarządowych, ponieważ ich uwagi, nawet krytyczne, przyczyniają się do lepszego funkcjonowania państwa.

Przypomniał również o tym, że w 2017 r. przypadła 10 rocznica powołania Zespołu Zarządzeniem Prezesa Rady Ministrów, Pana Jarosława Kaczyńskiego, co powinno zachęcić do refleksji nad tym, czy i co należy poprawić w jego funkcjonowaniu.

Minister Czaputowicz podkreślił, iż w ostatnich latach wzrosła liczba orzeczeń Trybunału, które zostały uznane przez Komitet Ministrów Rady Europy za wykonane i tym samym zmniejszyła się liczba spraw pozostających w egzekucji pod nadzorem Komitetu Ministrów. Komitet uznał w 2017 r. za wykonane przez Polskę 134 orzeczenia, zamknięta została część wyroków w sprawie przewlekłości postępowań cywilnych i karnych, zamknięto nadzór nad wykonaniem wyroków dotyczących stosowania reżimu względem osadzonych niebezpiecznych oraz w zakresie wolności wyrażania opinii. Pan Minister zaznaczył, że w efekcie liczba orzeczeń Trybunału w polskich sprawach, które pozostają nadal w fazie egzekucji pod nadzorem Komitetu Ministrów spadła z ponad 900 pod koniec 2012 r. do 124 według stanu na dzień 14 grudnia 2017 r.

Pani Przewodnicząca przedstawiła informacje na temat obecnego stanu wykonywania wyroków, prezentując szczegółowe statystyki (w załączeniu prezentacja).

Przedstawiając statystyki, Przewodnicząca odniosła się do często podnoszonego zarzutu, iż liczba wyroków maleje w związku z rosnącą liczbą decyzji zatwierdzających deklaracje jednostronne i ugody. Zaznaczyła, iż sprawy o charakterze repetytywnym są automatycznie kierowane przez Trybunał do procedury ugodowej, sprawy te są komunikowane rządowi razem z załączonym drukiem propozycji ugodowej.

Pełnomocnik zwróciła uwagę na fakt, iż w związku z zamknięciem w poprzednich latach dużych grup spraw obecnie w wykonywaniu pozostały trudne sprawy, których wykonanie może wymagać pogłębionej refleksji prawnej i uzyskania konsensusu społecznego. Prezentując dane statystyczne dotyczące pozostałych w wykonaniu spraw, zaznaczyła, że Polska jest obecnie na 13 miejscu przed Komitetem Ministrów Rady Europy pod względem liczby wyroków wśród 47 państw Rady Europy objętych jurysdykcją ETPCz. Podkreśliła, że pomiędzy poszczególnymi państwami są bardzo duże dysproporcje. Rosja znajduje się na pierwszym

miejscu pod względem liczby zawisłych spraw i ma ich 1649. Przed Polską są jeszcze następujące państwa: Turcja, Ukraina, Rumunia, Włochy, Grecja, Mołdawia, Bułgaria, Węgry, Azerbejdżan, Chorwacja i Serbia. Serbia, znajdująca się przed Polską, ma 141 spraw w wykonywaniu, a Słowacja, sklasyfikowana na 14 miejscu, ma w wykonywaniu jedynie 61 spraw.

Przewodnicząca zaznaczyła, że nadal największą grupę spraw pozostających w wykonaniu stanowią sprawy związane z przewlekłością postępowań (cywilnych, karnych i administracyjnych). Ponadto wśród spraw znajdujących się w wykonywaniu znajdują się sprawy związane z wolnością wypowiedzi, dotyczące poszanowania życia prywatnego i rodzinnego (m.in. kwestie egzekwowania kontaktów z dzieckiem), dotyczące zakazu niehumanitarnego traktowania, prawa do wolności i bezpieczeństwa, dotyczące zdrowia prokreacyjnego, zawarcia małżeństwa w placówce penitencjarnej, w wykonaniu pozostaje także jedna sprawa dotycząca wolności stowarzyszania się oraz dwie sprawy dotyczące problematyki tajnych więzień CIA.

II. Wymiana poglądów z uczestnikami posiedzenia na temat działań podejmowanych na rzecz wykonywania wyroków w 2017 r. i możliwych do podjęcia w 2018 r.

Pani Justyna Metelska, Przewodnicząca Komisji Praw Człowieka przy Naczelnej Radzie Adwokackiej, poinformowała, iż Naczelna Rada Adwokacka (dalej: NRA) stale monitoruje procedurę wykonywania wyroków przez Polskę i przedstawia Komitetowi Ministrów Rady Europy raporty dotyczące konkretnych spraw.

W odniesieniu do spraw pozostających w wykonaniu Pani Metelska poinformowała, że NRA przyłączyła się do petycji sformułowanej przez Helsińską Fundację Praw Człowieka, dotyczącej sprawy wykonania wyroku *Grabowski p. Polsce*. Jednocześnie wyraziła oczekiwanie, że do marca 2018 r., kiedy sprawa ta będzie rozpatrywana podczas posiedzenia Komitetu Ministrów, zostaną wprowadzone stosowne regulacje mające na celu usunięcie luki prawnej. Pani Metelska zaznaczyła, że zdaniem NRA, obecne regulacje nie spełniają standardów wolności osobistej. Ponadto NRA jest zaniepokojona powtarzającymi się sprawami repetytywnymi, dotyczącymi braku adekwatnej opieki medycznej w placówce penitencjarnej, statusu więźnia niebezpiecznego czy długości tymczasowego aresztowania oraz naruszenia zasady domniemania niewinności. NRA, przedstawiając raporty w konkretnych sprawach podkreśla również, że nie zostały wykonane sprawy dotyczące praw reprodukcyjnych kobiet w Polsce. W tym kontekście zwróciła się o informację na temat przewidywanego terminu nowelizacji art. 31 Ustawy *Prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta*, którego w celu byłoby uproszczenie procedury wniesienia sprzeciwu od opinii albo orzeczenia lekarskiego do Komisji Lekarskiej działającej przy Rzeczniku Praw Pacjenta. Wskazała, iż umożliwiłoby to realizację przedmiotowych wyroków. Wspomniała ponadto, iż Helsińska Fundacja Praw Człowieka w swoim ostatnim stanowisku zgłoszonym do Komitetu Ministrów Rady Europy wskazała, że w 2016 r. zostały wniesione 24 sprzeciwy, z których tylko 1 został przyjęty (pozostałe zostały odrzucone ze względów formalnych).

Pani Katarzyna Wiśniewska, Koordynatorka Programu Spraw Precedensowych, reprezentująca Helsińską Fundację Praw Człowieka (dalej: HFPC) podkreśliła istotność problematyki wykonywania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Przyłączyła się do twierdzeń zaprezentowanych przez Panią Mecenasa Justynę Metelską, wskazując w sprawie *Grabowski p. Polsce* także na potrzebę nowelizacji art. 27 Ustawy *o postępowaniu w sprawach nieletnich*. W tym kontekście wyraziła nadzieję na wsparcie ze strony Pana Senatora Zbigniewa Cichonia, który jest w Senacie sprawozdawcą projektu nowelizacji przedmiotowej Ustawy, a był obecny na posiedzeniu Zespołu.

Odnosząc się do kwestii przewlekłości postępowań i sprawy *Rutkowski p. Polsce*, Pani Wiśniewska przypomniała, że HFPC reprezentowała skarżącego w postępowaniu przed ETPCz. Jednocześnie zaznaczyła, iż pomimo nowelizacji Ustawy o skardze na przewlekłość i rozwiązaniu kwestii fragmentaryzacji postępowań, poważne wątpliwości z punktu widzenia standardów strasburskich w dalszym ciągu wywołują (nieadekwatne) kwoty przyznawane za przewlekłość.

Pani Agnieszka Dąbrowiecka, Ekspertka ds. monitoringu praw człowieka z Amnesty International (dalej AI), przyłączyła się do zadanego uprzednio pytania odnośnie do nowelizacji art. 31 Ustawy *o Prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta*. Podkreśliła konieczność nie tylko uproszczenia procedury, lecz także wprowadzenia zobowiązania do odsyłania pacjentki do placówki, która mogłaby zrealizować zabieg przerwania ciąży, w przypadku gdy w danej placówce nie jest to możliwe. Dodatkowo w przedmiocie wykonywania spraw

dotyczących tajnych więzień CIA, skierowała pytanie do Prokuratury Krajowej o informacje, na jakim etapie jest postępowanie oraz na temat planowanej daty zakończenia tego postępowania.

Dr Ewa Dawidziuk, Dyrektor Zespołu ds. Wykonywania Kar, który przy Rzeczniku Praw Obywatelskich (dalej RPO) skoncentrowała się na wyrokach, odnoszących się do osób pozbawionych wolności, zwróciła uwagę na konieczność głębszej analizy spraw związanych z kontrolą osobistą, w celu właściwej implementacji wyroków w sprawach *Milka p. Polsce* i *Dejmek p. Polsce*. Zaznaczyła, że w tych sprawach od lat nic się nie zmienia, a obowiązująca praktyka jest niezgodna ze stanowiskiem ETPCz wyrażonym w tych wyrokach. Ponadto poinformowała, że RPO monitoruje kwestię wykonania wyroku *Szafrański p. Polsce*, w zakresie budowy kącików sanitarnym w zakładach penitencjarnych. Odnosząc się natomiast do opieki medycznej w jednostkach penitencjarnych zaznaczyła, że do RPO wpływa szereg skarg w tym zakresie. Zdaniem dr Dawidziuk, niezbędne jest przeprowadzenie szkoleń w zakresie standardów strasburskich dla lekarzy zatrudnionych w jednostkach penitencjarnych zarówno tych, którzy są funkcjonariuszami, jak i tych zatrudnionych na podstawie kontraktów.

Pan Piotr Ołdak, Zastępca Dyrektora Departamentu Prawnego i Postępowań Przed Trybunałem Konstytucyjnym w Rządowym Centrum Legislacji (dalej: RCL), zauważył, iż wyroki ETPCz w niektórych aspektach wymagają zmian legislacyjnych, podając przykład sprawy *Wizerkaniuk p. Polsce*, informując jednocześnie, że 12 grudnia 2017 r. weszła w życie Ustawa wykonująca ten wyrok. Wspomniał także, że przy okazji opiniowania aktów prawnych przez RCL, ich przepisy badane są także pod kątem zgodności z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Podkreślił, że wiedza pozyskiwana przez pracowników RCL w zakresie wykonywania poszczególnych wyroków ETPCz na posiedzeniach Zespołu pozwala na pilotowanie poszczególnych spraw i wyszukiwanie jak najlepszych rozwiązań.

Pani Mecenas Agata Bzdyń, reprezentująca Komisję Praw Człowieka przy Krajowej Radzie Radców Prawnych, przychyliła się do uwag zaprezentowanych wcześniej przez NRA oraz HFPC. Zapytała także o sprawy z grupy *Rutkowski i inni p. Polsce*, które jeszcze nie zostały skreślone z listy spraw, oraz w jakim kierunku postępują prace legislacyjne w zakresie wykonania tej grupy, w szczególności w zakresie określenia sumy słusznego zadośćuczynienia, a także określenia minimalnego czasu trwania postępowania, po upływie którego można stwierdzić jego przewlekłość np. przed I instancją.

Pani Przewodnicząca poinformowała, że w grupie *Rutkowski i inni p. Polsce* zostało zakomunikowanych 591 spraw. Rząd we wszystkich sprawach w terminie wyznaczonym przez ETPCz przedstawił stanowiska procesowe. Trybunał dotychczas rozpatrzył 400 spraw, a dalsze decyzje będzie wydawał sukcesywnie już w 2018 r. W niektórych sprawach rząd zdecydował się przedstawić stanowisko procesowe, z uwagi na fakt, iż stan faktyczny przedstawiony przez osobę skarżącą nie odzwierciedlał toku postępowania lub Trybunał nie miał pełnej wiedzy na jego temat.

Pan Krzysztof Masło, Dyrektor Departamentu Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka w Ministerstwie Sprawiedliwości (dalej: MS), odniósł się do wyroku w sprawie *Rutkowski i inni p. Polsce*. Zwrócił uwagę na wieloaspektowość problemu, który ujawnił się we wspomnianej sprawie i zaznaczył, że sprowadzanie go do słusznej kompensaty jest dużym zawężeniem. Podkreślił, iż w tej sprawie polski rząd podjął wiele środków o charakterze generalnym, które są związane nie tylko ze zmianami prawodawstwa, ale także z szeroko rozumianym upowszechnianiem standardów orzeczniczych w zakresie art. 6 Konwencji Europejskiej. Jeżeli chodzi o zmiany legislacyjne, Dyrektor Masło zauważył, że to nie tylko problem skargi, ale także problem systemowy funkcjonowania procedury cywilnej i karnej. W ostatnim czasie MS przedłożyło kompleksowe rozwiązania dotyczące zmiany, a zarazem przyspieszenia procedury cywilnej (ze statystyk wynika, że od 2012 r. skargi na przewlekłość dotyczą przede wszystkim procedury cywilnej).

Dnia 6 stycznia 2017 r. weszła w życie istotna nowelizacja Ustawy o skardze na przewlekłość postępowań: wprowadzono nową dyrektywę interpretacyjną do Ustawy (nowy § 3 art. 1 mówiący o stosowaniu przepisów Ustawy z uwzględnieniem Europejskiej Konwencji Praw Człowieka), nakazano sądom całościowej oceny postępowania, zmieniono sposób zasądzenia kwot, a także ograniczono możliwość odrzucania skarg z przyczyn formalnych, umożliwiając skarżącemu ponowne wniesienie skargi przed upływem 12 miesięcy. Z dostępnych danych statystycznych wynika, iż spada odsetek skarg na przewlekłość, które są oddalone. Jeżeli chodzi o wysokość kwoty rekompensat, to w przypadku sądów apelacyjnych istotnie wzrosły, nieznacznie zaś spadły w przypadku sądów okręgowych. Wysokość zasądzonych kwot jest bardzo różnorodna – proble-

my występują w apelacji gdańskiej i poznańskiej, gdzie MS planuje w przyszłym roku przeprowadzić stosowne szkolenia. Dyrektor Masło podkreślił jednak, że dane te należy analizować w kontekście z ogólnych danych dotyczących sądownictwa. W pierwszych trzech kwartałach 2017 r. polskie sądy powszechne załatwiły o 1 200 000 spraw więcej niż całym roku 2016. Największa poprawa nastąpiła w sprawach cywilnych, nieco mniejsza w sprawach karnych.

Następnie głos zabrał sędzia Maciej Kiełbik z Departamentu Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka w Ministerstwie Sprawiedliwości. Zaznaczył, że MS prowadzi bieżącą analizę statystyczną m.in. znacznej części orzeczeń sądów krajowych rozpoznających sprawy związane ze skargą na przewlekłość. Dostępne dane na dzień 30 września 2017 r. wskazują, iż nie nastąpił wzrost wpływu liczby skarg. Z danych wynika, że spadł odsetek spraw oddalonych, natomiast wzrósł odsetek odrzuceń, do poziomu ok. 58% (w 2016 było to 56%). Natomiast średnia kwota rekompensaty nie uległa zwiększeniu i wynosi ok. 3000 zł. MS prowadzi szczegółowe analizy dotyczące wysokości rekompensat w zależności od szczebla sądownictwa, na którym zapadają rozstrzygnięcia, oraz dotyczące specyfiki terytorialnej pod względem liczby spraw prowadzonych przez sądy – w Polsce na koniec 2017 r. MS spodziewa się blisko 16 mln spraw sądowych. Z tej liczby skargi na przewlekłość stanowią ok. 0,001 %. Analizy są także prowadzone ze względu na rodzaj postępowań: poziom rekompensat jest wyższy w sprawach karnych (ok 3500 zł) niż cywilnych. Jednocześnie na blisko 12 mln spraw w trzech kwartałach 2017 r. sprawy cywilne stanowiły 85%. Z tego względu MS prowadził działania ustawodawcze w celu przyspieszenia postępowań cywilnych, gospodarczych i rejestrowych. Sędzia Kiełbik podkreślił, iż doszło do istotnego przyspieszenia załatwialności, zwłaszcza spraw cywilnych (o ponad 10% rocznie), przy niezmienionej *de facto* obsadzie kadrowej. Wzrosła jedynie o 4% liczba referendarzy sądowych i asystentów. Z uwagi na ww. dane MS oczekuje, że dane statystyczne odnośnie do ogólnej załatwialności spraw ulegną poprawie. W nawiązaniu do pytania przedstawionego przez Panią mecenas Agatę Bzdryń uznał, iż niezbędne jest poznanie rzeczywistej średniej kwoty zasądzanej przez sądy krajowe za każdy rok przewlekłości postępowania, a ta do tej pory nie jest znana. Analizując blisko 1 000 spraw indywidualnych MS dostrzegł, iż w większości skargi dotyczą spraw 3-4-letnich. W ocenie MS konieczne jest elastyczne podejście, bowiem trudno jest wskazać konkretny czas trwania postępowania, który można uznać za przewlekły – taki okres nie jest także wskazywany przez ETPCz. W odniesieniu do zmiany art. 12 ust. 4 Ustawy o skardze na przewlekłość, tj. wprowadzonego minimum kwotowego w wysokości nie mniej niż 500 złotych za każdy rok trwania przewlekłego postępowania, przyznał, że w sprawie modelowej, gdy skarżący się nie przyczynił do przewlekłości suma ta jest zbyt niska. Zaznaczył jednak, że przepisy o Ustawy skardze na przewlekłość należy stosować z uwzględnieniem wykładni celowościowej prawa i zgodnie ze standardami konwencyjnymi opracowanymi przez Trybunał.

Sędzia Urszula Szafrąńska, Naczelnik wydziału ds. Postępowań przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w MS, omówiła działalność upowszechniającą, szkoleniową i nadzorczą prowadzoną przez MS. Sędziowie oddelegowani do MS składają wizyty w sądach okręgowych i apelacyjnych i prowadzą szkolenia w formie warsztatów. Szkolenia są dopasowane do danego okręgu czy apelacji, co jest możliwe dzięki stworzonej i aktualizowanej przez MS „mapie naruszeń”. Mapa tworzona jest poprzez analizę wyroków ETPCz i pozwala na zidentyfikowanie problemów występujących w konkretnych okręgach i apelacjach. Od czasu wydania wyroku pilotażowego *Rutkowski i inni p. Polsce*, szkolenia są poświęcone w dużej mierze zagadnieniom związanym z przewlekłością postępowań. Od 2014 r. do grudnia 2017 r. przeszkolono 1500 sędziów.

Pani Szafrąńska poinformowała, że na podstawie nowelizacji *Ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych* z 8 sierpnia 2017r., została powołana instytucja Koordynatora ds. Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka. Koordynatorzy mają być powołani we wszystkich sądach okręgowych, z podziałem na koordynatorów ds. cywilnych i koordynatorów ds. karnych. Funkcję tę ma pełnić sędzia, którego zadaniem będzie udzielanie wszelkiego wsparcia sędziom, asesorum, referendarzom i asystentom sędziów, m.in. w zakresie poszukiwania źródeł o standardach konwencyjnych. MS planuje przeprowadzić szkolenia dla wszystkich koordynatorów w 2018 r.

Odnosząc się do nadzoru wewnętrznego MS nad sądami powszechnymi, Ministerstwo w lipcu 2017 r. wyśtosoowało do wszystkich Prezesów Sądów Apelacyjnych pismo, które zwraca uwagę na nowelizację *Ustawy o skardze na przewlekłość* i jej cele, w tym zwłaszcza konieczność wykonania wyroku ws. *Rutkowski p. Polsce*. W piśmie zwrócono uwagę na stwierdzone nieprawidłowości w stosowaniu tego środka, tj. niski poziom rekompensat i przypadki fragmentacji postępowań.

W związku z wydaną w czerwcu 2017 r. decyzją w sprawie *Zaluska i Rogalska i inni p. Polsce* (z grupy *Rutkowski i inni p. Polsce*), MS podjęło szereg działań nadzorczych związanych z wykonaniem środków indywidualnych w tych sprawach, m.in. w stosunku do postępowań pozostających w toku wystosowano pisma do Prezesów sądów w celu zwrócenia uwagi na te postępowania i podjęcia odpowiednich działań. Prezesi zostali także zobligowani do przesyłania sprawozdań ze sprawowanego nadzoru administracyjnego.

Ponadto w czerwcu 2017 r. MS zorganizowało międzynarodową konferencję z udziałem przedstawicieli nauki oraz praktyków wymiaru sprawiedliwości, zwłaszcza sędziów, poświęconą zagadnieniom związanym z przewlekłością postępowań oraz stosowaniem Ustawy o skardze na przewlekłość.

Sędzia Szafrąńska poinformowała również o projekcie finansowanym w ramach mechanizmu funduszy norweskich, którego w celu była poprawa skuteczności wymiaru sprawiedliwości. Szczególną uwagę zwróciła na przeprowadzone w ramach projektu seminaria, podczas których szkolono sędziów w zakresie uzasadniania wyroków w sposób zgodny ze standardami wypracowanymi przez ETPCz oraz na wydanie na ten temat podręcznika. Przeprowadzone zostały także wizyty sędziów polskich i norweskich w Strasburgu.

Pani dr Hanna Machińska, Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich, zaznaczyła że przewlekłość postępowań pozostaje nadal jednym z najważniejszych problemów i wymaga spójności działań. Zwróciła uwagę, że szczególny nacisk powinien być położony na szkolenie sędziów. Wyraziła nadzieję, że do działań szkoleniowych zostanie włączone Biuro RPO, a także organizacje pozarządowe i ośrodki naukowe.

Pani Machińska zwróciła uwagę na nowe regulacje prawne, które mogą w wielu obszarach spowodować poważne problemy i przyczynić się do pogłębienia przewlekłości postępowań. Za taką ustawę uznała *Ustawę o zmianie Ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin*, która może generować bardzo wiele skarg. Pani Machińska skierowała również pytanie do MS o to, czy była tworzona symulacja dotycząca tego, jak nowe regulacje prawne wpłyną na problem przewlekłości postępowania i sposób funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości.

Pan Senator Zbigniew Cichoń skierował pytanie do przedstawicieli MS dotyczące tego, czy sądy odstąpiły od niefortunnej interpretacji dokonanej przez Sąd Najwyższy, zobowiązującej stronę skarżącą się na przewlekłość do wskazania braków w postępowaniach sądowych skutkujących przewlekłością. Takie obciążenie strony skarżącej spowodowało, że skargi te były nieskuteczne i w efekcie przyczyniło się do wydania wyroku pilotażowego *Rutkowski i inni*.

Pan Minister Jacek Czaputowicz zwrócił się do przedstawicieli MS o informację czy fakt rozpatrywanych 15 mln spraw przez sądy w 2016 r. wobec 38 mln obywateli wynika z kultury prawnej w Polsce i na ile reforma systemu sprawiedliwości może temu zaradzić. Zapytał też o sytuację w innych państwach, tj. czy liczba spraw w stosunku do populacji wygląda podobnie.

Dyrektor Krzysztof Masło, odnosząc się do pytań skierowanych do MS, zwrócił uwagę na fakt, iż za szkolenia sędziów w głównej mierze odpowiada Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury (dalej: KSSiP). MS ma jednak wpływ na działalność szkoleniową proponując KSSiP tematy szkoleń. W 2018 r. ma zostać podjęta działalność szkoleniowa przy udziale KSSiP w zakresie standardów ETPCz. W odniesieniu do współpracy w zakresie szkoleń z ośrodkami naukowymi i organizacjami pozarządowymi, zaznaczył, iż ta współpraca mogłaby się odbywać właśnie przy udziale KSSiP. Podkreślił, iż nowelizacje *Ustawy o skardze na przewlekłość* oraz *Ustawy Kodeks postępowania cywilnego* były bardzo szeroko konsultowane z resortami, ośrodkami naukowymi, a także organizacjami pozarządowymi. W odpowiedzi na możliwe problemy wynikające z *Ustawy o zmianie Ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin* Pan Dyrektor zwrócił uwagę, że to nie jest właściwość Ministerstwa Sprawiedliwości.

Odnosząc się do pytania Pana Ministra Czaputowicza, wyjaśnił, iż MS nie prowadzi kompleksowych badań porównawczych, ma jedynie informacje fragmentaryczne w odniesieniu do niektórych państw. Dyrektor Masło zasugerował, że problem podniesiony przez Pana Ministra wart jest rozważenia przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości.

W kwestii nadmiernego formalizmu skargi na przewlekłość (art. 6 ust 2. Ustawy o skardze na przewlekłość) Dyrektor Masło poinformował, że z przeprowadzonej kwerendy trzech pierwszych kwartałów 2017 r. wynika, iż na podstawie tego przepisu oddalono 534 sprawy, co stanowi poprawę w stosunku do 2015 r.

Pan Michał Zoń, Dyrektor Biura Prawnego Służby Więziennej, odnosząc się do uwag Pani Mecenas Metel-skiej (NRA) dotyczących spraw więziennych, zwrócił uwagę, że nawet nowe wyroki w tych sprawach dotyczą stanów faktycznych, które miały miejsce jeszcze przed zmianą stosownych przepisów prawa. W kwestii poru-szonej przez dr Ewę Dawidziuk (RPO), dotyczącej kontroli osobistej, zgodził się z poglądem RPO, że stanowi ona bardzo dużą ingerencję w sferę praw człowieka. Zauważył jednak, że ten szczególny charakter ingerencji został już dostrzeżony i to właśnie dzięki RPO w dniu 17 października 2016 r. wydano nowe rozporządzenie w sprawie ochrony jednostek penitencjarnych, w którym w znaczący sposób zmieniono zasady kontroli osobi-stej więźniów. Zgodnie z nowymi przepisami, reżim stosowany wobec więźniów niebezpiecznych ma być miarkowany, tak aby był jak najmniej dokuczliwy dla więźnia.

Odnośnie do zabudowy kąteków sanitarnych zgodził się z uwagami RPO, że powinny być trwale zabudo-wane i podkreślił, że Służba Więzienna (SW) dąży do wprowadzenia trwałej zabudowy, ale jest to uzależnione od dostępnych środków finansowych. Natomiast w zakresie opieki medycznej w więzieniach SW dąży do pozyskania lekarzy kontraktowych oraz modernizacji szpitali. Prowadzi też szkolenia lekarzy-funkcjonariu-szy SW również w zakresie orzecznictwa krajowego i strasburskiego. Co do lekarzy będących pracownikami cywilnymi – zgodnie z nowelizacją *Ustawy o Służbie Więziennej* – dla nich również przewidziane są szkolenia, przynajmniej raz na trzy lata.

W odpowiedzi dr Ewa Dawidziuk (RPO) wyraziła obawę, iż nawet nowe uregulowania prawne w zakresie kontroli osobistej nie będą stanowiły wykonania spraw *Milka p. Polsce* i *Dejmek p. Polsce*, ponieważ akcent położony przez ETPCz dotyczył przede wszystkim zagadnienia przeprowadzenia kontroli adekwatnej do sy-tuacji i uzasadniania przeprowadzenia kontroli osobistej. Zdaniem Pani Dawidziuk obecne brzmienie art. 116 *Kodeksu karnego wykonawczego* generuje problemy, ponieważ na podstawie tych przepisów kontrola oso-bista stosowana jest bardzo często. Dyrektor Michał Zoń zgodził się z tymi uwagami, przyznając, że decyzje dotyczące kontroli osobistej często nie są w ogóle uzasadniane albo są uzasadniane nieprawidłowo i nie od-zwierciedlają faktycznego zachowania więźnia, które skutkowało podjęciem wobec niego określonej decyzji. Zaznaczył jednak, że zakład penitencjarny jest zobowiązany do zapewnienia bezpieczeństwa w jednostce penitencjarnej, a sędziowie ETPCz w czasie rozpatrywania sprawy nie dysponują aktami osobopoznawczymi informującymi m.in. o podejmowanych próbach ucieczki przez więźnia, czy atakach na funkcjonariusza.

Prokurator Agnieszka Goździk z Departamentu Postępowania Przygotowawczego Prokuraturze Krajo-wej, odnosząc się do pytania AI dotyczącego śledztwa w sprawie tajnych więzień CIA, zauważyła, iż sprawa ta jest objęta klauzulą „ściśle tajne”, w związku z czym poprosiła o złożenie wszelkich pytań na ten temat na piśmie. Poinformowała, że śledztwo zostało przedłużone do lutego 2018 r. oraz że stale planowane są w jego ramach różne czynności. Zapewniła też, że prawa pokrzywdzonych nie są w żaden sposób naruszane oraz że prokurator prowadzący śledztwo pozostaje w stałym kontakcie z pełnomocnikami pokrzywdzonych. Prze-wodnicząca dodała, że rząd przekazuje na bieżąco informacje do Komitetu Ministrów RE odnośnie do po-dejmowanych działań w celu wykonania środków indywidualnych i generalnych w sprawach *Al Nashiri* i *Abu Zubaydah*. Na chwilę obecną Komitet Ministrów jest usatysfakcjonowany przekazywanymi informacjami.

Pan Karol Bogusz z Departamentu Współpracy Międzynarodowej w Ministerstwie Zdrowia (dalej: MZ) zaznaczył, że w ustawie o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta instytucja „sprzeciwu wobec decyzji lekarza” nie ogranicza się jedynie do zabiegu legalnej aborcji. Poinformował, że w pierwszym kwartale 2018 r. będzie prowadzona analiza funkcjonowania instytucji sprzeciwu wobec decyzji lekarza. Przypomniął także, że w 2016 r. MZ podjął próbę poprawy obowiązujących przepisów i przedstawił projekt nowelizacji Ustawy. Projekt zakładał zdjęcie z pacjenta obowiązku podawania podstawy prawnej, na podstawie której formu-luje sprzeciw. Proponowane zmiany obejmowały również skrócenie terminu wydania decyzji przez Komisję Lekarską. Zmiany te jednak nie zostały zaakceptowane przez przedstawicieli MS podczas Stałego Komitetu Rady Ministrów w listopadzie 2016 r. Obecnie MZ nie planuje nowelizacji przedmiotowej Ustawy.

III. Informacja właściwych resortów i innych podmiotów na temat planów dotyczących wykonania i postępów w realizacji poszczególnych orzeczeń Trybunału

- **Informacja nt. działań zmierzających do wykonania wyroku pilotażowego ws. *Rutkowski i inni p. Polsce*, wyrok z dnia 7 lipca 2015 r. (skarga nr 72287/10), w zakresie zmiany *Ustawy o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki* – referuje: Ministerstwo Sprawiedliwości**

Kwestia wykonania wyroku została omówiona w pierwszej części posiedzenia (zob. pkt II).

- **Informacja nt. postępu w realizacji wyroku z dnia 5 lipca 2011 r. ws. *Wizerkaniuk p. Polsce* (skarga nr 18990/05), w zakresie przeprowadzenia nowelizacji *Ustawy o zmianie Ustawy – Prawo prasowe* – referuje: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego;**

Pan Karol Kościński, Dyrektor Departamentu Własności Intelektualnej i Mediów w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego (dalej: MKiDN) poinformował, że znowelizowana Ustawa *Prawo prasowe* została opublikowana w dniu 27 listopada 2017 r. i obecnie jest już prawem obowiązującym. Wyrok *Wizerkaniuk p. Polsce* zapadł w sprawie, w której dziennikarz opublikował wypowiedź odpowiadającą treści wypowiedzi udzielonej przez lokalnego polityka, ponosząc jednocześnie odpowiedzialność karną z tytułu nieprzeprowadzenia formalnej autoryzacji. ETPCz w postępowaniu zwrócił uwagę nie tylko na potencjalne skutki nadużywania instytucji autoryzacji do eliminowania pewnych wypowiedzi z obiegu publicznego, ale także podkreślił nieprecyzyjne uregulowanie instytucji autoryzacji w ogóle. Trybunał zauważył, że prawo krajowe nie przewidywało wyjątków od przeprowadzenia autoryzacji, nie regulowało terminów jej przeprowadzenia, nie przewidywało też instytucji tzw. milczącej autoryzacji. ETPCz uznał, że sankcjom karnym nie powinny podlegać osoby, które mimo niedopełnienia pewnego formalnego obowiązku wiernie przekazały informację, którą jako dziennikarz uzyskały.

W nowelizacji *Prawa prasowego* zostały uwzględnione przypadki, w których autoryzacja nie jest wymagana, np. wypowiedzi wygłoszone publicznie podczas konferencji prasowych. Przewidziano zabezpieczenia dla osób udzielających wypowiedzi – osoby te powinny zostać poinformowane o prawie do autoryzacji. Wprowadzono terminy na autoryzację (6 godzin w przypadku dzienników i 24 godziny w przypadku czasopism wydawanych periodycznie). Wprowadzono też instytucję „milczącej autoryzacji”, jeżeli strony umówią się na inny termin lub też upłynie wyznaczony czas ustawowy. Dodatkowo nowelizacja zastąpiła odpowiedzialność karną na odpowiedzialność wykroczeniową, zawiera także wyraźne wskazanie, że nie podlega odpowiedzialności karnej osoba, która publikuje tekst w pełni zgodny z udzieloną odpowiedzią. W przypadku jednak wszczęcia postępowania wykroczeniowego, dziennikarz musiałby jedynie wykazać, że wypowiedź opublikowana jest identyczna z udzieloną.

W związku z powyższą informacją, Przewodnicząca poprosiła przedstawiciela MKiDN o przygotowanie całościowego raportu z działań w celu przedstawienia go przez rząd Komitetowi Ministrów RE wraz z wnioskiem o zamknięcie nadzoru nad wykonywaniem sprawy.

- **Informacja nt. postępu w realizacji wyroków z dnia 5 stycznia 2010 r. ws. *Frasik p. Polsce* (skarga nr 22933/02), w kontekście prawa osób osadzonych do zawarcia związku małżeńskiego – referuje: Centralny Zarząd Służby Więziennej, Ministerstwo Sprawiedliwości**

ETPCz w wyroku *Frasik p. Polsce* stwierdził naruszenie art. 12 i 13 Konwencji, z uwagi na arbitralną odmowę udzielenia skarżącemu zgody na zawarcie związku małżeńskiego w czasie pozbawienia wolności oraz brak skutecznego środka odwoławczego od takiej decyzji. MS w celu wykonania tego wyroku skupiło się na działaniach upowszechniających i szkoleniowych. W 2012 r. KSSiP przeprowadziła szereg szkoleń poświęconych tej problematyce. Podjęte działania upowszechniające i szkoleniowe doprowadziły do właściwej praktyki i podobne sprawy już się nie powtórzyły. Ponadto MS rozpoczął monitorowanie spraw związanych z prakty-

ką Służby Więziennej w zakresie wydawania zgód na zawarcie związku małżeńskiego w czasie pozbawienia wolności. Od 2014 r. nie odnotowano żadnej odmowy możliwości zawarcia związku małżeńskiego osobie osadzonej.

Działania nakierowane na właściwą praktykę w celu wykonania wyroku w sprawie *Frasik p.* Polsce zostały podjęte po przeprowadzeniu analiz i konsultacji, które wykazały, że obowiązujące przepisy w żaden sposób nie ograniczają możliwości zawarcia związku małżeńskiego przez osoby pozbawione wolności. Wniosek osadzonego o zgodę na ceremonię ślubną jest w istocie wnioskiem o widzenie z przyszłą żoną lub mężem w towarzystwie innych osób – uczestników ceremonii ślubnej. W praktyce wszyscy uczestnicy tej ceremonii muszą najpierw uzyskać zgodę właściwego organu, tj. sądu lub prokuratury, na widzenie, a po uzyskaniu takiej zgody o możliwości przeprowadzenia ceremonii na terenie jednostki penitencjarnej decyduje jej dyrektor. Powyższe wnioski, wraz z prośbą o dostosowanie praktyki do standardów wynikających z wyroku ETPCz, MS przedstawił Dyrektorowi Generalnemu SW, który w październiku 2017 r. wydał wytyczne dotyczące zawarcia związku małżeńskiego w zakładzie karnym lub areszcie śledczym z osobą tymczasowo aresztowaną lub pozbawioną wolności. MS podkreśliło, że obowiązujące przepisy gwarantują możliwość zaskarżenia decyzji organu odmawiającego zgody na widzenie w celu zawarcia związku małżeńskiego w trybie art. 217 § 1c kkw (zażalenie do sądu lub prokuratora nadrzędnego), natomiast od decyzji dyrektora odmawiającej zezwolenia na przeprowadzenie ceremonii ślubnej przysługuje skarga do sądu penitencjarnego lub do dyrektora okręgowego. Przesłanki odmowy na udzielenie widzenia są wyraźnie określone.

Dyrektor Zoń podkreślił, że prokurator czy dyrektor jednostki nie wydaje zgody na zawarcie związku małżeńskiego, bo nie jest do tego uprawniony – organa te mogą jedynie wydać zgodę na przeprowadzenie ceremonii ślubu na terenie jednostki penitencjarnej, kierując się względami ochrony i bezpieczeństwa. W wytycznych Dyrektora Generalnego SW nie zmieniono obowiązującej praktyki, lecz przypomniano o pewnych zasadach obowiązujących w tym zakresie. Rocznie dyrektorzy jednostek penitencjarnych wydają około 250 zgód na przeprowadzenie ceremonii ślubu. Dodatkowo więźniowie zawierają związki małżeńskie poza jednostkami penitencjarnymi na podstawie specjalnych przepustek przyznawanych im w tym celu.

IV. Informacja na temat działań podejmowanych przez resorty w celu upowszechnienia standardów Trybunału – referuje: Ministerstwo Edukacji Narodowej

Pan Kamil Bobel z Departamentu Prawnego w Ministerstwie Edukacji Narodowej (dalej: MEN) zaznaczył, że podstawowym zadaniem MEN jest dostarczanie treści programowych norm postępowania w szeroko rozumianym zakresie wychowania, opieki i nauczania. Rola systemu oświaty w upowszechnianiu tematyki praw człowieka została zaakcentowana w preambule Ustawy o *systemie oświaty* oraz nowej ustawie *prawo oświatowe*. Działalność MEN w tym zakresie skupia się na dwóch obszarach. Pierwszy to działalność legislacyjna, w której MEN stara się we wszystkich przepisach w obszarze swojej właściwości podkreślać szczególne znaczenie tematyki praw człowieka. W podstawie programowej kształcenia ogólnego zagwarantowano ujęcie tej tematyki w treściach nauczania na każdym etapie nauki ramach wielu przedmiotów. MEN czuwa nad tym, aby w regulaminach placówek mu podległych znajdowały się wszelkie informacje o możliwych sankcjach, a także prawach i obowiązkach uczniów oraz trybie składania skarg. Służy to budowaniu świadomości uczniów o ich prawach i obowiązkach wynikającychz szeroko rozumianych praw człowieka. Przedstawiciel MEN zwrócił uwagę, że także obowiązki nauczyciela określone w ustawie *Karta Nauczyciela* odnoszą się do kwestii związanychz godnością ucznia i kształtowaniem postaw tolerancji. Ponadto przepisy *Prawa oświatowego* gwarantują, że nadzór pedagogiczny, sprawowany m.in. przez kuratorów oświaty, obejmuje przestrzeganie praw ucznia i dziecka w szkole.

Drugi obszar aktywności MEN to popularyzacja dobrych praktyk, prowadzona głównie przez Ośrodek Rozwoju Edukacji, wyspecjalizowaną jednostkę podległą MEN, który zajmuje się doskonaleniem zawodowym nauczycieli. Przykładem mogą być następujące programy: „Letnia szkoła demokracji”, „Szkoła samorządności” czy „Edukacja prawna w szkole” – program realizowany wspólnie z Centrum Edukacji Prawnej Krajowej Rady Radców Prawnych, w ramach którego opracowano poradnik dla nauczycieli, obejmujący elementy praw człowieka. W 2017 r. realizowano projekt „Edukacja globalna – liderzy edukacji na rzecz rozwoju”, współfinansowanyz programu Polskiej Współpracy Rozwojowej MSZ, który także zawierał moduł dotyczący praw

człowieka. Ośrodek Rozwoju Edukacji na swoich stronach internetowych udostępni szereg materiałów dotyczących praw człowieka.

V. Pozostałe informacje i ogłoszenia

Pełnomocnik Justyna Chrzanowska poinformowała o rozstrzygnięciu konkursu plastycznego dla dzieci „Rzeczpospolita Praw Człowieka. 25-lecie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w Polsce”, zorganizowanego przez MSZ przy współpracy z MEN, poświęconego prawom człowieka. Zaprezentowała również kalendarz na rok 2018 zawierający publikację zwycięskich prac. Podkreśliła także rocznicowy charakter kalendarza, który promuje 25 Konwencji w Polsce oraz 25 lat Polski w jurysdykcji ETPCz.

Pełnomocnik poinformowała o zorganizowaniu w dniu 24 listopada 2017 r. XI Seminarium Warszawskiego, poświęconego tematyce praw społecznych. Podziękowała Ministerstwu Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej za wkład w organizację seminarium. Zaznaczyła również, iż trwają już prace nad publikacją po seminarium.

O terminie oraz porządku obrad następnego posiedzenia członkowie Zespołu zostaną powiadomieni drogą elektroniczną przez Sekretarza Zespołu. W przypadku pytań proszę kontaktować się z Sekretarzem Zespołu (marta.kaczmarska@msz.gov.pl, sebastian.kurek@msz.gov.pl).

Justyna Chrzanowska
Pełnomocnik Ministra

Załączniki

1. Lista uczestników posiedzenia w dniu 14 grudnia 2017 r.,
2. Prezentacja na temat stanu wykonywania wyroków w sprawach polskich.

Uczestnicy posiedzenia Zespołu ds. Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w dniu 14 grudnia 2017 r., budynek MSZ – przy ul. Krywulfa 2, sala nr 16 (parter) godz. 9.00-13.00

Podsekretarz stanu w MSZ	Prof. dr hab. Jacek Czaputowicz
Przewodnicząca Zespołu	Justyna Chrzanowska
Senat RP	Zbigniew Cichoń, Senator
Rzecznik Praw Obywatelskich	dr Hanna Machińska , Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich
MSZ DPOPC	Aleksandra Mężykowska Eliza Suchożebrska Marta Kaczmarska Sebastian Kurek Aleksandra Lechowicz
Ministerstwo Finansów	Andrzej Statek , Departament Współpracy Międzynarodowej
Ministerstwo Edukacji Narodowej	Rafał Lew-Starowicz , zastępca Dyrektora Departamentu Podręczników, Programów i Innowacji; Małgorzata Krasuska , Departament Kształcenia Ogólnego; Kamil Bobel , Departament Prawny; Krystyna Kiernożek , Departament Wychowania i Kształcenia Integracyjnego
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	Karol Kościński , Dyrektor Departamentu Własności Intelektualnej i Mediów
Ministerstwo Sportu i Turystyki	Paweł Matej , Departament Prawny
Ministerstwo Energii	Beata Chłodzińska , Biuro Prawne
Ministerstwo Sprawiedliwości	Krzysztof Masło , Dyrektor Departamentu Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka; Urszula Szafrąńska , Naczelnik wydziału ds. Postępowań przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka; Beata Wilkołek , Departament Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka; Maciej Kielbik , Departament Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka
Ministerstwo Zdrowia	Karol Bogusz , Starszy Specjalista w Departamencie Współpracy Międzynarodowej
Ministerstwo Środowiska	Michał Kobylński , Departament Prawny
Ministerstwo Infrastruktury i Budownictwa	Anna Kędziora , Starszy Specjalista w Ministerstwie Infrastruktury i Budownictwa
Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej	Joanna Maciejewska , Radca Ministra Departament Współpracy Międzynarodowej
Naczelny Sąd Administracyjny	dr hab Anna Kalisz , Biuro Orzecznictwa
Trybunał Konstytucyjny	dr Anna Pudło , Starszy Radca Orzecznictwa
Sąd Najwyższy	dr hab. Małgorzata Wąsek-Wiaderek , Biuro Studiów i Analiz
Rzecznik Praw Obywatelskich	dr Ewy Dawidziuk , Dyrektor Zespołu ds. Wykonywania Kar;
Rządowe Centrum Legislacji	Piotr Ołdak , Zastępca Dyrektora Departamentu Prawnego i Postępowań przed Trybunałem Konstytucyjnym

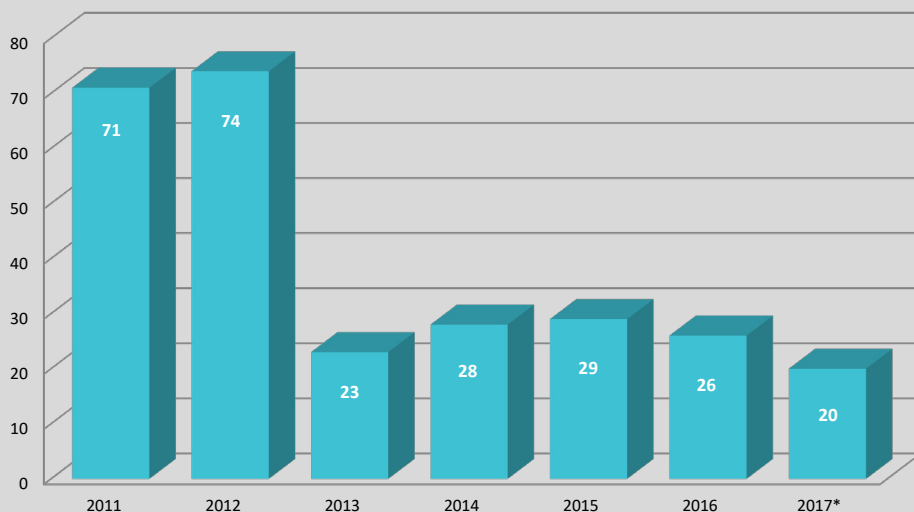
Prokuratura Krajowa	Magdalena Beroud-Korowajczyk , Biuro Współpracy Międzynarodowej; Agnieszka Goździk , Departament Postępowania Przygotowawczego
Prokuratoria Generalna	dr Franciszek Strzyczkowski , Radca Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej
Centralny Zarząd Służby Więziennej	Michał Zoń , Dyrektor Biura Prawnego Służby Więziennej
Kancelaria Prezesa Rady Ministrów	Aleksandra Wrochna , Departament Prawny; Maciej Szmit , Departament Służby Cywilnej; Rita Kameduła-Tomaszewska , Departament Społeczeństwa Obywatelskiego; Jakub Cygan , Departament Bezpieczeństwa Międzynarodowego
Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej	Katarzyna Pastorczyk , Biuro Prawa i Ustroju
Straż Graniczna	Tomasz Lipski , Pełnomocnik Komendanta Głównego Straży Granicznej ds. Ochrony Praw Człowiekai Równego Traktowania
Kancelaria Senatu	Elżbieta Owczarek , Sekretarz Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji
Naczelna Rada Adwokacka	Justyna Metelska , Przewodnicząca Komisji Praw Człowieka przy Naczelnej Radzie Adwokackiej;
Krajowa Rada Radców Prawnych	Agata Bzdnyń , Komisja Praw Człowieka
Amnesty International	Agnieszka Dąbrowiecka , Ekspertka ds. monitoringu praw człowieka
Helsińska Fundacja Praw Człowieka	Katarzyna Wiśniewska , Koordynatorka Programu Spraw Precedensowych
Instytut na rzecz Kultury Prawnej <i>Ordo Iuris</i>	Rozalia Kielmans-Ratyńska , analityk Instytutu na Rzecz Kultury Prawnej <i>Ordo Iuris</i> ; Karina Walinowicz , analityk Instytutu na Rzecz Kultury Prawnej <i>Ordo Iuris</i>

SPRAWY PRZECIWKO POLSCE ROZSTRZYGNIĘTE PRZEZ EUROPEJSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA

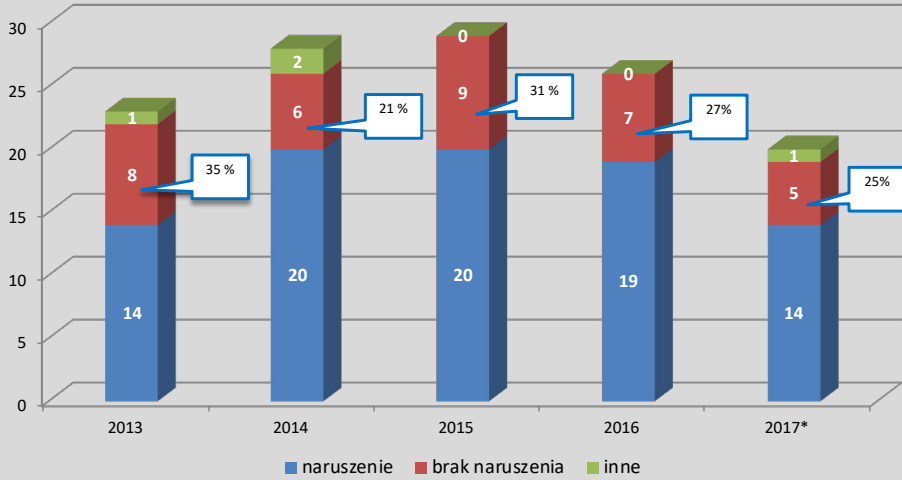
Dane statystyczne za 2017 rok*

* Wszystkie dane wg stanu na 11 grudnia 2017 r.

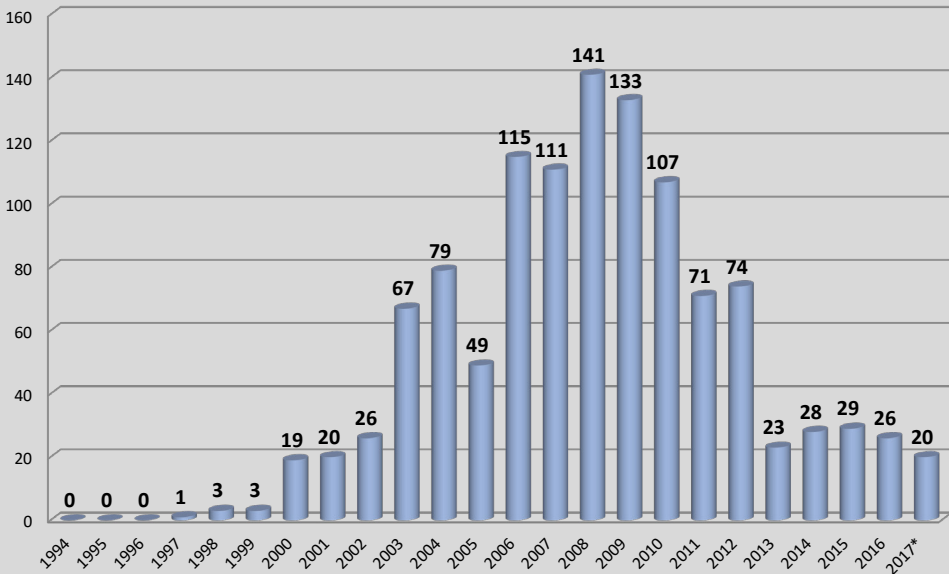
Liczba wyroków wydanych w sprawach polskich

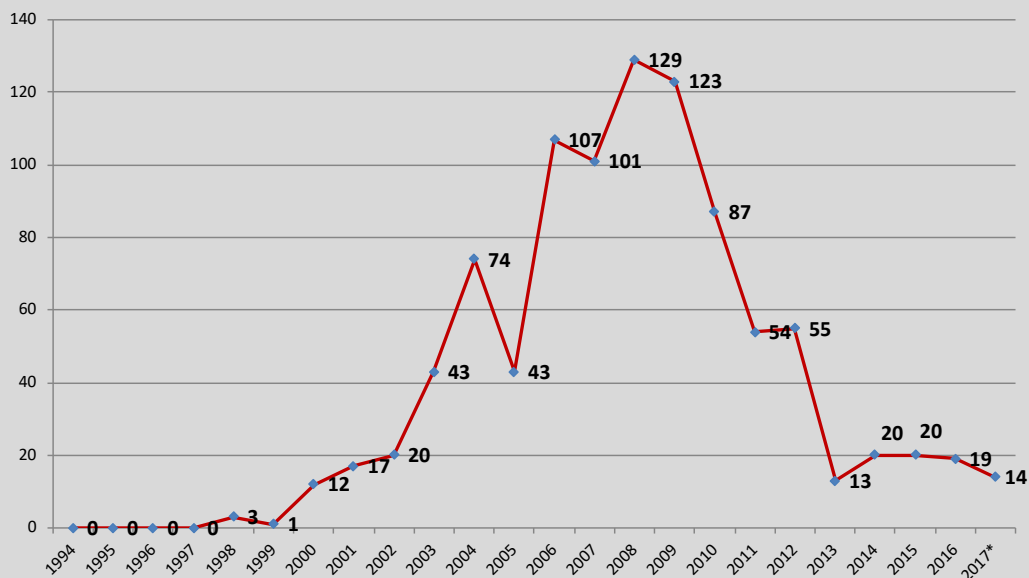
Wygrywalność wyroków

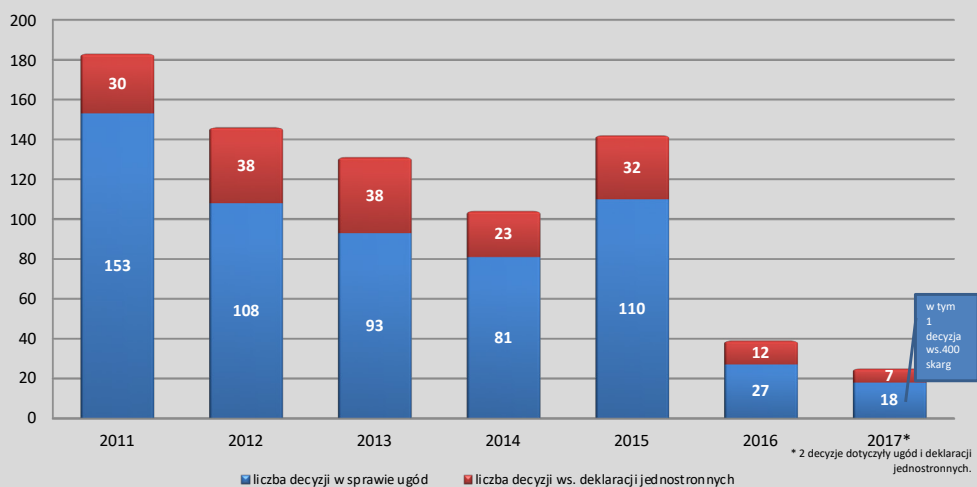
Liczba wyroków wobec Polski w poszczególnych latach

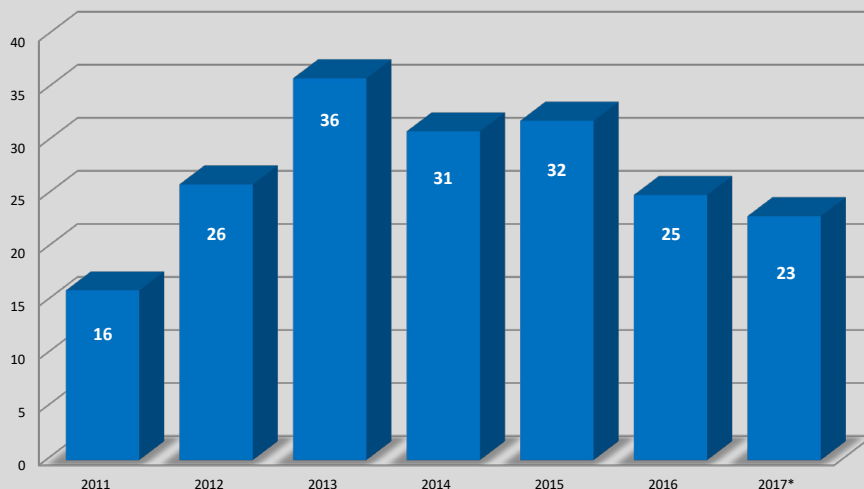
Liczba wyroków stwierdzających naruszenie

Liczba decyzji zatwierdzających ugody i deklaracje jednostronne

Liczba decyzji o niedopuszczalności

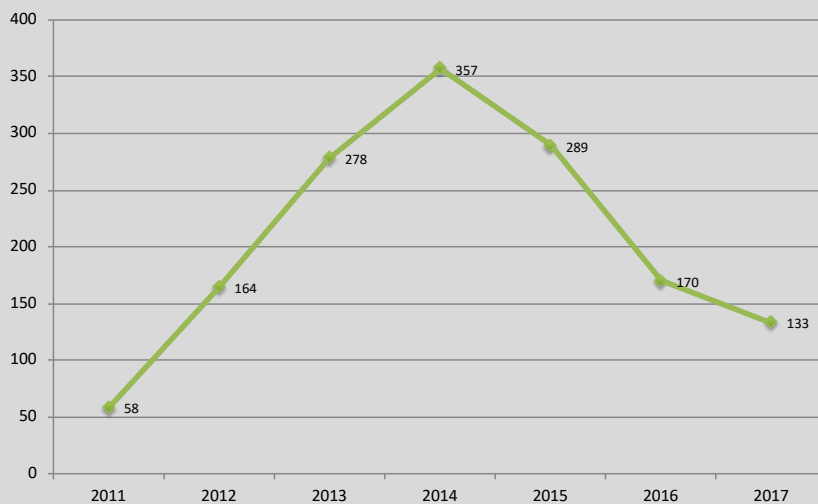

WYKONYWANIE ORZECZEŃ EUROPEJSKIEGO TRYBUNAŁU PRAW CZŁOWIEKA PRZEZ POLSKĘ

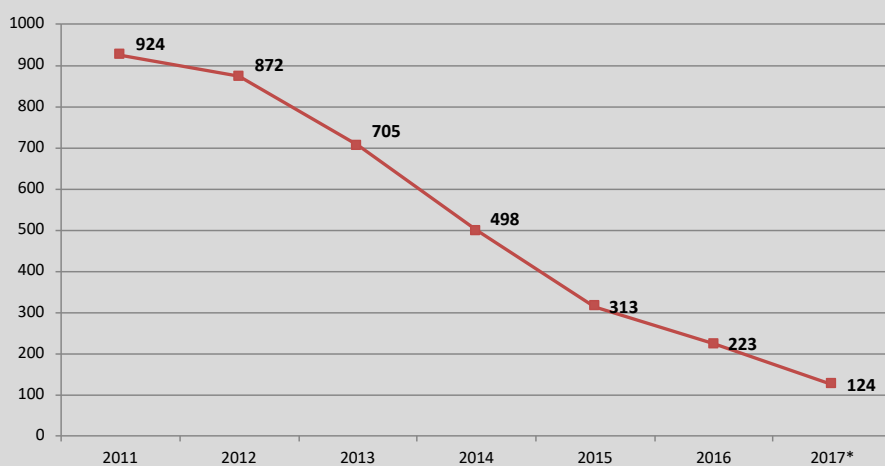
Dane statystyczne za 2017 rok*

* Wszystkie dane wg stanu na 11 grudnia 2017 r.

liczba orzeczeń w sprawach polskich uznanych za wykonane przez Komitet Ministrów Rady Europy

Liczba spraw polskich w nadzorze Komitetu Ministrów RE na koniec roku

Załącznik D

**Wybrane wyroki Europejskiego Trybunału
Praw Człowieka, wydane w 2017 r.
w sprawach dotyczących innych
Państw-Stron Konwencji, które mają lub
mogą mieć znaczenie dla prawa lub praktyki
jego stosowania w Polsce**

SPIS TREŚCI

1. Adyan i Inni p. Armenii, skarga nr 75604/11, wyrok Izby z 12 października 2017 r., ostateczny	309
2. Bărbulescu p. Rumunii, skarga nr 61496/08, wyrok Wielkiej Izby z dnia 5 września 2017 r., ostateczny	311
3. Becker p. Norwegii, skarga nr 21272/12, wyrok Izby z 5 października 2017 r., ostateczny	313
4. Burmych i Inni p. Ukrainie, skargi nr 46852/13, 47786/13, 54125/13 i in., wyrok Wielkiej Izby z dnia 12 października 2017 r. (skreślenie z listy spraw), ostateczny	315
5. Carvalho Pinto de Sousa Morais p. Portugalii, skarga nr 17484/15, wyrok Izby z 25 lipca 2017 r., ostateczny	319
6. Chowdury i Inni p. Grecji, skarga nr 21884/15, wyrok Izby z 30 marca 2017 r., ostateczny	320
7. Davydov i Inni p. Rosji, skarga nr 75947/11, wyrok Izby z 30 maja 2017 r., ostateczny	323
8. De Tommaso p. Włochom, skarga nr 43395/09, wyrok Wielkiej Izby z dnia 23 lutego 2017 r., ostateczny	325
9. Fábíán p. Węgrom, skarga nr 78117/13, wyrok Wielkiej Izby z dnia 5 września 2017 r., ostateczny	328
10. Hutchinson p. Zjednoczonemu Królestwu, skarga nr 57592/08, wyrok Wielkiej Izby z dnia 17 stycznia 2017 r., ostateczny	331
11. J. i Inni p. Austrii, skarga nr 58216/12, wyrok Izby z 17 stycznia 2017 r., ostateczny	334
12. Károly Nagy p. Węgrom, skarga nr 56665/09, wyrok Wielkiej Izby z dnia 14 września 2017 r., ostateczny	336
13. Khamtokhu i Aksenchik p. Rosji, skargi nr 60367/08 i 961/11, wyrok Wielkiej Izby z dnia 24 stycznia 2017 r., ostateczny	337
14. Lopes de Sousa Fernandes p. Portugalii, skarga nr 56080/13, wyrok Wielkiej Izby z dnia 19 grudnia 2017 r., ostateczny	340
15. M p. Holandii, skarga nr 2156/10, wyrok Izby z 25 lipca 2017 r., ostateczny	343
16. Medžlis Islamske Zajednice Brčko i Inni p. Bośni i Hercegowinie, skarga nr 17224/11, wyrok Wielkiej Izby z dnia 27 czerwca 2017 r., ostateczny	346
17. Moohan i Gillon p. Zjednoczonemu Królestwu, skargi nr 22962/15 i 23345/15, decyzja Izby z 13 czerwca 2017 r., ostateczna	348
18. Moreira Ferreira p. Portugalii (nr 2), skarga nr 19867/12, wyrok Wielkiej Izby z dnia 11 lipca 2017 r., ostateczny	349
19. Regner p. Republice Czeskiej, skarga nr 35289/11, wyrok Wielkiej Izby z dnia 19 września 2017 r., ostateczny	352
20. Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy p. Finlandii, skarga nr 931/13, wyrok Wielkiej Izby z dnia 27 czerwca 2017 r., ostateczny	354
21. Simeonovi p. Bułgarii, skarga nr 21980/04, wyrok Wielkiej Izby z dnia 12 maja 2017 r., ostateczny	357
22. Škorjanec p. Chorwacji, skarga nr 25536/14, wyrok Izby z 28 marca 2017 r., ostateczny	360
23. Tagayeva i Inni p. Rosji, skargi nr 26562/07, 14755/08, 49339/08 i in., wyrok Izby z 13 kwietnia 2017 r., ostateczny	361

Wybrane orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wydane w 2017 r. w sprawach dotyczących innych Państw-Stron Konwencji, które mają lub mogą mieć znaczenie dla prawa lub praktyki jego stosowania w Polsce

W ramach działań mających na celu zapobieganie stwierdzaniu przez Europejski Trybunał Praw Człowieka (Trybunał) naruszenia Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Konwencji)¹ przez Polskę, istotne jest nie tylko usuwanie stwierdzonych nieprawidłowości w prawie lub praktyce jego stosowania, ale także podejmowanie działań prewencyjnych na przyszłość. Choć na mocy art. 46 ust. 1 Konwencji Państwa są formalnie zobowiązane do przestrzegania ostatecznych wyroków Trybunału w sprawach, których są stronami, w Radzie Europy zachęca się Państwa do śledzenia również orzecznictwa Trybunału wobec innych Państw Rady Europy.

Z tego względu Pełnomocnik Ministra Spraw Zagranicznych ds. postępowań przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka przedstawia poniżej przegląd orzeczeń Trybunału wydanych w 2017 r. wobec innych Państw Stron, wybranych z listy 31 najważniejszych orzeczeń Trybunału za ten rok².

Podane poniżej informacje, przygotowane z wykorzystaniem opracowań Kancelarii Trybunału tłumaczo-nych przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych, należy traktować jako jedynie wstępnie sygnalizujące problematykę danego orzeczenia, nie zaś jako pełny opis faktów sprawy, argumentacji Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i stwierdzonego naruszenia bądź braku naruszenia Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Nie odzwierciedlają one oficjalnego stanowiska Trybunału ani rządu Rzeczypospolitej Polskiej. Również wskazanie potencjalnego znaczenia wyroku dla systemu prawa polskiego ma charakter wstępny – niezbędne jest przeprowadzenie dalszej pełnej analizy pełnego tekstu wyroku przez właściwe organa. Należy tu mieć na uwadze, że większość z prezentowanych tu orzeczeń Trybunału jest bardzo rozbudowana i szczegółowa, siłą rzeczy niemożliwe jest pełne zaprezentowanie w obecnym skrótowym przeglądzie wszystkich istotnych aspektów i niuansów rozstrzygnięć Trybunału.

1. *Adyan i inni p. Armenii*, skarga nr 75604/11, wyrok Izby z 12 października 2017 r., ostateczny

- **naruszenie art. 9 Konwencji (wolność myśli, sumienia i wyznania) w odniesieniu do skazania za odmowę służby wojskowej lub służby zastępczej osób powołujących się na przekonania**

Czterej skarżący są świadkami Jehowy oraz osobami, które odmówiły służby wojskowej ze względu na przekonania. W lipcu 2011 r. zostali skazani za unikanie poboru do wojska i do służby zastępczej i wymierzono im kary dwóch i pół roku pozbawienia wolności. Na swą obronę powoływali się na fakt, że służba zastępcza przewidziana prawem krajowym nie miała prawdziwie cywilnego charakteru, jako że była nadzorowana przez władze wojskowe, i w swej istocie miała charakter represyjny, trwała bowiem 42 miesiące, podczas gdy służba wojskowa – 24 miesiące.

Przed Trybunałem skarżący zarzucali naruszenie ich praw gwarantowanych przez art. 9 Konwencji (wolność myśli, sumienia i wyznania).

Trybunał uznał, że odmowa skarżących ws. powołania do wojska i służby zastępczej stanowiła uzewnętrznienie ich przekonań religijnych, a ich skazanie za unikanie poboru stanowiło zatem ingerencję w ich wolność uzewnętrzniania wyznania.

¹ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, z późn. zm.)

² Pełna lista najważniejszych orzeczeń za 2017 r., które zostały wybrane przez Biuro Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, znajduje się na stronie Trybunału pod adresem: http://www.echr.coe.int/Documents/Cases_list_2017_ENG.pdf

Trybunał odnotował również, że odmiennie niż w sprawie *Bayatyan*, skarżący w obecnej sprawie mieli możliwość odmowy obowiązkowej służby wojskowej ze względów sumienia i wykonywania zamiast niej „zastępczej służby pracy”, zgodnie z art. 2 i 3 Ustawy o służbie zastępczej, ponieważ służba taka została wprowadzona w Armenii od 2004 r. i była realizowana poza siłami zbrojnymi Armenii. Jednakże sama ta okoliczność nie była w opinii Trybunału wystarczająca do uznania, że władze wypełniły swe obowiązki na podstawie art. 9 Konwencji. Trybunał musiał również zweryfikować, czy odpowiednio uwzględniono wymogi odnoszące się do sumienia i przekonania jednostki. Podkreślił, że chociaż Państwu przysługuje pewien margines oceny w odniesieniu do sposobu zorganizowania i wdrażania systemów służby zastępczej, prawo do sprzeciwu sumienia gwarantowane przez art. 9 byłoby iluzoryczne, jeśliby Państwu zezwolić na takie zorganizowanie i wdrażanie swojego systemu służby zastępczej, że nie oferowałby on – czy to na gruncie prawa, czy praktyki – rzeczywistej alternatywy wobec służby wojskowej mającej prawdziwie cywilny charakter i pozbawionej charakteru odstrasającego lub represyjnego.

Trybunał zbadał następujące aspekty służby zastępczej oferowanej skarżącym:

(a) *Czy służba zastępcza miała prawdziwie cywilny charakter?*: Trybunał uznał, że zastępcza służba pracy, dostępna dla skarżących w przedmiotowym czasie, nie miała charakteru prawdziwie cywilnego. Chociaż nie kwestionowano, że miała ona charakter cywilny (osoby wykonujące służbę były przydzielane jako pomocnicy do różnych instytucji cywilnych, takich jak sierocińce czy domy spokojnej starości), przy rozstrzygnięciu, czy służba zastępcza miała prawdziwie cywilny charakter, należy wziąć pod uwagę również inne czynniki – takie jak władza, kontrola, mające zastosowanie reguły oraz kwestia postrzegania.

W sprawie skarżących Trybunał zauważył, że władze wojskowe były aktywnie włączone do nadzorowania ich służby oraz były uprawnione do wpływania na ich służbę poprzez nakazywanie przeniesienia ich do innej instytucji lub miejsca służby; pewne aspekty zastępczej służby pracy były zorganizowane zgodnie z regulami wojskowymi; w przedmiotowym czasie służba zastępcza nie była wystarczająco wyodrębniona hierarchicznie i instytucjonalnie z systemu wojskowego; natomiast w odniesieniu do kwestii postrzegania – osoby wykonujące służbę zastępczą były zobowiązane do noszenia munduru i pozostawania w miejscu swej służby.

(b) *Czy zastępcza służba pracy mogła być postrzegana jako mająca charakter odstrasający lub represyjny?*: Trybunał zauważył, że zastępcza służba pracy mogła trwać w sprawie skarżących 42 miesiące w porównaniu z 24 miesiącami służby wojskowej. Długość zastępczej służby pracy była zatem dużo dłuższa niż określony przez Europejski Komitet Praw Społecznych maksymalny okres stanowiący półtorakrotność długości służby wojskowej³. Zdaniem Trybunału, tak znacząca różnica w długości trwania służby musiała wywierać skutek odstrasający i można stwierdzić, że zawierała w sobie element represyjny.

Z powyższych względów Trybunał orzekł, że w odniesieniu do skarżących władze nie uwzględniły odpowiednio wymogów dotyczących sumienia i przekonania skarżących i nie zagwarantowały im systemu służby zastępczej, który zachowałby sprawiedliwą równowagę między interesami całego społeczeństwa a interesami skarżących. Trybunał stwierdził zatem, jednomyślnie, naruszenie art. 9 Konwencji (wolność myśli, sumienia i wyznania) i zasądził 12 000 euro dla każdego skarżącego tytułem szkody niemajątkowej.

Znaczenie wyroku dla Polski: Wyrok stanowi rozwinięcie wcześniejszego orzecznictwa Trybunału dotyczącego sprzeciwu sumienia w sprawie służby wojskowej. We wcześniejszej sprawie *Bayatyan p. Armenii* ([Wielka Izba], skarga nr 23459/03, 7 lipca 2011 r.⁴) Trybunał uznał, że skazanie skarżącego za odmowę służby wojskowej stanowiło ingerencję, która nie była konieczna w społeczeństwie demokratycznym w rozumieniu art. 9 Konwencji. Obecnie Trybunał wskazał kryteria, jakimi się należy kierować przy ocenie, czy zastępcza służba wojskowa może być uznana za rzeczywistą i zgodną z art. 9 Konwencji alternatywę dla osób powołujących się na sprzeciw sumienia.

Wyrok może mieć znaczenie dla organów właściwych ds. regulowania, organizacji i stosowania zastępczej służby wojskowej, ale także dla innych organów w szerszym kontekście dotyczącym gwarancji ochrony wolności myśli, sumienia i wyznania w prawie i praktyce.

³ Konkluzje XIX-1 z dnia 24 października 2008 r. dotyczące przestrzegania przez Grecję art. 1 ust. 2 Europejskiej Karty Społecznej (prawo do pracy: skuteczna ochrona prawa pracownika do zarabiania na życie poprzez pracę swobodnie wybraną).

⁴ *Bayatyan p. Armenii* [Wielka Izba], skarga nr 23459/03, wyrok z dnia 7 lipca 2011 r., patrz tłumaczenie na język polski: <https://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/orzecznictwo-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka/download,528,0.html>.

2. *Bărbulescu p. Rumunii, skarga nr 61496/08, wyrok Wielkiej Izby z dnia 5 września 2017 r., ostateczny*

- **naruszenie art. 8 Konwencji (prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego – aspekty poszanowania życia prywatnego i korespondencji) w odniesieniu do monitorowania wykorzystania internetu przez pracownika w miejscu pracy i wykorzystania zgromadzonych danych w celu uzasadnienia jego zwolnienia**

Skarżący został zwolniony przez swojego pracodawcę, prywatną firmę, za to, że wykorzystywał internet swojego przedsiębiorstwa w godzinach pracy z naruszeniem wewnętrznego regulaminu, który zabraniał wykorzystywania komputerów przedsiębiorstwa w celach prywatnych. Jego pracodawca monitorował przez pewien czas jego połączenia na koncie Yahoo Messenger, o którego założenie zainteresowany został poproszony w celu odpowiadania na prośby o informacje ze strony klientów. Zapisy sporządzone w trakcie wewnętrznych procedur wykazały, że wymieniał on wiadomości o charakterze ściśle osobistym z osobami trzecimi.

Przed Trybunałem skarżący zarzucał, że zerwanie z nim umowy oparte było na naruszeniu jego prawa do poszanowania życia prywatnego i korespondencji, chronionego art. 8 Konwencji, a krajowe organa sądowe nie zapewniły ochrony tego prawa.

Wyrokiem z dnia 12 stycznia 2015 r. Izba Trybunału uznała sześcioma głosami do jednego brak naruszenia art. 8 w sprawie skarżącego. W dniu 6 czerwca 2016 r. sprawa została przekazana na wniosek skarżącego do Wielkiej Izby.

Trybunał w pierwszej kolejności zbadał, czy art. 8 Konwencji (prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego) ma zastosowanie w przedmiotowej sprawie. Uznał, że korzystanie z komunikatora internetowego o charakterze natychmiastowym stanowiło rodzaj komunikacji będącej elementem korzystania z prywatnego życia społecznego. Przypomniął, że termin „korespondencja” ma zastosowanie do wysyłania i odbierania wiadomości, nawet z komputera pracodawcy.

Odnotował, że skarżący był dobrze poinformowany o zakazie wykorzystywania internetu do celów osobistych, który był nałożony wewnętrznym regulaminem jego pracodawcy. Jednakże nie został z góry poinformowany o zakresie i charakterze monitoringu wykonywanego przez jego pracodawcę ani o możliwości posiadania przez niego dostępu do samej treści jego komunikacji.

Choć w świetle restrykcyjnych regulacji pracodawcy wątpliwe jest, czy skarżący mógł żywić rozsądne oczekiwanie odnośnie do życia prywatnego, tym niemniej Trybunał podkreślił, że instrukcje pracodawcy nie mogą ograniczać do zera korzystania z prywatnego życia społecznego w miejscu pracy. Poszanowanie życia prywatnego i poufności korespondencji w dalszym ciągu ma zastosowanie, nawet jeśli taka korespondencja może zostać w stopniu koniecznym ograniczona.

Trybunał uznał, że porozumiewanie się skarżącego w miejscu pracy było objęte pojęciami „życia prywatnego” i „korespondencji”, a zatem art. 8 Konwencji ma zastosowanie w sprawie.

Badając przedmiot skargi Trybunał wziął pod uwagę szczególne okoliczności sprawy, a w szczególności fakt, że ingerencja w korzystanie przez skarżącego z jego prawa do poszanowania życia prywatnego i korespondencji została dokonana przez prywatnego pracodawcę. W tej sytuacji skargę należało przeanalizować z punktu widzenia obowiązków pozytywnych Państwa.

Trybunał przyznał, że niewiele Państw członkowskich uregulowało w sposób wyraźny kwestię korzystania przez pracowników z prawa do poszanowania życia prywatnego i korespondencji w ich miejscu pracy. A zatem, Układającym się Państwom należy przyznać szeroki margines oceny przy określaniu konieczności przyjęcia ram prawnych regulujących warunki, w ramach których pracodawca może przyjąć politykę kształtującą zasady komunikacji niemającej charakteru służbowego, elektronicznej lub innej, swoich pracowników w miejscu pracy.

Tym niemniej, kluczowymi elementami są proporcjonalność i gwarancje proceduralne chroniące przed arbitralnością. Trybunał podkreślił, że w tym kontekście władze krajowe powinny uwzględnić następujące czynniki:

- o czy pracownik został poinformowany o możliwości podjęcia przez pracodawcę środków monitorowania jego korespondencji i innych form komunikacji, jak też o wdrożeniu takich środków?
- o jaki był zakres monitoringu wykonywanego przez pracodawcę oraz stopień ingerencji w życie prywatne pracownika?
- o czy pracodawca wskazał powody uzasadniające zastosowanie monitoringu komunikacji pracownika?
- o czy istniała możliwość wdrożenia systemu monitoringu opartego na środkach i sposobach o charakterze mniej ingerującym niż bezpośredni dostęp do treści komunikacji pracownika?
- o jakie były konsekwencje monitoringu dla pracownika, który został mu poddany?
- o czy pracownik miał do dyspozycji odpowiednie gwarancje, w szczególności w przypadku, gdy środki monitoringu pracodawcy miały charakter ingerujący?
- o władze krajowe powinny się też upewnić, że pracownicy, których komunikacje były przedmiotem monitoringu, mogą korzystać ze środków odwoławczych do organów sądowych mających kompetencje do rozstrzygania, przynajmniej co do istoty, czy wskazane wyżej kryteria były poszanowane, a także czy kwestionowane środki były zgodne z prawem.

Trybunał przyznał, że w sprawie skarżącego sądy krajowe prawidłowo zidentyfikowały wchodzące w grę interesy, odnosząc się wyraźnie do prawa skarżącego do poszanowania jego życia prywatnego, jak też mające zastosowanie zasady prawne konieczności, celowości, przejrzystości, zasadności, proporcjonalności oraz bezpieczeństwa, wymienione w *dyrektywie 95/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 24 października 1995 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych osobowych oraz swobodnego przepływu tych danych*⁵. Sądy krajowe zbadaly ponadto, czy postępowanie dyscyplinarne było prowadzone z poszanowaniem zasady kontrydiktoryjności, a także, czy skarżącemu dano możliwość zaprezentowania swojego stanowiska.

Trybunał wytknął jednak również poniższe kwestie:

Po pierwsze, nie wydaje się, by zainteresowany został poinformowany z góry o zakresie i charakterze monitoringu realizowanego przez przedsiębiorstwo ani też o możliwości posiadania przez nie dostępu do samej treści jego komunikacji. Sądy krajowe zaniechały zbadania, czy skarżący został na wstępie ostrzeżony o możliwości wdrożenia przez pracodawcę środków monitoringu, a także o zakresie i charakterze tych środków. Aby ostrzeżenie pracodawcy mogło być traktowane jako dokonane na wstępie, musi ono mieć miejsce przed rozpoczęciem działań w zakresie monitoringu, a *fortiori* jeśli monitoring oznacza równocześnie dostęp do treści komunikacji pracowników.

Po drugie, kwestia zakresu wykonywanego monitoringu i stopnia ingerencji w życie prywatne skarżącego nie została zbadana przez żaden sąd krajowy, chociaż, jak się wydaje, pracodawca zarejestrował w czasie rzeczywistym całość komunikacji wysyłanej przez skarżącego w okresie prowadzenia monitoringu, miał do niej dostęp i wydrukował jej treść.

Sądy krajowe nie zweryfikowały też w stopniu wystarczającym, czy zachodziły uprawnione powody uzasadniające wdrożenie monitoringu komunikacji skarżącego. Zresztą, ani sąd okręgowy, ani sąd apelacyjny nie zbadaly w sposób wystarczający kwestii, czy cel realizowany przez pracodawcę nie mógł zostać osiągnięty mniej ingerującymi metodami niż dostęp do samej treści komunikacji skarżącego.

Po trzecie żaden sąd nie zbadal powagi konsekwencji środków monitoringu i prowadzonego następnie postępowania dyscyplinarnego. W tym względzie wobec skarżącego zastosowano najsurowszy możliwy środek dyscyplinarny, to jest zwolnienie.

Sędziowie krajowi nie zbadali też, czy pracodawca nie miał już dostępu do treści przedmiotowych komunikacji w czasie, gdy wezwał on skarżącego do udzielenia wyjaśnień w sprawie korzystania przez niego z zasobów przedsiębiorstwa, a w szczególności internetu. Władze krajowe nie ustaliły też w żaden sposób, w którym momencie postępowania dyscyplinarnego pracodawca miał dostęp do tych treści. Dopuszczenie możliwości dostępu do treści korespondencji w dowolnym momencie postępowania dyscyplinarnego jest sprzeczne z zasadą przejrzystości (*Rekomendacja CM/Rec(2015)5 Komitetu Ministrów dla Państw Członkowskich na temat ochrony danych osobowych wykorzystywanych dla celów zatrudnienia*⁶).

⁵ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:31995L0046&from=PL>.

⁶ Polskie tłumaczenie Rekomendacji – patrz http://www.giodo.gov.pl/230/id_art/8618/j/pl.

Trybunał podkreślił, że w tych warunkach władze krajowe z jednej strony nie zweryfikowały, czy skarżący został na wstępie ostrzeżony przez pracodawcę o możliwości monitorowania jego komunikacji na Yahoo Messenger, a z drugiej strony nie uwzględniły faktu, że nie został on poinformowany ani o charakterze, ani o zakresie monitoringu, któremu został poddany, ani też o zakresie ingerencji w jego życie prywatne i korespondencję. Ponadto zaniechały one ustalenia, po pierwsze, jakie konkretnie powody uzasadniały wdrożenie środków monitoringu, po drugie, czy pracodawca mógł skorzystać ze środków mniej ingerujących w życie prywatne i korespondencję skarżącego, po trzecie, czy dostęp do treści komunikacji był możliwy bez jego wiedzy.

W rezultacie Trybunał uznał, że niezależnie od szerokiego marginesu oceny pozwanego Państwa, władze krajowe nie zapewniły w sposób odpowiedni ochrony prawa skarżącego do poszanowania jego życia prywatnego i korespondencji ani też słusznej równowagi między wchodzącymi w grę interesami. Trybunał stwierdził zatem, jedenastoma głosami do sześciu, naruszenie art. 8 Konwencji (prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego), a także uznał, że samo stwierdzenie naruszenia będzie wystarczającym zażośćuczynieniem dla skarżącego za szkodę moralną.

Znaczenie wyroku Trybunału dla Polski: Precedensowy wyrok Wielkiej Izby dotyczący kwestii praw i obowiązków pracodawcy w kontekście kontroli wykorzystywania przez pracowników systemów komputerowych pracodawcy w pracy z wykorzystaniem sprzętu lub oprogramowania pracodawcy (w tym przypadku wykorzystywania komunikatora typu *messenger*). Z jednej strony Trybunał nie wyklucza możliwości takiej kontroli i nakładania pewnych ograniczeń na pracowników, wskazuje jednocześnie na konieczność zapewnienia, by ograniczenia te nie niweczyły całkowicie gwarancji prawa do prywatności pracowników. W przypadku stosowania przez pracodawców ograniczeń, niezbędne jest zapewnienie stosownych gwarancji, włącznie z obowiązkiem rozważenia rzeczywistej konieczności stosowania tego typu środków i rozważenia mniej uciążliwych środków alternatywnych, uprzedniego poinformowania pracownika nt. monitorowania jego korespondencji, a także na temat jego zakresu, a także wskazania powodów uzasadniających. Stosowane przez pracodawcę ewentualne sankcje powinny być proporcjonalne. Pracownik musi mieć możliwość skorzystania ze środków umożliwiających ocenę prawidłowości działania pracodawcy. Trybunał określił szczegółowe kryteria, według których sądy powinny rozpatrywać ewentualne spory między pracownikiem a pracodawcą (warto uwzględnić te kryteria w prowadzonych działaniach szkoleniowych).

Wyrok może mieć znaczenie dla wszystkich pracodawców, tak publicznych, jak i prywatnych, stosujących kontrolę wykorzystania ich systemów komputerowych przez pracowników, dla organów właściwych ds. uregulowań prawnych i kontroli prawa w tym obszarze, organów właściwych ds. systemów informatycznych i cyfryzacji, a także dla sądów pracy i innych oceniających stosowane gwarancje.

3. **Becker p. Norwegii, skarga nr 21272/12, wyrok Izby z 5 października 2017 r., ostateczny**

- **naruszenie art. 10 Konwencji (wolność wyrażania opinii – aspekty wolności przekazywania i otrzymywania informacji) w odniesieniu do zmuszenia dziennikarki do złożenia zeznań przeciwko osobie będącej źródłem informacji, która już się ujawniła**

W sierpniu 2007 r. skarżąca, dziennikarka, napisała artykuł dotyczący spółki notowanej na giełdzie na podstawie rozmowy telefonicznej z Panem X oraz listu sporządzonego przez adwokata. W czerwcu 2010 r. Pan X został postawiony w stan oskarżenia ze manipulacji na rynku i wykorzystywania poufnych informacji do transakcji giełdowych. Został oskarżony o zwrócenie się do adwokata o sporządzenie listu, który sprawiał wrażenie, jakby został napisany w imieniu licznych posiadaczy obligacji zaniepokojonych płynnością, finansami i przyszłością spółki, podczas gdy w rzeczywistości został on napisany w imieniu jedynie Pana X, który miał jedną, niedawno nabytą obligację. Po publikacji artykułu skarżącej cena akcji spółki spadła.

Skarżąca została następnie przesłuchana przez policję, która poinformowała ją, że Pan X przyznał się do wręczenia jej listu. Skarżąca stwierdziła, że jest gotowa oświadczyć, że otrzymała list, ale odmówiła podania dodatkowych informacji, powołując się na ochronę źródeł dziennikarskich. Podczas postępowania karnego

przeciwko Panu X skarżąca została jednak wezwana jako świadek. Odmówiła składania zeznań, powołując się na prawo krajowe oraz art. 10 Konwencji.

Sąd pierwszej instancji orzekł, że skarżąca ma obowiązek złożenia zeznań na temat jej kontaktów z Panem X w odniesieniu do listu adwokata. W 2011 r. Sąd Najwyższy oddalił zażalenie skarżącej, stwierdzając, że w sytuacji, gdy źródło już się ujawniło, a więc brak jest źródła, które należałoby chronić, nie dojdzie do naruszenia Konwencji. Uznał, że główne uzasadnienie dla ochrony źródeł opiera się na konsekwencjach, jakie ujawnienie tożsamości źródła mogłoby mieć dla swobodnego przepływu informacji. Skarżąca została ukarana grzywną w wysokości 3700 euro za przestępstwo przeciwko prawidłowemu przebiegowi postępowania sądowego.

Przed Trybunałem skarżąca zarzucała, że została zmuszona do złożenia zeznań, które umożliwiłyby zidentyfikowanie jej źródeł dziennikarskich, co stanowiło naruszenie jej prawa do otrzymywania i przekazywania informacji chronionego na podstawie art. 10.

Kluczową dla rozstrzygnięcia tej sprawy przez Trybunał była kwestia, czy ingerencja w prawa skarżącej była niezbędna w społeczeństwie demokratycznym. W tym względzie, Trybunał odwołał się do zasad regulujących ochronę źródeł dziennikarskich, które rozwinął we wcześniejszym orzecznictwie. Trybunał nie miał co prawda poprzednio okazji do rozważenia szczególnej kwestii, która pojawiła się w obecnej sprawie. Przypomniał jednak, że w swym orzecznictwie wskazywał, że ochrona dziennikarzy na podstawie art. 10 nie może zostać zniesiona automatycznie w wyniku określonego zachowania samego źródła.

Trybunał zbadał, czy zostały powołane istotne i wystarczające powody dla nakazania skarżącej złożenia zeznań. Podkreślił, że okoliczności dotyczące tożsamości Pana X były tylko jednym z elementów w tej ocenie. Chociaż można się zgodzić z Sądem Najwyższym, że fakt ujawnienia się przez źródło może złagodzić niektóre obawy nierozłącznie związane ze środkami zakładającymi ujawnienie źródła, znajomość tożsamości Pana X nie może być decydująca dla oceny proporcjonalności.

Trybunał podkreślił, że ochrona udzielana dziennikarzom w zakresie dotyczącym prawa do zachowania poufności swych źródeł ma dwa aspekty. Dotyczy nie tylko dziennikarza, ale także, i w szczególności, źródła, które dobrowolnie zdecydowało się pomóc prasie w poinformowaniu opinii publicznej o sprawach będących w interesie publicznym.

Okoliczności odnoszące się do motywacji Pana X do przedstawienia się wobec skarżącej jako „źródło”, jak też fakt jego ujawnienia się w czasie śledztwa, przemawiają za tym, by stopień ochrony na podstawie art. 10 w obecnej sprawie był niższy niż przyznawany dziennikarzom, którym pomocy udzielają osoby o nieustalonej tożsamości.

To, że Pan X został oskarżony o wykorzystanie skarżącej jako narzędzia manipulacji na rynku, był istotny dla oceny proporcjonalności ingerencji. Kwestia ujawnienia źródła pojawiła się jednak w obecnej sprawie w czasie, gdy nie zachodziła potrzeba zapobieżenia dalszej szkodzie spółki lub jej akcjonariuszy itp. A zatem, gdy wydawano nakaz złożenia zeznania przez skarżącą, szkodliwy cel działania źródła miał już w tym momencie ograniczone znaczenie.

Trybunał podkreślił zatem, że ocena czy nakaz skierowany wobec skarżącej był niezbędny w społeczeństwie demokratycznym, zależy głównie od oceny konieczności jej zeznań w czasie śledztwa oraz prowadzonego następnie postępowania sądowego przeciwko Panu X.

W tym względzie Trybunał odnotował, że Pan X nie twierdził, że nałożenie tego nakazu na skarżącą było niezbędne dla ochrony jego praw. Choć należało mieć na uwadze powagę zarzucanych przestępstw, odmowa ujawnienia źródła przez skarżącą w żadnym momencie nie utrudniła śledztwa ani postępowania przeciwko Panu X. Organ ścigania złożył akt oskarżenia przeciwko Panu X bez otrzymania od skarżącej jakiegokolwiek informacji mogącej ujawnić jej źródło. Nie uniemożliwiono sądom krajowym zbadania przedmiotu zarzutów. Po złożeniu przez skarżącą zażalenia od nakazu zmuszającego ją do złożenia zeznań, prokurator oświadczył, że nie będzie się ubiegać o odroczenie sprawy, jako że organ ścigania w dalszym ciągu uznawał, że sprawa została odpowiednio ujawniona bez zeznań skarżącej. Wyrok sądów krajowych wydany przeciwko Panu X nie wskazywał wreszcie w żaden sposób, że odmowa skarżącej złożenia zeznań wywołała jakiegokolwiek obawy z ich strony dotyczące sprawy lub dowodów przeciwko Panu X.

Trybunał przypomniał też, że powstanie przeświadczenia, że dziennikarze pomagają w ustaleniu tożsamości anonimowych źródeł informacji, ma każdorazowo efekt mrozący. W obecnej jednak sprawie nakaz

był ograniczony do zobowiązania skarżącej do złożenia zeznań na temat jej kontaktów z Panem X, który sam już oświadczył, że był źródłem. W tej sytuacji publiczny odbiór zasady nieujawniania źródeł nie doznałby, być może, żadnego uszczerbku, tym niemniej Trybunał uznał, że okoliczności obecnej sprawy mimo to nie były wystarczające, by zmuszać skarżącą do złożenia zeznań. Powody przemawiające za zmuszeniem skarżącej do złożenia zeznań, choć istotne, były niewystarczające.

A zatem uwzględniając nawet odpowiedni (niższy) poziom ochrony źródła, mają zastosowanie w szczególnych okolicznościach obecnej sprawy, Trybunał nie był przekonany, że nakaz nałożony na skarżącą był uzasadniony nadrzędnymi względami o charakterze interesu publicznego, a co za tym idzie niezbędny w społeczeństwie demokratycznym.

Z powyższych względów Trybunał jednomyślnie stwierdził naruszenie art. 10 Konwencji (wolność wyrażania opinii) i zobowiązał pozwane Państwo do zwrócenia skarżącej kosztów zapłaconej grzywny.

Znaczenie wyroku dla Polski: Wyrok Trybunału przypomina i uzupełnia wcześniejsze orzecznictwo dotyczące ochrony dziennikarskich źródeł informacji. Po raz pierwszy Trybunał rozpatrzył kwestię zobowiązania dziennikarza nie do ujawnienia tożsamości źródła, a do złożenia zeznań na temat kontaktów ze źródłem, które samo się ujawniło w postępowaniu karnym. Sam fakt, że źródło się ujawniło nie jest wystarczający do uznania, że brak jest potrzeby ochrony źródeł dziennikarskich. Trybunał wskazał na kryteria, jakie powinny być uwzględnione przy ocenie, czy zobowiązanie dziennikarza do złożenia zeznań jest niezbędne w społeczeństwie demokratycznym (warto uwzględnić te kryteria w prowadzonych działaniach szkoleniowych). Z jednej strony, motywacja działania źródła, które wykorzystano dziennikarkę w celu manipulacji, szkodliwy cel działania źródła oraz ujawnienie się przez samo źródło mogły przemawiać za zmniejszeniem w tej sprawie poziomu ochrony dziennikarskich źródeł informacji, złożenie zaś zeznania przez dziennikarza w takiej sytuacji mogło nie wywołać dużej szkody w odbiorze społecznym, to jednak w przedmiotowej sprawie nie wykazano, by zeznania dziennikarza były rzeczywiście niezbędne dla prawidłowego wymiaru sprawiedliwości.

Wyrok może mieć znaczenie zwłaszcza dla sądów, prokuratury, a także dziennikarzy i organizacji dziennikarskich.

4. *Burmych i inni p. Ukrainie*, skargi nr 46852/13, 47786/13, 54125/13 i in., wyrok Wielkiej Izby z dnia 12 października 2017 r. (skreślenie z listy spraw), ostateczny

- doprecyzowanie przez Trybunał na gruncie art. 46 Konwencji (moc obowiązująca i wykonywanie wyroków Trybunału) podziału obowiązków między Trybunałem a Komitetem Ministrów Rady Europy w sytuacji braku wykonania wyroku pilotażowego przez pozwane Państwo
- stwierdzenie przez Trybunał, że 5 skarg będących przedmiotem wyroku oraz 12 143 skargi wymienione w załącznikach powinny być rozpatrzone zgodnie z obowiązkiem wynikającym z wyroku pilotażowego w sprawie *Yuriy Nikolayevich Ivanov p. Ukrainie*, w którym Trybunał stwierdził w 2009 r. istnienie systemowego problemu braku egzekucji lub opóźnionej egzekucji orzeczeń krajowych, naruszającego art. 6 ust. 1 (prawo do rzetelnego procesu sądowego) i art. 13 Konwencji (prawo do skutecznego środka odwoławczego), a także art. 1 Protokołu nr 1 do Konwencji (ochrona własności)
- skreślenie wszystkich powyższych skarg z listy skarg Trybunału na podstawie art. 37 ust. 1 lit. c Konwencji i przekazanie ich Komitetowi Ministrów Rady Europy w celu zapewnienia ich rozpatrzenia w ramach środków generalnych na poziomie krajowym mających na celu wykonanie wyroku pilotażowego Trybunału w sprawie *Yuriy Nikolayevich Ivanov p. Ukrainie*, w tym udzielenie zadośćuczynienia za brak egzekucji lub opóźnienie egzekucji orzeczeń krajowych

W sprawie tej Trybunał rozpatrzył grupę ponad 12 tysięcy podobnych skarg zawisłych przed Trybunałem wywodzących się z problemu, który został zidentyfikowany w wyroku pilotażowym w sprawie *Yuriy Nikolayevich Ivanov p. Ukrainie* (skarga nr 40450/04, wyrok z dnia 15 października 2009 r.), a mianowicie systemowego problemu braku wykonania lub opóźniającego się wykonywania orzeczeń sądów krajowych w powiązaniu z brakiem skutecznych środków odwoławczych w odniesieniu do tych wadliwych sytuacji.

Trybunał na wstępie rozważył sprawę z punktu widzenia kwestii wykonywania wyroków Trybunału na podstawie art. 46 Konwencji. Uznał, że istota sprawy dotyczy *podziału kompetencji* na mocy Konwencji między z jednej strony Trybunałem, którego funkcją jest „zapewnienie przestrzegania zobowiązań wynikających dla Wysokich Układających się Stron z Konwencji i jej protokołów”, a z drugiej strony Komitetem Ministrów, którego funkcją jest czuwanie nad wykonaniem ostatecznych wyroków Trybunału.

Przypomniał, że sposób rozumienia tego podziału obowiązków ewoluował w świetle orzecznictwa Trybunału, w tym zwłaszcza z powodu wzrostu liczby naruszeń Konwencji o charakterze strukturalnym i systemowym. Wprowadzenie procedury wyroku pilotażowego przez Trybunał miało właśnie na celu zaradzenie zjawisku spraw powtarzalnych wynikających z takich naruszeń.

Obecnie konieczne stało się wyjaśnienie przez Trybunał, jak rozkładają się obowiązki między nim a Komitetem Ministrów w odniesieniu do kwestii wynikających z braku wykonania wyroku pilotażowego przez pozwane Państwo.

W obecnej sprawie, pomimo upływu znaczącego czasu od wydania przez Trybunał wyroku pilotażowego *Ivanov* w październiku 2009 r., rząd Ukrainy nie wdrożył koniecznych środków generalnych mogących usunąć główne przyczyny problemu systemowego i zapewnić skuteczny środek odwoławczy gwarantujący zadośćuczynienie dla wszystkich ofiar tego naruszenia na poziomie krajowym. Utrzymujące się zaniechanie podjęcia odpowiednich środków generalnych przez rząd doprowadziło do przyjęcia przez Trybunał praktyki rozpatrywania kolejnych spraw z grupy *Ivanov* w przyspieszonym i uproszczonym postępowaniu, w którym wydawane były wyroki lub decyzje o skreśleniu w odniesieniu do grup skarg, a ich treść co do zasady ograniczała się do stwierdzenia naruszenia i zasądzenia słusznego zadośćuczynienia. Nie miało to jednakże żadnego znaczącego wpływu na istniejący wciąż ogólny problem systemowy ani nie doprowadziło do żadnego dostrzegalnego postępu w procedurze wykonywania wyroku *Ivanov*.

Od wniesienia pierwszych skarg w 1999 r. Trybunał otrzymał ok. 29 000 skarg typu *Ivanov*, z których 14 430 zostało rozpatrzonych przez Trybunał w różnych składach sędziowskich. Jednakże, 12 143 z tych skarg, wniesionych głównie w latach 2013–2017, wciąż oczekuje na rozpatrzenie przez sędziów Trybunału. W świetle danych przedstawionych Komitetowi Ministrów przez rząd, liczba osób, które nie uzyskały wykonania orzeczeń sądowych na Ukrainie, sięga ok. 1 20 000.

Gdyby Trybunał rozpatrywał obecne i wszystkie inne sprawy z tej grupy w ten sam lub podobny sposób, w nieunikniony sposób stanąłby przed perspektywą wzrostu liczby skarżących na Ukrainie, którzy zwracaliby się do niego o zadośćuczynienie w przyszłości. Przed Trybunałem pojawiło się więc ryzyko, że będzie działał jako część ukraińskiego systemu egzekucyjnego, zastępując władze ukraińskie. Nie byłoby to jednak zgodne z subsydiarną rolą, którą Trybunał ma odgrywać na podstawie art. 1 i 19 Konwencji, i wprost stanowi zaprzeczenie idei procedury wyroku pilotażowego rozwiniętej przez Trybunał.

Trybunał musi zatem rozważyć, w jaki sposób najlepiej odpowiedzieć na tę sytuację z poszanowaniem celu procedury wyroku pilotażowego i w zgodzie z zasadą subsydiarności, która leży u podstaw tego celu. W szczególności, musi zbadać, czy powinien działać jako mechanizm zasądzenia odszkodowania w odniesieniu do dużych liczb spraw powtarzalnych wynikających z wyroków pilotażowych i wyroków wiodących, których wykonanie ma być nadzorowane przez Komitet Ministrów.

Trybunał wskazał następnie na *przedmiot i cel procedury wyroku pilotażowego*. Przypomniał, że procedura wyroku pilotażowego została pomyślana jako odpowiedź na wzrost liczby spraw przed Trybunałem wywołany napływem kolejnych spraw wywodzących się z tej samej dysfunkcji o charakterze strukturalnym lub systemowym⁷. Została wprowadzona w celu zapewnienia długoterminowej skuteczności mechanizmów ustanowionych przez Konwencję. Podwójny cel tej procedury polega, z jednej strony, na zmniejszeniu zagrożenia dla skutecznego funkcjonowania systemu Konwencji, a z drugiej strony, na ułatwieniu jak najszybszego i najskuteczniejszego rozwiązania dysfunkcji wpływającej na ochronę praw konwencyjnych w krajowym porządku prawnym. Poprzez włączenie do procesu wykonania wyroku pilotażowego interesów wszystkich

⁷ Zobacz, na temat ogólnie kwestii wyroków pilotażowych, *Broniowski p. Polsce*, skarga nr 31443/96, wyrok Wielkiej Izby z dnia 22 czerwca 2004 r. <https://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/orzecznictwo-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka/download,122,0.html> Zobacz również *Burdov p. Rosji* (nr 2), skarga nr 33509/04, wyrok z dnia 15 stycznia 2009 r., tłumaczenie na język polski <https://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/orzecznictwo-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka/download,596,0.html>.

innych istniejących lub potencjalnych ofiar zidentyfikowanego problemu systemowego, procedura ta ma na celu zapewnienie odpowiedniego zadośćuczynienia wszystkim rzeczywistym lub potencjalnym ofiarom tej dysfunkcji, jak też konkretnemu skarżącemu w sprawie pilotażowej.

Trybunał zauważył, że w sposób oczywisty wyrok pilotażowy w sprawie *Ivanov* nie zdołał osiągnąć tego celu. Sprawy wniesione po wyroku *Ivanov* stanowią prawie jedną trzecią wszystkich spraw powtarzalnych zawisłych przed Trybunałem, a liczba tych spraw nadal rośnie, pomimo podjętych środków i udzielonych wskazówek. Ciągłe powtarzanie przez Trybunał tych samych swoich stwierdzeń w odniesieniu do długich list kolejnych podobnych spraw do niczego nie doprowadzi ani nie służy najlepszemu interesowi wymiaru sprawiedliwości – nakładać natomiast będzie znaczne obciążenie na zasoby Trybunału, co z kolei wpłynie na znaczną liczbę zawisłych przed nim spraw.

Trybunał podkreślił, że jedynie trwale rozwiązanie głównych przyczyn problemu, przyjęte w ramach procedury wykonywania, może stanowić odpowiednią odpowiedź w obecnej sprawie.

Rozważył następnie, czy uzasadnione jest dalsze rozpatrywanie przez Trybunał spraw typu *Ivanov*, mając na względzie art. 19 i 46 Konwencji. Uznał, że wymaganie, by wciąż wydawał indywidualne orzeczenia w sprawach, w których brak jest jakiegokolwiek kwestii do rozstrzygnięcia na podstawie Konwencji, nie może być uznane za zgodne z podstawowym zadaniem Trybunału na podstawie art. 19. Nie można też stwierdzić, by tego typu praktyka sądowa mogła w jakikolwiek użyteczny lub znaczący sposób przyczynić się do umocnienia ochrony praw człowieka na podstawie Konwencji. Nadszedł więc czas, by Trybunał zredefiniował swą rolę w odniesieniu do sytuacji, w której pozwane Państwo zaniechało podjęcia generalnych środków naprawczych w rozsądnym terminie, a także, by wyciągnięte zostały z tego konsekwencje w świetle art. 46 Konwencji.

W opinii Trybunału, podział zadań między Trybunałem a Komitetem Ministrów jest jasny – Trybunał może pomagać pozwanemu Państwu w wypełnianiu jego obowiązków na podstawie art. 46, starając się wskazywać rodzaj środków, które mogłyby zostać podjęte przez Państwo w celu położenia kresu zidentyfikowanemu problemowi systemowemu. Jednakże to do Komitetu Ministrów należy czuwanie nad wykonaniem wyroku i zapewnianie, by Państwo zrealizowało swój obowiązek prawny wynikający z art. 46 Konwencji, w tym by podjęło takie generalne środki naprawcze, jakie są wymagane przez wyrok pilotażowy w celu zapewnienia zadośćuczynienia wobec wszystkich innych ofiar stwierdzonego problemu systemowego – tak obecnych, jak i potencjalnych.

Sytuacja, przed którą stanął Trybunał w sprawach typu *Ivanov*, w istocie wywodzi się z nieskutecznego wykonania ostatecznego wyroku Trybunału, który wymaga przyjęcia środków generalnych pod nadzorem Komitetu Ministrów w celu wyeliminowania głównych przyczyn problemu systemowego wciąż generującego liczne skargi do Trybunału. Wchodzące w grę problemy mają głównie charakter finansowy i polityczny, a ich rozwiązanie leży poza kompetencją Trybunału na podstawie Konwencji. Do pozwanego Państwa oraz Komitetu Ministrów należy doprowadzenie do pełnego wykonania wyroku pilotażowego Trybunału w sprawie *Ivanov* i zapewnienie – obok koniecznych środków generalnych rozwiązujących główne przyczyny problemu – także odpowiednich środków naprawczych dla indywidualnych skarżących na poziomie krajowym, w tym mechanizmu przyznawania zadośćuczynienia za naruszenie Konwencji stwierdzone przez Trybunał o takiej samej funkcji co zasądzenie na podstawie art. 41 Konwencji.

W podsumowaniu Trybunał podkreślił, że kwestie prawne na gruncie Konwencji dotyczące przedłużającego się niewykonywania orzeczeń krajowych na Ukrainie zostały już rozstrzygnięte w wyroku pilotażowym w sprawie *Ivanov*. Trybunał w ten sposób zrealizował swą funkcję na podstawie art. 19 Konwencji.

Natomiast rozpatrywane obecnie skargi i 12 143 podobnych spraw zawisłych przed Trybunałem, jak też wszystkie podobne skargi, które mogą zostać skierowane do Trybunału w przyszłości, stanowią nieodłączną część procedury wykonywania wyroku pilotażowego. Ich rozwiązanie, w tym indywidualne środki zadośćuczynienia, muszą być objęte środkami generalnymi, które pozwane Państwo powinno wdrożyć pod nadzorem Komitetu Ministrów.

W konsekwencji Trybunał uznał, że wszystkie takie sprawy podlegają załatwieniu w ramach procedury wykonywania i muszą zostać notyfikowane Komitetowi Ministrów jako organowi, który na podstawie Konwencji ponosi odpowiedzialność za nadzorowanie zadośćuczynienia oraz zapewnienia sprawiedliwości dla wszystkich ofiar dotkniętych problemem systemowym stwierdzonym w wyroku pilotażowym.

Mając na względzie poszczególne kompetencje Trybunału i Komitetu Ministrów na podstawie art. 19 i 46 Konwencji, Trybunał był zmuszony stwierdzić, że brak jest jakiegokolwiek celu na podstawie Konwencji, któremu mogłoby służyć dalsze rozpatrywanie przez Trybunał tych spraw zgodnie z dotychczas stosowaną praktyką.

Z tego względu, Trybunał zastosował art. 37 Konwencji regulujący zasady skreślenia skarg z listy spraw Trybunału. Uznał w tym względzie, że interesy skarżących i wszystkich innych obecnych lub potencjalnych ofiar problemu systemowego na Ukrainie będą lepiej chronione w procedurze wykonywania. Dalsze rozpatrywanie przez Trybunał spraw wniesionych po wyroku *Ivanov* nie jest najlepszym rozwiązaniem służącym celom Konwencji, a zatem dalsze rozpatrywanie sprawy przez Trybunał nie jest uzasadnione w rozumieniu art. 37 ust. 1 lit. c Konwencji.

Trybunał podkreślił, że zarzuty podniesione w tych skargach powinny zostać rozpatrzone w kontekście środków generalnych wymaganych do wykonania wyroku pilotażowego *Ivanov*, w tym rozwiązań odnoszących się do odpowiedniego i dostatecznego zadośćuczynienia wobec stwierdzonych w tamtym wyroku naruszeń Konwencji. Środki te podlegają nadzorowi Komitetu Ministrów. A zatem, poszanowanie praw człowieka w rozumieniu art. 37 ust. 1 *in fine* nie wymaga dalszego rozpatrywania przez Trybunał tego typu skarg z punktu widzenia indywidualnego zadośćuczynienia. Sprawy te nie podnoszą ważnych kwestii dotyczących bardziej ogólnych obowiązków, których powinny przestrzegać Układające się Państwa w tym obszarze, które wykraczałyby poza obowiązki, które zostały już wyjaśnione przez Trybunał w różnych fazach procedury wyroku pilotażowego. Wręcz przeciwnie, całościowy interes odpowiedniego i skutecznego funkcjonowania systemu Konwencji przemawia za podejściem wyrażonym obecnie przez Trybunał.

Z powyższych względów Trybunał zdecydował, dziesięcioma głosami do siedmiu, o skreśleniu wszystkich skarg z listy spraw.

Znaczenie wyroku dla Polski: precedensowy wyrok Trybunału dotyczący, w istocie, zastosowania sankcji w przypadku niewykonania przez Państwo wyroku wskazującego na problem systemowy (zwłaszcza wyroku pilotażowego, ale *per analogiam* także innych tzw. systemowych wyroków Trybunału). Stanowi kolejną odpowiedź Trybunału na palący problem dotyczący jego funkcjonowania, związany z dużym napływem spraw powtarzalnych, opierających się na tym samym zarzucie naruszenia Konwencji, co stwierdzone już wielokrotnie wcześniej przez Trybunał. Fakt, że nadal napływają takie same skargi przeciwko danemu Państwu (w przypadku Ukrainy – ponad 12 tysięcy skarg zawisłych w tej sprawie przed Trybunałem i ok. 14 tysięcy skarg rozpatrzonych wcześniej) jest dowodem, że Państwo nie wykonało wcześniejszych wyroków Trybunału stwierdzających istnienie problemu systemowego – mimo wielokrotnie powtarzanych rozstrzygnięć Trybunału, decyzji Komitetu Ministrów, a także licznych deklaracji wysokiego szczebla przyjmowanych przez Państwa Rady Europy od 2010 r., w którym akcentowano potrzebę bardziej skutecznego wykonywania przez Państwa wyroków dotyczących problemów systemowych. Obecne rozstrzygnięcie Trybunału wskazuje na kończąca się cierpliwość Trybunału wobec problemu napływających do niego skarg powtarzalnych. W sytuacji, w której Trybunał musi się zmierzyć z dużą liczbą spraw dotyczących nowych zagadnień (tzw. spraw izbowych), co raz mocniej dostrzega on nieefektywność podejścia polegającego na wydawaniu dziesiątek czy setek rozstrzygnięć dotyczących jedynie zasądzenia zadośćuczynienia dla skarżących i coraz mocniej naciska na Państwa by zapewniły mechanizmy naprawcze dla indywidualnych skarżących na poziomie krajowym w ramach procedury wykonywania wyroków Trybunału.

Wyrok może mieć znaczenie również dla Polski w odniesionych do stwierdzonych wcześniej wobec naszego kraju problemów systemowych, dotyczących m.in. długości postępowań sądowych i funkcjonowania tzw. skargi na przewlekłość (w tej kwestii Trybunał wydał wobec Polski wyrok pilotażowy), długości postępowań administracyjnych, czy też warunków w więzieniach (w tych sprawach Trybunał wydawał orzeczenia o charakterze systemowym).

5. *Carvalho Pinto de Sousa Morais p. Portugalii, skarga nr 17484/15, wyrok Izby z 25 lipca 2017 r., ostateczny*

- **naruszenie art. 14 (zakaz dyskryminacji) w związku z art. 8 Konwencji (prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego) w odniesieniu do obniżenia zasądanego odszkodowania z uwagi na płeć i wiek osoby dochodzącej roszczenia**

U skarżącej zdiagnozowano chorobę ginekologiczną. Wytoczyła powództwo cywilne przeciwko szpitalowi za błąd medyczny związany z operacją chirurgiczną dotyczącą jej dolegliwości. Sąd Administracyjny orzekł na jej korzyść i zasądził dla niej odszkodowanie. W postępowaniu odwoławczym Najwyższy Sąd Administracyjny utrzymał w mocy wyrok sądu I instancji, ale zmniejszył kwotę odszkodowania.

Przed Trybunałem skarżąca zarzucała, że wyrok Najwyższego Sądu Administracyjnego w jej sprawie miał wobec niej charakter dyskryminacyjny z uwagi na jej płeć i wiek. Skarżyła się w szczególności na uzasadnienie powołane przez sąd dla obniżenia kwoty zasądzenia i na fakt, że pominął on znaczenie życia seksualnego dla niej jako kobiety.

Trybunał rozważył sprawę na podstawie art. 14 w związku z art. 8 Konwencji. Przypomniał, że postęp w zakresie równości płci jest ważnym celem Państw Członkowskich Rady Europy. Dla uznania przez Trybunał różnego traktowania za zgodne z Konwencją musiałyby zostać wskazane bardzo ważne powody. W szczególności, odwołanie się do tradycji, generalnych założeń lub przeważających postaw społecznych w danym Państwie nie są wystarczającym uzasadnieniem dla różnego traktowania z uwagi na płeć. Problem dotyczący stereotypowego podejścia do pewnych grup w społeczeństwie wiąże się bowiem z faktem, że wyklucza ono indywidualną ocenę ich zdolności lub potrzeb.

Trybunał odnotował, że Najwyższy Sąd Administracyjny potwierdził ustalenia sądu I instancji, ale uznał, że cierpienie fizyczne i psychiczne skarżącej zostało spotęgowane operacją, a nie, że wynikało ono wyłącznie z uszkodzenia ciała spowodowanego podczas operacji chirurgicznej. Sąd powołał się na fakt, że „w czasie operacji chirurgicznej skarżąca skończyła już 50 lat i miała dwójkę dzieci, a więc była w wieku, w którym seksualność nie jest już tak ważna jak w młodszym wieku, jej znaczenie zmniejsza się bowiem z wiekiem”, a także na fakt, że z uwagi na wiek dzieci „prawdopodobnie potrzebowała już tylko zajmować się swoim mężem”.

Trybunał uznał, że istotą sporu nie są względy wieku czy płci jako takie, ale raczej przyjęcie przez sąd krajowy założenia, że seksualność 50-letniej kobiety i matki dwójki dzieci nie jest tak istotna jak w przypadku kogoś w młodszym wieku. To założenie odzwierciedlało tradycyjne podejście do seksualności kobiety jako zasadniczo powiązanej z celami rodzenia dzieci, ignorujące w ten sposób jej fizyczne i psychologiczne znaczenie dla samospełnienia kobiet jako ludzi. Oprócz tego, że miało ono charakter osądu, nie brało ono pod uwagę innych wymiarów kobiecej seksualności w konkretnej sprawie skarżącej. Innymi słowy, Najwyższy Sąd Administracyjny przyjął ogólne założenie bez próby zweryfikowania, czy jest ono uzasadnione w konkretnej sprawie.

Przy czym Trybunał podkreślił, że ujęcie wyroku Najwyższego Sądu Administracyjnego nie może być uznane za jedynie niefortunne sformułowanie zdania. Wydaje się, że wiek i płeć skarżącej stanowiły decydujący czynnik dla ostatecznego rozstrzygnięcia, wprowadzającego różne traktowanie w oparciu o te przesłanki.

Trybunał odnotował odmiennosc między sprawą skarżącą a podejściem przyjętym przez Sąd Najwyższy w dwóch wyrokach z 2008 i 2014 r. W tamtych sprawach dwaj pacjenci – mężczyźni w wieku odpowiednio 55 i 59 lat – zarzucali błąd medyczny. Sąd Najwyższy orzekł, że fakt, że mężczyźni ci nie mogli już utrzymywać relacji seksualnych, wpłynął na ich poczucie własnej wartości i skutkowało „ogromnym szokiem” oraz „silnym wstrząsem psychicznym”. Oceniając wysokość odszkodowania, Sąd Najwyższy wziął pod uwagę fakt, że mężczyźni ci nie mogli już utrzymywać relacji seksualnych oraz skutek, jaki fakt ten wywarł na nich, niezależnie od ich wieku, kwestii posiadania przez nich dzieci czy jakichkolwiek innych czynników.

Z powyższych względów Trybunał pięcioma głosami do dwóch stwierdził naruszenie zakazu dyskryminacji (art. 14) w związku z prawem do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego (art. 8) i zasądził na rzecz skarżącej 3250 euro tytułem szkody niemajątkowej.

Znaczenie wyroku dla Polski: Kolejny wyrok Trybunału dotyczący problematyki dyskryminacji z uwagi na płeć. Zawiera m.in. ciekawe rozważania dotyczące potrzeby zindywidualizowanej oceny przez sądy danej

sprawy, a nie w oparciu o ogólne założenia czy uprzedzenia. Wskazuje, że stereotypowe podejście do pewnych grup w społeczeństwie jest problematyczne z uwagi na fakt, że wyklucza ono indywidualną ocenę zdolności lub potrzeb poszczególnych osób.

Wyrok może mieć znaczenie dla sądów rozstrzygających sprawy o dyskryminację, a także dla organów właściwych ds. zapobiegania dyskryminacji, a także dla sądów rozpatrujących sprawy o odszkodowanie z tytułu błędów lekarskich.

6. *Chowdury i Inni p. Grecji, skarga nr 21884/15, wyrok Izby z 30 marca 2017 r., ostateczny*

- **naruszenie art. 4 ust. 2 Konwencji (zakaz niewolnictwa i pracy przymusowej – aspekty handlu ludźmi i pracy przymusowej) w odniesieniu do niewystarczającej reakcji władz na sytuację handlu ludźmi polegającą na wykorzystywaniu sytuacji bezbronności pracowników – imigrantów nieposiadających zezwolenia**

Skargę wniosło 42 obywateli Bangladeszu. Byli oni zatrudnieni w latach 2012-2013 jako sezonowi pracownicy rolni, nie mając zezwolenia na pracę i pobyt w Grecji. Za obietnicę wynagrodzenia w wysokości 22 euro za dzień i zakwaterowani w niegodnych warunkach pracowali w wyczerpującym wymiarze czasu pracy pod okiem uzbrojonych dozorców.

Po wielu miesiącach bez wypłaty wybuchły strajki, na co szefowie odpowiedzieli groźbami i zatrudnieniem nowych imigrantów z Bangladeszu. W dniu 17 kwietnia 2013 r. jeden z dozorców otworzył ogień przeciwko około stu pracownikom, którzy domagali się swego wynagrodzenia, raniąc poważnie część skarżących.

Wszczęto dochodzenie wobec pracodawców, osoby, która strzelała, oraz jednego z nadzorców. Oprócz zarzutów spowodowania poważnych obrażeń ciała, prokurator postawił też zarzut handlu ludźmi (art. 323A Kodeksu karnego). Części skarżących (wszystkim spośród rannych) prokuratura przyznała status ofiary handlu ludźmi i uczestniczyli oni w procesie.

W lipcu 2014 r. sąd przysięgłych wymierzył kary pozbawienia wolności z tytułu spowodowania poważnych obrażeń ciała, ale oddalił zarzut handlu ludźmi na tej podstawie, że skarżący dobrowolnie podjęli zatrudnienie i nie utracili wolności poruszania się, co umożliwiło im opuszczenie pracodawcy. Prokurator przy Sądzie Kasacyjnym odmówił wniesienia kasacji.

Pozostała grupa skarżących (osoby, które nie zostały ranne) nie uczestniczyła w procesie przed sądem przysięgłych. W maju 2013 r. wnieśli oni natomiast zawiadomienie o przestępstwie, domagając się, by również im przyznano status ofiar handlu ludźmi. W sierpniu 2014 r. prokurator odmówił jednak wszczęcia postępowania na tej podstawie, że występująca po stronie skarżących zwłoka w ujawnieniu się poddaje w wątpliwość ich obecność w momencie wydarzeń.

Przed Trybunałem skarżący podnosili, że byli ofiarami pracy przymusowej lub obowiązkowej i zarzucali brak reakcji ze strony władz.

Trybunał w pierwszej kolejności zbadał, *czy w sprawie ma zastosowanie art. 4 ust. 2 Konwencji*, w świetle którego nikt nie może być zmuszony do świadczenia pracy przymusowej lub obowiązkowej.

Trybunał przypomniał, że pojęcie handlu ludźmi nie ogranicza się jedynie do wykorzystywania seksualnego. Wykorzystywanie pracy stanowi jedną z form wykorzystania przewidzianych definicją handlu ludźmi sformułowaną w art. 4 lit. a *Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi*⁸, co świadczy o nieodłącznym związku między pracą przymusową lub obowiązkową a handlem ludźmi. Ta sama idea wyraźnie przejawia się w artykule Kodeksu karnego zastosowanym w obecnej sprawie.

Uprzednia zgoda ofiary nie jest wystarczająca, by wykluczyć zakwalifikowanie pracy jako „pracy przymusowej”. W sytuacji, gdy pracodawca nadużywa swej władzy lub czerpie korzyści z sytuacji bezbronności swych pracowników w celu ich wykorzystania, osoby te nie świadczą pracy z własnej woli. Kwestia, czy dana osoba świadczyła pracę dobrowolnie, jest pytaniem o fakty, które powinno zostać zbadane w świetle wszystkich istotnych okoliczności danej sprawy.

⁸ Tekst Konwencji w języku polskim: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20090200107>.

Trybunał zaważył, że w obecnej sprawie skarżący rozpoczęli pracę w czasie, gdy znajdowali się w sytuacji bezbronności jako imigranci o niuregulowanym statusie, pozbawieni środków i narażeni na ryzyko zatrzymania, pozbawienia wolności i wydalenia. Bez wątplenia zdawali sobie sprawę, że jeśli zaprzestaną pracy, nigdy nie zobaczą swego zaległego wynagrodzenia, które gromadziło się z biegiem dni.

Nawet zakładając, że w momencie podjęcia zatrudnienia skarżący zaferowali swą pracę z własnej woli i w dobrej wierze, sądzili, że ich wynagrodzenie będzie im wypłacane, zachowanie ich pracodawców (groźby i przemoc, zwłaszcza w odpowiedzi na żądania zapłaty wynagrodzenia) wskazuje, że sytuacja następnie uległa zmianie.

Wprawdzie skarżący nie znajdowali się w sytuacji poddaństwa, tym niemniej, w opinii Trybunału warunki ich pracy pozwalają jasno uznać, że ich sytuacja wypełniała znamiona pracy przymusowej i handlu ludźmi, zgodnie z jego definicją zawartą w art. 3 lit. a *Protokołu [o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi] uzupełniającego Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej (Protokołu z Palermo⁹)* oraz w art. 4 *Konwencji RE ws. działań przeciwko handlowi ludźmi*.

Z powyższych względów Trybunał jednomyślnie stwierdził, że art. 4 ust. 2 ma zastosowanie w obecnej sprawie, jako że dotyczy ona sytuacji handlu ludźmi i pracy przymusowej.

Trybunał zbadał następnie, czy pozwane Państwo wywiązało się ze swoich pozytywnych obowiązków w odniesieniu do sytuacji handlu ludźmi, a mianowicie obowiązków zapobiegania sytuacji handlu ludźmi, ochrony ofiar, przeprowadzenia śledztwa w sposób skuteczny i ukarania winnych. Trybunał uznał, że pozwane Państwo nie wypełniło swych obowiązków pozytywnych w odniesieniu do handlu ludźmi.

Przy swej ocenie Trybunał opierał się na *Konwencji RE ws. działań przeciwko handlowi ludźmi* i na sposobie, w jaki jest ona interpretowana przez Grupę ekspertów do spraw działań przeciwko handlowi ludźmi. Zbadał sprawę w odniesieniu do następujących kwestii:

I. Ustanowienie odpowiednich ram prawnych i regulacyjnych

W ocenie Trybunału ten obowiązek zasadniczo został wypełniony. W szczególności, na długo, zanim doszło do wydarzeń obecnej sprawy, Grecja ratyfikowała lub podpisała podstawowe instrumenty międzynarodowe (w tym *Protokół z Palermo* z grudnia 2000 r. oraz *Konwencję RE ws. działań przeciwko handlowi ludźmi* z 16 maja 2005 r.). Wdrożyła także właściwe prawo Unii Europejskiej do Kodeksu karnego oraz Kodeksu postępowania karnego – zarówno w aspekcie karnym, jak i dotyczącym ochrony ofiar.

II. Środki operacyjne

Trybunał przypomniał, że *Konwencja RE ws. działań przeciwko handlowi ludźmi* wymaga przyjęcia jednocześnie:

- środków w zakresie prewencji (wzmocnienie koordynacji na poziomie krajowym między różnymi organami odpowiedzialnymi za walkę z handlem ludźmi i ograniczanie popytu, w tym również poprzez kontrole graniczne) oraz
- środków ochrony (ułatwianie identyfikacji ofiar przez wykwalifikowane osoby oraz pomaganie ofiarom w odzyskaniu równowagi fizycznej, psychicznej i społecznej).

W obecnej sprawie obowiązek ten nie został wypełniony przez pozwane Państwo. Choć sytuacja na miejscu była od dawna znana władzom (raport Rzecznika Praw Obywatelskich zwracał ich uwagę na nią już od 2008 r.), ich reakcja była jedynie doraźna i nie znaleziono żadnego generalnego rozwiązania sytuacji.

III. Skuteczność śledztwa i postępowania sądowego

Trybunał podkreślił, że w sprawach wykorzystywania osób organa ścigania i władze sądowe są zobowiązane wyciągać – w zakresie ich poszczególnych kompetencji – wszystkie konsekwencje wynikające z zastosowania właściwych przepisów karnych. Powinno to mieć ponadto miejsce w sposób pilny i z urzędu, gdy tylko

⁹ <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20050180160>.

władze dowiedzą się o sytuacji. W obecnej sprawie Trybunał uznał, że obowiązki te nie zostały wypełnione z następujących względów:

a) W odniesieniu do skarżących, którzy nie byli stronami postępowania przed sądem przysięgłych

Trybunał przypomniał, że gdy tylko prokurator uzyskał informacje nt. faktów, pozwalające sądzić, że skarżący ci byli zatrudnieni przez tych samych pracodawców i pracowali w tych samych warunkach co grupa skarżących uczestnicząca w postępowaniu przed sądem przysięgłych, był zobowiązany przeprowadzić dochodzenie w sprawie podnoszonego przez nich zarzutu handlu ludźmi i pracy przymusowej. Jednakże, z postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania w odniesieniu do ich zawiadomienia nie wynika, by prokurator rzeczywiście zbadał ten aspekt.

Poprzez nadanie znaczenia okoliczności, że skarżący ci zwlekali ze zwróceniem się do policji, prokurator naruszył art. 13 *Konwencji RE ws. działań przeciwko handlowi ludźmi*. Artykuł ten przewiduje właśnie „okres dochodzenia do równowagi i do namysłu” co najmniej 30 dni, co ma umożliwić zainteresowanej osobie uwolnienie się spod wpływu osób dopuszczających się handlu ludźmi i podjęcie świadomej decyzji dotyczącej współpracy z organami.

Tym samym, Trybunał uznał, że należy oddalić zastrzeżenie wstępne rządu dotyczące braku statusu ofiary na gruncie Konwencji tej grupy skarżących i orzekł, że śledztwo w ich sprawie było nieskuteczne.

b) W odniesieniu do skarżących, którzy byli stroną postępowania przed sądem przysięgłych

Trybunał zbadał sprawę z punktu widzenia realizacji przez Państwo obowiązków w aspekcie karnym i odszkodowawczym.

W odniesieniu do obowiązków w aspekcie karnym, Trybunał skrytykował fakt, że oskarżeni o handel ludźmi zostali niewinnieni w oparciu o wąską wykładnię prawa przez sądy. W opinii Trybunału wykładnia ta wydawała się mieszać pojęcie handlu ludźmi z poddaństwem. Trybunał, inaczej niż władze krajowe, uznał, że ograniczenie wolności poruszania się nie jest warunkiem *sine qua non* dla zakwalifikowania sytuacji jako pracy przymusowej ani nawet handlu ludźmi. Dotyka ono nie tyle świadczenia pracy jako takiego, co raczej pewnych aspektów życia ofiary.

Trybunał wytknął również, że prokurator przy Sądzie Kasacyjnym odmówił następnie bez jakiegokolwiek uzasadnienia wniesienia kasacji od wyroku uniewinniającego.

Wreszcie, oceniając sankcję karną, Trybunał odnotował, że nawet kara pozbawienia wolności nałożona z tytułu spowodowania poważnych obrażeń ciała została zamieniona na karę pieniężną w wymiarze 5 euro za dzień pozbawienia wolności.

W odniesieniu zaś do obowiązków w aspekcie odszkodowawczym Trybunał przypomniał, że art. 15 *Konwencji RE ws. działań przeciwko handlowi ludźmi* zobowiązuje Państwa Strony, by zapewniły w swym prawie krajowym prawo ofiar do uzyskania odszkodowania od sprawców naruszenia, jak też, by podjęły środki w celu utworzenia funduszu odszkodowawczego.

Jednakże, w obecnej sprawie nawet cywilnoprawne odszkodowanie przyznane przez sąd przysięgłych z tytułu poważnych obrażeń ciała nie przekraczało kwoty 43 euro na poszkodowanego pracownika.

Z powyższych względów Trybunał jednomyślnie stwierdził naruszenie art. 4 ust. 2 Konwencji (zakaz pracy przymusowej) i przyznał zadośćuczynienie skarżącym.

Ustalając kwotę słusznego zadośćuczynienia Trybunał uznał, że trudno jest oszacować szkodę materialną wynikającą z niewypłaconych wynagrodzeń oraz wydania wyroku sądu przysięgłych. Z tego względu, Trybunał na zasadzie słuszości ustalił globalną kwotę obejmującą zarówno szkodę materialną, jak i moralną: 16 000 euro dla każdego ze skarżących uczestniczących w postępowaniu przed sądem przysięgłych oraz 12 000 euro dla każdego z pozostałych – tytułem wszystkich poniesionych szkód.

Znaczenie wyroku dla Polski: Kolejny w ostatnim czasie wyrok Trybunału dotyczący pozytywnych obowiązków Państw w odpowiedzi na zjawisko handlu ludźmi¹⁰ i wykorzystywania pracy przymusowej. Trybunał

¹⁰ Zobacz także *L.E. p. Grecji*, skarga nr 71545/12, wyrok z dnia 21 stycznia 2016 r., tłumaczenie na język polski: <https://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunał-praw-czlowieka/orzecznictwo-europejskiego-trybunału-praw-czlowieka/download,944,1.html> Zobacz również *J. i Inni p. Austrii*, skarga nr 58216/12, wyrok Izby z 17.01.2017 r., opisany w pkt 11 niniejszego przeglądu orzecznictwa.

identyfikuje w swoim orzecznictwie konkretne kryteria, według których ocenia odpowiedź Państwa (warto uwzględnić te kryteria w prowadzonych działaniach szkoleniowych). Musi ona obejmować zarówno stworzenie odpowiednich ram prawnych, podjęcie środków operacyjnych w zakresie prewencji i ochrony osób, w tym identyfikacji ofiar handlu ludźmi, przeprowadzenie skutecznego śledztwa i postępowania sądowego oraz zapewnienie odszkodowania. Trybunał ocenia reakcję Państw ze ścisłym uwzględnieniem ich obowiązków wynikających z wyspecjalizowanych umów międzynarodowych dotyczących zwalczania zjawiska handlu ludźmi, w szczególności Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi – w świetle również jej interpretacji przez mechanizm ustanowiony na podstawie tej konwencji (GRETA), w tym wszystkich jej zapisów dotyczących mechanizmów ochrony ofiar.

Szczególnie ważny aspekt obecnej sprawy dotyczy także kwestii definicji pracy przymusowej. Fakt pierwotnie dobrowolnego zawarcia takiej umowy, a nawet formalnie swoboda poruszania się pracowników, nie są warunkami *sine qua non*, by można było mówić o handlu ludźmi i pracy przymusowej, gdy są spełnione inne aspekty, jak wykorzystanie wrażliwej sytuacji osób (np. nieuregulowany status imigracyjny, imigrantów), zastraszanie, przemoc, bariery uniemożliwiające odejście związane z brakiem wypłaty zaległego wynagrodzenia czy nieuregulowanym statusem.

Wyrok może mieć znaczenie zwłaszcza dla policji, prokuratury, sądów, organów inspekcji pracy, a także innych organów oraz organizacji pozarządowych zaangażowanych w zwalczanie handlu ludźmi i pracy przymusowej oraz wspieranie ofiar. Może też mieć znaczenie dla organów właściwych ds. uregulowań prawnych i kontroli prawa dotyczącego zwalczania handlu ludźmi.

7. **Davydov i inni p. Rosji, skarga nr 75947/11, wyrok Izby z 30 maja 2017 r., ostateczny**

- **naruszenie art. 3 Protokołu nr 1 do Konwencji (prawo do wolnych wyborów) w odniesieniu do braku odpowiedniego zbadania przez władze krajowe zarzutów dotyczących poważnych nieprawidłowości wyborczych**

Sprawa dotyczyła wyborów na szczeblu miejskim i federalnym do Zgromadzenia Ustawodawczego Petersburga oraz Dumy Państwowej Federacji Rosyjskiej (niższej izby rosyjskiego Parlamentu), przeprowadzonych w dniu 4 grudnia 2011 r. Skarżący uczestniczyli w wyborach w różny sposób: wszyscy – jako zarejestrowani wyborcy, niektórzy – jako kandydaci do Zgromadzenia Ustawodawczego, a jeszcze inni jako członkowie komisji wyborczych lub obserwatorzy.

Przed Trybunałem skarżący zarzucali naruszenia ich prawa do wolnych wyborów w czasie wyborów, a także niezapewnienie przez władze krajowe skutecznego zbadania ich zarzutów. Zarzucali oni mianowicie, że komisje wyborcze sfałszowały wyniki wyborów, nakazując ponowne przeliczenie głosów, w wyniku którego rządzącej partii Jedna Rosja i jej kandydatom systematycznie przypisywano więcej głosów, podczas gdy partie opozycyjne i ich kandydaci byli pozbawiani głosów. Niektórzy skarżący złożyli skargi do Miejskiej Komisji Wyborczej Petersburga, natomiast inni złożyli zawiadomienia o przestępstwie i pozwali komisje wyborcze przed sądami krajowymi. Ich twierdzenia zostały jednak odrzucone.

Trybunał zbadał w pierwszej kolejności, *czy art. 3 Protokołu nr 1 ma zastosowanie* w obecnej sprawie. Nie miał wątpliwości, że wybory do Dumy Państwowej stanowiły wybory „ciała ustawodawczego” w rozumieniu art. 3 Protokołu nr 1.

Oceniając natomiast status Zgromadzenia Ustawodawczego Petersburga, Trybunał odnotował, że stanowi ona demokratyczny organ władzy jednego z podmiotów Federacji Rosyjskiej i posiada szeroki zakres uprawnień na terytorium składowym, opierając się na konstytucyjnym podziałem władzy między regionami a Federacją. W związku z powyższym Rada również spełnia przesłanki z definicji „ciała ustawodawczego” w rozumieniu art. 3 Protokołu nr 1.

Badając *przedmiot skargi*, Trybunał odniósł się do szczegółowych zaleceń poczynionych w Raporcie Wyjaśniającym do *Kodeksu Dobrych Praktyk w Sprawach Wyborczych Komisji Weneckiej*¹¹. Wskazują one na znaczenie szczegółów technicznych, które mogą być kluczowe dla zapewnienia otwartej i przejrzystej procedury ustalania woli wyborców poprzez liczenie kart do głosowania oraz dokładne rejestrowanie wyników wyborów w całym systemie, począwszy od lokali wyborczych aż po Centralną Komisję Wyborczą. Potwierdzają one, że etapy po głosowaniu obejmujące liczenie, rejestrowanie oraz przesyłanie wyników wyborów stanowią niezbędną część procesu wyborczego. Powinny zatem być one realizowane z pomocą jasnych gwarancji proceduralnych zapewniających otwartość i przejrzystość, a także umożliwiać obserwowanie przez przedstawicieli całego spektrum politycznego, w tym członków opozycji.

Z drugiej jednak strony Trybunał przypomniał, że art. 3 Protokołu nr 1 nie został pomyślany jako kodeks wyborczy mający na celu uregulowanie wszystkich aspektów procesu wyborczego. Stosownie do powyższego, poziom kontroli przeprowadzanej przez Trybunał zależy od tego, jaki aspekt prawa do wolnych wyborów jest przedmiotem sprawy.

Dokładniejsza kontrola Trybunału powinna być zastrzeżona w odniesieniu do wszelkich odstępstw od zasady powszechności głosowania. Państwa mogą natomiast otrzymać szerszy margines oceny w odniesieniu do środków uniemożliwiających kandydowanie w wyborach. Jeszcze mniej surowa kontrola będzie miała zastosowanie do bardziej technicznego etapu liczenia głosów i ich zestawiania w tabeli: zwykły błąd lub nieprawidłowość na tym etapie nie będą same w sobie oznaczać nierzetelności wyborów, jeśli ogólne zasady równości, przejrzystości, bezstronności i niezależności administracji wyborczej zostały spełnione.

Idea wolnych wyborów będzie zagrożona tylko wówczas, jeśli:

- o są dowody naruszeń proceduralnych mogących udaremnić swobodę wyrażenia opinii ludności, na przykład poprzez rażące wypaczenie intencji wyborców, a także
- o zarzuty tego rodzaju nie zostały skutecznie zbadane na poziomie krajowym (choć Trybunał potwierdził w tym względzie, że prawo odwołania się poszczególnego wyborcy może podlegać rozsądnym ograniczeniom, takim jak wymóg kworum wyborców).

Trybunał zbadał zatem sprawę w odniesieniu do dwóch powyższych aspektów.

W pierwszej kolejności Trybunał rozważył, *jaka była powaga naruszeń proceduralnych*. Zauważył, że bezsporne były następujące elementy zarzutów skarżących dotyczących nierzetelności wyborów:

- o rezultaty w prawie połowie zakwestionowanych wstępnie obwodów w wyborach do Zgromadzenia Ustawodawczego Petersburga (oraz w trzech z czterech zakwestionowanych obwodów w wyborach do Dumy Państwowej) zostały unieważnione przez terytorialne komisje wyborcze (TKW) i zarządzono przeliczenie głosów;
- o decyzje TKW były sformułowane w sposób skrótowy i zbliżony, co utrudnia ocenę ich zasadności;
- o skład TKW, które zdecydowały o przeprowadzeniu przeliczenia głosów, w większości przypadków nie uwzględniał członków żadnej z (dwóch) partii opozycyjnych;
- o niektórych zainteresowanych członków obwodowych komisji wyborczych (OKW) nie powiadomiono o podjętych decyzjach, w związku z czym nie uczestniczyli oni w przeliczeniu głosów;
- o przeliczenia głosów były przeprowadzone w tak krótkim czasie, że pojawiają się pytania, czy były one w stanie spełniać wymogi proceduralne zawarte w ustawodawstwie krajowym;
- o członkowie partii opozycyjnych byli systematycznie nieobecni przy procesie przeliczenia głosów na poziomie zarówno terytorialnym, jak i obwodowym; a także
- o w rezultacie przeliczenia głosów partia rządząca wygrała w sposób zdecydowany, a partie opozycyjne przegrały.

Ponadto zarzuty skarżących zostały pośrednio poparte przez Organizację Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE), niezależną i wiarygodną międzynarodową misję obserwacyjną, która za najbardziej problematyczne etapy w przedmiotowych wyborach uznała liczenie oraz przygotowywanie zestawień tabelarycznych wyników.

¹¹ Kodeks Dobrych Praktyk w Sprawach Wyborczych (Wytyczne oraz Raport Wyjaśniający) (CDL-AD (2002) 23 rev), przyjęty przez Europejską Komisję na Rzecz Demokracji przez Prawo (Komisję Wenecką) [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2002\)023rev-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2002)023rev-e).

Trybunał stwierdził zatem, że skarżący przedstawili zarówno władzom krajowym, jak i Trybunałowi dające się uzasadnić twierdzenie, że procedura przeliczenia głosów poważnie podważyła rzetelność wyborów. Taka nieprawidłowość mogła doprowadzić do rażącego wypaczenia intencji wyborców w każdym obwodzie, którego dotyczyło to zjawisko. Trybunał musi zatem określić, czy skarżący uzyskali skuteczne zbadanie swoich zarzutów na poziomie krajowym.

Badając *skuteczność zbadania zarzutów skarżących na poziomie krajowym* Trybunał uznał, że skarżący przetestowali łącznie wszystkie dostępne środki odwoławcze przewidziane na podstawie ustawodawstwa krajowego i uznawane przez rząd za skuteczne i dostępne.

Miejska Komisja Wyborcza nie zbadała jednak zarzutów skarżących co do istoty, lecz przekazała je do prokuratur. Prokuratura oraz komisja śledcza ze swej strony nie widziały powodu, by podjąć jakiegokolwiek kroki proceduralne mające na celu zweryfikowanie zarzutów oszustwa w obwodach, których dotyczyło to zjawisko, i nie wszczęły śledztwa w przekonaniu, że sprawa należy do kompetencji właściwych sądów. Z kolei sądy, choć właściwe – na mocy zarówno ustawodawstwa federalnego, jak i regionalnego – do przeprowadzenia niezależnej i skutecznej oceny zarzutów naruszeń prawa do rzetelnych i wolnych wyborów, zasadniczo powstrzymały się od badania meritum zarzutów, ograniczając swą analizę do mało istotnych kwestii formalnych i ignorując dowody wskazujące na poważne i powszechne naruszenia wymogów dotyczących procedury i przejrzystości. W istocie zaaprobowały one decyzje komisji wyborczych bez angażowania się w jakiegokolwiek rzeczywiste badanie powodów, dla których wybory były kwestionowane.

Trybunał orzekł zatem jednomyślnie, że doszło do naruszenia art. 3 Protokołu nr 1 (prawo do wolnych wyborów) w zakresie, w jakim skarżący nie uzyskali skutecznego zbadania swoich zarzutów dotyczących poważnych nieprawidłowości w procedurze ponownego przeliczenia głosów. Zasadził 7500 euro dla każdego skarżącego, który zgłosił roszczenie w zakresie szkody niemajątkowej.

Znaczenie wyroku dla Polski: interesujący wyrok wyjaśniający zakres ochrony na mocy Konwencji i szczegółowe kryteria oceny przez Trybunał w sprawach dotyczących zarzutów naruszenia prawa do wolnych wyborów. Trybunał podkreśla gwarancje równości, przejrzystości, bezstronności i niezależności administracji wyborczej. Choć art. 3 Protokołu nr 1 Konwencji nie został pomyślany jako szczegółowy kodeks wyborczy regulujący wszystkie aspekty techniczne procesu wyborczego, Trybunał może zakwestionować naruszenia proceduralne mogące udaremnić swobodę wyrażenia opinii ludności, takie jak rażące wypaczenie intencji wyborców (w przedmiotowej sprawie – na etapie ponownego liczenia głosów). W tym względzie Trybunał posiłkuje się także standardami wypracowanymi przez Komisję Wenecką i ocenami OBWE. W przypadku, gdy pojawiają się zarzuty poważnych nieprawidłowości na etapie liczenia lub ponownego liczenia głosów, dodatkowym wymogiem po stronie Państwa jest zapewnienie skutecznego i bezstronnego zbadania tego rodzaju zarzutów przez sądy.

Wyrok może mieć znaczenie dla sądów, a także organów właściwych ds. organizacji i przebiegu wyborów.

8. *De Tommaso p. Włochom*, skarga nr 43395/09, wyrok Wielkiej Izby z dnia 23 lutego 2017 r., ostateczny

- naruszenie art. 2 ust. 1 Protokołu nr 4 do Konwencji (prawo do swobodnego poruszania się) z uwagi na brak precyzji ustawodawstwa włoskiego dotyczącego stosowania zarządzeń ws. „szczególnego dozoru policyjnego” wobec osób uznawanych za zagrożenie dla społeczeństwa
- brak zastosowalności art. 5 Konwencji (prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego) w odniesieniu do nałożenia na osobę uznaną za zagrożenie dla społeczeństwa środków zabezpieczających pociągających za sobą ograniczenie prawa do swobodnego poruszania się, w efekcie czego, zarzut na tej podstawie jest niedopuszczalny
- zastosowalność i naruszenie art. 6 Konwencji (prawo do rzetelnego procesu sądowego – aspekty praw i obowiązków o charakterze cywilnym i publicznego rozpatrzenia sprawy) w odniesieniu do nałożenia środków zabezpieczających bez publicznego rozpatrzenia sprawy; brak naruszenia art. 6 Konwencji w odniesieniu do pozostałych zarzutów nierzetelności postępowania
- brak naruszenia art. 13 Konwencji (prawo do skutecznego środka odwoławczego) z uwagi na możliwość podniesienia za-

rzutu bezprawnego nałożenia środka zabezpieczającego w apelacji

Prawo włoskie przewiduje możliwość nałożenia środków „zabezpieczających” –obejmujących ograniczenia różnych wolności – na „osoby stanowiące zagrożenie dla bezpieczeństwa i moralności publicznej” (Ustawa nr 1423 z dnia 27 grudnia 1956 r.).

Skarżący został wcześniej kilkakrotnie skazany za przestępstwa, w tym handel narkotykami, oraz nielegalne posiadanie broni. W 2007 r. na podstawie utrzymujących się podejrzeń co do zachowania skarżącego i źródeł jego dochodów prokurator zalecił poddanie go „szczególnemu dozorowi policyjnemu”, zgodnie ze wskazaną wyżej ustawą.

W 2008 r. sąd rejonowy nałożył wnioskowany środek obejmujący następujący zestaw obowiązków przez okres dwóch lat: stawianie się raz na tydzień w jednostce policji właściwej w sprawie nadzoru; podjęcie poszukiwania pracy w ciągu miesiąca; niezminianie miejsca zamieszkania; prowadzenie życia uczciwego i w zgodzie z prawem oraz niedawanie podstaw do podejrzeń; niezadawanie się z osobami mającymi przeszłość kryminalną i podlegającymi środkom zabezpieczającym lub bezpieczeństwu; pozostawanie w domu w godz. 22:00–6:00, z wyjątkiem przypadków konieczności i wyłącznie po uprzedzeniu w odpowiednim czasie władz; nieprzechowywanie ani nienoszenie broni; niechodzenie do barów, klubów nocnych, salonów gier lub domów publicznych oraz nieuczęszczanie na spotkania publiczne; niekorzystanie z telefonów komórkowych lub urządzeń komunikacji radiowej; noszenie przy sobie zawsze dokumentu wskazującego te obowiązki (*carta precettiva*) i okazywanie go policji na żądanie.

Siedem miesięcy później postanowienie to zostało uchylone przez Sąd Apelacyjny, który uznał, że w czasie, gdy środek ten został nałożony, zagrożenie stwarzane przez skarżącego nie zostało poparte dowodami jakiegokolwiek działalności przestępczej z jego strony.

Trybunał zbadał najpierw, czy nałożone na skarżącego ograniczenia mogą być rozpatrywane na gruncie art. 5 Konwencji chroniącego prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego. Przypomniał, że art. 5 nie zajmuje się ograniczeniami jedynie swobody poruszania się, tych kwestii dotyczy natomiast art. 2 Protokołu nr 4. Co prawda wyjątkowo w sprawie *Guzzardi p. Włochom* (skarga nr 7367/76, 6 listopada 1980 r.) Trybunał stwierdził, że środki tego rodzaju mogą zostać uznane za naruszenie wolności, jeśli skarżącemu pozostawiono nadzwyczaj małą przestrzeń, poddano go prawie stałemu nadzorowi i prawie całkowicie uniemożliwiono mu kontakty społeczne. We wszystkich następnych sprawach Trybunał nie stwierdził jednak porównywalnych szczególnych okoliczności, nawet w przypadkach, gdy skarżącym zakazano opuszczania domu na noc.

W obecnej sprawie Trybunał odnotował, że:

- o skarżący nie został zmuszony do życia na ograniczonym obszarze;
- o był w stanie prowadzić życie społeczne i utrzymywać relacje ze światem zewnętrznym, ponieważ miał swobodę wychodzenia z domu w ciągu dnia;
- o zakaz opuszczania, poza przypadkami koniecznymi, domu w nocy (między godz. 22:00 a 6:00) nie może być traktowany na równi z aresztem domowym;
- o skarżący nigdy nie wnioskował do władz o pozwolenie na wyjechanie z miejsca zamieszkania.

Z powyższych powodów, Trybunał większością głosów stwierdził, że zaskarżone środki nie stanowiły pozbawienia wolności, a zatem art. 5 Konwencji (prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego) nie miał zastosowania i zarzut w tym względzie jest niedopuszczalny.

Następnie Trybunał zbadał sprawę z punktu widzenia art. 2 Protokołu nr 4 chroniącego prawo do wolności poruszania się.

W pierwszej kolejności odnotował, że przedmiotowe środki miały podstawę prawną, mianowicie ustawę nr 1423/1956, zgodnie z jej wykładnią w świetle wyroków Trybunału Konstytucyjnego. Mimo to, w opinii Trybunału, nałożenie na skarżącego środków zabezpieczających nie było wystarczająco przewidywalne ani nie towarzyszyły temu odpowiednie gwarancje chroniące przed różnymi możliwymi nadużyciami.

Przedmiotowa Ustawa została bowiem zredagowana w sposób ogólny i z użyciem zbyt szerokich przesłanek. Nie była wystarczająco jasna i precyzyjna w odniesieniu tak co do osób, wobec których środki zabezpieczające miały zastosowanie (art. 1 Ustawy), jak też co do zakresu niektórych z tych środków (art. 3-5 Ustawy).

Jeśli chodzi o pierwszą z tych kwestii, tj. określenie osób objętych środkami, Trybunał uznał, że Ustawa nie zapewniała wystarczającej ochrony przed arbitralną ingerencją i nie umożliwiała skarżącemu regulowania swego zachowania i przewidzenia z wystarczającą pewnością nałożenia środków zabezpieczających z uwagi na brak jasnej definicji zakresu i sposobu wykonywania przez sądy bardzo szerokiego zakresu uznania im pozostawionego.

W odpowiedzi na twierdzenie, że właściwe przepisy nie były wystarczająco precyzyjne, włoski Trybunał Konstytucyjny uznał co prawda w swym niedawnym orzecznictwie, że sam fakt przynależności do jednej z kategorii osób, o których mowa w art. 1 Ustawy, nie jest wystarczający do uzasadnienia nałożenia środka zabezpieczającego, a także, że zatem środek zabezpieczający nie może być nałożony na podstawie jedynie podejrzenia.

Pomimo tych wskazań w dalszym ciągu ani Ustawa, ani Trybunał Konstytucyjny nie określili w sposób jasny „odpowiednich dowodów” lub określonych rodzajów zachowania, które należałoby wziąć pod uwagę w celu oceny zagrożenia dla społeczeństwa stwarzanego przez jednostkę.

W obecnej sprawie Sąd Rejonowy oparł swe postanowienie na istnieniu „aktywnych” tendencji przestępczych po stronie skarżącego, jednakże nie przypisał mu żadnego określonego zachowania lub działalności przestępczej. Trybunał zwrócił również uwagę na fakt, że sąd wymienił – jako podstawę do zastosowania środka zabezpieczającego – fakt, że skarżący nie ma „stałego i legalnego zatrudnienia”, a także, że jego życie charakteryzowało się regularnymi kontaktami z prominentnymi lokalnymi przestępcami (*malavita*) oraz popełnianiem przestępstw. Innymi słowy, sąd oparł swe uzasadnienie na założeniu istnienia „przestępczych tendencji”, a więc kryterium, które Trybunał Konstytucyjny uznał już za niewystarczające.

Jeśli chodzi o drugą z kwestii, tj. określenie zakresu środków, Trybunał skrytykował następujące aspekty:

1) nieprecyzyjną definicję niektórych obowiązków:

Ustawa przewidywała możliwość nałożenia ogólnych i niejasnych obowiązków, takich jak „prowadzenie życia uczciwego i w zgodzie z prawem” oraz „niedawanie podstaw do podejrzeń”, pozwalając także sądom na nakładanie „wszelkich innych środków uznanych za konieczne” z punktu widzenia wymogów ochrony społeczeństwa.

Zdaniem Trybunału, orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego nie napравиło tych braków. Odwołując się do równie nieokreślonych terminów lub do całego włoskiego systemu prawnego, Trybunał Konstytucyjny nie przedstawił żadnego dalszego wyjaśnienia odnośnie do szczegółowych norm, których nieprzestrzeganie dodatkowo wskazywałoby na zagrożenie dla społeczeństwa ze strony danej osoby.

2) zakaz uczęszczania na spotkania publiczne:

Środki przewidziane przez ustawę i nałożone na skarżącego obejmowały również zakaz uczęszczania na spotkania publiczne. Trybunał dostrzegł, że w istocie był to zakaz o charakterze bezwzględny. Ustawa nie określała żadnych granic czasowych ani przestrzennych dla możliwości ograniczenia tej podstawowej wolności, pozostawiając sprawę całkowicie do uznania sędziego i nie wskazując z wystarczającą jasnością zakresu tego uznania ani sposobu jego wykonywania.

Ze wszystkich powyższych powodów Trybunał jednomyślnie orzekł, że w sprawie doszło do naruszenia art. 2 ust. 1 Protokołu nr 4 do Konwencji (prawo do swobodnego poruszania się).

Kolejną kwestią zawisłą przed Trybunałem w tej sprawie, była kwestia braku publicznego rozpatrzenia przez sądy sprawy skarżącego. Rząd przedłożył deklarację jednostronną przyznającą, że doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 Konwencji wobec skarżącego w tym zakresie i zobowiązał się do wypłacenia mu kwoty pieniężnej tytułem kosztów procesowych (ale nie tytułem szkody niematerialnej).

Trybunał jednak nie przyjął tej deklaracji rządu i jednomyślnie odmówił skreślenia sprawy z listy skarg na podstawie art. 37 ust. 1 Konwencji. Przypomniawszy, że odmiennie niż w sprawach środków zabezpieczających dotyczących mienia, nie wydawał wcześniejszych rozstrzygnięć odnośnie do tego, czy art. 6 ust. 1 ma zastosowanie w odniesieniu do postępowań w sprawie nałożenia środków zabezpieczających dotyczących osób, takich jak środki nałożone w obecnej sprawie. Nie rozstrzygał także, czy rozpatrzenie takich spraw powinno mieć miejsce na rozprawach odbywających się jawnie.

Oceniając zatem, czy art. 6 ust. 1 Konwencji (prawo do rzetelnego procesu sądowego) ma zastosowanie, Trybunał na wstępie uznał, że nie ma on zastosowania w aspekcie karnym. Szczególny nadzór nie ma bowiem

charakteru porównywalnego z sankcjami karnymi, zważywszy że postępowanie dotyczące skarżącego nie obejmowało rozstrzygnięcia w sprawie „oskarżenia ... w sprawie karnej”.

Jednakże przypominał, że orzecznictwo Trybunału poszło w kierunku stosowania art. 6 w jego aspekcie cywilnym do spraw, w których początkowo może nie wydawać się, że dotyczą one prawa o charakterze cywilnym, a które mogą jednak mieć bezpośrednie i znaczące skutki dla prawa prywatnego przynależnego jednostce (zobacz *Alexandre p. Portugalii*, skarga nr 33197/09, 20 listopada 2012 r., oraz *Pocius p. Litwie*, skarga nr 35601/04, 6 lipca 2010 r.).

W obecnej sprawie obowiązki obejmujące zakazy opuszczania rejonu zamieszkania, opuszczania domu między godz. 22:00 a 6:00, uczęszczania na spotkania publiczne i korzystania z telefonów komórkowych lub urządzeń komunikacji radiowej niewątpliwie dotyczyły sfery praw osobistych i jako takie miały charakter cywilny (zobacz, *mutatis mutandis*, *Enea p. Włochom* [Wielka Izba], skarga nr 74912/01, 17 września 2009 r., oraz *Ganci p. Włochom*, skarga nr 41576/98, 30 października 2003 r.).

W odniesieniu do tych praw „prawdziwy i poważny spór” pojawił się, gdy Sąd Rejonowy poddał skarżącego szczególnemu nadzorowi, oddalając jego argumenty. Spór został ostatecznie rozstrzygnięty wyrokiem Sądu Apelacyjnego, który przyznał, że środek zabezpieczający nałożony na skarżącego był bezprawny. A zatem art. 6 ust. 1 w aspekcie cywilnym ma zastosowanie.

Trybunał zbadał zatem skargę na podstawie art. 6 ust. 1 w aspekcie dotyczącym braku publicznego rozpatrzenia sprawy. Zauważył, że skarżący nie miał możliwości zakwestionowania przedmiotowego środka na rozprawie odbywającej się jawnie. Trybunał przypominał, że obowiązek przeprowadzenia jawnej rozprawy nie ma charakteru bezwzględny, gdyż okoliczności mogą uzasadniać rezygnację z rozprawy w zależności przede wszystkim od charakteru kwestii, które mają rozstrzygnąć sądy krajowe.

Okoliczności obecnej sprawy przemawiały jednak za potrzebą przeprowadzenia rozprawy odbywającej się jawnie, biorąc pod uwagę, że sądy krajowe musiały ocenić takie aspekty, jaki charakter, zachowanie i zagrożenie ze strony skarżącego, a wszystkie te kwestie były decydujące dla nałożenia środka zabezpieczającego. Z tych względów Trybunał jednomyślnie orzekł, że naruszone zostało prawo skarżącego do rzetelnego procesu sądowego, chronione art. 6 ust. 1 Konwencji.

Trybunał orzekł również, czternastoma głosami do trzech, że nie doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 w zakresie rzetelności postępowania, w szczególności w odniesieniu do oceny dowodów przez sąd pierwszej instancji, a także, dwunastoma głosami do pięciu, że nie doszło do naruszenia art. 13 (prawo do skutecznego środka odwoławczego) w związku z art. 2 Protokołu nr 4 (prawo do swobodnego poruszania się).

Z tytułu wszystkich stwierdzonych naruszeń Trybunał zasądził na rzecz skarżącego 5000 euro z tytułu szkody niematerialnej, oddalił natomiast jego roszczenia z tytułu szkody materialnej.

Znaczenie wyroku dla Polski: Wyrok jest interesujący w kilku aspektach. Po pierwsze przypomina wymogi dotyczące jasności i precyzji prawa, na podstawie którego nakładane są ograniczenia na prawa indywidualne – w tym przypadku na prawo do swobodnego poruszania się. Doprecyzowanie prawa może nastąpić nie tylko na drodze ustawodawczej, ale także poprzez odpowiednią wykładnię sądów. Po drugie, wyrok odnosi się do kwestii stosowania ograniczeń w ramach środków zabezpieczających społeczeństwo przed zagrożeniem stwarzanym przez osoby – tu wcześniej skazane. Nie wyklucza możliwości stosowania takich środków, ale wymaga precyzji przepisów dotyczących przesłanek ich stosowania, zakresu konkretnych obowiązków, a także gwarancji proceduralnych, w tym możliwości rozpatrzenia sprawy przez sądy na prowadzonej jawnie rozprawie.

Wyrok może mieć znaczenie dla wszystkich organów właściwych ds. uregulowań prawnych i kontroli prawa w kontekście wymogu jasności i precyzji ustawodawstwa i stosownych gwarancji proceduralnych w związku z możliwością nakładania ograniczeń na jednostki. Może mieć też znaczenie dla praktyki działania sądów i organów stosujących środki zabezpieczające mające wpływ na swobodę poruszania się osób.

9. *Fábíán p. Węgrom, skarga nr 78117/13, wyrok Wielkiej Izby z dnia 5 września 2017 r., ostateczny*

- **brak naruszenia art. 1 Protokołu nr 1 do Konwencji (ochrona własności – aspekt prawa do poszanowania swego mienia) w odniesieniu do zawieszenia emerytury państwowej wobec emeryta zatrudnionego w służbie cywilnej**
- **brak naruszenia art. 14 Konwencji (zakaz dyskryminacji) w związku z art. 1 Protokołu nr 1 do Konwencji (ochrona własności – aspekt prawa do poszanowania swego mienia) w odniesieniu do zarzucanego zróżnicowania między emerytami zatrudnionymi w służbie cywilnej a emerytami zatrudnionymi w sektorze prywatnym w odniesieniu do uprawnienia do dalszego wypłacania emerytury państwowej**

W 2012 r. skarżący, który już otrzymywał emeryturę, podjął zatrudnienie jako urzędnik cywilny. W 2013 r. weszła w życie nowelizacja Ustawy o emeryturach z 1997 r., zawieszając wypłatę emerytur osobom jednocześnie zatrudnionym na niektórych kategoriach stanowisk w sektorze publicznym. Nowelizacja nie miała zastosowania do osób pracujących w sektorze prywatnym. W rezultacie, wypłacanie emerytury skarżącego zostało zawieszane. Jego odwołanie od tej decyzji nie przyniosło powodzenia.

Przed Trybunałem skarżący zarzucał, że doszło do nieuzasadnionej i dyskryminacyjnej ingerencji w jego prawa majątkowe.

Wyrokiem z dnia 15 grudnia 2015 r. Izba Trybunału orzekła jednomyślnie, że doszło do naruszenia art. 14 Konwencji w związku z art. 1 Protokołu nr 1 (oraz, że zatem nie było konieczne zbadanie skargi na podstawie art. 1 Protokołu nr 1 rozpatrywanego samodzielnie). W szczególności Izba uznała, że argumenty rządu powołane na uzasadnienie różnego traktowania emerytów zatrudnionych w sektorze publicznym i prywatnym były nieprzekonywujące i nie były oparte na jakimkolwiek „obiektywnym i rozsądnym uzasadnieniu”.

W dniu 2 maja 2016 r. sprawa została na wniosek rządu przekazana do Wielkiej Izby.

Wielka Izba Trybunału zbadała sprawę najpierw pod kątem ewentualnego naruszenia art. 1 Protokołu nr 1 chroniącego m.in. prawo do poszanowania mienia. Zauważyła, że strony nie spierały się co do zgodności z prawem ingerencji. Trybunał nie znalazł powodów, by powątpiewać, że zakaz jednoczesnego wypłacania wynagrodzeń i emerytur, któremu podlegał skarżący, służył uprawnionemu powszechnemu interesowi ochrony finansów publicznych.

Kwestią do oceny w sprawie pozostawało zatem to, czy ingerencja zachowała sprawiedliwą równowagę między potrzebami ogólnego interesu społeczeństwa a wymogami ochrony praw podstawowych jednostki.

Trybunał przypomniał, że przy badaniu, czy władze krajowe działały w ramach przysługującego im marginesu oceny, musi mieć szczególny wzgląd na czynniki uznane za istotne w jego orzecznictwie dotyczącym obniżania, zawieszania lub zaprzestania wypłacania emerytur w ramach systemu ubezpieczeń społecznych, a mianowicie:

- o zakres utraty świadczeń,
- o czy przewidziany był element wyboru, a także
- o zakres utraty środków utrzymania.

Trybunał zauważył, że rozpatrywana sprawa nie dotyczyła stałej i całkowitej utraty uprawnień emerytalnych skarżącego, ale raczej zawieszenia miesięcznych wypłat jego emerytury. Zawieszenie to miało charakter tymczasowy i zostały one podjęte na nowo, gdy skarżący zakończył zatrudnienie publiczne. Nie uderzyło ono zatem w samą istotę jego prawa i nie naruszyło istoty tego prawa.

Gdy przedmiotowa Ustawa weszła w życie, skarżący miał możliwość wyboru między zakończeniem swojego zatrudnienia w służbie cywilnej i dalszym otrzymywaniem emerytury a pozostaniem w tym zatrudnieniu i zawieszeniem wypłat jego emerytury. Wybrał tę drugą opcję.

Było jasne, że w czasie, gdy zawieszane zostały wypłaty jego emerytury, w dalszym ciągu otrzymywał wynagrodzenie. Zawieszenie wypłat jego emerytury w żaden sposób nie pozostawiło go bez jakichkolwiek środków utrzymania.

Trybunał uznał zatem, że zachowano sprawiedliwą równowagę między potrzebami ogólnego interesu społeczeństwa a wymogami ochrony praw podstawowych skarżącego i nie zmuszono go do poniesienia

nadmierne indywidualne obciążenie. Z tego względu jednomyślnie stwierdził brak naruszenia art. 1 Protokołu nr 1 (ochrona własności).

Trybunał zbadał następnie, czy w sprawie tej nie doszło do naruszenia zakazu dyskryminacji (art. 14 Konwencji) przy korzystaniu z praw chronionych art. 1 Protokołu nr 1.

Pierwszą kwestią, jaką musiał ocenić Trybunał, było to, czy skarżący, jako osoba otrzymująca emeryturę, a następnie zatrudniona w służbie cywilnej, znajdował się w analogicznej lub istotnie podobnej sytuacji w porównaniu z osobami otrzymującymi emeryturę a następnie zatrudnionych w sektorze prywatnym. Podkreślił, że elementy, które charakteryzują różne sytuacje i determinują ich porównywalność, należy oceniać w świetle przedmiotu sprawy i celu środka, który powoduje przedmiotowe rozróżnienie.

Trybunał powołał się na swe od dawna utrwalone orzecznictwo uznające rozróżnienie między urzędnikami cywilnymi a osobami zatrudnionymi prywatnie i na trzy elementy z niego wynikające¹²:

Po pierwsze, Układające się Strony – z konieczności – korzystają z szerokiej swobody przy organizowaniu funkcji państwowych i służb publicznych, w tym w takich sprawach jak regulowanie dostępu do zatrudnienia w sektorze publicznym oraz zasad i warunków regulujących takie zatrudnienie.

Po drugie, ze względów instytucjonalnych i funkcjonalnych zatrudnienie w sektorze publicznym i sektorze prywatnym są zazwyczaj poddane znacznym różnicom prawnym i faktycznym, szczególnie w obszarach związanych z wykonywaniem suwerennych uprawnień Państwa oraz zapewnianiem kluczowych usług publicznych.

Po trzecie, nie można zakładać, że zasady i warunki zatrudnienia, w tym finansowe, lub kwalifikowania się do świadczeń społecznych powiązanych z zatrudnieniem, będą takie same w służbie cywilnej i w sektorze prywatnym, ani zatem nie można zakładać, że te kategorie osób znajdują się w tym względzie w istotnie podobnych sytuacjach.

Trybunał zauważył jednak, że sprawa skarżącego ujawnia konieczność wzięcia pod uwagę czwartego czynnika, a mianowicie roli państwa, gdy działa ono jako pracodawca. W szczególności, państwo i jego organa jako pracodawcy nie znajdują się w sytuacji porównywalnej z podmiotami sektora prywatnego – ani z punktu widzenia ram instytucjonalnych, w których funkcjonują, ani też z punktu widzenia podstaw finansowych i gospodarczych ich działalności: podstawy ich finansowania różnią się diametralnie, podobnie jak dostępne możliwości podejmowania środków w celu rozwiązania trudności i kryzysów finansowych.

W obecnej sprawie zarówno pracownicy sektora państwowego, jak i prywatnego zostali objęci obowiązkowym systemem emerytalnego ubezpieczenia społecznego, do którego odprowadzano ich składki w ten sam sposób i w tym samym zakresie. Tym niemniej, sama ta okoliczność nie jest wystarczająca do ustalenia przez Trybunał, że znajdowali się oni w istotnie podobnych sytuacjach.

Po nowelizacji Ustawy o emeryturach z 1997 r. to zatrudnienie skarżącego podjęte po przejściu na emeryturę pociągało za sobą zawieszenie wypłat jego emerytury. To właśnie fakt, że jako urzędnik cywilny otrzymywał wynagrodzenie od państwa, był nie do pogodzenia z jednoczesnym wypłacaniem emerytury finansowanej z tego samego źródła. W ramach polityki finansowej, społecznej i zatrudnienia zaskarżony zakaz jednoczesnego łączenia emerytury i wynagrodzenia z budżetu państwa został wprowadzony jako część działań ustawowych mających na celu skorygowanie niezrównoważonych pod względem finansowym cech systemu emerytalnego pozwanego Państwa. Nie wykluczało to łączenia emerytury i wynagrodzenia w przypadku osób zatrudnionych w sektorze prywatnym, których wynagrodzenia, odmiennie niż w przypadku osób zatrudnionych w służbie cywilnej, nie były finansowane przez państwo, a z prywatnych środków będących poza bezpośrednią kontrolą państwa.

W tym kontekście Trybunał uznał, że skarżący nie wykazał, że jako członek służby cywilnej, której zatrudnienie, wynagrodzenie i świadczenia społeczne uzależnione były od budżetu państwa, znajdował się w sytuacji istotnie podobnej do sytuacji emerytów zatrudnionych w sektorze prywatnym. Stwierdził zatem, jednogłośnie głosami do sześciu, że nie doszło do naruszenia zakazu dyskryminacji (art. 14 Konwencji) w związku z art. 1 Protokołu nr 1 chroniącym własność¹³.

¹² Zobacz, na przykład, *Valkov i inni p. Bułgarii*, nr 2033/04, wyrok z dnia 25 października 2011 r.; *Heinisch p. Niemcom*, nr 28274/08, wyrok z dnia 21 lipca 2011 r.; oraz *Vilho Eskelinen i inni p. Finlandii* [Wielka Izba], nr 63235/00, wyrok z dnia 19 kwietnia 2007 r.

¹³ Zobacz również *Bélané Nagy p. Węgrom* [Wielka Izba], nr 53080/13, wyrok z dnia 13 grudnia 2016 r., streszczenie w języku polskim: <https://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/orzecznictwo-europejskiego-trybu>

Znaczenie wyroku dla Polski: Po pierwsze, wyrok przypomina kryteria orzecznictwa Trybunału, mające zastosowanie do oceny dopuszczalności nakładania indywidualnych ograniczeń na dotychczasowy zakres uprawnień majątkowych osób w przypadkach reform zakładających obniżanie, zawieszanie lub zaprzestanie wypłacania emerytur w ramach systemu ubezpieczeń społecznych. W sprawach takich dla oceny zgodności z Konwencją znaczenie ma zakres utraty świadczeń, możliwość dokonania wyboru przez jednostkę, a także zakres utraty środków utrzymania (tj. czy osoba miała do dyspozycji środki umożliwiające utrzymanie się). Po drugie, wyrok potwierdza możliwość wprowadzenia pewnego uzasadnionego zróżnicowania traktowania osób zatrudnionych w sektorze prywatnym i publicznym, także w przypadku, gdy dotyczą one nałożenia na pracowników służby publicznej dalej idących ograniczeń w ramach reform świadczeń emerytalnych mających na celu ochronę finansów publicznych. Trybunał odnotował, że uregulowania dotyczące statusu pracowników służby publicznej czy też podstaw finansowania ich wynagrodzeń i świadczeń przez publicznoprawnego pracodawcę są w wielu aspektach odmiennie uregulowane niż w przypadku pracowników sektora prywatnego.

Wyrok może mieć znaczenie dla organów właściwych ds. uregulowań prawnych i kontroli prawa dotyczącego systemów emerytalnych, prawa pracy, finansów publicznych, uregulowań dotyczących pracowników urzędów państwowych i samorządowych, służby cywilnej lub służby różnych kategorii funkcjonariuszy. Może mieć też znaczenie dla organów i sądów właściwych ds. ochrony przed dyskryminacją, sądów pracy i sądów administracyjnych.

10. *Hutchinson p. Zjednoczonemu Królestwu, skarga nr 57592/08, wyrok Wielkiej Izby z dnia 17 stycznia 2017 r., ostateczny*

- **brak naruszenia art. 3 Konwencji (zakaz tortur – aspekt poniżającego lub nieludzkiego karania) w odniesieniu do utrzymania pozbawienia wolności w ramach kary dożywotniego pozbawienia wolności po wyjaśnieniu uprawnień Sekretarza Stanu do zarządzenia zwolnienia**

Skarżący w obecnej sprawie został skazany we wrześniu 1984 r. za kwalifikowaną kradzież z włamaniem, gwałt oraz trzy zarzuty umyślnego zabójstwa i skazany na karę dożywotniego pozbawienia wolności z zalecanym minimalnym okresem (*tariff*) 18 lat. W grudniu 1994 r. Sekretarz Stanu poinformował skarżącego, że postanowił zastosować dożywotni okres pozbawienia wolności. Po wejściu w życie Ustawy o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych z 2003 r. skarżący wniosł o przeprowadzenie ponownej oceny minimalnego okresu jego kary pozbawienia wolności. W maju 2008 r. Wysoki Trybunał (*High Court*) orzekł, że zważywszy na powagę przestępstw brak jest powodów do odstąpienia od decyzji Sekretarza Stanu. Apelacja skarżącego została oddalona przez Sąd Apelacyjny w październiku 2008 r. W skardze do Trybunału skarżący zarzucił, że nie ma żadnej perspektywy zwolnienia z kary dożywotniego pozbawienia wolności, co narusza art. 3 Konwencji.

We wcześniejszej sprawie *Vinter i inni p. Zjednoczonemu Królestwu*¹⁴ w lipcu 2013 r. Wielka Izba Trybunału orzekła natomiast, że prawo krajowe dotyczące perspektyw zwolnienia osób odbywających karę dożywotniego pozbawienia wolności w Anglii i Walii było niejasne. Chociaż art. 30 Ustawy karnej (ws. kar) z 1997 r. przyznawał Sekretarzowi Stanu uprawnienie do zwolnienia jakiegokolwiek więźnia, w tym odbywającego karę dożywotniego pozbawienia wolności, rozdział 12 *Podręcznika ws. kar o nieokreślonej długości* (tzw. *Lifer Manual*)¹⁵ przewidywał, że zwolnienie może być zarządzane tylko, jeśli więzień jest terminalnie chory lub fizycznie niepełnosprawny. Były to warunki bardzo restrykcyjne i w opinii Trybunału nie dawały „perspektywy zwolnienia” wymaganej przez orzecznictwo Trybunału, by kara dożywotniego pozbawienia wolności mogła być uznana za podlegającą możliwości skrócenia na potrzeby art. 3 Konwencji, przewidującego m.in. zakaz nieludzkiego lub poniżającego karania.

nalu-praw-czlowieka/download,843,0.html Zobacz także *Khamtokhu i Aksenchik p. Rosji*, nr 60367/08 i 961/11, wyrok Wielkiej Izby z dnia 24 stycznia 2017 r. – patrz opis w pkt 13 niniejszego przeglądu; a także *Panfile p. Rumunii*, nr 13902/11, decyzja z dnia 20 marca 2012 r.; *Valkov i inni p. Bułgarii*, nr 2033/04, wyrok z dnia 25 października 2011 r.

¹⁴ *Vinter i inni p. Zjednoczonemu Królestwu*, skargi nr 66069/09, 130/10 i 3896/10, wyrok Wielkiej Izby z dnia 9 lipca 2013 r., tłumaczenie na język polski: <https://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/orzecznictwo-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka/download,616,0.html>.

¹⁵ Wydany jako Zarządzenie Służby Więziennej nr 4700.

Jednak następnie, w 2014 r., Sąd Apelacyjny Anglii i Walii rozważył prawo angielskie w świetle wyroku w sprawie *Vinter i Inni*. W sprawie *McLoughlin*¹⁶ orzekł on, że *Podręcznik w sprawie kar o nieokreślonej długości* nie może ograniczyć obowiązku Sekretarza Stanu rozważenia wszystkich okoliczności istotnych dla zwolnienia „ze względów współczucia” oraz że termin ten, który powinien być interpretowany w sposób zgodny z art. 3, nie jest ograniczony jedynie do względów wyrażonych w *Podręczniku w sprawie kar o nieokreślonej długości*, ale ma szersze znaczenie, które może być wyjaśniane w poszczególnych sprawach. Sąd podkreślił ponadto, że decyzja Sekretarza Stanu musi zawierać uzasadnienie i podlega kontroli sądowej. W opinii Sądu Apelacyjnego, prawo Anglii i Walii zapewnia zatem osobom odbywającym karę pozbawienia wolności możliwość zwolnienia w wyjątkowych okolicznościach.

Wyrokiem z dnia 3 lutego 2015 r. Izba Trybunału orzekła sześcioma głosami do jednego, że w obecnej sprawie nie doszło do naruszenia art. 3. W dniu 1 czerwca 2015 r. sprawa została przekazana na wniosek skarżącego do Wielkiej Izby.

Wielka Izba Trybunału, rozpatrując obecną sprawę na podstawie art. 3 Konwencji, zauważyła, że w orzeczeniu w sprawie *McLoughlin* Sąd Apelacyjny wyraźnie odpowiedział na krytykę płynącą z wyroku w sprawie *Vinter*. Potwierdził ustawowy obowiązek Sekretarza Stanu wykonywania uprawnienia do zwolnienia w sposób zgodny z art. 3 Konwencji i wyjaśnił, że *Podręcznik ws. kar o nieokreślonej długości* nie może ograniczać obowiązku Sekretarza Stanu rozważenia wszystkich istotnych dla zwolnienia okoliczności lub zawęzać jego swobody uznania poprzez uwzględnianie jedynie kwestii wymienionych w *Podręczniku ws. kar o nieokreślonej długości*. Sąd Apelacyjny wyjaśnił zatem treść właściwego prawa krajowego, rozwiązując problem rozbieżności, która została zidentyfikowana w sprawie *Vinter*.

Po ustaleniu, że niejasności prawa krajowego zidentyfikowane w sprawie *Vinter* zostały rozwiązane, Wielka Izba przystąpiła do rozważania, czy procedura ponownej oceny kar dożywotniego pozbawienia wolności w Anglii i Walii spełnia obecnie wymogi art. 3 Konwencji, biorąc pod uwagę charakter, zakres, warunki i kryteria, a także ramy czasowe:

1) Charakter procedury ponownej oceny kary dożywotniego pozbawienia wolności

Trybunał nie znalazł powodów do odejścia od swego wcześniejszego orzecznictwa, w świetle którego fakt, że władza wykonawcza (a nie sądowa) dokonuje ponownej oceny kary, sam w sobie nie jest sprzeczny z wymogami art. 3. W tym względzie odnotował, że Sekretarz Stanu jest zobowiązany wykonywać uprawnienie do zwolnienia w sposób zgodny z prawami konwencyjnymi, że powinien mieć na względzie właściwe orzecznictwo Trybunału i przedstawić uzasadnienie każdej decyzji. Ponadto, decyzje Sekretarza Stanu podlegają kontroli sądów krajowych, a rząd oświadczył, że taka kontrola nie jest ograniczona do kwestii formalnych lub proceduralnych, ale obejmuje również badanie meritum sprawy.

2) Zakres ponownej oceny

Trybunał zauważył, że Sąd Apelacyjny dokonał w sprawie *McLoughlin* kluczowego doprecyzowania, że „wyjątkowe okoliczności”, o których mowa w art. 30, nie mogą z prawnego punktu widzenia zostać ograniczone jedynie do sytuacji końca życia, jak to przewidziano w *Podręczniku w sprawie kar o nieokreślonej długości*, ale muszą obejmować wszystkie wyjątkowe okoliczności istotne dla zwolnienia ze względów współczucia. Chociaż Sąd Apelacyjny powstrzymał się od dalszego doprecyzowania znaczenia zwrotu „wyjątkowe okoliczności” w tym kontekście bądź od wypracowania kryteriów, przypomniał wcześniejsze orzecznictwo krajowe przewidujące, że należy uwzględnić wyjątkowy postęp osiągnięty przez więźnia w czasie osadzenia. Jest zatem oczywiste, że wyjątkowy postęp w kierunku resocjalizacji wchodzi w zakres znaczeniowy terminologii ustawowej.

Podobnie też, zawężające podejście nadane wyrażeniu „względy współczucia” w *Podręczniku w sprawie kar o nieokreślonej długości* zostało poprawione wyrokiem Sądu Apelacyjnego, który potwierdził, że nie jest ono ograniczone do względów humanitarnych, ale ma szersze znaczenie, tak by było ono zgodne z art. 3 Konwencji.

3) Kryteria i warunki ponownej oceny

Trybunał potwierdził ponownie, że istotną kwestią jest, czy osoby odbywające karę dożywotniego pozbawienia wolności w systemie krajowym mogą wiedzieć, co muszą zrobić, by być uwzględnione do zwol-

¹⁶ *R v. Newell; R v. McLoughlin* [2014] EWCA Crim 188.

nienia, i pod jakimi warunkami może zostać przeprowadzona ponowna ocena kary. W tym względzie, jego zdaniem można uznać, że obecnie system krajowy zapewnia wystarczający stopień szczegółowości i precyzji, ponieważ, po pierwsze, wykonywanie uprawnienia z art. 30 powinno się kierować całym właściwym orzecznictwem Trybunału, zarówno obecnym, jak i przyszłym, a także, po drugie, ponieważ konkretne znaczenie terminów używanych w art. 30 będzie w dalszym ciągu rozwijane w praktyce. W tym kontekście, obowiązek uzasadnienia każdej swej decyzji przez Sekretarza Stanu, podlegający kontroli sądowej, stanowi gwarancję spójnego i przejrzystego wykonywania uprawnienia do zwolnienia.

4) *Ramy czasowe*

W sprawie *Vinter* wyrażone zostały obawy odnośnie do braku określenia ram czasowych – więzień nie powinien być zobowiązany do czekania, aż odbędzie nieokreśloną liczbę lat kary, zanim może podnieść zarzut na podstawie art. 3. Nie można jednak stwierdzić, że następstwa takiej sytuacji dla więźnia skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności mogły już wystąpić w odniesieniu do skarżącego. Procedura ponownej oceny na podstawie art. 30 może być w każdym czasie zainicjowana przez osadzonego, a skarżący nie twierdził, że uniemożliwiono mu lub powstrzymywano go od złożenia w dowolnym czasie wniosku do Sekretarza Stanu o rozważenie jego zwolnienia.

Konkludując, Wielka Izba Trybunału podkreśliła, że rozstrzygnięcie Sądu Apelacyjnego w sprawie *McLoughlin* pozwoliło rozproszyć niejasności zidentyfikowane przez Trybunał w sprawie *Vinter*, które wynikały z rozbieżności w ramach systemu krajowego między mającą zastosowanie ustawą a opublikowanym dokumentem urzędowym dotyczącym stosowanej polityki. Ponadto, Sąd Apelacyjny wyjaśnił zakres oraz podstawy ponownej oceny kary dożywotniego pozbawienia wolności oraz sposób jej przeprowadzania przez Sekretarza Stanu, wyjaśnił także obowiązek Sekretarza Stanu zwolnienia osoby odbywającej karę dożywotniego pozbawienia wolności, gdy dalsze pozbawienie wolności nie może być już uzasadnione uprawnionymi względami penologicznymi. Dalsze uszczegółowienie okoliczności, w których osoba odbywająca karę dożywotniego pozbawienia wolności może się ubiegać o zwolnienie z odwołaniem do uprawnionych względów penologicznych uzasadniających pozbawienie wolności, może nastąpić poprzez praktykę krajową. Trybunał uznał też, że ustawowy obowiązek sądów krajowych uwzględnienia orzecznictwa Trybunału na gruncie art. 3 w formie, w jakiej może się ono rozwinąć w przyszłości, stanowi dodatkową istotną gwarancję.

W świetle powyższego, w opinii Trybunału kara dożywotniego pozbawienia wolności może być obecnie uznana za podlegającą możliwości skrócenia, zgodnie z art. 3 Konwencji.¹⁷ Na tej podstawie Trybunał orzekł, czternastoma głosami do trzech, że nie doszło do naruszenia tego artykułu.

Znaczenie wyroku dla Polski: Kolejny z wyroków Trybunału dotyczących wymogu skracalności kary dożywotniego pozbawienia wolności, zapoczątkowanych rozstrzygnięciem w sprawie *Vinter i inni p. Zjednoczonemu Królestwu*¹⁸. Obecny wyrok stanowi w szczególności interesujący przykład tzw. dialogu sędziowskiego między Europejskim Trybunałem Praw Człowieka a najwyższymi instancjami sądowymi Państwa-Strony Konwencji. W pierwszym wyroku Trybunał zakwestionował niejasne ustawodawstwo, które skutkowało naruszeniem postanowień Konwencji z uwagi na brak wystarczających gwarancji praw skarżących. Po doprecyzowaniu wykładni prawa i praktyki sądowej przez brytyjski sąd, obecnie Trybunał zmienił swą ocenę prawa krajowego, uznając, że niedostatki prawa i jego wykładni zostały usunięte. Wyrok potwierdza zatem znaczenie dla orzecznictwa Trybunału reakcji najwyższych sądów krajowych na stwierdzone przez niego naruszenia. Potwierdza także, że zmiana praktyki orzeczniczej może być wystarczająca dla usunięcia stanu naruszenia w prawie krajowym, a więc, że może być ona istotna również dla wykonywania wyroków Trybunału. Brytyjski sąd podkreślił, że w praktyce stosowania prawa uwzględniane ma być orzecznictwo Trybunału w przedmio-

¹⁷ Ponieważ oświadczenia stron były ograniczone do kwestii, czy w świetle orzeczenia w sprawie *McLoughlin*, sytuacja skarżącego w odniesieniu do jego kary dożywotniego pozbawienia wolności pozostaje w zgodzie z wymogami art. 3 określonymi w sprawie *Vinter*, Trybunał nie badał, czy miało miejsce naruszenie art. 3 w okresie pozbawienia wolności skarżącego przed orzeczeniem w sprawie *McLoughlin*. Odnotował jednakże, okoliczności że faktyczne obu spraw nie różniły się.

¹⁸ *Vinter i inni p. Zjednoczonemu Królestwu*, skargi nr 66069/09, 130/10 i 3896/10, wyrok Wielkiej Izby z dnia 9 lipca 2013 r., tłumaczenie na język polski: <https://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/orzecznictwo-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka/download,616,0.html> Zobacz także *Murray p. Holandii*, nr 10511/10, wyrok Wielkiej Izby z dnia 25 kwietnia 2016 r., opisany w pkt 27 Załącznika D do raportu rocznego ws. wykonywania wyroków ETPCz za 2016 r. Zobacz także *Trabelsi p. Belgii*, skarga nr 140/10, wyrok z dnia 4 września 2014 r., tłumaczenie na język polski: <https://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/orzecznictwo-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka/download,752,0.html>.

towym obszarze, także przyszłe. Dodatkowo, w kontekście praktyki stosowania kary dożywotniego pozbawienia wolności i warunkowego zwolnienia znaczenie ma także jakość uzasadnienia rozstrzygnięć krajowych.

Wyrok może mieć znaczenie ogólne dla sądów jako przykład sposobu skutecznego prowadzenia dialogu z Trybunałem w odniesieniu do różnych spraw objętych zakresem Konwencji i orzecznictwa Trybunału, a zwłaszcza dla Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego i Trybunału Konstytucyjnego jako najwyższych sądów i trybunałów Polski prowadzących ten dialog z Europejskim Trybunałem Praw Człowieka. Może mieć też znaczenie w kontekście wykonywania wyroków Trybunału przez Polskę w drodze zmiany praktyki orzeczniczej sądów. Dodatkowo, w zakresie wymogu odpowiedniego uzasadnienia wyroku, ma znaczenie dla sądów i innych organów właściwych w sprawie problematyki warunkowego zwolnienia w przypadku kary dożywotniego pozbawienia wolności.

11. *J. i Inni p. Austrii*, skarga nr 58216/12, wyrok Izby z 17 stycznia 2017 r., ostateczny

- **brak naruszenia art. 4 Konwencji (zakaz niewolnictwa i pracy przymusowej – aspekt handlu ludźmi) i art. 3 Konwencji (zakaz tortur oraz nieludzkiego lub poniżającego traktowania – aspekt skutecznego śledztwa) w odniesieniu do decyzji prokuratora o nieprowadzeniu dalszego śledztwa ws. zarzutów popełnienia przestępstw handlu ludźmi za granicą przez cudzoziemców**

Skarżące, obywatelki filipińskie, rekrutowane na Filipinach, pracowały jako pokojówki i opiekunki do dzieci dla różnych rodzin w Dubaju. W lipcu 2010 r. towarzyszyły swym pracodawcom podczas wyjazdu do Austrii. Podczas pobytu tam skarżące opuściły rodziny i zgłosiły się na policję austriacką, zarzucając, że podlegały handlowi ludźmi i pracy przymusowej. Prokurator umorzył następnie śledztwa, wskazując na fakt, że przestępstwa zostały popełnione za granicą przez cudzoziemców. Żadne przestępstwo nie zostało popełnione w Austrii. Decyzję prokuratora utrzymał w mocy okręgowy sąd karny.

Przed Trybunałem skarżące zarzucały, że władze austriackie nie wypełniły wobec nich – jako ofiar handlu ludźmi – obowiązków pozytywnych na podstawie proceduralnego aspektu art. 4 Konwencji zakazującego niewolnictwa i pracy przymusowej.

Trybunał badał wypełnienie przez władze pozwanego Państwa dwóch rodzajów obowiązków pozytywnych. Po pierwsze, czy władze austriackie wypełniły swój obowiązek pozytywny zidentyfikowania skarżących jako potencjalnych ofiar handlu ludźmi i udzielenia im wsparcia oraz, po drugie, czy wypełniły swój obowiązek pozytywny przeprowadzenia śledztwa w odniesieniu do zarzucanych przestępstw.

a) Obowiązek pozytywny zidentyfikowania skarżących jako potencjalnych ofiar handlu ludźmi i udzielenia im wsparcia

Trybunał zauważył, że od chwili, gdy skarżące zwróciły się do policji, były od razu traktowane jako potencjalne ofiary handlu ludźmi. Zostały przesłuchane przez specjalnie przeszkolonych funkcjonariuszy policji, udzielono im zezwoleń na pobyt i pracę w celu uregulowania ich pobytu w Austrii, a także nałożono na rejestr centralny zakaz ujawniania ich danych osobowych, tak by miejsce ich pobytu nie mogło być ustalone przez osoby prywatne. Podczas postępowań krajowych skarżące były wspierane przez organizacje pozarządowe, finansowane przez rząd, w celu udzielania wsparcia ofiarom handlu ludźmi. Skarżącym przyznano również pomoc prawną, udzielono wskazówek proceduralnych oraz pomocy w celu ułatwienia ich integracji w Austrii.

A zatem, wdrożone w Austrii ramy prawne i administracyjne dotyczące ochrony potencjalnych ofiar handlu ludźmi Trybunał uzna za wystarczające, stwierdził też, że władze podjęły wszystkie kroki, jakich można było od nich rozsądnie oczekiwać w danej sytuacji.

b) Obowiązek pozytywny przeprowadzenia śledztwa w odniesieniu do zarzutów handlu ludźmi

Trybunał odnotował, że prokuratura wszczęła śledztwo po złożeniu przez skarżące zeznań na policji. Śledztwo zostało jednak umorzone, gdyż prokuratura była zdania, że zarzucane zachowanie pracodawców skarżących na terytorium Austrii nie wchodziło w zakres właściwych przepisów. Natomiast zarzucane przestępstwo

handlu ludźmi zostało popełnione za granicą, oskarżeni byli cudzoziemcami, a w grę nie wchodziły interesy Austrii.

Postanowienie o umorzeniu postępowania zostało potwierdzone przez okręgowy sąd karny, który dodał, że brak jest powodu ścigania, jeśli w świetle wyników śledztwa skazanie nie jest bardziej prawdopodobne niż uniewinnienie. W jego opinii, także w świetle prawa międzynarodowego, nie było obowiązku prowadzenia śledztwa w odniesieniu do wydarzeń rzekomo popełnionych za granicą.

W kontekście obowiązków pozytywnych Austrii w aspekcie proceduralnym Trybunał dostrzegł zatem dwie pojawiające się kwestie:

- o czy Austria miała obowiązek przeprowadzenia śledztwa w odniesieniu do przestępstw rzekomo popełnionych za granicą oraz
- o czy śledztwo w sprawie wydarzeń w Austrii było wystarczające.

W odniesieniu do zarzucanych wydarzeń za granicą Trybunał przypomniał, że w swoim aspekcie proceduralnym art. 4 Konwencji nie wymaga od Państw ustanowienia jurysdykcji uniwersalnej w odniesieniu do przestępstw handlu ludźmi popełnionych za granicą. *Protokół Narodów Zjednoczonych o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej* (tzw. *Protokół z Palermo*)¹⁹ nie odnosi się do kwestii jurysdykcji, natomiast *Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi*²⁰ wymaga od Państw Stron jedynie ustanowienia jurysdykcji wobec przestępstw handlu ludźmi popełnionych na ich własnym terytorium lub przez jednego z ich obywateli albo przeciwko jednemu z ich obywateli.

Trybunał zatem uznał, że w obecnej sprawie na Austrii nie ciążył obowiązek przeprowadzenia śledztwa w sprawie rekrutacji skarżących na Filipinach ani też w sprawie zarzucanego wykorzystywania ich w Zjednoczonych Emiratach Arabskich.

W odniesieniu do zarzucanych wydarzeń w Austrii Trybunał podkreślił, że skarżącym dano możliwość przedstawienia – wobec specjalnie przeszkolonych funkcjonariuszy policji – szczegółowej relacji na temat wydarzeń. Sporządzono ponad 30 stron zeznań. Na podstawie uzyskanych relacji władze uznały, że wydarzenia na terenie Austrii – w formie przedstawionej przez skarżące – nie stanowiły przestępstwa w świetle prawa krajowego. W świetle faktów sprawy i dowodów, którymi dysponowały władze, ocena, że znamiona właściwego przestępstwa nie zostały wypełnione, nie wydaje się nieuzasadniona.

W odniesieniu zaś do twierdzenia skarżących, że wydarzenia w Austrii były powiązane z wydarzeniami na Filipinach i w Dubaju i nie powinny być rozpatrywane w izolacji, Trybunał podkreślił, że władze zostały poinformowane dopiero po upływie około roku od wydarzeń, które miały miejsce w Austrii, gdy pracodawcy skarżących już dawno wyjechali z Austrii i prawdopodobnie powrócili do Dubaju. Jedynymi dalszymi krokami, które władze mogły ewentualnie podjąć, było zwrócenie się do Zjednoczonych Emiratów Arabskich o pomoc prawną, podejmując próbę przesłuchania pracodawców skarżących poprzez skierowanie pism z takim wnioskiem lub wydanie zarządzenia w celu określenia ich miejsca pobytu. Jednakże, władze nie mogły rozsądnie oczekiwać, że będą w stanie skonfrontować pracodawców skarżących ze stawianymi im zarzutami, jako że nie było żadnego porozumienia o wzajemnej pomocy prawnej między Austrią a Zjednoczonymi Emiratami Arabskimi. Nie wydaje się, by te działania, choć teoretycznie możliwe, zapewniały jakiegokolwiek rozsądne perspektywy powodzenia, a zatem by były wymagane.

A zatem śledztwo w formie przeprowadzonej przez władze austriackie w sprawie skarżących było wystarczające na potrzeby art. 4 Konwencji.

W odniesieniu zatem do realizacji przez Austrię obowiązków pozytywnych wobec ofiar handlu ludźmi Trybunał orzekł jednomyślnie, że nie doszło do naruszenia art. 4 Konwencji.

Trybunał również orzekł (jednomyślnie), że nie doszło do naruszenia art. 3 Konwencji (zakaz tortur oraz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karaniania), gdyż test dotyczący przestrzegania pozytywnych obowiązków Państwa przeprowadzany na podstawie proceduralnego aspektu art. 3 jest bardzo podobny

¹⁹ <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20050180160>.

²⁰ <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20090200107>.

do testu przeprowadzanego na podstawie art. 4, a w tym zakresie sprawa została całościowo zbadana i nie stwierdzono naruszenia²¹.

Znaczenie wyroku dla Polski: Kolejny w ostatnim czasie wyrok Trybunału dotyczący pozytywnych obowiązków Państw w odpowiedzi na zjawisko handlu ludźmi i wykorzystywania pracy przymusowej. Tym razem Trybunał wskazuje na granice obowiązków pozytywnych Państwa w zakresie ustanawiania tzw. jurysdykcji uniwersalnej w celu ścigania przestępstw handlu ludźmi popełnionych za granicą – w przypadku braku związku i interesów Państwa, w którym zgłaszane jest zawiadomienie ofiar. Jednocześnie Trybunał przypomina wcześniejsze kryteria, według których ocenia obowiązki pozytywne Państw wobec ofiar handlu ludźmi, w tym szczególnie pozytywnie ocenia działania podjęte przez Państwo w celu zidentyfikowania skarżących jako potencjalnych ofiar handlu ludźmi i udzielenia im wsparcia, a także przeprowadzenie wyspecjalizowanego przesłuchania (warto uwzględnić te kryteria w prowadzonych działaniach szkoleniowych).

Wyrok może mieć znaczenie dla policji, prokuratury, sądów, organów inspekcji pracy, a także innych organów oraz organizacji pozarządowych zaangażowanych w zwalczanie handlu ludźmi i pracy przymusowej oraz wspieranie ofiar. Może też mieć znaczenie dla organów zajmujących się tworzeniem uregulowań dotyczących zwalczania handlu ludźmi.

12. *Károly Nagy p. Węgrom*, skarga nr 56665/09, wyrok Wielkiej Izby z dnia 14 września 2017 r., ostateczny

- **brak zastosowalności art. 6 Konwencji (prawo do rzetelnego procesu sądowego – aspekt dostępu do sądu) a skarga nie-dopuszczalna w odniesieniu do stwierdzenia przez Sąd Najwyższy, że sądy cywilne nie mają jurysdykcji do rozpoznania roszczenia pastora z tytułu niesłusznego zwolnienia przez kościół**

Skarżący był pastorem zatrudnionym przez Węgierski Kościół Reformowany. W 2005 r. został zwolniony za komentarz, który wygłosił w lokalnej gazecie. Wniósł do sądu pracy powództwo o odszkodowanie przeciwko Kościołowi, ale postępowanie zostało umorzone z uwagi na brak jurysdykcji, ponieważ stosunek skarżącego z pracodawcą był uregulowany prawem kościelnym. Skarżący skierował następnie powództwo do sądów cywilnych, ale to postępowanie również zostało ostatecznie umorzone – po tym jak Sąd Najwyższy, po przeanalizowaniu stosunku umownego, orzekł, że sądy cywilne również nie mają jurysdykcji.

Skarżący twierdził przed Trybunałem, że orzeczenie Sądu Najwyższego stwierdzające, że sądy państwowe nie mają jurysdykcji, pozbawiło go dostępu do sądu z naruszeniem art. 6 ust. 1 Konwencji.

Wyrokiem z dnia 1 grudnia 2015 r. Izba Trybunału orzekła, czterema głosami do trzech, że nie doszło do naruszenia art. 6 ust. 1. Izba Trybunału stwierdziła, że – chociaż Sąd Najwyższy orzekł, że sądy państwowe nie mają jurysdykcji do rozpoznania roszczenia skarżącego – faktycznie zbadał on roszczenie w świetle właściwych zasad prawnych krajowego prawa kontraktowego. Skarżący nie może zatem twierdzić, że został pozbawiony prawa do rozpatrzenia istoty swego roszczenia. W dniu 2 maja 2016 r. sprawa została przekazana do Wielkiej Izby na wniosek skarżącego.

Trybunał przypomniał, że aby art. 6 ust. 1 Konwencji (prawo do rzetelnego procesu sądowego) miał zastosowanie w swym aspekcie cywilnym, musi istnieć spór ws. „prawa”, o którym można powiedzieć, przynajmniej na zasadzie spornej, że jest ono uznane w prawie krajowym, niezależnie od tego, czy prawo to jest chronione Konwencją.

Punktem wyjścia dla rozstrzygnięcia, czy przedmiotowe „prawo” ma rzeczywiście podstawę w prawie krajowym, muszą być postanowienia właściwego prawa krajowego i ich wykładnia przez sądy krajowe. Poza przypadkami oczywistej arbitralności do Trybunału nie należy kwestionowanie wykładni prawa krajowego dokonywanej przez sądy krajowe. Aby ocenić, czy art. 6 ust. 1 ma zastosowanie, należy wziąć pod uwagę to prawo, które było dochodzone przez powoda w postępowaniu krajowym. W przypadku istnienia rzeczywistego i poważne-

²¹ Zobacz także *L. E. p. Grecji*, skarga nr 71545/12, wyrok z dnia 21 stycznia 2016 r., tłumaczenie na język polski: <https://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/orzecznictwo-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka/download,944,1.html> Zobacz również *Chowdury i inni p. Grecji*, skarga nr 21884/15, wyrok z dnia 30 marca 2017 r., opisany w pkt 6 niniejszego przeglądu.

go sporu co do istnienia prawa dochodzonego przez powoda na podstawie prawa krajowego, rozstrzygnięcie sądów krajowych, że prawo takie nie istnieje, nie usuwa z mocną wsteczną sporności roszczenia.

Trybunał zauważył, że w obecnej sprawie kwestią bezsporny był fakt, że zgodnie z prawem krajowym roszczenia dotyczące wewnętrznych przepisów kościelnych nie mogą być egzekwowane przez organa państwowe. Nie było ponadto kwestionowane, że w razie ustalenia przez sądy, że zawiśły spór dotyczy roszczeń natury kościelnej nie podlegających egzekwowaniu przez organa krajowe, muszą one zakończyć postępowanie.

Główna kwestia, która pojawiła się przed sądami krajowymi, dotyczyła zatem tego, jaki dokładnie charakter miał stosunek istniejący między skarżącym a Kościołem Reformowanym.

Trybunał odnotował, że posługa skarżącego na rzecz Kościoła miała swą podstawę w akcie powołania wydanym przez probostwo parafii, którym przydzielono mu stanowisko pastora Węgierskiego Kościoła Reformowanego. Zgodnie z brzmieniem aktu powołania skarżącemu powierzono wykonywanie zadań „określonych przez przepisy kościelne”. Zamiast jednak zwrócić się ze swymi roszczeniami majątkowymi do sądów kościelnych, wszczął on postępowanie przed sądem pracy. Gdy postępowanie to zostało umorzone, zwrócił się do sądów cywilnych. Po szczegółowym zbadaniu kwestii jurysdykcji sądów państwowych oraz prawa dostępu do sądu osób pełniących posługę na rzecz Kościoła, wszystkie sądy krajowe umorzyły postępowania, uznając, że roszczenie skarżącego nie może być egzekwowane przed sądami krajowymi, ponieważ jego posługa duszpasterska i akt powołania, który był jej podstawą, podlegały prawu kościelnemu a nie państwowemu. Sąd Najwyższy potwierdził, że stosunek istniejący między skarżącym a Kościołem miał charakter kościelny.

Ustawodawstwo krajowe nie zapewniało kościołom ani ich przedstawicielom nieskrępowanego immunitetu chroniącego przed wszystkimi możliwymi roszczeniami cywilnymi. Roszczenie skarżącego nie dotyczyło uprawnienia ustawowego. Dotyczyło natomiast twierdzenia, że roszczenie finansowe wynikające z jego posługi na rzecz Kościoła, regulowanej prawem kościelnym, należało uważać za podlegające w rzeczywistości prawu cywilnemu. Po dokładnym zbadaniu charakteru jego roszczenia sądy krajowe, w zakresie, w jakim zajmowały się istotą sprawy, jednomyślnie orzekły, że nie miało to miejsca zgodnie z brzmieniem prawa krajowego.

Trybunał uznał, że rozstrzygnięcie sądów krajowych, zgodnie z którym posługa duszpasterska skarżącego podlegała prawu kościelnemu, oraz ich postanowienie o umorzeniu postępowania nie mogą być uznane za arbitralne lub w sposób oczywisty nieuzasadnione – zważywszy na ogólne ramy prawne i orzecznicze istniejące na Węgrzech w przedmiotowym czasie, tj. gdy skarżący złożył swe powództwo cywilne.

W rezultacie, mając na względzie naturę zarzutu skarżącego, podstawę jego posługi jako pastora, a także prawo krajowe w świetle jego interpretacji przez sądy krajowe, Trybunał stwierdził, że skarżący nie miał „prawa”, o którym można byłoby powiedzieć, przynajmniej na zasadzie spornej, że było uznane przez prawo krajowe. Przeciwnie stwierdzenie skutkowałoby stworzeniem przez Trybunał, poprzez wykładnię art. 6 ust. 1 Konwencji, prawa materialnego, które nie miało podstawy prawnej w pozwanym Państwie. A zatem art. 6 nie miał zastosowania do stanu faktycznego sprawy skarżącego, a skarga jest niezgodna *ratione materiae* z postanowieniami Konwencji. Trybunał orzekł, dziesięcioma głosami do siedmiu, że obecna skarga jest zatem niedopuszczalna.

Znaczenie wyroku dla Polski: Wyrok podtrzymuje wcześniejszą linię orzeczniczą Trybunału ukształtowaną m.in. wyrokiem Wielkiej Izby w sprawie *Sindicatul „Păstorul cel Bun” p. Rumunii*²², w której Trybunał uznał potrzebę poszanowania zasady autonomii związków wyznaniowych w odniesieniu do ich relacji z duchowieństwem (w tamtym przypadku w kontekście tworzenia związków zawodowych, w obecnej sprawie – w kontekście sporów związanych z zakończeniem posługi duchownego dla kościoła). W obecnej sprawie Trybunał potwierdził, że jeśli prawo krajowe w świetle spójnej wykładni sądów krajowych przewiduje brak właściwości sądów powszechnych do rozpatrywania roszczeń opartych na prawie kościelnym, sytuacja ta i związany z nią brak dostępu do sądu krajowego nie są objęte zakresem gwarancji prawa do rzetelnego procesu sądowego na podstawie art. 6 ust. 1 Konwencji.

Wyrok może mieć znaczenie zwłaszcza dla związków wyznaniowych, a także sądów pracy i sądów cywilnych, a także Sądu Najwyższego. Wyrok może mieć też znaczenie dla organów właściwych ds. uregulowań i kontroli prawa, w tym obszarze i w obszarze prawa dostępu do sądu.

²² *Sindicatul „Păstorul cel Bun” p. Rumunii*, skarga nr 2330/09, wyrok Wielkiej Izby z dnia 9 lipca 2013 r.

13. *Khamtokhu i Aksenchik p. Rosji*, skargi nr 60367/08 i 961/11, wyrok Wielkiej Izby z dnia 24 stycznia 2017 r., ostateczny

- **brak naruszeń art. 14 (zakaz dyskryminacji) w związku z art. 5 Konwencji (prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego) w odniesieniu do zarzutów, że przepisy regulujące podleganie karze dożywotniego pozbawienia wolności mają charakter dyskryminacyjny z uwagi na wiek i płeć**

Dwaj skarżący, dorośli mężczyźni odbywający karę dożywotniego pozbawienia wolności za przestępstwa, zarzucali – na podstawie art. 14 Konwencji w związku z art. 5 – traktowanie ich w sposób dyskryminujący w stosunku do innych kategorii skazanych, którzy z mocy prawa byli wyłączeni spod kary dożywotniego pozbawienia wolności.

Art. 57 rosyjskiego Kodeksu karnego przewiduje bowiem, że kara dożywotniego pozbawienia wolności może zostać wymierzona za pewne szczególnie poważne przestępstwa. Jednakże kara taka nie może zostać nałożona na kobiety, na osoby, które w chwili popełnienia przestępstwa nie miały ukończonego 18 roku życia, lub na osoby, których wiek w momencie skazania wynosił 65 lat lub więcej. Rosyjski Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie uznawał za niedopuszczalne skargi zarzucające niezgodność tego przepisu z konstytucyjną ochroną przed dyskryminacją, między innymi na tej podstawie, że jakkolwiek różnica w traktowaniu oparta jest na zasadach sprawiedliwości i względach humanitarnych oraz umożliwia wzięcie pod uwagę wieku oraz cech społecznych i fizjologicznych przy określaniu wymiaru kary.

W dniu 1 grudnia 2015 r. Izba Trybunału postanowiła zrzec się właściwości na rzecz Wielkiej Izby.

Trybunał po pierwsze zbadał, czy art. 14 przewidujący zakaz dyskryminacji znajduje zastosowanie w obecnej sprawie w związku z art. 5 Konwencji, chroniącym prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego.

Przypomniał, że art. 5 Konwencji nie wyklucza wymierzenia kary dożywotniego pozbawienia wolności w przypadkach, gdy kara taka jest przewidziana przez prawo krajowe. Zakaz dyskryminacji zawarty w art. 14 wykracza jednak poza korzystanie z praw i wolności, których zagwarantowania wymaga Konwencja i jej Protokoły od wszystkich Państw, i ma on zastosowanie również do tych dodatkowych praw – objętych generalnym zakresem zastosowania jakiegokolwiek artykułu Konwencji – które Państwo zdecydowało się dobrowolnie zapewnić. Wynika z tego, że sytuacje, gdy ustawodawstwo krajowe wyłącza pewne kategorie skazanych więźniów spod kary dożywotniego pozbawienia wolności, objęte są zakresem art. 5 ust. 1 dla celów zastosowalności art. 14 rozpatrywanego w związku z tym postanowieniem.

Trybunał zauważył następnie, że art. 57 rosyjskiego Kodeksu karnego ustanawia zasady wymiaru kary, które wprowadzają rozróżnienie na podstawie płci i wieku w odniesieniu do kary dożywotniego pozbawienia wolności, podczas gdy obie te przesłanki są zakazanymi podstawami dyskryminacji na mocy art. 14 Konwencji. Z powyższych względów art. 14 w związku z art. 5 ma zatem zastosowanie w obecnej sprawie.

Badając zgodność zaskarżonej sytuacji z art. 14 Konwencji, Trybunał uznał, że zasady wymiaru kary, które wyłączają kobiety i młodocianych sprawców oraz sprawców w wieku 65 lat lub powyżej spod kary dożywotniego pozbawienia wolności, prowadzą do różnego traktowanie ze względu na płeć i wiek. Ocenił następnie zgodność tego rozróżnienia z art. 14, biorąc pod uwagę jego cel i proporcjonalność.

Uznał, że zadeklarowany przez rząd cel promowania zasad sprawiedliwości i humanitaryzmu poprzez uwzględnienie wieku oraz „cech fizjologicznych” różnych kategorii przestępców może być uznany za uprawniony cel w kontekście zasad określania wymiaru kary i dla celów zastosowania art. 14 w związku z art. 5 ust. 1.

W odniesieniu do kwestii proporcjonalności, Trybunał zauważył, że kara dożywotniego pozbawienia wolności jest w rosyjskim Kodeksie karnym zastrzeżona dla kilku szczególnie poważnych przestępstw, w odniesieniu do których, po uwzględnieniu wszystkich okoliczności obciążających i łagodzących, sąd jest pewny, że jedynie kara dożywotniego pozbawienia wolności odpowiada przestępstwu. Wymierzenie tego rodzaju kary za jakiegokolwiek przestępstwo nie jest obowiązkowe ani automatyczne niezależnie od tego, jak poważne byłoby to przestępstwo.

Rozstrzygnięcia zapadłe w postępowaniach wobec skarżących oparte zostały na konkretnych stanach faktycznych ich spraw, a wymierzone im kary stanowiły efekt zindywidualizowanego zastosowania prawa karnego przez sąd, którego swoboda uznania przy wyborze odpowiedniej kary nie była ograniczona.

W tych okolicznościach, zważywszy na penologiczne cele ochrony społeczeństwa oraz ogólnego i indywidualnego odstraszenia, kary dożywotniego pozbawienia wolności wymierzone skarżącym nie wydają się arbitralne ani nieuzasadnione. Ponadto skarżący kwalifikować się będą do przedterminowego zwolnienia po pierwszych 25 latach kary pod warunkiem przestrzegania regulaminu więziennego, a więc w ich sprawach nie zachodzą kwestie porównywalne do tych, które miały miejsce w sprawach *Vinter i inni p. Zjednoczonemu Królestwu* ([Wielka Izba], nr 66069/09 i in., 9 lipca 2013 r.²³) oraz *Murray p. Holandii* ([Wielka Izba], nr 10511/10, 26 kwietnia 2016 r.)²⁴.

Trybunał uwzględnił ponadto następujące kwestie szczegółowe w odniesieniu do przesłanek wieku i płci.

W odniesieniu do różnego traktowania ze względu na wiek, zdaniem Trybunału brak jest powodów do kwestionowania różnego traktowania skarżących w stosunku do młodocianych sprawców. Wyłączenie młodocianych sprawców spod kary dożywotniego pozbawienia wolności jest zgodne ze wspólnym podejściem systemów prawnych wszystkich Układających się Państw Stron. Jest również zgodne ze standardami międzynarodowymi w tym obszarze²⁵, a jego oczywistym celem jest ułatwienie resocjalizacji młodocianych sprawców. Trybunał uznał, że pociąganie młodocianych sprawców do odpowiedzialności, niezależnie od powagi ich czynu, powinno następować z odpowiednim uwzględnieniem ich domniemanej niedojrzałości umysłowej i emocjonalnej, jak też większej elastyczności ich osobowości oraz zdolności do resocjalizacji i poprawy.

W odniesieniu natomiast do różnego traktowania skarżących w stosunku do sprawców w wieku 65 lat lub powyżej, Trybunał również nie dostrzegł powodów, by stwierdzić brak obiektywnego i rozsądnego uzasadnienia przepisów krajowych wyłączających sprawców w wieku 65 lat lub powyżej spod kary dożywotniego pozbawienia wolności. Cel tego przepisu co do zasady pokrywa się ze względami, które przemawiają za kwalifikowaniem się dorosłych sprawców płci męskiej w wieku poniżej 65 lat, takich jak skarżący, do przedterminowego zwolnienia po pierwszych 25 latach kary, a podejście to opisane zostało w sprawie *Vinter* jako wspólne dla prawodawstw krajowych, w których przewidziana jest kara dożywotniego pozbawienia wolności. W przypadku starszych sprawców jeszcze większe znaczenie ma to, aby możliwość skrócenia dożywotniego więzienia nie stała się jedynie iluzoryczną możliwością.

W odniesieniu do różnego traktowania ze względu na płeć Trybunał odnotował różne instrumenty europejskie i międzynarodowe odnoszące się do potrzeby ochrony kobiet przed przemocą ze względu na płeć, wykorzystaniem i molestowaniem seksualnym w środowisku więziennym, jak też do potrzeby ochrony ciąży i macierzyństwa. Rząd przedstawił dane statystyczne wskazujące na znaczącą różnicę między całkowitą liczbą osadzonych w więzieniu mężczyzn i kobiet, a także wskazał na względnie niską liczbę osób skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności. Trybunał uznał, że nie należy do niego przeprowadzanie ponownej – bo dokonanej już przez władze krajowe – oceny danych, którymi władze te dysponują, czy też względów penologicznych, które dane te mają wykazywać. W szczególnych okolicznościach tej sprawy istnieją wystarczające podstawy do uznania przez Trybunał, że istnieje interes publiczny w wyłączeniu kobiet-sprawców spod kary dożywotniego pozbawienia wolności poprzez regulację generalną.

W podsumowaniu Trybunał podkreślił, że naturalne jest, że władze krajowe, których obowiązkiem jest uwzględnianie, w granicach swej jurysdykcji, interesów również całego społeczeństwa, powinny korzystać z szerokiej swobody uznania w sytuacjach, w których mają rozstrzygać o sprawach wrażliwych, takich jak polityka karna.

Ponieważ delikatne kwestie, które zostały podniesione w obecnej sprawie, dotyczą dziedzin, w których (poza wyłączeniem młodocianych przestępców spod kary dożywotniego pozbawienia wolności) istnieje

²³ *Vinter i inni p. Zjednoczonemu Królestwu*, skargi nr 66069/09, 130/10 i 3896/10, wyrok Wielkiej Izby z dnia 9 lipca 2013 r., tłumaczenie na język polski: <https://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/orzecznictwo-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka/download,616,0.html>.

²⁴ *Murray p. Holandii*, nr 10511/10, wyrok Wielkiej Izby z dnia 25 kwietnia 2016 r., opisany w pkt 27 Załącznika D do raportu rocznego ws. wykonywania wyroków ETPCz za 2016 r.

²⁵ Zalecenie Komitetu Praw Dziecka (Komentarz ogólny nr 10 (2007)) w sprawie zniesienia wszystkich form dożywotniego pozbawienia wolności za przestępstwa popełnione przez osoby w wieku poniżej 18 lat: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/GeneralComment10-02feb07.pdf> oraz Rezolucja A/RES/67/166 Zgromadzenia Ogólnego NZ w sprawie praw człowieka w wymiarze sprawiedliwości, wzywająca państwa do rozważenia zniesienia wszystkich form dożywotniego pozbawienia wolności wobec takich osób. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/67/166.

niewielki obszar wspólny dla Państw Członkowskich, a generalnie wydaje się też, że prawo jest obecnie w fazie przejściowej, władzom każdego Państwa należy pozostawić szeroki margines oceny.

Trybunał uznał, że trudno jest zatem krytykować rosyjskiego ustawodawcę za ustanowienie – w sposób odzwierciedlający ewolucję społeczeństwa w tej sferze – wyłączenia pewnych grup przestępców spod kary dożywotniego pozbawienia wolności. Uwzględniając wszystkie kwestie, wyłączenie takie jest przejawem postępu społecznego w sprawach penologicznych. Wobec braku wspólnego podejścia Państw do kwestii wymierzania kary dożywotniego pozbawienia wolności władze rosyjskie nie przekroczyły swego marginesu oceny.

Trybunał stwierdził, że choć pozwane Państwo – dążąc do realizacji zasad sprawiedliwości i humanitaryzmu – z pewnością mogłyby rozciągnąć wyłączenie spod kary dożywotniego pozbawienia wolności na wszystkie kategorie sprawców, nie miało ono takiego obowiązku na podstawie Konwencji w świetle jej obecnej interpretacji przez Trybunał.

Mając na względzie praktykę stosowania kary dożywotniego pozbawienia wolności w Federacji Rosyjskiej, tak pod względem sposobu jej wymierzania, jak też możliwości jej późniejszej ponownej oceny, a także interesy całego społeczeństwa w zakresie, w jakim pozostają one w zgodzie z Konwencją, oraz mając na uwadze szeroki margines oceny przysługujący pozwanemu rządowi, Trybunał uznał, że zachowana została rozsądna proporcja między zastosowanymi środkami a realizowanym uprawnionym celem. Zaskarżone wyłączenia nie stanowiły zakazanego różnego traktowania. Dochodząc do tego wniosku, Trybunał wziął w pełni pod uwagę potrzebę interpretowania Konwencji w sposób harmonijny i zgodny z jej ogólnym duchem.

W konsekwencji Trybunał orzekł, szesnastoma głosami do jednego, że nie doszło do naruszenia zakazu dyskryminacji (art. 14 w związku z art. 5) ze względu na wiek, a dziesięcioma głosami do siedmiu – ze względu na płeć.

Znaczenie wyroku dla Polski: Wyrok dotyczy interesującego zagadnienia oceny jako dyskryminacji przypadków, w których, w ramach postępu społecznego, łagodzenia polityki karnej i uwzględniania szczególnych potrzeb niektórych grup osób, wprowadzono w prawie wyjątki od ogólnych uregulowań prawa karnego skutkujące złagodzeniem traktowania niektórych grup. W tym przypadku Trybunał rozważył zgodność z zakazem dyskryminacji zróżnicowanego traktowania na mocy prawa w odniesieniu do kary dożywotniego pozbawienia wolności z uwagi na wiek i płeć. Dopuszczając odmienne (łagodniejsze) traktowanie młodocianych sprawców, Trybunał powołał się na standardy międzynarodowe i istniejący w dużym zakresie konsensus Państw-Stron. Trybunał dopuścił jednak również łagodniejsze traktowanie sprawców w wieku od 65 lat, powołując się na mniejsze możliwości skorzystania przez te osoby z uwagi na ich wiek z ogólnych gwarancji dotyczących złagodzenia kary dożywotniego pozbawienia wolności. W odniesieniu do łagodniejszego traktowania kobiet Trybunał uznał za dopuszczalne powoływanie się przez Państwo na różnice fizjologiczne, a także przydał znaczenie względem związanym z ochroną przed przemocą ze względu na płeć, wykorzystaniem i molestowaniem seksualnym w środowisku więziennym, jak też potrzebom ochrony ciąży i macierzyństwa. Co szczególnie istotne, Trybunał w pierwszej kolejności Państwom przyznał rolę w ocenianiu danych krajowych dotyczących względów penologicznych i interesów społeczeństwa i wyciąganiu z nich wniosków.

Wyrok może mieć znaczenie zwłaszcza dla organów właściwych ds. uregulowań prawnych i kontroli prawa karnego, a także dla stosujących je sądów karnych i Sądu Najwyższego. Może mieć też znaczenie dla organów i sądów rozpatrujących zarzuty dyskryminacji.

14. *Lopes de Sousa Fernandes p. Portugalii*, skarga nr 56080/13, wyrok Wielkiej Izby z dnia 19 grudnia 2017 r., ostateczny

- brak naruszenia art. 2 Konwencji (prawo do życia – aspekt materialny) w odniesieniu do zarzutu zaniedbania medycznego skutkującego śmiercią pacjenta w sytuacji, w której zapewnione były odpowiednie ramy regulacyjne w służbie zdrowia celem zapewnienia ochrony życia pacjentów
- naruszenie art. 2 Konwencji (prawo do życia – aspekt proceduralny – aspekt skutecznego śledztwa) z uwagi na brak przeprowadzenia odpowiedniego dochodzenia w rozsądnym terminie w sprawie śmierci wynikającej z podejrzanego zaniedbania medycznego

W listopadzie 1997 r., po operacji mającej na celu usunięcie polipów nosa, u męża skarżącej rozwinęło się bakteryjne zapalenie opon mózgowych, które zostało wykryte dopiero po dwóch dniach od wypisania go ze szpitala. Został on kilkakrotnie ponownie przyjęty do szpitala, cierpiąc na ostry ból brzucha i biegunkę. Zmarł trzy miesiące po operacji z powodu skutków posocznicy wywołanej zapaleniem otrzewnej i perforacją przewodu pokarmowego.

W 1998 r. skarżąca napisała skargę do władz, stwierdzając, że nie otrzymała od szpitali odpowiedzi wyjaśniającej nagle pogorszenie zdrowia i śmierć jej męża. W odpowiedzi na jej list, Generalny Inspektor ds. Zdrowia wszczął dochodzenie i ostatecznie w 2006 r. nakazał wszczęcie postępowania dyscyplinarnego przeciwko jednemu z lekarzy; postępowanie to zostało jednak zawieszono na czas trwania postępowania karnego, które zostało wszczęte w 2002 r. Postępowanie karne zakończyło się w 2009 r. uniewinnieniem lekarza od zarzutu zabójstwa poprzez rażące zaniedbanie. W odrębnym postępowaniu okręgowa rada dyscyplinarna Stowarzyszenia Medycznego postanowiła nie podejmować dalszych działań, stwierdziwszy, że brak jest dowodów niewłaściwego postępowania lub zaniedbania medycznego. Wreszcie, powództwo cywilne o odszkodowanie wszczęte przez skarżącą w 2003 r. zostało oddalone wyrokiem z 2012 r., który został ostatecznie podtrzymany przez Naczelny Sąd Administracyjny w 2013 r.

Przed Trybunałem skarżąca skarżyła się na podstawie art. 2 na śmierć jej męża w szpitalu na skutek infekcji, której nabawił się w szpitalu, oraz braku staranności i zaniedbania medycznego. Skarżyła się ponadto, że organa dyscyplinarne, karne i cywilne, do których się zwróciła, nie wyjaśniły dokładnej przyczyny nagłego pogorszenia się stanu zdrowia jej męża. Wreszcie, skarżyła się ona także na długość i wynik postępowań krajowych.

Wyrokiem z dnia 15 grudnia 2015 r. Izba Trybunału orzekła, pięcioma głosami do dwóch, że doszło do naruszenia art. 2 Konwencji (prawo do życia) w jego aspekcie materialnym, stwierdziła także, jednomyślnie, naruszenie art. 2 w jego aspekcie proceduralnym. Na wniosek rządu sprawa została przekazana do Wielkiej Izby.

Wielka Izba rozpatrzyła skargę na podstawie dwóch aspektów art. 2 Konwencji – materialnego i proceduralnego.

A. Aspekt materialny art. 2 Konwencji (prawo do życia):

Zasady ogólne

Po zbadaniu swego wcześniejszego orzecznictwa w sprawach dotyczących zaniedbań medycznych Trybunał uznał za konieczne wyjaśnić swoje podejście w następujący sposób.

W kontekście zarzutów zaniedbania medycznego, materialne obowiązki pozytywne Państwa odnoszące się do leczenia ograniczone są do obowiązku uregulowania, to jest, obowiązku wprowadzenia skutecznych ram regulacyjnych, zobowiązujących szpitale, tak prywatne, jak i publiczne, do przyjęcia odpowiednich środków w celu ochrony życia pacjentów.

Nawet w przypadkach, w których zaniedbanie medyczne jest ustalone, Trybunał co do zasady stwierdzi naruszenie materialne art. 2 tylko wówczas, gdy właściwe ramy regulacyjne nie zapewniały odpowiedniej ochrony życia pacjenta. Jeśli Układające się Państwo odpowiednio wzięło pod uwagę konieczność zapewnienia wysokich standardów zawodowych personelu służby zdrowia oraz ochrony życia pacjentów, sprawy takie jak błąd w ocenie po stronie pracownika służby zdrowia lub zaniedbania w zakresie koordynacji między personelem służby zdrowia przy leczeniu danego pacjenta nie mogą same w sobie być uznane za wystarczające do pociągnięcia Układającego się Państwa do odpowiedzialności z punktu widzenia jego obowiązków pozytywnych ochrony życia na podstawie art. 2 Konwencji.

Pytanie, czy doszło do zaniechań ze strony Państwa w zakresie jego obowiązków regulacyjnych, wymaga skonkretyzowanej, a nie abstrakcyjnej oceny zarzucanych braków. W tym względzie, co do zasady, zadaniem Trybunału nie jest dokonywanie kontroli właściwego prawa i praktyki *in abstracto*, ale raczej ustalenie, czy sposób, w jaki zostały one zastosowane wobec skarżącego lub miały na niego wpływ, powodował naruszenie Konwencji. A zatem fakt, że ramy regulacyjne mogą być niedostateczne pod pewnym względem, sam w sobie nie jest wystarczający, by w grę wchodziły kwestie na gruncie art. 2. Należy wykazać, że te niedociągnięcia działały na szkodę pacjenta.

Trybunał ponadto podkreślił, że obowiązek regulacyjny Państw musi być rozumiany w szerszym znaczeniu obejmującym obowiązek zapewnienia skutecznego funkcjonowania tych ram regulacyjnych. Obowiązki

regulacyjne obejmują zatem środki konieczne w celu zapewnienia ich wdrożenia, w tym nadzór i egzekwowanie.

Opierając się na tym szerszym rozumieniu obowiązku Państw zapewnienia ram regulacyjnych, Trybunał przyjął, że odpowiedzialność Państwa na podstawie materialnego aspektu art. 2 Konwencji może wchodzić w grę w odniesieniu do czynów i zaniechań podmiotów świadczących opiekę zdrowotną w bardzo wyjątkowych okolicznościach, a mianowicie:

a) w przypadku, gdy życie danego pacjenta jest w sposób świadomy narażone na zagrożenie poprzez odmowę dostępu do ratującego życie leczenia w nagłych wypadkach; ten wyjątek nie rozciąga się na okoliczności, w których uznaje się, że pacjent otrzymał niewystarczające, nieprawidłowe lub opóźnione leczenie;

b) w przypadku, gdy z powodu dysfunkcji o charakterze systemowym lub strukturalnym w świadczeniach szpitalnych pacjent został pozbawiony dostępu do ratującego życie leczenia w nagłych wypadkach, a władze wiedziały lub powinny były wiedzieć o tym zagrożeniu i nie podjęły koniecznych środków w celu zapobieżenia zmaterializowaniu się tego zagrożenia, narażając w ten sposób życie pacjentów, w tym danego pacjenta.

Trybunał jest świadom, że na podstawie faktów niekiedy może być trudno odróżnić przypadki obejmujące jedynie zaniedbanie medyczne od przypadków, w których doszło do odmowy dostępu do ratującego życie leczenia w nagłych wypadkach, zwłaszcza że może występować grupa czynników przyczyniających się do śmierci pacjenta. Aby sprawa należała do tej drugiej kategorii, muszą zachodzić, łącznie, następujące czynniki:

(i) czyny i zaniedbania podmiotów świadczących opiekę zdrowotną muszą wykroczać poza zwykły błąd lub zaniedbanie medyczne, w ten sposób, że podmioty świadczące opiekę zdrowotną odmawiają pacjentowi leczenia w wypadkach nagłych z naruszeniem swych obowiązków zawodowych, mimo pełnej świadomości, że życie pacjenta jest zagrożone w razie nieudzielenia tego leczenia;

(ii) aby dana dysfunkcja mogła być przypisana władzom krajowym, musi być ona możliwa do obiektywnego i rzeczywistego zakwalifikowania jako systemowa i strukturalna, a nie obejmować jedynie jednostkowe przypadki, w których coś mogło być dysfunkcyjne w tym znaczeniu, że coś nie wyszło lub źle zafunkcjonowało;

(iii) musi zachodzić związek między zarzucaną dysfunkcją a szkodą poniesioną przez pacjenta; oraz

(iv) przedmiotowa dysfunkcja musiała wynikać z zaniechania przez Państwo wypełnienia jego obowiązku zapewnienia ram regulacyjnych w szerszym znaczeniu wskazanym powyżej.

Ocena przedmiotowej sprawy

Na podstawie faktów sprawy Trybunał stwierdził, że nie było wystarczających dowodów:

(i) odmowy udzielenia opieki medycznej,

(ii) dysfunkcji systemowej lub strukturalnej dotyczącej szpitali, w których mąż skarżącej był leczony lub

(iii) przewinienia możliwego do przypisania personelowi służby zdrowia wykraczającego poza zwykły błąd lub zaniedbanie medyczne lub braku wypełnienia przez personel służby zdrowia obowiązków zawodowych udzielenia leczenia w nagłych wypadkach.

Obecna sprawa dotyczyła zatem zarzutów zaniedbania medycznego, co oznacza, że materialne obowiązki pozytywne Portugalii ograniczały się do stworzenia odpowiednich ram regulacyjnych zobowiązujących szpitale, tak prywatne jak i publiczne, do przyjęcia odpowiednich środków w celu ochrony życia pacjentów.

Mając na względzie szczegółowe regulacje i standardy przewidziane w prawie krajowym i praktyce pożądanego Państwa w badanym obszarze, Trybunał uznał, że właściwe ramy regulacyjne nie wykazywały żadnych braków po stronie Państwa w zakresie obowiązku ochrony prawa do życia męża skarżącej.

Z tych względów, Trybunał orzekł piętnastoma głosami do dwóch, że nie doszło do naruszenia art. 2 Konwencji (prawo do życia) w jego aspekcie materialnym.

B. Aspekt proceduralny art. 2 Konwencji

Wielka Izba przypomniała, że obowiązek proceduralny na podstawie art. 2 w kontekście opieki medycznej wymaga, między innymi, by postępowania zostały zakończone w rozsądnym terminie. Ma to znaczenie nie tylko z uwagi na poszanowanie praw zawartych w art. 2 w każdej jednostkowej sprawie. Szybkie zbadanie spraw dotyczących zaniedbania medycznego w warunkach szpitalnych jest również istotne dla bezpieczeństwa wszystkich osób korzystających ze świadczeń opieki zdrowotnej.

W obecnej sprawie długość wszystkich trzech postępowań krajowych w sprawie skarżącej (dyscyplinarnych, karnych i cywilnych) nie była rozsądna.

Ponadto, nie można uznać, że zakres śledztwa dotyczącego zawiłych kwestii związanych z kontekstem medycznym – może ograniczać się jedynie do [ustalenia] czasu i bezpośredniej przyczyny śmierci osoby w celu zrealizowania obowiązków pozytywnych na podstawie art. 2. W przypadku, gdy *prima facie* możliwe do obrony jest twierdzenie, że ciąg zdarzeń mógł zostać wywołany zarzucanym niedbałym działaniem, które mogło się przyczynić do śmierci pacjenta, a zwłaszcza gdy w grę wchodzi zarzut zakażenia nabytego w szpitalu, można oczekiwać od władz przeprowadzenia całościowego badania sprawy.

Trybunał wytknął, że w obecnej sprawie nie przeprowadzono żadnego takiego badania. Sądy krajowe – zamiast dokonać całościowej oceny – podeszły do ciągu zdarzeń w tej sprawie jako do następujących po sobie przypadków medycznych, nie zwracając szczególnej uwagi na to, jak mogły one być ze sobą powiązane.

A zatem, system krajowy oceniany jako całość, stojąc w obliczu możliwego do obrony zarzutu zaniedbania medycznego skutkującego śmiercią męża skarżącej, nie zapewnił odpowiedniej oraz w rozsądnym terminie odpowiedzi zgodnej z obowiązkiem pozytywnym Państwa.

Trybunał stwierdził jednomyślnie naruszenie art. 2 Konwencji (prawa do życia) w jego aspekcie proceduralnym i zasądził na rzecz skarżącej 23 000 euro tytułem szkody niematerialnej, oddalił natomiast roszczenie w odniesieniu do szkody materialnej.

Znaczenie wyroku dla Polski: Wyrok stanowi istotne wyjaśnienie zakresu i zasad odpowiedzialności Państw Stron Konwencji w przypadkach śmierci pacjentów służby zdrowia. Jako główny obowiązek Państw na gruncie art. 2 Konwencji (chroniącego prawo do życia) Trybunał traktuje obowiązek wdrożenia stosownych ram regulacyjnych, zobowiązujących szpitale, tak prywatne, jak i publiczne, do przyjęcia odpowiednich środków w celu ochrony życia pacjentów. Środki te powinny obejmować też mechanizmy ich wdrożenia i kontroli, tak by były one przestrzegane w praktyce. Państwa mają też obowiązek reagowania na sytuacje dysfunkcji systemowych w opiece szpitalnej skutkujących pozbawieniem pacjentów dostępu do ratującego życie leczenia w nagłych wypadkach, jeśli widziały lub powinny były wiedzieć o takich dysfunkcjach. Państwa ponoszą także odpowiedzialność w przypadku świadomej odmowy przez pracowników służby zdrowia udzielenia świadczenia ratującego życie w takich przypadkach z narażeniem życia pacjenta. Trybunał wskazuje także przypadki, w których Państwa nie ponoszą odpowiedzialności w aspekcie materialnym za działania lub zaniechania pojedynczych pracowników służby zdrowia. Tym niemniej, każdorazowo na Państwie ciąży obowiązek o charakterze proceduralnym zbadania przypadków śmierci pacjentów poprzez przeprowadzenie skutecznego śledztwa i postępowania sądowego. W przypadkach, w których istnieją uzasadnione przesłanki, by twierdzić, że śmierć pacjenta nastąpiła z uwagi na zaniedbanie medyczne, władze nie mogą się ograniczać do ustalenia jedynie czasu i bezpośredniej przyczyny śmierci i traktować ciąg wydarzeń jako serii niepowiązanych przypadków.

Ten szczegółowy wyrok, wymagających dogłębnej analizy, może mieć znaczenie zwłaszcza dla organów odpowiedzialnych za organizację i regulację służby zdrowia, dla mechanizmów i organów kontrolnych oraz dyscyplinarnych w służbie zdrowia, Rzecznika Praw Pacjenta, a także poszczególnych jednostek służby zdrowia i pracowników. Może też mieć szczególne znaczenie dla sądów i prokuratury rozpatrujących przypadki śmierci pacjentów.

15. *M p. Holandii, skarga nr 2156/10, wyrok Izby z 25 lipca 2017 r., ostateczny*

- **naruszenie art. 6 ust. 1 i ust. 3 lit. c Konwencji (prawo do rzetelnego procesu sądowego i prawo do bronięcia się przez ustanowionego przez siebie obrońcę) w odniesieniu do ograniczeń nałożonych na ujawnianie przez oskarżonego informacji niejawnych swojemu obrońcy**
- **brak naruszenia art. 6 ust. 1 i ust. 3 lit. b Konwencji (prawo do rzetelnego procesu sądowego i prawo do obrony – aspekt dostępu do istotnych akt sprawy) w odniesieniu do ograniczeń nałożonych na dostęp obrony do informacji niejawnych (przeredagowanie niektórych dokumentów, rzekome nieudostępnienie innych)**

- **brak naruszenia art. 6 ust. 3 lit. d Konwencji (prawo do rzetelnego procesu sądowego i prawo do obrony – aspekt przesłuchania świadków) w odniesieniu do ograniczeń nałożonych na dostęp do informacji niejawnych, które obrona chciała wykorzystać do przesłuchania świadków, odmowy uwzględnienia niektórych świadków obrony i warunków przesłuchania innych świadków ze służby wywiadu**

Skarżący, były inżynier dźwięku oraz tłumacz pracujący dla Ogólnej Służby Wywiadu i Bezpieczeństwa Holandii (*Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst – AIVD*), został skazany za ujawnienie informacji stanowiącej tajemnicę państwową. Jego apelacje nie przyniosły powodzenia.

Przed Trybunałem skarżący w szczególności zarzucał, że postępowanie karne prowadzone przeciwko niemu naruszało art. 6 ust. 1 i ust. 3 lit. b, c i d Konwencji z tego względu, że AIVD sprawowała decydującą kontrolę nad dowodami, ograniczając dostęp zarówno skarżącego, jak i sądów krajowych, do informacji zawartej w dokumentach i kontrolując jej wykorzystanie oraz uniemożliwiając mu skuteczne przekazywanie poleceń swojemu obrońcy i przedstawianie dowodów ze świadków.

Prawo do posiadania odpowiedniego czasu i możliwości do przygotowania obrony – aspekt dostępu do istotnych akt sprawy (art. 6 ust. 1 i ust. 3 lit. b)

Trybunał zbadał zarzuty skarżący dotyczące nieujawnienia mu raportu z wewnętrznego śledztwa AIVD oraz faktu, że fragmenty dokumentów AIVD zawartych w aktach sprawy były przeredagowane.

W odniesieniu do kwestii *nieujawnienia raportu z wewnętrznego śledztwa AIVD*, Trybunał zauważył, że sądy krajowe nie stwierdziły, by zostało ustalone, że jakkolwiek raport w rzeczywistości istniał. Trybunał uznał za wystarczające, że żaden taki dokument nie znajdował się w rękach prokuratury, a zatem nie mógł stanowić części twierdzeń prokuratury. W zakresie, w jakim skarżący chciał wykazać, że śledztwo to mogło przynieść uniewinniające go informacje, Trybunał oddalił takie twierdzenie jako mające charakter całkowicie hipotetyczny.

W odniesieniu do *ujawnienia dokumentów w przeredagowanej formie*, Trybunał uznał, że zaccerniona informacja nie mogła sama w sobie być pomocna dla obrony. Ponieważ skarżący został oskarżony o przekazywanie informacji stanowiących tajemnicę państwową osobom nieupoważnionym do zapoznawania się z nią, jedyną kwestią w odniesieniu do tych dokumentów było to, czy stanowiły one tajemnicę państwową. Dowody, na podstawie których skarżący został skazany, obejmowały stwierdzenia AIVD zaświadczone, że przedmiotowe dokumenty były klasyfikowane jako tajemnica państwowa, i wyjaśniające potrzebę zachowania w tajemnicy informacji zawartych w tych dokumentach. Krajowy Prokurator ds. walki z terroryzmem potwierdził, że dokumenty zawarte w aktach sprawy postępowania karnego były rzeczywiście kopiami dokumentów, które miały odwzorowywać, a skarżący tego nie kwestionował. Pozostała możliwa do odczytania informacja była wystarczająca dla obrony i władz krajowych do przeprowadzenia wiarygodnej oceny charakteru informacji zawartej w dokumentach.

Z tych względów Trybunał jednomyślnie stwierdził, że nie doszło do naruszenia prawa do rzetelnego procesu i prawa do obrony gwarantowanego art. 6 ust. 1 i ust. 3 lit. b Konwencji w odniesieniu do udostępnienia części dokumentów niejawnych w przeredagowanej wersji i rzekomego nieudostępnienia innych dokumentów.

Prawo przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia oraz żądania obecności i przesłuchania świadków obrony (art. 6 ust. 1 i ust. 3 lit. d)

Trybunał zbadał zarzuty skarżącego dotyczące warunków, w jakich członkowie AIVD zostali przesłuchani jako świadkowie, a także odmowy wezwania niektórych członków AIVD jako świadków obrony.

Zauważył, że w tej sprawie obronie nie uniemożliwiono przesłuchania świadków oskarżenia w celu zweryfikowania prawdziwości zeznań, które złożyli na wcześniejszym etapie postępowania. W sprawie skarżącego chodziło raczej o to, że odmówiono mu dostępu do informacji, w które wtajemniczeni byli członkowie AIVD, a które byłyby w stanie poddać w wątpliwość jego winę.

Trybunał podkreślił, że całkowicie uprawniona jest strategia obrony w sprawach karnych zmierzająca do zasiania wątpliwości co do sprawstwa czynu poprzez wykazanie, że czyn mógł zostać popełniony przez kogoś innego. Nie uprawnia to jednak podejrzanego do składania pokrętnych wniosków o informację w nadziei, że przypadkiem pojawi się alternatywne wyjaśnienie. Dowody, na podstawie których sądy krajowe oparły skazanie skarżącego, obejmowały kilka elementów, które powiązały skarżącego bezpośrednio z dokumentami, które wyciekły, a także z nieupoważnionymi osobami, u których stwierdzono te dokumenty.

W tych okolicznościach nie można twierdzić, że sądy krajowe działały w sposób nieuzasadniony lub arbitralny, gdy nie dopuściły wszystkich wnioskowanych przez niego świadków lub gdy uznały, że na jego obronę nie wpłynęły poważnie warunki, w których przesłuchano dopuszczonych świadków.

W tych okolicznościach Trybunał jednomyślnie orzekł, że nie doszło do naruszenia prawa do rzetelnego procesu sądowego i prawa do obrony w zakresie prawa do przesłuchania świadków (art. 6 ust. 1 i ust. 3 lit. d Konwencji).

Prawo do bronięcia się osobiście lub przez ustanowionego obrońcę (art. 6. ust. 1 i ust. 3 lit. c)

Trybunał ocenił m.in. ograniczenia nałożone na prawo skarżącego do udzielania informacji i instrukcji swemu obrońcy. Przypomniawszy, że w swym orzecznictwie dopuszczał pewne ograniczenia na kontakty między klientem a jego adwokatem w sprawach dotyczących terroryzmu i przestępczości zorganizowanej.

Tym niemniej, jedynie w wyjątkowych okolicznościach oraz pod warunkiem wdrożenia odpowiednich i wystarczających zabezpieczeń przed nadużyciami, można odstąpić od fundamentalnej zasady poszanowania poufności między klientem a adwokatem. Procedura, w której prokuratura sama próbuje ocenić znaczenie ukrytej informacji dla obrony i dokonać wyważenia między interesami obrony a interesem ogólnym przemawiającym za utrzymywaniem informacji w tajemnicy, nie może być zgodna z wymogami art. 6 ust. 1.

W obecnej sprawie skarżący nie został pozbawiony dostępu do dowodów prokuratury: nakazano mu nie ujawniać swemu obrońcy informacji dowodowej w celu wykorzystania jej przez jego obrońcę. Nie było ingerencji w poufność relacji między skarżącym a jego obrońcą. Nie zastosowano niezależnego mechanizmu monitorowania informacji przekazywanych między skarżącym a jego obrońcą, skarżący był natomiast zagrożony ściganiem w razie ujawnienia obrońcy tajnych informacji. To co ma znaczenie, to fakt, że porozumiewanie się między skarżącym a jego obrońcą nie było swobodne i nieograniczone co do treści, czego wymaga co do zasady rzetelny proces.

Trybunał zgodził się, że zasady dotyczące poszanowania tajemnicy państwowej mają zastosowanie ogólne i zasadniczo brak jest powodów, by nie miały one mieć zastosowania w przypadkach, gdy członkowie personelu służby bezpieczeństwa są ścigani za przestępstwa związane z ich zatrudnieniem. Kwestią istotną dla Trybunału jest natomiast to, w jaki sposób zakaz ujawniania tajnych informacji wpływa na prawo do obrony podejrzanego, zarówno w związku z jego porozumiewaniem się ze swoimi obrońcami, jak i w odniesieniu do postępowania przed sądem.

W obecnej sprawie Prokurator Generalny zobowiązał się, że skarżący nie będzie ścigany za naruszenie obowiązku poszanowania tajemnicy, jeśli takie naruszenie jest uzasadnione prawem do obrony gwarantowanym przez art. 6 Konwencji. To skutkowało nałożeniem na skarżącego ciężaru decydowania, bez możliwości skorzystania z rady obrońcy, czy ujawnić fakty, które nie były jeszcze odnotowane w aktach sprawy, i podejmowania w tym zakresie ryzyka kolejnego ścigania, co było pozostawione w pełni do uznania Prokuratora Generalnego. Trybunał uznał, że nie można oczekiwać od podejrzanego o poważne przestępstwa, by był on w stanie przeprowadzić – bez pomocy specjalisty – ocenę korzyści wynikających z pełnego ujawnienia swej sprawy obrońcy w stosunku do zagrożenia ściganiem wynikającym z tego faktu.

W tych okolicznościach rzetelność postępowania została nieodwracalnie podważona poprzez ingerencję w porozumiewanie się między skarżącym a jego obrońcą. Trybunał jednomyślnie stwierdził, że doszło do naruszenia prawa do rzetelnego procesu i prawa do bronięcia się przez ustanowionego obrońcę gwarantowanych art. 6 ust. 1 i ust. 3 lit. c Konwencji.

Trybunał uznał również, że przeprowadzenie nowego procesu lub wznowienie postępowania krajowego na wniosek skarżącego stanowił będzie odpowiedni środek do naprawienia stwierdzonego naruszenia. Stwierdzenie naruszenia stanowi natomiast samo w sobie wystarczające słusne zadośćuczynienie w odniesieniu do szkody niemajątkowej.

Znaczenie wyroku dla Polski: istotny wyrok Trybunału dotyczący poszanowania prawa do porozumienia się oskarżonego ze swym obrońcą. Wynika z niego, że poszanowana powinna być nie tylko poufność kontaktów, ale także swoboda porozumiewania się i przekazywania obrońcy informacji dla sformułowania linii obrony. Nałożone ograniczenia na przekazywanie przez oskarżonego swemu obrońcy informacji niejawnych skutkowało w przedmiotowej sprawie nieodwracalnym podważeniem prawa do rzetelnego procesu sądowego. Trybunał rozpatrywał także inne skutki dla prawa do obrony ograniczeń wynikających z dostępu skarżącego

do dowodów o charakterze niejawnym, a także warunków dopuszczania i przeprowadzania przez sąd takich dowodów. Z wyroku wynika, że pewne ograniczenia mogą być dopuszczalne, jeśli nie podważają ogólnie rzetelności postępowania, w tym środki takie jak przesłuchiwanie świadków ze służby wywiadu w sposób uniemożliwiający ich identyfikację, udostępnianie niejawnych dokumentów w formie przeredagowanej, jeśli w istocie nie ogranicza to skuteczności obrony. Trybunał nie wykluczył, że ograniczenia w powoływaniu się na argumenty przed sądem wynikające z obowiązku ochrony informacji niejawnych przez oskarżonego mogą też być objęte kontrolą Trybunału, choć w obecnej sprawie Trybunał nie zbadał tego wątku.

Wyrok może mieć znaczenie zwłaszcza dla organów właściwych ds. uregulowań prawnych i kontroli prawa w zakresie ochrony informacji niejawnych i dostępu do niej w toku postępowań karnych, a także dla stosujących to prawo sądów, służb i innych organów, a także dla zawodów prawniczych (adwokatów i radców prawnych).

16. Medžlis Islamske Zajednice Brčko i inni p. Bośni i Hercegowinie, skarga nr 17224/11, wyrok Wielkiej Izby z dnia 27 czerwca 2017 r., ostateczny

- **brak naruszenia art. 10 Konwencji (wolność wyrażania opinii) w odniesieniu do zobowiązania organizacji pozarządowych do zweryfikowania oświadczeń na temat faktów zniesławiających osoby prywatne**

Skarżący, muzułmańska wspólnota religijna oraz trzy organizacje pozarządowe etnicznych Bośniaków w dystrykcie Brčko wysłali list do najwyższych władz dystryktu, wyrażając swoje zaniepokojenie procedurą powołania dyrektora publicznej wieloetnicznej stacji radiowej i zarzucając, że redaktor tej stacji, która została zaproponowana na stanowisko dyrektora, prowadziła działania, które były obraźliwe dla muzułmanów i etnicznych Bośniaków. Wkrótce potem list został opublikowany w trzech różnych dziennikach. Redaktor wytoczyła postępowanie cywilne o zniesławienie. Uznano, że skarżący ponoszą odpowiedzialność za zniesławienie i nakazano im wycofanie listu, w przeciwnym razie mieliby zapłacić odszkodowanie za szkodę niemajątkową.

Przed Trybunałem skarżący zarzucali, że ukaranie ich stanowiło naruszenie ich prawa do wolności wyrażania opinii gwarantowanego przez art. 10 Konwencji.

Trybunał zgodził się, że orzeczenia sądów krajowych stanowiły ingerencję w wolność wyrażania opinii skarżących. Ingerencja ta była przewidziana przez ustawę i zmierzała do realizacji uprawnionego celu, a mianowicie ochrony dobrego imienia innych osób. Główną zatem kwestią, którą musiał rozstrzygnąć Trybunał, była kwestia, czy ingerencja ta była konieczna w społeczeństwie demokratycznym.

Trybunał zauważył, że oskarżenie redaktor o obraźliwe działanie wobec osób innej narodowości lub religii mogło nie tylko zaszkodzić jej dobremu imieniu, ale także wyrządzić jej szkodę zarówno w jej środowisku zawodowym, jak i społecznym. A zatem, przedmiotowe oskarżenia były wystarczająco poważne, by móc naruszyć jej prawa chronione na podstawie art. 8 Konwencji (prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego).

Trybunał musiał więc zweryfikować, czy władze krajowe osiągnęły sprawiedliwą równowagę między dwiema wartościami gwarantowanymi przez Konwencję, a mianowicie, między wolnością wyrażania opinii skarżących chronioną na podstawie art. 10 Konwencji a prawem redaktor do poszanowania jej dobrego imienia na podstawie art. 8 Konwencji.

Trybunał na wstępie zauważył, że skarżący w żaden sposób nie znajdowali się w sytuacji podległości wynikającej ze stosunku pracy z publicznym radiem, który nakładałby na nich obowiązek lojalności, powściągliwości i dyskrecji w stosunku do tego radia. Z tego względu Trybunał nie musiał rozważać tej sprawy z punktu widzenia kwestii zidentyfikowanych w jego orzecznictwie w odniesieniu do ochrony tzw. sygnalistów (*whistle-blowing*).

Trybunał zgodził się także z organami krajowym, że odpowiedzialność skarżących za zniesławienie powinna być oceniana jedynie w odniesieniu do ich prywatnej korespondencji do władz lokalnych a nie publikacji listu w mediach, ponieważ nie udowodniono, by byli oni odpowiedzialni za jego publikację.

Trybunał podkreślił, że gdy organizacja pozarządowa zwraca uwagę na sprawy dotyczące interesu publicznego, spełnia ona rolę stróża publicznego (*public watchdog*) o podobnej doniosłości jak rola prasy. Może być ona określona jako rola stróża społecznego (*social watchdog*).

Z uwagi na obowiązki i odpowiedzialność nieodłącznie związane z korzystaniem z wolności wyrażania opinii, w obszarze dotyczącym wolności prasy gwarancje przyznane dziennikarzom przez art. 10 w związku z relacjonowaniem kwestii w interesie ogólnym stosują się z zastrzeżeniem, że działają oni w dobrej wierze w celu przedstawienia dokładnej i wiarygodnej informacji zgodnie z etyką dziennikarską. Te same względy mają zastosowanie do organizacji pozarządowych podejmujących się roli stróża społecznego.

Trybunał uznał też, że w procesie ważenia wchodzących w grę konkurujących interesów należy uwzględnić kryteria, które mają generalne zastosowanie w odniesieniu do rozpowszechniania zniesławiających wypowiedzi przez media przy wykonywaniu ich funkcji stróża publicznego.

Trybunał zbadał więc obecną sprawę z punktu widzenia tych kryteriów, a mianowicie:

a) Na ile znana jest osoba zainteresowana i co było przedmiotem zarzutów – Trybunał uznał, że Poprzez ubieganie się o stanowisko dyrektora stacji radiowej i biorąc pod uwagę, że informacja zawarta w liście poruszała kwestie w interesie publicznym, redaktor w sposób nieunikniony i świadomy weszła do domeny publicznej i sama poddała się dokładnej kontroli swych działań. W tych okolicznościach granice dopuszczalnej krytyki są odpowiednio szersze niż w przypadku, gdyby chodziło o zwykłą osobę wykonującą swój zawód.

b) Treść, forma i skutki informacji przekazanej władzom – Istotnym czynnikiem dla Trybunału było słownictwo użyte przez skarżących w zakwestionowanym liście. Nie stwierdzili oni bowiem wyraźnie, że część informacji, które przekazali władzom, pochodziła z innych źródeł, takich jak pracownicy radia. Swoją list rozpoczęli słowami „w świetle naszych informacji”, i nie wskazali w jasny sposób, że działają jako osoby przekazujące wiadomość. Trybunał uznał zatem, że w sposób dorozumiany zaprezentowali się jako osoby mające bezpośredni dostęp do tej informacji i w tych okolicznościach przyjęli oni odpowiedzialność za te wypowiedzi.

Innym istotnym czynnikiem dla Trybunału była kwestia, czy głównym celem zakwestionowanych wypowiedzi było przede wszystkim oskarżenie redaktor, czy też zawiadomienie właściwych funkcjonariuszy publicznych o zachowaniu, które wydawało im się nieprawidłowe lub bezprawne. Skarżący twierdzili, że ich intencją było poinformowanie właściwych władz o pewnych nieprawidłowościach i spowodowanie zbadania i zweryfikowania przez te władze zarzutów sformułowanych w liście. Jednakże, Trybunał zauważył, że zakwestionowany list nie zawierał żadnej prośby o przeprowadzenie badania i weryfikacji zarzutów.

Oceniając zaś skutki powyższych oskarżeń przekazanych władzom, Trybunał nie miał praktycznie wątpliwości, że rozważając je łącznie i w szczególnym kontekście, w jakim zostały one podniesione, zachowanie przypisane redaktor miało być postrzegane jako szczególnie niewłaściwe z punktu widzenia moralnego i społecznego. Zarzuty stawiały ją w bardzo niekorzystnym świetle i jako osobę nieokazującą szacunku oraz mającą pogardliwe poglądy i uczucia wobec muzułmanów i etnicznych Bośniaków. Sądy krajowe uznały, że przedmiotowe wypowiedzi zawierały zniesławiające oskarżenia, które wyrządziły szkodę jej dobremu imieniu, a Trybunał nie znalazł powodów, by uznać inaczej.

Fakt, że oskarżenia zostały przekazane ograniczonej liczbie funkcjonariuszy publicznych za pomocą prywatnej korespondencji nie eliminował możliwych szkodliwych skutków dla perspektyw zawodowych redaktor jako urzędnika cywilnego i dla jej reputacji zawodowej jako dziennikarza. Niezależnie też od tego, w jaki sposób list dostał się do mediów, można przyjąć, że jego opublikowanie umożliwiło debatę publiczną i spotęgowało szkodę wyrządzoną jej godności i reputacji zawodowej.

c) Autentyczność ujawnionej informacji – Najistotniejszym czynnikiem dla procesu ważenia interesów w obecnej sprawie była dla Trybunału kwestia autentyczności informacji przekazanej władzom. Trybunał przypominał, że w kontekście wolności prasy wymagane są szczególne podstawy, by media mogły zostać zwolnione ze swego zwykłego obowiązku weryfikacji wypowiedzi o faktach, które są zniesławiające dla osób prywatnych.

Podobnie jak w przypadku prasy, skarżący byli zobowiązani do zweryfikowania prawdziwości przedkładanych zarzutów. Trybunał podkreślił, że wymóg ten stanowi nieodłączną część *Kodeksu etyki i postępowania organizacji pozarządowych* (NGO)²⁶.

²⁶ <http://www.wango.org/codeofethics/ComplianceManual.pdf>.

Władze krajowe uznały natomiast, że zachodziła oczywista niespójność między tym, co pozwani usłyszeli od pracowników radia, a tym co relacjonowali w liście. Skarżący, jako organizacje pozarządowe, których członkowie cieszyli się dobrą reputacją w społeczeństwie, byli zobowiązani do dokładnego przedstawienia relacji pracowników, co stanowiło istotny element budowania i utrzymania wzajemnego zaufania i ich wizerunku jako kompetentnych i odpowiedzialnych uczestników życia publicznego.

Sądy krajowe ustaliły, że wbrew temu, co zarzucano, redaktor nie była autorem komentarzy relacjonowanych w tygodniku. Weryfikacja tego faktu przed jego przedstawieniem nie wymagała żadnego szczególnego wysiłku ze strony skarżących.

Trybunał nie znalazł powodów, by odstąpić od ustaleń uczynionych przez sądy krajowe, że skarżący nie udowodnili prawdziwości swych wypowiedzi, o których wiedzieli lub powinni byli wiedzieć, że były fałszywe. Uznał zatem, że skarżący nie mieli wystarczających podstaw faktycznych dla zarzutów na temat redaktor podniesionych przez nich w liście.

d) *Surowość sankcji* – Władze krajowe nakazały skarżącym poinformowanie władz, że wycofują się ze swojego listu, w przeciwnym razie mieliby zapłacić łącznie 1280 euro tytułem szkody niemajątkowej. W opinii Trybunału, kwota, którą nakazano zapłacić skarżącym, sama w sobie nie była nieproporcjonalna.

W podsumowaniu, Trybunał nie dostrzegł mocnych powodów, które wymagałyby zastąpienia opinii sądów jego własną opinią i odstąpienia od dokonanego przez te sądy wyważenia praw. Uznał, że zakwestionowana ingerencja dokonana została z istotnych i wystarczających powodów, a władze pozwanej Państwa znalazły sprawiedliwą równowagę między, z jednej strony, interesem skarżących związanym z wolnością wyrażania opinii, a z drugiej strony, interesem redaktor związanym z ochroną jej dobrego imienia. Władze działały zatem w ramach przysługującego im marginesu oceny.

Z powyższych względów Trybunał orzekł jedenastoma głosami do sześciu, że w sprawie tej nie doszło do naruszenia art. 10 Konwencji (prawo do wolności wyrażania opinii).

Znaczenie wyroku dla Polski: Trybunał potwierdził, że organizacje pozarządowe mogą pełnić podobną rolę stróża publicznego jak prasa i inne media, a zatem powinny mieć do nich zastosowanie zasady wypracowane przez Trybunał w odniesieniu do korzystania przez dziennikarzy z ochrony ich praw do wolności wyrażania opinii w związku z relacjonowaniem spraw w interesie ogólnym, ale także ich obowiązki. Wyrok stanowi kolejny przykład zastosowania przez Trybunał szczegółowych kryteriów z jego orzecznictwa dotyczących oceny, czy sądy krajowe dokonały właściwego wyważenia konkurujących praw – wolności wyrażania opinii organizacji pozarządowych w stosunku do prawa do poszanowania życia prywatnego, w tym dobrego imienia, innych osób (warto uwzględnić te kryteria w prowadzonych działaniach szkoleniowych). W obecnej sprawie Trybunał nadał szczególne znaczenie obowiązkowi zweryfikowania prawdziwości informacji relacjonowanych w prywatnej korespondencji skierowanej przez organizacje pozarządowe do władz, w których przedstawiły one zniesławiające oskarżenia wobec osoby ubiegającej się o stanowisko publiczne.

Wyrok może mieć znaczenie zwłaszcza dla organizacji pozarządowych oraz sądów i prokuratury rozpatrujących sprawy o zniesławienie i ochronę dóbr osobistych.

17. *Moohan i Gillon p. Zjednoczonemu Królestwu, skargi nr 22962/15 i 23345/15, decyzja Izby z 13 czerwca 2017 r., ostateczna*

- **brak zastosowalności art. 3 Protokołu nr 1 do Konwencji (praw do wolnych wyborów) i niedopuszczalność skargi dotyczącej zarzutu blankietowego zakazu głosowania przez osoby pozbawione wolności w referendum na temat niepodległości Szkocji – referendum nt. niepodległości nie było objęte zakresem art. 3 Protokołu nr 1**
- **brak zastosowalności art. 10 Konwencji (wolność wyrażania opinii) i niedopuszczalność skargi dotyczącej zarzutu blankietowego zakazu głosowania przez osoby pozbawione wolności w referendum na temat niepodległości Szkocji – art. 10 Konwencji nie ma zastosowania do prawa do głosowania w wyborach i referendach**

W październiku 2012 r. rządy Szkocji i Zjednoczonego Królestwa podpisały porozumienie w sprawie referendum na temat niepodległości Szkocji. Na podstawie *Ustawy o prawie do głosowania w referendum na*

temat niepodległości Szkocji skazani pozbawieni wolności nie mieli prawa do głosowania. Skarżący, obywatele brytyjscy odbywający kary dożywotniego pozbawienia wolności za umyślne zabójstwo, wystąpili o kontrolę sądową Ustawy. Ich wnioski zostały oddalone, a wniesienia apelacji odmówiono. Referendum na temat niepodległości odbyło się we wrześniu 2014 r.

Przed Trybunałem skarżący zarzucali na podstawie art. 10 Konwencji (wolność wyrażania opinii) oraz art. 3 Protokołu nr 1 do Konwencji (prawo do wolnych wyborów), że podlegali powszechnemu zakazowi głosowania w referendum na temat niepodległości.

Trybunał w pierwszej kolejności zbadał, czy można uznać, że referendum na temat niepodległości jest objęte zakresem art. 3 Protokołu nr 1. Przypomniął, że dotychczas zarówno on, jak i funkcjonująca poprzednio Europejska Komisja Praw Człowieka jednomyślnie orzekali, że art. 3 jest ograniczony do wyborów ciała ustawodawczego, a nie ma zastosowania do referendum.

Jednakże, jak słusznie zauważono na poziomie krajowym, w referendum na temat niepodległości ludność Szkocji głosowała w istocie nad przyszłym rodzajem ciała ustawodawczego. W konsekwencji na pierwszy rzut oka mogłoby się wydawać, że niewłaściwe jest, by takie referendum pozostawało poza sferą ochrony przewidzianej przez art. 3 Protokołu nr 1, podczas gdy „wybór ciała ustawodawczego” wchodzi w zakres tej ochrony. Trybunał uznał jednak, że właśnie taka konkluzja jest spójna z brzmieniem art. 3 oraz jego konsekwentną interpretacją dokonywaną przez organa konwencyjne.

Zważywszy, że istnieje wiele sposobów zorganizowania i funkcjonowania systemów wyborczych, a do Układających się Państw należy stworzenie własnej demokratycznej wizji na podstawie bogatego zróżnicowania rozwoju historycznego, różnorodności kulturowej i myśli politycznej w Europie, zdaniem Trybunału nie można wykluczyć, że proces demokratyczny opisany jako referendum przez Układające się Państwo może potencjalnie wchodzić w zakres art. 3 Protokołu nr 1. Jednakże aby tak było, proces ten musiałby odbywać się w rozsądnych odstępach czasu w drodze tajnego głosowania i na warunkach, które zapewniłyby ludności swobodę wyrażania opinii w wyborze ciała ustawodawczego.

Trybunał uznał, że art. 3 Protokołu nr 1 do Konwencji (prawo do wolnych wyborów) nie miał zastosowania w tej sprawie, a skarga jest zatem niezgodna z Konwencją *ratione materiae* i jako taka niedopuszczalna.

Oceniając zaś skargę na gruncie art. 10 Konwencji, chroniącego wolność wyrażania opinii, Trybunał przypomniał, że organa konwencyjne wielokrotnie stwierdzały, że art. 10 nie chroni prawa do głosowania – ani w wyborach, ani w referendum. A więc również ta część skargi jest niezgodna z Konwencją *ratione materiae* i niedopuszczalna.

Znaczenie decyzji dla Polski: wyrok stanowi podtrzymanie przez Trybunał dotychczasowej wąskiej wykładni zakresu zastosowania prawa do wolnych wyborów – jako ograniczonego na gruncie Konwencji jedynie do wyborów ciała ustawodawczych. Tym razem Trybunał odrzucił możliwość rozciągnięcia gwarancji prawa do wolnych wyborów z art. 3 Protokołu nr 1 jak też prawa do wolności wyrażania opinii z art. 10 Konwencji na głosowanie w referendach.

18. *Moreira Ferreira p. Portugalii (nr 2)*, skarga nr 19867/12, wyrok Wielkiej Izby z dnia 11 lipca 2017 r., ostateczny

- zastosowalność art. 6 Konwencji (prawo do rzetelnego procesu sądowego) w odniesieniu do odmowy wznowienia postępowania karnego przez sądy krajowe po stwierdzeniu naruszenia art. 6 przez Europejski Trybunał Praw Człowieka
- brak naruszenia art. 6 Konwencji (prawo do rzetelnego procesu sądowego – aspekt prawa dostępu do sądu i sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy w postępowaniu karnym) w odniesieniu do nieuwzględnienia przez Sąd Najwyższy wniosku o wznowienie i rewizję wyroku sądu karnego po wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, stwierdzającym naruszenie art. 6
- brak jurysdykcji Trybunału *ratione materiae* do zbadania zarzutu naruszenia art. 46 Konwencji (moc obowiązująca oraz wykonanie wyroków) w odniesieniu do braku wdrożenia przez Państwo środków indywidualnych w sprawie skarżącej

W dniu 21 marca 2012 r. Sąd Najwyższy wydał wyrok oddalający wniosek o wznowienie sprawy karnej zakończonej wyrokiem, złożony przez skarżącą po wydaniu przez Trybunał wyroku, w którym stwierdził on naruszenie art. 6 ust. 1 (zob. *Moreira Ferreira p. Portugalii*, skarga nr 19808/08, wyrok z dnia 5 lipca 2011 r.). W tamtym wyroku Trybunał stwierdził na podstawie art. 41 Konwencji, że ponowny proces lub wznowienie postępowania na wniosek skarżącej stanowić będzie, co do zasady, odpowiedni środek naprawienia stwierdzonego naruszenia. W tym względzie Trybunał odnotował wówczas, że art. 449 portugalskiego Kodeksu postępowania karnego umożliwia wznowienie postępowania krajowego, w przypadku gdy Trybunał stwierdził naruszenie praw i podstawowych wolności skarżącego.

Sąd Najwyższy orzekł jednak, że wyrok Trybunału nie pozostawał w sprzeczności ze skazaniem skarżącej i nie podnosił poważnych wątpliwości co do zasadności tego skazania, czego wymaga art. 449 ust. 1 lit. g Kodeksu postępowania karnego.

Skarżąca w drugiej skardze do Trybunału zarzucała, że Sąd Najwyższy błędnie zinterpretował pierwszy wyrok Trybunału, naruszając prawo do rzetelnego procesu sądowego (art. 6 ust. 1) oraz postanowienia art. 46 ust. 1 Konwencji dotyczące mocy obowiązującej i wykonywania wyroków Trybunału.

Trybunał zbadał w pierwszej kolejności, czy art. 46 Konwencji wyklucza zbadanie przez Trybunał drugiej skargi na podstawie art. 6 Konwencji. Uznał, że zarzucany brak rzetelności postępowania, które prowadzono w sprawie wniosku o wznowienie, a w szczególności błędy, którymi zdaniem skarżącej obarczone było uzasadnienie Sądu Najwyższego, stanowią nową informację w stosunku do poprzedniego wyroku Trybunału.

Ponadto, procedura nadzoru nad wykonaniem wyroku Trybunału, która wciąż zawisła była przed Komitetem Ministrów Rady Europy, nie uniemożliwiała rozważenia przez Trybunał nowej skargi w zakresie, w jakim obejmuje ona nowe aspekty, które nie zostały rozstrzygnięte w pierwotnym wyroku.

A zatem art. 46 Konwencji nie wyklucza zbadania przez Trybunał nowej skargi na podstawie art. 6 Konwencji.

Trybunał zbadał następnie, czy nowa skarga skarżącej jest zgodna ratione materiae z art. 6 ust. 1 Konwencji chroniącym prawo do rzetelnego procesu sądowego. W tym względzie Trybunał zauważył, że Sąd Najwyższy musiał porównać skazanie skarżącej z podstawami, na których Trybunał oparł swe stwierdzenie naruszenia Konwencji. Choć zadaniem Sądu Najwyższego było wydanie rozstrzygnięcia w sprawie wniosku o wznowienie, przeprowadził on również ponowne badanie co do istoty szeregu aspektów dotyczących kwestii nieobecności skarżącej na rozprawie apelacyjnej oraz konsekwencje jej nieobecności dla zasadności jej skazania i wyroku.

Zważywszy na zakres kontroli przeprowadzonej przez Sąd Najwyższy, Trybunał uznał, że należy ją uznać za dalszy ciąg postępowania zakończonego wyrokiem z 19 grudnia 2017 r., w którym utrzymano w mocy skazanie skarżącej. Kontrola Sądu Najwyższego ponownie koncentrowała się na rozpatrzeniu, w rozumieniu art. 6 ust. 1 Konwencji, zasadności oskarżenia w wytoczonej przeciwko skarżącej sprawie karnej. W konsekwencji, Trybunał uznał, że gwarancje z art. 6 ust. 1 Konwencji miały zastosowanie do postępowania przed Sądem Najwyższym.

W konsekwencji Trybunał oddalił zastrzeżenie rządu, który podnosił, że Trybunał nie posiada jurysdykcji *ratione materiae* do zbadania przedmiotu skargi wniesionej przez skarżącą na podstawie art. 6 Konwencji. Uznał większością głosów, że skarga jest dopuszczalna.

Badając *przedmiot sprawy* na podstawie art. 6, Trybunał odnotował wykładnię art. 449 ust. 1 lit. g Kodeksu postępowania karnego dokonaną przez Sąd Najwyższy, który uznał, że ten rodzaj nieprawidłowości proceduralnych, jakie zostały stwierdzone w sprawie skarżącej, nie daje podstaw do jakiegokolwiek automatycznego prawa do wznowienia postępowania.

Skutkiem tej wykładni było ograniczenie liczby przypadków wznowienia prawomocnie zakończonych postępowań karnych lub przynajmniej poddanie ich kryteriom ocenianym przez sądy krajowe. Trybunał uznał, że wykładnia ta nie wydaje się arbitralna i jest wsparta przez utrwalone orzecznictwo Trybunału, w świetle którego Konwencja nie gwarantuje prawa do wznowienia postępowania lub do innego rodzaju środka odwoławczego, za pomocą którego ostateczne rozstrzygnięcia sądowe mogłyby zostać uchylone lub skontrolowane. Brak jest również jednolitego podejścia wśród Państw członkowskich co do procedur funkcjonowania jakiegokolwiek istniejącego mechanizmu wznowienia. Trybunał ponadto podkreślił, że stwierdzenie

naruszenia art. 6 Konwencji generalnie nie stwarza sytuacji ciągłej i nie nakłada na pozwane Państwo ciągłego obowiązku proceduralnego.

Wielka Izba wyjaśniła także, że wyrok Izby Trybunału z 5 lipca 2011 r. stwierdzał, że ponowy proces lub wznowienie postępowania na wniosek skarżącej stanowi „co do zasady, odpowiedni środek naprawienia stwierdzonego naruszenia”. Ponowny proces lub wznowienie zostało więc opisane jako odpowiednie rozwiązanie, ale nie jako rozwiązanie konieczne czy wyłączne. Ponadto, użycie zwrotu „co do zasady” zwięźła zakres zalecenia, sugerując, że w niektórych sytuacjach ponowny proces lub wznowienie postępowania może nie stanowić odpowiedniego rozwiązania. Izba Trybunału powstrzymała się zatem od udzielania wiążących wskazówek co do sposobu wykonania jej wyroku, a zamiast tego postanowiła przyznać Państwu szeroki margines manewru w tym obszarze. Ponadto, Trybunał nie mógł przesądzać wyniku oceny sądów krajowych, czy w świetle konkretnych okoliczności sprawy właściwe będzie przyznanie ponownego procesu lub wznowienia postępowania.

Biorąc powyższe pod uwagę, wznowienie postępowania nie wydawało się jedynym sposobem wykonania wyroku Trybunału z 5 lipca 2011 r. – w najlepszym razie stanowiło ono najbardziej pożądaną opcję, której celowość należała do oceny sądów krajowych z uwzględnieniem prawa portugalskiego i szczególnych okoliczności sprawy.

Trybunał zauważył również, że Sąd Najwyższy w uzasadnieniu swego wyroku z dnia 21 marca 2012 r. przeanalizował treść wyroku Izby Trybunału z dnia 5 lipca 2011 r. i przedstawił własną jego interpretację. Zważywszy na przysługujący władzom krajowym margines oceny przy interpretacji wyroków Trybunału oraz zasady regulujące wykonywanie jego wyroków, Trybunał uznał, że zbędne jest wyrażenie stanowiska co do zasadności tej interpretacji. Wystarczające było ustalenie przez Trybunał, czy wyrok z dnia 21 marca 2012 r. nie był arbitralny, to jest, czy sędziowie Sądu Najwyższego nie wypaczyli lub nie przedstawili w nieprawdziwym świetle wyroku wydanego przez Trybunał.

Zdaniem Trybunału, nie można uznać, że sposób odczytania przez Sąd Najwyższy wcześniejszego wyroku Trybunału z 2011 r., oceniany jako całość, wynikał z oczywistego błędu co do faktów lub prawa, prowadząc do „odmowy sprawiedliwości”.

Mając na względzie zasadę subsydiarności oraz sposób sformułowania wyroku Trybunału z 2011 r., Trybunał uznał, że odmowa wznowienia przez Sąd Najwyższy postępowania, o co wnioskowała skarżąca, nie była arbitralna. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 marca 2012 r. w sposób wystarczający wskazywał podstawy, na jakich się on opierał. Podstawy te należały do obszaru objętego marginesem oceny władz krajowych i nie wypaczały stwierdzeń zawartych w wyroku Trybunału.

Trybunał stwierdził zatem dziewięcioma głosami do ośmiu, że nie doszło do naruszenia prawa do rzetelnego procesu sądowego chronionego art. 6 ust. 1 Konwencji.

Trybunał jednocześnie podkreślił, że powyższe względy nie mają na celu pomniejszenia znaczenia zapewnienia procedur krajowych, za pomocą których sprawa mogłaby zostać zbadana ponownie w świetle stwierdzenia przez Trybunał, że art. 6 Konwencji został naruszony. Przeciwnie, procedury takie mogą być uznane za istotny aspekt wykonywania wyroków Trybunału, a ich dostępność wskazuje na przywiązanie Układających się Państw do Konwencji oraz orzecznictwa Trybunału.

Skarżąca zarzucała również, że oddalenie przez Sąd Najwyższy jej wniosku o wznowienie postępowania karnego stanowiło naruszenie także art. 46 Konwencji (moc obowiązująca i wykonywanie wyroków Trybunału) poprzez zaniechanie wdrożenia środków indywidualnych wskazanych w pierwszym wyroku Trybunału. Trybunał przypomniał jednak, że jego jurysdykcja nie obejmuje kwestii przestrzegania przez Państwa jego wyroków – poza przypadkami objętymi tzw. procedurą naruszenia przewidzianą przez art. 46 ust. 4 i 5 Konwencji. A zatem skarga na brak naprawienia naruszenia art. 6 ust. 1 Konwencji stwierdzonego przez Trybunał w 2001 r. jest *ratione materiae* niezgodna z Konwencją.

Znaczenie wyroku dla Polski: kolejny z wyroków Trybunału²⁷ dotyczących problematyki wznowienia postępowania karnego na poziomie krajowym po stwierdzeniu przez Trybunał naruszenia gwarancji rzetelnego procesu sądowego (art. 6 ust. 1). Potwierdza tendencja w orzecznictwie Trybunału idąca w kierunku objęcia zakresem gwarancji prawa do rzetelnego procesu sądowego również postępowań, w których wnioski o wznowienie jest rozpatrywany w sposób merytoryczny i oddalany z uwagi na stwierdzenie w porządku krajowym braku zasadności wznowienia. Tym niemniej Trybunał akceptuje fakt, że nie każde jego stwierdzenie naruszenia art. 6 ust. 1 automatycznie gwarantuje prawo do wznowienia postępowania karnego w porządku krajowym (wniosek ten warto wziąć pod uwagę *per analogiam* przy rozważaniu również zasadności uzupełnienia prawa polskiego o możliwość wznowienia postępowań cywilnych). W postępowaniu krajowym, w którym wniosek jest rozpatrywany, konieczne jest jednak zachowanie wymogów rzetelności, i choć sądy krajowe dokonują interpretacji wyroków Trybunału, nie powinno to prowadzić do arbitralności. Istotną kwestią jest odpowiednie uzasadnienie orzeczeń krajowych w przedmiocie oddalenia/nieuwzględnienia wniosku o wznowienie. Trybunał jednocześnie zachęca Państwa do tworzenia tego typu procedur, które są istotnym instrumentem ułatwiającym wykonywanie wyroków Trybunału. Tym niemniej, Trybunał konsekwentnie podkreśla, że zarzuty dotyczące niewykonania w sposób właściwy jego wyroków, nie należą do jego kompetencji na podstawie art. 46 ust. 1 i 2 Konwencji, lecz powinny być rozpatrywane przez Komitet Ministrów.

Wyrok może mieć znaczenie zwłaszcza dla sędziów Sądu Najwyższego i Naczelnego Sądu Administracyjnego oraz sądów apelacyjnych, a także organów właściwych ds. uregulowań prawnych i kontroli prawa w kontekście wznowienia postępowań krajowych.

19. Regner p. Republice Czeskiej, skarga nr 35289/11, wyrok Wielkiej Izby z dnia 19 września 2017 r., ostateczny

- **zastosowalność i brak naruszenia art. 6 Konwencji (prawo do rzetelnego procesu sądowego – aspekt równości broni i kontradyktoryjności oraz sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy) w odniesieniu do braku dostępu do informacji niejawnych będących decydującymi dowodami w postępowaniu prowadzonym w ramach sądowej kontroli decyzji Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego w sprawie cofnięcia poświadczenia bezpieczeństwa**

We wrześniu 2006 r. Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego wydała decyzję o odwołaniu poświadczenia bezpieczeństwa skarżącego, umożliwiającego mu sprawowanie funkcji zastępcy pierwszego wiceministra obrony, na tej podstawie, że stwarzał on zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego. Decyzja nie wskazywała jednak informacji niejawnych, na których się opierała, gdyż były one opatrzone klauzulą „zastrzeżone” i zgodnie z prawem nie mogły być ujawnione skarżącemu.

Po wniesieniu odwołania przez skarżącego, dyrektor Agencji potwierdził istnienie tego zagrożenia. Wniosek skarżącego o dokonanie sądowej kontroli tej decyzji został następnie oddalony przez Sąd Miejski, któremu Agencja przekazała przedmiotowe dokumenty. Skarżącemu i jego adwokatowi nie zezwolono na zapoznanie się z nimi. Kolejne odwołania skarżącego nie przyniosły powodzenia.

Na podstawie art. 6 ust. 1 Konwencji (prawo do rzetelnego procesu sądowego) skarżący zarzucał, że postępowanie administracyjne było nierzetelne, gdyż nie mógł on uzyskać wedługładu w decydujące dowody, sklasyfikowane jako informacje niejawne, a które zostały udostępnione sądom przez pozwany organ.

W wyroku z dnia 26 listopada 2015 r. Izba Trybunału jednomyślnie orzekła, że nie doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 Konwencji, stwierdzając, że proces decyzyjny w możliwym zakresie spełniał wymogi kontradyktoryjności i równości broni oraz uwzględniał odpowiednie gwarancje ochrony interesów skarżącego.

²⁷ Zobacz także *Bochan p. Ukrainie* (nr 2) [Wielka Izba], nr 22251/08, wyrok Wielkiej Izby z dnia 5 lutego 2015 r., tłumaczenie na język polski: <https://bip.ms.gov.pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/orzecznictwo-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka/download,805,0.html> Patrz również opis w pkt 1 załącznika D do raportu w wykonywania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przez Polskę za 2015 r. Zobacz również *Meftah i inni p. Francji*, nr 32911/96 i in., wyrok Wielkiej Izby z dnia 26 lipca 2002 r.; *Lenskaya p. Rosji*, nr 28730/03, wyrok z dnia 29 stycznia 2009 r.; *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) p. Szwajcarii* (nr 2), nr 32772/02, wyrok Wielkiej Izby z dnia 30 czerwca 2009 r.; *Egmez p. Cypru*, nr 12214/07, decyzja z dnia 18 września 2012 r.; oraz *Yaremenko p. Ukrainie* (nr 2), nr 66338/09, wyrok z dnia 30 kwietnia 2015 r.

W dniu 2 maja 2016 r. sprawa została na wniosek skarżącego przekazana do Wielkiej Izby.

Wielka Izba w pierwszej kolejności zbadła, czy art. 6 ust. 1 Konwencji, chroniący prawo do rzetelnego procesu sądowego, ma zastosowanie w sprawie skarżącego.

Zauważyła, że możliwość wypełniania obowiązków przez skarżącego była uzależniona od posiadania upoważnienia do dostępu do informacji niejawnych. Odwołanie jego poświadczenia bezpieczeństwa uniemożliwiało mu zatem pełne wykonywanie swych obowiązków i miało niekorzystny wpływ na jego zdolność otrzymania nowego stanowiska w służbie cywilnej. W tych okolicznościach związek między decyzją o odwołaniu poświadczenia bezpieczeństwa skarżącego a utratą jego zatrudnienia i obowiązków nie był wątpliwy bądź odległy. A zatem może on powoływać się na prawo do kwestionowania przed sądami zgodności z prawem odwołania jego poświadczenia.

Stosunek zatrudnienia między skarżącym a Ministerstwem Obrony opierał się na postanowieniach Kodeksu Pracy, które nie zawierały żadnych szczególnych postanowień mających zastosowanie do funkcji sprawowanych w ramach administracji państwowej, a więc w przedmiotowym czasie nie było żadnej służby cywilnej, w tradycyjnym rozumieniu tego terminu, nakładającej na urzędników publicznych obowiązki i przywileje wychodzące poza zakres zwykłych ustaw. Ponieważ spory dotyczące zatrudnienia dotyczyły praw o charakterze cywilnym w rozumieniu art. 6 ust. 1 Konwencji, decyzja o cofnięciu poświadczenia bezpieczeństwa skarżącego oraz prowadzone następnie postępowania miały wpływ na jego prawa o charakterze cywilnym.

W tej sytuacji, nawet przyjmując, że skarżącego należało uważać za urzędnika cywilnego, miał on możliwość wystąpienia do sądów administracyjnych o kontrolę sądową decyzji Agencji. W konsekwencji Trybunał uznał, że art. 6 ma zastosowanie w obecnej sprawie w swym aspekcie cywilnym, a zatem skarżący może ubiegać się o status ofiary na potrzeby art. 34 Konwencji. Trybunał piętnastoma głosami do dwóch oddalił zastrzeżenia wstępne zgłoszone w tym względzie przez rząd.

Rozpatrując przedmiot sprawy, Trybunał odnotował, że zgodnie z wymogami prawa czeskiego dotyczącego postępowania w sprawie kwestionowania decyzji o odmowie wydania lub odwołaniu poświadczenia bezpieczeństwa, postępowanie wszczęte przez skarżącego podlegało dwojakim ograniczeniom w porównaniu z zasadami zwykłego ustawodawstwa gwarantującego rzetelny proces:

- po pierwsze, niejawne dokumenty i informacje nie były dostępne ani dla niego, ani dla jego adwokata;
- po drugie, w zakresie, w jakim decyzja o odwołaniu poświadczenia bezpieczeństwa opierała się na tych dokumentach, podstawy tej decyzji nie były mu ujawnione.

Trybunał wziął pod uwagę również uprawnienia przyznane sądom krajowym. Sądy miały nieograniczony dostęp do wszystkich dokumentów niejawnych, na których oparła się Agencja w celu uzasadnienia swej decyzji. Były one uprawnione do przeprowadzenia szczegółowego badania uzasadnienia podanego przez Agencję na rzecz nieujawniania dokumentów niejawnych. Mogły także zarządzić ujawnienie tych dokumentów, co do których uznały, że brak jest potrzeby ich klasyfikowania jako niejawne. Mogły również ocenić co do istoty decyzję Agencji ws. odwołania poświadczenia bezpieczeństwa i tam, gdzie to stosowne, uchylić arbitralną decyzję. Ich jurysdykcja obejmowała zatem wszystkie okoliczności faktyczne sprawy i nie była ograniczona do badania jedynie podstaw, na których opierał się skarżący. Został on przesłuchany przez sędziów i miał możliwość przedkładania swych oświadczeń również na piśmie.

Trybunał uznał, że sądy krajowe należycie wykonały uprawnienia kontrolne przysługujące im w tego typu postępowaniach zarówno w odniesieniu do oceny potrzeby zachowania poufności dokumentów niejawnych, jak i w odniesieniu do oceny uzasadnienia decyzji odwołującej poświadczenie bezpieczeństwa skarżącego. Uzasadniały ponadto swe orzeczenia z uwzględnieniem konkretnych okoliczności obecnej sprawy.

I tak, Naczelny Sąd Administracyjny uznał, że ujawnienie dokumentów niejawnych mogło skutkować ujawnieniem metod pracy służby wywiadowczej, ujawniając jej źródła informacji lub prowadząc do prób wpływania na potencjalnych świadków. Wyjaśnił, że z prawnego punktu widzenia nie było możliwe wskazanie, gdzie dokładnie występuje zagrożenie bezpieczeństwa, lub precyzyjne wskazanie względów leżących u podstaw decyzji Agencji wynikającej wyłącznie z informacji niejawnej. Stosownie do tego, nic nie wskazuje, by decyzja o opatrzeniu klauzulą przedmiotowych dokumentów była podjęta w sposób arbitralny lub służyła innym celom niż wskazany uprawniony interes, do którego dążono.

W opinii Naczelnego Sądu Administracyjnego z niejawnych dokumentów w sposób jednoznaczny wynikało, że skarżący nie spełniał już wymogów ustawowych, by powierzano mu tajemnice państwowe. Jego postępowanie narażało bezpieczeństwo narodowe na zagrożenie.

W tym względzie, Trybunał zauważył, że w marcu 2011 r. wobec skarżącego prowadzone było dochodzenie dotyczące udziału w przestępczości zorganizowanej, podżegania do popełniania i pomocnictwa w nadużyciu władzy publicznej; współudziału w nielegalnym wpływaniu na procedury przetargów i zamówień publicznych, a także podżegania do popełniania i pomocnictwa w naruszaniu obowiązujących regulacji dotyczących relacji gospodarczych. Zrozumiałe było, że w sytuacji, gdy istniały takie podejrzenia, władze uznały za konieczne podjąć szybkie działania bez oczekiwania na wynik postępowania karnego, jednocześnie uniemożliwiając ujawnienie na tym wczesnym etapie podejrzeń dotyczących osób zainteresowanych, co wiązałoby się z ryzykiem utrudnienia śledztwa.

Tym niemniej, w opinii Trybunału byłoby pożądane – w zakresie zgodnym z zachowaniem poufności i skuteczności dochodzeń w sprawie skarżącego – by władze krajowe, a przynajmniej Naczelny Sąd Administracyjny, wyjaśniły, choćby skrótowo, zakres przeprowadzonej przez nie kontroli i oskarżeń wobec skarżącego. W tym względzie Trybunał z zadowoleniem odnotował najnowszy pozytywny rozwój orzecznictwa Naczelnego Sądu Administracyjnego.

Mając jednak na względzie postępowanie jako całość, charakter sporu oraz margines oceny przysługujący władzom krajowym, Trybunał uznał, że ograniczenia zmniejszające korzystanie przez skarżącego z praw przyznanych mu zgodnie z zasadami kontrydiktoryjności i równości broni w postępowaniu zostały zrekompensowane w taki sposób, że nie wpłynęły one na słuszną równowagę między stronami w stopniu podważającym samą istotę prawa skarżącego do rzetelnego procesu sądowego.

Trybunał orzekł dziesięcioma głosami do siedmiu, że nie doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 Konwencji.

Znaczenie wyroku dla Polski: kolejny wyrok Trybunału dotyczący gwarancji prawa do rzetelnego procesu sądowego w kontekście stosowania ograniczeń w dostępie skarżącego do dokumentów niejawnych, tym razem w sprawie o charakterze sądownoadministracyjnym (sądowa kontrola prawidłowości decyzji ws. cofnięcia poświadczenia bezpieczeństwa przez organa bezpieczeństwa). W obecnej sprawie Trybunał przyznał szczególne znaczenie gwarancjom rzetelnego procesu sądowego realizowanym przez sądy w przypadku, gdy brak dostępu do informacji niejawnych skutkuje ograniczeniem równości broni i zasad kontrydiktoryjności wobec skarżącego. Znaczenie dla Trybunału miał szczególnie fakt, że kontrola decyzji administracyjnej przez sądy była pełna, tj. nie była ograniczona jedynie do kwestii formalnych, ale obejmowała także meritum sprawy. Istotne znaczenie miał także fakt, że sąd dokonał oceny także zasadności zachowania niejawności przedmiotowych dokumentów. Wreszcie, Trybunał podkreślił znaczenie odpowiedniego sformułowania uzasadnienia orzeczenia sądu w tej sprawie.

Wyrok może mieć znaczenie dla organów bezpieczeństwa, organów właściwych ds. ochrony informacji niejawnych, a także sądów administracyjnych i sądów powszechnych.

20. *Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy p. Finlandii, skarga nr 931/13, wyrok Wielkiej Izby z dnia 27 czerwca 2017 r., ostateczny*

- **brak naruszenia art. 10 Konwencji (wolność wyrażania opinii – aspekt wolności przekazywania informacji) w odniesieniu do zarządzenia ograniczającego masową publikację informacji podatkowych przez skarżące spółki w gazecie i w drodze usługi SMS**

Pierwsza skarżąca spółka (Satakunnan Markkinapörssi Oy) publikowała gazetę dostarczającą informacje na temat podlegających opodatkowaniu dochodów i aktywów fińskich podatników. Informacja ta była z mocy prawa publiczna²⁸. Druga skarżąca spółka (Satamedia Oy) oferowała usługę dostarczania informacji podatkowej za pomocą wiadomości tekstowych (SMS).

²⁸ Na mocy art. 5 *Ustawy o publicznym ujawnieniu i poufności informacji podatkowej*.

W kwietniu 2003 r. Rzecznik ds. Ochrony Danych Osobowych wystąpił do Rady ds. Ochrony Danych Osobowych o powstrzymanie skarżących spółek od przetwarzania danych podatkowych w sposób i w zakresie, w jakim robiły to w 2002 r., i od przekazywania takich danych do usług SMS-owych. Rada ds. Ochrony Danych Osobowych oddaliła wniosek Rzecznika na tej podstawie, że skarżące spółki zaangażowane były w działalność dziennikarską i jako takie były uprawnione do wyłączenia przewidzianego na podstawie art. 2 ust. 5 *Ustawy o ochronie danych osobowych*.

Sprawa została następnie przekazana do Naczelnego Sądu Administracyjnego, który w lutym 2007 r. wystąpił o orzeczenie prejudycjalne do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) w sprawie wykładni Dyrektywy UE w sprawie ochrony danych osobowych²⁹. W wyroku z dnia 16 grudnia 2008 r.³⁰ TSUE orzekł, że działania w odniesieniu do danych pochodzących z dokumentów znajdujących się na podstawie ustawodawstwa krajowego w domenie publicznej mogą być zakwalifikowane jako „działalność dziennikarska”, jeśli ich przedmiotem jest ujawnienie opinii publicznej informacji, opinii lub idei niezależnie od nośnika użytego w celu ich przekazania. We wrześniu 2009 r. Naczelny Sąd Administracyjny nakazał Radzie ds. Ochrony Danych Osobowych, by zakazała przetwarzania danych podatkowych w sposób i w zakresie, w jakim zrealizowały to skarżące spółki w 2002 r. Odnotowując, że TSUE stwierdził, że decydującym czynnikiem jest ocena, czy publikacja przyczynia się do debaty publicznej, czy też ma na celu jedynie zaspokojenie ciekawości czytelników, Naczelny Sąd Administracyjny uznał, że publikacja całej bazy danych zebranych na potrzeby dziennikarskie i przekazywanie informacji za pomocą usług SMS nie może być uważane za działalność dziennikarską.

Przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka skarżące spółki zarzucały, między innymi, naruszenie art. 10 Konwencji chroniącego wolność wyrażania opinii.

W wyroku z dnia 21 lipca 2015 r. Izba Trybunału orzekła, sześcioma głosami do jednego, że nie doszło do naruszenia tego postanowienia. W dniu 14 grudnia 2015 r. sprawa została przekazana na wniosek skarżących do Wielkiej Izby.

Trybunał na wstępie rozważył, *czy podatnicy mieli konkurujące prawo do prywatności na podstawie art. 8*.

Trybunał uznał w tym względzie, że fakt, że informacja znajdowała się już w domenie publicznej, niekoniecznie pozbawia ochrony z art. 8. Względy życia prywatnego wchodzą w grę tam, gdzie doszło do zebrania danych na temat konkretnej osoby, przetwarzania lub wykorzystywania danych osobowych lub publikacji przedmiotowych materiałów w sposób i w zakresie wykraczającym poza możliwy do przewidzenia w normalnych okolicznościach.

W obecnej sprawie dane zebrane, przetwarzane i opublikowane w gazecie przez skarżące spółki zawierały szczegóły zrealizowanych i niezrealizowanych dochodów podlegających opodatkowaniu oraz podlegających opodatkowaniu aktywów netto, a zatem jasno dotyczyły one życia prywatnego zainteresowanych osób, pomimo że zgodnie z prawem fińskim opinia publiczna mogła mieć do nich dostęp.

Trybunał uznał też, że decyzja Rady ds. Ochrony Danych Osobowych o zakazie przetwarzania danych podatkowych w zaskarżony sposób, utrzymana przez sądy krajowe, stanowiła ingerencję w prawo skarżących spółek do przekazywania informacji gwarantowane przez art. 10.

Następnie Trybunał zbadał, *czy ingerencja ta była przewidziana przez ustawę i miała uprawniony cel*.

Trybunał stwierdził w tym względzie, że ingerencja była przewidziana przez ustawę, a warunki właściwego ustawodawstwa w sprawie ochrony danych osobowych oraz charakter i zakres wyłączenia działalności dziennikarskiej, na którym chciały się oprzeć skarżące spółki, były stosowane w sposób wystarczająco przewidywalny po udzieleniu przez TSUE wskazówek interpretacyjnych Naczelnemu Sądowi Administracyjnemu.

Skarżące, jako pracownicy sektora mediów, powinny były być świadome, że masowe zbieranie danych i ich rozpowszechnienie w sposób „hurtowy” nie może być uznane za przetwarzanie „jedynie” do celów dziennikarskich.

²⁹ Dyrektywa 95/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 24 października 1995 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych osobowych i swobodnego przepływu tych danych <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:31995L0046&from=EN>.

³⁰ *Tietosuojaalvautuettu p. Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy, C-73/07*, wyrok z dnia 16 grudnia 2008 r. <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?sessionid=9ea7d2dc30dd03a11f8eea974c4fa27bc15880b50ca0.e34KaxiLC3qM-b40Rch0SaxyNbh0?text=&docid=76075&pageIndex=0&doclang=PL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=751300>.

Trybunał zgodził się też, że ingerencja dążyła do realizacji uprawnionego celu ochrony dobrego imienia i praw innych osób.

Oceniając, *czy ingerencja była niezbędna w społeczeństwie demokratycznym*, Trybunał przypomniał kryteria wskazane przez niego we wcześniejszym orzecznictwie, mające znaczenie przy przeprowadzaniu procesu walki konkurujących praw: do poszanowania życia prywatnego na podstawie art. 8 Konwencji i do wolności wyrażania opinii na podstawie art. 10.

Trybunał zbadał zatem niezbędność ingerencji w prawa skarżących z punktu widzenia następujących kryteriów:

(i) *Wkład publikacji do debaty w interesie publicznym*

Trybunał zauważył, że u podstaw fińskiej polityki ustawodawczej zakładającej publiczne udostępnianie danych podatkowych leżała potrzeba zapewnienia możliwości monitorowania przez opinię publiczną działań organów rządowych.

Tym niemniej, publiczny dostęp do danych podatkowych, podlegający jasnym zasadom i procedurom, a także ogólna przejrzystość fińskiego systemu podatkowego nie oznaczały, że kwestionowana publikacja sama w sobie wносиła wkład do debaty w interesie publicznym. Biorąc pod uwagę publikację jako całość i jej kontekst Trybunał, podobnie jak Naczelny Sąd Administracyjny, nie był przekonany, że publikacja danych podatkowych w sposób i w zakresie, w jakim zrobiły to skarżące spółki (nieobrobione dane zostały opublikowane *en masse* jako katalogi, prawie dosłownie), przyczyniła się do takiej debaty ani czy w rzeczywistości było to jej głównym celem.

(ii) *Przedmiot publikacji*

Trybunał miał na względzie, że publikacją skarżących było objętych około 1 200 000 osób fizycznych. Wszystkie te osoby były podatnikami, ale tylko bardzo nieliczne były osobami o wysokim dochodzie netto, osobami publicznymi lub znanymi osobistościami w rozumieniu orzecznictwa Trybunału. Większość osób, których dane zostały wymienione w gazecie, należała do grup o niskich dochodach.

(iii) *Sposób uzyskania informacji i jej prawdziwość*

Trybunał odnotował, że dokładność opublikowanej informacji nigdy nie była sporna, a dane nie zostały pozyskane nielegalnymi sposobami.

Tym niemniej jasne było, że skarżące spółki, które anulowały swój wniosek o dane skierowany do Krajowej Rady ds. Opodatkowania i zamiast tego wynajęły ludzi w celu zebrania danych podatkowych bezpośrednio w lokalnych urzędach podatkowych, stosowały politykę omijania normalnych kanałów pozyskiwania informacji, a więc również ustanowionych przez władze krajowe mechanizmów kontroli i równowagi regulujących dostęp i rozpowszechnianie.

(iv) *Treść, forma oraz konsekwencje publikacji*

Trybunał przypomniał, że co prawda dziennikarze mają możliwość wyboru – spośród wszystkich docierających do nich nowych informacji – tych, którymi się zajmą, i sposobu, w jaki to zrobią, wolność ta nie jest pozbawiona obowiązków.

Nawet jeśli w sprawie skarżących przedmiotowe dane podatkowe były publicznie dostępne w Finlandii, można się było z nimi zapoznawać jedynie w lokalnych urzędach podatkowych, a zapoznanie się z nimi podlegało jasnym warunkom. Dziennikarze mogli otrzymać dane podatkowe w formacie cyfrowym, ale jedynie w określonej ilości. Dziennikarze musieli wskazać, że wnioskuje o informację na potrzeby dziennikarskie oraz że nie będzie ona publikowana w formie listy. A zatem, choć informacja dotycząca osób była publicznie dostępna, dostępność tak podlegała szczegółowym regułom i zabezpieczeniu.

Dla Trybunału fakt, że przedmiotowe dane były dostępne opinii publicznej na podstawie prawa krajowego, niekoniecznie oznaczał, że mogły być one publikowane w nieograniczonym zakresie. Publikowanie danych w gazecie i dalsze ich rozpowszechnianie poprzez usługę SMS sprawiło, że stały się dostępne w sposób i w rozmiarze, który nie był zamierzony przez ustawodawcę.

Zabezpieczenia zawarte w prawie krajowym zostały do niego wprowadzone właśnie z uwagi na publiczną dostępność osobistych danych podatkowych, charakter i cel ustawodawstwa o ochronie danych osobowych oraz przewidziane w nim wyłączenie dziennikarzy. W tych okolicznościach władze pozwanego

Państwa korzystały z szerokiego marginesu oceny przy decydowaniu, w jaki sposób osiągnąć sprawiedliwą równowagę między poszczególnymi prawami chronionymi na podstawie art. 8 i 10 Konwencji.

Dokonując procesu ważenia tych praw, sądy krajowe dążyły do osiągnięcia równowagi między wolnością wyrażania opinii a prawem do prywatności zawartym w ustawodawstwie o ochronie danych osobowych. Stosując wyłączenie zawarte w art. 2 ust. 5 *Ustawy o ochronie danych osobowych* oraz test interesu publicznego wobec zaskarżonej ingerencji, przeanalizowały one, a w szczególności Naczelny Sąd Administracyjny, właściwe orzecznictwo Trybunału na podstawie Konwencji i orzecznictwo TSUE oraz starannie zastosowały orzecznictwo Trybunału do faktów obecnej sprawy.

(v) *Sankcja*

Trybunał przypomniał, że skarżącym spółkom nie zakazano publikowania danych podatkowych ani też dalszego wydawania gazety – pod warunkiem, że będą to czynić w sposób zgodny z prawem fińskim i regulacjami Unii Europejskiej dotyczącymi ochrony danych osobowych i dostępu do informacji.

Fakt, że ograniczenia nałożone na ilość publikowanej informacji w praktyce mogły sprawić, że część ich działalności gospodarczej stała się mniej dochodowa, nie stanowi jako taki sankcji w świetle orzecznictwa Trybunału.

W podsumowaniu Trybunał podkreślił, że właściwe władze krajowe, a w szczególności Naczelny Sąd Administracyjny, w sposób należyty wzięły pod uwagę zasady i kryteria wynikające z orzecznictwa Trybunału w odniesieniu do procesu ważenia między prawem do poszanowania życia prywatnego a prawem do wolności wyrażania opinii. Naczelny Sąd Administracyjny szczególne znaczenie nadał swemu ustaleniu, że publikacja danych podatkowych w ten sposób i w tym rozmiarze nie przyczyniała się do debaty w interesie publicznym, a skarżący nie mogli w istocie twierdzić, że uczynili to wyłącznie dla celów dziennikarskich w rozumieniu prawa krajowego i UE. Uzasadnienie powołane przez sądy krajowe było zarówno istotne, jak i wystarczające, by wykazać, że zaskarżona ingerencja była „niezbędna w społeczeństwie demokratycznym” oraz że władze pozwanego Państwa działały w ramach przysługującego im marginesu oceny przy poszukiwaniu sprawiedliwej równowagi między wchodzącymi w grę konkurującymi interesami.

Z powyższych względów Trybunał orzekł piętnastoma głosami do dwóch, że nie doszło do naruszenia art. 10 Konwencji chroniącego prawo do wolności wyrażania opinii.

Wielka Izba orzekła również, piętnastoma głosami do dwóch, że doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 Konwencji w odniesieniu do długości postępowania przed sądami krajowymi.

Znaczenie wyroku dla Polski – Wyrok dotyczy interesującego zagadnienia ochrony prawa do prywatności w odniesieniu do udostępniania przez dziennikarzy dokumentów dostępnych publicznie – w tym przypadku szczegółowych informacji podatkowych i majątkowych dotyczących poszczególnych osób. Trybunał podkreśla, że publiczny charakter pewnej informacji nie oznacza, że gwarancja prawa do ochrony życia prywatnego innych osób nie ma zastosowania. Udostępnianie takich informacji, np. przez dziennikarzy, musi służyć interesowi publicznemu. Upowszechnianie przez dziennikarzy całości dostępnych publicznie informacji niekoniecznie stanowi działanie do celów dziennikarskich w interesie publicznym. W tego typu przypadkach Państwa mają też możliwość nałożenia ograniczeń na sposób i zakres upowszechniania takich informacji przez inne podmioty, tak by znaleźć słuszną równowagę między potrzebą zapewnienia kontroli społecznej a prawem do prywatności osób, których dotyczy upublicznienie danych. Uprawnione może być stosowanie przez Państwa dodatkowych zabezpieczeń i ograniczeń, np. w liczbie danych przekazywanych osobom zainteresowanym.

Wyrok stanowi również kolejny przykład zastosowania przez Trybunał szczegółowych kryteriów z jego orzecznictwa dotyczących oceny, czy sądy krajowe dokonały właściwego wyważenia konkurujących praw – wolności wyrażania opinii dziennikarzy w stosunku do prawa do poszanowania życia prywatnego innych osób (warto uwzględnić te kryteria w prowadzonych działaniach szkoleniowych).

Wyrok stanowi również ciekawy przykład dialogu sędziowskiego między sądami krajowym, Trybunałem Sprawiedliwości UE a Europejskim Trybunałem Praw Człowieka.

Wyrok może mieć znaczenie zwłaszcza dla dziennikarzy, organów właściwych ds. ochrony dóbr osobistych oraz sądów, a także dla organów właściwych ds. uregulowań prawnych i kontroli prawa do ochrony danych osobowych.

21. *Simeonovi p. Bułgarii*, skarga nr 21980/04, wyrok Wielkiej Izby z dnia 12 maja 2017 r., ostateczny

- brak naruszenia art. 6 ust. 1 i ust. 3 lit. c Konwencji (prawo do rzetelnego procesu sądowego i prawo do bronięcia się przez ustanowionego przez siebie obrońcę) w odniesieniu do braku dostępu skarżącego do obrońcy w czasie pierwszych trzech dni zatrzymania policyjnego, który nie wpłynął na ogólną rzetelność procesu sądowego
- naruszenie art. 3 Konwencji (zakaz tortur i nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania) z uwagi na niewłaściwe warunki pozbawienia wolności skarżącego w powiązaniu z długością jego kary pozbawienia wolności oraz zastosowanym wobec niego ścisłym reżimem więziennym

Skarżący został zatrzymany w dniu 3 października 1999 r. pod zarzutem udziału w poważnym przestępstwie. Podczas trwającego trzy dni zatrzymania przez policję nie korzystał z pomocy obrońcy. W dniu 6 października 1999 r., gdy zostały mu postawione zarzuty w obecności obrońcy ustanowionego z urzędu, odmówił odpowiedzi na jakiegokolwiek pytania śledczych. W dniu 12 października 1999 r., gdy był przesłuchiwany w obecności dwóch obrońców ustanowionych przez siebie, zachował milczenie. W dniu 21 października 1999 r., korzystając z pomocy dwóch swoich obrońców, przyznał się do popełnienia zarzucanego przestępstwa. Kilka miesięcy później wycofał to przyznanie i przedstawił inną wersję wydarzeń. Został skazany na karę dożywotniego pozbawienia wolności.

W wyroku Izby z dnia 20 października 2015 r. Trybunał jednomyślnie stwierdził brak naruszenia art. 6 ust. 3 lit. c w związku z art. 6 ust. 1 w odniesieniu do braku dostępu do obrońcy w czasie pierwszych trzech dni zatrzymania przez policję. W dniu 14 maja 2016 r. sprawa została przekazana na wniosek skarżącego do Wielkiej Izby.

Trybunał zbadał sprawę z punktu widzenia prawa do rzetelnego procesu sądowego i prawa do bronięcia się przez ustanowionego obrońcę (art. 6 ust. 1 i ust. 3 lit. c Konwencji).

Przypomniał, że co do zasady dostęp do obrońcy musi być przyznany już od pierwszego przesłuchania podejrzanego, chyba że w świetle szczególnych okoliczności sprawy można wykazać, że zachodziły naglące powody, by ograniczyć to prawo. Nawet jeśli naglące powody mogą wyjątkowo uzasadnić odmowę dostępu do obrońcy, ograniczenie takie – z jakiegokolwiek powodu byłoby nałożone – nie może w niewłaściwy sposób zmniejszyć praw oskarżonego przysługujących na podstawie art. 6 Konwencji.

Prawo do obrony, co do zasady, będzie naruszone w sposób niemożliwy do naprawienia, jeśli obciążające zeznania złożone podczas przesłuchania przez policję przeprowadzonego bez jakiegokolwiek możliwości skorzystania z pomocy prawnej zostaną wykorzystane jako podstawa skazania.

Trybunał zbadał sprawę skarżącego w świetle następujących aspektów:

a) *Punkt początkowy prawa do pomocy prawnej z art. 6*

Trybunał uznał, że w obecnej sprawie punktem początkowym, od którego przysługuje prawo do pomocy prawnej, powinna być data zatrzymania skarżącego. W istocie, jego zatrzymanie było oparte na podejrzeniu popełnienia przez niego przestępstw i miało ono główny wpływ na jego sytuację, umożliwiając władzom przeprowadzenie środków dochodzeniowych z jego udziałem.

b) *Brak zrzeczenia się prawa do pomocy prawnej*

Nawet zakładając, że skarżący nie złożył wyraźnego wniosku o pomoc prawną w trakcie zatrzymania policyjnego, nie można uznać, że w sposób domniemany zrzekł się prawa do takiej pomocy. Policja w rzeczywistości zaniechała poinformowania go o tym prawie w czasie zatrzymania.

c) *Brak „naglących powodów”, by ograniczyć dostęp do obrońcy*

Trybunał zauważył, że nie zostały powołane żadne „naglące powody” w celu uzasadnienia ograniczenia dostępu skarżącego do obrońcy w czasie jego zatrzymania (takie jak bezpośrednie zagrożenie dla życia, integralności fizycznej oraz/lub bezpieczeństwa innych osób). Ponadto, ustawodawstwo krajowe w sprawie dostępu do obrońcy w czasie zatrzymania policyjnego nie przewidywało wyraźnie wyjątków od stosowania tego prawa.

d) Ogólna rzetelność postępowania

Brak wykazania „naglących powodów” ograniczenia dostępu skarżącego do obrońcy w obecnej sprawie zmusił Trybunał do przeprowadzenia bardzo dokładnej oceny rzetelności postępowania. Trybunał przypomniał, że na rządzie spoczywał obowiązek przekonującego wykazania, że skarżący mimo wszystko korzystał z rzetelnego procesu karnego.

Trybunał zauważył, że:

- o skarżący aktywnie uczestniczył we wszystkich etapach postępowania karnego; wycofał swe początkowe zeznania, przedstawiając odmienną wersję wydarzeń, a jego obrońcy zagwarantowali możliwość gromadzenia dowodów uniewinniających go i kwestionowali dowody przeciwko niemu;
- o skazanie skarżącego nie opierało się wyłącznie na jego przyznaniu, ale na całym zgromadzonym spójnym materiale dowodowym;
- o sądy w sposób należyty wzięły pod uwagę zgromadzone dowody, ustaliły, że prawa procesowe skarżącego przestrzegane i podały odpowiednie uzasadnienie swoich rozstrzygnięć zarówno pod względem faktycznym, jak i prawnym.

Zdaniem Trybunału nic nie sugeruje, by skarżący został formalnie lub nieformalnie przesłuchany w czasie zatrzymania policyjnego. Żadne dowody przeciwko skarżącemu nie zostały uzyskane ani dołączone do akt w czasie jego zatrzymania. Z żadnego dokumentu w sprawie nie wynika, by podczas około trzech dni zatrzymania skarżący uczestniczył w jakichkolwiek innych środkach dochodzeniowych (takich jak okazywanie w celu identyfikacji czy pobieranie próbek DNA). Ponadto, w świetle prawa krajowego było niemożliwe wykorzystywanie dowodów uzyskanych przeciwko niemu pod nieobecność obrońcy. Ponadto, skarżący zmienił swą wersję wydarzeń; nawet jego twierdzenia zgłaszane przed Trybunałem były bardzo ogólnikowe w tym względzie i nie przedstawił on żadnych konkretnych szczegółów aż do momentu złożenia swego stanowiska przed Wielką Izbą Trybunału.

Trybunał uznał, że z następujących faktów można wywieść dobrowolny charakter przyznania się skarżącego:

- o zachował milczenie w trakcie dwóch wcześniejszych przesłuchań;
- o w czasie przesłuchania i przyznania korzystał z pomocy prawnej i był poinformowany o swych prawach procesowych, a w szczególności o prawie do nieskładania obciążających zeznań;
- o jego odmowa złożenia zeznań nie miałaby żadnego wpływu na kolejne etapy postępowania karnego.

Ani przed sądami krajowymi, ani przed Trybunałem nie został wskazany kiedykolwiek związek przyczynowy między brakiem pomocy prawnej w czasie policyjnego zatrzymania skarżącego a jego przyznaniem się dwa tygodnie później w obecności ustanowionego przez niego obrońcy. W konsekwencji Trybunał uznał, że nieobecność obrońcy w czasie zatrzymania skarżącego w żaden sposób nie naruszyła jego prawa do nieskładania obciążających siebie zeznań. A zatem, nie skutkowało nieodwracalnym naruszeniem rzetelności postępowania karnego ocenianego jako całość.

W tej sytuacji Trybunał dwunastoma głosami do pięciu orzekł, że nie doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 i ust. 3 lit. c Konwencji (prawa do rzetelnego procesu sądowego i prawa do bronięcia się przez ustanowionego przez siebie obrońcę).

Znaczenie wyroku dla Polski: Wyrok przypomina i rozwija wcześniejsze orzecznictwo Trybunału (zwłaszcza w sprawie *Salduz p. Turcji*³¹) dotyczące problematyki braku dostępu do obrońcy na wczesnym etapie postępowania karnego prowadzonego przez policję. Trybunał ponownie przypomina swoje szczegółowe kryteria, według których ocenia takie przypadki (warto uwzględnić te kryteria w prowadzonych działaniach szkoleniowych). W przypadku, gdy brak było naglących powodów do niezapewnienia prawa do korzystania

³¹ *Salduz p. Turcji* (skarga nr 36391/02, wyrok Wielkiej Izby z dnia 27 listopada 2008 r.), tłumaczenie na język polski <https://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/orzecznictwo-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka/download,561,0.html> *Aras p. Turcji* (nr 2) (skarga nr 15065/07, wyrok z dnia 18 listopada 2014 r., tłumaczenie na język polski: <https://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/orzecznictwo-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka/download,748,0.html>) *Ibrahim i inni p. Zjednoczonemu Królestwu*, skargi nr 50541/08 i in., wyrok Wielkiej Izby z dnia 13 września 2016 r., tłumaczenie na język polski: <https://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/orzecznictwo-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka/download,951,0.html>.

z pomocy prawnej przez oskarżonego na etapie postępowania prowadzonego przez policję, Trybunał dokonuje szczególnie rygorystycznej oceny rzetelności całego postępowania karnego. Obecna sprawa stanowi przykład, w którym brak dostępu skarżącego do obrońcy w trakcie zatrzymania i pozostawiania do dyspozycji Policji w istocie nie miał związku ze złożeniem przez niego później obciążających siebie zeznania. Warto tu przy okazji przypomnieć, że Trybunał stwierdził naruszenie art. 6 Konwencji w odniesieniu do braku dostępu do obrońcy podczas przesłuchania przez policję w sprawie *Płonka p. Polsce* (skarga nr 20310/02, wyrok z dnia 31 marca 2009 r.).

Wyrok może mieć znaczenie zwłaszcza dla policji, prokuratury i sądów karnych, a także dla zawodów prawniczych (adwokatury i radców prawnych).

22. *Škorjanec p. Chorwacji*, skarga nr 25536/14, wyrok Izby z 28 marca 2017 r., ostateczny

- **naruszenie art. 3 (zakaz tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania – aspekt proceduralny skutecznego śledztwa) w związku z art. 14 Konwencji (zakaz dyskryminacji) z uwagi na brak realizacji przez władze krajowe obowiązku odpowiedniego zbadania aktu przemocy motywowanej dyskryminacją rasową przez asocjacje i powiązanie skarżącą z osobą pochodzenia romskiego**

Skarżąca i jej partner – osoba pochodzenia romskiego – zostali zaatakowani przez dwie osoby wykrzykujące obelgi o charakterze antyromskim zaraz przed oraz w trakcie ataku. Skarżącą potraktowano jako świadka w postępowaniu karnym, a nie jako ofiarę obok jej partnera.

Przed Trybunałem skarżąca zarzucała brak skutecznego wypełnienia przez władze krajowe swych pozytywnych obowiązków w odniesieniu do wymierzonego przeciwko niej aktu przemocy z pobudek rasistowskich, co naruszało art. 3 z w związku z art. 14 Konwencji.

Trybunał przypomniał, że spoczywający na władzach obowiązek ustalenia ewentualnego związku danego aktu przemocy z postawami rasistowskimi stanowi część obowiązków spoczywających na Państwach na podstawie art. 3 w związku z art. 14 Konwencji. Dotyczy on nie tylko aktów przemocy opartych na rzeczywistym lub postrzeganym statusie osobistym lub cechach ofiary, ale także aktów przemocy opartych na rzeczywistej lub domniemanej asocjacji lub powiązaniu (*association or affiliation*) ofiary z inną osobą, która rzeczywiście lub w sposób domniemany ma określony status lub chronioną cechę. W takich przypadkach władze powinny podjąć uzasadnione w danych okolicznościach działania, by zebrać i zabezpieczyć dowody, wyczerpać wszystkie praktyczne środki ujawnienia prawdy i wydać w pełni uzasadnione, bezstronne i obiektywne rozstrzygnięcia, nie pomijając podejrzanych faktów mogących wskazywać na przemoc z pobudek rasistowskich.

Art. 3 Konwencji wymaga zastosowania odpowiednich mechanizmów prawnokarnych, gdy poziom dotkliwości przemocy zastosowanej przez osoby prywatne wchodzi w zakres ochrony na mocy tego postanowienia. Zasady te mają zastosowanie *a fortiori* w sprawach przemocy motywowanej dyskryminacją rasową.

Trybunał uznał, że chorwacki system prawny zapewniał odpowiednie mechanizmy prawne gwarantujące skarżącą odpowiedni poziom ochrony w tej sprawie. Jednakże organa ścigania skoncentrowały śledztwo i swoją analizę jedynie na elemencie przestępstwa z nienawiści, związanego z atakiem na partnera skarżącej. Nie przeprowadziły natomiast całościowej oceny istotnych okoliczności i związku zachodzącego między relacją skarżącej z jej partnerem a rasistowską motywacją ataku wymierzonego w nich.

W zawiadomieniu o przestępstwie skarżąca przedstawiła konkretne zarzuty dotyczące rasistowskich pobudek przemocy wymierzonej w nią. Powoływanie się przez organa ścigania na fakt, że ona sama nie miała pochodzenia romskiego, a także zaniechanie przez nie uwzględnienia oraz ustalenia związku między rasistowską motywacją ataku a powiązaniem skarżącej z jej partnerem, skutkowały niedostateczną oceną okoliczności sprawy.

Trybunał uznał, że podważyło to adekwatność reakcji władz krajowych w wymiarze proceduralnym na zarzuty skarżącej dotyczące wymierzonego w nią aktu przemocy z pobudek rasistowskich w takim stopniu,

że reakcja ta nie była zgodna z obowiązkiem podjęcia przez władze wszelkich uzasadnionych kroków, by ujawnić, jaką rolę w sprawie mogły odgrywać pobudki rasistowskie.

Trybunał zatem jednomyślnie stwierdził, że doszło do naruszenia art. 3 Konwencji (zakaz tortur oraz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania) rozpatrywanego w związku z art. 14 Konwencji zakazującym dyskryminacji z powodu braku wypełnienia przez Państwa swych obowiązków proceduralnych dotyczących zbadania aktu przemocy o podłożu rasistowskim. Przyznał skarżącej 12 500 euro tytułem szkody niemajątkowej.

Znaczenie wyroku dla Polski: kolejny istotny przykład rozwijającego się orzecznictwa Trybunału dotyczącego obowiązku reakcji Państwa na gruncie art. 3 Konwencji (zakaz tortur oraz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania) na przypadki przestępstw z nienawiści – w tym przypadku przemocy o charakterze rasistowskim³². Trybunał już wcześniej wskazał na obowiązek Państw przeprowadzenia skutecznego śledztwa i postępowania sądowego, obejmujący wymóg zidentyfikowania także motywacji rasistowskiej sprawców. Obecnie Trybunał wskazał, że obowiązek taki ma zastosowanie także w przypadkach mających charakter dyskryminacji rasowej przez asocjacje i powiązanie danej osoby z inną osobą. W tym przypadku Trybunał zastosował wymóg skutecznego śledztwa i zbadania pobudek działania sprawcy aktu przemocy wobec osoby z uwagi na jej związek z osobą należącą do mniejszości etnicznej.

Wyrok może mieć znaczenie zwłaszcza dla policji, prokuratury i sądów, organów właściwych ds. zapobiegania dyskryminacji rasowej, a także dla organów właściwych ds. uregulowań prawnych i kontroli prawa dotyczącego przestępstw z nienawiści.

23. *Tagayeva i inni p. Rosji*, skargi nr 26562/07, 14755/08, 49339/08 i in., wyrok Izby z 13 kwietnia 2017 r., ostateczny

- naruszenie obowiązków Państwa podczas kryzysowej sytuacji związanej z wzięciem zakładników w Biesłanie w 2004 r.:
 - o naruszenie art. 2 Konwencji (prawo do życia) z uwagi na brak realizacji pozytywnego obowiązku zapobiegania zagrożeniu życia
 - o naruszenie art. 2 Konwencji (prawo do życia) z uwagi na brak realizacji obowiązku zaplanowania i kontroli operacji bezpieczeństwa wiążącej się z użyciem śmiertelnej siły w celu zminimalizowania zagrożenia życia
 - o naruszenie art. 2 Konwencji (prawo do życia) z uwagi na fakt, że użycie śmiertelnej siły przez funkcjonariuszy nastąpiło w większym zakresie niż absolutnie konieczne
 - o naruszenie art. 2 Konwencji (prawo do życia – aspekt proceduralny) z uwagi na brak realizacji obowiązku przeprowadzenia skutecznego śledztwa
- brak naruszenia art. 13 Konwencji (prawo do skutecznego środka odwoławczego) z uwagi na duże znaczenie faktu przyznania w kraju odszkodowań ofiarom i prowadzenia prac w komisjach parlamentarnych w celu ustalenia prawdy dotyczącej wydarzeń w Biesłanie
- zobowiązanie pozwanego Państwa na podstawie art. 46 Konwencji (moc obowiązująca oraz wykonywanie wyroków Trybunału) do podjęcia szeregu środków indywidualnych i generalnych, w tym zapewnienia odpowiednich ram prawnych i mechanizmów współpracy między władzami wojskowymi, bezpieczeństwa i cywilnymi w przypadkach operacji bezpieczeństwa na dużą skalę oraz jasnego sformułowania zasad i ograniczeń użycia śmiertelnej siły w czasie operacji bezpieczeństwa

Sprawa wynikała z ataku terrorystycznego na szkołę w Biesłanie, w Północnej Osetii (Rosja) we wrześniu 2004 r., który skutkowałam śmiercią ok. 334 cywilów, w tym 186 dzieci, którzy zostali wzięci jako zakładnicy.

³² *Abdu p. Bułgarii*, skarga nr 26827/08, wyrok z dnia 11 marca 2014 r., tłumaczenie na język polski: <https://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/orzecznictwo-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka/download,747,0.html>. *R.B. p. Węgrom*, skarga nr 64602/12, wyrok z dnia 12 kwietnia 2016 r., tłumaczenie na język polski: <https://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/orzecznictwo-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka/download,953,0.html>. Zobacz również *Sečić p. Chorwacji*, skarga nr 40116/02, wyrok z dnia 31 maja 2007 r.

W dniu 1 września 2004 r., krótko po godz. 9.00, grupa ciężko uzbrojonych terrorystów wkroczyła na dziedziniec szkoły podczas tradycyjnej ceremonii na rozpoczęcie roku szkolnego i zmusiła ponad 1100 osób obecnych do wejścia na salę gimnastyczną na parterze, gdzie następnie rozmieścili ładunki wybuchowe. Ok. 16 mężczyzn zakładników zostało zabitych później tego dnia. W dniu 3 września salą gimnastyczną, gdzie trzymali byli zakładnicy, wstrząsnęły trzy serie eksplozji, powodując wiele ofiar, czy to w trakcie samych eksplozji, czy to z powodu pożaru, czy też postrzelenia w trakcie próby ucieczki. Siły państwowe przypuściły wówczas szturm na budynek.

Przed Trybunałem skarżący zarzucali naruszenia art. 2 Konwencji w odniesieniu do pozytywnych obowiązków ochrony życia i śledztwa, planowania oraz kontroli operacji oraz użycia śmiertelnej siły, a także naruszenie art. 13 z uwagi na brak skutecznych środków odwoławczych.

Trybunał zbadał skargę na podstawie *art. 2 Konwencji (prawo do życia)* w następujących aspektach.

a) *Pozytywny obowiązek na podstawie art. 2 Konwencji zapobieżenia zagrożeniu życia*

Trybunał zauważył, że co najmniej kilka dni wcześniej władze miały wystarczająco konkretne informacje na temat planowanego ataku terrorystycznego na tym obszarze, wymierzonego w placówkę edukacyjną dnia 1 września. Informacje wywiadowcze porównywały zagrożenie z wcześniejszymi dużymi atakami podjętymi przez czeczeńskich separatystów, które skutkowały znacznymi ofiarami. Groźba tego rodzaju wskazywała wyraźnie na istnienie rzeczywistego i natychmiastowego zagrożenia dla ludności będącej potencjalnym celem ataku. Władze sprawowały w stopniu wystarczającym kontrolę nad sytuacją i można było od nich rozsądnie oczekiwać podjęcia środków będących w ich mocy, mogących w uzasadnionym stopniu doprowadzić do uniknięcia lub przynajmniej ograniczenia tego zagrożenia.

Choć pewne kroki zostały podjęte, generalnie można uznać, że środki prewencyjne były nieodpowiednie. Terrorysty byli w stanie z powodzeniem zebrać się, przygotować, podróżować i zająć swój cel, nie napotykając na drodze jakichkolwiek prewencyjnych rozwiązań w celu zapewnienia bezpieczeństwa. Nie było jednej struktury odpowiednio wysokiego szczebla, która byłaby odpowiedzialna za zarządzanie sytuacją, ewaluację i alokację środków, za stworzenie ochrony dla zagrożonej grupy, za skuteczne powstrzymanie rozszerzania się zagrożenia oraz komunikację z grupami terenowymi. Władze rosyjskie zaniechały podjęcia środków, które – rozsądnie oceniając – mogły być zapobiec lub zminimalizować znane zagrożenie.

Z powyższych względów Trybunał jednomyślnie stwierdził naruszenie art. 2 Konwencji (prawo do życia) w aspekcie zapobiegania zagrożeniom życia

b) *Obowiązek proceduralny na podstawie art. 2 Konwencji przeprowadzenia skutecznego śledztwa*

Trybunał odnotował, że przyczyna śmierci większości ofiar została ustalona na podstawie jedynie zewnętrznych oględzin ciała. Nie przeprowadzono dalszych badań, na przykład, by zlokalizować, wydobyć i porównać zewnętrzne przedmioty, takie jak fragmenty metalu, odłamki lub kule.

Choć krewni osób, które straciły życie w szkole, kilkakrotnie wnioskowali o przeprowadzenie ekshumacji ciał ofiar i wykonanie dodatkowych badań w celu wypracowania bardziej szczegółowych wniosków dotyczących przyczyn ich śmierci, żaden z takich wniosków nie został uwzględniony.

Jedna trzecia ofiar zmarła z powodów, których nie można było ustalić w sposób pewny z uwagi na rozległe oparzenia. Tak duża proporcja przypadków niewyjaśnionej śmierci wydaje się uderzająca. Trybunał zauważył także, że usytuowanie ciał zakładników w szkole nie zostało oznaczone ani zarejestrowane w jakikolwiek precyzyjny sposób. Brak tak podstawowej informacji jak miejsce śmierci ofiar przyczynił się do niejasności wokół okoliczności, w których ona nastąpiła. Zindywidualizowany opis położenia ofiar lub bardziej dogłębne zbadanie szczątków mogło zaś posłużyć za punkt wyjścia do wyciągnięcia wielu istotnych wniosków w trakcie śledztwa. W opinii Trybunału zaniechanie ustalenia tej podstawy do dalszych analiz stanowiło poważne naruszenie wymogów skutecznego śledztwa.

Trybunał wytknął ponadto, że nie zdołano odpowiednio zabezpieczyć, zebrać i zarejestrować dowodów w budynku szkolnym. Skutkowało to tym, że sporządzony raport był niekompletny w wielu istotnych aspektach.

Ponadto, istniał wiarygodny materiał dowodowy wskazujący na użycie przez funkcjonariuszy broni ogólnego rażenia w czasie pierwszych godzin szturm. Dowody te nie zostały jednak w pełni ocenione w trakcie śledztwa. Brak obiektywnej i bezstronnej informacji na temat wykorzystania takiej broni stanowił główne nie-

dociągnięcie śledztwa w wyjaśnianiu kluczowego aspektu wydarzeń i stworzenia podstawy do wyciągania wniosków na temat ogólnie działań władz i indywidualnej odpowiedzialności. Wniosek śledztwa, że nikt spośród zakładników nie został ranny lub zabity przez użycie śmiercionośnej siły przez funkcjonariuszy, jest nie do utrzymania. W powiązaniu z niekompletnością kryminalistycznego materiału dowodowego dotyczącego przyczyn śmierci i obrażeń, niedostatecznymi środkami w celu zabezpieczenia i zebrania dowodów z miejsca wydarzeń, wszelkie wnioski wysnute na temat odpowiedzialności karnej funkcjonariuszy w tym zakresie pozostawione były zdaniem Trybunału obiektywnych podstaw, a zatem były nieodpowiednie.

Z powyższych względów Trybunał jednomyślnie stwierdził naruszenie art. 2 Konwencji (prawo do życia) w jego aspekcie proceduralnym.

c) Planowanie i kontrola operacji bezpieczeństwa wiążącej się z zagrożeniem życia w świetle art. 2 Konwencji

Trybunał uznał już, że brak jednej koordynującej struktury mającej za zadanie centralne zarządzanie zagrożeniem, planowanie, przydzielanie środków i wymianę informacji z zespołami terenowymi przyczyniły się do braku podjęcia uzasadnionych kroków, które mogły być zapobiec lub zminimalizować zagrożenie, zanim się ono zmaterializowało.

Brak koordynacji pojawił się ponownie podczas kolejnych etapów reakcji władz. Kierownictwo oraz skład jednostki, która była odpowiedzialna za zarządzaniem kryzysem, zostały oficjalnie określone po ok. 30 godzinach od jego rozpoczęcia. Tak długa zwłoka w powołaniu kluczowej struktury, która miała przygotować oraz koordynować działania w reakcji na wzięcie zakładników, nie została wyjaśniona. Nawet gdy struktura ta została już powołana, jej konfiguracja nie było respektowana.

Brak formalnego kierownictwa operacji skutkowało poważnymi wadami w procesie decyzyjnym i koordynacji z innymi właściwymi organami. Plan operacji ratunkowej został przygotowany i przekazany do zainteresowanych służb dopiero dwa i pół dnia od rozpoczęcia się kryzysu. Nie przewidziano odpowiednich możliwości badań kryminalistycznych, przechowywania ciał i sprzętu do przeprowadzania sekcji zwłok. Niejasne jest, kiedy i jak podejmowane i przekazywane były do głównych partnerów najważniejsze decyzje, ani kto je podejmował.

Z powyższych względów Trybunał pięcioma głosami do dwóch stwierdził również naruszenie art. 2 Konwencji (prawo do życia) w aspekcie dotyczącym planowania i kontroli operacji bezpieczeństwa.

d) Użycie śmiercionośnej siły w trakcie operacji bezpieczeństwa w świetle art. 2 Konwencji

Ogólnie rzecz biorąc, z dowodów *prima facie* wynika zdaniem Trybunału twierdzenie, że funkcjonariusze użyli broni ogólnego rażenia w chwili, gdy terroryści i zakładnicy byli przemieszani. Z istnienia tych dowodów w połączeniu z brakiem przeprowadzenia odpowiedniego rozpoznania przyczyn śmierci i okoliczności użycia broni można wyciągnąć domniemania.

Pomimo braku pewności w odniesieniu do poszczególnych osób, znane elementy sprawy pozwoliły na wyciągnięcie przez Trybunał wniosku, że użycie siły przez funkcjonariuszy przyczyniło się, w pewnym stopniu, do ofiar wśród zakładników. Po pierwszych eksplozjach w sali gimnastycznej i otwarciu przez terrorystów ognia do uciekających zakładników, ryzyko strat ludzkich na masową skalę stało się rzeczywiste, a władze nie miały innego wyjścia niż przeprowadzić interwencję. W opinii Trybunału decyzja o posłużeniu się siłą przez funkcjonariuszy była uzasadniona w tych okolicznościach na podstawie art. 2 ust. 2 lit. a Konwencji.

Trybunał podkreślił, że dowództwo operacyjne powinno było podjąć szybkie i trudne decyzje co do zastosowania środków i metod w celu wyeliminowania, najszybciej jak to możliwe, zagrożenia stwarzanego przez terrorystów. Oprócz zagrożenia stwarzanego przez terrorystów dowódcy musieli jednak również uwzględnić życie ponad 1000 osób trzymanych jako zakładnicy, w tym setek dzieci. Zdaniem Trybunału, poważne niebezpieczeństwo związane z użyciem broni o ogólnym rażeniu w takich okolicznościach powinno być oczywiste dla każdej osoby podejmującej takie decyzje. Wszystkie istotne czynniki powinny być zostać zważone i starannie przeanalizowane z góry, a użycie takiej broni, jeśli niemożliwe do uniknięcia w tych okolicznościach, powinno być podlegać ścisłemu nadzorowi i kontroli na wszystkich etapach, tak by zminimalizować zagrożenie dla zakładników. Siły bezpieczeństwa wykorzystywały szeroki arsenał broni, a część z niej była niezwykle silna i zdolna wyrządzić dotkliwe obrażenia bez rozróżnienia zarówno terrorystom, jak i zakładnikom.

Głównym celem operacji powinna być ochrona życia osób przed bezprawną przemocą. Masowe użycie broni o ogólnym rażeniu stało w rażącej sprzeczności z tym celem i nie może być uznane za zgodne ze standardem staranności będącym warunkiem tego typu operacji wiążącej się z użyciem śmiertelnej siły przez funkcjonariuszy. Takie użycie materiałów wybuchowych i broni o ogólnym rażeniu, z którym wiązało się zagrożenie dla życia ludzkiego, nie może być uznane za absolutnie konieczne w tych okolicznościach.

Ponadto, krajowe ramy prawne nie określały najistotniejszych zasad i ograniczeń w przedmiocie użycia siły w ramach zgodnych z prawem operacji antyterrorystycznych, w tym prawnego obowiązku ochrony życia każdej osoby, czego wymaga Konwencja. W połączeniu z szerokim immunitetem w odniesieniu do wszelkich szkód wyrządzonych w trakcie operacji antyterrorystycznych sytuacja ta skutkowałą powstaniem groźnej luki w uregulowaniach dotyczących sytuacji możliwego pozbawienia życia. Rosja nie ustanowiła więc systemowych ram dla odpowiednich i skutecznych zabezpieczeń przed arbitralnością i nadużyciem siły.

Z powyższych względów Trybunał uznał pięćmioma głosami do dwóch, że masowe użycie śmiertelnej siły przez funkcjonariuszy w obecnej sprawie naruszyło art. 2 Konwencji (prawo do życia).

Badając skargi na podstawie art. 13 Konwencji (prawo do skutecznego środka odwoławczego), Trybunał przypomniał, że wszyscy skarżący otrzymali odszkodowanie od Państwa jako ofiary ataku terrorystycznego. Decyzja władz, by przyznawać odszkodowanie na podstawie stopnia odniesionej szkody, niezależnie od wyniku śledztwa, wydaje się zorientowana na ofiary, a zatem uzasadniona. Podjęto wysiłki, by uczcić żałobę i pomóc całej społeczności Biesłanu w odbudowaniu się po tych niszczących wydarzeniach. Środki te należy postrzegać jako część środków generalnych mających służyć wszystkim, którzy zostali dotknięci tymi wydarzeniami.

Poza mechanizmem kompensacyjnym, szczególnie znaczenie dla Trybunału miał dostęp do informacji, a zatem ustalenie prawdy dla ofiar zarzucanych naruszeń, jak też zapewnienie sprawiedliwości i zapobieżenie bezkarności sprawców. Zauważył, że oprócz śledztwa w sprawie ataku terrorystycznego, prowadzonych było szereg innych postępowań. Proces jednego ze schwytanych terrorystów doprowadził do jego skazania i dożywotniego pozbawienia wolności. Dwa postępowania karne wobec policjantów skutkowałą postawieniem im zarzutów i osądzeniem.

Ponadto, członkowie komisji parlamentarnych Parlamentu Osetii Północnej i Dumy Państwowej przeprowadzili szerokie i szczegółowe badanie wydarzeń. Przygotowane raporty odgrywały istotną rolę w zebraniu, zorganizowaniu i analizowaniu rozproszonej informacji na temat okoliczności użycia śmiertelnej broni przez funkcjonariuszy i zapewniły dostęp skarżących oraz generalnie opinii publicznej do wiedzy na temat aspektów poważnych naruszeń praw człowieka, które w przeciwnym razie pozostałyby niedostępne. W tym sensie ich praca może być uznana za aspekt skutecznych środków odwoławczych mających na celu zebranie wiedzy niezbędnej do wyjaśnienia faktów, odrębnych od obowiązków proceduralnych Państwa na podstawie art. 2 i 3 Konwencji.

W świetle powyższego Trybunał sześcioma głosami do jednego orzekł, że nie doszło do naruszenia art. 13 Konwencji (prawo do skutecznych środków odwoławczych).

Na podstawie art. 46 Konwencji (moc obowiązująca oraz wykonanie wyroków) Trybunał wskazał różne środki zarówno generalne, jak i indywidualne, jakie pozwane Państwo powinno podjąć, w tym dalsze niezależne środki zbierania informacji i ustalania prawdy, publiczne przyznanie i potępienie naruszeń prawa do życia w trakcie operacji bezpieczeństwa oraz większe upowszechnienie informacji oraz lepsze szkolenie policji, personelu sił wojskowych i bezpieczeństwa w celu zapewnienia ścisłego przestrzegania właściwych międzynarodowych standardów prawnych.

Trybunał wskazał także na konieczność zapobieżenia podobnym naruszeniom na przyszłość za pomocą odpowiednich ram prawnych odzwierciedlające standardy międzynarodowe w tym obszarze. Konieczne jest zwłaszcza zapewnienie odpowiednich krajowych instrumentów prawnych odnoszących się do operacji bezpieczeństwa na masową skalę oraz mechanizmów regulujących współpracę między władzami wojskowymi, bezpieczeństwa i cywilnymi w takich okolicznościach. Należy także zapewnić jasno sformułowane regulacje dotyczące zasad i ograniczeń użycia śmiertelnej siły w czasie operacji bezpieczeństwa.

Trybunał zasądził kwoty od 3000 euro do 50 000 euro wobec każdego skarżącego tytułem szkody niemajątkowej, oddalił natomiast roszczenia z tytułu szkody majątkowej.

Znaczenie wyroku dla Polski: Wyrok szczególnie istotny dla zdefiniowania pozytywnych obowiązków Państwa w zakresie zapobiegania aktom o charakterze terrorystycznym zagrażającym życiu ludzi, a także właściwego planowania, zarządzania i kontroli operacji prewencyjnych oraz operacji bezpieczeństwa w reakcji na wzięcie zakładników. Akcentuje obowiązki zapewnienia odpowiedniej koordynacji działania różnych organów: bezpieczeństwa, wojskowych i cywilnych w trakcie takich operacji. W odniesieniu do operacji prowadzonych w odpowiedzi na akty terroryzmu, wskazuje też na potrzebę takiego zaplanowania i organizacji operacji bezpieczeństwa, by zminimalizowane zostało, w możliwie najpełniejszym stopniu, zagrożenie życia ofiar aktu terroryzmu i przypomina, że głównym celem, jakim powinny się kierować organa bezpieczeństwa, jest ochrona życia tych ofiar. W ramach środków generalnych zobowiązuje Państwo do wdrożenia odpowiednich uregulowań i mechanizmów planowania i współpracy organów w takich przypadkach, a także jasnego uregulowania zasad użycia śmiercionośnej siły przez funkcjonariuszy. Podkreśla także znaczenie skutecznego śledztwa w takich przypadkach, w tym poprzez zabezpieczenie dowodów na miejscu, umożliwiającą ocenę także prawidłowości działania funkcjonariuszy, poprzez wykorzystanie stosownych dowodów kryminalistycznych w celu ustalenia dokładnych przyczyn śmierci wszystkich ofiar, a także gwarancje praw ofiar i ich krewnych występujących w postępowaniu. Podkreśla też znaczenie odszkodowania dla ofiar, a także wsparcia dla społeczności dotkniętej atakiem. Wreszcie, oprócz roli prokuratury i sądów, wyrok wskazuje również na pozytywne znaczenie prac komisji parlamentarnych w celu ustalenia prawdziwego przebiegu wydarzeń.

Wyrok może mieć szczególne znaczenie dla organów bezpieczeństwa, sił zbrojnych, obrony cywilnej, prokuratury, sądów i Parlamentu RP. Może mieć także znaczenie dla organów właściwych ds. uregulowań prawnych i kontroli prawa w zakresie operacji bezpieczeństwa i użycia śmiercionośnej siły w celu ochrony życia ludzkiego.

Załącznik E

Wykaz koniecznych zmian w prawie polskim i w praktyce jego stosowania dla wykonania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

Spis treści

I. Wykaz koniecznych zmian legislacyjnych dla wykonania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka – według stanu na dzień 31 grudnia 2017 r.	369
II. Informacja w zakresie zmian w praktyce koniecznych dla wykonania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka	372
III. Informacja nt. źródeł naruszeń Konwencji stwierdzonych w wyrokach Trybunału, będących skutkiem obowiązywania nieodpowiadającego standardom Konwencji prawa bądź wynikających z nieodpowiedniej praktyki – wyroki wydane w latach 2014–2017	372
IV. Wykaz spraw zawisłych w wykonywaniu przed Komitetem Ministrów RE według stanu na dzień 31 grudnia 2017 r., wraz z informacją o przyczynie stwierzonego naruszenia (tylko sprawy zakończone wyrokiem, bez ugód)	376

I. Wykaz koniecznych zmian legislacyjnych dla wykonania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka – według stanu na dzień 31 grudnia 2017 r.

Lp.	Nazwa aktu prawnego	Wyrok ETPCz lub standard ETPCz, dla wykonania którego nowelizacja ma znaczenie
1	<p>Zmiana Ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora oraz postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz. U. z 2004 r., Nr 179, poz. 1843 z późn. zm)</p> <p>– Ustawa została przyjęta w 2016 r. i weszła w życie w dniu 6 stycznia 2017 r.</p>	<p><i>Bąk p. Polsce</i> i <i>Majewski p. Polsce</i> (skargi nr 7870/04 i 52690/99) oraz wyrok pilotażowy <i>Rutkowski i inni p. Polsce</i> (skarga nr 72287/10) – grupy wyroków dotyczących przewlekłości postępowań karnych i cywilnych.</p> <p>Nowelizacja ta została zrealizowana przez przyjęcie w dniu 30 listopada 2016 r. <i>Ustawy o zmianie Ustawy – prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw</i> (Dz. U. z 2016 r., poz. 2103). Ustawa weszła w życie w dniu 6 stycznia 2017 r.</p>
2	<p>Zmiana Ustawy o ochronie zdrowia psychicznego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2017 r., poz. 2439)</p> <p>– Ustawa została przyjęta</p>	<p><i>Kędzior p. Polsce</i> (skarga nr 45026/07)</p> <p>Sprawa dotyczy niezgodnego z art. 5 ust. 1 lit. e Konwencji pozbawienia wolności skarżącego (osoby ubezwłasnowolnionej), a także naruszenia art. 5 ust. 4 Konwencji z powodu braku oceny legalności umieszczenia i przetrzymywania w domu pomocy społecznej oraz naruszenia art. 6 ust. 1 Konwencji z uwagi na brak bezpośredniego dostępu do sądu w celu wystąpienia o przywrócenie zdolności do czynności prawnych. W celu wykonania ww. wyroku oraz podobnego wyroku <i>K.C. p. Polsce</i> (skarga nr 31199/12), w Ministerstwie Zdrowia został opracowany projekt nowelizacji <i>Ustawy o ochronie zdrowia psychicznego oraz niektórych innych ustaw</i>. Nowelizacja została zrealizowana przez przyjęcie w dniu 24 listopada 2017 r. <i>Ustawy o zmianie Ustawy o ochronie zdrowia psychicznego oraz niektórych innych ustaw</i> (Dz. U. z 2017 r., poz. 2439). Ustawa weszła w życie w dniu 1 stycznia 2018 r. Na jej mocy wprowadzone zostały m.in. następujące zmiany:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wymóg orzeczenia sądu opiekuńczego o skierowaniu do domu pomocy społecznej w celu przyjęcia do takiego ośrodka osoby bez jej zgody, a za zgodą jej przedstawiciela ustawowego (art. 38 ust. 2 znowelizowanej Ustawy); - obowiązek okresowego (co najmniej raz na 6 miesięcy) badania stanu zdrowia psychicznego takiej osoby w zakresie uzasadniającym jej pobyt w domu pomocy społecznej (art. 38 ust. 5); - możliwość wystąpienia do sądu z wnioskiem o zmianę orzeczenia o przyjęciu do domu pomocy społecznej również przez osobę ubezwłasnowolnioną przebywającą w tym ośrodku (art. 41 ust. 1); - wymóg ustanowienia przez sąd dla osoby, której postępowanie dotyczy bezpośrednio, adwokata lub radcy prawnego z urzędu, nawet bez złożenia wniosku, jeżeli osoba ta ze względu na stan zdrowia psychicznego nie jest zdolna do złożenia wniosku, a sąd uzna udział adwokata w sprawie za potrzebny (art. 48 ust. 1).

3	<p>Zmiana Ustawy Prawo prasowe – Ustawa została przyjęta</p>	<p>Wizerkaniuk p. Polsce (skarga nr 18990/05) W wyroku tym Trybunał stwierdził naruszenie art. 10 Konwencji z powodu skazania redaktora naczelnego i współwłaściciela lokalnej gazety za publikację wywiadu z lokalnym posłem bez uzyskania jego wcześniejszej autoryzacji. Nowelizacja została zrealizowana przez przyjęcie w dniu 27 października 2017 r. <i>Ustawy o zmianie Ustawy Prawo prasowe</i> (Dz. U. z 2017 r., poz. 2173). Na jej mocy wprowadzone zostały zmiany w zakresie realizacji obowiązku uzyskania autoryzacji (nowy art. 14a <i>Ustawy Prawo prasowe</i>):</p> <ul style="list-style-type: none"> - dodano drugi wyjątek od obowiązku uzyskania autoryzacji – nie będzie ona konieczna, jeśli wypowiedź została uprzednio wygłoszona publicznie; - wprowadzono ściśle określone terminy na dokonanie autoryzacji (6 godz. w odniesieniu do dzienników i 24 godz. w odniesieniu do czasopism); - w przypadku przekroczenia ww. terminów, odmowy autoryzacji czy znacznej ingerencji w wypowiedź, dziennikarz będzie mógł opublikować dosłownie cytowaną pierwotną wypowiedź; - uznano, że dodanie nowych pytań, przekazanie nowych informacji czy zmiana kolejności wypowiedzi nie stanowi autoryzacji (zatem po upływie terminu na autoryzację dziennikarz będzie mógł opublikować dosłownie cytowaną pierwotną wypowiedź). <p>Dodatkowo, dokonana została częściowa depenalizacja publikacji wypowiedzi bez autoryzacji (odpowiedzialność jedynie wykroczeniowa, zagrożona karą grzywny), przy czym karze tej nie podlega dziennikarz publikujący wypowiedź identyczną z udzieloną (nowy art. 49b).</p>
4	<p>Zmiana Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – Ustawa została przyjęta (tzw. mała nowelizacja) – Prace w toku na poziomie rządowym (kompleksowa reforma systemu ochrony zabytków)</p>	<p>Potomski i Potomska p. Polsce (skarga nr 33949/05) W wyroku tym Trybunał stwierdził naruszenie art. 1 Protokołu nr 1 do Konwencji z powodu braku możliwości uzyskania przez skarżących wyłączenia za adekwatnym odszkodowaniem należącej do nich nieruchomości, na której znajduje się cmentarz żydowski wpisany na listę zabytków, co uniemożliwiło skarżącym korzystanie z niej. W celu wykonania ww. wyroku Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego przygotowało dwa projekty nowelizacji <i>Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami</i>. Pierwszy z nich, tzw. mała nowelizacja, został zrealizowany poprzez przyjęcie w dniu 22 czerwca 2017 r. <i>Ustawy o zmianie Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw</i> (Dz. U. z 2017 r., poz. 1595). Nowelizacja ta wprowadziła nowy zapis do <i>Ustawy o gospodarce nieruchomościami</i> (art. 13 ust. 5), ustanawiający wymóg uzyskania zgody wojewódzkiego konserwatora zabytków na rozporządzenie nieruchomością, na której znajduje się zabytkowy cmentarz. Zmiana ta ma na celu wyeliminowanie w przeszłości stanów faktycznych analogicznych do tego, który zaistniał w sprawie <i>Potomski i Potomska</i>. Natomiast tzw. duża nowelizacja, mająca na celu kompleksową reformę systemu ochrony zabytków, znajduje się w fazie opracowywania założeń przez MKiDN.</p>

5	<p>Zmiana Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich</p> <p>– Prace w toku na poziomie rządowym (kompleksowa nowelizacja)</p> <p>– Prace w toku w Senacie RP (nowelizacja w zakresie niezbędnym do wykonania wyroku)</p>	<p>Grabowski p. Polsce (skarga nr 57722/12)</p> <p>Sprawa dotyczyła pozbawienia wolności osoby nieletniej w ramach postępowania poprawczego bez właściwego postanowienia sądu oraz bez dokładnego wyjaśnienia podstawy prawnej dalszego pozbawienia wolności skarżącego w schronisku dla nieletnich.</p> <p>Prace nad nowelizacją <i>Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich</i> trwają równoległe na poziomie rządowym (w Ministerstwie Sprawiedliwości), gdzie przygotowywana jest kompleksowa zmiana Ustawy, zawierająca także zmiany mające na celu wykonanie wyroku w sprawie <i>Grabowski p. Polsce</i>, jak i w Senacie RP (podjęte w wyniku petycji Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka w sprawie inicjatywy ustawodawczej), zakładające nowelizację jedynie w zakresie niezbędnym do wykonania ww. wyroku.</p> <p>Rządowy projekt nowelizacji zakłada m.in.:</p> <ul style="list-style-type: none"> - doprecyzowanie procedury orzekania o przedłużeniu pobytu nieletniego w schronisku dla nieletnich po skierowaniu sprawy na rozprawę (art. 27 Ustawy); - rozszerzenie możliwości złożenia zażalenia na postanowienie o przedłużeniu pobytu w schronisku także na postanowienia wydane w ww. trybie (art. 29 Ustawy). <p>Projekt senacki zakłada zmianę art. 27 i 29 Ustawy poprzez wskazanie, że o przedłużeniu pobytu nieletniego w schronisku na okres dłuższy niż 3 miesiące sąd orzeka na posiedzeniu, określając czas stosowania tego środka. Ponadto na takie postanowienie będzie przysługiwało zażalenie.</p>
6	<p>Zmiana Ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta</p> <p>– Brak dalszego procedowania nowelizacji opracowanej przez Ministerstwo Zdrowia po rezygnacji z prac nad nią w 2016 r.; brak nowych projektów nowelizacyjnych</p>	<p>Tysiąc p. Polsce (skarga nr 5410/03)</p> <p>Sprawa dotyczyła nieskuteczności władz krajowych w wypełnieniu zobowiązania do poszanowania życia prywatnego skarżącej, poprzez brak w 2000 r. ram proceduralnych gwarantujących dostęp do świadczeń medycznych przewidzianych przez prawo (naruszenie art. 8 Konwencji).</p> <p>R. R. p. Polsce (skarga nr 27617/04)</p> <p>Sprawa dotyczyła naruszenia art. 3 Konwencji z powodu braku dostępu w odpowiednim czasie do badań prenatalnych.</p> <p>Po rezygnacji w 2016 r. z dalszego procedowania nowelizacji <i>Ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta</i>, przewidującej m.in. odformalizowanie instytucji sprzeciwu wobec opinii albo orzeczenia lekarskiego, nie są obecnie prowadzone ani planowane dalsze prace w tym zakresie.</p>

II. Informacja w zakresie zmian w praktyce koniecznych dla wykonania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

Lp.	Sfera wymagająca zmiany praktyki	Wyrok ETPCz lub standard ETPCz, dla wykonania którego nowelizacja ma znaczenie
1	Procedowanie przez sądy skarg na przewlekłość postępowania składanych na podstawie art. 5 ust. 1 Ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora oraz postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki.	<i>Bąk p. Polsce</i> i <i>Majewski p. Polsce (skargi nr 7870/04 i 52690/99)</i> oraz wyrok pilotażowy Rutkowski i inni p. Polsce (skarga nr 72287/10) – grupy wyroków dotyczących przewlekłości postępowań karnych i cywilnych.
2	Organizacja pracy sędziów (odpowiednia częstotliwość i regularność w wyznaczaniu rozpraw, dyscyplinowanie stron, uczestników postępowania i biegłych etc.)	<i>Bąk p. Polsce</i> i <i>Majewski p. Polsce (skargi nr 7870/04 i 52690/99)</i> oraz wyrok pilotażowy Rutkowski i inni p. Polsce (skarga nr 72287/10) – grupy wyroków dotyczących przewlekłości postępowań karnych i cywilnych.

III. Informacja nt. źródeł naruszeń Konwencji stwierdzonych w wyrokach Trybunału, będących skutkiem obowiązywania nieodpowiadającego standardom Konwencji prawa, bądź wynikających z nieodpowiedniej praktyki – wyroki wydane w latach 2014-2017

Poniższa informacja obejmuje jedynie te wyroki wydane przez Trybunał w latach 2014-2017 w sprawach polskich, w których stwierdzone zostało przynajmniej jedno naruszenie przepisów Konwencji i które nie zostały wykonane przed dniem 1 stycznia 2017 r. (jeśli wyrok został wykonany w trakcie 2017 r., został ujęty w poniższym wykazie wraz z adnotacją o jego wykonaniu).

1. W 2014 r. Trybunał wydał w sprawach polskich 28 wyroków, w tym 20 wyroków stwierdzających naruszenie Konwencji z następujących powodów:

PRAWO

- 1) *K. C. p. Polsce*, skarga nr 31199/12, wyrok z dnia 25.11.2014 r. – **prawo** (konieczność zmiany przepisów *Ustawy o ochronie zdrowia psychicznego*) – **konieczna zmiana prawa nastąpiła w dniu 24 listopada 2017 r. (zob. tabela w części I, pkt 2).**

PRAWO i PRAKTYKA

- 1) *Hoszowski p. Polsce*, skarga nr 40988/09, wyrok z dnia 27.05.2014 r. – **prawo i praktyka** (przewlekłość postępowania cywilnego – przeprowadzona została zmiana prawa, aktualnie zachodzi konieczność dostosowania praktyki stosowania przepisów regulujących funkcjonowanie skargi na przewlekłość postępowania do standardów wynikających z Konwencji i orzecznictwa ETPCz) – **wyrok został uznany za wykonany w 2017 r.**
- 2) *Goławski i Pisarek p. Polsce*, skarga nr 32327/10, wyrok z dnia 27.05.2014 r. – jw.
- 3) *Grzona p. Polsce*, skarga nr 3206/09, wyrok z dnia 24.06.2014 r. – jw.
- 4) *Al Nashiri p. Polsce*, skarga nr 28761/11, wyrok z dnia 24.07.2014 r. – **prawo i praktyka** (konieczność zmiany prawa oraz jego stosowania zgodnie ze standardami Konwencji i orzecznictwa ETPCz).
- 5) *Abu Zubaydah p. Polsce*, skarga nr 7511/13, wyrok z dnia 24.07.2014 r. – jw.
- 6) *Siermiński p. Polsce*, skarga nr 53339/09, wyrok z dnia 02.12.2014 r. – **prawo i praktyka** (przewlekłość postępowania administracyjnego, po zmianach prawa, konieczność jego stosowania zgodnie ze standardami Konwencji i orzecznictwa ETPCz).

- 7) *Mierzejewski p. Polsce*, skarga nr 9916/13, wyrok z dnia 04.11.2014 r. – **prawo i praktyka** (przewlekłość tymczasowego aresztowania – po zmianach prawa w kontekście wykonywania grupy wyroków *Trzaska p. Polsce*, konieczność jego stosowania ze standardami Konwencji i orzecznictwa ETPCz).
2. W 2015 r. Trybunał wydał w sprawach polskich 29 wyroków, w tym 20 wyroków stwierdzających naruszenie Konwencji z następujących powodów:

PRAWO i PRAKTYKA

- 1) *Grabowski p. Polsce*, skarga nr 57722/12, wyrok z dnia 30.06.2015 r. – **prawo i praktyka** (konieczność doprecyzowania przepisów *Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, konieczność dostosowania praktyki sądów do standardów wynikających z Konwencji i orzecznictwa ETPCz).
- 2) *Rutkowski p. Polsce (wyrok pilotażowy)*, skarga nr 72287/10, wyrok z dnia 07.07.2015 r. – **prawo i praktyka** (przewlekłość postępowania cywilnego lub karnego – przeprowadzona została zmiana prawa, aktualnie zachodzi konieczność dostosowania praktyki stosowania przepisów regulujących funkcjonowanie skargi na przewlekłość postępowania do standardów wynikających z Konwencji i orzecznictwa ETPCz).
- 3) *Kurowski p. Polsce*, skarga nr 9635/12, wyrok z dnia 13.01.2015 r. – jw. – **wyrok został uznany za wykonany w 2017 r.**
- 4) *Masłowski p. Polsce*, skarga nr 7626/12, wyrok z dnia 13.01.2015 r. – jw. – **wyrok został uznany za wykonany w 2017 r.**
- 5) *Tomczyk p. Polsce*, skarga nr 7708/12, wyrok z dnia 13.01.2015 r. – jw. – **wyrok został uznany za wykonany w 2017 r.**
- 6) *Brajer p. Polsce*, skarga nr 7589/12, wyrok z dnia 13.01.2015 r. – jw. – **wyrok został uznany za wykonany w 2017 r.**
- 7) *Pawlak p. Polsce*, skarga nr 28237/10, wyrok z dnia 13.01.2015 r. – jw. – **wyrok został uznany za wykonany w 2017 r.**
- 8) *Wrona p. Polsce*, skarga nr 29345/09, wyrok z dnia 10.03.2015 r. – jw. – **wyrok został uznany za wykonany w 2017 r.**
- 9) *Chyła p. Polsce*, skarga nr 8384/08, wyrok z dnia 03.11.2015 r. – **prawo i praktyka** (przepisy regulujące stosowanie reżimu tzw. osadzonych niebezpiecznych zostały już zmienione, aktualnie powinna być wdrażana właściwa praktyka ich stosowania zgodna ze standardami Konwencji i orzecznictwa ETPCz) – **wyrok został uznany za wykonany w 2017 r.**
- 10) *Szafrański p. Polsce*, skarga nr 17249/12, wyrok z dnia 15.12.2015 r. – **prawo i praktyka** (konieczność podniesienia standardów w zakresie warunków bytowych w jednostkach penitencjarnych, szczególnie w zakresie poszanowania prywatności osadzonych zarówno poprzez zmianę prawa, jak i praktyki jego stosowania).

PRAKTYKA

- 11) *Maciejewski p. Polsce*, skarga nr 34447/05, wyrok z dnia 13.01.2015 r. – **praktyka** (wolność wyrażania opinii – konieczność dostosowania praktyki do standardów wynikających z Konwencji i orzecznictwa ETPCz).
- 12) *M.C. p. Polsce*, skarga nr 23692/09, wyrok z dnia 03.03.2015 r. – **praktyka** (niezapobieżenie naruszeniu art. 3 Konwencji w aspekcie materialnym oraz niepodjęcie wszelkich niezbędnych kroków przez władze krajowe w celu wyjaśnienia okoliczności sprawy i pociągnięcia winnych do odpowiedzialności – aspekt proceduralny naruszenia art. 3 Konwencji).
- 13) *Stettner p. Polsce*, skarga nr 28510/06, wyrok z dnia 24.03.2015 r. – **praktyka** (naruszenie art. 5 ust. 4 Konwencji z powodu przewlekłości w rozpatrzeniu zarzutu bezprawności pozbawienia wolności skarżącego) – **wyrok został uznany za wykonany w 2017 r.**
- 14) *Mogielnicki p. Polsce*, skarga nr 42689/09, wyrok z dnia 15.09.2015 r. – **praktyka** (naruszenie prawa dostępu skarżącego do sądu z powodu niezbadania w sposób rzetelny sytuacji majątkowej

skarżącego przed wydaniem odmowy zwolnienia go z kosztów sądowych) – **wyrok został uznany za wykonany w 2017 r.**

- 15) **Milka p. Polsce**, skarga nr 14322/12, wyrok z dnia 15.09.2015 r. – **praktyka** (konieczność zmiany praktyki służby więziennej w zakresie kontroli osobistych osadzonych).
 - 16) **Żuk p. Polsce**, skarga nr 48286/11, wyrok z dnia 06.10.2015 r. – **praktyka** (długotrwałe niewykonywanie decyzji administracyjnej).
 - 17) **Stasik p. Polsce**, skarga nr 21823/12, wyrok z dnia 06.10.2015 r. – **praktyka** (brak adekwatnych i skutecznych starań na rzecz wyegzekwowania postanowienia o kontaktach z dzieckiem).
 - 18) **Olszewscy p. Polsce**, skarga nr 99/12, wyrok z dnia 06.10.2015 r. – **praktyka** (brak skutecznego przeprowadzenia śledztwa w sprawie ustalenia przyczyn i okoliczności śmierci syna skarżących) – **wyrok został uznany za wykonany w 2017 r.**
3. W 2016 r. Trybunał wydał w sprawach polskich 26 wyroków, w tym 19 wyroków stwierdzających naruszenie Konwencji z następujących powodów:

PRAWO i PRAKTYKA

- 1) **Siemaszko i Olszyński p. Polsce**, skarga nr 60975/08 i 35410/09, wyrok z dnia 13.09.2016 r. – **prawo i praktyka** (naruszenie art. 1 Protokołu nr 1 do Konwencji z powodu uniemożliwienia skarżącym, którzy byli osadzeni i pracowali, swobodnego dysponowania swoim wynagrodzeniem – prawo zostało już zmienione, konieczność dostosowania praktyki do standardów wynikających z Konwencji i orzecznictwa ETPCz).

PRAKTYKA

- 2) **Karykowski p. Polsce**, skarga nr 653/12, wyrok z dnia 12.01.2016 r. – **praktyka** (przepisy regulujące stosowanie reżimu tzw. osadzonych niebezpiecznych zostały już zmienione, aktualnie powinna być wdrażana właściwa praktyka ich stosowania zgodna ze standardami Konwencji i orzecznictwa ETPCz) – **wyrok został uznany za wykonany w 2017 r.**
- 3) **Prus p. Polsce**, skarga nr 5136/11, wyrok z dnia 12.01.2016 r. – jw. – **wyrok został uznany za wykonany w 2017 r.**
- 4) **Świderski p. Polsce**, skarga nr 5532/10, wyrok z dnia 16.02.2016 r. – jw. – **wyrok został uznany za wykonany w 2017 r.**
- 5) **Paluch p. Polsce**, skarga nr 57292/12, wyrok z dnia 16.02.2016 r. – jw. – **wyrok został uznany za wykonany w 2017 r.**
- 6) **Karwowski p. Polsce**, skarga nr 29869/13, wyrok z dnia 19.04.2016 r. – jw. – **wyrok został uznany za wykonany w 2017 r.**
- 7) **Pugżlys p. Polsce**, skarga nr 446/10, wyrok z dnia 14.06.2016 r. – jw.
- 8) **Klibisz p. Polsce**, skarga nr 2235/02, wyrok z dnia 04.10.2016 r. – jw.
- 9) **Romaniuk p. Polsce**, skarga nr 59285/12, wyrok z dnia 12.01.2016 r. – jw. – **wyrok został uznany za wykonany w 2017 r.**
- 10) **Matczak p. Polsce**, skarga nr 26649/12, wyrok z dnia 23.02.2016 r. – jw. – **wyrok został uznany za wykonany w 2017 r.**
- 11) **K. J. p. Polsce**, skarga nr 30813/14, wyrok z dnia 01.03.2016 r. – **praktyka** (naruszenie art. 8 Konwencji z powodu niewłaściwego zastosowania *Konwencji Haskiej o cywilnych aspektach uprowadzenia dziecka za granicę*).
- 12) **G. N. p. Polsce**, skarga nr 2171/14, wyrok z dnia 19.07.2016 r. – jw.
- 13) **Ojczyk p. Polsce**, skarga nr 66850/12, wyrok z dnia 17.05.2016 r. – **praktyka** (naruszenie art. 3 Konwencji z powodu niewłaściwych warunków bytowych w jednostce penitencjarnej, zwłaszcza przeludnienia – konieczne jest właściwe stosowanie przepisów krajowych zgodne ze standardami Konwencji i orzecznictwa ETPCz) – **wyrok został uznany za wykonany w 2017 r.**
- 14) **Janusz Wojciechowski p. Polsce**, skarga nr 54511/11, wyrok z dnia 28.06.2016 r. – jw.

- 15) **Koniuszewski p. Polsce**, skarga nr 619/12, wyrok z dnia 14.06.2016 r. – **praktyka** (wolność wyrażania opinii – konieczność dostosowania praktyki do standardów wynikających z Konwencji i orzecznictwa ETPCz).
 - 16) **Ziemiński p. Polsce (nr 2)**, skarga nr 1799/07, wyrok z dnia 05.07.2016 r. – jw. – **wyrok został uznany za wykonany w 2017 r.**
 - 17) **Wasiak p. Polsce**, skarga nr 7258/12, wyrok z dnia 14.06.2016 r. – **praktyka** (przewlekłość postępowania cywilnego – przeprowadzona została zmiana prawa, aktualnie zachodzi konieczność dostosowania praktyki stosowania przepisów regulujących funkcjonowanie skargi na przewlekłość postępowania do standardów wynikających z Konwencji i orzecznictwa ETPCz) – **wyrok został uznany za wykonany w 2017 r.**
 - 18) **Malec p. Polsce**, skarga nr 28623/12, wyrok z dnia 28.06.2016 r. – **praktyka** (naruszenie art. 8 Konwencji z powodu nadmiernego czasu trwania postępowań ws. wyegzekwowania kontaktów skarżącego z dzieckiem – konieczność prawidłowego stosowania przepisów).
 - 19) **Kurski p. Polsce**, skarga nr 26115/10, wyrok z dnia 05.07.2016 r. – **praktyka** (wolność wyrażania opinii – konieczność dostosowania praktyki do standardów wynikających z Konwencji i orzecznictwa ETPCz) – **wyrok został uznany za wykonany w 2017 r.**
4. W 2017 r. Trybunał wydał w sprawach polskich 20 wyroków, w tym 14 wyroków stwierdzających naruszenie Konwencji z następujących powodów:

PRAWO i PRAKTYKA

- 1) **Stowarzyszenie Wietnamczyków w Polsce „Solidarność i Przyjaźń” p. Polsce**, skarga nr 7389/09, wyrok z dnia 02.05.2017 r. – **prawo i praktyka** (naruszenie art. 11 i art. 13 Konwencji z uwagi na nieskuteczność środka odwoławczego od zakazu przeprowadzenia demonstracji – po zmianie Prawa o zgromadzeniach w 2015 r. w kontekście wykonywania wyroku *Bączkowski p. Polsce* konieczność jego stosowania ze standardami Konwencji i orzecznictwa ETPCz).
- 2) **Bujak p. Polsce**, skarga nr 686/12, wyrok z dnia 21.03.2017 r. – **prawo i praktyka** (naruszenie art. 3 Konwencji ze względu na brak adekwatnej opieki medycznej w więzieniu wobec skarżącego, osoby z niepełnosprawnością – po zmianie prawa w kontekście wykonywania grupy *Kaprykowski p. Polsce* konieczność jego stosowania ze standardami Konwencji i orzecznictwa ETPCz).
- 3) **Porowski p. Polsce**, skarga nr 34458/03, wyrok z dnia 21.03.2017 r. – **prawo i praktyka** (bezprawność i przewlekłość tymczasowego aresztowania – po zmianach prawa w kontekście wykonywania grupy wyroków *Trzaska p. Polsce*, konieczność jego stosowania ze standardami Konwencji i orzecznictwa ETPCz).

PRAKTYKA

- 4) **Korzeniak p. Polsce**, skarga nr 56134/08, wyrok z dnia 10.01.2017 r. – **praktyka** (konieczność zmiany praktyki stosowania przepisów dotyczących wyłączenia sędziego z mocy Ustawy na podstawie art. 48 ust. 5 Kodeksu postępowania cywilnego).
- 5) **Kacper Nowakowski p. Polsce**, skarga nr 32407/13, wyrok z dnia 10.01.2017 r. – **praktyka** (naruszenie art. 8 Konwencji z powodu niedostatecznego zbadania dostępnych sposobów ułatwienia poszerzenia zakresu kontaktów skarżącego, osoby głuchoniemej, z dzieckiem – konieczność prawidłowego i pełnego stosowania przepisów).
- 6) **Zybertowicz p. Polsce**, skarga nr 59138/10, wyrok z dnia 17.01.2017 r. – **praktyka** (wolność wyrażania opinii – konieczność dostosowania praktyki do standardów wynikających z Konwencji i orzecznictwa ETPCz).
- 7) **Mchał Korgul p. Polsce**, skarga nr 36140/11, wyrok z dnia 21.03.2017 r. – **praktyka** (przepisy regulujące stosowanie reżimu tzw. osadzonych „niebezpiecznych” zostały już zmienione, aktualnie powinna być wdrażana właściwa praktyka ich stosowania zgodna ze standardami Konwencji i orzecznictwa ETPCz).
- 8) **Dejnek p. Polsce**, skarga nr 9635/13, wyrok z dnia 01.06.2017 r. – **praktyka** (konieczność zmiany praktyki służby więziennej w zakresie kontroli osobistych osadzonych).

- 9) **Kość p. Polsce, skarga nr 34598/12, wyrok z dnia 01.06.2017 r.** – **praktyka** (wolność wyrażania opinii – konieczność dostosowania praktyki do standardów wynikających z Konwencji i orzecznictwa ETPCz).
- 10) **Kącki p. Polsce, skarga nr 10947/11, wyrok z dnia 04.07.2017 r.** – jw.
- 11) **Chojnacki p. Polsce, skarga nr 62076/11, wyrok z dnia 20.07.2017 r.** – **praktyka** (sprawa dotyczyła przewlekłości tymczasowego aresztowania – w tym zakresie dokonano zmian w prawie i konieczne jest jego prawidłowe stosowanie w praktyce, a także naruszenia zasady domniemania niewinności poprzez sformułowania użyte w uzasadnieniu postanowienia sądu dot. przedłużenia stosowania tymczasowego aresztowania – konieczność stosowania przepisów krajowych zgodnie ze standardami Konwencji i orzecznictwa ETPCz).
- 12) **Budnik p. Polsce, skarga nr 61928/13, wyrok z dnia 07.09.2017 r.** – **praktyka** (naruszenie art. 3 Konwencji z powodu niewłaściwych warunków bytowych w jednostce penitencjarnej, zwłaszcza przeludnienia i nieodpowiednich warunków sanitarnych – konieczność stosowania przepisów krajowych zgodnie ze standardami Konwencji i orzecznictwa ETPCz).
- 13) **Artur Pawlak p. Polsce, skarga nr 41436/11, wyrok z dnia 05.10.2017 r.** – **praktyka** (przepisy regulujące stosowanie reżimu tzw. osadzonych niebezpiecznych zostały już zmienione, aktualnie powinna być wdrażana właściwa praktyka ich stosowania zgodna ze standardami Konwencji i orzecznictwa ETPCz).
- 14) **Nawrot p. Polsce, skarga nr 77850/12, wyrok z dnia 19.10.2017 r.** – **praktyka** (naruszenie art. 5 ust. 1 Konwencji w związku z bezprawnym pozbawieniem wolności skarżącego w zakładzie psychiatrycznym w okresie od 2012 r., kiedy to biegli stwierdzili jego poczytalność w wyniku poprawy stanu zdrowia, do 2014 r., kiedy został przeniesiony do zakładu karnego – konieczność prawidłowego i sprawnego stosowania przepisów krajowych zgodnie ze standardami Konwencji i orzecznictwa ETPCz).

IV. Wykaz spraw zawisłych w wykonywaniu przed Komitetem Ministrów RE według stanu na dzień 31 grudnia 2017 r., wraz z informacją o przyczynie stwierdzonego naruszenia (tylko sprawy zakończone wyrokiem, bez ugod)

Na koniec 2017 r. Polska miała 124 sprawy będące w toku procesu wykonania pod nadzorem Komitetu Ministrów RE, w tym 101 spraw zakończonych wyrokiem Trybunału oraz 23 sprawy zakończone wydaniem decyzji zatwierdzającej ugodę między stronami. Poniższy wykaz zawiera tabelaryczne zestawienie 101 wyroków znajdujących się w wykonywaniu, wraz z informacją o przyczynie stwierdzonego przez Trybunał naruszenia.

Lp.	Sprawa	Numer skargi	Wyrok	Wyrok ostateczny	Naruszenie (art. Konwencji)	Naruszenie (opis)
1	ABU ZUBAY-DAH (HUSAYN)	7511/13	24.07.2014	16.02.2015	3, 5, 6 ust. 1, 8, 13, 13+3, 13+5, 13+8, 38	Naruszenia dot. tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania i tajnego przetrzymywania przez CIA na terytorium Polski skarżących, podejrzanych przez USA o terroryzm; w przypadku Al Nashiriego – naruszenie także prawa do życia przez groźbę zasądzenia przez USA kary śmierci
2	AL NASHIRI	28761/11	24.07.2014	16.02.2015	jw. oraz 2, 2+P6-1, P6-1	
3	APANASEWICZ	6854/07	03.05.2011	03.08.2011	6 ust. 1, 8	Przewlekłość postępowania administracyjnego; naruszenia prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego (immisje)
4	BAK	7870/04	16.01.2007	16.04.2007	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania karnego oraz brak skutecznego środka odwoławczego

5	BELLER	51837/99	01.02.2005	06.06.2005	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego oraz brak skutecznego środka odwoławczego
6	BENNICH-ZALEWSKI	59857/00	22.04.2008	22.07.2008	6 ust. 1, P1-1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
7	BERENT-DERDA	23484/02	01.07.2008	01.10.2008	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
8	BOGUCKI	49961/99	15.11.2005	15.02.2006	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
9	BEATA BOGUSŁAW	34105/03	29.07.2008	29.10.2008	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
10	MAREK BOGUSŁAW	34103/03	29.07.2008	29.10.2008	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
11	BORYSIEWICZ	71146/01	01.07.2008	01.10.2008	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
12	BUDNIK	61928/13	07.09.2017	07.09.2017	3	Nieadekwatne warunki w więzieniu (przeludnienie, warunki sanitarne)
13	BUGAJNY i INNI	22531/05	06.11.2007	01.03.2010	P1-1	Naruszenie prawa do poszanowania mienia (odmowa wyłączenia nieruchomości przeznaczonej pod drogę publiczną)
14	BUJAK	686/12	21.03.2017	21.06.2017	3	Nieadekwatne warunki medyczne w więzieniu
15	CHOJNACKI	62076/11	20.07.2017	20.07.2017	6 ust. 2	Naruszenie zasady domniemania niewinności
16	CIEŚLAK	32098/05	03.06.2008	29.09.2008	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
17	CUDOWSCY	34591/04	05.01.2010	05.04.2010	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
18	CZAJKOWSKA i INNI	16651/05	13.07.2010	13.10.2010	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
19	DEJNEK	9635/13	01.06.2017	01.09.2017	8	Naruszenie prawa do poszanowania życia prywatnego z uwagi na nieuzasadnione kontrole osobiste osadzonych
20	DERDA	58154/08	01.06.2010	01.09.2010	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
21	FLORCZYK i INNI	30030/06	12.10.2010	12.10.2010	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
22	FRASIK	22933/02	05.01.2010	05.04.2010	5 ust. 4, 12, 13	Odmowa wyrażenia zgody na zawarcie związku małżeńskiego w trakcie pobytu w areszcie
23	G.N.	2171/14	19.07.2016	19.10.2016	8	Nadmierny czas trwania postępowania o wydanie dziecka, prowadzonego na podstawie Konwencji o cywilnych aspektach uprowadzenia dziecka za granicę
24	GIERMEK i INNI	6669/03	15.09.2009	15.12.2009	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
25	GRABIŃSKI	43702/02	17.10.2006	17.01.2007	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego

26	GRABOWSKI	57722/12	30.06.2015	30.09.2015	5 ust. 1d, 5 ust. 4	Pozbawienie wolności osoby nieletniej w ramach postępowania poprawczego bez właściwego postanowienia sądu
27	GRACKI	14224/05	29.01.2008	29.04.2008	5 ust. 3	Przewlekłość tymczasowego aresztu
28	ISKRZYCCY	9261/02	14.09.2010	14.12.2010	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
29	J. S. i A. S.	40732/98	24.05.2005	12.10.2005	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
30	JUCHA i ŻAK	19127/06	23.10.2012	23.01.2013	10	Naruszenie prawa do swobody wypowiedzi (postępowanie karne)
31	K. C.	31199/12	25.11.2014	25.02.2015	5 ust. 1e	Brak oceny legalności umieszczenia i przetrzymywania osoby w domu pomocy społecznej; brak bezpośredniego dostępu do sądu w celu wystąpienia o przywrócenie zdolności do czynności prawnych
32	K. J.	30813/14	01.03.2016	01.06.2016	8	Nadmierny czas trwania postępowania o wydanie dziecka prowadzonego na podstawie Konwencji o cywilnych aspektach uprowadzenia dziecka za granicę
33	KĄCKI	10947/11	04.07.2017	04.10.2017	10	Naruszenie prawa do swobody wypowiedzi (postępowanie karne)
34	KANIEWSKI	38049/02	08.11.2005	08.02.2006	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
35	KARASIŃSKA	13771/02	06.10.2009	06.01.2010	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
36	KĘDZIOR	45026/07	16.10.2012	16.01.2013	5 ust. 1e, 5 ust. 4, 6 ust. 1	Brak oceny legalności umieszczenia i przetrzymywania osoby w domu pomocy społecznej; brak bezpośredniego dostępu do sądu w celu wystąpienia o przywrócenie zdolności do czynności prawnych
37	KLIBISZ	2235/02	04.10.2016	04.01.2017	3	Nieludzkie lub poniżające traktowanie w zw. ze stosowaniem reżimu więźnia „niebezpiecznego”
38	KONIUSZEWSKI	619/12	14.06.2016	14.09.2016	10	Naruszenie prawa do swobody wypowiedzi (postępowanie karne)
39	KORCZ	33429/07	29.09.2009	29.12.2009	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
40	MICHAŁ KOR-GUL	36140/11	21.03.2017	21.06.2017	3	Nieludzkie lub poniżające traktowanie w zw. ze stosowaniem reżimu więźnia „niebezpiecznego”

41	KORZENIAK	56134/08	10.01.2017	10.04.2017	6 ust. 1	Naruszenie prawa do rzetelnego postępowania z uwagi na skład sądu
42	KOŚĆ	34598/12	01.06.2017	01.09.2017	10	Naruszenie prawa do swobody wypowiedzi (postępowanie cywilne)
43	KOSS	52495/99	28.03.2006	28.06.2006	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
44	KRYSZKIEWICZ	77420/01	06.03.2007	06.06.2007	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
45	KURKOWSKI	36228/06	09.04.2013	09.07.2013	8	Pozbawienie możliwości kontaktów z rodziną w czasie pozbawienia wolności
46	KURŁOWICZ	41029/06	22.06.2010	22.09.2010	10	Naruszenie prawa do swobody wypowiedzi (postępowanie karne)
47	LEWANDOWSKA-MALEC	39660/07	18.09.2012	18.12.2012	10	Naruszenie prawa do swobody wypowiedzi (postępowanie karne)
48	MARIUSZ LEWANDOWSKI	66484/09	03.07.2012	03.10.2012	6 ust. 1	Naruszenie prawa do rzetelnego postępowania z uwagi na skład sądu
49	LORENC	28604/03	15.09.2009	15.12.2009	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
50	MARIAN MACIEJEWSKI	34447/05	13.01.2015	13.04.2015	10	Naruszenie prawa do swobody wypowiedzi (postępowanie karne)
51	M. C.	23692/09	03.03.2015	03.06.2015	3	Brak zapobieżenia złemu traktowaniu skarżącego przez współosadzonych; brak skutecznego śledztwa
52	MAJEWSKI	52690/99	11.10.2005	11.01.2006	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania cywilnego oraz brak skutecznego środka odwoławczego
53	MALEC	28623/12	28.06.2016	28.09.2016	8	Nadmierny czas trwania postępowań ws. wyegzekwowania kontaktów z dzieckiem
54	MAZUREK	41265/05	11.01.2011	11.01.2011	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
55	MIĘDZYKŁADOWA ORGANIZACJA ZWIĄZKOWA NSZZ SOLIDARNOŚĆ W ŚWIDNICY	13505/08	28.02.2012	28.05.2012	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
56	MIERZEJEWSKI	9916/13	04.11.2014	04.11.2014	5 ust. 3	Przewlekłość tymczasowego aresztu
57	MILKA	14322/12	15.09.2015	15.12.2015	8	Naruszenie prawa do poszanowania życia prywatnego z uwagi na nieuzasadnione kontrole osobiste osadzonych

58	MULARZ	9834/08	04.10.2011	04.01.2012	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
59	KACPER NOWAKOWSKI	32407/13	10.01.2017	10.04.2017	8	Niedostateczne zbadanie dostępnych sposobów ułatwienia poszerzenia zakresu kontaktów skarżącego (osoby głuchoniemej) z dzieckiem
60	OLESIŃSKI	12550/02	18.12.2007	18.03.2008	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
61	ORZECHOWSKI	77795/01	24.10.2006	24.01.2007	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
62	P. i S. p. Polsce	57375/08	30.10.2012	30.01.2013	3, 5 ust. 1d, 8	Naruszenie art. 3 sposób potraktowania pierwszej skarżącej (osoby małoletniej); niezgodne z prawem pozbawienie wolności pierwszej skarżącej w pogotowiu opiekuńczym; brak dostępu do informacji nt. warunków dostępu legalnej aborcji; bezprawne ujawnienie danych osobowych skarżących
63	PABJAN	24706/05	02.06.2009	02.09.2009	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
64	PALIGA i ADAMKOWICZ	23856/05	14.04.2009	14.07.2009	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
65	ARTUR PAWLAK	41436/11	05.10.2017	05.10.2017	3	Nieludzkie lub poniżające traktowanie w zw. ze stosowaniem reżimu więźnia „niebezpiecznego”
66	PELIZG	34342/06	13.01.2009	06.07.2009	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
67	MIKOŁAJ PIOTROWSKI	15910/08	12.10.2010	12.10.2010	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
68	POROWSKI	34458/03	21.03.2017	21.06.2017	5 ust. 3, 8	Przewlekłość tymczasowego aresztu; cenzura korespondencji
69	POTOCKA	1415/11	25.09.2012	25.09.2012	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
70	POTOMSKA i POTOMSKI	33949/05	29.03.2011	15.09.2011	P1-1	Naruszenie prawa do poszanowania mienia (brak możliwości uzyskania wywłaszczenia za odpowiednim odszkodowaniem nieruchomości wpisanej na listę zabytków)
71	PRĄDZYŃSKA-POZDNIAKOW	20982/07	07.07.2009	07.10.2009	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
72	PUCZYŃSKI	32622/03	08.12.2009	08.03.2010	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
73	PUGZLYS	446/10	14.06.2016	14.09.2016	3	Nieludzkie lub poniżające traktowanie w zw. ze stosowaniem reżimu więźnia „niebezpiecznego” oraz umieszczenie w metalowej klatce podczas procesu
74	R. R.	27617/04	26.05.2011	28.11.2011	3, 8	Brak dostępu w odpowiednim czasie do badań prenatalnych

75	RADOSZEWSKA-ZAKOŚCIELNA	858/08	20.10.2009	20.01.2010	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
76	RATYŃSKA	12253/03	21.10.2008	21.01.2009	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
77	RUTKOWSKI i INNI	72287/10	07.07.2015	07.10.2015	6 ust. 1, 13	Przewlekłość postępowania cywilnego/karnego oraz brak skutecznego środka odwoławczego
78	RYGALSKI	11101/04	22.01.2008	22.04.2008	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
79	SERNAWIT	61967/00	06.11.2007	06.02.2008	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
80	SIEMASZKO	60975/08	13.09.2016	06.03.2017	P1-1	Naruszenie prawa do poszanowania mienia (obowiązek umieszczenia przez osadzonych swoich środków z funduszu akumulacyjnego, przeznaczonych do wypłaty w momencie zwolnienia z więzienia, na niskoprocentowanej książeczce oszczędnościowej)
81	SIERMIŃSKI	53339/09	02.12.2014	02.03.2015	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
82	SKOWROŃSKI	36431/03	24.01.2006	24.04.2006	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
83	SOBIECCY	32594/03	19.01.2010	19.04.2010	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
84	STASIK	21823/12	06.10.2015	06.01.2016	6 ust. 1, 8	Nadmierna długość postępowań ws. wyegzekwowania kontaktów z dzieckiem
85	STOWARZYSZENIE WIETNAMCZYKÓW W POLSCE „SOLIDARNOŚĆ I PRZYJAŹŃ”	7389/09	02.05.2017	02.05.2017	11, 13	Nieskuteczność środka odwoławczego od zakazu przeprowadzenia demonstracji
86	STUKUS i INNI	12534/03	01.04.2008	01.07.2008	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego

87	SZAFRAŃSKI	17249/12	15.12.2015	15.03.2016	8	Nieadekwatne warunki w więzieniu (warunki sanitarne)
88	SZENK	67979/01	22.03.2005	22.06.2005	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
89	TARNOWSKI i INNI	43939/07	27.09.2011	27.09.2011	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego; przewlekłość postępowania cywilnego
90	TRZASKALSKA	34469/05	01.12.2009	10.05.2010	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
91	TYMIENIECKI	33744/06	07.07.2009	07.10.2009	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
92	TYSIĄC	5410/03	20.03.2007	24.09.2007	8	Brak odpowiednich ram proceduralnych gwarantujących dostęp do świadczeń medycznych (legalnego zabiegu aborcji)
93	UZAROWICZ	24523/08	12.10.2010	21.02.2011	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
94	WILCZYŃSKI	35760/06	18.03.2008	29.09.2008	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
95	WIZERKANIUK	18990/05	05.07.2011	05.10.2011	10	Naruszenie prawa do swobody wypowiedzi (postępowanie karne – autoryzacja)
96	JANUSZ WOJCIECHOWSKI	54511/11	28.06.2016	28.09.2016	3	Nieadekwatne warunki w więzieniu
97	WYPUKOŁ-PIĘTKA	3441/02	20.10.2009	20.01.2010	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
98	WYSOCKA i INNI	23668/03	13.01.2009	13.04.2009	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
99	ZIĘTAŁ	64972/01	12.05.2009	12.08.2009	6 ust. 1	Przewlekłość postępowania administracyjnego
100	ZYBERTOWICZ	59138/10	17.01.2017	17.04.2017	10	Naruszenie prawa do swobody wypowiedzi (postępowanie cywilne)
101	ŻUK	48286/11	06.10.2015	06.01.2016	6 ust. 1, P1-1	Długotrwałe niewykonywanie decyzji administracyjnej

Załącznik F
**Pełne teksty komunikacji przesłanych
do Komitetu Ministrów wraz
z odpowiedziami rządu**

Spis treści

1. Komunikacja Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka w sprawie wykonania grupy wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka <i>Kurlowicz, Jucha i Żak</i> oraz <i>Lewandowska-Malec p. Polsce</i> z dnia 8 lutego 2017 r.	385
2. Komunikacja Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka w sprawie wykonania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka <i>P. i S. p. Polsce, Tysiąc p. Polsce</i> oraz <i>R. R. p. Polsce</i> z dnia 4 września 2017 r.	390
3. Komunikacja Centrum Praw Reprodukcyjnych w sprawie wykonania wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka <i>P. i S. p. Polsce</i> z dnia 14 września 2017 r.	402
4. Komunikacja Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka w sprawie wykonania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z grupy <i>Rutkowski i inni p. Polsce</i> z dnia 28 listopada 2017 r.	418

1. Komunikacja Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka w sprawie wykonania grupy wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka *Kurlowicz, Jucha i Żak* oraz *Lewandowska-Malec p. Polsce* z dnia 8 lutego 2017 r.

a. Treść komunikacji

Helsińska Fundacja Praw Człowieka (dalej: HFPC) chciałaby zwrócić uwagę Komitetu Ministrów na kwestię wykonywania wyroków dotyczących przestępstwa zniesławienia w Polsce. Odnotowaliśmy, że te sprawy nie będą przedmiotem badania na najbliższym posiedzeniu Komitetu Ministrów w formacie do spraw Praw Człowieka w dniach 7-9 marca 2017 r. (1280 posiedzenie KM-DH). Zwracamy się z prośbą o umieszczenie na agendzie posiedzenia Komitetu Ministrów szeregu spraw dotyczących zniesławienia karnego w Polsce. W szczególności spraw *Koniuszewski p. Polsce*, *Maciejewski p. Polsce*, *Jucha i Żak p. Polsce*, *Lewandowska-Malec p. Polsce*, *Kurlowicz p. Polsce*, *Długołęcki p. Polsce*, *Dąbrowski p. Polsce*, *Malisiewicz-Gąsior p. Polsce*, *Sokołowski p. Polsce*, *Gatus p. Polsce*, *Szczerbiak p. Polsce* i *Marek p. Polsce*.

Mimo że Polska dokonała w ostatnich latach znacznego postępu w wykonywaniu wyroków, zniesławienie karne pozostaje nierozwiązanym problemem. Kwestia ta została podniesiona podczas posiedzenia międzyresortowego Zespołu do Spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, zorganizowanego przez Pełnomocnika rządu w dniu 15 grudnia 2016 r. Pomimo wskazania przez Pełnomocnika potrzeby wykonania tych wyroków, Ministerstwo Sprawiedliwości poinformowało, że w najbliższym czasie nie jest planowane żadne działanie w tym zakresie.

Zniesławienie pozostaje przestępstwem karnym w Polsce. Zgodnie z art. 212 Kodeksu karnego zniesławienie polega na pomówieniu osoby o takie postępowanie, które może poniżyć ją w opinii publicznej lub narazić na utratę zaufania potrzebnego dla danego stanowiska, zawodu lub rodzaju działalności.

Art. 212 § 2 Kodeksu karnego nadal przewiduje karę do jednego roku pozbawienia wolności za zniesławienie za pomocą środków masowego przekazu. Europejski Trybunał Praw Człowieka wielokrotnie stwierdzał, że orzeczenie kary pozbawienia wolności za przestępstwo prasowe lub wypowiedź przedstawioną w ramach debaty publicznej będzie zgodne z wolnością wypowiedzi zagwarantowaną w art. 10 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka tylko w wyjątkowych sytuacjach, w szczególności wtedy gdy zostały naruszone inne prawa podstawowe, tak jak w przypadku mowy nienawiści czy podżegania do przemocy¹. Polski porządek prawny zawiera przepisy specjalnie pomyślane do walki z mową nienawiści i podżeganiem do przemocy, przewidujące karę pozbawienia wolności² – zatem pozostawienie kary więzienia za zniesławienie nie jest w żadnym przypadku potrzebne. W tym kontekście ważne jest aby wskazać, że Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy w swojej rezolucji nr 1577 już w 2007 r. wezwało te państwa członkowskie, które nadal przewidują kary więzienia za zniesławienie, do niezwłocznego ich zniesienia³.

Należy podkreślić, że mniej dolegliwe kary, takie jak grzywna czy ograniczenie wolności, nawet gdy zostaną zawieszane na czas próby, mogą również wywołać „efekt mrozący” dla debaty publicznej, gdyż są karami w świetle prawa karnego i, w konsekwencji, są wpisywane do rejestru karnego skazanego. Wpis do rejestru ma znaczne konsekwencje dla skazanego, ponieważ uniemożliwia mu zatrudnienie w pewnych zawodach. Ponadto z samym procesem karnym o zniesławienie wiążą się poważne niedogodności, takie jak obowiązek osobistego stawiennictwa na rozprawie czy możliwość zastosowania środka zapobiegawczego w postaci czasowego dozoru kuratora czy skierowania na badania psychiatryczne.

W praktyce HFPC obserwujemy, że „efekt mrozący” w większym stopniu może dotyczyć prasy lokalnej i lokalnych aktywistów, którzy – w razie postawienia im zarzutu zniesławienia – nie mogą sobie

¹ *Cumpana i Mazare p. Rumunii* [Wielka Izba], skarga nr 33348/96, wyrok z dnia 17 grudnia 2004 r.; *Otegi Mondragon p. Hiszpanii*, skarga nr 2034/07, wyrok z dnia 15 marca 2011 r.

² Art. 196 i art. 255-257 Kodeksu karnego.

³ Zgromadzenie Parlamentarne RE, rezolucja nr 1577(2007) *W stronę dekryminalizacji zniesławienia*, przyjęta w dniu 4 października 2007 r.

pozwolić na skorzystanie z profesjonalnej pomocy prawnej. Co więcej, procesy karne o zniesławienie są postrzegane jako jeden z głównych powodów zaniku dziennikarstwa śledczego w Polsce i zmiany zatrudnienia wielu dziennikarzy, którzy często wybierają „bezpieczniejszą” formę „lekkiego” dziennikarstwa, które w mniejszym stopniu naraża ich na odpowiedzialność karną. Należy także wskazać, że chociaż tradycyjnie art. 212 § 2 używany był głównie w stosunku do dziennikarzy, którzy mieli dostęp do mediów off-line, w dzisiejszych czasach wszyscy użytkownicy internetu są narażeni na ponoszenie większej odpowiedzialności za tak zwaną kwalifikowaną formę zniesławienia.

Podkreślić trzeba, że polski porządek prawny zawiera inne niż zniesławienie karne narzędzia ochrony dobrego imienia, takie jak cywilna ochrona dóbr osobistych⁴ czy wniosek sprostowania (poprawienie informacji zawartej w materiale prasowym)⁵.

Liczba spraw o zniesławienie w Polsce pozostaje duża i co do zasady rośnie. Według statystyk Ministerstwa Sprawiedliwości, w 2012 r. 60 osób zostało skazanych za przestępstwo zniesławienia za pomocą środków masowego przekazu. W 2013 r. i 2014 r. liczba ta nieznacznie spadła do 58 osób skazanych w każdym roku, jednak wzrosła ponownie w 2015 r. do 70 skazań. Tylko w ciągu pierwszych 6 miesięcy 2016 r. odnotowano 51 skazań na podstawie art. 212 § 2 Kodeksu karnego. Wśród tych osób, od 2012 r., 21 zostało skazanych na karę więzienia (większość w zawieszeniu)⁶. W wielu sprawach dotyczących zniesławienia karnego ETPCz stwierdzał naruszenie przez Polskę art. 10 Konwencji, jest także szereg spraw, w których Polska złożyła deklarację jednostronną. Opierając się na bazie danych HUDOC, do spraw tych należą: *Koniuszewski p. Polsce*, *Maciejewski p. Polsce*, *Jucha i Żak p. Polsce*, *Lewandowska-Malec p. Polsce*, *Kurłowicz p. Polsce*, *Długolecki p. Polsce*, *Dąbrowski p. Polsce*, *Malisiewicz-Gąsior p. Polsce*, *Sokołowski p. Polsce*, *Gatus p. Polsce*, *Szczerbiak p. Polsce* i *Marek p. Polsce*.

Mimo iż Trybunał w swoim orzecznictwie nie wymaga zniesienia zniesławienia karnego krajowych porządkach prawnych, lata obserwacji procesów o zniesławienie w Polsce doprowadziły nas do wniosku, że jedynym rozwiązaniem gwarantującym, że ta instytucja nie będzie nadużywana, jest w istocie dekryminalizacja i zwrócenie się do cywilnych środków naprawczych jako właściwych narzędzi ochrony reputacji osób trzecich. Pomimo że jako młoda demokracja powinniśmy być szczególnie wyczuleni na wagę pluralistycznej debaty, doświadczenie z monitoringu prowadzonego przez HFPC pokazuje, że zniesławienie jest często używane do blokowania debaty na tematy ważne dla interesu publicznego niż do ochrony uzasadnionych prawnie celów.

Należy wskazać, że w dniu 1 września 2016 r. Rzecznik Praw Obywatelskich wezwał władze do zniesienia instytucji zniesławienia w prawie karnym. Rzecznik podkreślił, że dekryminalizacji powinno towarzyszyć wprowadzenie nowego przestępstwa do Kodeksu karnego (oszczerstwo – świadome rozpowszechnianie fałszywych informacji na czyjś temat) oraz zmiany w zakresie prawa cywilnego w celu uproszczenia dochodzenia roszczeń za zniesławienie na drodze cywilnoprawnej⁷.

Pragniemy zwrócić się do Komitetu Ministrów o rozważenie wszystkich powyższych argumentów i włączenie spraw przeciwko Polsce dotyczących przestępstwa zniesławienia do agendy następnego posiedzenia Komitetu Ministrów w formacie do spraw Praw Człowieka, które odbędzie się w dniach 7-9 marca 2017 r.

b. Odpowiedź rządu z dnia 21 lutego 2017 r.

W odpowiedzi na komunikację Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka (dalej: HFPC) w sprawie wykonania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: Trybunał) w sprawach: *Kurłowicz p. Polsce*, skarga nr 41029/06, wyrok z dnia 22 czerwca 2010 r., *Lewandowska-Malec p. Polsce*, skarga nr 39660/06, wyrok z dnia 18 września 2012 r., *Jucha i Żak p. Polsce*, skarga nr 19127/06, wyrok z dnia 23 październi-

⁴ Art. 23-24 Kodeksu cywilnego.

⁵ Art. 31a-33 Prawa prasowego.

⁶ Statystyki zostały przedstawione przez przedstawiciela Ministerstwa Sprawiedliwości podczas posiedzenia międzyresortowego Zespołu do Spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w dniu 15 grudnia 2016 r., zob. sprawozdanie z posiedzenia Zespołu: <http://www.ms.gov.pl/resource/a92225bc-4842-4c16-a7dc-9f1d8bdc3c4a:JCR>.

⁷ Propozycje Rzecznika są dostępne na stronie: <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/art-212-rzecznik-proponuje-zmiany-w-przepisach-o-znieslawieniu>.

ka 2012 r., *Marian Maciejewski p. Polsce*, skarga nr 34447/05, wyrok z dnia 13 stycznia 2015 r. oraz *Koniuszewski p. Polsce*, skarganr 619/12, wyrok z dnia 14 czerwca 2016 r., rząd chciałaby przedstawić następujące uwagi przygotowane na podstawie informacji przekazanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości.

1. Kwestia kryminalizacji zniesławienia

Propozycje dekryminalizacji zniesławienia nie mogą zostać uwzględnione z następujących powodów:

- takie rozwiązanie wyłączałoby prawnokarną ochronę dóbr osobistych człowieka, takich jak godność i cześć, niezależnie od tego, kto jest sprawcą naruszenia (dziennikarz czy jakakolwiek inna osoba);
- ewentualna decyzja o depenalizacji musiałaby opierać się na założeniu, że cześć i dobre imię są wartościami niższej rangi niż swoboda wypowiedzi, a zgodnie z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 października 2006 r. (sygn. P 10/06, OTK-A 2006 Nr 9, poz. 128) „wolności i prawa wyrażające kwintesencję i stanowiące emanację godności człowieka, w tym cześć, dobre imię i prywatność (...) mogą zasługiwać na pierwszeństwo w kolizji z wolnością słowa oraz wolnością prasy innych środków społecznego przekazu”;
- również art. 47 oraz art. 233 ust. 1 Konstytucji chronią cześć człowieka, a z tego drugiego przepisu wynika zakaz ograniczania prawa do ochrony czci w stanie wojennym lub wyjątkowym, podczas gdy wolność wypowiedzi w takich sytuacjach może podlegać restrykcjom;
- normy prawa karnego powinny stanowić zupełny i spójny system, zaś dekryminalizacja zniesławienia spowodowałaby powstanie w nim luki, gdyż spośród praw osobistych gwarantowanych w Konstytucji tylko za naruszenie czci nie groziłaby odpowiedzialność karna.

Biorąc pod uwagę sposób kryminalizacji działań, które z jednej strony stanowią przejaw korzystania z wolności słowa, z drugiej zaś naruszają godność człowieka i jej przejawy w postaci czci i dobrego imienia, można przyjąć, że obowiązujące w tej mierze rozwiązanie jest dopuszczalne z punktu widzenia zasady proporcjonalności.

2. Rzekomy „efekt mrożący”

Należy mieć na uwadze, że zakres penalizacji zniesławienia określony jest nie tylko w art. 212 Kodeksu karnego (dalej: k.k.), ale także w art. 213 k.k., określającym przesłanki wyłączające bezprawność. Zgodnie z tym ostatnim, uregulowaniem fundamentalnym warunkiem uchylenia przestępności czynu jest prawdziwość zarzutu. Tym samym zapewniona jest właściwa równowaga pomiędzy ochroną wolności wypowiedzi a ochroną godności człowieka. W obowiązującym stanie prawnym nikt nie każe za prawdziwe i potrzebne społeczeństwu informacje.

Zgodnie z piśmiennictwem „granicą wolności słowa i wolności prasy jest kłamstwo” (J. Sobczak, *Prawo prasowe. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 170). Również Sąd Najwyższy swoim orzecznictwem dotyczącym prawa do krytyki w środkach masowego komunikowania podkreśla prymat prawdy nad fałszem (zob. postanowienia SN: z dnia 10 grudnia 2003 r., V KK 195/03, OSNKW 2004, Nr 3, poz. 25 oraz z dnia 22 czerwca 2004 r., V KK 70/04, OSNKW 2004, Nr 9, poz. 86).

Dlatego też nieuzasadnione byłoby rozciągnięcie ochrony prawnej na wypowiedzi nieznajdujące odzwierciedlenia w rzeczywistości, których celem jest wzbudzenie sensacji czy dyskredytacja danej osoby.

Zgodnie z literaturą prawniczą „przesłanka wyłączenia odpowiedzialności karnej za zniesławienie w postaci prawdziwości zarzutu, nie powinna być postrzegana jako limitująca dostęp do debaty publicznej, lecz jako zapewniająca odpowiedni poziom owej debaty” (A. Zoll, *Wykreślić art. 212 k.k.?, „Na wokandzie”* 2012, nr 11, s. 54).

Ponadto, regulacje prawnokarne w zakresie penalizacji zniesławienia pozostają koherentne z art. 1 Ustawy z dnia 26 stycznia 1984 r. – *Prawo prasowe*, zgodnie z którym prasa „korzysta z wolności wypowiedzi i urzeczywistnia prawo obywateli do ich rzetelnego informowania”. Art. 6 ust. 1 tej Ustawy zobowią-

zuje do „prawdziwego przedstawiania omawianych zjawisk”, a art. 12 ust. 1 pkt 1 wymaga sprawdzenia zgodności z prawdą zebranych informacji. Brak rozróżnienia w traktowaniu dziennikarzy publikujących zweryfikowane i prawdziwe informacje oraz tych, którzy publikują nieprawdziwe informacje, byłby niesprawiedliwy i mógłby mieć negatywne skutki w postaci osłabienia rzetelności przekazu.

W świetle powyższego argument o tym, że art. 212 k.k. wywołuje „efekt mrozący”, jest wysoce dyskusyjny. Prawo do krytyki musi mieć jasno określone granice, ponieważ pozostawienie całkowitej swobody w tym zakresie powodowałoby pozostawienie ofiar zniesławienia bez możliwości należytej reakcji i obrony.

Dodatkowo, przy ocenie ryzyka wystąpienia „efektu mrożącego” należy uwzględnić, że ściganie przestępstwa zniesławienia odbywa się z oskarżenia prywatnego, co w sposób znaczący zmniejsza prawdopodobieństwo ewentualnego prześladowania czy nękania dziennikarzy bezpodstawnymi procesami wszczynanymi przez prokuratorów (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 lutego 2005 r., sygn. K 10/04, OTK ZU nr 2/A/2005, poz. 17).

3. Cywilna i prawno-karna ochrona ludzkiej godności, dobrego imienia i czci

Ze względu na istotne znaczenie godności, dobrego imienia i czci, nie sposób zgodzić się ze stanowiskiem HFPC, że ochrona cywilnoprawna zapewni dostateczną gwarancję poszanowania wskazanych dóbr osobistych. Skutkiem skreślenia art. 212 k.k. byłoby umniejszenie znaczenia dobra prawnego chronionego tym przepisem, a to z kolei mogłoby prowadzić do obniżenia w świadomości społecznej stopnia szkodliwości zachowań godzących w честь i dobre imię. Sankcja karna w tym przypadku jest formą wyrazu potępienia społecznego dla takiego zachowania.

Przede wszystkim ochrona cywilnoprawna jest niewystarczająca w sytuacji, gdy skutki zniesławienia są nieodwracalne. Ponadto w niektórych sytuacjach pokrzywdzony, pomimo pozytywnego rozstrzygnięcia sądu, nie będzie mógł uzyskać satysfakcji finansowej ze względu na sytuację majątkową sprawcy. Mogą również wystąpić na tyle drastyczne przypadki, że odpowiedzialność cywilnoprawna mogłaby zostać uznana za nieadekwatną reakcję. W takich przypadkach sięgnięcie po instrumenty prawa karnego, mającego charakter środka *ultima ratio*, jest całkowicie uzasadnione. Zachowania tego typu dominują w szczególności w internecie.

Dlatego też odpowiedzialność karna i cywilna powinny się uzupełniać, tworząc dwa niezależne reżimy prawne. Jest to rozsądne stanowisko, biorąc pod uwagę odmienność przedmiotów i środków ochrony, a także zasadniczą odmienność założeń normatywnych funkcji obu systemów ochrony prawnej. Teza oparta na nieprawidłowym założeniu swoistej zastępowalności obu systemów musiałaby w konsekwencji doprowadzić do podważenia zasadności penalizowania także wielu innych przestępstw (np. kradzieży lub oszustwa) tylko dlatego, że szkodliwe następstwa takich czynów mogą zostać zrekomensowane również na gruncie prawa cywilnego (A. Nowicka, *Pomawianie cywilnoprawna ochrona dóbr osobistych* [w:] *Prawnokarne granice dopuszczalnego pomawiania*, Poznań 2008, s. 70).

4. Dolegliwość kar

Należy podkreślić, że obowiązujące w Polsce kary nie są nadmiernie dolegliwe. Ponadto, zniesławienie stanowi przestępstwo w zdecydowanej większości państw o silnych demokratycznych korzeniach. Z przeprowadzonej przez P. Józwiaka analizy regulacji prawnych wybranych krajów wynika, że w wielu wypadkach sankcje są surowsze od tych przewidzianych w art. 212 k.k. (P. Józwiak, *Prawnokarna ochrona czci a postulaty uchylecia bądź rewizji art. 212 kodeksu karnego*, „RPEiS” 2009, nr 3, s. 85 i n.).

Przykładowo, w norweskim kodeksie karnym zniesławienie dokonane publicznie, za pomocą druku lub w innych szczególnych okolicznościach, zagrożone jest karą pozbawienia wolności do lat dwóch, a w przypadku świadomości sprawcy – do lat trzech.

W Niemczech pomówienie dokonane publicznie lub przez rozpowszechnienie pism zagrożone jest karą pozbawienia wolności do lat dwóch albo grzywną (§ 186 *in fine* StGB). Jeżeli sprawca publicznie, na zgromadzeniu lub przez rozpowszechnienie pism, świadomie podnosi lub rozgłasza niepraw-

dziwe zarzuty, może zostać wobec niego orzeczona kara pozbawienia wolności do lat trzech albo grzywna (§ 187 *in fine* StGB). Jeszcze surowsza sankcja przewidziana jest za zniesławiającą wypowiedź wymierzoną przeciw osobom uczestniczącym w życiu politycznym narodu, a podaną do wiadomości publicznie, na zgromadzeniu lub przez rozpowszechnienie pism – jeśli przybierze postać pomówienia (§ 186 StGB), zagrożona jest karą pozbawienia wolności od trzech miesięcy do pięciu lat, natomiast jeżeli wypełnia znamiona oszczerstwa (§ 187 StGB) – od sześciu miesięcy do lat pięciu.

Dolegliwość kar za zniesławienie jest celowa z uwagi na wymogi prewencji indywidualnej generalnej. Te wymogi zdają się być spełnione tylko w przypadku, gdy sankcja za zniesławienie w typie kwalifikowanym, oprócz kary grzywny i ograniczenia wolności, zawiera również możliwość orzeczenia kary pozbawienia wolności. Szerszy rozmiar szkód wywołanych działaniem za pomocą środków masowego komunikowania czyni zaostrzenie górnej granicy odpowiedzialności karnej za zniesławienie w pełni zasadnym. Także Europejski Trybunał Praw Człowieka dopuszcza możliwość różnicowania zakresu obowiązków odpowiedzialności związanej z korzystaniem z wolności wypowiedzi w zależności od użytych środków technicznych (zob. *Handyside p. Wielkiej Brytanii*, wyrok z dnia 7 grudnia 1976 r., por. I.C. Kamiński, *Ograniczenia swobody wypowiedzi dopuszczalne w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Analiza krytyczna*, Warszawa 2010, s. 40).

Art. 212 § 2 k.k. przewiduje podniesienie tylko górnej granicy ustawowego zagrożenia karą, co umożliwia sądowi uwzględnienie w konkretnym wypadku większego „ciężaru gatunkowego” przestępstwa w nim opisanego w porównaniu z typem podstawowym. Ta możliwość nie wyklucza jednak pominięcia przy wymiarze kary tej okoliczności, gdy nie ma istotnego znaczenia dla społecznej szkodliwości czynu, nie uniemożliwia także orzeczenia w konkretnej sprawie kary określonej w art. 212 § 1 k.k. Bazując na innych przepisach Kodeksu karnego sąd ma także możliwość odstąpienia od orzeczenia kary lub warunkowego zawieszenia jej wykonania.

Przytoczone niżej dane dotyczące praktyki sądów polskich dowodzą, że sądy są powściągliwe w korzystaniu z możliwości orzeczenia kary pozbawienia wolności za przestępstwo z art. 212 § 2 k.k. Zagrożenie tą karą pełni więc w gruncie rzeczy tylko funkcję prewencyjną.

5. Dane statystyczne

Statystyki za lata 2010 – pierwsza połowa 2016 r. (tj. 6 lat i 6 miesięcy) wskazują, że kara pozbawienia wolności za przestępstwo z art. 212 § 2 k.k. została orzeczona względem 33 osób, przy czym tylko w dwóch przypadkach kara ta nie była warunkowo zawieszona. Od 2012 r. nie było żadnego wyroku skazującego na bezwzględną karę pozbawienia wolności.

Tabela 1. Osoby dorosłe skazane za przestępstwo z art. 212 § 2 k.k. od 2010 do pierwszej połowy 2016 r.

Rok	Ogółem liczba osób skazanych	Kara pozbawienia wolności	W tym zawieszona warunkowo	Grzywna	Kara ograniczenia wolności
2010	44	4	3	32	8
2011	52	8	7	35	9
2012	60	3	3	48	9
2013	58	3	3	41	14
2014	58	4	4	44	10
2015	70	8	8	51	11
2016 (I poł.)	51	3	3	brak danych	brak danych

Odnosząc się do sprzeczności regulacji kryminalizującej zniesławienie ze standardami międzynarodowymi wynikającymi z art. 10 Konwencji, należy podnieść, że orzecznictwo Trybunału nie neguje potrzeby karania za zniesławienie, lecz jedynie uwypukla jego niewłaściwe stosowanie w praktyce (zob. *Łopuch p. Polsce*, skarga nr 43587/09, wyrok z dnia 24 lipca 2012 r.; *Ziemiński p. Polsce*, skarga nr 46712/06, wyrok z dnia 24 lipca 2012 r.).

Dlatego też dekryminalizacja zniesławienia nie jest konieczna, lecz formułowanie pod kątem organów wymiaru sprawiedliwości postulatu, aby w przypadku wypowiedzi zniesławiających stosować środki z zakresu prawa karnego, kierując się zasadą *ultima ratio*. Zatem w przypadkach odznaczających się dużym stopniem społecznej szkodliwości, na gruncie których oczywiste jest, że sprawca nie tylko naruszył dobra osobiste pokrzywdzonego, lecz zachowanie jego przekroczyło granice etyczne i wkroczyło w sferę prawnokarną.

2. Komunikacja Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka w sprawie wykonania wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka *P. i S. p. Polsce, Tysiąc p. Polsce* oraz *R. R. p. Polsce* z dnia 4 września 2017 r.a.

a. Treść komunikacji

Podsumowanie

- Polskie władze nie wprowadziły do chwili obecnej skutecznej i szybkiej procedury, która umożliwi kobietom przeprowadzenie aborcji w sytuacjach, gdy jest ona dozwolona prawem.
- Polskie władze powinny zagwarantować, że kobiety uzyskają wiarygodną obiektywną informację na temat warunków przeprowadzenia zabiegu aborcji oraz stanu płodu w terminie, w którym zabieg aborcji jest możliwy do przeprowadzenia.
- Powinny być wprowadzone mechanizmy, które zapewnią możliwość przeprowadzenia aborcji, pomimo powołania się lekarza na „klauzulę sumienia”.
- Środki generalne przyjęte przez władze polskie nie są wystarczające do ograniczenia przyszłych możliwych naruszeń Konwencji podobnych do tych, które zostały zauważone w wyroku *P. i S. p. Polsce*.
- Helsińska Fundacja rekomenduje Komitetowi kontynuację nadzór nad wykonaniem wyroku *P. i S. p. Polsce*.

1. Wstęp

Helsińska Fundacja Praw Człowieka z siedzibą w Warszawie (dalej: HFPC) chciałaby przedstawić Komitetowi Ministrów Rady Europy swoją komunikację, opracowaną na podstawie Zasady 9 ust. 2 Regulaminu Komitetu Ministrów, dotyczącą nadzoru nad wykonywaniem orzeczeń oraz ugód Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPCz), w zakresie wykonywania przez polskie władze wyroku w sprawie *P. i S. p. Polsce* (skarga nr 57375/08).

HFPC jest polską organizacją pozarządową założoną w 1989 r., której nadrzędnym celem jest promowanie praw człowieka, zasad prawa i rozwoju otwartego społeczeństwa w Polsce oraz w innych krajach. HFPC aktywnie rozpowszechnia standardy Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (dalej: Konwencja) i przyczynia się do prawidłowego wykonywania wyroków ETPCz.

HFPC przedłożyła do Europejskiej Trybunału Praw Człowieka stanowisko *amicus curiae* w sprawie *P. i S. p. Polsce*. W tym stanowisku HFPC odniosła się do międzynarodowych standardów dotyczących dostępności do legalnej aborcji. Dodatkowo HFPC wskazała na trudności występujące w polskiej praktyce odnośnie do przestrzegania praw kobiet do przeprowadzenia zabiegu aborcji w sytuacjach, gdy jest ona dozwolona przez prawo.

HFPC podejmuje działania prawne w interesie publicznym, włączając w to reprezentowanie stron i przygotowywanie prawnych wniosków do narodowych i międzynarodowych sądów trybunałów, jak również interwencje dotyczące implementacji standardów praw człowieka. Departament Prawny HFPC składa się z między innymi z Programu Antydyskryminacyjnego „Artykuł 32” oraz Programu Interwencji Prawnej. Program Interwencji Prawnej oraz Program Antydyskryminacyjny „Artykuł 32” oferują przewod-

nictwo i wsparcie w sferze ochrony standardów praw człowieka w Polsce poprzez metodę litygacji strategicznej oraz poprzez udział w przełomowych sprawach.

W swych działaniach HFPC przykłada szczególną uwagę do wykonywania wyroków ETPCz oraz monitoruje implementację standardów orzecznictwa ETPCz przez organa krajowe. Na przykład w 2017 r. HFPC opublikowała raport na temat implementacji wyroków w polskich sprawach⁸. Ponadto w swoich opiniach dotyczących projektów aktów prawnych, HFPC również podkreśla konieczność brania pod uwagę implikacji wynikających z orzecznictwa ETPCz. Tak było w przypadku opinii HFPC dotyczącej projektu Ustawy wprowadzającej całkowity zakaz aborcji⁹.

W swej komunikacji HFPC skoncentruje się w szczególności na praktycznych aspektach dotyczących dostępności do procedur legalnej aborcji. Równocześnie, warunki w których aborcja jest dozwolona prawem są poza zakresem tej komunikacji, ponieważ nie były one problemem w tej sprawie.

2. Standardy określone w sprawie P. i S. p. Polsce

Sprawa P. i S. p. Polsce dotyczy 14-letniej dziewczynki (pierwszej skarżącej), której odmówiono prawa do aborcji, dozwolonej w polskim prawie, przez kolejnych lekarzy. Zgodnie z art. 4a ust. 1 i ust. 3 Ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży¹⁰, prokurator wydał skarżącej zaświadczenie, że ciąża jest wynikiem czynu zabronionego. Zgodnie z ww. prawem, w takiej sytuacji skarżąca miała prawo do zabiegu legalnej aborcji. Pomimo to, lekarze w trzech szpitalach, udzielili skarżącej i jej matce (druga skarżąca) błędnej informacji o warunkach przerwania ciąży i w konsekwencji odmówili wykonania zabiegu. Odmawiając przeprowadzenia aborcji lekarzy powołali się na „klauzulę sumienia”, równocześnie nie wskazując alternatywnego sposobu na uzyskanie zabiegu u innego lekarza albo w innej placówce medycznej. Obowiązek skierowania pacjentki do ośrodka gdzie będzie ona mogła być poddana zabiegowi wynika z art. 39 Ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry¹¹.

W wyroku *P. i S. p. Polsce* ETPCz stwierdził naruszenie art. 3, 5 i 8 Konwencji. Odnosząc się do dostępu do legalnej aborcji, ETPCz podkreślił:

„Państwa są zobowiązane zorganizować wewnętrzny system świadczeń zdrowotnych w sposób gwarantujący, że możliwość efektywnego korzystania z prawa do wolności sumienia przez personel medyczny w kontekście zawodowym nie pozbawia pacjentów dostępu do świadczeń, do których są uprawnieni w świetle obowiązujących przepisów prawa”¹².

Dodatkowo, zgodnie z ETPCz:

„Efektywny dostęp do wiarygodnych informacji odnośnie warunków dostępu do legalnej aborcji oraz obowiązujących procedur ma bezpośrednie znaczenie w aspekcie korzystania z autonomii osobistej. Trybunał utrzymuje, iż pojęcie życia prywatnego w rozumieniu art. 8 odnosi się zarówno do decyzji o posiadaniu dziecka, jak i o jego nieposiadaniu (...). Charakter poszczególnych kwestii związanych z decyzją kobiety o przerwaniu lub utrzymaniu ciąży sprawia, że czynnik czasu ma ogromne znaczenie. Istniejące procedury winny zatem zapewniać podjęcie tego rodzaju decyzji w odpowiednim czasie”¹³.

3. Podjęte działania

W Raporcie z wykonania, rząd wskazał na kroki i środki podjęte w celu implementacji wyroku ETPCz *P. i S. p. Polsce*. W kontekście zapewnienia dostępu do zgodnej z prawem aborcji, rząd odnotował, że wprowadzenie możliwości złożenia sprzeciwu od opinii lub orzeczenia lekarza stanowi środek generalny wypełniający standardy wyroku. Rząd stwierdził:

⁸ Raport jest dostępny na: www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2017/03/Raport-implementacja-ETPC-10-03-2017.pdf.

⁹ Opinia po polsku jest dostępna na: www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2016/07/HFPC-opinia-Ustawa-antylaborcyjna.pdf.

¹⁰ Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, Dz. U. nr 17, poz. 78 z późn. zm.

¹¹ Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry (Dz. U. z 2017 r., poz. 125, z późn. zm.).

¹² Wyrok ETPCz z 30 października 2012 r. w sprawie *P. i S. p. Polsce*, § 106.

¹³ Wyrok ETPCz z 30 października 2012 r. w sprawie *P. i S. p. Polsce*, § 111.

„Ustawą z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta wprowadzono prawo pacjenta do zgłoszenia sprzeciwu wobec opinii albo orzeczenia lekarza. Prawo to przysługuje pacjentowi, a w jego imieniu także przedstawicielowi ustawowemu. Z powyższego prawa może skorzystać kobieta, której odmówiono wykonania zabiegu przerwania ciąży. Zgodnie z wyżej wymienioną ustawą sprzeciw wobec opinii albo orzeczenia wydanego przez lekarza lub lekarza dentyستę można wnieść do Komisji Lekarskiej działającej przy Rzeczniku Praw Pacjenta, jeżeli opinia albo orzeczenie ma wpływ na prawa lub obowiązki pacjenta wynikające z przepisów prawa. Sprzeciw wnosi się w terminie 30 dni od dnia wydania opinii albo orzeczenia przez lekarza orzekającego o stanie zdrowia pacjenta. Sprzeciw wymaga uzasadnienia, w tym wskazania przepisu prawa, z którego wynikają prawa lub obowiązki, na które wpływ ma będące przedmiotem sprzeciwu orzeczenie lub opinia lekarza. Komisja Lekarska na podstawie dokumentacji medycznej oraz, w miarę potrzeby, po przeprowadzeniu badania pacjenta, wydaje orzeczenie niezwłocznie, nie później niż w terminie 30 dni od dnia wniesienia sprzeciwu”¹⁴.

HFPC docenia działania podjęte przez rząd w celu wykonania wyroku ETPCz w sprawie *P. i S. p. Polsce*, na przykład rozpowszechnienie przetłumaczonego wyroku. Jednak w ocenie HFPC działania te nie są wystarczające do pełnej implementacji standardów wynikających z wyroku. W tym kontekście jest szczególnie istotne odnotowanie iż w konsekwencji wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 2015 r. lekarz, gdy powołuje się na „klauzulę sumienia” i odmawia wykonania zabiegu medycznego, nie jest zobowiązany do skierowania pacjenta do innej placówki medycznej, gdzie faktycznie ten zabieg będzie mógł być wykonany.

4. Nieskuteczna procedura sprzeciwu wobec opinii albo orzeczenia lekarza

Zdaniem rządu, procedura sprzeciwu wobec opinii albo orzeczenia lekarza, która została wprowadzona ustawą o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, stanowi adekwatną gwarancję proceduralną dla kobiet do wykorzystania w sytuacji, gdy lekarz odmówi wykonania zgodnego z prawem zabiegu aborcji (nawet jeśli procedura ta ma charakter ogólny i jej stosowanie niekoniecznie jest ograniczone do obszaru praw reprodukcyjnych). W ocenie HFPC, nie jest możliwe zgodzenie się z takim stanowiskiem. Ważne jest, aby pamiętać, iż procedura sprzeciwu została wprowadzona do polskiego systemu prawnego, zanim został wydany wyrok w sprawie *P. i S. p. Polsce*, ale po wydarzeniach które stanowiły podstawę faktyczną do złożenia skargi.

Procedura sprzeciwu jest nadmiernie sformalizowana. W szczególności, w uzasadnieniu do sprzeciwu, od pacjentów wymaga się wskazania konkretnych przepisów które określają, na które prawa i obowiązki pacjenta miała wpływ opinia lub orzeczenie danego lekarza. Kopia opinii lub orzeczenia powinna być dołączona do sprzeciwu. Równocześnie procedura nie przewiduje udziału przedstawiciela prawnego, w szczególności profesjonalnego adwokata. Przegląd statystyk dotyczących sprzeciwów wnoszonych przez pacjentów pokazuje, że tylko niewielka ich część spełnia wymogi formalne i jest uznawana przez Komisję Lekarską działającą przy Rzeczniku Praw Pacjenta. W 2016 r. Rzecznik otrzymał 24 sprzeciwy, z których tylko jeden wypełniał kryteria formalne¹⁵. Podobnie w 2015 r. tylko jeden sprzeciw został rozpatrzony merytorycznie¹⁶. W 2014 r. pięć sprzeciwów na 34 złożone, zostało rozpatrzonych merytorycznie, podczas gdy w 2013 r. tylko dwa sprzeciwy na 28 złożonych, wypełniło wymogi formalne¹⁷.

Co więcej, obecne ramy prawne dotyczące procedury sprzeciwu nie precyzują, czy jest możliwe złożenie sprzeciwu, gdy lekarz odmówi wydania opinii lub orzeczenia lub zrobi to tylko ustnie. Możliwość

¹⁴ Raport z wykonania – komunikacja z Polski dotycząca sprawy *P. i S. p. Polsce*, [http://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%5C%22identifier%3A%5B%22DH-DD\(2014\)258E%5D%7D%7D](http://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%5C%22identifier%3A%5B%22DH-DD(2014)258E%5D%7D%7D).

¹⁵ Sprawozdanie dotyczące przestrzegania praw pacjenta na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Obejmuje okres od 1 stycznia 2016 do 31 grudnia 2016 r., s. 46, dostępne na: https://www.bpp.gov.pl/gfx/bpp/userfiles/_public/bip/sprawozdania_roczne/sprawozdanie_za_2016_r._-_wersja_przyjeta_przez_rade_ministrow.pdf.

¹⁶ Sprawozdanie dotyczące przestrzegania praw pacjenta na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Obejmuje okres od 1 stycznia 2015 do 31 grudnia 2015 r., s. 43, dostępne na: https://www.bpp.gov.pl/gfx/bpp/userfiles/_public/bip/sprawozdania_roczne/sprawozdanie_rpp_2015.pdf.

¹⁷ Sprawozdanie dotyczące przestrzegania praw pacjenta na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Obejmuje okres od 1 stycznia 2014 do 31 grudnia 2014 r., s. 38, https://www.bpp.gov.pl/gfx/bpp/userfiles/_public/bip/sprawozdania_roczne/sprawozdanie_2014_r..pdf.

złożenia sprzeciwu w takich okolicznościach, może mieć szczególne znaczenie w kontekście ubiegania się o zabieg zgodnej z prawem z prawem aborcji. W takich sytuacjach lekarz może odmówić wydania negatywnej decyzji na piśmie lub może opóźnić wydanie takiej decyzji, co może skutecznie podważyć prawo kobiety do przerwania ciąży w terminie określonym w prawie. Ponadto zostało ustalone, że nie istnieje prawo do złożenia sprzeciwu wobec odmowy skierowania danej osoby na badania diagnostyczne, co w kontekście aborcji ma szczególne znaczenie dla testów prenatalnych. Rezultaty takich testów mogą pełnić kluczową rolę przy sporządzaniu oceny czy stan płodu uzasadnia przerwanie ciąży i w konsekwencji mogą być niezbędne dla kobiety w celu podjęcia decyzji o kontynuacji ciąży (porównanie ze sprawą *R. R. p. Polsce*)¹⁸.

Równocześnie należy podkreślić, że istnieją pewne wątpliwości co do legalnego charakteru decyzji wydawanych przez Komisję Lekarską po złożeniu sprzeciwu. Nie jest jasne, czy wydana decyzja zastępuje opinię lub orzeczenie, które spowodowało sprzeciw.

W swoim wyroku ETPCz podkreślił, że w sprawach dotyczących aborcji czas odgrywa kluczową rolę. Z tego powodu negatywnie należy ocenić 30 dniowy termin określony w prawie na rozpatrzenie sprzeciwu przez Komisję Lekarską. Nie ma żadnych uregulowań, które zagwarantowałyby, że Komisja Lekarska wyda decyzję przed upływem terminu, w którym możliwe jest wykonanie zabiegu legalnej aborcji.

Procedura sprzeciwu w obecnym kształcie nie gwarantuje, że kobieta otrzyma wiarygodną pełną i obiektywną informację, odnośnie do tego, czy ma prawo do uzyskania zabiegu zgodnej z prawem aborcji. Procedura sprzeciwu nie rozwiązuje sytuacji gdy lekarze celowo ukrywają pewne fakty lub przedstawiają niekompletne lub wprowadzające w błąd informacje kobietom odnośnie do aborcji w celu uniemożliwienia przerwania ciąży. Należy podkreślić, że dostarczanie wiarygodnych i pełnych informacji na temat istniejących procedur może mieć szczególne znaczenie dla kobiet, które są ofiarami przestępstw i których ciąża jest wynikiem wspomnianego przestępstwa.

Warto zaznaczyć, że pewne prace były prowadzone w Ministerstwie Zdrowia w celu uproszczenia procedury składania sprzeciwu wobec opinii lub orzeczenia lekarza. Konieczność zmiany procedury została wyrażona przez Rzecznika Praw Pacjenta¹⁹. Jednak odpowiedź rządu na komunikację Naczelnej Rady Adwokackiej odnośnie do wykonania wyroków w sprawach *Tysiąc p. Polsce* i *R.R. p. Polsce* sugeruje, że prace nad zmianami zostały przekazane do Rady Ministrów w 2016 r. Jednak do dnia dzisiejszego żadne poprawki, które znacząco zmieniłyby procedurę sprzeciwu i przekształciły ją w efektywny mechanizm ochrony praw, nie zostały przyjęte i wprowadzone do Ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Zmiany, które zostały wprowadzone dotyczyły tylko formalnych aspektów dodania do listy lekarzy, którzy mogą być członkami Komisji Lekarskiej.

Z tych powodów, w ocenie HFPC procedura sprzeciwu wobec opinii lub orzeczenia lekarskiego nie spełnia wymogów skutecznego środka przewidzianego w art. 13 Konwencji nie spełnia standardów ustanowionych w wyroku ETPCz *P. i S. p. Polsce* (jak również w sprawach *Tysiąc p. Polsce* i *R. R. p. Polsce*)²⁰. Procedura jest nieskuteczna i nie zapewnia przestrzegania prawa do zgodnego z prawem przerwania ciąży.

5. Stosowanie „klauzuli sumienia”

Jak zauważył ETPCz w sprawie *P. i S. p. Polsce*, rolą państwa jest takie zorganizowanie systemu opieki zdrowotnej, aby z jednej, strony nie zmuszał on lekarzy do wykonywania usług niezgodnych z ich sumieniem, ale z drugiej strony, tak aby zapewniał przestrzeganie praw pacjentów do uzyskania świadczeń do których są upoważnieni. W szczególności, ETPCz zauważył:

„Polskie prawo uznaje potrzebę zwolnienia lekarzy z obowiązku udzielania świadczeń, którym są przeciwni, oraz wdrożenia mechanizmu umożliwiającego wyrażenie takiej odmowy. Mechanizm ten

¹⁸ Wyrok ETPCz z dnia 26 maja 2011 r., skarga nr 2761/04.

¹⁹ Informacja opublikowana na oficjalnej stronie Rzecznika Praw Pacjenta, dostępna na: <http://www.bpp.gov.pl/prawo-do-zgloszenia-sprzeciwu>.

²⁰ Komunikacja władz krajowych (13/05/2016) w odpowiedzi na komunikację stowarzyszenia (DH-DD(2016)549) dotycząca spraw *Tysiąc i R. R. p. Polsce*, dostępne na: [http://hudoc.exec.coe.int/ENG#{%EXECIdentifier%:%DH-DD\(2016\)628E%22}](http://hudoc.exec.coe.int/ENG#{%EXECIdentifier%:%DH-DD(2016)628E%22}).

obejmuje także elementy zapewniające, iż prawo do odmowy wykonania świadczeń medycznych niezgodnych z sumieniem nie będzie sprzeczne z interesami pacjentów, nakazując, aby odmowa ta była wyrażona na piśmie, obejmowała dane medyczne pacjenta oraz przede wszystkim skierowanie do innego specjalisty wykwalifikowanego do wykonania rzeczzonego świadczenia²¹.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że Trybunał Konstytucyjny w swym wyroku z dnia 7 października 2015²² uznał, że *Ustawa o zawodach lekarza i lekarza dentystry* (art. 39 Ustawy) narusza polską Konstytucję²³ w zakresie w jakim zobowiązuje lekarza, odmawiającego wykonania świadczenia z zakresu opieki zdrowotnej sprzecznego z jego sumieniem, do wskazania alternatywnego sposobu uzyskania takiego świadczenia od innego lekarza lub w innym ośrodku zdrowia. Trybunał Konstytucyjny orzekł, że nałożenie takiego obowiązku na lekarza w sposób nieproporcjonalny ingeruje w jego wolność sumienia chronioną art. 53ust. 1 Konstytucji. Dodatkowo Trybunał orzekł, że przepisy *Ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry* (art. 39 w związku z art. 30) są sprzeczne z Konstytucją, jeśli pomimo powołania się przez lekarza na „klauzulę sumienia”, zobowiązują lekarza do przeprowadzenia zabiegu medycznego sprzecznego z jego sumieniem „w innych przypadkach niecierpiących zwłoki”. Trybunał Konstytucyjny zdecydował, że termin ten jest nieprecyzyjny i nie pozwala na jednoznaczne określenie kiedy lekarz nie może powołać się na „klauzulę sumienia” i po prostu musi wykonać dany zabieg medyczny.

Wyrok ten oznacza, że w obecnie w Polsce brak jest przepisów, które obligowałyby lekarza lub innego członka personelu medycznego w danej placówce medycznej do przedstawienia pacjentowi skutecznego sposobu uzyskania świadczenia z zakresu opieki zdrowotnej w innej placówce medycznej w sytuacji odmowy wykonania wspomnianego świadczenia opieki zdrowotnej z uwagi na „klauzulę sumienia”. HFPC nie ma żadnych informacji na temat prac legislacyjnych, których celem byłoby nałożenie obowiązku kierowania pacjenta do innego lekarza lub placówki medycznej, która oferowałaby rzeczywistą możliwość uzyskania świadczenia opieki zdrowotnej, którego odmówiono. W ocenie HFPC, taka sytuacja zagraża korzystaniu z praw pacjentów do uzyskania świadczenia opieki zdrowotnej, do których są oni uprawnieni. Taka sytuacja szczególnie może zagrażać kobietom, którym odmówiono dostępu do zgodnej z prawem aborcji z powodów ideologicznych. W takiej sytuacji, ich prawo do otrzymania takiego świadczenia może mieć czysto iluzoryczny charakter. Taka sytuacja może zmusić kobiety do szukania nielegalnych metod zakończenia ciąży, które mogą zagrazić ich zdrowiu a nawet życiu.

Zdaniem rządu kwestia ta została rozwiązana regulacjami *Ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej*²⁴:

„Zgodnie z jej art. 14 podmiot wykonujący działalność leczniczą podaje do wiadomości publicznej informacje o zakresie i rodzajach udzielanych świadczeń zdrowotnych. Podmiot wykonujący działalność leczniczą, na wniosek pacjenta, udziela ponadto szczegółowych informacji na temat udzielanych świadczeń zdrowotnych, w szczególności informacji dotyczących stosowanych metod diagnostycznych lub terapeutycznych oraz jakości i bezpieczeństwa tych metod. Oznacza to, że zmiana przepisów wynikająca z wejścia w życie ww. wyroku Trybunału Konstytucyjnego nie spowodowała luki prawnej, w postaci braku podmiotu zobowiązanego do przekazania informacji o miejscu, w którym świadczenie może zostać udzielone a twierdzenie, jakoby luka taka istniała, należy uznać za nieprawdziwe²⁵.”

W ocenie HFPC, ta Ustawa nie może być uznana za skuteczne rozwiązanie. Po pierwsze, zgodnie z tym przepisem to pacjent jest odpowiedzialny za wyszukanie placówki, gdzie będzie mógł uzyskać wspomniane świadczenie medyczne. Po drugie, ta Ustawa nie określa terminu, w którym placówka medyczna ma obowiązek zapewnić dokładną informację pacjentowi, zgodnie z jego prośbą. Z tego powodu, nie można stwierdzić, iż ta regulacja gwarantuje, że kobieta otrzyma na czas wiarygodną informację na temat warunków przerwania ciąży oraz na temat placówki, gdzie będzie mogła poddać się tej procedurze. Warto zaznaczyć, że w sprawie *P. i S. p. Polsce* skarżące były zmuszone do szukania

²¹ Wyrok ETPCz z 30 października 2012 r. w sprawie *P. i S. p. Polsce*, § 107.

²² Sprawa nr K12/14.

²³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. nr 78, poz. 483 z późn. zm.

²⁴ Dz. U. z 2016 r., poz. 1638, z późn. zm.

²⁵ Komunikacja władz krajowych (14/06/2017) dotycząca sprawy *P. i S. p. Polsce*, dostępna na: [http://hudoc.exec.coe.int/en-g#{%EXECIdentifier%22:\[%22DH-DD\(2017\)751E%22\]}](http://hudoc.exec.coe.int/en-g#{%EXECIdentifier%22:[%22DH-DD(2017)751E%22]}).

ośrodka, w którym mogła być przeprowadzona aborcja, z uwagi na nieuzyskanie rzetelnej informacji od personelu medycznego.

Stan prawny, który powstał po wygaśnięciu przepisów zakwestionowanych przez Trybunał Konstytucyjny, kreuje znaczący brak równości pomiędzy ochroną lekarskiej wolności sumienia a prawami pacjentów do otrzymania świadczeń opieki zdrowotnej. Rolą państwa powinno być skoncentrowanie się na wprowadzeniu rozwiązań, które zagwarantują pacjentom możliwość uzyskania świadczeń opieki zdrowotnej do których są oni uprawnieni.

To, że takie działania są konieczne, może być potwierdzone przez fakt, iż według raportów mediów, w jednym województwie w Polsce wszyscy lekarze podpisali tzw. ogólną „klauzulę sumienia”. W ocenie Rzecznika Praw Pacjenta taka sytuacja może być uznana za ograniczenie dostępu do legalnego zabiegu przerwania ciąży, ponieważ na obszarze całego województwa nie ma ośrodka, który by przeprowadził taki zabieg. Z tego powodu Rzecznik Praw Pacjenta skontaktował się z Narodowym Funduszem Zdrowia.²⁶ Rzecznik Praw Obywatelskich również wielokrotnie sygnalizował problemy, z jakimi spotykają się kobiety w dostępie do zabiegu legalnej aborcji.²⁷ Liczne nieprawidłowości w implementacji przepisów dotyczących aborcji były także wskazane w raporcie z monitoringu szpitali przeprowadzonego przez Federację na Rzecz Kobiet i Planowania Rodziny.²⁸

Na marginesie warto zaznaczyć, że Komitet przeciwko Torturom w podsumowaniu uwag do połączonych piątego i szóstego cyklicznego raportu o Polsce (2013)²⁹ oraz Komitet Praw Człowieka w podsumowaniu uwag do siódmego cyklicznego raportu o Polsce (2016)³⁰ podkreśliły konieczność wprowadzenia w polskim prawie skutecznych mechanizmów zapewniających dostęp do bezpiecznej i legalnej aborcji, zwłaszcza w przypadkach sprzeciwów sumienia. Warto podkreślić, że przed opublikowaniem tych uwag Komitet Praw Człowieka otrzymał wiele oświadczeń od organizacji pozarządowych³¹ i Rzecznika Praw Obywatelskich.³² W tych dokumentach autorzy wskazywali m.in. na brak skutecznej egzekucji i poszanowania dla standardów wynikających z orzecznictwa ETPCz w sprawach dotyczących dostępu do legalnej aborcji.

6. Plany ograniczenia prawa do aborcji

Zdaniem HFPC, pomimo to iż komunikacja HFPC odnosi się głównie do kwestii proceduralnych, należy przedstawić szerszy kontekst debaty publicznej na temat ograniczenia warunków dopuszczalności zgodnej z prawem aborcji. Aktualny kształt zgodnej z prawem aborcji, określony w *ustawie o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży*, celowo nie został uwzględniony w tej komunikacji.

W dniu 19 sierpnia 2016 r. do Sejmu został przedstawiony obywatelski projekt Ustawy, który miał wprowadzić zupełny zakaz aborcji. Projekt został przygotowany przez Komitet „Stop aborcji”³³. Prawo to całkowicie zakazałoby przerywania ciąży, eliminując tzw. kompromis aborcyjny, który zezwala na przerwanie ciąży w trzech przypadkach (gdy istnieje zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety; gdy rezultaty

²⁶ Dokument jest dostępny na: www.rpo.gov.pl/sites/default/files/RPP%20w%20sprawie%20legalnych%20aborcji%20na%20Podkarpaciu%2C%207.02.2017.pdf.

²⁷ List Rzecznika Praw Obywatelskich do Marszałka Sejmu jest dostępny na: www.rpo.pl/sites/default/files/Uwagi%20RPO.pdf.

²⁸ Raport „Dzień dobry, chcę przerwać ciążę – o procedurach dostępu do legalnej aborcji w polskich szpitalach” jest dostępny na: <http://federa.org.pl/wp-content/uploads/2017/06/RAPORT-SZPITALA-FEDERACJA.pdf>

²⁹ http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CAT%2fC%2fPOL%2fCO%2f5-6&Lang=en.

³⁰ http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2fC%2fPOL%2fCO%2f7&Lang=en.

³¹ http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2fCCPR%2fCSS%2fPOL%2f25283&Lang=en.

³² http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2fCCPR%2fCSS%2fNHS%2fPOL%2f25456&Lang=en.

³³ Obywatelski projekt zmiany Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o *planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży* oraz Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny. Informacja dotycząca projektu oraz przebieg procesu legislacyjnego są dostępne na: www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?id=6EDFF98A-E25263E5C125801400298427.

badań wskazują na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu; gdy istnieje uzasadnione podejrzenie, że ciąża jest wynikiem przestępstwa). Projekt również przewiduje, że spowodowanie śmierci nienarodzonego dziecka będzie karane karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat. Jeśli sprawca nie działał celowo, będzie mu grozić do 3 lat pozbawienia wolności.

Projekt całkowicie zakazujący aborcji spowodował ogromną falę protestu i krytyki ze strony społeczeństwa (protest został nazwany Czarnym Protestem). Ostatecznie podczas drugiego czytania w Sejmie w dniu 6 października 2016 r. proponowane zmiany zostały odrzucone. Co istotne, obywatelski projekt liberalizujący prawo aborcyjne został odrzucony przez Sejm w pierwszym czytaniu.³⁴ Jak donoszą media, podejmowane są dalsze próby przygotowania kolejnego obywatelskiego projektu Ustawy całkowicie zakazującego aborcji. Projekt po raz kolejny został przygotowany przez Komitet „Stop aborcji”.

Powyższa informacja pokazuje, że decyzja Komitetu Ministrów o zamknięciu nadzoru nad wykonaniem wyroku *P. i S. p. Polsce* będzie miała istotne znaczenie dla toczącej się debaty jej ograniczeń.

7. Wnioski i rekomendacje

Mając na względzie powyższą argumentację, HFPC zwraca się z prośbą do Komitetu Ministrów o kontynuowanie nadzoru nad wykonaniem wyroku *P. i S. p. Polsce*. Zdaniem HFPC, środki generalne przyjęte przez polskie władze nie są wystarczające do ograniczenia dalszych naruszeń Konwencji podobnych do tych, jakie zostały stwierdzone w wyroku *P. i S. p. Polsce*.

Równocześnie HFPC pragnie zauważyć, że obecna komunikacja może odpowiednio odnosić się do wyroków w sprawach *Tysięd p. Polsce* i *R. R. p. Polsce*, z uwagi na podobny zakres materialny tych spraw.

Zdaniem HFPC, w celu pełnego wykonania wyroku *P. i S. p. Polsce*, władze polskie powinny:

- wprowadzić skuteczną i szybką procedurę, która umożliwi kobietom na przeprowadzenie aborcji w sytuacjach gdy jest ona dozwolona prawem;
- wprowadzić mechanizmy, które zapewnią, że kobiety uzyskają wiarygodną i obiektywną informację na temat warunków przeprowadzenia zabiegu zgodnej z prawem aborcji oraz stanu płodu w terminie, w którym zabieg aborcji jest możliwy do przeprowadzenia;
- wprowadzić mechanizmy, które zapewnią możliwość przeprowadzenia aborcji pomimo powołania się lekarza na „klauzulę sumienia”.

HFPC wierzy, że ta pisemna komunikacja będzie przydatna dla Komitetu Ministrów w wypełnianiu zadań zdefiniowanych w art. 46 ust. 2 Konwencji.

b. Odpowiedź rządu z dnia 14 września 2017 r.

W odpowiedzi na komunikację Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka (dalej: HFPC) przedstawioną Komitetowi Ministrów Rady Europy w dniu 1 września 2017 r. w sprawie wykonania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: Trybunał) w sprawach *P. i S. p. Polsce* (skarga nr 57375/08), *R. R. p. Polsce* (skarga nr 27617/04) oraz *Tysięd p. Polsce* (skarga nr 5410/03) rząd chciałaby przedstawić następujące uwagi przygotowane na podstawie informacji przekazanych przez Ministerstwo Zdrowia.

Odpowiedź rządu:

Zdaniem HFPC, środki generalne podjęte przez władze polskie są niewystarczające do pełnej implementacji standardów wynikających z wyroku *P. i S. p. Polsce*.

Szczegółowy opis działań podjętych w celu realizacji rozważanego wyroku, jak również charakterystyka obowiązujących w tym zakresie regulacji prawnych, zostały przedstawione w informacji rządu z dnia 14 czerwca 2017 r.

Według HFPC, procedurę sprzeciwu należy uznać za nieskuteczną m.in. ze względu na jej nadmierny formalizm (w opinii HFPC w konsekwencji tylko niewielka część wnoszonych przez

³⁴ Obywatelski projekt Ustawy o prawach kobiet i świadomym macierzyństwie. Informacja o projekcie oraz przebiegu procesu legislacyjnego dostępne są na: www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?id=224D8461340B0FFDC125802D0032F6D3.

pacjentów sprzeciwów spełnia wymogi formalne – w 2016 r. na 24 sprzeciwy wniesione do Rzecznika Praw Pacjenta tylko jeden spełnił wymogi formalne).

Z informacji przekazanych przez Rzecznika Praw Pacjenta wynika, że w 2016 r. do Biura Rzecznika Praw Pacjenta nie wpłynął żaden sprzeciw od opinii albo orzeczenia lekarza dotyczący problematyki przerywania ciąży.

Podkreślenia wymaga jednak fakt, że Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. *o prawach pacjentki Rzecznika Praw Pacjenta* (Dz. U. z 2016 r., poz. 186 z późn. zm.), poza wprowadzeniem prawa do sprzeciwu, powołała również – niezmiernie istotny z punktu widzenia ochrony praw wszystkich pacjentów, w tym również kobiet w ciąży mających trudności dostępie do zabiegu przerywania ciąży – centralny organ administracji rządowej w postaci Rzecznika Praw Pacjenta, którego zadania nie ograniczają się do działań związanych z instytucją sprzeciwu.

Do zakresu działania Rzecznika należy, m.in.:

- 1) prowadzenie postępowań w sprawach praktyk naruszających zbiorowe prawa pacjentów;
- 2) prowadzenie postępowań w trybie art. 50-53 Ustawy (przepisy te regulują możliwość podjęcia przez Rzecznika postępowania wyjaśniającego, jeżeli poweźmie wiadomość co najmniej uprawdopodobniającą naruszenie praw pacjenta);
- 3) w sprawach cywilnych wykonywanie zadań określonych w art. 55 Ustawy;
- 4) współpraca z organami władzy publicznej w celu zapewnienia pacjentom przestrzegania ich praw, w szczególności z ministrem właściwym do spraw zdrowia;
- 5) przedstawianie właściwym organom władzy publicznej, organizacjom i instytucjom oraz samorządom zawodów medycznych ocen i wniosków zmierzających do zapewnienia skutecznej ochrony praw pacjenta;
- 6) współpraca z organizacjami pozarządowymi, społecznymi i zawodowymi, do których celów statutowych należy ochrona praw pacjenta;
- 7) analiza skarg pacjentów w celu określenia zagrożeń i obszarów w systemie ochrony zdrowia wymagających naprawy.

Dodatkowo, w odpowiedzi na kierowane pisemne wnioski, zgłoszenia mailowe, a także w związku z osobistymi wizytami pacjentów w siedzibie Biura Rzecznika Praw Pacjenta – Rzecznik udziela informacji związanych z szeroko pojętą problematyką kobiet w ciąży. W związku z powyższym należy wskazać, że kobieta w ciąży, której odmówiono dostępu do przysługującego jej świadczenia, ma możliwość zwrócenia się w tej kwestii również do Rzecznika Praw Pacjenta, który może podjąć w tej sprawie postępowanie wyjaśniające. Pacjentka, której odmówiono wykonania zabiegu przerywania ciąży może zatem – poza wniesieniem sprzeciwu wobec opinii albo orzeczenia lekarza – również tą drogą egzekwować swoje prawo.

W 2016 r. Rzecznik Praw Pacjenta prowadził 6 postępowań wyjaśniających dotyczących kobiet w ciąży w kontekście Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. *o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży*. Należy również wskazać, że Rzecznik Praw Pacjenta podejmuje działania zmierzające do zwiększenia świadomości prawnej wśród pacjentów oraz aktywnie wspiera ich w realizacji przysługujących im praw, w tym m.in. w zakresie prawa do sprzeciwu. Wskazać należy, że w Biurze Rzecznika Praw Pacjenta funkcjonuje ogólnopolska bezpłatna infolinia (0 800 190 590), za pośrednictwem której pacjent może uzyskać niezbędne informacje pozwalające na skuteczne skorzystanie z powyższej instytucji. Ponadto, informacje te dostępne są również na stronie internetowej Biura Rzecznika Praw Pacjenta (www.bpp.gov.pl).

Dlatego należy podkreślić, że z doświadczenia Biura Rzecznika Praw Pacjenta wynika, że pacjentki zdecydowanie wolą egzekwować przysługujące im prawo do legalnego zabiegu przerywania ciąży w sposób nieformalny. Stąd też znacznie częściej zgłaszają problem za pośrednictwem bezpłatnej infolinii Rzecznika czy też przez wizytę w Biurze Rzecznika niż wnoszą sprzeciw – do czego mają pełne prawo.

HFPC zwraca uwagę, że obecne uregulowania prawne w zakresie procedury sprzeciwu nie określają czy jest możliwe wniesienie sprzeciwu, gdy lekarz odmówi wydania opinii lub zaświadczenia i przedstawi swoją decyzję tylko ustnie. Ponadto istnieją poważne wątpliwości dotyczące prawnego charakteru decyzji wydanej przez Komisję Lekarską w następstwie złożonego sprzeciwu.

Przepis art. 41 ust. 1 Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. *o zawodach lekarza i lekarza dentystry* (Dz. U. z 2017 r., poz. 125, z późn. zm.) nakłada na lekarza obowiązek prowadzenia indywidualnej dokumentacji medycznej pacjenta. Sposób prowadzenia i udostępniania dokumentacji medycznej przez lekarza określają przepisy Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. *o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta*. Zgodnie z jej art. 25 ust. 2, w dokumentacji medycznej zamieszcza się informację o wydaniu opinii albo orzeczenia, o których mowa w art. 31 ust. 1, tj. takich, w stosunku do których przysługuje prawo do wniesienia sprzeciwu. W rezultacie tego wymogu opinia ma formę pisemną.

Odnosząc się do kwestii statusu orzeczenia Komisji Lekarskiej, należy wskazać, że art. 31 ust. 5 Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. *o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta* przyznaje Komisji Lekarskiej uprawnienie do wydania orzeczenia lekarskiego. Stąd też Komisja Lekarska ma prawo do podtrzymania wydanego uprzednio orzeczenia lekarskiego, czy też wydanej opinii lekarskiej, oraz do wydania orzeczenia o niezasadności danego orzeczenia lekarskiego czy opinii lekarskiej. Jeśli orzeczenie lekarskie lub opinia lekarska jest uznana za niezasadną, orzeczenie Komisji Lekarskiej staje się nowym orzeczeniem, czy też nową opinią, mającą wpływ na prawa lub obowiązki pacjenta. Na jej podstawie zatem pacjent może skorzystać ze swoich uprawnień, np. z uprawnienia do przeprowadzenia zabiegu przerwania ciąży na podstawie przepisów Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. *o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunki dopuszczalności przerwania ciąży*.

HFPC zaznacza, że do chwili obecnej nie wprowadzono zmian do Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, które zmieniłyby procedurę sprzeciwu.

W dniu 16 listopada Stały Komitet Rady Ministrów zdecydował o rezygnacji z uwzględnienia w projekcie Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. *o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta* propozycji nowelizacji przepisów regulujących prawo pacjenta do sprzeciwu wobec opinii albo orzeczenia lekarza.

Niemniej jednak należy podkreślić, że mechanizm sprzeciwu w obecnej formie funkcjonuje bez uszczerbku dla specyfiki i terminów wiążących się ze sprawami dotyczącymi przerwania ciąży. Biuro Rzecznika Praw Pacjenta dokłada wszelkich starań, aby procedura sprzeciwu nie była nadmiernie wydłużona i skomplikowana. Ponadto, jak wskazano powyżej, sprzeciw nie jest jedynym sposobem, z którego może skorzystać kobieta, której odmówiono przeprowadzenia zabiegu przerwania ciąży.

Zdaniem HFPC procedura sprzeciwu nie gwarantuje poszanowania prawa w zakresie dostępu do zabiegów przerwania ciąży.

Sprzeciw wobec opinii albo orzeczenia lekarza jest skutecznym środkiem ochrony prawnej – m.in. dla kobiet, którym odmówiono przeprowadzenia zabiegu przerwania ciąży (we wszystkich okolicznościach przewidzianych ustawą z dnia 7 stycznia 1993 r. *o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży*), wystawienia skierowania na badania prenatalne, a także w przypadku nieprzeprowadzenia badań prenatalnych, pomimo stosownego na nie skierowania.

Prawo pacjenta do sprzeciwu wobec opinii albo orzeczenia lekarza zostało wprowadzone do polskiego porządku prawnego przepisami Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. *o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta* (Dz. U. z 2016 r., poz. 186, z późn. zm.), przede wszystkim w celu wykonania wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie *Tysiácp. Polsce*. Prawo to ma jednak charakter generalny, a więc nie zostało zawężone wyłącznie do przypadku odmowy wykonania zabiegu przerwania ciąży w okolicznościach określonych przepisami Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. *o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży*. Nadanie tej normie charakteru generalnego było działaniem celowym, którego intencją było zapewnienie ochrony wszystkim pacjentów, w sytuacji, w której opinia lub orzeczenie lekarza ma wpływ na prawa lub obowiązki pacjenta wynikające z przepisów prawa (oraz w sytuacji, w której dla dochodzenia tych praw nie została przewidziana inna droga odwoławcza). Odmowa wykonania przez lekarza zabiegu przerwania ciąży – bez względu na przesłankę warunkującą przeprowadzenie tego zabiegów danym przypadkiem, jak również niezależnie od powodu odmowy jego wykonania – wpływa na prawa pacjentki.

Ponadto należy podkreślić, że poza wprowadzeniem prawa do sprzeciwu, przepisy Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o *prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta*, powołały centralny organ administracji rządowej – Rzecznika Praw Pacjenta – który jest kluczowy dla ochrony praw pacjenta, w tym kobiet w ciąży, które doświadczają trudności w dostępie do zabiegu przerwania ciąży.

HFPC odnosi się w swojej komunikacji do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 października 2015 r. dotyczący zgodności z Konstytucją art. 39 Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry wskazując, że obecnie w Polsce nie obowiązują przepisy, które zobowiązywałyby lekarza do przedstawienia pacjentowi informacji o tym, gdzie może uzyskać określone świadczenie medyczne, którego dany lekarz nie wykona z uwagi na „klauzulę sumienia”. Ponadto, HFPC wskazuje, że obecne uregulowania prawne nie zachowują równowagi pomiędzy ochroną wolności sumienia lekarza a prawami pacjentów do uzyskania określonych świadczeń medycznych.

Odnosząc się do przedmiotowej problematyki należy przed wszystkim przywołać obowiązujące obecnie regulacje prawne. Zgodnie z art. 39 Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o *zawodach lekarza i lekarza dentystry* (Dz. U. z 2017 r., poz. 125, z późn. zm.) lekarz może powstrzymać się od wykonania świadczeń zdrowotnych niezgodnych z jego sumieniem, z zastrzeżeniem art. 30 tejże Ustawy (w zakresie, w jakim przewiduje on obowiązek lekarza do udzielenia pomocy lekarskiej w każdym przypadku, gdy zwłoka w jej udzieleniu mogłaby spowodować niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia). W takich wypadkach lekarz ten ma obowiązek uzasadnić i odnotować dokumentacji medycznej. Ponadto lekarz wykonujący swój zawód na podstawie stosunku pracy lub w ramach służby ma ponadto obowiązek uprzedniego powiadomienia na piśmie przełożonego, zanim powoła się na „klauzulę sumienia”.

W związku z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 października 2015 r., sygn. aktK 12/14 ogłoszonym w dniu 16 października 2015 r. w Dzienniku Ustaw RP pod poz. 1633 utraciły moc obowiązującą przepisy:

- 1) art. 39 zdanie pierwsze w związku z art. 30 Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o *zawodach lekarza i lekarza dentystry* (Dz. U. z 2015 r., poz. 464) w zakresie, w jakim nakładały na lekarza obowiązek wykonania niezgodnego z jego sumieniem świadczenia zdrowotnego w „innych przypadkach niecierpiących zwłoki”;
- 2) art. 39 zdanie pierwsze Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o *zawodach lekarza i lekarza dentystry* w zakresie, w jakim nakładało na lekarza powstrzymującego się od wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z jego sumieniem obowiązek wskazania realnych możliwości uzyskania takiego świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym.

W związku z powyższym, podjęta została analiza funkcjonowania przedmiotowych przepisów w brzmieniu zmienionym przywołanym wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego pod kątem tego, czy zabezpieczają z jednej strony prawo lekarza do powstrzymania się od wykonania świadczenia, z drugiej zaś czy zapewniają pacjentowi uzyskanie świadczenia, do którego jest uprawniony (a także zapewniają realizację w tym przypadku prawa pacjenta do informacji).

W tym zakresie należy wskazać na obowiązujące przepisy Ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o *działalności leczniczej* (Dz. U. z 2016 r., poz. 1638, z późn. zm.). Zgodnie z jej art. 14 podmiot wykonujący działalność leczniczą podaje do wiadomości publicznej informacje o zakresie i rodzajach udzielanych świadczeń zdrowotnych. Podmiot wykonujący działalność leczniczą, na wniosek pacjenta, udziela ponadto szczegółowych informacji na temat udzielanych świadczeń zdrowotnych, w szczególności informacji dotyczących stosowanych metod diagnostycznych lub terapeutycznych oraz jakości i bezpieczeństwa tych metod. Oznacza to, że zmiana przepisów wynikająca z wejścia w życie ww. wyroku Trybunału Konstytucyjnego nie spowodowała luki prawnej w postaci braku podmiotu zobowiązanego do przekazania informacji o miejscu, w którym świadczenie może zostać udzielone, a twierdzenie, jakoby luka taka istniała, należy uznać za nieprawdziwe.

Dodatkowo należy zaznaczyć, że dotychczasowe rozwiązanie, zakwestionowane przez Trybunał Konstytucyjny, polegające na zobowiązaniu lekarza do informowania o realnych możliwościach uzyskania świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym, było w praktyce nieefektywne.

Lekarz bowiem, pomijając aspekt nieprawidłowości takiego rozwiązania w kontekście konstytucyjnej zasady wolności sumienia i wyznania, nie miał wiedzy na temat innych lekarzy, którzy nie korzystają z „klauzuli sumienia” w odniesieniu do konkretnego świadczenia.

Oczywiście należy zwrócić uwagę, że wolność sumienia i wyznania, jak każda inna wolność określona w Konstytucji RP, nie ma charakteru absolutnego, a jej ograniczenie może nastąpić zgodnie z zasadą proporcjonalności określoną w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Przepis art. 39 Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. *o zawodach lekarza i lekarza dentysty* stanowi, że lekarz może powstrzymać się od wykonania świadczeń zdrowotnych niezgodnych z jego sumieniem, z zastrzeżeniem art. 30. Oznacza to, że lekarz nie może powołać się na „klauzulę sumienia” i ma obowiązek udzielać pomocy lekarskiej w każdym przypadku, gdy zwłoka w jej udzieleniu mogłaby spowodować niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia. W wyroku z dnia 7 października 2015 r., sygn. akt K12/15 Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że przedmiotem wniosku w rozpatrywanej sprawie jest właśnie margines aktywności zawodowej lekarzy, obejmujący działania kwalifikowane w przepisach odrębnych jako świadczenia zdrowotne, które jednak nie mieszczą się w wyznaczonym w art. 30 Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. *o zawodach lekarza i lekarza dentysty* podstawowym obowiązku lekarza, jakim jest udzielanie pacjentowi pomocy medycznej.

W związku z powyższym w wyniku wyroku Trybunału Konstytucyjnego lekarz, jak dotąd, nie może powołać się na „klauzulę sumienia” w sytuacjach, w których zwłoka w wykonaniu świadczenia mogłaby spowodować niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia pacjenta. Sytuacja w tym zakresie nie uległa zmianie. Natomiast w innych przypadkach, z różnych przyczyn ocenianych jako niecierpiące zwłoki, może odmówić wykonania świadczenia zdrowotnego (niepolegającego na udzieleniu pomocy lekarskiej) niezgodnego z jego sumieniem.

Dodatkowo istotne jest również, że w świetle obowiązujących przepisów, w tym przede wszystkim rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 8 września 2015 r. *w sprawie ogólnych warunków umów o udzielenie świadczeń opieki zdrowotnej* (Dz. U. z 2016 r., poz. 1146) wszystkie podmioty lecznicze (szpitale), które zawarły kontrakt z Narodowym Funduszem Zdrowia (NFZ) mają obowiązek udzielania świadczeń w nim przewidzianych – w pełnym zakresie i zgodnie z obowiązującym prawem. Podpisując umowę o udzielenie świadczeń opieki zdrowotnej świadczeniodawca zobowiązuje się do realizacji wszystkich świadczeń określonych jako gwarantowane w stosownych rozporządzeniach wykonawczych do Ustawy, w danym zakresie i rodzaju świadczeń, na jaki została zawarta umowa. Należy przy tym zaznaczyć, że rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 22 listopada 2013 r. *w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu leczenia szpitalnego* (Dz. U. z 2016 r., poz. 694, z późn. zm.) obejmuje zabiegi przerywania ciąży.

Brak możliwości udzielenia świadczeń stanowi nienależyte wykonanie umowy, za które na świadczeniodawcę nałożona może zostać kara umowna. Co do zasady zatem, wszystkie podmioty lecznicze (szpitale), które zawarły kontrakt z NFZ mają obowiązek udzielania świadczeń w nim przewidzianych – w pełnym zakresie i zgodnie z obowiązującym prawem. Stosowanie klauzuli sumienia nie powinno tego obowiązku naruszać. Kwestia zapewnienia realizacji świadczeń oraz realizacji prawa pacjenta do informacji o możliwości uzyskania świadczenia jest zatem w polskim porządku prawnym uregulowana. Odpowiedzialność w tym zakresie spoczywa na świadczeniodawcy – podmiocie leczniczym.

HFPC zaznacza, że w celu pełnego wykonania wyroku P. i S. p. Polsce, władze polskie powinny: wprowadzić skuteczną i szybka procedurę, która umożliwi kobietom przeprowadzenie aborcji w sytuacjach, gdy jest ona dozwolona prawem; wprowadzić mechanizmy, które zapewnią, że kobiety uzyskają wiarygodną i obiektywną informację na temat warunków przeprowadzenia zabiegu zgodnej z prawem aborcji oraz stanu płodu w terminie w którym zabieg aborcji jest możliwy do przeprowadzenia; wprowadzić mechanizmy, które zapewnią możliwość przeprowadzenia aborcji pomimo powołania się lekarza na „klauzulę sumienia”.

Procedura umożliwiająca kobietom przeprowadzenie aborcji w sytuacjach, gdy jest ona dozwolona prawem, została określona przepisami Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. *o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży*. Przepisy ww. Ustawy precyzują przesłanki dopuszczające możliwość przeprowadzenia zabiegu przerywania ciąży, jak również warunki ich przeprowadzania.

Zgodnie z art. 4a ust. 1 Ustawy, przerwanie ciąży może być dokonane wyłącznie przez lekarza, w przypadku gdy:

- 1) ciąża stanowi zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety ciężarnej;
- 2) badania prenatalne lub inne przesłanki medyczne wskazują na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu;
- 3) zachodzi uzasadnione podejrzenie, że ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego.

Wystąpienie okoliczności, o których mowa pkt 1 i 2, stwierdza inny lekarz niż dokonujący przerwania ciąży, chyba że ciąża zagraża bezpośrednio życiu kobiety, natomiast okoliczność wymienioną w pkt 3, stwierdza prokurator.

Do przerwania ciąży jest wymagana pisemna zgoda kobiety. W przypadku małoletniej lub kobiety ubezwłasnowolnionej całkowicie jest wymagana pisemna zgoda jej przedstawiciela ustawowego. W przypadku małoletniej powyżej 13 roku życia jest wymagana również jej pisemna zgoda. W przypadku małoletniej poniżej 13 roku życia jest wymagana zgoda sądu opiekuńczego, a małoletnia ma prawo do wyrażenia własnej opinii. W przypadku kobiety ubezwłasnowolnionej całkowicie jest wymagana także pisemna zgoda tej osoby, chyba że na wyrażenie zgody nie pozwala stan jej zdrowia psychicznego. W razie braku zgody przedstawiciela ustawowego, do przerwania ciąży jest wymagana zgoda sądu opiekuńczego.

W przypadkach, gdy badania prenatalne lub inne przesłanki medyczne wskazują na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu, przerwanie ciąży jest dopuszczalne do chwili osiągnięcia przez płód zdolności do samodzielnego życia poza organizmem kobiety ciężarnej. W przypadku, gdy zachodzi uzasadnione podejrzenie, że ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego, przerwanie ciąży jest dopuszczalne, jeżeli od początku ciąży nie upłynęło więcej niż 12 tygodni.

Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. *o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży* w art. 4b przewiduje, że „osobom objętym ubezpieczeniem społecznym i osobom uprawnionym na podstawie odrębnych przepisów do bezpłatnej opieki leczniczej przysługuje prawo do bezpłatnego przerwania ciąży w podmiotach leczniczych”. Wykaz świadczeń gwarantowanych związanych z przerwaniem ciąży jest określony w załączniku nr 1 do rozporządzenia Ministra z dnia 22 listopada 2013 r. w *sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu leczenia szpitalnego* (Dz. U. z 2016 r., poz. 694, z późn. zm.).

W rozporządzeniu Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 22 stycznia 1997 r. w *sprawie kwalifikacji zawodowych lekarzy, uprawniających do dokonania przerwania ciąży* określono, kwalifikacje lekarza, który może dokonać zabiegu legalnego przerwania ciąży. Ponadto regulacja określa, że wystąpienie okoliczności wskazujących, że ciąża stanowi zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety ciężarnej, stwierdza lekarz mający tytuł specjalisty w zakresie medycyny właściwej ze względu na rodzaj choroby kobiety.

W odniesieniu do mechanizmów zapewniających, że kobiety uzyskają wiarygodną i obiektywną informację na temat warunków zgodnego z prawem przerwania ciąży oraz stanu płodu, w terminie w którym zabieg aborcji jest możliwy do przeprowadzenia, należy przywołać przepisy Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. *o zawodach lekarza i lekarza dentysty* oraz Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. *o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta*, konstytuujące odpowiednio obowiązek lekarza i prawo pacjenta do informacji o stanie zdrowia. Zgodnie z ww. regulacjami, lekarz ma obowiązek udzielać pacjentowi lub jego ustawowemu przedstawicielowi przystępnej informacji o jego stanie zdrowia, rozpoznaniu, proponowanych oraz możliwych metodach diagnostycznych, leczniczych, dających się przewidzieć następstwach ich zastosowania albo zaniechania, wynikach leczenia oraz rokowaniu. Przepisy te mają charakter generalny, zatem odnoszą się do wszystkich świadczeń zdrowotnych, w tym zatem również do zabiegów przerwania ciąży.

Szczegółowe odniesienie do kwestii dostępu do zabiegów przerwania ciąży w kontekście możliwości powołania się przez lekarza na „klauzulę sumienia” zostało przedstawione powyżej.

3. Komunikacja Centrum Praw Reprodukcyjnych w sprawie wykonania wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka *P. i S. p. Polsce* z dnia 14 września 2017 r.

a. Treść komunikacji

1. Wprowadzenie

Zgodnie z Regulą 9 rozdział 2 Regulaminu Komitetu Ministrów dot. nadzoru nad wykonaniem wyroków i ugód, Centrum Praw Reprodukcyjnych³⁵ oraz Federacja na Rzecz Kobiet i Planowania Rodziny³⁶ niniejszym przedkładają do Komitetu Ministrów uaktualnione informacje nt. wykonania wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: Trybunał) ws. *P. i S. p. Polsce* (skarga nr 57375/08). Wyrok ten był trzecim wyrokiem, po wyrokach ws. *Tysiąc p. Polsce* z 2007 r i *R. R. p. Polsce* z 2011, dotyczącym dostępu kobiet do zabiegu legalnej aborcji i związanych z tym praw reprodukcyjnych i informacji.

W polskim raporcie z wykonania wyroku z 29 listopada 2013 r. [Doc.DH-DD(2014)258] orazw ostatnim uaktualnionym raporcie z wykonania z 14 czerwca 2017 r. Polska utrzymuje, że podjęła szereg środków o charakterze generalnym, aby naprawić naruszenia wynikające ze sprawy *P. i S.* Uważa, że podjęła wymagane kroki w celu wykonania tego wyroku.

Jednakże, wręcz przeciwnie, jak do tej pory Polska nie przyjęła żadnych środków generalnych, aby umożliwić implementację wyroku Trybunału w sprawie *P. i S. p. Polsce*. Tak jak przedstawiono w naszej poprzedniej komunikacji do Komitetu Ministrów z dnia 22 sierpnia 2014 r., żadne środki generalne nie były podjęte przez Państwo-stronę w celu implementacji wyroku, przed przedstawieniem tej komunikacji. Ponadto, od daty tamtej komunikacji nie było żadnego postępu w celu implementacji ani nie podjęto żadnych pozytywnych środków.

Po pierwsze, nie ustanowiono jasnych i skutecznych środków proceduralnych i procedurw celu umożliwienia korzystania z prawa do legalnej aborcji w praktyce, oraz zapewnieniaże prawo do legalnej aborcji nie ma tylko teoretycznego charakteru. Po drugie, nie przyjęto środków, które zapewniłyby, że odmowa świadczenia pomocy lekarskiej z uwagi na „klauzulę sumienia” nie naruszy dostępu kobiet do zgodnych z prawem świadczeń reprodukcyjnych. Po trzecie, nie wprowadzono zabezpieczeń gwarantujących ochronę poufnych informacji medycznych pacjentów. Po czwarte, nie podjęto działań w celu zapewnienia, że decyzje podejmowane przez nastolatków będą brane pod uwagę, a nieletni starający się uzyskać pomoc medyczną w zakresie praw reprodukcyjnych będą traktowani z szacunkiem.

Ponadto, nie tylko nie podjęto pozytywnych działań w celu implementacji wyroku, ale w rzeczywistości, a szereg ostatnich negatywnych działań (w tym wyrok Trybunału Konstytucyjnego z października 2015 r., istotnie zagrażający wykonaniu wyroku) spowodował regres w zakresie prawa i polityki i wprowadził nowe bariery dla kobiet starających się o legalną aborcję w Polsce.

Obecna komunikacja przedstawia Komitetowi Ministrów aktualną informację na temat środków, które Polska musi przyjąć w celu implementacji wyroku i precyzuje, dlaczego każdy z wymaganych każde z wymaganych działań ma wyjątkowy charakter. Wobec istotnych niepowodzeń i braków przedstawionych poniżej, zwracamy się z prośbą do Komitetu Ministrów o pozostawienie wykonania wyroku w sprawie *P. i S. p. Polsce* we wzmocnionej procedurze.

³⁵ Centrum Praw Reprodukcyjnych jest międzynarodową organizacją pozarządową z siedzibą w Nowym Jorku, zajmującą się wspieraniem na drodze prawnej, mającą na celu poszerzenie wolności prokreacyjnej jako podstawowego prawa człowieka, do którego ochrony, przestrzegania i realizacji zobowiązane są wszystkie rządy.

³⁶ Federacja na Rzecz Kobiet i Planowania Rodziny jest organizacją pozarządową z siedzibą w Polsce, która pracuje lokalnie, regionalnie i międzynarodowo w obszarze poszerzania wolności prokreacyjnej kobiet poprzez monitoring, wsparcie prawne i działalność edukacyjną oraz prowadzenie spraw precedensowych przed sądami krajowymi i międzynarodowymi.

2. Opis środków, które Polska musi przyjąć do implementacji wyroku *P. i S.*

W sprawie *P. i S. p. Polsce* Trybunał uznał, że Polska naruszyła art. 8 Konwencji w związku z niewypełnieniem przez władze krajowe pozytywnego obowiązku zapewnienia nastolatce możliwości dostępu do legalnej aborcji w sposób terminowy i skuteczny. W wielu działaniach polskie władze i pracownicy medyczni odradzali i przeszkadzali jej w dostępie zabiegu legalnej aborcji, aby przerwać ciążę wynikającą z gwałtu, a także ujawnili poufne medyczne informacje jej dotyczące mediom i innym osobom. Trybunał uznał, że Polska nie zapewniła pierwszej skarżącej dostępu do zabiegu legalnej aborcji do którego była ona upoważniona na podstawie prawa krajowego, oraz nie ustanowiła terminowych, skutecznych i dostępnych procedur, które umożliwiłyby skarżącej prawo do skorzystania z zabiegu legalnej aborcji. Ponadto Trybunał uznał, że ujawnienie danych medycznych skarżącej było nielegalne i bezprawne i sprzeczne z art. 8 Konwencji. Dodatkowo Trybunał uznał, że odseparowanie skarżącej od jej rodziny i przetrzymywanie jej w schronisku dla nieletnich oraz poddanie jej nękanii i manipulacji w celu odwiezienia jej od uzyskania legalnej aborcji w Polsce naruszyło jej prawo do wolności (art. 5) i była poddana nieludzkiemu i poniżającemu traktowaniu (art. 3).

Wyrok Trybunału przedstawia sposób, w jaki naruszono wiele i w licznych aspektach praw człowieka, w rezultacie zachowania profesjonalnych pracowników medycznych, gdy pierwsza ze skarżących, nieletnia szukała dostępu do zabiegu legalnej aborcji. Wykonanie wyroku wymaga od Polski przyjęcia kompleksowego zestawu środków generalnych w celu zapewnienia kobietom i nieletnim skutecznego i nieutrudnionego dostępu do legalnej aborcji w Polsce. Co najmniej następujące, wskazane poniżej, działania są konieczne:

- ustanowienie skutecznych procedur wyegzekwowania prawa do zabiegu legalnej aborcji, które pozwolą kobietom na bycie wysłuchanymi i na szybkie rozstrzygnięcie oraz na usunięcie jakichkolwiek barier, jakie kobiety mogą napotkać w dostępie do legalnej aborcji;
- zmiana Ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry, aby zapewnić, że lekarz odmawiający wykonania zabiegu aborcji ze względów sumienia skieruje kobietę starającą się o opiekę do innego lekarza, który będzie chętny i zdolny do przeprowadzenia aborcji oraz do ustanowienia prawnego obowiązku na profesjonalnych pracownikach medycznych, którzy odmówią opieki z powodów sumienia do zapewnienia kobietom informacji o tym, kiedy i w jakich okolicznościach aborcja jest legalna i gdzie zabieg taki jest możliwy do uzyskania;
- zagwarantowanie odpowiedniej liczby dostępnych i właściwie rozlokowanych pracowników medycznych gotowych i mających umiejętności do przeprowadzenia zgodnej z prawem aborcji w kraju;
- przyjęcia skutecznych środków, które umożliwią nieletnim podejmowanie niezależnych i świadomych wyborów w zakresie praw reprodukcyjnych oraz zapewnią należytą uwagę dla ich roli w procesie decyzyjnym oraz zapewnią, że będą oni traktowani z szacunkiem i godnością przy poszukiwaniu usług w zakresie zdrowia reprodukcyjnego.

Tak jak wcześniej uznał Komitet Ministrów sprawa ta dotyczy „strukturalnych i skomplikowanych kwestii” i z tego powodu implementacja tego wyroku znajduje się we wzmocnionym nadzorze.³⁷

3. Przyjęcie efektywnych środków zapewniających terminowy, skuteczny dostęp do zabiegu legalnej aborcji

W wyroku *P. i S. p. Polsce* Trybunał powtórzył, że „w kontekście podobnych spraw przeciwko Polsce, ... z chwilą przyjęcia przez państwo, działające w zakresie uznania, ustawowych zapisów dopuszczających aborcję w określonych sytuacjach, nie może ono konstruować swoich ram prawnych w taki sposób, aby ograniczały możliwość rzeczywistego dostępu do aborcji.”³⁸ Trybunał uznał, że niepewność dotycząca wymogów proceduralnych do uzyskania zgodnej z prawem aborcji „wskazuje na rażącą rozbieżność pomiędzy teoretycznym prawem do aborcji [w Polsce] ... , a jego praktyczną egzekucją”³⁹. Dodatkowo,

³⁷ 8 Roczny Raport Komitetu Ministrów (2014), Dodatek 2. str. 59 dostępny na stronie: <http://rm.coe.int/1680592ae9>.

³⁸ *P. i S. p. Polsce*, skarga nr 57375/08, par. 99.

³⁹ *P. i S. p. Polsce*, skarga nr 57375/08, par. 111.

Trybunał stwierdził, że „nie miały [P. i S.] dostępu do żadnej procedury, która pozwoliłaby im na wyrażenie oraz właściwe uwzględnienie ich zdania przy zachowaniu minimum bezstronności proceduralnej”⁴⁰.

W Raporcie z wykonania z 2013 r. i w aktualizacji z czerwca 2017 r. Polska utrzymuje, że prawo do sprzeciwu wobec orzeczenia lub opinii lekarza, że kobieta nie kwalifikuje się do zabiegu legalnej aborcji zostało skutecznie i odpowiednio wprowadzone w ustawie o *prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta* (2008). Polska uzasadnia, że ta procedura zwalnia ją z obowiązku implementacji wyroku Trybunału w sprawie *P. i S. p. Polsce*.

Jednakże, przedmiotowa procedura, która była przyjęta przed wyrokiem Trybunałów w sprawie *P. i S. p. Polsce*, nie może być zastosowana do sytuacji podobnej do sytuacji pierwszej skarżącej. W rzeczywistości zaufanie rządu polskiego do tej procedury jest mylące, ponieważ przedmiotowa procedura nie zapewnia skutecznej i terminowej procedury, który miałby zastosowanie w okolicznościach takich jak w sprawie *P. i S. p. Polsce*.

Procedura sprzeciwu ma zastosowanie do orzeczeń lekarzy i z tego powodu nie spełnia wymogu zmiany orzeczenia lekarskiego dotyczącego tego warunków kwalifikujących kobietę do legalnej aborcji. Jednak w sprawie *P. i S. p. Polsce* okoliczności nie dotyczyły orzeczenia lekarskiego w kwestii dopuszczalności legalnej aborcji wobec pierwszej skarżącej. Jako ofiara gwałtu, zakwalifikowanie jej do legalnej aborcji było ustalone przez prokuratora, zgodnie z ustawą o *planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży* (Ustawa z 1993)⁴¹.

W rezultacie procedura sprzeciwu nie ma związku z sytuacją, jaka miała miejsce w sprawie *P. i S. p. Polsce*, gdzie skarżąca uzyskała od prokuratora pisemne poświadczenie prawa do legalnej aborcji, ale gdzie umyślne utrudnianie i zwlekanie pracowników medycznych oraz nadużycie „klauszuli sumienia” podważyło jej prawo dostępu do zabiegu w praktyce⁴².

Ponadto, nawet gdyby procedurę sprzeciwu uznano za odpowiednią do implementacji środków generalnych wymaganych w sprawie *P. i S. p. Polsce*, to procedura ta całkowicie nie spełnia wymogów skuteczności, dostępności i czasowości:

- po pierwsze, procedura dotyczy wszystkich pacjentów i wszystkich procedur a nie jest dostosowana do specyficznych potrzeb kobiet starających się o zabieg legalnej aborcji;
- po drugie, Ustawa z 2008 r. ustanawiając procedurę określiła, że Komisja Lekarska ma 30 dni na wydanie decyzji w sprawie sprzeciwu. Tak długi czas jest całkowicie nieodpowiedni w sytuacjach, gdy kobiety starają się o zabieg legalnej aborcji – sytuacji w której konieczny jest terminowy charakter każdego zabiegu;
- po trzecie, nie wprowadzono żadnych procedur zapewniających wykonanie i wprowadzenie w życie decyzji Komisji Lekarskiej. W konsekwencji kobiety które uzyskały decyzję uznającą ich prawo do legalnej aborcji nie mają możliwości jej wykonać;
- po czwarte, braki proceduralne i prawne również podważają skuteczność tej procedury. Obejmują one przy składaniu sprzeciwu obowiązek wskazania przez kobiety przepisów prawnych które by naruszone, brak prawa kobiet do bycia wysłuchanym podczas procesu, brak prawa do odwołania się od decyzji Komisji Lekarskiej;
- po piąte, polskie prawo nie nakłada na pracowników służby zdrowia obowiązku do pisemnego informowania kobiet o ich decyzji, iż nie kwalifikują się do zabiegu legalnej aborcji oraz że mają prawo do sprzeciwu.

Każdy z tych braków i błędów jest omówiony bardziej szczegółowo w naszej komunikacji do Komitetu Ministrów w sprawie implementacji wyroku *R. R. p. Polsce*⁴³.

W dniu 1 czerwca polski rząd opublikował projekt zmian do procedury sprzeciwu, ale wygasły one wskutek wyborów parlamentarnych w październiku 2015 r. Obecnie nie ma nowych propozycji, które

⁴⁰ *P. i S. p. Polsce*, skarga nr 57375/08, par. 108.

⁴¹ *P. i S. p. Polsce*, skarga nr 57375/08, par. 10, 100, 102.

⁴² *P. i S. p. Polsce*, skarga nr 57375/08, par. 108.

⁴³ Komunikacja Centrum Praw Reprodukcyjnych w sprawie *R. R. p. Polsce*, (02/09/2016) dostępna na: <http://rm.coe.int.16806a950f>.

poprawiłyby znaczenie i skuteczność procedury sprzeciwu dla kobiet starających się o ustanowienie i wyegzekwowanie zabiegu legalnej aborcji.

4. Przyjęcie skutecznych środków zapewniających, że odmowa opieki przez pracowników służby zdrowia z powodów sumienia nie stanowią zagrożenia dla dostępu kobiet do legalnych usług w zakresie zdrowia reprodukcyjnego

W sprawie *P. i S. p. Polsce* Trybunał uznał, że „państwa są zobowiązane zorganizować wewnętrzny system świadczeń zdrowotnych w sposób gwarantujący, że możliwość efektywnego korzystania z prawa do wolności sumienia przez personel medycznyw kontekście zawodowym nie pozbawia pacjentów dostępu do świadczeń, do których są uprawnieni w świetle obowiązujących przepisów prawa”⁴⁴. Trybunał zauważył, że krytycznym aspektem polskiego prawa w tym zakresie był prawny wymóg „nakazujący, aby odmowa ta była wyrażona na piśmie, obejmowała dane medyczne pacjenta oraz przede wszystkim skierowała do innego specjalisty wykwalifikowanego do wykonania rzeczonoego świadczenia”⁴⁵. Trybunał uznał, że te minimalne wymogi prawne, które wówczas były zapisane w art. 39 Ustawy o zawodzie lekarza i lekarza dentystry, nie były przestrzegane w praktyce w sprawie *P. i S. p. Polsce*, oraz, że pracownicy medyczni „nie poczuli się do obowiązku przeprowadzenia” usług prawnych, których domagały się skarżące⁴⁶.

W zaktualizowanym raporcie z wykonania z czerwca 2017 r. polski rząd utrzymuje, że wypełnił zobowiązanie do usunięcia tych błędów. Rząd twierdzi, że szpitale mogą ponieść odpowiedzialność za odmowę wykonania aborcji powołując się na „klauzulę sumienia”, stanowiącą nienależyte wykonanie umowy z Narodowym Funduszem Zdrowia, która nakłada obowiązek na wszystkie podmioty lecznicze udzielania wszystkich świadczeń w niej przewidzianych. Jednakże środek ten działa *post facto* i dlatego jest nieskuteczny jako mechanizm, na podstawie którego kobiety mogą wyegzekwować prawo do zabiegu legalnej aborcji na czas i w charakterze zapobiegawczym. Dodatkowo, procedura sprzeciwu opisana powyżej w punkcie 3 i ustanowiona ustawą z 2008 r, nigdy nie miała dotyczyć przypadków odmowy opieki zdrowotnej ze względu na sumienie czy innych barier, które napotykają kobiety w dostępie do zabiegu legalnej aborcji, które nie powodują różnicy w opinii lekarskiej co do tego, czy kobieta jest prawnie upoważniona do aborcji.

Dodatkowo, od czasu wyroku Trybunału w sprawie *P. i S. p. Polsce*, miał miejsce mocno niepokojący regres sytuacji prawnej, który poważnie osłabił ochronę kobiet w sytuacjach, gdy pracownicy służby zdrowia odmawiają przeprowadzenia zabiegu legalnej aborcji ze względów sumienia⁴⁷. W dniu 7 października Trybunał Konstytucyjny orzekł, że art. 30 i art. 39 Ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry, które regulują kwestię odmowy z uwagi na powołanie się na „klauzulę sumienia” w Polsce, są częściowo niekonstytucyjne⁴⁸. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego jest ostateczny i powoduje unieważnienie odpowiednich części przepisów uznanych za niekonstytucyjne.

Szczególnie istotne jest oświadczenie Trybunału Konstytucyjnego o niekonstytucyjnym charakterze obowiązku skierowania pacjenta do innego lekarza, nałożonego na pracowników służby zdrowia w art. 39. W konsekwencji pracownicy służby zdrowia, którzy odmówią przeprowadzenia zabiegu aborcji powołując się na „klauzulę sumienia”, nie są już zobowiązani do skierowania kobiet do innego lekarza lub placówki medycznej, gdzie mogłaby być przeprowadzona legalna aborcja. To wywołuje poważne problemy dla kobiet, które szukają szybkiego dostępu do zabiegu legalnego przerwania ciąży.

Ponadto Trybunał Konstytucyjny uznał, że część art. 30, która zakazuje pracownikom służby zdrowia odmowy udzielenia pomocy w nagłych sytuacjach jest niekonstytucyjna. O ile nie ogranicza to prawnego obowiązku nałożonego na pracowników służby zdrowia do przeprowadzenia aborcji wobec

⁴⁴ *P. i S. p. Polsce*, skarga nr 57375/08, par. 106.

⁴⁵ *P. i S. p. Polsce*, skarga nr 57375/08, par. 107.

⁴⁶ *P. i S. p. Polsce*, skarga nr 57375/08, par. 107-108.

⁴⁷ Raport Komisarza Praw Człowieka Rady Europy Nisla Muiżniexsa, w następstwie jego wizyty w Polsce w dniach 9-12 lutego 2016 r., CommDH(2016)23, str. 36, dostępny na: <http://rm.coe.int/16806db712>.

⁴⁸ Polski Trybunał Konstytucyjny, sprawa nr 12/14, dostępna na stronie <http://trybunal.gov.pl/sprawy-w-trybunale/art/6917-prawo-do-odmowy-wykonania-swadczenia-zdrowotnego-niezgodnego-z-sumieniem/>.

kobiety, której życie lub zdrowie jest zagrożone o tyle znacząco ogranicza zakres opieki lekarskiej i będzie miało poważne konsekwencje dla dobra kobiet, z uwagi na regularnie pojawiające się dodatkowe sytuacje, w których kobiety pilnie potrzebują szybkiego dostępu do legalnej aborcji.

Orzeczenie to rodzi poważny niepokój w kontekście wykonania wyroku *P. i S. p. Polsce*. Jest wyraźnie sprzeczne z wyrokiem Trybunału i narusza podstawowe zasady etyki lekarskiej, zalecenia Komitetu Bioetycznego Państwowej Akademii Nauk oraz wytycznymi Światowej Organizacji Zdrowia⁴⁹.

Dodatkowo, nie wprowadzono żadnych skutecznych procedur i mechanizmów w celu zapewnienia, iż pracownicy służby zdrowia będą przestrzegać ich obowiązków wynikających z Ustawy o *zawodach lekarza i lekarza dentystry*, w sytuacji odmowy zapewnienia opieki lekarskiej z uwagi na „klauzulę sumienia”, łącznie z obowiązkiem wpisania odmowy w medycznych aktach pacjenta. Rząd nie podjął skutecznych środków w celu egzekwowania prawa oraz sankcjonowania nadużywania odmów w przypadkach zabiegów z zakresu zdrowia reprodukcyjnego, które są powszechne. Skutki tych niedociągnięć nadal będą mieć rażące konsekwencje dla kobiet starających się w Polsce o zabieg legalnej aborcji, a seria wstrząsających przypadków została dobrze udokumentowana i opisana w szczegółach w naszej komunikacji z 2016 r., dotyczącej implementacji wyroku w sprawie *R. R. p. Polsce*⁵⁰.

Niezależność i bezstronność postępowań dyscyplinarnych również rodzi wątpliwości. Zgodnie z polskim prawem, Naczelnej Radzie Lekarskiej powierzono zajmowanie się sprawami lekarzy, którzy nie spełniają wymogów proceduralnych, odmawiając opieki zdrowotnej z uwagi na „klauzulę sumienia”. To Naczelna Rada Lekarska złożyła skargę do Trybunału Konstytucyjnego w opisanej powyżej sprawie, w której zarzuciła niekonstytucyjność proceduralnych wymogów nałożonych na pracowników służby zdrowia, którzy odmawiają opieki z uwagi na „klauzulę sumienia», oraz kwestii nadzoru na nimi.

W celu wykonania wyroku Trybunału w sprawie *P. i S. p. Polsce*, Polska musi zmienić prawo tak, aby kobiety i nieletnie, którym odmówiono zabiegu aborcji z powodów sumienia, zostały skierowane w odpowiednim czasie do innego pracownika służby zdrowia, który będzie gotowy i będzie mógł przeprowadzić aborcję. Muszą być uchwalone takie przepisy prawa, które jasno wyjaśniają, że pracownicy służby zdrowia, którzy odmówią pomocy z uwagi na „klauzulę sumienia”, muszą zapewnić kobietom i nieletnim informację kiedy i pod jakimi warunkami aborcja jest legalna i gdzie może być przeprowadzona. Dodatkowo, Polska musi ustanowić skuteczne procedury i mechanizmy monitoringu i egzekwowania przestrzegania stosownych przepisów prawnych. Wreszcie Polska musi zagwarantować dostępność i taki podział właściwej liczby pracowników służby zdrowia, gotowych i potrafiących przeprowadzić zgodną z prawem aborcję, w całym kraju. W tym celu musi również systematycznie monitorować liczbę dostępnych i gotowych (do przeprowadzenia zabiegu) lekarzy oraz liczbę tych, którzy odmawiają opieki lekarskiej.

5. Przyjęcie skutecznych środków gwarantujących ochronę poufnych informacji medycznych pacjentów.

W sprawie *P. i S. p. Polsce* Trybunał orzekł, że ujawnienie przez szpital opinii publicznej informacji o tym, że pierwsza skazująca chce przeprowadzić aborcję „nie można przyjąć za [działanie] zgodnego ze standardami Konwencji nakładającymi na państwo obowiązek zapewnienia poszanowania życia prywatnego oraz rodzinnego ani też ze zobowiązaniem personelu medycznego do poszanowania praw pacjenta, określonych w prawie polskim”⁵¹. Podkreślił, że „ochrona danych osobowych, w tym także danych medycznych, ma fundamentalne znaczenie w aspekcie egzekucji prawa każdego człowieka do poszanowania jego życia prywatnego i rodzinnego, gwarantowanego art. 8 Konwencji. (...) Bez tego

⁴⁹ Komitet Bioetyki Państwowej Akademii Nauk, nr 4/2013, 12 listopada 2013 r.; Światowa Organizacja Zdrowia, Bezpieczna Aborcja: Wskazówki dla Systemów Zdrowotnych co do kwestii technicznych i polityki str. 95; Międzynarodowa Federacja Ginekologii i Położnictwa (FIGO), Zalecenie nt. „Klauzuli Sumienia” (2006), dostępne na: <http://www.figo.org/sites/default/files/uploads/OurWork/2006%20Resolution%20on%20Conscientious%20Objection.pdf>; FIGO, Wskazówki Etyczne co do Klauzuli Sumienia, w: *Kwestie Etyczne w Położnictwie i Ginekologii*, str. 25 (2012), dostępne na: <https://www.glowm.com/pdf/English%20Ethical%20Issues%20in%20Obstetrics%20and%20Gynecology.pdf>.

⁵⁰ Komunikacja Centrum Praw Reprodukcyjnych w sprawie *R.R. p. Polsce*, (02/09/2016) (13/09/2016) dostępna na: <http://rm.coe.int.16804ada03>.

⁵¹ *P. i S. p. Polsce*, skarga nr 57375/08, par. 133.

typu ochrony, osoby wymagające opieki medycznej mogą odczuwać niechęć do poddania się leczeniu, co stanowi zagrożenie dla ich zdrowia⁵².

Pomimo powagi naruszenia poufności, żadne środki nie zostały przyjęte, aby uniknąć podobnych naruszeń w przyszłości. Nie podjęto żadnych środków w tej sprawie ani nie wdrożono programów szkoleniowych, ani innych środków zapobiegawczych. Nie wprowadzono również żadnych środków legislacyjnych ani środków regulacyjnych, aby zapewnić skuteczną ochronę poufnych danych medycznych oraz zwiększoną odpowiedzialność za naruszenia.

W zaktualizowanym raporcie z wykonania z czerwca 2017 r. polski rząd jedynie wyszczególnia ramy prawne, które obowiązywały już w czasie wyroku Trybunału w sprawie *P. i S. p. Polsce*. Nie odnosi się do faktu, iż to brak poszanowania dla obowiązujących przepisów prawnych przez pracowników służby zdrowia spowodował, że Trybunał stwierdził naruszenie art. 8 i tylko przez przyjęcie skutecznych środków naprawiających te niedopatrzienia oraz braki egzekucyjne rząd może odnieść się do naruszenia stwierdzonego przez Trybunał.

6. Przyjęcie skutecznych środków w celu zapewnienia, że nieletni starający się uzyskać pomoc medyczną w zakresie praw reprodukcyjnych będą traktowani z szacunkiem.

W swoim wyroku Trybunał również uznał, że na skutek kumulatywnego działania władz polskich pierwsza skarżąca była poddana nieludzkiemu i poniżającemu traktowaniu niezgodnemu z Konwencją.⁵³ Trybunał stwierdził, że „bezbronność, młody wiek oraz osobiste poglądy i uczucia pierwszej ze skarżących nie zostały uwzględnione w należyтым stopniu”⁵⁴ oraz, że „pierwsza ze skarżących została potraktowana przez władze w sposób wysoce niewłaściwy, a jej cierpienie osiągnęło minimalny stopień dotkliwosci w myśl art. 3 Konwencji.”⁵⁵ Nieludzkie i poniżające traktowanie, którego doświadczyły skarżące zostało stwierdzone przez Trybunał w rezultacie szeregu działań, włączając w to: a) wywieranie presji na skarżącą, aby nie dokonywała aborcji; b) zmuszanie skarżącej do konsultacji księdzem; c) prośzenie jej matki o podpisanie deklaracji poświadczającej, że aborcja może doprowadzić do śmierci jej córki; d) ujawnienie osobistych informacji o skarżącej, które naraziły ją na naciski ze strony obcych; e) umieszczenie skarżącej w ośrodku dla młodzieży na 10 dni wbrew woli jej matki; f) wszczęcie postępowania karnego zarzucającego skarżącej stosunek z nieletnim.

Jedynym środkiem generalnym podjętym przez rząd w odpowiedzi na orzeczenie Trybunału w zakresie art. 3 Konwencji było zorganizowanie spotkania krajowych i regionalnych konsultantów w zakresie położnictwa i ginekologii. Podczas tego spotkania omówiono obowiązujące uregulowania dotyczące aborcji i dostępu do badań prenatalnych, dotyczące sprzeciwu na podstawie „klauzuli sumienia” oraz dotyczące tajemnicy lekarskiej, jak również kwestii zapewnienia opieki duszpasterskiej tylko tym pacjentom, którzy wyraźnie tego chcą. Takie spotkanie nie wystarczy do wypełnienia przez Polskę obowiązku podjęcia szeregu środków generalnych w celu implementacji wyroku Trybunału i jak dotąd rząd polski nie podjął poważnych i skutecznych środków zapewniających, że szkodliwe działania, jakim była poddana skarżąca, już się nie powtórzą.

W celu dostosowania się do wyroku i zapewnienia, że dorastające dziewczynki, które starają się o przerwanie ciąży będą traktowane z godnością, rząd polski musi również przyjąć skuteczne środki, które upoważnią nieletnich do podejmowania niezależnych i świadomych wyborów w zakresie praw reprodukcyjnych oraz zapewnią należytą uwagę dla ich ról w procesie decyzyjnym oraz zapewnią, że będą oni traktowani z szacunkiem i godnością przy poszukiwaniu usług w zakresie zdrowia reprodukcyjnego. W tym zakresie Polska musi zmienić prawo w zgodzie z międzynarodowymi standardami praw człowieka i pozwolić nieletnim poszukiwać i uzyskać zabieg w zakresie zdrowia reprodukcyjnego

⁵² *P. i S. p. Polsce*, skarga nr 57375/08, par. 128.

⁵³ *P. i S. p. Polsce*, skarga nr 57375/08, par. 161.

⁵⁴ *P. i S. p. Polsce*, skarga nr 57375/08, par. 166.

⁵⁵ *P. i S. p. Polsce*, skarga nr 57375/08, par. 168.

bez zgody ich rodziców⁵⁶. Również musi wprowadzić przyjazne dla młodzieży usługi w zakresie zdrowia reprodukcyjnego, które są dostępne, zadowalające i właściwe oraz są oferowane w sposób poufny i nie podlegający osądowi, w tym poprzez przyjęcie wytycznych dla pracowników służby zdrowia o traktowaniu nastoletnich pacjentów, którzy potrzebują opieki zdrowotnej w zakresie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego⁵⁷.

b. Odpowiedź rządu z dnia 28 września 2017 r.

W odpowiedzi na komunikację Centrum Praw Reprodukcyjnych oraz Federacji na Rzecz Kobiet i Planowania Rodziny przedstawioną Komitetowi Ministrów Rady Europy w dniu 14 września 2017 r. w sprawie wykonania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: Trybunał) w sprawach *P. i S. p. Polsce* (skarga nr 57375/08), rząd chciałaby przedstawić następujące uwagi przygotowane na podstawie informacji przekazanych przez Ministerstwo Zdrowia.

Odpowiedź rządu:

Zdaniem autorów komunikacji, Polska nie przyjęła żadnych środków generalnych, które umożliwiłyby wykonanie wyroku *P. i S. p. Polsce*.

Szczegółowy opis działań podjętych w celu realizacji rozważanego wyroku, jak również charakterystyka obowiązujących w tym zakresie regulacji prawnych zostały przedstawione w informacji rządu z dnia 14 czerwca 2017 r.

Można jedynie podkreślić, że sprawa *P. i S. p. Polsce* odnosi się do sytuacji, która miała miejsce na przełomie maja i czerwca 2008 r., a więc jeszcze przed wejściem w życie Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. *o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta*. Skarżące nie miały zatem możliwości skorzystania z ochrony swoich praw – w tym przede wszystkim prawa pierwszej skarżącej do przeprowadzenia zabiegu przerwania ciąży – na podstawie przepisów i mechanizmów wprowadzonych tą ustawą.

Skutecznym środkiem ochrony prawnej przewidzianym w ww. ustawie – m.in. dla kobiet, którym odmówiono przeprowadzenia zabiegu przerwania ciąży (we wszystkich okolicznościach przewidzianych ustawą z dnia 7 stycznia 1993 r. *o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży*), wystawienia skierowania na badania prenatalne, a także w przypadku nie przeprowadzenia badań prenatalnych, pomimo stosownego na nie skierowania – jest sprzeciw wobec opinii albo orzeczenia lekarza.

Prawo pacjenta do sprzeciwu wobec opinii albo orzeczenia lekarza zostało wprowadzone do polskiego porządku prawnego przepisami Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. *o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta* (Dz. U. z 2017 r., poz. 1318, z późn. zm.), przede wszystkim w celu wykonania wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie *Tysięd p. Polsce*. Prawo to ma jednak charakter generalny, a więc nie zostało zawężone wyłącznie do przypadku odmowy wykonania zabiegu przerwania ciąży w okolicznościach określonych przepisami Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. *o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży*. Nadanie tej normie charakteru generalnego było działaniem celowym, którego intencją było zapewnienie ochrony wszystkich pacjentów, w sytuacji, w której opinia lub orzeczenie lekarza ma wpływ na prawa lub obowiązki pacjenta wynikające z przepisów prawa (oraz w sytuacji, w której dla dochodzenia tych praw nie została przewidziana inna droga odwoławcza).

Ponadto, należy wskazać, że Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. *o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta*, poza wprowadzeniem prawa do sprzeciwu, powołała również – niezmiernie istotny z punktu widzenia ochrony praw wszystkich pacjentów, w tym również kobiet mających trudności w dostępie do zabiegu przerwania ciąży – centralny organ administracji rządowej w postaci Rzecznika Praw Pacjenta.

⁵⁶ Komitet Praw Dziecka, Komentarz Ogólny nr 20 o implementacji praw dziecka w okresie dorastania, par. 39, U.N. Doc. CR-C/GC/20; Specjalny Sprawozdawca ds. prawa wszystkich do korzystania z najwyższych możliwych standardów w zakresie zdrowia fizycznego i umysłowego; Raport Specjalnego Sprawozdawcy ds. prawa wszystkich do korzystania z najwyższych możliwych standardów w zakresie zdrowia fizycznego i umysłowego, Dainius Puras, par. 60, U.N. Doc. A/HRC/32/32 (2016).

⁵⁷ Światowa Organizacja Zdrowia. Uczynienie usług zdrowotnych przyjaznymi dla nastolatków. Opracowanie krajowych standardów jakości przyjaznych dla nastolatków usług medycznych. 7-8 (2012).

Do zakresu działania Rzecznika należy, m.in.:

- 1) prowadzenie postępowań w sprawach praktyk naruszających zbiorowe prawa pacjentów;
- 2) prowadzenie postępowań w trybie art. 50-53 Ustawy (przepisy te regulują możliwość podjęcia przez Rzecznika postępowania wyjaśniającego, jeżeli poweźmie wiadomość co najmniej uprawdopodobniającą naruszenie praw pacjenta);
- 3) w sprawach cywilnych wykonywanie zadań określonych w art. 55 Ustawy;
- 4) współpraca z organami władzy publicznej w celu zapewnienia pacjentom przestrzegania ich praw, w szczególności z ministrem właściwym do spraw zdrowia;
- 5) przedstawianie właściwym organom władzy publicznej, organizacjom i instytucjom oraz samorządom zawodów medycznych ocen i wniosków zmierzających do zapewnienia skutecznej ochrony praw pacjenta;
- 6) współpraca z organizacjami pozarządowymi, społecznymi i zawodowymi, do których statutowych celów należy ochrona praw pacjenta;
- 7) analiza skarg pacjentów w celu określenia zagrożeń i obszarów w systemie ochrony zdrowia wymagających naprawy.

Przykładowo, w 2015 r. Rzecznik Praw Pacjenta prowadził 6 postępowań wyjaśniających dotyczących kobiet w ciąży, w 2014 r. takich postępowań było 49. Ponadto, Rzecznik Praw Pacjenta – w odpowiedzi na kierowane pisemne wnioski, zgłoszenia e-mailowe, a także w związku z osobistymi wizytami pacjentów w siedzibie Biura Rzecznika Praw Pacjenta – udziela informacji związanych z szeroko pojętą problematyką kobiet w ciąży.

W związku z powyższym, należy wskazać, że kobieta w ciąży, której odmówiono dostępu do przysługującego jej świadczenia, ma możliwość zwrócenia się w tej kwestii również do Rzecznika Praw Pacjenta, który może podjąć w tej sprawie postępowanie wyjaśniające. Pacjentka, której odmówiono wykonania zabiegu przerwania ciąży, może zatem – poza wniesieniem sprzeciwu wobec opinii albo orzeczenia lekarza – również tą drogą egzekwować swoje prawo.

W opinii autorów komunikacji nie przyjęto żadnych skutecznych środków proceduralnych, które umożliwiłyby korzystanie z prawa do legalnej aborcji i zapewniły, że prawo to nie miało tylko teoretycznego charakteru.

Procedura umożliwiająca kobietom przeprowadzenie aborcji w sytuacjach, gdy jest ona dozwolona prawem, została określona przepisami Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o *planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży*. Przepisy ww. Ustawy precyzują przesłanki dopuszczające możliwość przeprowadzenia zabiegu przerwania ciąży, jak również warunki ich przeprowadzania.

Zgodnie z art. 4a ust. 1 Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o *planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży*, przerwania ciąży może być dokonane wyłącznie przez lekarza, w przypadku gdy:

- 1) ciąża stanowi zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety ciężarnej;
- 2) badania prenatalne lub inne przesłanki medyczne wskazują na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu;
- 3) zachodzi uzasadnione podejrzenie, że ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego.

Wystąpienie okoliczności, o których mowa pkt 1 i 2, stwierdza inny lekarz niż dokonujący przerwania ciąży, chyba że ciąża zagraża bezpośrednio życiu kobiety, natomiast okoliczność wymienioną w pkt 3, stwierdza prokurator.

Do przerwania ciąży jest wymagana pisemna zgoda kobiety. W przypadku małoletniej lub kobiety ubezwłasnowolnionej całkowicie jest wymagana pisemna zgoda jej przedstawiciela ustawowego. W przypadku małoletniej powyżej 13 roku życia jest wymagana również jej pisemna zgoda. W przypadku małoletniej poniżej 13 roku życia jest wymagana zgoda sądu opiekuńczego, a małoletnia ma prawo

do wyrażenia własnej opinii. W przypadku kobiety ubezwłasnowolnionej całkowicie jest wymagana także pisemna zgoda tej osoby, chyba że na wyrażenie zgody nie pozwala stan jej zdrowia psychicznego. W razie braku zgody przedstawiciela ustawowego, do przerwania ciąży jest wymagana zgoda sądu opiekuńczego.

W przypadkach, gdy badania prenatalne lub inne przesłanki medyczne wskazują na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu, przerwanie ciąży jest dopuszczalne do chwili osiągnięcia przez płód zdolności do samodzielnego życia poza organizmem kobiety ciężarnej. W przypadku, gdy zachodzi uzasadnione podejrzenie, że ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego, przerwanie ciąży jest dopuszczalne, jeżeli od początku ciąży nie upłynęło więcej niż 12 tygodni.

Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. *o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży* w art. 4b przewiduje, że „osobom objętym ubezpieczeniem społecznym i osobom uprawnionym na podstawie odrębnych przepisów do bezpłatnej opieki leczniczej przysługuje prawo do bezpłatnego przerywania ciąży w podmiotach leczniczych”. Wykaz świadczeń gwarantowanych związanych z przerywaniem ciąży jest określony w załączniku nr 1 do rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 22 listopada 2013 r. *w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu leczenia szpitalnego* (Dz. U. z 2016 r., poz. 694, z późn. zm.).

W rozporządzeniu Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 22 stycznia 1997 r. *w sprawie kwalifikacji zawodowych lekarzy, uprawniających do dokonania przerywania ciąży* określono, wymagane kwalifikacje lekarzy uprawnionych do przerywania ciąży. Ponadto wystąpienie okoliczności wskazujących, że ciąża stanowi zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety ciężarnej, stwierdza lekarz mający tytuł specjalisty w zakresie medycyny właściwej ze względu na rodzaj choroby kobiety ciężarnej.

Jednocześnie skutecznym środkiem ochrony prawnej, m.in. dla kobiet, którym odmówiono przeprowadzenia zabiegu przerywania ciąży, jest możliwość wniesienia sprzeciwu wobec opinii albo orzeczenia lekarza. Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. *o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta* oraz wydane na jej podstawie rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 10 marca 2010 r. *w sprawie Komisji Lekarskiej działającej przy Rzeczniku Praw Pacjenta* (Dz. U., poz. 244) określają sposób postępowania w celu złożenia sprzeciwu, a także sposób procedowania Komisji Lekarskiej.

Dodatkowo, Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. *o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta* wyposaża Rzecznika Praw Pacjenta w szereg narzędzi działania, m.in. w możliwość przeprowadzenia postępowania wyjaśniającego. Kobieta w ciąży, której odmówiono dostępu do przysługującego jej świadczenia, ma możliwość – poza wniesieniem sprzeciwu wobec opinii albo orzeczenia lekarza – również tą drogą egzekwować swoje prawo.

Autorzy komunikacji podnieśli również, że nie przyjęto żadnych środków, które zapewniłyby, że odmowa świadczenia pomocy lekarskiej z uwagi na „klausulę sumienia” nie naruszy praw kobiet do legalnej aborcji. Przywołują oni w swojej komunikacji wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 października 2015 r. dotyczący zgodności z Konstytucją art. 30 i art. 39 Ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry. Zdaniem autorów w efekcie tego wyroku lekarz, który odmówi wykonania aborcji ze względu na „klausulę sumienia” nie jest już zobowiązany do skierowania kobiety do innego lekarza lub placówki, gdzie aborcja może zostać wykonana. Dodatkowo wyrok ten ma ograniczać zakres obowiązków lekarza i tym samym ma skutkować poważnymi konsekwencjami dla zdrowia kobiet pilnie potrzebujących dostępu do zabiegu przerywania ciąży.

Odnosząc się do przedmiotowej problematyki, należy przede wszystkim przywołać obowiązujące obecnie regulacje prawne. Zgodnie z art. 39 Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. *o zawodach lekarza i lekarza dentystry* (Dz. U. z 2017 r., poz. 125, z późn. zm.) lekarz może powstrzymać się od wykonania świadczeń zdrowotnych niezgodnych z jego sumieniem, z zastrzeżeniem art. 30 tejże Ustawy (w zakresie, w jakim przewiduje on obowiązek lekarza do udzielenia pomocy lekarskiej w każdym przypadku, gdy zwłoka w jej udzieleniu mogłaby spowodować niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia). Fakt ten lekarz ma obowiązek uzasadnić i odnotować w dokumentacji

medycznej. Lekarz wykonujący swój zawód na podstawie stosunku pracy lub w ramach służby ma ponadto obowiązek uprzedniego powiadomienia na piśmie przełożonego.

W związku z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 października 2015 r., sygn. aktK 12/14 ogłoszonym w dniu 16 października 2015 r. w Dzienniku Ustaw RP pod poz. 1633 utraciły moc obowiązującą przepisy:

- 1) art. 39 zdanie pierwsze w związku z art. 30 Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. *o zawodach lekarza i lekarza dentystry* (Dz. U. z 2015 r., poz. 464) w zakresie, w jakim nakładały na lekarza obowiązek wykonania niezgodnego z jego sumieniem świadczenia zdrowotnego w „innych przypadkach niecierpiących zwłoki”;
- 2) art. 39 zdanie pierwsze Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. *o zawodach lekarza i lekarza dentystry* w zakresie, w jakim nakładało na lekarza powstrzymującego się od wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z jego sumieniem obowiązek wskazania realnych możliwości uzyskania takiego świadczenia u innego lekarza lub w innym podmiocie leczniczym.

W związku z powyższym podjęta została analiza funkcjonowania przedmiotowych przepisów w brzmieniu zmienionym przywołanym wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego pod kątem tego, czy zabezpieczają z jednej strony prawo lekarza do powstrzymania się od wykonania świadczenia, z drugiej zaś czy zapewniają pacjentowi uzyskanie świadczenia, do którego jest uprawniony (a także zapewniają realizację w tym przypadku prawa pacjenta do informacji).

W tym zakresie należy wskazać na obowiązujące przepisy Ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. *o działalności leczniczej* (Dz. U. z 2016 r., poz. 1638, z późn. zm.). Zgodnie z jej art. 14, podmiot wykonujący działalność leczniczą, podaje do wiadomości publicznej informacje o zakresie i rodzajach udzielanych świadczeń zdrowotnych. Podmiot wykonujący działalność leczniczą, na wniosek pacjenta, udziela ponadto szczegółowych informacji na temat udzielanych świadczeń zdrowotnych, w szczególności informacji dotyczących stosowanych metod diagnostycznych lub terapeutycznych oraz jakości i bezpieczeństwa tych metod. Oznacza to, że zmiana przepisów wynikająca z wejścia w życie ww. wyroku Trybunału Konstytucyjnego nie spowodowała luki prawnej w postaci braku podmiotu zobowiązanego do przekazania informacji o miejscu, w którym świadczenie może zostać udzielone, a twierdzenie, jakoby luka taka istniała, należy uznać za nieprawdziwe.

Istotne jest również, że w świetle obowiązujących przepisów, w tym przede wszystkim rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 8 września 2015 r. *w sprawie ogólnych warunków umów o udzielanie świadczeń opieki zdrowotnej* (Dz. U. z 2016 r., poz. 1146) wszystkie podmioty lecznicze (szpitale), które zawarły kontrakt z Narodowym Funduszem Zdrowia (NFZ) mają obowiązek udzielania świadczeń w nim przewidzianych – w pełnym zakresie i zgodnie z obowiązującym prawem. Podpisując umowę o udzielenie świadczeń opieki zdrowotnej, świadczeniodawca zobowiązuje się do realizacji wszystkich świadczeń określonych jako gwarantowane w stosownych rozporządzeniach wykonawczych do Ustawy, w danym zakresie i rodzaju świadczeń, na jaki została zawarta umowa. Należy przy tym zaznaczyć, że rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 22 listopada 2013 r. *w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu leczenia szpitalnego* (Dz. U. z 2016 r., poz. 694, z późn. zm.) obejmuje zabiegi przerywania ciąży.

Brak możliwości udzielenia świadczeń stanowi nienależyte wykonanie umowy, za które na świadczeniodawcę może zostać nałożona kara umowna. Co do zasady zatem, wszystkie podmioty lecznicze (szpitale), które zawarły kontrakt z NFZ mają obowiązek udzielania świadczeń w nim przewidzianych – w pełnym zakresie i zgodnie z obowiązującym prawem. Stosowanie „klauzuli sumienia” nie powinno tego obowiązku naruszać. Kwestia zapewnienia realizacji świadczeń oraz realizacji prawa pacjenta do informacji o możliwości uzyskania świadczenia jest zatem w polskim porządku prawnym uregulowana. Odpowiedzialność w tym zakresie spoczywa na świadczeniodawcy – podmiocie leczniczym.

Ponadto, należy wskazać, że odmowa wykonania przez lekarza zabiegu przerywania ciąży – bez względu na przesłankę warunkującą przeprowadzenie tego zabiegu w danym przypadku, jak również niezależnie od powodu odmowy jego wykonania – wpływa na prawa pacjentki.

Należy przy tym zauważyć, że w celu realizacji konstytucyjnej wolności sumienia lekarz może powstrzymać się od wykonania świadczeń zdrowotnych niezgodnych z jego sumieniem (z wyjątkiem sy-

tuacji, gdy zwłoka w udzieleniu pomocy lekarskiej mogłaby spowodować niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia). Jednakże, fakt ten lekarz ma obowiązek uzasadnić i odnotować w dokumentacji medycznej. Obowiązek ten odnosi się do każdej odmowy wykonania świadczenia niezgodnego z sumieniem, zatem do wszystkich okoliczności, w których dopuszczalne jest przeprowadzenie zabiegu przerwania ciąży. Każda taka odmowa, w związku z tym, że wymaga uzasadnienia i odnotowania w dokumentacji medycznej, a także z uwagi na fakt, że wpływa na prawo pacjentki do uzyskania świadczenia, powinna być traktowana jako opinia lekarza i może być przedmiotem sprzeciwu.

Sprzeciw zatem jest w każdym takim przypadku mechanizmem odwoławczym, prowadzącym do egzekucji przysługującego prawa do świadczenia – w przypadku uznania sprzeciwu za zasadny. Wówczas świadczenia udziela inny lekarz.

Autorzy komunikacji wskazują również, że nie wprowadzono zabezpieczeń gwarantujących ochronę poufnych informacji medycznych pacjentów w celu uniknięcia w przyszłości podobnych naruszeń jak w sprawie P. i S. p. Polsce.

W tym zakresie należy wyjaśnić, że krajowe przepisy prawne zapewniają obowiązek przestrzegania tajemnicy lekarskiej, a także regulują skutki jej naruszenia.

Obowiązek przestrzegania tajemnicy lekarskiej został uregulowany przede wszystkim przepisami:

- 1) Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. *o zawodach lekarza i lekarza dentysty*;
- 2) Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. *o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta*;
- 3) Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. *o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży*.

Wynika on również z *Kodeksu Etyki Lekarskiej*.

Zgodnie z art. 40 Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. *o zawodach lekarza i lekarza dentysty*, lekarz ma obowiązek zachowania w tajemnicy informacji związanych z pacjentem, a uzyskanych w związku z wykonywaniem zawodu. Zwolnienie z przedmiotowego obowiązku ma miejsce wówczas, gdy:

- 1) tak stanowią Ustawy;
- 2) badanie lekarskie zostało przeprowadzone na żądanie uprawnionych, na podstawie odrębnych ustaw, organów i instytucji; wówczas lekarz jest obowiązany poinformować o stanie zdrowia pacjenta wyłącznie te organa i instytucje;
- 3) zachowanie tajemnicy może stanowić niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia pacjenta lub innych osób;
- 4) pacjent lub jego przedstawiciel ustawowy wyraża zgodę na ujawnienie tajemnicy, po uprzednim poinformowaniu o niekorzystnych dla pacjenta skutkach jej ujawnienia;
- 5) zachodzi potrzeba przekazania niezbędnych informacji o pacjencie lekarzowi sądowemu;
- 6) zachodzi potrzeba przekazania niezbędnych informacji o pacjencie związanych z udzielaniem świadczeń zdrowotnych innemu lekarzowi lub uprawnionym osobom uczestniczącym w udzielaniu tych świadczeń.

W powyższych sytuacjach ujawnienie tajemnicy może nastąpić wyłącznie w niezbędnym zakresie, a w sytuacji wymienionej w pkt 4 zakres ten może określić pacjent lub jego przedstawiciel ustawowy. Lekarz, z zastrzeżeniem sytuacji, o których mowa w pkt 1-5, jest związany tajemnicą również po śmierci pacjenta, chyba że zgodę na ujawnienie tajemnicy wyrazi osoba bliska w rozumieniu art. 3 ust. 1 pkt 2 Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. *o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta*. Osoba bliska, wyrażająca zgodę na ujawnienie tajemnicy może określić zakres jej ujawnienia. Zwolnienia z tajemnicy lekarskiej po śmierci pacjenta nie stosuje się jednak, jeśli ujawnieniu tajemnicy sprzeciwi się inna osoba bliska.

Istotne jest również, że w świetle komentowanej Ustawy lekarz nie może podać do publicznej wiadomości danych umożliwiających identyfikację pacjenta bez jego zgody. Obowiązek respektowania tajemnicy dotyczy każdego lekarza, niezależnie od prawnej formy wykonywanego przez niego zawodu oraz zajmowanego stanowiska czy pełnionej funkcji.

Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o *zawodach lekarza i lekarza dentysty* w art. 4 nakłada ponadto na lekarza obowiązek wykonywania zawodu, m.in. zgodnie z zasadami etyki zawodowej. Te z kolei zostały ujęte w *Kodeksie Etyki Lekarskiej* (KEL). KEL w art. 23-28 odnosi się do obowiązku zachowania tajemnicy lekarskiej precyzując, że tajemnicą są objęte wiadomości o pacjencie i jego otoczeniu uzyskane przez lekarza w związku z wykonywanymi czynnościami zawodowymi. Śmierć chorego nie zwalnia od obowiązku dochowania tajemnicy lekarskiej. KEL wskazuje ponadto, że nie jest naruszeniem tajemnicy lekarskiej, przekazanie informacji o stanie zdrowia pacjenta innemu lekarzowi, jeżeli jest to niezbędne dla dalszego leczenia lub wydania orzeczenia o stanie zdrowia pacjenta. W dokumencie tym wymieniono także enumeratywnie okoliczności, w których może nastąpić zwolnienie z zachowania tajemnicy lekarskiej, co może mieć miejsce:

- 1) gdy pacjent wyrazi na to zgodę;
- 2) jeśli zachowanie tajemnicy w sposób istotny zagraża zdrowiu lub życiu pacjenta lub innych osób, oraz
- 3) jeśli zobowiązują do tego przepisy prawa.

KEL wskazuje również, że nie jest naruszeniem tajemnicy lekarskiej, jeśli po przeprowadzeniu badania lekarskiego na zlecenie upoważnionego z mocy prawa organu wynik badania zostanie przekazany zlecającemu; nieodzownym warunkiem jest jednak, aby lekarz przed rozpoczęciem badania poinformował o tym osobę, która ma być zbadana. Wszelkie informacje, które nie są konieczne dla uzasadnienia wniosków wynikających z badania, powinny być nadal objęte tajemnicą lekarską.

Ponadto, lekarz ma prawo do ujawnienia zauważonych faktów zagrożenia zdrowia lub życia w wyniku łamania praw człowieka. Jednocześnie, lekarz powinien czuwać nad tym, by osoby asystujące lub pomagające mu w pracy przestrzegały tajemnicy zawodowej. Dopuszczenie ich do tajemnicy powinno obejmować wyłącznie informacje w zakresie niezbędnym do prawidłowego wykonywania ich czynności zawodowych. Lekarz musi czuwać nad prawidłowym prowadzeniem dokumentacji lekarskiej oraz zabezpieczeniem przed jej ujawnieniem. Dokumentacja lekarska powinna zawierać wyłącznie informacje potrzebne do postępowania lekarskiego. Lekarz i współpracujące z nim osoby są również obowiązane do zabezpieczenia poufności informacji zawartych w materiale genetycznym pacjentów i ich rodzin.

Z obowiązkiem zachowania tajemnicy lekarskiej wiąże się nierozdzielnie prawo pacjenta do tajemnicy informacji z nim związanych, określone przepisami Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o *prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta*. Zgodnie z regulacjami zawartymi w tej ustawie pacjent ma prawo do zachowania w tajemnicy przez osoby wykonujące zawód medyczny, w tym udzielające mu świadczeń zdrowotnych, informacji z nim związanych, a uzyskanych w związku z wykonywaniem zawodu medycznego. W celu realizacji przedmiotowego prawa osoby wykonujące zawód medyczny są obowiązane zachować tajemnicę informacji związane z pacjentem, w szczególności ze stanem zdrowia pacjenta. Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o *prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta* również zawiera katalog przesłanek wyłączających zachowanie tajemnicy. Może mieć to miejsc w przypadku, gdy:

- 1) tak stanowią przepisy odrębnych ustaw;
- 2) zachowanie tajemnicy może stanowić niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia pacjenta lub innych osób;
- 3) pacjent lub jego przedstawiciel ustawowy wyraża zgodę na ujawnienie tajemnicy;
- 4) zachodzi potrzeba przekazania niezbędnych informacji o pacjencie związanych z udzielaniem świadczeń zdrowotnych innym osobom wykonującym zawód medyczny, uczestniczącym w udzielaniu tych świadczeń;
- 5) postępowania przed wojewódzką komisją do spraw orzekania o zdarzeniach medycznych.

Wprawdzie z powyższych regulacji – poza obowiązkiem zachowania tajemnicy lekarskiej – wynika również obowiązek lekarza do czuwania nad tym, by osoby asystujące lub pomagające mu w pracy przestrzegały tajemnicy zawodowej, a prawo pacjenta do tajemnicy informacji z nim związanych odnosi się wprost do wszystkich zawodów medycznych, niemniej jednak należy wskazać, że w przypadku zawodów o tym charakterze innych niż zawód lekarza obowiązek zachowania tajemnicy został uregulowany również w przepisach odrębnych. W odniesieniu do:

- 1) pielęgniarki i położnej – przepisem tym jest art. 17 ust. 1 Ustawy z dnia 15 lipca 2011 r. *o zawodach pielęgniarki i położnej* (Dz. U. z 2016 r., poz. 1251, z późn. zm.);
- 2) felczera – przepisem tym jest art. 7 Ustawy z dnia 20 lipca 1950 r. *o zawodzie felczera* (Dz. U. z 2016 r., poz. 1618);
- 3) diagnosty laboratoryjnego – przepisem tym jest art. 29 Ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. *o diagnostyce laboratoryjnej* (Dz. U. z 2016 r., poz. 2245);
- 4) farmaceuty – przepisem tym jest art. 21 Ustawy z dnia 19 kwietnia 1991 r. *o izbach aptekarskich* (Dz. U. z 2016 r., poz. 1496);
- 5) fizjoterapeuty – przepisem tym jest art. 9 Ustawy z dnia 25 września 2015 r. *o zawodzie fizjoterapeuty* (Dz. U. poz. 1994, z późn. zm.);
- 6) psychologa – przepisem tym jest art. 14 Ustawy z dnia 8 czerwca 2001 r. *o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów* (Dz. U. poz. 763, z późn. zm.).

Ponadto, należy zaznaczyć, że w odniesieniu do czynności podejmowanych na gruncie Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. *o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży* przepis art. 4c ust. 1 wprowadza dodatkowo odrębne zobowiązanie do zachowania tajemnicy, wskazując, że osoby wykonujące czynności wynikające z Ustawy są obowiązane do zachowania w tajemnicy wszystkiego, o czym powzięły wiadomość w związku z wykonywaniem tych czynności, stosownie do odrębnych przepisów.

Naruszenie tajemnicy lekarskiej może skutkować odpowiedzialnością zawodową, pracowniczą, cywilną lub karną.

Art. 53 Ustawy z dnia 2 grudnia 2009 r. *o izbach lekarskich* (Dz. U. z 2016 r., poz. 522) stanowi, że członkowie izb lekarskich podlegają odpowiedzialności zawodowej za naruszenie zasad etyki lekarskiej oraz przepisów związanych z wykonywaniem zawodu lekarza, zwane dalej przewinieniem zawodowym – czyli w omawianym zakresie za naruszenie art. 23-29 KEL i 40 Ustawy.

Odpowiedzialność pracowniczą za nieuprawnione ujawnienie danych objętych tajemnicą lekarską ponosi lekarz zatrudniony na podstawie umowy o pracę w placówce udzielającej świadczeń zdrowotnych. Jako pracownik lekarz ponosi odpowiedzialność wobec swego pracodawcy na podstawie art. 114-122 Ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. – *Kodeks pracy* (Dz.U. z 1998 r., nr 21, poz. 94 z późn. zm.). Lekarz zobowiązany jest do udzielania świadczeń medycznych zgodnie z posiadanymi kwalifikacjami i uprawnieniami. Dlatego też przyjmuje się, że obowiązujące lekarza zasady wykonywania zawodu wynikające z Ustawy *o zawodzie lekarza* i KEL, czy też aktualnego poziomu wiedzy i sztuki medycznej, stanowią jednocześnie katalog obowiązków pracowniczych, do których przestrzegania zobowiązany jest lekarz jako pracownik. W tej sytuacji każde naruszenie ogólnie przyjętych reguł postępowania medycznego (np. niezyskanie zgody pacjenta na zabieg, naruszenie tajemnicy lekarskiej, popełnienie w sposób zawiniony błędu w sztuce lekarskiej) będzie traktowane jako naruszenie obowiązku pracowniczego, czego konsekwencją będzie odpowiedzialność pracownika wobec pracodawcy.

Ujawnienie tajemnicy lekarskiej może skutkować odpowiedzialnością cywilną związaną z naruszeniem dóbr osobistych pacjenta na podstawie art. 23-24 Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – *Kodeks cywilny* (dalej k.c.) Zgodnie z przywołanym art. 23 k.c. dobra osobiste człowieka, jak w szczególności: zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach. Ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, żeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności żeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Na zasadach przewidzianych w k.c. może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny. Jeżeli skutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych.

Art. 448 k.c. stanowi, że w razie naruszenia dobra osobistego sąd może przyznać temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone, odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę lub na jego żądanie zasądzić odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez niego cel społeczny, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia. Jeżeli przez ujawnienie tajemnicy pacjent poniósł szkodę, możliwa jest także odpowiedzialność na zasadzie odpowiedzialności za czyny niedozwolone (art. 415 k.c.).

Niezależnie od odpowiedzialności cywilnej, nie jest wykluczona także odpowiedzialność karna. Art. 266 *Kodeksu karnego* (dalej k.k.) ustanawia przestępstwo ujawnienia lub wykorzystywania wbrew przepisom odpowiednich ustaw lub przyjętemu na siebie zobowiązaniu informacji, z którą zapoznano się w związku z wykonywaną pracą. Wykorzystaniem informacji będzie takie zachowanie lekarza, które zmierza do użycia posiadanej o pacjencie lub od niego wiedzy w celu nielecniczym. Informacje, które lekarz ujawnia lub wykorzystuje, nie muszą pochodzić bezpośrednio od pacjenta, ale mogą być zaczerpnięte także z dokumentacji medycznej. Czyn opisany w art. 266 § 1 k.k. jest przestępstwem umyślnym. Lekarz musi więc wiedzieć lub przynajmniej godzić się, że do danej informacji objętej tajemnicą lekarską w wyniku jego postępowania może mieć dostęp osoba niepowołana. Obowiązek dochowania tajemnicy musi ciążyć na sprawcy przestępstwa z art. 266 § 1 k.k. nie tylko w chwili ujawnienia informacji, lecz także w chwili zapoznania się nią. Osoba, która zapoznała się z określoną informacją, zanim dobrowolnie przyjęła na siebie obowiązek jej utrzymania w tajemnicy lub została do tego zobligowana przez przepis Ustawy, nie może być podmiotem przestępstwa z art. 266 § 1 k.k. Karygodność czynów określonych w tym przepisie wynika bowiem z faktu, iż zobowiązanie do zachowania informacji w tajemnicy i powstający na tym tle stosunek zaufania pomiędzy dysponentem informacją jej depozytariuszem, ułatwia temu ostatniemu uzyskanie informacji, czyniąc zeń szczególnego gwaranta. Czynem zabronionym w myśl tego przepisu jest ujawnienie tajemnicy przez lekarza, niezależnie od tego, w jakich ramach organizacyjnych (np. prywatna praktyka, zatrudnienie w niepublicznym zakładzie opieki zdrowotnej) wykonywał on swój zawód. Przestępstwo to zagrożone jest karą grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do lat dwóch i jest ścigane na wniosek pokrzywdzonego.

Przedstawione wyżej informacje na temat dostępnych środków prawnych wskazują, że obowiązujące przepisy prawne w sposób szczegółowy regulują kwestię obowiązku personelu szpitala do zachowania w tajemnicy informacji dotyczących pacjenta oraz kwestie odpowiedzialności za niezachowanie tej tajemnicy.

W opinii autorów komunikacji nie podjęto działań w celu zapewnienia, że decyzje podejmowane przez nastolatków będą brane pod uwagę, a nieletni starający się uzyskać pomoc medyczną w zakresie praw reprodukcyjnych będą traktowani z szacunkiem.

Prawa nieletnich w procesie decyzyjnym w zakresie ich zdrowia prokreacyjnego zostały określone przepisami:

- 1) Ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* (Dz. U. z 2017 r., poz. 682);
- 2) Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o *prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta*;
- 3) Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o *zawodach lekarza i lekarza dentystry*;
- 4) Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o *planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży*.

Zgodnie z przepisami Ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, dziecko do 18 roku życia pozostaje pod władzą rodzicielską. Należy bowiem mieć na uwadze fakt, iż osoby do 13 roku życia nie są w stanie kierować swoim postępowaniem i podejmować świadomych decyzji. W sytuacji, w której osoba taka będzie objęta opieką zdrowotną w zakresie zdrowia prokreacyjnego, czy też w innych przypadkach będzie miała dostęp do środków zapobiegania ciąży, nie będzie to oznaczało, że jest ona w stanie ocenić w pełni zaproponowany jej tok leczenia i sposób realizacji określonych świadczeń na jej zdrowie obecne i przyszłe. Nie będzie to również oznaczało, że osoba ta w pełni rozumie wszystkie aspekty zaproponowanego jej toku postępowania medycznego. Podobnie, jednak w mniejszym zakresie, wygląda sytuacja osób, które mają ograniczoną zdolność do czynności prawnych (m.in. małoletnich w wieku 13-18 lat). Rodzice są – co do zasady – przedstawicielami ustawowymi dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską (art. 98§ 1 *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*). Przyjęta

w ustawie z dnia 23 kwietnia 1964 r. – *Kodeks cywilny* koncepcja, w myśl której osobom małoletnim w ogóle nie przysługuje zdolność do czynności prawnych albo przysługuje im tylko w oznaczonym zakresie (por. art. 11, art. 12, art. 14-22 k.c.), nie budzi zastrzeżeń aksjologicznych. Wraz z wiekiem wzrasta bowiem poziom dojrzałości umysłowej do poziomu pozwalającego na samodzielne podejmowanie decyzji.

Dziecko, ze względu na swoją niedojrzałość fizyczną i psychiczną, wymaga stałej troski prawidłowy, wszechstronny rozwój, bezpieczeństwo, integralność fizyczną czy zapewnienie właściwego statusu prawnego, którą realizują rodzice mający prawo i obowiązek dziecko wychowywać i kierować nim (art. 96 Ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*). Na treść pojęcia wychowania składają się wychowanie fizyczne, czyli m.in.: troska o pełną sprawność fizyczną dziecka, jego zdrowie i życie, oraz wychowanie duchowe, czyli utrwalanie reguł moralności, wyrabianie poczucia dyscypliny i obowiązku, osobistej godności, poszanowania innych, współpracy i wzajemnej pomocy. Ze sprawą wychowania wiąże się ściśle „kierowanie dzieckiem”, przez które należy rozumieć decydowanie w tych sprawach dziecka, które określane są jako istotne. Do tego rodzaju spraw należą wszystkie, które dotyczą szeroko rozumianych czynności leczniczych.

W korelacji z przedmiotowymi regulacjami pozostają przepisy dotyczące kwestii możliwości wyrażenia przez pacjenta zgody na świadczenia zdrowotne. Zgodnie z art. 31 ust. 1 Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. *o zawodach lekarza i lekarza dentysty* lekarz może przeprowadzić badanie lub udzielić innych świadczeń zdrowotnych, z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w ustawie, po wyrażeniu zgody przez pacjenta. Jeżeli pacjent jest małoletni, wymagana jest zgoda jego przedstawiciela ustawowego, a gdy pacjent nie ma przedstawiciela ustawowego lub porozumienie się z nim jest niemożliwe – zezwolenie sądu opiekuńczego. Jeżeli zachodzi potrzeba przeprowadzenia badania osoby małoletniej, zgodę na przeprowadzenie badania może wyrazić także opiekun faktyczny. Należy przy tym wyjaśnić, że opiekunem faktycznym jest osoba sprawująca, bez obowiązku ustawowego, stałą opiekę nad pacjentem, który ze względu na wiek, stan zdrowia albo stan psychiczny opieki takiej wymaga.

Jeżeli pacjent ukończył 16 lat, wymagana jest także jego zgoda. Jeżeli jednak małoletni, który ukończył 16 lat, osoba ubezwłasnowolniona albo pacjent chory psychicznie lub upośledzony umysłowo, lecz dysponujący wystarczającym rozeznaniem, sprzeciwia się czynnościom medycznym, poza zgodą jego przedstawiciela ustawowego lub opiekuna faktycznego albo w przypadku niewyrażenia przez nich zgody, wymagane jest zezwolenie sądu opiekuńczego. Jeżeli wskazane osoby nie dysponują wystarczającym rozeznaniem i nie są zdolne do świadomego wyrażenia zgody (z uwagi na ich stan wynikający z m.in. z choroby psychicznej, stopnia upośledzenia lub zaawansowania przesłanek leżących u podstaw ubezwłasnowolnienia), decyzja w przedmiocie zgody na poddanie ich badaniu lekarskiemu lub udzielenia im innych świadczeń zdrowotnych leży w gestii opiekuna ustawowego albo sądu opiekuńczego. Zgodę na udzielenie świadczenia zdrowotnego może bowiem wyrazić tylko pacjent, którego stan zdrowia fizycznego i psychicznego pozwala na przyjęcie ze zrozumieniem informacji udzielanej mu przez lekarza i podjęcie odpowiednio do tego, co usłyszał, decyzji co do poddania się określonym działaniom medycznym lub co do odmowy podjęcia leczenia. Do lekarza należy ocena, czy pacjent znajduje się w odpowiednim stanie, by móc świadomie wyrazić zgodę.

Kwestia zgody pacjenta małoletniego na udzielenie mu świadczenia zdrowotnego została uregulowana w sposób analogiczny również przepisami Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. *o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta*. Tym samym małoletni od ukończenia szesnastu lat ma ustawowe gwarancje wpływu na proces leczenia.

Przywołane przepisy regulują w sposób szczegółowy prawa małoletnich pacjentów w procesie decyzyjnym w zakresie udzielania im świadczeń zdrowotnych. Należy przy tym zaznaczyć, że przepisy te mają charakter norm generalnych, odnoszą się zatem do wszystkich świadczeń zdrowotnych, w tym również tych z zakresu zdrowia prokreacyjnego. Odrębne zasady obowiązują jedynie w odniesieniu do udziału małoletniej pacjentki w procesie decyzyjnym związanym z przeprowadzeniem zabiegu przerwania ciąży. Regulacje szczegółowe obowiązujące w tym przypadku zostały zawarte w ustawie z dnia 7 stycznia 1993 r. *o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży*. Zgodnie z jej przepisami, do przerwania ciąży jest wymagana pisemna zgoda kobiety. W przy-

padku małoletniej lub kobiety ubezwłasnowolnionej całkowicie, jest wymagana pisemna zgoda jej przedstawiciela ustawowego. W przypadku małoletniej powyżej 13 roku życia, jest wymagana również jej pisemna zgoda. W przypadku małoletniej poniżej 13 roku życia, jest wymagana zgoda sądu opiekuńczego, a małoletnia ma prawo do wyrażenia własnej opinii. W przypadku kobiety ubezwłasnowolnionej całkowicie, jest wymagana także pisemna zgoda tej osoby, chyba że na wyrażenie zgody nie pozwala stan jej zdrowia psychicznego. W razie braku zgody przedstawiciela ustawowego, do przerwania ciąży jest wymagana zgoda sądu opiekuńczego. W omawianym przypadku ustawowe gwarancje wpływu na udzielanie świadczeń ma osoba małoletnia powyżej 13 roku życia.

Przedstawiając powyższe, należy wskazać, że w przypadku naruszenia ww. regulacji, a tym samym prawa pacjenta do wyrażenia zgody na świadczenie zdrowotne, podobnie jak w przypadku naruszenia jakiegokolwiek innego prawa pacjenta, skutecznym sposobem postępowania jest zgłoszenie przedmiotowej sprawy specjalnie w tym celu powołanemu Rzecznikowi Praw Pacjenta. Kontakt z Biurem Rzecznika Praw Pacjenta – jak już wcześniej wspomniano – możliwy jest m.in. za pośrednictwem ogólnopolskiej bezpłatnej infolinii 800 190 590.

Autorzy komunikacji zaznaczają, że procedura sprzeciwu określona w ustawie o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta nie jest właściwa w sprawie P. i S. p. Polsce, ponieważ skarżąca jako ofiara przemocy seksualnej została zakwalifikowana do zabiegu legalnej aborcji przez prokuratora, zgodnie z ustawą o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży.

Prawo pacjenta do sprzeciwu wobec opinii albo orzeczenia lekarza zostało wprowadzone do polskiego porządku prawnego przepisami Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz. U. z 2016 r., poz. 186, z późn. zm.), przede wszystkim w celu wykonania wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie *Tysiiąc p. Polsce*. Prawo to ma jednak charakter generalny, a więc nie zostało zawężone wyłącznie do przypadku odmowy wykonania zabiegu przerywania ciąży w okolicznościach określonych przepisami Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży. Nadanie tej normie charakteru generalnego było działaniem celowym, którego intencją było zapewnienie ochrony wszystkich pacjentów, w sytuacji w której opinia lub orzeczenie lekarza ma wpływ na prawa lub obowiązki pacjenta wynikające z przepisów prawa (oraz w sytuacji, w której dla dochodzenia tych praw nie została przewidziana inna droga odwoławcza). Odmowa wykonania przez lekarza zabiegu przerywania ciąży – bez względu na przesłankę warunkującą przeprowadzenie tego zabiegów danym przypadkiem, jak również niezależnie od powodu odmowy jego wykonania – wpływa na prawa pacjentki. Należy przy tym zauważyć, że w celu realizacji konstytucyjnej wolności sumienia lekarz może powstrzymać się od wykonania świadczeń zdrowotnych niezgodnych z jego sumieniem (z wyjątkiem sytuacji, gdy zwłoka w udzieleniu pomocy lekarskiej mogłaby spowodować niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia). Jednak fakt ten lekarz ma obowiązek uzasadnić i odnotować w dokumentacji medycznej. Obowiązek ten odnosi się to do każdej odmowy wykonania świadczenia niezgodnego z sumieniem, w tym do wszystkich okoliczności, w których dopuszczalne jest przeprowadzenie zabiegu przerywania ciąży. Każda taka odmowa, w związku z tym, że wymaga uzasadnienia i odnotowania w dokumentacji medycznej, a także z uwagi na fakt, że wpływa na prawo pacjentki do uzyskania świadczenia, powinna być traktowana jako opinia lekarza i może być przedmiotem sprzeciwu. Sprzeciw zatem jest w każdym takim przypadku mechanizmem odwoławczym, prowadzącym do egzekucji przysługującego prawa do świadczenia – w przypadku uznania sprzeciwu za zasadny. Wówczas świadczenia udziela inny lekarz.

Autorzy zwracają uwagę, iż nie wprowadzono skutecznych mechanizmów zapewniających, że lekarze odmawiając opieki lekarskiej z uwagi na „klauzulę sumienia”, będą postępować zgodnie z wymogami wynikającymi z Ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry, w tym odnotowywać ten fakt w aktach medycznych pacjenta. Poddają też w wątpliwość niezależność i bezstronność postępowań dyscyplinarnych prowadzonych przez Naczelną Izbę Lekarską.

Nieprzestrzeganie przez lekarza obowiązków wynikających z Ustawy wiąże się z określonymi konsekwencjami zarówno o charakterze pracowniczym, jak i dyscyplinarnym.

Zgodnie z art. 53 Ustawy z dnia 2 grudnia 2009 r. o *izbach lekarskich* (Dz. U. z 2016 r., poz. 522), członkowie izb lekarskich podlegają odpowiedzialności zawodowej za naruszenie zasad etyki lekarskiej oraz przepisów związanych z wykonywaniem zawodu lekarza, zwane dalej „przewinieniem zawodowym”. Ustawa określa szczegółowo sposób postępowania w takim przypadku. W uregulowaniach prawnych w tym zakresie trudno doszukać się pola dla wątpliwości co do bezstronności postępowań prowadzonych przez sądy lekarskie.

4. Komunikacja Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka w sprawie wykonania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z grupy *Rutkowski i inni p. Polsce* z dnia 28 listopada 2017 r.

a. Treść komunikacji

Podsumowanie

- W wyroku z dnia 7 lipca 2015 r. w sprawie *Rutkowski i inni p. Polsce* (skarga nr 72287/10), Europejski Trybunał Praw Człowieka stwierdził, że polskie regulacje prawne mające na celu zapobieżenie nadmiernej długości postępowań sądowych nie spełniają standardów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka;
- Podstawowymi problemami zidentyfikowanymi przez ETPCz były zbyt niskie kwoty zasądzone przez polskie sądy za nadmierną długość postępowań sądowych oraz stosowanie zasady zwanej „fragmentaryzacją” przy obliczaniu czasu trwania postępowań;
- HFPC nie kwestionuje wykonania wyroku na poziomie indywidualnym, jednak działania natury ogólnej budzą wątpliwości;
- Nowelizacja *Ustawy o skardze na przewlekłość postępowań* nie w pełni spełnia standardy Konwencji; podczas gdy eliminuje negatywne zjawisko „fragmentaryzacji” postępowań, nie gwarantuje jednak, że kwoty przyznawane za przewlekłość będą odpowiedniej wysokości;
- Obserwowane obecnie zmiany legislacyjne i organizacyjne w wymiarze sprawiedliwości nie sprzyjają zwiększeniu sprawności postępowań sądowych, naruszając jednocześnie niezależność sądownictwa;
- Ponowne wprowadzenie do polskiego systemu prawnego instytucji asesora sądowego nie wpłynęło jeszcze pozytywnie na zwiększenie sprawności postępowań z powodu istotnych komplikacji w procesie powierzania asesorom pełnienia obowiązków sędziego. Ponadto poważne zastrzeżenia budzi właściwy poziom niezawisłości asesorów;
- Procedura powoływania sędziów w Polsce może zostać uznana za nieefektywną z uwagi na praktykę Prezydenta, polegającą na odmowie powołania kandydatów wskazanych przez Krajową Radę Sądownictwa, która to praktyka jest arbitralna i pozbawiona kontroli zewnętrznej. Ta praktyka może dalej negatywnie wpływać na niezawisłość sędziowską;
- Wystąpienia publiczne członków Krajowej Rady Sądownictwa wskazują, że Minister Sprawiedliwości nie przekazał informacji na temat wakatów na stanowiskach sędziowskich, czego skutkiem jest ok. 800 nieobsadzonych wakatów. Brak wystarczającej liczby sędziów mogących orzekać dodatkowo pogarsza praktyka delegowania sędziów do pracy w Ministerstwie Sprawiedliwości.

1. Wstęp

Helsińska Fundacja Praw Człowieka z siedzibą w Warszawie (dalej: HFPC) chciałaby przedstawić Komitetowi Ministrów Rady Europy swoją komunikację, opracowaną na podstawie Zasady 9 ust. 2 Regula-

minu Komitetu Ministrów, dotyczącą nadzoru nad wykonywaniem orzeczeń oraz ugód Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPCz), w zakresie wykonywania przez polskie władze wyroku w sprawie *Rutkowski i inni p. Polsce* (skarga nr 72287/10).

HFPC jest polską organizacją pozarządową założoną w 1989 r., której nadrzędnym celem jest promowanie praw człowieka, zasad prawa i rozwoju otwartego społeczeństwa w Polsce oraz w innych krajach. HFPC aktywnie rozpowszechnia standardy *Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* (dalej: Konwencja) i przyczynia się do prawidłowego wykonywania wyroków ETPCz. W swojej działalności HFPC przykłada szczególną uwagę do wykonywania wyroków ETPCz i monitoruje implementację przez władze krajowe standardów zawartych w orzecznictwie Trybunału. Przykładowo, w 2017 r. HFPC opublikowała raport na temat wykonywania wyroków w polskich sprawach⁵⁸.

Sprawa *Rutkowski i inni p. Polsce* jest szczególnie ważna dla HFPC z dwóch powodów. Po pierwsze, prawnicy z HFPC reprezentowali skarżącego, Pana W. Rutkowskiego, w postępowaniu przed Trybunałem. Po drugie, HFPC wierzy, że przewlekłość postępowań sądowych jest jednym z największych zagrożeń dla prawa do sądu w Polsce. Dlatego też aktywnie monitorujemy prace legislacyjne w tym obszarze i przedkładamy Parlamentowi opinie prawne, w których opisujemy m.in. standardy odnoszące się do prawa do „rozpatrzenia sprawy w rozsądnym terminie” wypracowane w orzecznictwie Trybunału (zob. poniżej).

W niniejszej komunikacji HFPC skupi się przede wszystkim na analizie kroków podjętych przez rząd w ramach wykonania środków generalnych wyroku.

2. Opis sprawy

W dniu 7 lipca 2015 r. Europejski Trybunał Praw Człowieka wydał wyrok w sprawie *Rutkowski i inni p. Polsce* (skarga nr 72289/10), w którym uznał, że Polska naruszyła prawo do rozpatrzenia sprawy w rozsądnym terminie i do skutecznego środka odwoławczego, gwarantowane art. 6 ust. 1 oraz art. 13 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Orzekając w przedmiotowej sprawie, Trybunał zastosował procedurę wyroku pilotażowego, przewidzianą w zasadzie 61 Regulaminu Trybunału. Procedura wyroku pilotażowego została zastosowana do 591 podobnych skarg, które zostały przesłane do Trybunału od dnia 4 marca 2008 do dnia 28 maja 2015 r.

W sprawie *Rutkowski i inni p. Polsce* ETPCz zbadał trzy skargi złożone przez Wiesława Rutkowskiego, Mariusza Orlikowskiego i Aleksandrę Grabowską.

Przedmiotem sprawy *Rutkowski p. Polsce* był zarzut nadmiernej długości postępowania karnego. Akt oskarżenia został przesłany do sądu pod koniec 2002 r., a pierwsza właściwa rozprawa odbyła się w 2006 r. Postępowanie zakończyło się w dniu 21 lipca 2010 r. W okresie brany pod uwagę sąd krajowy popełnił szereg błędów proceduralnych, które skutkowały znacznym przedłużeniem procesu. ETPCz stwierdził, że działania podejmowane przez organa procesowe były nadmiernie długie w stosunku do ich stopnia skomplikowania, dlatego też doprowadziły do stwierdzenia nadmiernej długości postępowania. Postępowanie przygotowawcze i przed sądem I instancji trwało w sumie 7 lat i 10 miesięcy. W. Rutkowski złożył skargę na przewlekłość postępowania i w czerwcu 2010 r. sąd orzekł na jego korzyść, przyznając mu kwotę 2000 zł.

Druga z badanych przez Trybunał spraw to *Orlikowski p. Polsce*. W tej sprawie do naruszenia doszło w postępowaniu cywilnym o zwrot nakładów na prace remontowe, poniesionych przez skarżącego jako najemcę. Okres brany przez Trybunał pod uwagę to 11 lat i 8 miesięcy przed dwoma instancjami. Głównymi powodami przedłużającego się procesu był czas przygotowania opinii biegłych i zbyt długie przerwy pomiędzy rozprawami. Jednak gdy Pan Orlikowski złożył skargę na przewlekłość, została ona oddalona.

Ostatnią sprawą zbadaną *en bloc* była sprawa *Grabowska p. Polsce*, która dotyczyła nadmiernej długości postępowania cywilnego o stwierdzenie współwłasności działki przez zasiedzenie. W tym przypadku okres brany pod uwagę przez ETPCz wynosił 13 lat i 2 miesiące. Postępowanie było prowadzone przed

⁵⁸ Raport dostępny jest na stronie: <http://www.hfpr.pl/wp-content/uploads/2017/03/Raport-implementacja-ETPC-10-03-2017.pdf>.

dwiema instancjami, a zidentyfikowaną przyczyną przewlekłości był sposób organizacji procesu, który skutkował brakiem właściwego informowania stron o jego przebiegu. W postępowaniu ze skargi na przewlekłość sąd orzekł przeciwko skarżącej.

3. Naruszenie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka

W swoim orzeczeniu Europejski Trybunał Praw Człowieka zdecydował o połączeniu skargi zastosował procedurę wyroku pilotażowego. Trybunał stwierdził naruszenie art. 6 ust. 1 Konwencji w związku z przewlekłością postępowań sądowych oraz art. 13 Konwencji z uwagi na wadliwe funkcjonowanie skargi na przewlekłość postępowania na podstawie Ustawy z 2004 r. Trybunał podkreślił, że stwierdzone naruszenia Konwencji w równym stopniu wynikały z przewlekłości postępowań cywilnych i karnych, jak i z „niestosowania się przez polskie sądy do linii orzeczniczej Trybunału w zakresie oceny rozsądnej długości postępowania” oraz do „standardów ‘wystarczającego zadośćuczynienia’, które może zostać zasądzone na rzecz strony przez sąd krajowy z tytułu naruszenia prawa do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie”⁵⁹.

W przedmiotowym wyroku Trybunał podkreślił, że problem naruszania powyższych dwóch standardów był już przedmiotem wcześniejszego orzecznictwa ETPCz. W wyrokach *Kudła p. Polsce*⁶⁰ oraz *Krawczak p. Polsce*⁶¹ Trybunał nakazał Polsce rozwiązanie problemu nadmiernej długości postępowań. W kontekście trwającego naruszenia art. 6 ust. 1 i art. 13 priorytetem jest zapewnienie przez pozwane państwo właściwej ochrony wynikającej ze standardów strasburskich. Jak zostało wskazane w omawianym wyroku, największym problemem jest „fragmentaryzacja” postępowań podczas badania czasu ich trwania. Adwokat Artur Pietryka, w swojej analizie przygotowanej dla Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, podaje że to zjawisko dotyczy „ograniczania rozpoznawania skarg na przewlekłość jedynie do aktualnego etapu postępowania (np. postępowania jedynie w danej instancji). ETPCz dokonał analizy orzecznictwa sądowego w tym zakresie, wskazując w szczególności, że to Sąd Najwyższy doprowadził do utrwalenia tej praktyki w Polsce”⁶². Innym ważnym problemem podniesionym w wyroku jest nieodpowiednia wysokość zasądzonych sum pieniężnych.

4. Wykonywanie wyroku

W wyroku *Rutkowski i inni p. Polsce* Europejski Trybunał Praw Człowieka stwierdził, że Polska „musi, za pomocą właściwych środków prawnych lub innych, zagwarantować stosowanie przez sądy krajowe odpowiednich zasad, które zostały określone w art. 6 ust. 1 oraz art. 13 Konwencji”⁶³. Dodatkowo Trybunał zobowiązał Polskę do wypłacenia skarżącym sum słusznego zadośćuczynienia, wskazanych w wyroku, oraz zakomunikował rządowi polskiemu 591 skarg objętych wyrokiem pilotażowym. Ponadto Trybunał zawiesił procedurę skargową w stosunku do tych spraw na okres dwóch lat oraz na okres jednego roku od dnia ogłoszenia wyroku w stosunku do przyszłych podobnych spraw.

4.1. Wykonanie wyroków w aspekcie indywidualnym

Trybunał nakazał polskiemu rządowi zapłacić słusznego zadośćuczynienia za szkodę niematerialną oraz zwrot kosztów i wydatków skarżącym W. Rutkowskiemu, M. Orlikowskiemu i A. Grabowskiej. Rząd polski wykonał wyrok w tej części.

Ponadto Trybunał notyfikował Polsce 591 skargi, zawieszając postępowanie skargowe na okres dwóch lat od czasu uprawomocnienia się wyroku w sprawie *Rutkowski i inni p. Polsce*. Rząd przedstawił dotychczas 400 deklaracji jednostronnych, w których potwierdza naruszenie Konwencji i zobowiązuje się do wypłaty słusznego zadośćuczynienia. W 270 przypadkach skarżący zaakceptowali zaproponowa-

⁵⁹ *Rutkowski p. Polsce*, § 212.

⁶⁰ *Kudła p. Polsce*, skarga nr 30210/96, ECHR 2000.

⁶¹ *Krawczak p. Polsce*, skarga nr 40387/06, ECHR 2008.

⁶² A. Pietryka, *Przewlekłość jako problem strukturalny w Polsce – analiza wyroku Rutkowski i inni p. Polsce*, 2015, s. 4, http://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2016/02/HFPC_analzy_1_rekomendacje_92015_ost2.pdf.

⁶³ *Rutkowski i inni p. Polsce*, punkt 6 sentencji wyroku.

ną kwotę, przystając w ten sposób na ugodę. Pozostałych 130 skarżących albo odrzuciło ofertę rządu, nie zgodziło się z nią albo nie udzieliło odpowiedzi. Jednak decyzją z dnia 20 czerwca 2017 r. ETPCz skreślił z listy skarg wszystkie 400 spraw, w których rząd polski przedstawił deklarację jednostronną⁶⁴.

4.2. Wykonanie wyroku w aspekcie generalnym

Podczas gdy odpowiedź na indywidualny aspekt jest zgodna z oczekiwaniami Trybunału, to samo nie może zostać powiedziane na temat ustosunkowania się do ogólnego.

4.2.1. Nowelizacja Ustawy o skardze na przewlekłość

Sejm uchwalił *ustawę o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki* (dalej: Ustawa o skardze na przewlekłość) w dniu 17 czerwca 2004 r. w ramach wykonania wyroku *Kudła p. Polsce* z 2000 r.⁶⁵ Jednakże rzeczywistość orzecznicza pozostała bez zmian, pomimo nowelizacji Ustawy w 2009 r.⁶⁶ i włączenia problemu nadmiernej długości postępowań do wzmocnionego nadzoru Komitetu Ministrów w ramach implementacji porozumień Konferencji Interlaken⁶⁷.

Najważniejsze naruszenia Konwencji wskazane przez Trybunał dotyczą nieuprawnionej „fragmentaryzacji” postępowań oraz niezasądzania odpowiednich kwot pieniężnych skarżącym.

W dniu 30 listopada 2016 r. Sejm przyjął *ustawę o zmianie Ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw*, która zawierała zmiany do Ustawy o skardze na przewlekłość. Zmiany mające znaczenie dla wykonania wyroku *Rutkowski i inni p. Polsce* dotyczą przepisów art. 2 ust. 2 i art. 12 ust. 4 Ustawy.

Zmiana pierwszego z tych przepisów miała na celu wyeliminowanie wspomnianego wyżej negatywnego zjawiska „fragmentaryzacji” postępowań. W tym zakresie ustawodawca zdecydował, że sąd, dokonując oceny długości postępowania „uwzględni łączny dotychczasowy czas postępowania od jego wszczęcia do chwili rozpoznania skargi, niezależnie od tego, na jakim etapie skarga została wniesiona, a także charakter sprawy, stopień faktycznej i prawnej jej zawichości, znaczenie dla strony, która wniosła skargę, rozstrzygniętych w niej zagadnień oraz zachowanie się stron, a w szczególności strony, która zarzuciła przewlekłość postępowania.” To rozwiązanie należy ocenić pozytywnie.

Niestety, tego samego nie można powiedzieć o nowelizacji drugiego z przepisów, dotyczącego kwoty pieniężnej należnej stronie przewlekłego postępowania. Nowelizacja wprowadza zasadę, że kwota ta wynosi 500 zł za każdy rok dotychczasowego trwania postępowania, niezależnie od tego, ilu etapów postępowania dotyczy stwierdzona przewlekłość. Wyższa suma pieniężna może być przyznana tylko w wyjątkowych przypadkach, jeżeli sprawa ma szczególne znaczenie dla skarżącego, który swoją postawą nie przyczynił się do wydłużenia czasu trwania postępowania. Ponadto ustawodawca utrzymał ograniczenie co do maksymalnej kwoty rekompensaty w wysokości 20 000 zł. W opinii HFPC przepisy te nie zdołają w skuteczny sposób wyeliminować drugiego z problemów wskazanych w wyroku *Rutkowski i inni p. Polsce*, tj. zbyt niskich kwot rekompensat. Nawet na etapie prac legislacyjnych, kiedy projektowana zmiana zakładała kwotę 1000 zł, HFPC, cytując standard wynikający m.in. ze spraw *Scordino p. Włochom (nr 1)*⁶⁸ i *Apicella p. Włochom*⁶⁹, zauważyła, że „proponowana zmiana wysokości zasądzanej kwoty pieniężnej, zawarta w projektowanej nowelizacji, tylko częściowo spełnia zalecenia ETPCz. Kwota 1000 zł za rok dotychczasowego trwania postępowania nie doprowadzi do zasądzania odpowiednich kwot za stwierdzenie naruszenia prawa strony do rozpatrzenia sprawy rozsądnym terminie. W celu zapewnienia pełnego zadośćuczynienia za szkodę moralną powstałą wskutek nadmiernej długości po-

⁶⁴ *Zaluska, Rogalska i inni p. Polsce*, skarga nr 53491/10, 12452/08 i inne, ECHR 2017.

⁶⁵ *Kudła p. Polsce* (ibid.).

⁶⁶ Ustawa z dnia 20 lutego 2009 r. zmieniająca ustawę o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki, Dz.U. z 2009 r., Nr 61, poz. 498.

⁶⁷ Konferencja na temat przyszłości Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Interlaken (18-19 lutego 2010 r.): http://www.msz.gov.pl/pl/aktualnosci/wiadomosci/aktualnosc_34035?printMode=true.

⁶⁸ *Scordino p. Włochom (nr 1)*, skarga nr 36813/97, ECHR 2006.

⁶⁹ *Apicella p. Włochom*, skarga nr 64890/01, ECHR 2004.

stępowania, kwota ta powinna zostać podwyższona, zaś zawarte w ustawie o skardze na przewlekłość ograniczenie maksymalnej kwoty pieniężnej jaka może zostać zasądzona, powinno zostać wykreślone". Dlatego też nasza ocena ostatecznego tekstu Ustawy jest jeszcze bardziej negatywna, gdyż przewiduje sumę 500 zł, tj. połowę pierwotnie rozważanej kwoty, za każdy rok dotychczasowego trwania postępowania. Również ograniczenie maksymalnej kwoty rekompensaty za przewlekłość postępowania wydaje się niezgodne z Konwencją. W tym kontekście warto zwrócić uwagę, że w ponad 100 z 400 spraw rozpatrzonych przez Trybunał w ramach decyzji *Zaluska, Rogalska i inni p. Polsce* kwota słusznego zadośćuczynienia zaproponowana przez rząd w deklaracji jednostronnej była wyższa (w niektórych przypadkach ponad dwukrotnie wyższa) od ustawowej granicy 20 000 zł.

4.2.2. Korzystanie z asesorów sądowych

W swoim rocznym wykazie prac legislacyjnych z września 2017 r.⁷⁰, wśród innych działań mających na celu skrócenie czasu trwania postępowań sądowych, polski rząd przewidział ponowne wprowadzenie do polskiego porządku prawnego instytucji asesora sądowego. W ocenie HFPC zmiana ta nie przyczyni się do poprawy sprawności procedowania i może dodatkowo prowadzić do licznych naruszeń prawa do rozpatrzenia sprawy w rozsądnym terminie.

Instytucja asesora sądowego istniała w Polsce do 2009 r., kiedy to została zniesiona w ramach wykonania wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 października 2007 r. (sygn. akt SK 7/06). W wyroku tym Trybunał Konstytucyjny uznał, że przyznanie asesorom prawa do orzekania spraw sądowych narusza konstytucyjne prawo do sądu, gdyż asesorzy nie zostali wyposażeni w wystarczające gwarancje niezawisłości sędziowskiej. Było to szczególnie widoczne podczas przyznawania asesorom prawa do orzekania, w którym to procesie nie uczestniczyła Krajowa Rada Sądownictwa, a także w możliwości odwołania asesora z funkcji przez Ministra Sprawiedliwości. Co więcej, ETPCz w wyroku w sprawie *Henryk Urban i Ryszard Urban p. Polsce*⁷¹ uznał, że asesorzy nie spełniali wymogu niezawisłości wynikającego z art. 6 ust. 1 Konwencji.

Jak zostało zaznaczone przez rząd w wykazie prac legislacyjnych, instytucja asesora została formalnie przywrócona do polskiego porządku prawnego na mocy *Ustawy z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie Ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw*. Należy jednak odnotować, że zgodnie z art. 25a tej Ustawy, pierwsze powołanie na stanowisko asesora w sądzie rejonowym zostało przewidziane dopiero po dacie 30 października 2017 r.

Ponadto, status asesora został zasadniczo przekształcony w dniu 21 czerwca 2017 r., kiedy to weszła w życie *Ustawa z dnia 11 maja 2017 r. o zmianie Ustawy o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury, Ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw*. Zgodnie z tymi przepisami asesorów mianuje Minister Sprawiedliwości. Następnie ten minister będzie mógł wnioskować do Krajowej Rady Sądownictwa o powierzenie asesorowi pełnienia obowiązków sędziego. Jeśli KRS w ciągu 30 dni nie sprzeciwi się danej kandydaturze, asesor nabędzie prawo do wykonywania niemal wszystkich czynności przypisanych sędziemu sądu rejonowego. Jedynymi wyjątkami będzie brak możliwości orzekania przez asesora o zastosowaniu tymczasowego aresztowania (aczkolwiek asesorzy będą mogli decydować w sprawie przedłużenia stosowania tego środka), rozpatrywania zażaleń od odmowy wszczęcia lub umorzenia śledztwa, nie będą też mogli orzekać w sprawach z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego. Asesorzy będą wykonywać funkcje sędziego przez cztery lata liczone od daty upływu terminu na sprzeciwienie się przez KRS powierzeniu mu pełnienia obowiązków sędziego lub, w przypadku zgłoszenia takiego sprzeciwu, od daty unieważnienia takiej uchwały przez Sąd Najwyższy. Ustawa przewiduje, że asesor będzie niezawisły i nieusuwalny.

W opinii prawnej do prawnej do tej Ustawy, HFPC zwróciła uwagę, że polityczny proces powołania asesorów może negatywnie wpłynąć na ich niezawisłość, gdyż „rodzi to istotną obawę czy asesor powołany w takich warunkach będzie mógł być wewnętrznie niezawisły, czy też z tyłu głowy nie będzie miał zawsze niepokoju o reakcje organów egzekutywy na podejmowane przez niego decyzje.

⁷⁰ <https://rm.coe.int/1680759769> (dostęp w dniu 28 listopada 2017 r.).

⁷¹ *Henryk Urban i Ryszard Urban p. Polsce*, skarga nr 23614/08, ECHR 2010.

Najdobitniej widać to na przykładzie asesorów rozpoznających sprawy karne. W tych sprawach stroną będzie prokuratura bezpośrednio podległa Prokuratorowi Generalnemu, który jest również Ministrem Sprawiedliwości”. HFPC wskazuje dalej na wyjątkowo ograniczoną możliwość rzeczywistej oceny wniosków Ministra Sprawiedliwości o powierzenie asesorom obowiązków sędziego przez KRS ze względu na krótki czas dany jej na tę ocenę oraz ograniczoną dokumentację, która jest jej dostarczana. HFPC zakwestionowała również zakres obowiązków powierzanych asesorom, uznając go za zbyt szeroki⁷².

W praktyce proces powierzania pierwszym asesorom funkcji sądowych napotkał liczne trudności. W dniu 13 października 2017 r. Minister Sprawiedliwości przekazał Krajowej radzie Sądownictwa listę nazwisk mianowanych asesorów. KRS uznała taki dokument za niewystarczający i zażądała od ministra dodatkowej dokumentacji⁷³. Minister dostarczył dodatkowe informacje, jednak w dniu 30 października 2017 r. KRS zgłosiła sprzeciw wobec każdego z asesorów znajdujących się na liście przesłanej przez Ministra Sprawiedliwości. KRS jako przyczynę podała niepełną dokumentację, której wady uniemożliwiły jej przeprowadzenie właściwej oceny, czy asesorzy spełniają wymogi ustawowe do powierzenia im pełnienia obowiązków sędziego⁷⁴. Mimo wszystko, KRS powołała w dniu 14 listopada 2017 r. specjalne komisje do zbadania dokumentacji *de novo*. W rezultacie w dniu 17 listopada 2017 r. KRS uchyliła 252 z 265 sprzeciwów wobec kandydatów⁷⁵.

W świetle powyższych obaw co do niezawisłości asesorów oraz praktycznych trudności wynikających z procedury powierzenia im funkcji sądowych (w wyniku których do tej pory żaden asesor nie zaczął jeszcze wykonywać swoich obowiązków w sądzie powszechnym), trudno jest zgodzić się ze stanowiskiem rządu, że przywrócenie instytucji asesora sądowego do polskiego systemu prawnego pozytywnie wpłynie na sprawność postępowań.

4.2.3. Odmowa Prezydenta powołania sędziów

Analizując status prany asesorów, a w szczególności gwarancje ich niezawisłości, warto odnotować negatywną praktykę obecnego Prezydenta polegającą na odmowie powołania kandydatów na sędziów zgłoszonych przez Krajową Radę Sądownictwa.

Zgodnie z art. 179 Konstytucji sędziowie są powoływani przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na czas nieoznaczony, na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa. Jednocześnie art. 144 ust. 3 pkt 17 Konstytucji wymienia powoływanie sędziów jako jedną z prerogatyw Prezydenta, co oznacza że decyzje głowy państwa w tym zakresie nie wymagają dla swojej ważności kontrasygnaty ze strony premiera. Konstytucja nie wskazuje jednak wyraźnie, czy wniosek KRS jest wiążący dla Prezydenta, czy też może on w pewnych okolicznościach odmówić powołania kandydata, nie wskazuje też, czy taka odmowa ze strony głowy państwa podlega kontroli sądowej.

Do tej pory prezydenci co do zasady nie odmawiali powołania kandydatów na stanowiska sędziowskie wskazanych przez KRS. Pierwszy, który odszedł od tej praktyki, był Lech Kaczyński, który odmówił w 2008 r. powołania dziewięciu sędziów i asesorów sądowych bez podawania przyczyny swojej decyzji. Kandydaci, którzy nie zostali wtedy powołani, odwołali się do sądu administracyjnego, który nie przyznał im racji argumentując, że Prezydent korzystał ze swojej konstytucyjnej prerogatywy, a jego urząd nie jest organem administracyjnym, zatem nie podlega kontroli sądowej. Sprawę zbadał także Trybunał Konstytucyjny, który uznał skargi niepowołanych sędziów za niemożliwe do zbadania ze względów formalnych.

Drugi przypadek odmowy przez Prezydenta powołania kandydatów na stanowiska sędziowskie nastąpił w czerwcu 2016 r., kiedy to Prezydent Andrzej Duda odmówił powołania 10 kandydatów wskazanych przez Krajową Radę Sądownictwa, większość tych przypadków dotyczyła promocji do sądów

⁷² http://www.hfpr.pl/wp-content/uploads/2017/04/Opinia_HFPC-asesorzy-2017-04-05.pdf (dostęp w dniu 28 listopada 2017 r.).

⁷³ <http://www.krs.pl/pl/aktualnosci/d,2017,10/5041,stanowisko-prezydium-krajowej-rady-sadownictwa-z-dnia-18-pazdziernika-2017-r> (dostęp w dniu 28 listopada 2017 r.).

⁷⁴ <http://www.krs.pl/pl/aktualnosci/d,2017,10/5058,krajowa-rada-sadownictwa-postanowila-nie-powolywac-asesorow-z-listy-przeslanej-przez-ministra-sprawiedliwosci> (dostęp w dniu 28 listopada 2017 r.).

⁷⁵ <http://www.krs.pl/pl/aktualnosci/d,2017,11/5093,komunikat-rzecznika-prasowego-w-sprawie-listy-asesorow> (dostęp w dniu 28 listopada 2017 r.).

wyższej instancji. Tak jak w 2008 r., odmowa nie zawierała uzasadnienia. Kandydaci, którzy nie zostali powołani, złożyli skargi do sądu administracyjnego, jednak w grudniu 2016 r. sądy odmówiły ich rozpoznania. Obecnie w sprawie trwa postępowanie kasacyjne przed Naczelnym Sądem Administracyjnym.

Przyznanie Prezydentowi prawa arbitralnej odmowy powołania wskazanych przez KRS kandydatów na stanowiska sędziowskie, bez zapewnienia zewnętrznej kontroli takiej decyzji, prowadzi do materialnego naruszenia niezawisłości sędziowskiej. Groźba ta jest szczególnie widoczna w przypadku asesorów, którzy zostają powołani do wykonywania obowiązków sędziego, ale co do zasady mogą być powołani na stanowisko sędziego przez Prezydenta dopiero po trzech latach. Dlatego też, gdy asesor ma świadomość, że jego powołanie na sędziego zależy wyłącznie od arbitralnej decyzji Prezydenta, która może być warunkowana czysto politycznymi czynnikami zamiast profesjonalizmem asesora, może to w sposób oczywisty wpłynąć na jego niezawisłość, a tym samym na jego obiektywizm i niezależność. Podobna groźba może dotyczyć także sędziów, gdyż ich awans do sądów wyższej instancji także wymaga aktu powołania ze strony Prezydenta. W rezultacie, w kontrowersyjnych politycznie sprawach, tj. gdy stroną postępowania jest czynny polityk, druga strona może zostać pozbawiona prawa do rzetelnego procesu. Warto wskazać, że gdy w 2016 r. Prezydent odmówił powołania sędziów, media spekulowały na temat politycznych motywacji jego decyzji⁷⁶.

4.2.4. Niedostateczna liczba sędziów

W wykazie prac legislacyjnych polski rząd poświęca dużo uwagi środkom zaradczym wobec problemu niedostatecznej liczby sędziów. Jednakże doniesienia medialne wskazują, że Ministerstwo Sprawiedliwości nie tylko nie podejmuje skutecznych środków mających na celu zwiększenie liczby sędziów, ale zamiast tego podejmuje działania przeciwnie, a jego postawa powiększa braki kadrowe.

Na szczególną uwagę zasługują w tym miejscu wypowiedzi członków Krajowej Rady Sądownictwa. Wskazują one, że Minister Sprawiedliwości nie ogłasza informacji na temat wolnych stanowisk sędziowskich, przyczyniając się do zwiększenia liczby wakatów. Przykładowo, we wrześniu 2017 r. sędzia W. Żurek, rzecznik KRS, stwierdził, że „od 18 miesięcy roku Minister Sprawiedliwości nie ogłasza nowych etatów. Mamy już kilkaset wolnych etatów, które są należne z budżetu [państwa]. Sędziowie odchodzą w stan spoczynku bądź umierają i nie ma na ich miejsce następców”⁷⁷. Następnie, w listopadzie 2017 r., sprecyzował, że chodzi o około 800 wakatów sędziowskich⁷⁸. Problemy wynikające z niedostatecznej liczby sędziów są w dalszej kolejności pogłębiane przez praktykę delegowania sędziów do wykonywania pracy administracyjnej w Ministerstwie Sprawiedliwości. Zgodnie z danymi opublikowanymi przez Stowarzyszenie Sędziów Polskich „Iustitia”, według stanu na dzień 31 sierpnia 2017 r., oddelegowanych do tego ministerstwa było 162 sędziów⁷⁹. Doniesienia portalu internetowego OKO.press wskazują, że w samej Warszawie brakuje „nawet 98 sędziów, ponieważ 71 stanowisk sędziowskich pozostaje nieobsadzonych, podczas gdy kolejne 27 jest zablokowanych przez sędziów delegowanych do pracy w Ministerstwie Sprawiedliwości”⁸⁰.

Te wakujące stanowiska mogłyby być chociaż częściowo obsadzone przez asesorów. Jednak, jak już zostało wspomniane wyżej, istnieje szereg kontrowersji co do zgodności z polską Konstytucją i Europejską Konwencją Praw Człowieka w odniesieniu do powierzenia asesorom obowiązków sędziego. Ponadto, z powodu trudności proceduralnych, asesorzy do tej pory nie wykonują obowiązków sądowych.

⁷⁶ E. Siedlecka, *Prezydent odmówił nominacji dziesięciu sędziom. Bez żadnego uzasadnienia*, „Gazeta Wyborcza”, wydanie on-line z dnia 29 czerwca 2016 r., <http://wyborcza.pl/1,75398,20320081,prezydent-sadzi-sedziow.html> (dostęp w dniu 28 listopada 2017 r.).

⁷⁷ <http://www.rmfm24.pl/tylko-w-rmf24/popoldniowa-rozmowa/news-rzecznik-krs-polowa-przypadkow-opisanych-w-kampanii-polskiej,nld,2440457> (dostęp w dniu 28 listopada 2017 r.).

⁷⁸ <http://www.tokfm.pl/Tokfm/7,103454,22621778,sedzia-zurek-zdradza-prawdziwe-intencje-ziobry-ws-asesorow.html> (dostęp w dniu 28 listopada 2017 r.).

⁷⁹ <https://www.iustitia.pl/informacja-publiczna/1883-ujawniamy-aktualna-liste-sedziow-referendarzy-i-asystentow-sedziego-delegowanych-do-min-sprawiedliwosci> (dostęp w dniu 28 listopada 2017 r.).

⁸⁰ <https://oko.press/krs-odrzučila-265-asesorow-minister-ziobro-mianował-naruszeniem-prawa/> (dostęp w dniu 28 listopada 2017 r.).

Niedostateczna liczba sędziów z przyczyn oczywistych może przyczynić się do nadmiernej długości postępowań sądowych.

4.2.5. Trwająca reforma Sądu Najwyższego i Krajowej Rady Sądownictwa

Obecnie Parlament pracuje nad dwoma projektami zgłoszonymi przez Prezydenta. Dotyczą one reformy Krajowej Rady Sądownictwa (przede wszystkim procedury wyboru jej członków-sędziów) oraz wewnętrznej organizacji Sądu Najwyższego. Trudno jest spekulować, jakie będą efekty tej reformy, ponieważ jest ona jeszcze w początkowej fazie, jednak jest oczywiste, że część proponowanych rozwiązań będzie niezgodna z zasadą niezawisłości sędziowskiej. Dla przykładu, Prezydent proponuje, i jest to akceptowane przez rząd, aby członków KRS będących sędziami wybierał Sejm (izba niższa Parlamentu), a nie sami sędziowie, co może prowadzić do polityzacji tego organu. Co więcej, projekt Ustawy o Sądzie Najwyższym zawiera przepisy obniżające wiek emerytalny dla sędziów tego sądu. W rezultacie wielu nich (według mediów – około 40%⁸¹) może być zmuszonych do przejścia w stan spoczynku, jeśli Prezydent nie wyrazi zgody na kontynuowanie pełnienia przez nich funkcji sądowych.

Dlatego też trwająca reforma nie tylko nie zwiększy sprawności postępowań, ale może zagrozić niezależności sądownictwa i prowadzić do dalszego przedłużania się postępowań sądowych (z powodu zmian osobowych w Sądzie Najwyższym).

5. Podsumowanie

W ocenie HFPC, dotychczasowe działania rządu tylko częściowo doprowadziły do wykonania zasad wynikających z przedmiotowego wyroku ETPCz. Nowelizacja Ustawy o skardze na przewlekłość z pewnością powinna zostać oceniona pozytywnie w zakresie, w jakim prowadzi do eliminacji zjawiska „fragmentaryzacji” postępowań podczas badania przez sądy okresu przewlekłości. Jednak ta sama nowelizacja nie gwarantuje, że kwoty pieniężne zasądzone w ramach rekompensaty za przewlekłość postępowań będą wystarczające.

Przywrócenie instytucji asesora sądowego, zachwalane przez rząd, nie przyczyniło się na chwilę obecną do poprawy sprawności postępowań sądowych, gdyż ani jeden asesor nie zaczął jeszcze orzekać w sądach powszechnych z uwagi na problemy proceduralne. Ponadto istnieje szereg kontrowersji co do zgodności z polską Konstytucją i Europejską Konwencją Praw Człowieka w odniesieniu do powierzenia asesorom obowiązków sędziego. Stąd istnieje ryzyko, że orzeczenia wydawane przez asesorów będą w przyszłości uchylane.

Szkodliwym zjawiskiem, które może przyczynić się do zwiększenia przewlekłości postępowań sądowych, jest nieogłaszanie przez Ministra Sprawiedliwości wakatów na stanowiskach sędziowskich i delegowanie zbyt wielu sędziów do pracy w Ministerstwie Sprawiedliwości. Szacuje się, że w wyniku tych działań ponad 800 stanowisk sędziowskich pozostaje nieobsadzonych.

b. Odpowiedź rządu z dnia 12 grudnia 2017 r.

W odpowiedzi na komunikację Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, przedstawioną Komitetowi Ministrów Rady Europy w dniu 28 listopada 2017 r. w sprawie wykonania wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: Trybunał) w sprawie *Rutkowski i inni p. Polsce* (skarga nr 72287/10), rząd chciałaby przedstawić następujące uwagi przygotowane na podstawie informacji przekazanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości oraz Kancelarię Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

Odpowiedź rządu:

W opinii HFPC, nowelizacja Ustawy o skardze na przewlekłość nie spełnia w pełni standardów Konwencji; podczas gdy eliminuje negatywne zjawisko „fragmentaryzacji” postępowań, nie gwarantuje, że kwoty pieniężne zasądzone za nadmierną długość postępowań będą odpowiednio wysokie.

⁸¹ <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/polska-i-swiat-zmiana-wieku-emerytalnego-sedziow,771001.html> (dostęp w dniu 28 listopada 2017 r.).

Rząd nie podziela poglądu HFPC, iż zmiana art. 12 ust. 4 *Ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłok*⁸² wprowadzona nowelizacją, która weszła w życie w dniu 6 stycznia 2017 r. (Dz. U. 2016, poz. 2103)⁸³ nie umożliwiła wykonania wyroku pilotażowego w zakresie aspektu kompensacyjnego skargi na przewlekłość. ETPCz wielokrotnie wskazywał jakie kwoty przyznane przez sądy krajowe za przewlekłość postępowania uznały za odpowiednie. W wyroku *Apicella p. Wlochom*⁸⁴ uznał, że podstawę do przeprowadzenia wyliczenia tzw. słusznego zadośćuczynienia za przewlekłość postępowania stanowi kwota za każdy rok trwania postępowania (a nie wyłącznie za czas opóźnienia). Wynik postępowania krajowego (fakt, czy skarżący przegrał, wygrał, czy zawarł ugodę) nie ma dla Trybunału znaczenia. Kwota jest powiększana, jeżeli przedmiot sporu ma szczególną wagę, np. w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, stanu cywilnego i zdolności do czynności prawnych, szczególnie poważnych postępowań dotyczących zdrowia lub życia osób. Kwota bazowa jest ograniczana, biorąc pod uwagę: 1) liczbę instancji, które rozstrzygały w czasie trwania postępowania, 2) zachowanie skarżącego, w szczególności liczbę miesięcy lub lat, które minęły z powodu odwołań składanych przez skarżącego, 3) przedmiot sporu, np. sprawa majątkowa ma mniejsze znaczenie dla skarżącego oraz 4) poziom życia w kraju. Sąd Najwyższy w uchwale III SPZP 1/13⁸⁵ zauważył, że te zasady powinny być odpowiednio stosowane do przyznawania „odpowiedniej sumy pieniężnej” na podstawie *Ustawy o skardze na przewlekłość*. Z uwagi jednak na to, że orzecznictwo sądów powszechnych odbiegało od stanowiska SN, konieczna była interwencja ustawodawcy.

Z analizy dotychczas wydanych przez Trybunał wyroków stwierdzających naruszenie przez Polskę art. 6 ust. 1 Konwencji w aspekcie rozsądnego czasu trwania postępowania wynika, iż Trybunał w takich przypadkach zasądza na rzecz skarżącego kwoty na poziomie kilkuset euro za rok postępowania. Jak jednak wynika z wyroku w sprawie *Rutkowski i inni* zaakceptowałby sytuację, w której sądy polskie zasądziłyby kwoty istotnie niższe (ok. 1/3 tego co sam by przyznał). Mając powyższe na uwadze, znowelizowane brzmienie przepisu art. 12 ust. 4 zdanie 2 i 3 – „Wysokość sumy pieniężnej, w granicach wskazanych w zdaniu pierwszym, wynosi nie mniej niż 500 zł za każdy rok dotychczasowego trwania postępowania, niezależnie od tego, ilu etapów postępowania dotyczy stwierdzona przewlekłość postępowania. Sąd może przyznać sumę pieniężną wyższą niż 500 zł za każdy rok dotychczasowego trwania postępowania, jeżeli sprawa ma szczególne znaczenie dla skarżącego, który swą postawą nie przyczynił się w sposób zawiniony do wydłużenia czasu trwania postępowania)” – wprowadza dwustopniowy mechanizm przyznania adekwatnej rekompensaty oparty na wprowadzeniu zryczałtowanego minimum za każdy dotychczasowy rok trwania przewlekłego postępowania (co najmniej 500 zł za rok) oraz miarkowaniu tej kwoty poprzez jej zwiększenie, m.in. w sytuacji szczególnego znaczenia sprawy dla skarżącego, który nie przyczynił się w sposób zawiniony do przewlekłości postępowania.

Rozwiązanie to umożliwi elastyczne podejście do okoliczności konkretnej sprawy, ponadto w połączeniu z wprowadzonym w projekcie obowiązkiem badania całego postępowania (zakaz „fragmentaryzacji”) powinno doprowadzić do zasądzania rekompensaty w odpowiedniej wysokości (zgodnie ze standardami konwencyjnymi). Trybunał w rozstrzygnięciach przeciwko Polsce wskazywał *ad casu*, jakie kwoty rekompensaty uznały za odpowiednie, w przypadku ich przyznania na poziomie krajowym⁸⁶. Analizując sprawy, na kanwie których Trybunał wydał wyrok pilotażowy, stwierdzić należy, iż stanowią one przypadki postępowań dotkniętych przewlekłością, w których skarżący (strony/uczestnicy postępowań) nie przyczynili się do nieuzasadnionego wydłużenia czasu ich trwania. Prawo powinno jednak uwzględniać również stany faktyczne, gdy przynajmniej część opóźnień w przewlekłym postępowaniu nie może być obiektywnie przypisana organom państwa (np. uzasadnione zawieszenie postępowania). Mając powyższe na uwadze, za zasadniczo dopuszczalne należy uznać przyjęcie przez ustawodawcę

⁸² Dz. U. z 2016 r., poz. 1259, j.t.

⁸³ *Ustawa z dnia 30 listopada 2016 r. o zmianie Ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw.*

⁸⁴ Wyrok Wielkiej Izby z dnia 29 marca 2006 r., skarga nr 64890/01.

⁸⁵ Uchwała SN (7) z dnia 28 marca 2013 r., OSNP 2013 nr 21-22, poz. 292.

⁸⁶ M.in. w § 27 wyroku pilotażowego w sprawie *Rutkowski i inni* wskazał, iż byłaby to kwota odpowiadająca przeciętnej kwocie 1600 zł za każdy rok trwania postępowania karnego, zaś w §§ 48 i 74 dotyczących postępowań cywilnych – przeciętnej 1000 zł za każdy rok postępowania cywilnego.

mniejszego niż wynikający wprost z orzeczenia w sprawie *Rutkowski i inni* minimalnego, zryczałtowanego poziomu rekompensaty za każdy rok postępowania (tj. 500 zł), pod warunkiem rzeczywistego wykorzystywania przez sądy krajowe komplementarnego mechanizmu podwyższania zasądzonej rekompensaty.

Znowelizowany art. 12 ust. 4 Ustawy o skardze na przewlekłość nie ogranicza możliwości podwyższania „odpowiedniej sumy” ponad kwotę 500 zł za rok postępowania – tylko i wyłącznie do sytuacji, gdy zachodzą okoliczności wskazane w jego zdaniu 3, tj. gdy sprawa ma szczególne znaczenie dla skarżącego oraz skarżący nie przyczynił się w sposób zawiniony do wydłużenia czasu trwania postępowania. Ustawodawca nie zawarł w komentowanym przepisie zwrotu pozwalającego na taką zawężającą interpretację (np. „wyłącznie” lub „jedynie” *etc.*). Takich ograniczeń nie zawartych w ustawie nie wolno dodawać w drodze wykładni. Wyniki interpretacji językowej są zgodne z wynikami wykładni systemowej wewnętrznej (w ramach tego samego aktu prawnego). Art. 1 ust. 3 Ustawy o skardze na przewlekłość jednoznacznie nakazuje przy stosowaniu *lege non distinguente* wszystkich jej przepisów (a więc także tych określających wysokość odpowiedniej sumy), uwzględnianie standardów strasburskich, które niejednokrotnie nakładają na państwo obowiązek przyznawania kwot większych niż 500 zł za rok postępowania także w okolicznościach niewskazanych w art. 12 ust. 4. Wniosek ten wspiera wykładnia systemowa zewnętrzna, gdyż nawet bez pośrednictwa art. 1 ust. 3 przy wykładni Ustawy o skardze na przewlekłość niezbędne jest uwzględnienie kontekstu prawnomiędzynarodowego w jakim funkcjonuje. Przechodząc do wykładni funkcjonalnej, należy stwierdzić, że wykładnia przytoczonego zd. 3 art. 12 ust. 4 nie powinna prowadzić do wyników sprzecznych z *ratio legis* całej nowelizacji wykonującej wyrok pilotażowy, w którym Trybunał stwierdził wadliwą praktykę sądów krajowych prowadzącą do przyznawania nieadekwatnej rekompensaty za przewlekłość. Zważywszy na cel nowelizacji, jak również stanowisko Trybunału, iż nie jest praktyczne oraz możliwe wskazanie wszystkich szczegółowych przesłanek uzasadniających przyznanie określonej kwoty w każdej sprawie, z uwzględnieniem wszystkich możliwych okoliczności faktycznych, uznać trzeba, iż rozstrzygnięcie w zakresie słusznej rekompensaty pozostawione zostaje swobodzie judykacyjnej sądu orzekającego, który jest uprawniony do przyznania kwoty ponad 500 zł za każdy rok trwania postępowania, w granicach wynikających ze zdania 1 art. 12 (pierwszą z nich jest przedział od 2000 do 20 000 zł, drugą: „żądanie skarżącego”, ponad które orzekać nie wolno), także wówczas, gdy sprawa nie zalicza się do mających szczególne znaczenie⁸⁷ czy też w sytuacji, gdy skarżący na którymkolwiek z etapów postępowania przyczynił się w sposób zawiniony do jej przedłużenia⁸⁸.

Według HFPC, przywrócenie instytucji asesora sądowego do polskiego porządku prawnego nie przyczyniło się jeszcze do poprawy sprawności postępowań z powodu istotnych trudności w procesie powierzania im pełnienia obowiązków sędziego. Co więcej, istnieją poważne zastrzeżenia co do właściwego poziomu niezawisłości asesorów.

Wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 października 2007 r. (SK 7/06, OTK – A 2007/9/108) funkcjonująca w uprzednio obowiązującym stanie prawnym asesura sądowa została uznana za niezgodną z Konstytucją RP. Jednocześnie Trybunał stwierdził, że niezawisły sąd przy sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości nie musi składać się wyłącznie z sędziów i ławników, dopuszczając w ten sposób sprawowanie wymiaru sprawiedliwości przez asesorów sądowych.

Możliwość ta, zdaniem Trybunału, jest uzależniona od spełnienia dwóch warunków: musi istnieć konstytucyjny cel uzasadniający taki wyjątek oraz muszą zostać zapewnione gwarancje bezstronności i niezawisłości asesorów. Trybunał Konstytucyjny zakwestionował jedynie dotychczasowe unormowania pozwalające na powierzanie asesorom orzekania przez Ministra Sprawiedliwości bez zapewnienia

⁸⁷ W orzecznictwie Trybunału przyjmuje się szerokie rozumienie „sprawy mającej szczególne znaczenie” – zaliczając do tej kategorii: sprawy karne, zwłaszcza w okresie stosowania tymczasowego aresztowania, sprawy z zakresu prawa pracy i ubezpieczenia społecznego, zwłaszcza, gdy dotyczą środków utrzymania, sprawy o zadośćuczynienie za szkodę na osobie, szczególne okoliczności dotyczące strony postępowania – podeszły wiek, zły stan zdrowia *etc.* – w tych sprawach sąd zobowiązany jest prowadzić postępowanie ze szczególną starannością oraz sprawnie zmierzać do ich merytorycznego rozstrzygnięcia. Na gruncie polskim posiłkować się tu można definicją sprawy pilnej z § 2 pkt 5 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2016 r. *Regulamin urzędowania sądów powszechnych* (Dz. U. z 2015 r., poz. 2316).

⁸⁸ Np. nie zachowując należytej staranności, składając pisma procesowe dotknięte brakami formalnymi.

niezbędnych gwarancji niezawisłości i niezależności oraz powołania przy braku obiektywnych przesłanek, a zarazem nakazał poszukiwanie rozwiązań, które rozluźnią więź asesora z Ministrem Sprawiedliwości i zapewnią Krajowej Radzie Sądownictwa wpływ na karierę zawodową sędziego *in spe*. Dla spełnienia ww. celów konieczna była realizacja poniższych warunków:

- 1) poddanie każdego asesora praktycznemu sprawdzianowi jego umiejętności, przy doprecyzowaniu przesłanek powołania na stanowisko asesora i odwołania z niego; rezygnacja z funkcji sędziego konsultanta i ukształtowanie procedury nominacyjnej na urząd sędziego w ten sposób, aby oceny pracy asesora dokonywał sędzia wizytator wyłoniony w drodze losowania spośród sędziów z obszaru danej apelacji, z wyłączeniem sędziów sądu okręgowego, w którego okręgu ma siedzibę sąd, w którym asesor sądowy pełni służbę. Do oceny tej asesor ma prawo zgłoszenia uwag, które skutkują obowiązkiem przeprowadzenia lustracji pracy asesora przez trzech sędziów wizytatorów wyznaczonych w drodze losowania spośród sędziów wizytatorów z obszaru innej apelacji niż ta, na obszarze której ma siedzibę sąd, w którym asesor pełni służbę. Każda kandydatura asesora przedstawiana jest Krajowej Radzie Sądownictwa, a zainicjowanie ponownej oceny pracy asesora pozostaje w jej gestii;
- 2) dokładne określenie ram czasowych sprawowania przez asesora wymiaru sprawiedliwości, po którym to okresie asesor może zostać powołany na urząd sędziego lub zawarty z nim stosunek służbowy podlega rozwiązaniu, celem zapewnienia stabilizacji pozostawania w zatrudnieniu i w wykonywaniu orzekania;
- 3) poddanie kontroli Krajowej Rady Sądownictwa procedury powierzania asesorom pełnienia czynności sędziowskich z możliwością odwołania się przez asesora do Sądu Najwyższego;
- 4) wyraźne zrównanie pozycji asesora z pozycją sędziego pod kątem możliwości usunięcia ze stanowiska w okresie sprawowania wymiaru sprawiedliwości oraz stosowania innych kar dyscyplinarnych;
- 5) uniezależnienie asesora od Ministra Sprawiedliwości, kolegium sądu oraz samorządu sędziowskiego także w trakcie procedury powoływania na urząd sędziego;
- 6) zapewnienie apolityczności asesorów przez wprowadzenie wyraźnego zakazu przynależności do partii politycznej;
- 7) zapewnienie bezstronnego i niezawisłego wymierzania sprawiedliwości przez asesorów przez wprowadzenie jasnych i wyraźnych regulacji, o których była mowa w poprzedzających punktach.

Również w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka mianowanie asesorów przez przedstawiciela egzekutywy jest dopuszczalne pod warunkiem, że istnieją wystarczające gwarancje chroniące nominatów przed arbitralnym wykonywaniem tego uprawnienia przez przedstawiciela władzy wykonawczej (zob. wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 28 lutego 2011 r., *Henryk Urban i Ryszard Urban p. Polsce*, skarga nr 23614/08).

W obecnym stanie prawnym asesorów powołuje na stanowisko Minister Sprawiedliwości na podstawie ściśle sprecyzowanych i obiektywnych przesłanek – według kolejności zajętej przez kandydata na liście rankingowej egzaminowanych aplikantów Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury. O pozycji na tej liście decyduje wyłącznie wynik egzaminu sędziowskiego, a w przypadku równej liczby punktów uzyskanych przez 2 lub więcej aplikantów – średnia arytmetyczna punktów uzyskanych przez aplikanta ze wszystkich sprawdzianów w czasie aplikacji, jeżeli zaś liczba punktów jest taka sama – wynik losowania (art. 33a ust. 2 i 3 *Ustawy z dnia 23 stycznia 2009 r. o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury* (Dz. U. z 2017 r., poz. 146 z późn. zm.)). Oznacza to, że osoby doskonale przygotowane merytorycznie do wykonywania w przyszłości zawodu sędziego nie muszą konkurować na niejasnych zasadach o stanowiska asesorskie (a następnie sędziowskie) z przedstawicielami innych zawodów prawniczych czy środowisk naukowych.

Obowiązujący model asesury sądowej w pełni respektuje powyższe wytyczne zarówno krajowe, jak i międzynarodowe. Krajowej Radzie Sądownictwa został zapewniony realny wpływ na powierzenie asesorowi sądowemu pełnienia obowiązków sędziego przez możliwość wyrażenia sprzeciwu

w stosunku do konkretnych asesorów. Od uchwały tego organu o wyrażeniu sprzeciwu przysługuje zainteresowanemu odwołanie do Sądu Najwyższego. Odwołania nie może wnieść Minister Sprawiedliwości. Taki mechanizm spełnia wzorce konstytucyjne, ponieważ Krajowa Rada Sądownictwa może skutecznie zablokować sprawowanie wymiaru sprawiedliwości przez asesora, jednak możliwość taka podlega kontroli Sądu Najwyższego. Akt powołania pochodzi zatem od Ministra Sprawiedliwości, lecz jest on warunkowy w tym sensie, że uzależnia sprawowanie wymiaru sprawiedliwości przez asesora od braku sprzeciwu Krajowej Rady Sądownictwa.

W art. 106xa § 1 *Ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych* (Dz. U. z 2016 r., poz. 2062 z późn. zm.; dalej: u.s.p.) przewidziano, że każdy asesor, który w przyszłości ma zostać sędzią, musi uprzednio uzyskać prawo do sprawowania wymiaru sprawiedliwości, przez co spełniony jest legitymizowany konstytucyjnie edukacyjny cel asesury. Wprowadzono również rozwiązania gwarantujące asesorowi stabilność orzekania w jednym wydziale sądu. Jedyne w szczególności uzasadnionych przypadkach możliwe jest jego przeniesienie do innego wydziału, nie wcześniej jednak niż po upływie roku służby i tylko raz w okresie powierzenia pełnienia czynności sędziowskich. Dzięki takiemu rozwiązaniu, asesor sądowy ma realną możliwość wykazania się swoimi umiejętnościami.

Ustawa Prawo o ustroju sądów powszechnych w brzmieniu obecnie obowiązującym usunęła zatem wskazane przez Trybunał Konstytucyjny uchybienia, poprawiając wadliwe regulacje, a dzięki stworzeniu obiektywnych warunków dokonywania oceny pracy asesorów sądowych, zapewnia osobom sprawującym tę funkcję wewnętrzną i zewnętrzną niezawisłość.

Odnosząc się do zarzutu, że przywrócenie instytucji asesora sądowego nie przyczyniło się jeszcze do zwiększenia skuteczności postępowania sądowego, należy podkreślić, że Minister Sprawiedliwości dołożył wszelkiej staranności, aby najszybciej, jak to było możliwe, tj. w dniu 21 września 2017 r., powołać 265 asesorów z grupy osób uprawnionych, o których mowa w 15 ust. 1 *Ustawy z dnia 11 maja 2017 r. o zmianie Ustawy o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury, Ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw* (Dz. U. z 2017 r., poz. 1139). Opóźnienia w powierzeniu im pełnienia obowiązków sędziego nastąpiły dopiero po przekazaniu wniosków do Krajowej Rady Sądownictwa, tj. po dniu 13 października 2017 r. Po uchyleniu przez Krajową Radę Sądownictwa w dniu 17 listopada 2017 r. uchwał wyrażających sprzeciw wobec pełnienia obowiązków sędziego przez 252 asesorów osoby te realnie zasiły kadrę sędziowską w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości i przyczynią się do skrócenia czasu trwania postępowań przed sądami.

Należy również wskazać, że oświadczeń o wyborze stanowiska asesorskiego dokonało kolejnych ponad 80 aplikantów sądowych, którzy zdali egzamin sędziowski w 2017 r. Na dzień 4 grudnia 2017 r. zaplanowano odebranie przez nich mianowania na stanowisko asesora sądowego i złożenie ślubowania przed Ministrem Sprawiedliwości. Również te osoby po podjęciu przez Krajową Radę Sądownictwa uchwały w przedmiocie pełnienia przez nie obowiązków sędziego będą mogły przyczynić się do skrócenia czasu trwania postępowań przed sądami.

HFPC w swojej komunikacji odnosi się do publicznych wypowiedzi członków Krajowej Rady Sądownictwa wskazujących na to, że Minister Sprawiedliwości nie przedstawił informacji o wolnych stanowiskach sędziowskich, czego skutkiem jest ok. 800 wakatów. Brak wystarczającej liczby sędziów mogących orzekać jest dodatkowo pogłębiany przez praktykę delegowania sędziów do pracy w Ministerstwie Sprawiedliwości.

Ustosunkowując się do kwestii wolnych stanowisk sędziowskich, wskazać należy, że zwalniane w ostatnich latach etaty sędziowskie były przekształcane w etaty asesorskie. Przeznaczenie na ten cel łącznie ponad 350 etatów wynikało z konieczności zagwarantowania etatów asesorskich nie tylko osobom, które w ostatnim czasie zdały egzamin sędziowski, ale i absolwentom aplikacji sędziowskiej prowadzonej przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury, którzy w ubiegłych latach, pomimo odebrania szkolenia gwarantującego wysoki poziom merytoryczny przyszłych sędziów (skupiającego się przede wszystkim na przygotowaniu praktycznym) i finansowanego ze środków publicznych, nie mieli możliwości wykazania się w praktyce jakością swojej wiedzy. Pozytywne efekty naprawy tych wieloletnich zaniedbań będą widoczne już po przystąpieniu do orzekania przez pierwszą grupę asesorów sądowych.

Dane statystyczne dotyczące stanów kadrowych w sądach powszechnych gromadzone są kwartalnie, z aktualnością na ostatni dzień kwartału (okresu statystycznego). Według stanu na dzień 30 września 2017 r., w sądach powszechnych nieobsadzonych było 416 etatów sędziowskich, w tym w sądach apelacyjnych 78, sądach okręgowych 280, sądach rejonowych 58. Przedstawione dane dotyczą wyłącznie nieobsadzonych stanowisk sędziowskich, bez stanowisk asesorskich.

Liczba wolnych stanowisk sędziowskich, opublikowanych w Monitorze Polskim w dniach od 1 stycznia 2016 r. do 31 grudnia 2016 r. wyniosła 198, w tym: w sądach apelacyjnych 47, sądach okręgowych 73, sądach rejonowych 78. W 2017 r. nie zostały skierowane do publikacji obwieszczenia o wolnych stanowiskach sędziowskich.

Zgodnie z art. 20a § 2, 4 i 5 u.s.p. w razie zwolnienia stanowiska sędziowskiego lub asesorskiego w sądzie działającym na obszarze danej apelacji prezes sądu apelacyjnego, w terminie czternastu dni od dnia zwolnienia stanowiska, zawiadamia o tym Ministra Sprawiedliwości. Minister Sprawiedliwości, na podstawie kryteriów, o których mowa w § 1, oraz mając na względzie zapewnienie stanowisk asesorskich egzaminowanym aplikantom aplikacji sędziowskiej:

- 1) przydziela stanowisko danemu albo innemu sądowi, w razie potrzeby po przekształceniu odpowiednio w stanowisko sędziowskie lub asesorskie, albo
- 2) stanowisko znosi.

O wolnych stanowiskach sędziowskich Minister Sprawiedliwości obwieszcza w Monitorze Polskim. O wolnym stanowisku sędziowskim nie obwieszcza się, jeżeli jego obsadzenie następuje w drodze przeniesienia służbowego sędziego równorzędnego sądu lub w trybie określonym w art. 74 u.s.p. albo przeniesienia służbowego asesora sądowego. Zgodnie bowiem z treścią art. 75b § 1-3 u.s.p. o zamiarze obwieszczenia w Monitorze Polskim o zgłoszonym, wolnym stanowisku sędziowskim, Minister Sprawiedliwości ogłasza na stronach internetowych Biuletynu Informacji Publicznej. Każdy sędzia zainteresowany przeniesieniem na wolne stanowisko w innym sądzie może w terminie 7 dni zgłosić swoją kandydaturę przez złożenie wniosku w sprawie przeniesienia, zatem informacja o wolnym stanowisku jest udostępniana „otwartemu” gronu kandydatów. Minister Sprawiedliwości wydaje decyzje w sprawie zgłoszonego wniosku o przeniesienie, mając na względzie racjonalne wykorzystanie kadr sądownictwa powszechnego, potrzeby wynikające z obciążenia zadaniami poszczególnych sądów, a także okoliczności wynikające z uzasadnienia wniosku.

Zestawienie obwieszczeń opublikowanych w Monitorze Polskim w 2016 r. ze wskazaniem niezakończonych procesów nominacyjnych przedstawia się w sposób następujący:

Lp.	Monitor Polski 2016 rok	Liczba procesów „Nominacja sędziego” zarejestrowanych w systemie MS-WF e-nominacji o statusie „w realizacji”
1.	M.P. z dn. 27.01.2016 r., poz. 94	
2.	M.P. z dn. 09.02.2016 r., poz. 113	1
3.	M.P. z dn. 04.03.2016 r., poz. 211	
4.	M.P. z dn. 04.03.2016 r., poz. 216	
5.	M.P. z dn. 15.03.2016 r., poz. 234	
6.	M.P. z dn. 16.03.2016 r., poz. 248	
7.	M.P. z dn. 18.03.2016 r., poz. 252	
8.	M.P. z dn. 31.03.2016 r., poz. 294	
9.	M.P. z dn. 31.03.2016 r., poz. 295	
10.	M.P. z dn. 31.03.2016 r., poz. 296	
11.	M.P. z dn. 13.05.2016 r., poz. 444	
12.	M.P. z dn. 13.05.2016 r., poz. 445	1
13.	M.P. z dn. 31.05.2016 r., poz. 473	
14.	M.P. z dn. 19.08.2016 r., poz. 802	5
15.	M.P. z dn. 18.10.2016 r., poz. 986	15
Razem:		22

HFPC wskazuje, że procedura powoływania sędziów w Polsce może zostać uznana za nieefektywną z uwagi na praktykę Prezydenta polegającą na odmowie powołania kandydatów wskazanych przez Krajową Radę Sądownictwa, która to praktyka jest arbitralna i pozbawiona kontroli zewnętrznej. Ta praktyka może dalej negatywnie wpływać na niezawisłość sędziowską (4.2.3. Odmowa Prezydenta powołania sędziów)

Odnosnie do kwestii dotyczących odmowy powołania sędziów przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej należy podnieść, iż zgodnie z art. 179 Konstytucji RP sędziowie są powoływani przez Prezydenta Rzeczypospolitej na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa, na czas nieoznaczony. Równocześnie zgodnie z art. 144 ust. 3 pkt 17 akt urzędowy Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej dotyczący powoływania sędziów nie wymaga dla swej ważności podpisu Prezesa Rady Ministrów. Oznacza to, iż powoływanie sędziów w polskim porządku prawnym zostało przyznane Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej na zasadzie wyłącznej kompetencji jako tzw. prerogatywa.

Powoływanie sędziów, zgodnie z porządkiem prawnym obowiązującym w Rzeczypospolitej Polskiej, jest wyrazem konstytucyjnej zasady równowagi władz i znajduje się w orbicie prawa konstytucyjnego. Jest klasyczną prerogatywą Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, mającą długą tradycję historyczną, jest też rozwiązaniem „typowym dla większości obowiązujących dziś konstytucji” (L. Garlicki, *Komentarz do art. 179 Konstytucji*, Warszawa 2005). Omawiana prerogatywa jest wyrazem prawa Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej do oddziaływania na władzę sądowniczą, zgodnie z zasadą rozdziału i równowagi władz.

Urząd Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej stoi na stanowisku, iż funkcjonowanie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej opiera się w zasadniczym zakresie na normach konstytucyjnych, co powoduje, że działania Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej mają charakter w pełni autonomiczny.

Instytucja powoływania sędziów w Rzeczypospolitej Polskiej wynika bezpośrednio z Konstytucji, przez co regulacja ta ma wymiar czysto ustrojowy (konstytucyjny), a nie administracyjny. Podkreślić również należy, iż obowiązujący system nie przewiduje żadnych regulacji szczególnych, które przewidywałyby w takich sprawach możliwość sądowej kontroli. Można w tym miejscu przywołać stanowisko Naczelnego Sądu Administracyjnego wyrażone w postanowieniu z dnia 9 października 2012 r. (sygn. akt I OSK 1891/12), w którym Sąd wskazał, iż powoływanie sędziów przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej poddane jest regulacjom prawa ustrojowego i nie można zaklasyfikować materii powoływania sędziów jako materialnego prawa administracyjnego. W konkluzji Sąd wskazał, iż „w zakresie w jakim Prezydent RP działa jako głowa Państwa Polskiego, symbolizując majestat Państwa, jego suwerenność, w pełni uznaniowa władza Państwa wykracza poza sfery działalności administracyjnej, nie jest wykonywaniem administracji publicznej. Nie podlega zatem kontroli sądu administracyjnego”.

Ten pogląd podzielany jest w doktrynie. Zgodnie z podglądem wyrażonym w piśmiennictwie, w świetle regulacji prawnych obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej procedura postępowania Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w zakresie nominacji sędziowskich opiera się na normach konstytucyjnych i świadomie nie została poddana reżimowi postępowania administracyjnego ani sądowno-administracyjnego (A. Kijowski, *Odrębności statusu prawnego sędziów Sądu Najwyższego*, „Prz. Sejm.” 2004, nr 1, s. 6; J. Sułkowski, *Uprawnienia Prezydenta RP do powoływania sędziów*, „Prz. Sejm.” 2008, nr 4, s. 59-60, cyt. za *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz pod red. M. Haczekowskiej*, Lexis Nexis 2014).

Stanowisko takie jest również konsekwentnie aprobowane przez sądy administracyjne rozpatrujące skargi składane w zakresie spraw dotyczących odmowy powołania na stanowiska sędziowskie. Można w tym miejscu ponownie przywołać stanowisko orzecznictwa wyrażone np. w ww. postanowieniu Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 9 października 2012 r. (sygn. akt I OSK 1891/12), w którym Sąd wskazał jednoznacznie, iż Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej nie może być w zakresie wykonywania prerogatywy związanej z nominacjami sędziowskimi uznany za organ administracji publicznej. Sąd wskazał przy tym, iż „uprawnienia nominacyjne głowy państwa dowodzą szczególnych relacji między Prezydentem i władzą sądowniczą niemieszczących się w ramach wykonywania administracji. Przyjęcie, że Prezydent, kształtując skład osobowy władzy sądowniczej, działa, jak organ administracji publicznej, ewidentnie naruszyłoby zasadę podziału i równowagi władz oraz zasadę demokratycznego państwa

prawnego. Powołanie obsady personalnej suwerena, jakim są organa wymiaru sprawiedliwości, orzekające w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej, nie jest działalnością administracji publicznej”.

Tak więc bezsporne jest, iż powoływanie sędziów przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej nie jest uprawnieniem z zakresu administracji publicznej, lecz stosowaniem norm konstytucyjnych przewidujących kompetencję kreacyjną niebędącą stosunkiem administracyjnoprawnym.

Ocenę powyższą w pełni podzielił również Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie, wskazując w postanowieniu z dnia 29 grudnia 2016 r. (sygn. akt II SA/Wa 1652/16), iż „kompetencja Prezydenta RP zarówno w zakresie powołania do pełnienia urzędu na stanowisku sędziego jak i odmowy powołania do pełnienia urzędu na stanowisku sędziego jest specjalną prerogatywą Prezydenta RP jako głowy państwa. Jest to czynność niezawisła i dyskrecjonalna, która nie podlega kontroli sądu administracyjnego. Termin prerogatywy kojarzony jest często z dyskrecjonalnymi, bardzo konkretnymi, uprawnieniami głowy państwa, których realizacja wywołuje znamienne skutki w zakresie stosunków z organami poszczególnych władz (Anna Frankiewicz, *Kontrasygnata aktów urzędowych Prezydenta RP*, Zakamycze 2004, s. 146). Działania Prezydenta RP podejmowane w ramach „specjalnych prerogatyw” nie stanowią stosowania prawa ani spełniania funkcji administracyjnej (administrowania) (Jan Zimmermann, *Prawo administracyjne*, Zakamycze 2005, s. 171). Nie mogą być one tym samym zaskarżone do sądu administracyjnego i nie są zaskarżalne administracyjnym toku instancji”.

Odnosząc się do stanowiska Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka dotyczącego kwestii uwzględnienia przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej wniosków przedkładanych przez Krajową Radę Sądownictwa, należy podkreślić, iż ustanowienie uprawnienia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej do powoływania sędziów jako prerogatywy oznacza, iż Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej nie ma prawnego obowiązku uwzględnienia wniosku Krajowej Rady Sądownictwa, a akt powołania nie sprowadza się wyłącznie do potwierdzenia decyzji podjętej przez inny konstytucyjny organ państwa. Stanowisko powyższe jest przyjmowane doktrynie i orzecnictwie (np. B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2008, L. Garlicki w komentarzu do art. 179 Konstytucji czy wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 czerwca 2009 r., sygn. akt III KRS 9/08). Warto w tym miejscu przywołać stanowisko Trybunału Konstytucyjnego wyrażone w wyroku z dnia 5 czerwca 2012 r. (sygn. akt K 18/09), w którym Trybunał wskazał, iż „Prezydent, jako najwyższy przedstawiciel państwa i gwarant ciągłości władzy państwowej, winien czuwać nad przestrzeganiem Konstytucji, stać na straży suwerenności państwa, nienaruszalności i niepodzielności jego terytorium, posługując się realizacją tych zadań kompetencjami ujętymi w Konstytucji i Ustawach (zob. P. Sarnecki, uwaga 4 do art. 126 Konstytucji, [w:] *Konstytucja...*). Elementem tego mechanizmu jest więc także prawidłowa realizacja kompetencji w zakresie powoływania sędziów, polegająca na sprawnym działaniu Prezydenta w terminie niezwłocznym, którego długość będzie każdorazowo zależała od konkretnego postępowania nominacyjnego. Taka interpretacja dopuszcza możliwość zaistnienia w realizacji przez Prezydenta jego kompetencji uzasadnionego opóźnienia, mogącego powstać na przykład w wyniku analizy kandydatów przedstawionych we wniosku KRS czy konieczności wstrzymania procedury nominacyjnej ze względu na toczące się w sprawie danego kandydata postępowanie dyscyplinarne. Tym samym pozwala na prawidłową realizację przez Prezydenta jego prerogatywy, umożliwiając mu dokonanie rzetelnej oceny kandydatów przedstawionych we wniosku KRS. Jest spójnym ugruntowanym poglądem, że rola Prezydenta w procedurze nominacyjnej nie sprowadza się tylko do roli „notariusza”, potwierdzającego podejmowane gdzie indziej decyzje (zob. L. Garlicki, op. cit.), lecz dokonuje on samodzielnej oceny przedstawionych mu kandydatur i w konsekwencji może odmówić uwzględnienia wniosku KRS. Należy mu przyznać prawo odmowy spełnienia wysuniętych wniosków, jeżeli jego zdaniem sprzeciwiałyby się one wartościom, na straży których postawiła go Konstytucja (zob. P. Sarnecki, uwaga 10 do art. 126 Konstytucji, op. cit.)”.

Należy przy tym podkreślić, iż Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej nie ma możliwości całkowicie arbitralnego powoływania dowolnych kandydatów na stanowiska sędziowskie. W przypadku procedury nominacyjnej sędziów, Krajowa Rada Sądownictwa ma wyłączne prawo zwracania się do Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z wnioskiem o powołanie jakiejś osoby na stanowisko sędziego, a Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej – wyłączne prawo do powołania osoby, o którą wnioskuje Krajowa Rada Sądownictwa. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej ma więc możliwość odmówienia powołania osoby wskazanej we wniosku Krajowej Rady Sądownictwa, ale nie może w miejsce kandydata, o którego po-

wołanie wnioskuje Krajowa Rada Sądownictwa, powołać innej osoby. Analogicznie, Krajowa Rada Sądownictwa może zwracać się z wnioskiem o powołanie jakiejś osoby na urząd sędziego, ale nie może z pominięciem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej dokonać powołania kogoś na urząd sędziego. Współdziałanie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej i Krajowej Rady Sądownictwa w kreowaniu struktury osobowego władzy sądowniczej wymaga więc zaakceptowania kandydatury na urząd sędziego zarówno przez Krajową Radę Sądownictwa, która wnioskuje o powołanie danej osoby, jak i Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, który dokonuje aktu powołania.

Zasadne jest w tym miejscu ponowne przywołanie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 5 czerwca 2012 r. (sygn. K 18/09) wskazującego, iż „przepis art. 179 Konstytucji RP jest normą kompletną, jeśli chodzi o określenie kompetencji Prezydenta RP w zakresie powoływania sędziów, gdyż zostały w nim uregulowane wszystkie niezbędne elementy procedury nominacyjnej. (...) Regulacje ustawowe nie mogą w szczególności naruszać istoty prezydenckiej prerogatywy w zakresie powoływania sędziów. (...) Tym samym należy przyjąć, że art. 179 Konstytucji stanowi samodzielny i wystarczający (kompletny) podstawę prawną wykonywania prerogatywy Prezydenta, której treścią jest powoływanie sędziów na wniosek KRS. W zakresie odnoszącym się do aktu nominacyjnego art. 179 Konstytucji jest stosowany bezpośrednio jako samoistna podstawa prawna aktu urzędowego Prezydenta”.

Według HFPC trwające obecnie zmiany legislacyjne i organizacyjne w systemie wymiaru sprawiedliwości nie zwiększają sprawności postępowań sądowych, jednocześnie podważając niezawisłość sędziowską (pkt 4.2.5 Trwająca reforma Sądu Najwyższego i Krajowej Rady Sądownictwa)

Rząd chciałby podkreślić, że w czasie przygotowywania przedmiotowej odpowiedzi projekty ustaw o Sądzie Najwyższym oraz o zmianie Ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw, opracowane przez Prezydenta RP, są przedmiotem prac legislacyjnych w polskim Parlamencie i ich ostateczny kształt nie jest jeszcze znany.

Zmiany w zakresie wyboru sędziów w skład Krajowej Rady Sądownictwa

Zgodnie z art. 187 ust. 1 pkt 2 Konstytucji RP Krajowa Rada Sądownictwa składa się z piętnastu sędziów wybieranych spośród sędziów Sądu Najwyższego, sądów powszechnych, sądów administracyjnych i sądów wojskowych. Konstytucja nie przewiduje trybu wyboru sędziów do Krajowej Rady Sądownictwa. W art. 187 ust. 4 Konstytucji *expressis verbis* wskazano, że tryb wyboru sędziów w skład Krajowej Rady Sądownictwa ma określić Ustawa. Tym samym, Konstytucja pozostawiła ustawodawcy swobodę ukształtowania procedury wyboru. Jedynym wymogiem stawianym przed ustawodawcą jest to, aby wybierane osoby były sędziami.

Nieuprawnione jest twierdzenie, że zmiana sposobu wyboru sędziów do KRS spowoduje ograniczenie ich niezależności. Należy zauważyć, że w projekcie Ustawy nie przewidziano żadnych mechanizmów wpływu na decyzję sędziów. W pełnym zakresie pozostaną oni niezależni w podejmowaniu decyzji.

Procedura przewidziana w projekcie Ustawy jest transparentna i możliwa do obserwacji kontroli przez społeczeństwo obywatelskie, w szczególności przez organizacje pozarządowe. Dotychczasowy sposób wyboru sędziów był niezrozumiały, odbywał się poza kontrolą społeczną i prowadził do nadreprezentacji sędziów najwyższych instancji.

15 sędziów – członków Rady, którzy mają zostać wybrani przez Sejm zgodnie z projektowaną nowelizacją – będzie miało zagwarantowane poszanowanie ich niezależności. Sam ich wybór przez Sejm nie uzasadnia konkluzji, że organ ten stanie się polityczny. Biorąc pod uwagę obecny system prawny, podobne zarzuty można by kierować pod kątem sposobu wyboru sędziów Trybunału Konstytucyjnego, Rzecznika Praw Obywatelskich czy też Prezesa Najwyższej Izby Kontroli.

Proponowane projekty ustaw nie zawierają żadnych zapisów, które wprowadzałyby zasadę zależności członków Krajowej Rady Sądownictwa od jakiegokolwiek innego organu, w szczególności Parlamentu.

Zmiany w zakresie stanu spoczynku

Regulacja art. 36 projektowanej Ustawy dotyczy wieku, w którym sędziowie Sądu Najwyższego przechodzą w stan spoczynku. Zgodnie z projektowaną regulacją, sędzia Sądu Najwyższego przechodzi w stan spoczynku co do zasady w wieku 65 lat. Wyjątek stanowi sytuacja, w której sędzia złoży oświadczenie o woli dalszego zajmowania stanowiska, nie później niż na 6 miesięcy i nie wcześniej niż na 12 miesięcy, przed ukończeniem tego wieku. Elementem niezbędnym jest wówczas również przedstawienie zaświadczenia stwierdzającego, że sędzia Sądu Najwyższego jest zdolny ze względu na stan zdrowia do pełnienia obowiązków sędziego. Zaświadczenie winno być wydane na zasadach określonych dla kandydatów na stanowisko sędziowskie. O możliwości dalszego zajmowania stanowiska decyduje Prezydent RP. Prezydent RP będzie mógł zasięgnąć opinii Krajowej Rady Sądownictwa. Zgoda udzielana jest na 3 lata, nie więcej niż dwukrotnie. Sędzia może jednak, po przekroczeniu wieku granicznego i uzyskaniu zgody na dalsze zajmowanie stanowiska, w każdym czasie przejść w stan spoczynku, składając za pośrednictwem Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego odpowiednie oświadczenie Prezydentowi RP. Z uwagi na odmienne przepisy dotychczas obowiązujące w przedmiocie wieku skutkującego przejściem sędziego w stan spoczynku, Ustawa w art. 108 przewiduje przepis przejściowy, zgodnie z którym w ciągu trzech miesięcy od wejścia w życie niniejszej Ustawy sędziowie, którzy ukończyli lub ukończą w tym czasie 65 lat, przechodzą w stan spoczynku. Oświadczenie o woli dalszego zajmowania stanowiska sędziowie składają w terminie miesiąca od dnia wejścia w życie Ustawy.

Rozwiązania przedkładane w projekcie nawiązują także do innych rozwiązań obowiązujących już w systemie sądownictwa powszechnego. Sędzia Sądu Najwyższego będąca kobietą będzie mogła, fakultatywnie, przejść w stan spoczynku po osiągnięciu 60 roku życia. W tym przypadku przejście w stan spoczynku będzie następowało wyłącznie na wniosek osoby zainteresowanej.

Zgodnie z pierwotnym tekstem Ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym, sędzia Sądu Najwyższego przechodził w stan spoczynku po ukończeniu 70 lat, a na swój wniosek po ukończeniu 65 lat lub 60 lat, jeżeli przepracował nie mniej niż 9 lat na stanowisku sędziego Sądu Najwyższego. Przejście w stan spoczynku po ukończeniu 65 roku życia to rozwiązanie przyjęte w *ustawie z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych* (potem zmieniane, m.in. w ten sposób, że w trakcie obowiązywania Ustawy wprowadzono zmiany wieku „emerytalnego”, a w zasadzie wieku przejścia w stan spoczynku, które obowiązywały nie tylko nowych sędziów, ale i urzędujących. Zmiany te obejmowały m.in. zróżnicowanie wieku emerytalnego ze względu na płeć). Należy także zauważyć, iż do momentu wejścia w życie *Ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych* (do dnia 1 października 2001 r.), Prezydent RP miał uprawnienie do odwoływania sędziów Sądu Najwyższego, którzy ukończyli 65 rok życia, a sędzia, który uzyskał zgodę na dalsze zajmowanie stanowiska, mógł pełnić swój urząd maksymalnie do ukończenia 70 roku życia (art. 33 *Ustawy z dnia 20 września 1984 r. o Sądzie Najwyższym* – rozwiązanie to wprowadzone zostało art. 3 *Ustawy z dnia 20 grudnia 1989 r. o zmianie ustaw – Prawo o ustroju sądów powszechnych, o Sądzie Najwyższym, o Naczelnym Sądzie Administracyjnym, o Trybunale Konstytucyjnym, o ustroju sądów wojskowych i Prawo notariacie*). Oznacza to, że pod rządami obecnie obowiązującej Konstytucji przez kilka lat obowiązywały przepisy ustalające wiek „emerytalny” sędziów na 65 lat (Konstytucja weszła w życie 17 października 1997 r.).

Trybunał Konstytucyjny w wyrokach z dnia 15 lipca 2010 r., sygn. akt K 63/07, i z dnia 7 maja 2014 r., sygn. akt K 43/12 orzekł, że zróżnicowanie wieku emerytalnego kobiet i mężczyzn jest zgodne z Konstytucją.

Rozważając problem obniżenia progu przejścia sędziów w stan spoczynku, należy przywołać *contrario* do zmian zawartych w projektowanej regulacji wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 6 listopada 2012 r. w sprawie C-286/12. W wyroku tym TSUE orzekł, że przyjmując uregulowanie krajowe, na mocy którego stosunki służbowe sędziów, prokuratorów i notariuszy ustają obligatoryjnie z osiągnięciem przez nich wieku 62 lat, co powoduje odmienne traktowanie ze względu na wiek, niemające charakteru proporcjonalnego w stosunku do zamierzonych celów, Węgry uchybiły swoim zobowiązaniom wynikającym z art. 2 i art. 6 ust. 1 dyrektywy Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiającej ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i prac (Dz. U. L 303, s.16).

W ramach postępowania przed Trybunałem Sprawiedliwości Unii Europejskiej Węgry podnosiły, że „w rzeczywistości przepisy te dokonały obniżenia granicy wieku obligatoryjnego zaprzestania działalności w celu zaradzenia pozytywnej dyskryminacji, z której korzystali sędziowie, prokuratorzy i notariusze w ramach wcześniej obowiązującego systemu w zakresie, w jakim mogli w przeciwieństwie do innych pracowników służby publicznej pozostawać na służbie do wieku 70 lat”. Z tą argumentacją nie zgodził się jednak Trybunał, stwierdzając, że dyskryminacja ma miejsce w relacji do osób, które nie osiągnęły jeszcze określonego wieku, mogą pozostać na służbie. Trybunał wskazał, że „odmienne traktowanie ze względu na wiek zasada się bowiem na samym istnieniu granicy wieku, po przekroczeniu której zainteresowane osoby zaprzestają pełnienia służby, niezależnie od wieku ustalonego dla tej granicy i *a fortiori* dla granicy, która obowiązywała uprzednio”. Nie może to jednak oznaczać, że niedopuszczalne jest wprowadzenie jakiegokolwiek granicy wieku. Z dyrektywy i orzecznictwa Trybunału wynika, że „odmienne traktowanie ze względu na wiek nie stanowi dyskryminacji, jeżeli w ramach prawa krajowego zostanie obiektywnie i racjonalnie uzasadnione zgodnym z przepisami celem i jeżeli środki mające służyć realizacji tego celu są właściwe i konieczne” (wskazany wyżej wyrok z dnia 6 listopada 2012 r. w sprawie C-286/12 pkt 55, wyrok z dnia 13 września 2011 r. w sprawie C-447/09 pkt 77 i wyrok z dnia 5 lipca 2012 r. w sprawie C-141/11 pkt 21).

Należy zauważyć, że rozwiązanie zawarte w projekcie polskiej Ustawy zawiera dwie istotne różnice w porównaniu z ustawą węgierską. Po pierwsze, projekt Ustawy pozwala na pozostanie na stanowisku przez sędziego po osiągnięciu 65 roku życia, o ile wyrazi na to zgodę Prezydent RP. Po drugie, przejście w stan spoczynku nie oznacza obowiązku zaprzestania wszelkiej działalności. Sędzia może nadal podejmować się zajęć dających się pogodzić ze stanem spoczynku lub też może zrezygnować ze stanu spoczynku i podjąć inną działalność zawodową. Dodać należy, że przyjęte rozwiązanie jest odpowiednie wobec celu zamierzonego przez projektodawcę, a wiek przejścia w stan spoczynku przez sędziów Sądu Najwyższego mieści się w ramach przyjętych w Ustawach dotyczących sądownictwa.

Należy także dodać, że będąc w stanie spoczynku sędzia zachowuje status sędziego i otrzymuje uprawnienie do godziwego wynagrodzenia. Prawo do przejścia w stan spoczynku jest jednym z gwarantów niezawisłości sędziowskiej, obok ustawowej gwarancji nieusuwalności, dlatego też ustawowe określenie wcześniejszego wieku przejścia w stan spoczynku dla sędziów nie podważa niezależności sądownictwa, nie może mieć również na sędziów takiego wpływu, który prowadziłby do utraty przez nich niezawisłości.

NOTATKI

NOTATKI

NOTATKI

NOTATKI

ISBN 978-83-65427-78-6